

ئەدۆلف ھیتلەر

نەبەردى من

وەرگېرانى: گەرميان محمد

وشياربه رېگه دريژه و کات کمه!

هېچ پياهمندانېک بۇ ھتلر و دارو ډمسته و وړنامه و کارمکانېم نېيه. هېچ وشمېک شک نابېم باسې کاره بېناو نامرؤفانهکانې بېکم. هرچې بېژم خؤم پېشياوې رېمخنه ډمکم. بؤيه خاستر وایه لېم مېانېدا نېوې ئېژم نېوېه هېچ نېمېژم.

نېوې ډممهړنېت و گهرکمېه بېلېم. بېژمې و بېهاوېژم، نېوېه: بؤچې تاوړکو ئېستا ئېمې کورډ بېروانگېمکې ھتلرانېوېه بېرمان نېکرډؤتېو؟ بؤهېچ نېمېژم؛ ډمبېژم شو هوړنه ھتلر ئاسايانېمان کېه هېوړنه تېنېا هېچ بوونه و نېوې نېجامدراوېه بؤ بېبالأ پېشان دانې نېتېوېه و خوړنې پاکې کورډ نېوېه کمهېچ نېکراوېو نېبوونه. زؤرېهې هېوړنهکانمان ناوچېگړې و پوړچ بوونه.

بېراستې لېرېدا جېگې خؤبېتې ھاماژې بېو ډمرد و پېتايانېه بکېمېن کېه لېسېرډمې ھتلرېدا بالې بېسېر نېتېوېه نېلماندا کېشاپوېو. بېوې وائېمقاش بووېته زېرووې کورډمژ و وېخته لېنؤو نېتېوېه نژمکېنې پشېتې پشتماندا ډھمان توړننېتېوېه. لېخوډاړمېنډ دڅازم تاکیکې ھتلر ئاسامان لېنؤو وې دياربڅات، بېکارمکېنې نېتېوېه يان رېگېزکېمان سېرېڅات، بېزگارمان بکات، ئامانجې ناپاکې کړنې لېنېتېوېه کورډ نېبېت. هېموو کاري لېپېناو ئېمې خؤړن پاکې کورډاېنېت، تکاشم وایه چېتر وېچې لېوېرېگ بؤکورډ زېنډېارنېکړنېت. ھاوسېرگېرې دگېل رېگېزې نژمدا نېجام نېرېنېت، تېمېنې ھاوسېرگېرېوش ډوانېخړنېت، ئاسانکاري بؤ باشتېرکړنې بار و ئاستې کؤمېلایمېتې بکړنېت، لېوېوړمېن هېچ سل نېکړنېت، لېزؤر مېنډالې نېترسې. نېوې سړوشتې کاري خؤيمان بؤ ډھکات بېبې پرېستې.

بائیمەى كور و كورد پەروران، و دەریان خەین داگیرکاران، بەباگیرکاران، بامالیان
 بپووخین، ژنانیان ئەتە کەین، دایکانیان بیوژن کەین، باوکانیان لەپیاوێتی خەین،
 کچانیان بخەینەبەر کەر، پیرانیان بدینە بەر شاپەر، درەختەکانیان بسوتین، پێشەیان
 لەمێخە دەربین، خۆیان کوپیان نەوی پێش و دایان قێکەین، شەیدای حوشتی بی
 ئاوانیان کەین، خاکیان بسوتین، درەختەکانیان لەپێشە دەربین، ئاوەکانیان سوێر
 و ژەمراوی کەین، قوتابخانەکانیان بکەینە گەو، تیاخەین بۆیان مانگا و لەمەر،
 پەرەستگاکانیان بکوژدین، بێج و بنەوانیان لەمێخ دەربین، خواکانی ژێر دەریانیان
 لەماخی ئاسماندا زیندانی بکەین، شەیتانیان لێبکەینە خوا، خویان لێبکەین بە بت،
 پەيامهینهکانیان توشی بینا پوویی بکەین، پەرتووی ئاین و پەسەنیان تێر لێبکەین،
 ناشرینیان لاجوان و جوانیان لاناشرین بکەین، هەموو شتیکیان لێ سەر و خوار و
 خوار و ژێر بکەین... بەبانگەشەى درۆیان پۆژووی نەتەوه مان نەشکین، ئەوانەى
 وێم، هەموو دۆژمن پێمان دەکات گەر هاتوو خۆی لەکێشەکانى تری دەرکات. مەبەستم
 ئاین نییه، بەلکو بۆ نەتەوه پەرەستیه.

ئەزانن کەى کورد دەتوانێت بچەسێتەوه و وەك مەژۆ بژێت؟ ئەو کاتەى ئاومزى
 لەبەر گریهوه بۆ هیزش دەگوێژت، ئەمەش مانای هەڵدانه بۆ دەست گرتن بەسەر هەر
 چوار شارى ئەنقەرە، دیمەشق، بەغداد و تەهران، بەلایەنى کەمەوه، بۆ ئەمەش هەموو
 جۆرە نامراز و فیل و حۆلات و چەمکێک پێشیاوی بەکارهێنانە، ئەمەش لەو کاتەدا
 دەبێت کە پەرور دەى تاک و هاوڵاتیانى کورد لەرێگەى شالیارگەى پەرور دەى
 حکومەتى باشورى کوردستانەوه ئاراستەى پەگەز یان بەلایەنى کەمەوه نەتەوه
 خوازی بکێت لەم پارچەیهى خاکی کوردستان، لەپارچەکانى دیکەى دای
 کوردستانیش دەبێت ژن و ژن خوازی کورد دەگەڵ گەل و پەگەز و نەتەوهکانى دیکە
 رابووستێندرێت، قەیرە کچی و درەنگ هاوسەرگیریش قەدەغە بکێت، هانى
 پەرور دەى جەستەى و دەروونى تاکەکان بدێت، لەسەر خۆپاگرى و کورد پەرورەى،
 ئەمەش لەرێگەى پەیمەروى خوێندن یان لەمالەوه دایک دەتوانێت مەدالەکانى
 بەوشیوهیه گۆش بکات کە نەتەوه سەردەخات.

گەر تاکى کورد لەسەر بنەمای ناشتی خوازی پەرور دە بپینێت ئەوا تەنها
 کۆیلەبوون چاوەنواپێتی، بەلام گەر لەسەر بنەمای پەگەز پەرەستى پەرور دە بکێت

ئەركات بەلایەنى كەمەو ئازاد دەبىت گەر خاوەنى دەولەتیش نەبىت. بۆ ھەر ھەلەمەتىكى سەرگەوتو پىۋىستمان بەلوۋى و ھىزى پالېشتى جىھانىيە ئەمەش بەپارە و دەزگای راگەياندن دەكرىت، پروناكەم كوردستان ھەژارنىت لەپووی پارە و سامانەو كەواتە تەنھا پىۋىستمان بە دەزگاگەلىكى زۆرى راگەياندنە بە دەیان زمانى جىاواز بدوین و يەك مەبەست بگەيەنن و ئارەزووی كوردان بۆ جەھان بدركىنن... ھەروەھا پىۋىستمان بەكاراكردى ئەو ھەموو كوردانەى سەرانسەرى گىتتە، ھاوشىوہى جوولەكايەتتە، ھەركوردىك لەوانە دەتوانىت بەچەندىن زمان قەسەبكات، ئەى باشە بۇناتوانىت كارىك بۆ نەتەوہەكى خۆى بكات؟ ئەو كوردانە دەتوانن لەپىنگەى ھەموو جۆرە بانگەشەيەكى نوسىن و بىستەن و بىننەوہ بەزمانى جۆراوجۆر و بۆيەك مەبەست بنوسن و بىژن و بلاوبكەنەموو پيشانبدەن، ئابىت دەستەوہستان بۇخۆيان لەسەر سىسەمى نەرم خەوى درىژ بگەن، بەلكو پىۋىستە قۇل و بازويان لەبۇ نىشتەمانەكەيان وەگەرخەن...

سەبارەت بەھىز و سوپاش، تاوەكو ئىستا ساويلكەبى تاك و سەرانى كورد لەوہادىە نازانىت ھىز لەيەكگرتویدیایە، نەھامەتیش لەجودايدا بەرجەستەيە، ھەموو كوردىك ئاشناى ئەم مەبەستەيە، باشە بۆ سوپا يەك ناخەن، ھەموو بەرپاسانى گەندەل و خوڤى لەكارناخەن، ئەوہى باش بوو پىزى بگرن، فرياوى كەون، پەناى تىيگرن، ئەوہى خراپ بوو لەولات دەرى بگەن، ھەمو ژيانى لىتالەبگەن، چى بردوہ لىنى وەربگرنەوہ، ھەمووى لەقوڤگى بىننە دەروہ..

ئابىت كوردى ھەرمى باشوور بەھىچ جۆرىك مەتەنەى بە بەھىزبوونى حكومەتى ناوہەندى ەراك بىيت، بەوہى بەبەھای ملىارەھا دۆلار چەك دەكرىت، سەبى ناوسكى ئىمەى پى ھەلدەدرىت، دەبىت داواى بەشە چەكى خۆمانيان لىيكەين، گەر بەخواستەنەيان دا ئاريمەنيان لى ھاندەين، ھەموو كارىك بگە بەسەر بەرزى، ئابىت لەپىش دوورمندا بەرزى، ئەركاتەى داواى مافى خۆت ئەكەى، مۆرە لەدوژمەنت ئەكەى، مەترسە خۆتو سوالكەرنىت پىزىتە بەر دەركاى حكومەتى عىراق و بكوپوزىتەوہ و لەولاوہ بەدەستى بەتال بىيتەوہ، بەنەبەردىي و نەترسى مافى خۆت بەدەست بىنە بەبى بىستى...

زۆر خەۋشەيە و نەنگىيە، بۆھەركوردىڭ پىقى لەنەبەردىيى و زىرەككىيە، ئازايەتى و ژىرى و پۇشنىبىرى و بالايىش دورۇ لەدەبەنگىيە... وازىيىن لەدروشمى: تاشاخ مابىت كورد تەواۋ نايىت، لەبرىدا بلىن: تا بەئارەز يىرىكەينەۋە، دەستكەۋتى باشتەر بۇنەۋەكەمان بەدەست دىننەۋە.

مەلىن ئىمەي كورد كەمىن؟ ھەرھىچ نەبى سى بەقەد ئىسرائىل دەبىن... كوانى كى بەھىزە ئىمەي يەك مىليار بىناۋ موسولمان يان دە مىليۇن جوۋولەكەي ئەم ئىسرائىلەي لاي خۇمان... خۇ خۇمان كوردى پەسەنى كوردستان چىل مىليۇن بى دارەدەستان... كەۋاتە دەتۋانن زۆر لەئىسرائىل بەھىز تىرىن، بەگۈپ تىرىن، جەرگ بىرتر، ۋەكارتىرىن....

نەفەرت لەو دەۋلەت يان ھۆكۈمەتەي تاكى گىل و گەمژەي ھىچ نەزان دەكاتە مامۇستا و ئەركى پەرۋەردەكردنى گەۋرەتتىن سامانى خۇي پىدەسپىزىت، نەفەرت لەو گەلە گورگانەي بەناۋى پاراستنى ئاسايش و ئارامىيەۋە چىڭك دەخەنە سەر بىنەققاقاي ھاۋولاتى پەنجەرى نەتەرە و ۋەختە دەيان خىڭنىن... تىف لەو كاربەدەستانەي لەخۇيانەۋە لەبەرۋەندى خۇيانەۋە كەسانى ئاۋىر لەپۇستى مەترسىدار و ئاسايشدا دادەمەزىنن... تىف لەو مامۇستا بى ئەمەك و خۇپرانەي تەنھا لەبەر خاترى ئەۋ مۇچەيەي پىي دەرىت وانە بە فىرخۋازەكانى دەلىتەرە و لەبرى ئەۋەي بۇ كەلكى نەتەرە لە داھاتودا پەرۋەردەيان بىكات دەيان گۇپىت بۇ زەرۋو... نەفەرت لەو ھۆكۈمەتەي كە دەزانىت كەس گەلىك تۋاناي چارەكردنى كىشەي خۇيان نىيە، تۋاناي پەرۋەردەكردنى مىندالى خۇيان نىيە، كەچى گەۋرەتتىن بىنەماي مانەۋەي نەتەرەيان دەخاتە ژىر دەست لەبۇ پەرۋەردەكردنىان بە شىۋازىكى پىۋىچ و نانەتەرەيى...

ھەرنەتەرەيەك خەمى خۇي نەخۋات تاگورگ دەخۋات، ئەۋ نەتەرەيە شايانى كۆيلەبۈۋنە، ھەرنەتەرەيەك بە كۆيلەبۈۋن قايىل بوو شايەنى لەناۋچوۋن و تەفرىبۈۋنە، پىشياۋى پاكتاۋكردنە، بۇيە ئۈمىدەۋارم تاكى كوردى خەۋالۋو لەم خەۋە بەناگايىتەرە زوۋ، ئەگىنا نەتەرەكانى دەۋرۋەر بۇي دەبنە زەرۋو، لەناۋى دەبنە و دەيفەۋتىنن بەزۋو، زوۋ پەلامارى دەدەن، زوۋ داگىرى دەكەن، كىشەي لەنىۋودا دروستدەكەن، قې و پاكتاۋى دەكەن، خاكەكەي پېرلەگۇپ دەكەن....

بىن، بىر مەبەستەى بېيىننوى ئاينەۋە ھەمدىس ئارەۋمان بۇ بىننەۋە و بىيانگەن بەخۇا
بەسرمانەۋە، داۋاي كۆيلەپونمان لىيىگەنەۋە، مەبەستەم لەكەسنى خراپە نەۋەك
دەپاكە.

ھەركەسىك دژى نەتەرەكەى نەبىت ئاسايىيە خاۋەنى گام ئاين بىت، گام
دەپەرەستىت چى بەلای خۆيەۋە دەپرسىت، سەربەگام پىبازە، ھەزەكەت لەگام
مەزەبى تازە، ئەگەر لەخزەمتى نەتەرەدەبىت ئاين گەۋرەتەن دەستكەۋتى خواداس،
بۇ موسولمان ۋەرمەنى و ھەسرەتەن و كەلد و ئاشۇرەكانىش ھەرواس، ئەگەر
كەسىك پاستىبات بەناۋى ئاينەۋە دىۋناكات، نەتەرەكەى نافرۇشىت بەدوژمن، دەست
ناخاتە ئىۋ دەستى دژمن، زىيانى بۇ مىرۋولەيەكى نەتەرەكەى نەبىت، زىيانى بۇ ھىچ
دژبەرنكى ئاينىي ۋلاتەكەى نەبىت، گەنگ ئەۋەيە ھەموۋمان كوردىن، خاۋەنى يەك
ئامانچ و پىبازى نەبەردىن. ھەرنەتەرەكەى جاش و زۇلى تىابوۋ، ئەۋنەتەرەكەى پىش
لەدايك بوۋنى تىاچوۋ، لەبرى مەۋداى زىندەيى، بەقىسەمەتى دەبىت نامەردى
ئەۋەزەردوۋىي. نەفرت لەۋ سەركەدانەى لىرە بەدەۋە لە جاش و خۇفرۇشان
دەبوۋىن، نەفرت لەتۋىي خۇنەرىش گەر دلت بۇجارىنكىش خورپەى بوۋن بەجاش و
دەستكەلای دوۋژمنى بۇ ئەۋەز ناردەيى و لىدەيى، ھەركىز لەپاكانىش خۇش مەبەر
گەۋرەيىان لەھەمبەر مەنۋنە....

ۋەزگىپى كوردى، ۲۰۱۲/۴/۱

كاتىۋمىز ۱:۵۲ خولەكى سەر لەبەيىانى

كوردستان/ ھەرقىمى باشوۋر

پيشه‌کى

ئەدۇلف ھتلەر كەسىنكى ئاسايى نەبۈۋە لەۋەى سوپىگەى گەردوون تىيايىبەرىت،
ۋەكو تۇز بەدوۋى خۇيدا لە گەردوونى فراۋاندا بەجىيى بېلىت. ئەدۇلف ھتلەر بەتەنھا
پادشا (سەركرە) يەكى ئىلمانى نەبۈۋە؛ بەلكو يەكىنكە لەو كەسايەتتە گەورانەى
ۋەخت بوو پىرەۋى مىژوۋ بوەستىنى ۋ ئاراستە ۋ شىۋەى جەھانىش بىگۇرىت، كەۋاتە
پادشاى مىژوۋە. لەبەرئەۋەى ھتلەر سەربازىكە كە بەدوۋى خۇيدا داستانىكى بەجى
مىشتوۋە كە ئاۋبانكى دەشىۋىنىت ۋ پىرەكىشە ۋ چەن ۋ چۈنىيە: نەھامەتى ئەو
ولاتەى خەۋنەكانى لەناۋىرد ۋ سىستىمىكى ھوكمەرانىش كە كۆلەكەكانى خواربۈۋنەۋە
ۋ پارتىك پايەكانى تەفرىبون، كەۋاتە ھتلەر پىاۋىكى پۇبازى بوۋە كەلە كەلەپوۋرى
ھىزى باۋ لايداۋو، ئەم كەلەپوۋرەش خۇى دەۋاندا لە پامىيارىتى ۋ كۆمەلايەتى ۋ
زانست ۋ ھونەر ۋ جەنگ ۋەكو زانست ۋ ھونەر.

نىشتمانپەرۋەرى سۇسىيالىستى كە ئەدۇلف ھتلەر ۋەكو مۇتە لەگەل خۇيدا ھىناى
ۋ مەبەست ۋ پىكھاتەكانى لەپەرتوۋكى (نەبەردىى مەن) دا خىستەپوۋ، بىنەما
خەۋشدارەكانىشى دىارخىست بەتايىبەت پىش لەۋەى ھتلەر بىيىتەسەردارى ئىلمان.
لەۋەۋى ئەو سىيازەدە سالى كە ھتلەر سەردارى ئىلمانەكان بوو، ئەم سۇسىيالىستى
نىشتمانپەرۋەرىيە بەرەۋ لوتكەى بەمىژىۋون ھەنگاۋى دەنا ۋ تۆۋەكەى لەنىۋ ھەموو
ھەسارەكەدا كەشەى دەكرە ۋ لەسايەيدا كۆلەكەكانى نەتەۋەچىتى زىادەپۇى
لەدەھاتەبۈۋنى ۋ ۋەكو چەكىك لەدۇى ۋلاتى سىنىم ۋ بىنەمەكانى كارل ماركس
بەكارىان دەھىنايەۋە. تەنانەت ئەۋانەشى دۇايەتى نىشتمانپەرۋەرى
سۇسىيالىستىشىان دەكرە ۋ ھانى شىۋەىيەت ۋ ھەرۋەزكارىيان دەدا بەمەبەستى
لەناۋىردنى نازىيەت، ھەستىيان بە گىرنگى بىنەماى بۇچۈۋنەكانى ھتلەرەكرەپوۋ، كە

پەھەندىكى خەباتگىرى پامىارى ئاسان بەكارھىنراۋە لەشىۋەى فاكىتەرىكى كارا بۇ
مەستانى تەۋرىمى بىنەما چەپەرەۋىيە زىادەپۇكان، پىنكەستىنىش بۇ بەكارھىنرانى ئەم
بىنەمايە دەستەردنە بۇ دىكتاتورىيەنى تاك پارتى و دواترىش گەيشتەن سەر دەستەلاتى
ئەم پارتەيە لەرىنگەى ھىز و توندوتىزى و ھەلگرتەى بۇچوۋنى مەكياڧىلىيەنە لەبۇ
گەيشتەن بە ئامانچەكان.

ئەۋەى لەمپۇدا بەدۋادىچوۋن بۇ پىشكەۋەتنى مەملەننى سەربازى نىۋان ھەردوۋ
بەرەى شىۋەى و دىمۇكراتى بىكات بۇى دىاردەكەۋىت كە سەربازگەى دوۋەم
دوۋچارى تىپارامان ھاتۇتەۋە لە بەرپەرچدانەۋەى تەۋرىمى بىنەماكانى كارل ماركس كە
پاش لە جەنگى دوۋەمى جىھانى زىادەتر بلۇبۋىۋە. بەمەش دەگاتە ئەۋ يارمەتى و
كۆمەكە دارايسى و ئابورى و ھونەريەنەى كە پىشكەشى گەلى دەكات، لەگەل
پىنكەستىنى سىستەمەكە بەجۇرىك ھاتۇتەى پۇرمى شىۋەىيەت دەمىتەۋە بەبى خۇلادان
لەباسكردنى. زۇر بەئاشكرا ھەلەكانى بەرەى دىمۇكراتىمان بۇدىاردەكەۋىت بەتايىبەت
لەسايەى ئەۋ پىنگەيەى ھەلەر گرتىبەر دا لەبۇ پوۋبەرۋو بوۋنەۋەى تەۋرىمى شىۋەىيەت
لە ۋلاتەكەيدا، بەلام ناتۋانن بەپوۋنى لە بارى راستىنەى ئەم پىاۋە تىبگەين گەر لەۋ
بىنەمايانەى نەپوانن كە لە پەرتوۋكى نەبەردىى مەن دا تىشكى خىستۇتەسەر و
دواترىش نازىمەكان كەردىان بە(ئەنجىلى نىشتەمانىرەۋەى سۇسىالىستى).

ئەم ۋەرگىرەنەى كە ئىستاكە بۇ پەرتوۋكى (نەبەردىى مەن)مان ئەنجامداراۋە پىشتەر
بەم شىۋەى دىروستىيە نەخراۋەتە پىش دەستى خۇنەران؛ چۈن لە پەرتوۋكى
پاستەقىنەى خۇددى ئەدۇلف ھەلەرەۋە ۋەرگىراۋە و بەھىچ سانسۇرۇندا تىپەر نەبۋە
بۇ ئەۋەى كورتىجى بىكەن يام بۇى زىادە بىكەن. ھەۋلى گۋاستىنەۋەى بۇچوۋنە
نەتەۋەچىتەيكەنى ھەلەر و شىۋازى فەرمانەرەۋايەتى و پەگەزەكان بەبى چاپۇشەن
لەھىچ بۇچوۋنىكى خىستۇمانتەۋەى، ئىمەش لەم جەھانەماندا ھىشتاكە ئەۋ سى بۋارەى
بۇچوۋنى جىاۋاز بەتىكەلۋى ۋەردەگىرىن.

لويس الحاج

جوولہ کہ

۱

منداليم

بۇ بەختدارىم لە بىرۇنۇۋە ھاتىمە نىۋى ئەم جەھانمۇ، كە شارىكى بىچوۋكە و ئەمگىۋىتسەر سنورى جىياكارمۇەى ھەردو دەۋلەتى ئەمساي ئەلمانى و ئەلمانىا كە پىنويستە يەكگرتنى ئەم دوو ولاتە لەسەرۋى ھەموو ئامانجەكانى دىكەى كار بۇ كىردوۋى ژيانمانمۇە بىت.

ئەمساي ئەلمانى دەبىت بگەپىتەمۇە بۇ ئامىزى نىشتىمانى ئەلمانى گەورە؛ چونكە يەك خويىنى مولىكى يەك دەۋلەتە، خەبات و تىكۆشانىشى ھەر بۇيەك مەبەست و نەتمۇە بەمىزىكردى يەك دەۋلەتە. گەل ئەلمان ھىچ مافىكى داگىركردنى ولاتانى دىكەيان نىيە گەر وچەكانىان لەيەك سنورى دەۋلەتدا كۆنەكەنمۇە، ئەم كاتەى پايىخ ئەم وەچانەى خۇى كۆكرىمۇە و توانى بەخىۋىان بىكات ئەمكات ئەم گەلە مافى داگىركردنى زەۋى بىگانەكانى بۇ دەگەپىتەمۇە. لەم كاتەشدا پىرەو لەبەر شىمشىر خوار دەبىتەمۇە و فرمىسكى جەنگ بەرمەمى جىھانى سبەى دەبىت.

لە سالى ۱۸۹۰ چاۋم بەم گىتتىيە ھەلىئا و باۋىك كارمەندىكى پىزىرى نمونەىى بوۋە، ئەمكاتەى خانەنشىن كرا خىزانەكەى گىپرايەمۇە بۇ شارى لانزى شوۋىنى لەدايك بوۋىنى خۇى و لەۋىدا نىشتەجى بوۋىن، دواتر مالى گواستەمۇە بۇ گوندى ((لامباخ)) و دەستى دايە بەكارھىنانى ئەم زەۋىيەى كە ھەيىبوو. لە لامباخ لەم كاتەى لەخونىدگەبوۋم و پەيۋەندىم دەگەل ھاپىكانىمدا لەسەر بىنەماى چەسپاندنى بۇچۈنەكانى خۇم بوۋە بەسەر كىردارى خۇم و بۇچۈۋىنى ھاولەكانىمدا، لەمكاتەدا

ھەرچەندە تەمەنەم كەم بۈۋەۋە مەنداش بۈۋە، بەلام زۆرەم بىر لەداھاتوۋ دەكرەمۈ،
 ھەرگىز جەزم لەھىچ پىشە و كارىك نەكرەتەمۈ بۇئەۋەى بىكەم بە پىشەى ژيان
 بەرئىكارەم و نەشم وىستۈۋە بىمە پەپرەۋەكارى پەۋتەكەى باۋكەم، كارمەندىم ۋەكو پەتەك
 دەپىنى كە ھەمىشە خاۋەنەكەى بەرەۋ خوارى پاكىش دەكات. ھەركاتەك ھەۋلى
 قىلىكردنى ھاپرئىكانەم دەدا دەمۈست ھۈنەرى گوتارىئىژى خۇمىيان بەسەردا
 تاقىبەكەمۈە لەرئىگەى خۇسەپاندەۋە، لەم كاتەۋەش بۇم دىارەكەۋت و ھەستەم
 بۈۋەدەكرەك كەمەن بۇ بۈۋەن بە سەردار درۈستكرام، نەۋەك بۈۋەن بەكارمەندىكى
 ئاساىى.

ھەتەر لەتەمەنى يەك سالىدا

ئەۋ كاتانەى ئىشەم نەبۈۋە ھىزەم بۇ
 كىتەبخانەكەى باۋكەم دەبەرد و پەپرەى
 پەرتۈۋەكە مېژۈۋىيەكان و گۇفارە
 ۋىنەدارەكانە ھەلدەدايەۋە، جارىكىيان
 دەستەم بەر گۇفارىك كەۋت كە لەسالى
 ۱۸۷۰دە بىلۈكرابۇۋە و باسى پەۋت و
 كارىگەرىيەكانى جەنگى نىۋان پروسىيا و
 فەرەنسا دەكرە.

لەم كاتەدا بەدەم بىرەكرەنەۋە لە سوپاى

پروسى سەركەۋتۈۋەۋە بەخۇزم دەگۈۋت:

لەم كاتەدا ئەلمانەكانى نەمسا لەكۈپرا بۈۋە؟ كەۋاتە بۇچى باۋكى مەن و پاقى ئەلمانە
 نەمساييەكانى دىكە لەم پەۋتى سەركەۋتەنە پاشكەۋتۈۋەۋە؟ ئاىيا جوداييەك ھەپ
 لەنىۋان ئەۋ ئەلمانىانەى سوپاكەى ئاپولىۋنى سىيەمىيان شكاندۈۋە دگەل ۋان ئەلمانى
 كە لە نەمسادا ئاكنجىنە ؟

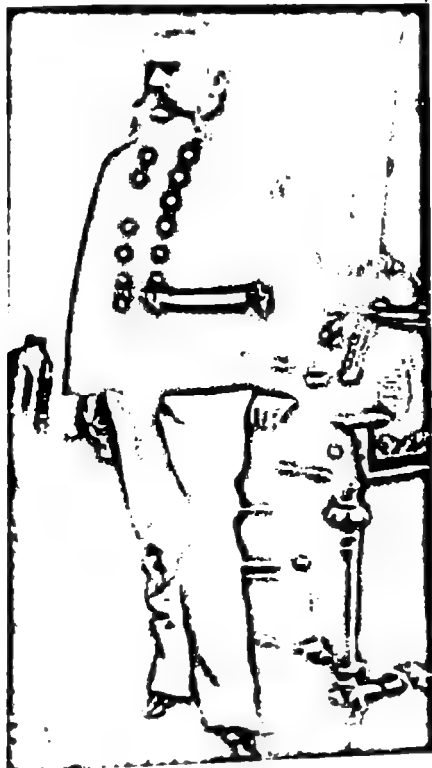
باوكم هرگيز نه يوستووہ بپوا به خوئی بيئيت كه وانه كلاسيكيه كان سويديان بؤم ناييت، هوليشى دودا وكمو كه سيكى خاوهن كار پيم بگه يئيت، هوللى دهر كردنى دام له زانستى بيردوژى به وهى له خوئندنگه يهكى ناساييه وه گواستمي وه بؤ خوئندنگه يهكى تاييهت به هونەر، چاوى تيپرى بووم له وهى بمكات به كارمەنديكى ولات.

باوكمى هتلهر

هرگيز بپواى وانه بوو من دژيهرى پاز خواسته كهى دهكم، بؤيه هرگيز به وه قايل نه دبوو كه من بؤچوونه كانى روت بگه مه وه، هوللى خوشه ويست كردنى كارمەنديى له لام دودا، به جوړيك هه ميشه باسى له چيز و كه متر له تاليه كانيشى دهكرد، هه ميشه هوللى دودا به بى پنج و پهنا وه لامى خواست و داواكار به كانى بده مه وه، به لام ئه كاته ته مه نم گه يشت به يازده سال روتى بؤچوونه كه يم دايه وه به وهى هرگيز نابم به كارمەنديكى دىلى نوسينگه، به خيراى بؤم ديار كه وت توانايه كى باشم هه به له ويته كيشاندا، ئه ر ده مه ي باوكم ديسان وه كارمەنديتى خسته وه پيشم به لام وه لامى من بوون به ويته كيش يان ويته گر بوو، بؤيه نؤر توپه بوو و پهناى گرته دايكم بؤ نه وهى قايلم بكات له بوون به كارمەندي دولهت و ئه م ئاراسته يشم پوچ بكات وه كه من

پلانم بۇ دارىشتىبو، من لەسەر بۇچوونەكەى خۇم مامەووە ئەمەيش لەسەر بۇچوونى خۇى. باوكم لە پەيمەنگاى مەنەر دەركردم و گىزەمىيەو بۇ خویندنگەى ئاساىي، سەرکەوتن بۇ ئەو بوو، بەلام من مەرگىز دەستەم مەلنەگرت لەم بەهرەيەم و بگرە برەویشم پىندا و وانەكانى دىكەم پشت گوى خست جگە لە جيوگرافيا و ميژووى سەرچەم بۇچوون و بریارەكانە لەم دوو زانستەو مەلقولاون.

باوكى مەتلەر بەجەلكى ئەرمەيەو

ئەمەش كە بىر لەو سەردەمەم دەكەمەووە مەست بە قەرزاربوونى خۇم دەكەم بەر ئەنجامە نىشتەمان پەرەريە بەمەيزەى پىنى راگەيشتووم، لە مەشكەدا ئەو دەمەى ميژووم دەخویند و تەيىنەكانى دكتور لىيۇلد بۇچم دەنوسىەو ئەووم لە خانەكانى داگردنى مەشكەدا مەلەگرت كە دەيگوت: ئەلمانيا و ئەمسا يەكن و ئەمسا بەشەكە

لەئەلمانیا، جیابوونەرەشیان وەکو دوو دەولەتی سەر بەخۆ کاریکی زیندەییە بۆ نەتەرەوی ئەلمانی.

چارەنوس وابوو بە دەستی خۆم داها تووم پونیت بنیم، ئەر دەمەی تەمەنم تەنھا سیانزە سال بوو باوکم بە شیوەیەکی لەناوکار مردا لەم کاتە بەدواوە دایکم پێچکەیی باوکمی گرت، دەویست هەمان بۆچوونی باوکم بەسەردا بەسە پێنێتووە، واتە گەرەکی بوو لە دەزگایەکی دەولەتدا دام بەسەرزینیت بەتایبەت ئەوکاتەیی تەمەنم لەبەهاری هەژدە یەمم داوو، ئەم دەویست بەهەمان شیوەی باوکم دزایەتی بکەم، بەلام قەورەم ئەمجار بە قازانجی مندا شکایەو، دوو چاری کۆکە پەشە و سنگ گیران بوومەو، بەم ھۆیە پزیشکەکە داوای لێکردم بۆ ماوای یەک سال دەست لەخویندن هەلبگر. لەم ماوایەدا دایکم حەزی منی بۆ دیارکەوت لە وینەکیشاندا، پووم لە پزیشکەکردەو بۆ قایلکردنی بەوێ بەدایکم بلێت کە سەر لەنوێ دەسپێکردنەووم بە خویندن لە پەیمانگای ھونەردا ھێچ زیانیکی بۆم نابێت، بۆیە ئەویش قایل بوو.

دایکی ھەکلەر

بەدووسال پاش لەگەرپانەووم بۆ پەیمانگای ھونەر دایکیشم کۆچی دوایی کرد، ئەم
نازارە پشنتی شکاندم؛ چونکە تارادەیی پەرەستن دایکەم خۆش دەوێست، لەم کاتەدا
لەگێژاوی ژياندا بەتەنھا مامەو، ھیچم نەبوو پێی بژیم لەم نەھامەتیەدا، بەتایبەت
پاش لەوێ ئەو پارەیی باوکم بەجێی ھێشتبوو لەو چوار مانگەیی کەدایکم لەسەر
جینگەبوو ھەموویمان خەرجکرد و بوو بەھەلەم و بابردی، ئەم دەزانێ خۆراک و پۆزی پێ
ژیاوم لەکوێنە پەیدا بکەم، ئیستا دەبێت چیبکەم؟!

دەبوو کاربکەم بۆئەوێ بژیم و لەبرساندا نەمرم، پووم کردە ئییەنا و تفاق و
پلانیشم تەنھا خوازوێستە (ئیرادە) یەکێ ئاسنی بوو بەمەبەستی پووبەپوو بوونەوێ
چارەنووسم. باوکم پێگەیی خۆی کردەو و گەیشتە لوتکە ئەو خالەیی چاوی
لەسەر بوو، منیش دەبێت بگەم بە ترۆپک و لوتکە، بەلام تەماح و ویستراوەکانی من
بەکارھێنانی کارمەندبوون بۆ گەیشتن بە ترۆپک پەتەمکەنەو.

سالانى تاقىکردنەۋى زۆر گران

لەو ماۋەيەي دايكەم لەسەر جىگەبوو مەن بەرمە ئىيەنا، كۆچم كەرد بۇ ئەنجامدان تاقىکردنەۋى شىاۋىم بۇ ۋەزىرگەن لە ئەكادىمىيەي ھونەرە جوانەكان، بەشى ۋىنەكەردن بە زەيت ۋە پەنگەكان. زۆر بە بېوا بەخۇبۈنەۋەم تاقىکردنەۋەم ئەنجامدا، بەلام بى' ھىوابسوم ئەۋكاتەي ناۋى خۇم لەپىزىيەندى سەركەتۋانى تاقىکردنەۋەكەدا نەدىتەۋە، لە پاگرى كۆلىزى ھونەرم پىرسى لەۋى بۇچى مەن لەو تاقىکردنەۋەيە دەرەچەۋم؟ بۇ پۈن كەردنەۋە كە ئەو ۋىنانەي تۈ پىشكەشت كەردۈن بۇ ئەندازىارى بىناسازى گونجاۋترە ۋەك لە ۋىنەكىشى زەيت ۋە پەنگە، ھانى دام بۇنەۋى پۈولە بەشى ئەندازە بىكەم.

بەلام ۋىنەگەرتن ۋە ۋىنەكىشان شىتەكە ۋە ئەندازىارىش شىتەكى دىكە. ھەرچەندە بۇ چەندىن جار لىھاتۋىم لە ۋىنەكىشانى ئەندازەيىدا دىاركەۋت، بەلام ھىچ گەنگىم پىنى نەدا، پاش لە دەرەچەۋنم لەم تاقىکردنەۋەيە بەناچارى پۈوم كەردەۋە خۈندىنى دۈۋانۋەندى بەمەبەستى تەۋاۋكەردى.

پاش لەمەردى دايكەم ئىيەنا بوو بە خاكىكى پۈچ لەپىتى بۇ مەن، بەلام دىم پەر بوو لەبېۋا، بىزارىم بەكارەينا بۇ تەۋاۋكەردى پىرەۋى ژيان، بىرەردە ھەرچۈنەك بىت پۈۋبەكە ئەندازەي بىناسازى جا نىخ ۋە مەندۈۋىۋنەۋەكەشى ھەرچەندەبىت. نەشم دەتۋانى ئەۋە لەپىرەكەم كە دەبىت لەگەل خۈندىندا ئىشېكەم، بۇ ئەۋە لەپىرساندا نەرم، لە نەخۋاردا تەۋە ئەكەم، ئەمەۋش مەن سۈپاس گۈزارى ئەۋە ساتانەم كە پۈۋبەپۈۋى ئەم نەھامەتيانەي كەردەۋە ۋە كەردىمى بە چۈكلىكى نەشكاۋى تەر، تالى نۆرى پىچەشتۈوم پاش لەۋەي ھاۋىشتىمە نىۋە جەھانى بەشخۈراۋانەۋە، ئەمەش

ھەلىكى بۇمنى بۇرۇنقى ژىياو پەخساند، بۇنەۋىي لەگەل ئەۋ بېيەشانەدا بۇرۇم و بېيە
خەباتكارلىك لەسر ھەمان پۇچكەي ئەۋان لەپىناۋ بەرزكردنەۋىي پەلو ئاستياندا.

لەقىيەنا ئاشناي دۈۋ مەترسى گەۋرەبۇۋم كە بە پۇنگىرى سەرەكى يەكگىرتنى
ئەلمەنەكان و سەرچاۋىي پىلانگىرېش بۈۋن لەدۇزى گەل ئەلمان ، ئەۋانېش : ماركىسى
و جوۋلەكەكان بۈۋن.

لە قىيەناي شارى خۇش پابۋاردن و زىادەپۇيى كردن، مەن ژىانم زۇر بەناپەرەختى
گوزمەند: پىنج سال لەسر يەك نەم دەزانى تامى حسانەۋىچىيە ا وەكو جىنگىرى
ۋەستا كارم كرد و دۋاترىش وەكو بۇيەكار بەمەبەستى بەدەستەننەنى ژەمى تەۋاۋى
خۇراك و پزگارىۋەنم لەبرچىتى. بىرسىتى تاكە ھاپۇي و ھاندەرى مەن بۈۋە بۇ گشت
شتىك. ھەركاتىك كىتېيىكەم بېرپايە ئەۋ پۇژەم بە بىرسىتى بەسر دەبرد، گەر ئامانەى
ئامەنگىكى موسىكى يان شانۇيەك بوۋمايە بۇۋماۋى دۈۋ پۇژ بىرسىتى تەنگى
پىنەلەچنەم، تاكە پىبەر و پىشەۋام كىتېب بۈۋە، لەسايەى خۇيىندەۋەمەۋە زانىارى
باشم كەلەكەكرد، لەگەل تىپەرپوۋنى كاتدا وەكو كرېستال بۇم دەرەۋشايمەۋە. پۈۋم
كردە يادگىرتنى بىردۇز گەلىك كە بىكەمە بىچىنەى كارەكانم.

قىيەنا لەسرەتاي ئەم سەدەيەدا(سەدەى بىيىست) بەمۇزى تاي كىشەى
كۆمەلەيتىيەۋە داخۇرابۋو، لىرەدا فرەخۇرى و بىرسىتېش باۋبۈۋ، بەھىز و لاۋاز
زۇرۋو، زانا و نەزان فرەبۋو. لە ھەمۋە ئەلمانىادا شارىكى وەكو قىيەنا نەبۋو، بۇ
تۈۋرۈنەۋىي دۇخى كۆمەلەيتى دانىشتۋان گونجاۋ بۈۋ. ئەم تۈۋرۈنەۋەيەش نەدەبۋو
كەسىكى دۈۋرەپەرىز يان لەبۈرجىكى لەعاج درۈستكارۋەۋە نەنجام بىدرىت،
نەخىر، بەلكو دەبۋو خۇدى لىكۆلەر لەم كىشە و گىژاۋ و نەھامەتيانەدا پۇچۋوبىت،
بەماناي ۋە ئاشنايان بى، تامى ئەۋ بېيەشيانە بچىزىت كە بەشەك لەم دانىشتۋانە
بۈۋەتە قىسەمتيان، ئاشناي جىاۋازى نىۋان چىنەكانى كۆمەلگەش بىت. وەكو ھەمۋە
نامۇيەك بەدۋىي پۇزىدا پاكات و ئاگاي لەۋ كارەش بىت كەبەدەم ئارەق پىشەۋە
ئەنجامى دەدات.

لەنۇر دەستەۋاژە و چەمكى تۋانا كۆۋى خەلك بۇ كاركردن پزگارم بېۋد:
لوۋتەرىزى لەشۋىنى ناپۇيىست و خۇبەكەم زانن لەۋ شۋىنەى دەبۋو خۇبە گەۋدا

نەتمەۋىي، ھەرگىز ھېچ كەسنىڭ ھەست بە خوشمويستى خاك و نەتمەۋە ولات ناكات مەگەر لە خىزان و خويندنگە دا فيزيكىت، لەگەل ھەستكردن بە سەركەوتن و تىڭكۆشانەكانى باۋانى لە باۋارى ھەز و پاميارىتى و ئابورىدا. مەۋلە ھەرگىز تىڭكۆشيت تەنھا مەگەر بۇ شتىڭ نەبىت كە زۆرى ھەز لىيىت، كەواتە چلۇن داۋا لە ھاۋولاتىيەك دەكرىت نىشتەمانەكەى خوش بوويت و پىزى بگرىت بەبى زانىنى مىژۋى خەباتى پىشىناني؟ ديسان نەبوۋى پىژاۋى گونجاۋ بۇ بەسەرىرنى تەمەنى لەچاۋ ولاتانى دىكەدا ھۇكارە بۇ كوشتنى نىشتەمان پەروەرى.

لەسالى ۱۹۰۹ دا نەختىڭ دۇخى ژيانم باشتە بوو، ۋەكو يارمەتى دەرى ۋەستا نەمامەۋە بەلكو بۇخۇم ۋەكو ۋىنەكىشىكى ئەندازىارى كارم دەكرد، لەوكاتانەشى دەستم خالى دەبوو پووم لەخوئەندەۋە دەكرد، بەتايبەت دۇخى پاميارى ولات و كارىگەرى تەۋمەكانى ھەز و بۇچوۋە كاراكان لەسەر تواناكانى دەۋلەتى نەمساي بەرمە لەناۋچوو.

پارتى سۆسيالېستى دېمۇكراتى

پېش لە خوئندنهوى وردم بۆ بزوتنهوى سۆسيالېستى دېمۇكراتى جگەلە
 بىزگە يەككى ناپوون لەبارەى ئەم لەقېنەوه هېچ شتىكى دىكەم نەبوووه نەدەزانى، ئەم
 دەزانى كىيە دامەزىنەرى و ئامانچ و پىچكەكانى چىن ؟ من بەسۆزدارىيەوه لە
 تىكۆشانەكانىم دەنواپى لەبۆ چەسپاندنى دەستور و دەنگدانى گشتى، بېروام وابوو
 ھاتنەسەردەستەلاتى ئەم چەشنە پارتە واتەى لاوازىيەونى شىتوازى ھوكمرانى
 بنەمالەى ھابىبۆرگ دەگەيەنيت، ئەم پزىمەى كە جاپى كوشتنى ئەلمانچىتى لەسنگ
 و دلى بىست ملپۆن كەسى نەمسا نشىندا دەدا، بە ئەمانى ئەم پزىمە گەلى نەمسا لەم
 كۆتە پزگارى دەبىت، پزىگەكانى پېش لە دروستىيەونى ئەنچلۆس نامىنيت و گەلى
 ئەلمانىاش بەم پزىگە دەتوانيت تەنھا يەك خاك و نىشتەمانى خوش بويت ئەمىش
 ئەلمانىايە.

بەھۇى ئەوھى بېروام وابوو كەسۆسيالېستى دېمۇكراتى كاربۆ بەرزكردنەوى
 ئاستى چىنى بەش خوراوانى پىپاى نراو دەنيت كە تيشكى دەخستەسەر
 بەرزكردنەوى ئاستى بىزۆوى كرېكار و جوتيارەكان، بەراستى خویشم تاوھكو
 جەقەمەمىن بەھارى تەمەن لەم دۆخەدا ژىابووم، بۆيە زۆر بەلامەوه گرنگ بوو، بە
 پزگاركارم دەزانى و تەننەت وىستەم و بېيارمدا تەقلى نىو ئەم پارتەبىم، ئەم جارەنى
 سەركردەكانى ئەم پارتە وتارىان بۆ جەماوەر دەدا منىش ئامادە دەبووم و چىژم
 لىسوردەگرت، بەلام ئەوكاتەى بەماناى وشە ئاشناى ئەم پارتە بووم،
 مەمىستەشاراوەكانىم بۆ دياركەوت لەوھى دژى نەتەوھى و لەدەستكرد و دەستكەلاى
 چىنى سەرمایەدارانە، دژە نىشتەمانە بەوھى (ئامرازىكى دەستى بورجوازىيەكانە بۆ
 قۇستەنەوى چىنى پى پىانراو)، دژە دەستورويشە لەبەر ئەوھى (ئامرازىكە بەدەست
 چىنى لەرمانپەرەواوہ بۆ لەناوبردنى پزۇلىتارىا)، دژە خوئندنگەيە؟ چونكە گرنگى

پنډهري چيني كۆيله و قوربانيمهكانى چىنگه كه سىرمایه‌دارى لىروستى دهكات)، دژو
ناينيشه؟ چونكه) هۆكارى سىپر كى گىل و لاوا كى دىنه تى بۆشهوى بهنامانجى
خوزداو نهكات...).

لىسره تاكلانى بهشدار برونم لىم كۆبونىواندا تىنها به بى دهنگى دادىنىشتم، بهلام
پىداگرى هاندىمران بۆ لىناو بىردى هىموو شته جوانىكانى نه تىهوه هانى دام بۆ
هاتىنه گۆم، لىگىلىاندا كىوتىه تاوتىكرى دىنىكى توندىهوه، بهلام نه يان تىوانى قىسهكانى
و مىرگىز و به تىهواوتى پىرتيان كىردىهوه و پىلامارىشيان دام، بۆيه مىنىش بىر يارى چىتر
ناماده نه برونم دا له كۆبونىوانىكانىان و زۆرىش به زىمىم بىو خىلكاندا دىتىهوه كه
بىرويان پىنانه و گىمه به هىست و سۆزىكانىان دهكەن، به پىنى حىز و خواستى خۆيان
ناراستىيان دهكەن و چىيان بۆنىت لىرنگىمانىهوه به دهستى دىنن.

لىو كاتانى شۆن كىوتىه بۆتقىهوى سۆسىالىستى دىمىركراتى بىووم بۆم
دىار كىوت سىركىردىهوى تىنها پىنشىاوى به هىزانى، به جۆرىك پىوىسته هىموان
بىنه پالپىشتى سىركىردىهوى راستىقىنه و دهستى يارمىتى تىنها بۆ لىو دىرژى بىكن،
بىرواشى تىنها به يىك چىشنىه بۆچوون و پىياز هىبىت و هىچ جۆره بۆچوونىكى دى
كاردانىهوى لىسرى نه بىت، گىنگى به لايىنى دىرهكى شتهكان كىمىرتىدات وىك له
ناواخنى ناومىزى و گىيانى و جىستىهوى، نازادى مۆرىشى هاندىمى يارمىتى دىمرانى
دهبىت بۆ كۆمەك كىردى.

بۆم دىركىوت توندىوتىزى و كوشتن و تۆقاندن كىچىكهكانى پارتى سۆسىالىستى
دىمۆكراتىن، دژى هىموو نهوانى پادىكىشنىت كى دژىس و هىلگىرى بۆچوونى
جىاوازتىن لىوان. پارتى سۆسىالىستى دىمۆكراتى پىلانى دژاىه تى كىردى
دۆمىنهكانىان لىرنگى ناشرىن كىردى ناوبانگىمانىهوه لىهناج دىدات لىسايى
لىهناج دىانى شالاولىكى زۆر مىترسىدارى دژى بىركىردىهوىمانىهوه. زىادتر له جارىك
پىرسىيومه: باشىه بۆچى له ولاتىدا پارتىك يان بۆتقىهوىهكى دىكه لىرنگى
بهكارهينانى هىمان شىناوى تىكتىك(توندىوتىزى و ترسان و كوشتن)هوه هىلناسىت
به كۆتايى هىنان بىم پارتىه و زالىكىردى بۆچوونىكانى خۆى به سىرىدا ؟

بورجوازىبىهكان پىوىست بىو لىسرىان بارستىبگىز و پىووبىهوى سۆسىالىستى
دىمۆكراتى بىنهوه لىرنگى خۆناما دىكرى پىنشىهختىهوه. بهلام بۆرژوازىهت لىم

كارەى نەكرد و تەنانت لىداواكردىنى ماق كرىكارانىش وەست، لىم كاتەشدا پىنخارانى سەندىكاي كرىكاران لىم ەلەيان قۆستەو و پارووى پىرۇلىتارىيان بەكارمىنا و ەكو چەكىك پىنشىكەكشى سۆسىالىستى دىمۇكراتىيان كىرد.

بىزۇتنەوى سەندىكا پىشتىر ئامانجى پىنخىستىنى مەندوبونەكانى كرىكار بىوۋە لى ەىشتىنلىان بى ماف و بەزىكرەنەوى ئاستى بىزۇتويان، دور بىو ەلەلەر جۇرە سىاسەت و پارت چىتتىيەك، تائو كاتەى بورژوازىت خۇيان پالىان بىم سەندىكايەو نە بۇ بۇچوونە نىو گۆزەپانى رامىيارچىتتىيەو، بىوۋە پەتى بىدى ەىنانى خواستەكانى كرىكارانىان كىردەو، لىم كاتەشدا سۆسىالىستى دىمۇكراتى لىم ەلەى قۆستەو و نىچىرەكەى پاوكىرد، بىرارى لىخۇگرتنى بىزۇتنەوى سەندىكاي دا بىوۋە بەباشى كۆمەك و يارمەتى پىنشىكەش ەكەت، لىم كاتىكىدا بورجوازىت لىم كاتەدا بىو پەرى توانايەو ەانى دەستەلاتى ەدا بۇ ەلۋەشەندەوى سەندىكا بى بىانۋى لىوۋە دۇە بىرۋەكى نىشتەمان پەرومىيە !

لىم ەلەلە دىارتر ەلە كە بورجوازىتەتى تىكەوت بەتايىت ئەكەتى بىرارىدا كە بىزۇتنەوى سەندىكا ەكو دۇە بەزىوۋەندى نىشتەمان بىناسىنىت ؟! ئايە بەرەست نەو بىزۇتنەوىەى كەبەمەبەستى باشتركردى دۇخى ژيانى پىرۇلىتارى دامەزىبوو ئىسكەكە بىوۋە تەقلىبونە نىو سىياسەتەوى پىنچەوانەى ئامانجەكانى خۇى كارىكات ؟! لىم بىزۇتنەوىە دۇە نىشتەمان نىيە و سەندىكاش جگە لى لىنىكى نىشتەمان پەرومى ئازادىخواز ەىچى دىكە نەبوو، تا ئەكەتى لىولاتدا سەركىدەكان بەگىانىكى دادىپەرومىرى و وىژدانەو كارەكانىان نەنجام نەمەن كەواتە كرىكارانىش ماق خۇيانە بەرگى لىخۇيان و بەزىوۋەندى و مافەكانىان بىكەن، لىمىشمان بىت كە كرىكار بەتەننا ئاتوانىك لىدۇى خاۋەنكار بىوۋەستىتەو بەلگو شەو سەندىكايە كە پلانى بەرگى كىردن لىمافەكانى كرىكاران دادەپىژۇت.

لىمۇتايىيەكانى سەدى پابىردودا بىزۇتنەوى سەندىكا لىرەوتى بىنچىنەى خۇى لىيدا و بىرەو تەقلىبونە ناراستەى نىو پارتى سۆسىالىستى دىمۇكراتى خواربويەو و دواتر بىوۋە ەكارىكى گوشار بۇ بەدەست ەىنانى نەنجامى شىاو بۇ تىكۇشانە چىنەتەيكەنى، بەجۇرىك لىرنگەيەو ئوانزا كۆلەكانى ئابورى ولات و

تەننەت پاىيە مەترسىدارەكانى دەولەتتىشى پىلى لىنگ بىكىت. ئەمەس كاتەى ئەم
سەندىكايە كەوتە چىنگ سۇسىيالىستىيەكانەمە گىرگىيدان بە باشتركىدى دۇخى
پىزلىتارىا (زەخمەتكىش) بىر بەمەلم و با بىردى؛ چونكە بەباشى دىكىيان بەمە كىرەبىر
كە پىزگارىبىرى چىنى بەشخورا ماناى كۆتايى ھاتنى ئەمانە و ئەمەش ھىچ
لەبىر ئەمەندى ئەواندانييە، ئەمانى ئەمامەتى و لالانەمە ماناى پىوكانەمەى ئەمانە
لەپامىارىتى ولاتدا، بەمەش تىوانىبىرىان ژمارەيەكى زۆر لە تىكۆشەران بەيىننە پىزى
خۇيانەمە و كۆپرانە بۇ بەدىيەننى ئامانجەكانى خۇيان بەكارى بىنن.

کلیلی سۆسیالیستی

پاش لهوئی لهسایه‌ی پهوداوهداگانهوه ناشنای تمواوی سۆسیالیست دیمۆکرات بووم، تاقه‌تی خویندنهوهو زیادتر پۆچوونه نیو بۆچوونهکانی ئەم بزوتنهوهیه‌م پتر گه‌شه‌ی کرد و زۆریش نیگه‌ران بووم لهوئی خوم له‌پیشی باوه‌ڕکی تمواو خۆپه‌ره‌ستانه و کینه‌دا دیته‌وه، باوه‌ڕیک که سه‌رکه‌وتنی مانای گورز وه‌شاندنیک‌ی کوشنده بوو له‌مه‌موو مرۆفایه‌تی. دواتریش په‌یوه‌ندی نیوان ئەم بیروک‌یه و هه‌نگاوی جووه‌کانم بۆ دیارکه‌وت بۆ به‌دییه‌نانی ئامانجه‌کانیان. به‌تێپه‌ریوونی کات له‌بۆم پوون بویه‌وه که ئامانجی دوور مه‌ودای بزوتنه‌وه‌ی سۆسیالیستی دیمۆکراتی هه‌مان مه‌به‌ست و ئارمانجی ناساندنی جووه وه‌کو گه‌ل، جوو وه‌کو ناین، جوو خوازی وه‌کو بزوتنه‌وه‌یه‌کی پامیاری-ته‌ته‌ویه‌ی.

له‌سه‌ره‌تای ته‌مه‌نی منداڵیه‌دا جووله‌که‌م به‌ هاوالاتی ولاته‌که‌م له‌قه‌لم ده‌دا سه‌رباری جودایی شاین و نه‌ریتیان له‌من. له (لانی) نه‌فره‌تم له‌ هاوپه‌نیه‌کم کرد له‌به‌ره‌وه‌ی ئازاری خویندکاره جوویه‌کی دابوو ته‌نها له‌به‌ره‌وه‌ی جووله‌که‌بوو. تاوه‌کو گه‌شتم کرد بۆ قییه‌نا هه‌روام ده‌بینین و بۆچوونم وه‌هابوو. پاش له‌مه‌ر توژیفه‌ره‌یه‌ک که گرنگیم به‌م جهانه نوویه داوه ئه‌وه‌م بۆ پوون بویه‌وه که کیشه‌ی جووله‌که یه‌کێکه له‌ دیارترین نه‌هامه‌تییه‌ پێوه‌نالا‌ندنه‌کانی ولاتی نه‌مسا. حکومه‌ت و گه‌لیش دیلی ئەم کیشه‌یه‌ بپوون. ئەم کیشه‌یه‌م به‌ تمواوه‌تی بۆ پوون بویه‌وه به‌تا‌یبه‌ت پاش له‌و هه‌مه‌ته‌ به‌ره‌راوانه‌ پۆژنامه‌وانیه‌ی که‌مبۆ یه‌کگرتنی سامیه‌ت ب‌لاوه‌که‌رانه‌وه. به‌لام دواتر بۆم ده‌رکه‌وت ئه‌و گۆڤار و پۆژنامانه‌ی درژی جووله‌که‌ن که‌م ل‌رژش و پۆژنامه و گۆڤاره به‌ناوبانگه‌کانیش خویان له‌م کیشه‌یه‌ ده‌دزنه‌وه و هه‌چی له‌سه‌ر ب‌لاوناکه‌نه‌وه. ئەم چه‌شنه‌ دیارده‌یه‌ ناچارێ کردم له‌ خویندنه‌وه‌ی پۆژنامه‌ ناوه‌ندیه‌که‌نه‌وه پ‌ووبه‌که‌م پۆژنامه جیهانیه‌که‌ن یان باشت‌رینه‌که‌ن. به‌لام به‌خه‌یراییش

دەستىم لەمەش ھەلگرت؛ بەھۆى بەکارھێنانى ئەم پۇژئامانە بۆ ھێرش کردنە سەر دەستەلاتى پايىخ و فەرمانفەرماى غولىۋمى دووم كەمن زۆرم خوش ھەيەست. ھەروەھا بەھۆى زۆرى پتەھەلدانى بۆ فەرەنسا و سۆڤيۆ ھەربىرىنى و پېنومنانى ناوئىشانى (نەتھەى شارنشین)، ديسان ھۆكار بوو لەبۆ ئەھەى خۆم لەخۆئىندەھەى ئەم پۇژئامە جەھانىانە بەدوورېگرم. لەكاتى خۆئىندەھەى ئەم بۆچوونە نا ئەلمانیان لەخۆم دەپرسى: ئەم پۇژئامانە بۆ كى كاردەكات و ئامانچ و ئاراستەى چى و كۆى يە ؟ ئەو كاتەى بەتەواوەتى ئاشنای جوولەكە بووم وەلامى ئەم پرسیارەم دەست كەوت.

جوولەكەم بەھاوالاى ئەزانى و پىنم وابوو ئىمە و ئەوان وەكو يەك ماڤ بەدەست ھىنانى ماڤەكانمان ھەيە، بەلام تىكەلەۋ بوونم لەگەل دژبەرانى سامىت بۆچوونى گۆڤىم لەھەى زىادتر خووگىرېووم بە دژايەتى كردنى فەرماندەوايەتى جوولەكەرە، بەردەوام بووم لەمە تاوھكو بووم بە يەكئىك لەوانەى بەتەواوەتى گرنكى بە كىشەى جوولەكە دەدەن و بەتايبەت ئەوكاتەى بۆم دياركەوت ئەم ئەوانەى ئىسرائىل لە ئىمەنادا پىنكەو لەگەرەكى تايبەتيدا دەژىن و ھەرگىز دەست ھەلناگرن لە نەرىت و پىرۆزى و بۆناكانيان. ئەوكاتەى بزوئەھەى جووخوازى سەرى ھەلدا و جووھكانى ئىمەندا دابەشى دووبەش بوون زىادتر گرنكىم بەم بوارەدا، پۆلىك لە جوولەكەكان ھانى جوخوازييان دەدا و پۆلىكىش ھەلى لەكارخستنىيان ئەدا. دژە جووخوازەكان ناوى (جوولەكە پزگارى خوازەكان)يان لەخۆيان نابوو، بەلام ئەم دوو كەرت بوونەشيان ھىچ كارىگەرى نەبوو لەسەر بېروا و مەبەستى بنچىنە و سەرەكییان، بۆيە بېروام وابوو كەئەم دوو كەرت بوونەيان تەنھا يارىيەكە و ھىچى تر و خەلكى نەمسا و جەھانى پىنەو سەرقال دەكەن، ئەم يارىيەى ئەوان كە ناوھپۆك و پشت پىنەستراووبوو بە درۆ و زىانە ستايش كردنى پاكى بوو ھۆى لەناوېردنى ئافرىقاوھەكان و پاقرۆى ئەو دامىنەش كە جووھەكان بانگەشەيان بۆدەكرد.

پاقرۆى و پاكدامىنى و ھەموو جۆرە پاقرۆەكانى دىكەى بانگەشە بۆكرارى جوولەكە، تايبەت مەندى خۆى ھەيە، ئەو كاتەى چاوت لەسەر جوولەكە دەبىت بەتەواوەتى لەھەموو جۆرە پاقرۆيەك دادەمالدريژن، ئەوكاتەى كەسىكى شۆرت لەپىنى

جولهكەم دەبینی ئاچار دەبووم لوتم بگرم؛ چونكه ئو بۆنەى لە دەربان و پەشيانەوه دەهاته دەرى بۆنى دوژمنایەتى ئەوانى لێوەدەهات لەبەرامبەر ئاو و ساوندا.

پۆخلى داراييان شتىكى باسكراو نىيە لەچاو پۆخلىەكانى دەرونياندا، بەتێپەربوونى كات بۆم دياركەوت كه گۆڤدەرى ئاكارياشى و تاوانكارى دژە كۆمەلگە تەنها جولهكەن و هیچ كەسى دى. توانيم پێوانەى (گەلى هەلبژێردراو) بگەم لە ژمەراوى كردنى يەرۆكەى گەل و سەركردنى و ئيفليجكردنى زیندەبىيەتى، ئەمەش لەپەرگەى بەكارهێنانى پۆژنامەوانى و ھونەر و وێژە و نواندەنەوه بوو. ھەشت جولهكە پەلەكانى بەسەر ھەموو ئەم بوارانەدا درێژكردەوه و زالىتى خۆى بەسەريدا سەپاند و بەويستى خۆى ئاراستەى دەكردن. زۆرىك لە نوسەران جولهكەن سەريارى بلۆكار و ھونەردۆستان و... ھتد، ئەم پۆچوونەيان بەنێو ھەموو كايەكانى چالاكى ئاراستەكاریدا بوو نەخۆشەيەكى چاوەقولى مەترسیدار و كوشندەتر لە چاوەقولى پەش، بەجۆرىك نۆ لە دەى نوسین و بلۆكراوە و شانۆ و تابلۆھونەریەكانى ھاندەر بۆ بەدەرپوشتى و پووتبوونەوى تەواو و ماركسیەت ھەمووى سەر بە جولهكە و دروستكراوى ئەوان. ئەو پۆژنامە بەھێزانەى من حەزم لێى بوو و دژبەرى سامیەتیشیان دەكرد دواتر بۆم دياركەوت كه زۆرىنەى سەرنوسەران و ئاراستەكارانى لە وەچەكانى (گەلى هەلبژێردراو) بوون، واتە گەمەى بازىگانی بوو. پاش لە درككردنم بەم راستیە بۆم دياركەوت كه جولهكەكان دەستىكى بالايان ھەيە لەئاراستەكردنى گەل و چەسپاندن و بەدیھێنانى بەرژمەندییە دوور مەودا و ئاینیەكەشیان لەپەرگەییەوه. ئەو پەخنانەى لە پۆژنامەكانەوه لە شانۆكان دەگیران و جولهكەى تێدا بەشداربوو بەتەواوەتى ئەو كەسانەيان دەھێنایە خوارى كە ئەلمانی پوخت بوون و جولهكەنەبوون و ھاوشان و ھاوشاين و بۆچونەكانى خۆشیان بەتەواوى مانا بەرز دەكردەوه، لەپەرگەى خوايان نزیك دەكردەوه. لە گوتارە سیاسەتەكانیشیاندا بەتەواوەتى لایەنگرى فەرەنسا و دژبەرى غلیۆمى دووھ و ھوكومەتەكەشیان دەكرد.

خێرا پەنگ گرتنى بۆ چوونەكانم لەبەرامبەر جولهكەدا بەھۆى ئەو پەرگە نەشیوانەیانەوه بوو لەبۆ بەدەست ھێنانى داھات و سامان و ئامانجەكانیان دەیانگرتەبەر و پەپەرھەیان لێدەكرد، شەقامەكان ئەو شتانەيان فیكرەم كه ھیچ كەس پێشتر پێى نەگوتبووم و بە میتەكیشمدا نەدەهات، لەوانەش ئەو پۆلەى گەلى

ههنگیز ئىزدراو پەيپەرەيان لىدە کرد لە بازار پىندانى گانگانوگى لەرنگەى كەين و فرۆشتنى سىي پىستانەوه، ئىم پۆلەى كە پالەوانانان بە لىهاتووى ئىنجاميان دەدا گەل ئىلمانى بەماناى وشە دركيان بەمەترسىيەكانى نەكردبوو، تەنها لەجەنگى گەرەى جەهاندە نەبىت.

بەلام ئىركاتەى هەستەم بەم مەترسىيەى جولەكە کرد تەزىك هات بەننو جەستەمدا، بەتايبەت ئىركاتەى بۆم دياركەوت كە ئىوه جووەكانن بازارگانى بە مەزەوه دەكەن. لەم كاتە بەدواو بەريارى كۆكردنەوهى هەموو ئىو زانپارىانەم دا كە لەدژى جولەكە بوون و تاوانەكانيانى دەخستەپوو لەدەرەهەقى ئىشتەمان و كۆمەلگە. بەردەوام بووم لە بەدواداچوون كردنيان و لەدوا ساتيشدا بۆم دياركەوت كە ئىوه جولەكەكانن سەرکردايەتى بزوتنەوهى سۆسياليسىتى ديمۆكراتى دەكەن، دەستيان گرتوو بەسەر پۆزئەمەوانيدا و هەر خۆشيانن ئاراستەكارى سەنديكا، زۆرىك لە ئەندامانى سۆسياليسىتى ديمۆكراتى جولەكەبوون، سەرکردەكانى سەنديكاش زۆرىنيان جووبوون، تەنانەت زۆرىك لەسەر كەردەى خۆپيشاندان و ئاژاوەگێريەكانيش هەر جووبوون، زۆرىك لە سەرنووسەرەديار و بەناوبانگەكانى ولاتيش هەم ديس جولە بوون.

كەواتە ئىو پارتە بالايەى دەستەلاتى ولاتى بەدەستەوه گرتوو پارتىكى بەكرنگىراو يان دەستبەسەر كراوى بىنگانەيه؛ چونكە جووەكان هەرگيز خۆشيان بە ئەلماندا نايات و كار بۆ سەرخستنى ئاگەن، كەواتە ئەمانە بىنگانەن.

بەم شىوويه تەوانيم لەكۆتادا ئاشناى ئىو گيانە شەپەنگىزانەبەم كە چۆك بە گەلەكەمان دادەنوينىت لە پەرەوتى پيشكەوتندا.

بەبەسەر بردنى تاكەسالىكەم لە فەيننا بۆم دياركەوت كە هەيچ كرىكارىك نەيه بە خەون و خەيال گومەى نەكرابىت و هەموان ئامادەن لە پەيناو كەسيكى دەست پاكدا چەكەكانيان ئاراستەبەكەن، منيش بەريارسدا كە ئازادكردنى كرىكارەكان لە وەبەرئەنەرەكان بەخەمە ئىستوى خۆم و تارەنەيەكيش لەم كارەمدا سەركەوتوو بووم، بەلام هەرگيز نەم تەوانيوه تاكە جولەكەيكە قايلى ئىوه بەكەم كە هەلەيه و من پراست. زۆرم هەولدا بۆ هەلگىزانەوهى وەچە جووەكان لە ماركەسيەت، بەلام دواتر بۆم

ديارکوت که وتوژ و تاوتوکارميان پشت بهسته به پيساي ديايکتیکی جولهکەیی
 تاييەتی بۆيه لەم کارەمدا وەستام و نەم توانی وەلامیکی شياوم دەست بکەوت.
 ئەوکاتەشی دانەيهکیان ناچارى خۆبەدەستمان دان دەيیت بەنامادەبوونی جەماوەر
 بەلام لەپۆژی دواتردا نەکۆلی لەم ديل بوونەى ئەکات و پاشگەز دەيیتەوه لەو دزپانەى
 و دەست ئەکات بەدروکردن و خۆی وەها پيشان دەدات که ئەوه نەم نەبووه ياخوود
 بەمیانەوهی چەندین بيانوى گۆلەهەرى لەپۆی لادەر دوزمەکەى هەلەخەلەتینیت و
 ئەو شکست خواردنەى خۆی پۆی لەبیردەباتەوه.

بەپراستی جولهکە سەرەدرای پەوانبێژيیه بۆدرو و سەرکردەى دۆزانان.
 بەمەش ئەم بۆ دەرکەوتنەم چەندین قازانجیان بۆم هەبوو: بەتەواوەتى ئاشنای
 کردم بە سەرکردەکانى بزوتنەوهى سۆسیالیستی ديمۆکراتى و بەکارهينانى
 هاوولتيايان لەبۆ بەدەست هينانى ئامانجەکانيان و پیکدادانم لەگەڵ جولهکەکان لەبەر
 سۆزداريم بۆ ئەو کرێکارانەى که بانگەشه ناوپەرکراوه جولهکەيیهکانى سۆسیالیستی
 ديمۆکراتى لەپۆی ون کردبوون.

کرێکاران بەرپرەسى کێشەکانى ولات نين، بەلکو بەرپرسان ئەو کەسانەن که
 بەخۆيان دەلێن گرنگی پيڤەهرانى ولات و گەل، هانى پەيپەرەوکردنى ويزدان و
 سئوردانان بۆ پيڤەهەکانى خەلک و لەناویردنى گەندەلێ گەندەل کاران دەدەن.
 بەبەرپراوى من چارەسەر و بەديهيانانى ئەم بانگەشە تەنها لەپۆگەى لى تۆژيڤەوهى
 وردى مارکسيەت و سەرچاوه و پيشکەوتنەکانى و پيڤەرەکانى پيش لەم
 بەرەوپيشچوانەى دەيیت.

ئەو کاتەى سەرکەوتن بەدروى سەرکەوتنى ئەم بۆچوونە دەبينم جار بەدواى جار
 لەخۆم دەپرسەوه: ئايا بەپراست دارپژەرانى ئەم بێرۆکانه بپايان وابوو کەبەم چەشنە
 سەريکەون و بێرۆکەکانيان بلۆبيتەوه؟ هەستيان بە دەرئەنجامە ماوه دريژنەکانى
 مارکسيەت کردووه؟ يان خۆشيان قوربانى هەلە پيڤانە ليکدانەوه بۆکردن بوونه؟
 ئەگەر وەلامى پرسيارى دووهم بالاترييت ئەوا پيڤويستە لەسەر هەموان بەتەواوەتى
 لەدژبەرى ئەم بۆچوونەدا بوو، ستنەوه و لەناوى بەرن. بەلام ئەگەر وەلامى پرسيارى
 يەکەميش بالابوو ئەوا بەپراستى دارپژەرانى ئەم بێرۆکە پەتاييە نەهريمەنى
 پاستەقینەبوونە نەهەك مرۆڤ؟ چونکە ئەو ميشکەى توانيويەتى ئەم بێرۆکەيه

دابېرژېنتسەو بېنگومان پلانى ساوۋ درېژېشى ھەيە بۇ لەناوبردنى گەل و شارستانىيەتەكانى دېكە و گۇدانى جهان بۇ چۆلەوانىيەك لە ھەمووشتىك، ئەم مىشكى

مىشكى مرۇفە نەبوۋە و نىيە بەنگو مىشكىكى گۇدراوى گۇدەرە.
لەم كاتەشدا پېنويستمان بە نەبەردىيە، نەبەردىيەك پشت بەستراوينت بەمەموو جۆرە چەكىكى بەردەست لەسايەى ئاۋەزى مرۇفە و خاۋزويستىمەو. لەسايەى قولبۈۋنەرەم لە كىشەى جولەكەو بەتەۋاۋەتى ئاشناى ماركسىيەت بووم بەبى ئەرەى زۇر خۇمى پېۋە ماندوو بگەم. ئەو جۈۋەكان بوون بىچىنەكانيان دانائوۋە بانگەشەى بالايان بۇ كردوۋە، زانويانە چلۇن ئەو بەمرانەى ھەيانە لەم بۈارەدا بەكارى بېنن و خەلكانى دېكەى پى گۇلبەدەن.

ئەم نەمەى ئەم پاستىيەم بۇ دياركەوت گەپامەۋە بۇ خوئندەنەۋى مىژۋويى قۇناغەكانى گەشەى ۋەچەكانى جولەكە و ئاراستەيان لە پەۋتى مرۇفە بوون و پۇليان لە ئاراستە پىگرتتى كارۋانى مرۇفەيەتى، ئەم كارىگەريەيان زۇدى وورژاندىم و پىرسىم: ئايا بەراست كۇتايى مرۇفە ۋەمايە كە دەبىت جۈۋەكان دەستى بەسەردا بگرن و بېنە مرۇفە و چىنى بالا ؟

بېراۋى جولەكە بە ماركسىيەتى دەرپراۋ دان ئانىت بە ئەرەستۆكراتىيەتدا، پەتى بەماى تاك مرۇفەى دەكات و زالبوۋنى ژمارەيىش لەجىگەى ھىز و توانادا دادەنيت، ھەموما پەتى بەرەى نەتەۋەيى و پەگەزىش دەكاتەۋە، مرۇفە لەمەموۋ ئەو شتەنە دادەماليت كە تەۋاكارى شارستانىيەتى مرۇفە و بەردەۋام بوونىيەتى. ئەگەر ئەم بېراۋە بېيتە بۇچوۋنى پەيپەرەۋكراۋى ژيانى گەردوۋنى ئەۋا ھىچ بەلايەۋە گىرنگ نىيە كە ھەموو سىستەمەكانى ھۆكەمرانى لەناۋېچن و جهان پىرېت لە گىزراۋى نەھامەتى بەخش و لەناوبردنى مرۇفەكانىش لەكۇتايىدا.

ئەگەر جولەكە بە بۇچوۋنە ماركسىيەكانىيەۋە توانى بەسەر گەلانى جهاندا زالبىت ئەۋا تاجەكەى گۈلبەندىك دەبىت لە لەشى مرۇفە چىراۋ. لەم كاتەشدا ھەسارەكەمان لە پىزەۋى خۇى لادەدات و مرۇفە لەسەر ئەم پەۋى زەۋىيە بوۋنى نامىنيت.

سروشتى ھەتەھەتايى ۋەمايە كە يەقى خۇى لەۋ كەسانە وەردەگىرتەۋە كە لەفەرمانى خواۋەند دەرەچن، بۇيە مىنىش بېروام وايە كە بەپىتى خواست و ويستراۋى خواۋەند دەجولتەۋە و بەرگىرى لەخۇم دەكەم لەدژى جولەكە، لەم كارەشمەدا مەبەستەم پاراستنى كاركرەكانى خواۋەندە.

چەند تېيىنىيەكى راميارى گىشتى

ژيان وای فېركىردم كەنايىت خراپە لەبىرامبەر مەزۇلى دىكەدا ئەنجام بەدەيت، نەشەيت پىش لەوەى تەمەنت بگات بە سى سالان تەفلى تاوتوئى و مقۇمقۇى راميارىتى يىت. لەم تەمەندا مەزۇلەلەگىرى تەفاقى پىيويستىيەتى بۇ بىرەودان بە بۆچەنەكانى، بىزەنگى وىژانى كىشە و بىنەماكانىشى لادەستەبەردەيىت پىش لەوەى بۆچىتە نىو باوەرىكەووە پىچكەى خۇى لەسەر پونىت بىنىت. ئەوكاتەى مەزۇلە بوو بە خاوەن بۆچوونى تايىبەتى خۇى و لەمەمبەر مەركىشە و نەمەمەتتەك كە دووچارى دەيىتەووە لەمىكى لادەستەبەريىت ئەوكات بۆى مەيە دابەزىتەنىو گۆرەپانى مەملانىي راميارى پىشت ئەستوور بە زانىست و ئەزمواندن. بەلام گەر خۇى بەباشى رانەمەتابوو ھاتە نىو جھانى مەملانىي راميارىيەووە ئەوكات خۇى بە بىزار و شەكست خواردوو دەيىتەووە، لەم كاتەدا مەزۇلە ناچار دەيىت يان ئەووەتا مەلۇنىستى خۇى بگۆرپىت بۆنەو پىرەووەى پەيرەوۇى دەكات يام ئەووەتا لەسەر ھەمان پىژنەى كار دەمىتەووە، سەريارى ئەووەى باش دەزانىت كە كارىكى نەشيارىشە و لەگەلەيدا ناگوئىت. لە بارى يەكەمدا مەزۇلە ناچار دەيىت نەرخى ئەم پەلەكەرنەى بەدات لەو تەقلىبونە ھەلبەز و دابەزكارەى بۆنىو جھانى سىياسەت، لەم كاتەشدا گروپىك لەياوەرانى لەدەست دەدات بەتايىبەت ئەوانەى بۆچوونيان وەھايە كە ئەم گۆرەنە ھىچ چاكسازىيەكى شياوۇ لىنايىنن و بەھىچى نەزانن.

لەبارى دووهميشدا، كه لەم پۆزگارەماندا باوە، تاوەكو بەروای سەركردەكە بێ
 پزىڤەوى گرتووەتيەبەر كەم بێتەو ئەوەندە لەگوتارەكانیدا پووجى ديارەكەرىت،
 هیچ وشەيەكى تبادا نابینیت كە خەلكى متمانەى پێبكەن، تاوەكو لەگەڵ
 پشتیوانانیدا بەردەوام بێت لە وتوێژ چەندان هێند داواكارى لێیان پتر دەبێت،
 لەكۆتاییدا يەكێك دەبێتەقوربانى و هەلگەڕانەوى سیاسى سەر هەلەدات، ئەم جۆرە
 كەسانە كە خاوەنى يەك جۆر بۆچونى نەگۆپاڤان ئەمانە تەنها بۆچونیان نییە و هیچى
 تر، ئەمانە بەتەنها لەچەقەچناوەیى و درۆکردن بەولاوە هیچى دیکەیان لێناوەشیتەو.
 ئەگەر خەلكى بەختیان ڕەش بوو لەوى يەكێك لەم جۆرە كەسانە بگاتە پەرلەمان
 ئەوكات هەموو هەولێكى ئەم كەسایەتییە تێكۆشانێكى پالەوانانەدەبێت بەمەبەستى
 هێشتنەوى (مانگا شیردارەكە) بۆ خۆى و خێزانەكەى، دەبێتە دوژمنى هەركەسێكى
 دیکە گەر بیهەوىت هەنگاویك بەروو سیاسەتکردن بنیت بەپێچەوانەى بۆچونى
 ئەمەو، تاوەكو بزوێنەوى نوێ و كەسایەتى نوێ بێنەسەر شانۆى پارلمانتى ئەم
 كەسایەتییە ئەوەندەى تر دەترسێت لەوى سەرەتای هاتنى ئەم كەسایەتییە
 پێدەچێت كۆتایى هاتنى خۆى بێت.

دواتر لەبارەى پەرلەمانەو بۆچوون دەخەمەروو، ئىستقاش دەگەڕێمەو سەر باسى
 سەرمەكى ئەم بەشەمان.

يینگومان ئەو كاتەى مەزۆلە تەمەنى دەگاتە سى سالى شتى زۆر فێربووە، بەلام پادەى
 ژیریشى پشت بەستراوە بە پادەى خوێندەووە بەدواداچوونکردنى بۆ پوودا و
 دۆسیەكان، هەر لەم كاتەشدا مەزۆى دەتوانیت بنەمای بێرۆكە پارميارەكانى
 دا بەمەزى بنیت.

بەم شێوەیە پشتیوانانى چیت ناتوانن هەستەكانیان بشارنەو لەوى لەپراڤدودا
 وانەيەكى لێو فێربوونە و گەشەى زانیارى سەروكەكەیان و فراوانى ئاسۆكەى مانای
 بوونى دانیایى سەركەوتنى پێنازى پەپرەوكراو.

سەركردە هەندێك جار بەناچارى خۆى لەپیش گۆڕینی بۆچونە گشتیەكانیدا
 دەبینیتەو بەوى ناپراستە، ڕەفتارى سەركردە هیچ سنوورێكى نابێت و فالاش دەبێت
 لە ئابروومەندى و حورمەتدارى گەر ئامادەى بەرگەگرتنى سزای ڕەفتارەكانى خۆى
 نەبێت. لەم بارەشدا باشتەر وایە خۆى بەدووریگرت لە دەستبردن لێو ئەنجامدانى هەر

جۆزۈ كارىڭكى سىياسى دواتىرى؛ چۈنكى كەتۈتە ھەلۋە لە بۇچۇن دروستكردن
لەمبەر دۇخەكاندا، جارىڭكى دىكەش پەنگە بكمىتە ھەلۋە، ھەرچۇنىڭ بىت نابى
ھولى بەدەست ھىنانى متمانەى ھاۋلاتىھەكانى بىداتەۋە، يان بىر لەۋە بىكاتەۋە كە بەم
متمانەىە قايل بىت، واتە گەر ئەزانى پىشياۋى سەركرىداتەتى كىردن نىت، بەۋەى كەم
متمانەى بەخۇت، ترسنۇكى، ناپاكى، پاراى، بىۋادە و بەلىنى...ھتە، ھەبە
سەركرىدە. بەلام لەم پۇزگەرەماندا ژمارەمكى زۇر كەمى خەلكى پابەندى ئەم شىۋازە
يلا نە سەرگەۋتەن.

ثبتهنا لهو كاتهدا ميشكى ئيمپراتور و خوازويستى كاراي بووه، وهكو نهوى پاشايهكى پىك و پىك لىسر كورسيهكهى دانشتبيت، ثم ديمنه بسبوو بۆ برمودان به دهستلات كه لىساييدا ژمارهيكى زورى گهلى پهرت دهريان، هررهها جوانيه سهرنج راكنيشهكشنى خراپهكانى لهو قوچهكهى دشاردموه كه نمپراتور به تهكهى هلهدهوشاندموه.

ئەلمانىيە نەمساىيەكان خاۋمنى بۇچۇنى فراۋانى خۇيان بوون، خۇيان گونجاندىۋو
بەئىيانى نىۋ چوارچىۋە سىنورى ئەمپراتۇرىيەتىكى گەۋرە، ھەرگىز خۇشيان لىر
ئەركانە نەدىزۋەتەۋە كە ئەستۇيان بوۋە، بۇساتىكىش چاۋيان نەپرىۋەتە
ھەلۋەشاندەۋە سىنورى سىياسى ئەم ۋاتە سىرىارى دورىيان لەۋلاتى دايكەۋە،
زانىۋىيانىشە چۇن ئەلمانىيا دەپارىنن پاش لە سىر نەگرتى ھەۋلى باۋانىان لە
يەكخستەۋە ئەگەل بەشى پۇرەھەلاتدا، دياركەۋتوۋە تىكۇشانى ئەلمانىيە
نەمساىيەكان تەنھا لەم سىنوردا تەلپەند نەكراۋە بەلكو بىراردەيەكان ھەمىشە خەۋنى
زىندوۋىرەۋە ۋلاتى ئەلمانىياى گەۋرىيان ھەبوۋە و بانگەشەيان بۇكرەۋە.

ئەلمانىيە نەمساىيەكان يىريان فراۋاترە ۋەك لە ھاۋۋلاتىيەكانى دىكەى ۋلات،
چالاكىيە ئابورىيەكانىان ھەمو ۋلاتى گرتىۋە. خاۋمنى پىرۇۋەى زەبەلاج بوون و
پۇچوۋبوۋە نىۋ چەندىن كايە چالاكى جىاۋازى ۋەكو بەرىۋەبىردىن كىر و
سىر كىر دايەتى كىردىن شارەزا و بەكار ھىنەرى گونجاۋ، لەھەمان كاتىشدا پۇلىكى
بالايان ھەبوۋە لەبازرىكانى كىردىن دەرەكىدا، ھەمو ۋلات، لە پىۋى پامىارىيەۋە لە
دەستى ئەلمانىيە نەمسا نىشەكاندا بوۋە، پارۋى ئالا لە سىنورى ۋلاتى خۇى دورى
دەخستەۋە ۋەكو سىرىازىك لە بۇسەنە و ھىسك يان گالىسىيادا لەئىز سىرپەرەشتى
ئەفسەرەكاندا خەباتى دەكرە. نەمساىيە ئەلمانىيەكان بۇ ھاۋىيەكى زۇر پابىرى
كايەكانى ھونەر بوۋنە: مۇسىك و ۋىنەكىشان و ۋىنەگرتن و ئەندازە و داتاشىن،
لەنەمسادا.

رەگەزى ئەلمانى تەۋەرى سىياسەتى دەرەۋەبوۋ گەر ژمارە دىارىكراۋە ھىنگارىيەكە
پىشت گوى بەخەين.

سىرىارى ھەمو ئەمانە بەلام سىرچەم ھەۋلەكان بۇ پىزگار كىردىن ئەم فەرمان
فەرمايە شىكىستى بۇ ئوسرابوۋ! بەھۋى نەبوۋنى مەرجى بىنچىنەيى بۇ سىر كەۋتن.
تاكە چارەسەر بۇ زالبوۋن بەسەر ئەم كىشانەى ۋلاتى نەمساي فرە رەگەزدا بىرىتى
بوۋە لەگەرەنەۋە بۇ فەرمانزەۋايەتى لەسەر بىنەماى ناۋەندىتى. ئەم يىرۇكەيە زىادتر
لە جارىك بەيىرى كەسانى بەر پىرسدا ھاتوۋە بەتايىبەت لەكاتەكانى ھىمنى و بى
كىشەيىدا، بەلام ھەمو جارىك بەيىانۋى نەشياۋى بۇ جىيە جىكرەن و چەسپاندان
بەھۋى كەم توانايىۋە رەتىان دەكرەۋە. ئەم پىندراۋە ناۋخۇيىانەى ۋلات كە

بەرپرسان پشتیان پندەبەست یارمەتی ئەم پوچبۆنەوێی دەدا بە پێچهوانەی ئەو پندراوانەی ئەلمانیا کە بسمارک پشتی پێبەستبوو. لە ئەلمانیا دا یەكخارەو دەبوو زالبیئت بەسەر نەریتهکانی سیاسەتدا، جگە لەمە پرێگری دیکە بوونی نەبوو چونکە رابوێخ لەخۆگرتەتی تاکە گەلیک بوو بێجگە لە گروپە بچووکە بێگانەکان. بەلام لەنەمسادا دۆخەکە پێچهوانە بوو کە خۆی لەسەر پاشماوەی ولاتانی دیکە پونییەت نابوو، لەمەر پارچەبەکی ولاتدا هەست و لایەنگیری بۆ ولاتیکی تر هەبوو. ململانێی نەتەرەکان لەم ولاتدا زۆر بە پوونی دیارکەوت بەتایبەت بۆ ئەو ولاتە نەتەرەبیانیە کە لەدەورووبەری نەمسادا دروستکرا بوون، زۆرێک لەو دەولەتانە پاشکۆبەکی نەتەرەبیان لەخاکی نەمسادا هەبوو، بەتایبەت لەپووی نوێژ و نەریتهکانەو.

تەنانهت ئییهناش کەوتە ژێر کاریگەری ئەم ململانێیەو و نەیتوانی تاسەر هاوسەنگی خۆی پابگریت.

ئەمەش پاش لەوێ بودابست وەکو شارێکی گەورە دیارکەوت ئییهنا خۆی لەپێش قەرەکیشەبەکی توندی نیوان نەمسا و هەنگاریادا دیتەرەو بەجۆرێک کارەکی بریتی نەبوو لە هیشتنەرەوێ پەیوەندی نیوان ئەم دوو ولاتە بەلکو لەقالب دانی ئەم کێشە جیا بۆنەرەوێ بوو. دواتریش هەریکە لە پراگ و لامبرگ و لایباخ هەمان پرێجکە بودابستیان گرتەبەر و بوون بە پایتەختی ولاتانی جیاوازی خاوەن گەل و نەتەرەوێ تاییبەت مەند. پەرەنگە ئەو پۆژە بیئت کە ئەم ململانێی سەرپەخۆ خوازی و جیاکارییە گەلان لەسەر بنەمای بەرژەوێ هەوێش بێتەرەوێ هەلوەشانەرەوێ تەرەوێ نەمسا.

ئەم بەرەپێشچوونە بەپوونی دیارکەوت بەتایبەت پاش لەمەردنی فڕنسوا جۆزیفی دووهم، کە هۆکاریکی زۆری هەبوو و خوشمان هەندیکمان لیخستەرەو، کە دەتوانرا کاردانەرەوێ ئەوانی دیکە بگریت لەپرێگە پێشخستنی کاردانەرەوێ نیو دەولەتییهو. ئەگەر ئارەزووی هیشتنەرەوێ ئەم ولاتە بکرایە ئەوا دەبوو پێش لەمەموو شتیێک پەنا بە ناوێدچینی بگریت. دیارکەوتەرەو کە پشت بەستن بەم پەرەوێ پیویستی بە پرێخستنی پێش وەخت هەیه: دانانی یەك زمان وەکو زمانی فەرمانی ولات، برەویدانی هەستی نیشتمان پەرەوێ، ئامادەکردنی دەرگاکی ولات بۆ پەرەواندنی ئەرکەکانیان لەسایە ئارازی شیاوەرە. ناشیئت ئەوەمان لەبیرچیتەرەو کە ئافرانندی

ههستیکی نیشتمانی هاو بهش بهکاری یهک و دوو پۆژێک نایاته بهرهم، بهلکو پینتی
بهدهیان ساله گهر پینووستی به دهیان وهچمش نهبیته، نههش لهپێگهێ خویندنگه و
بانگهشه پێخراوهمانهوه دهبیته.

هینشتنهمهێ نههسای بهسالاچوو زیادتر لهههموو ولاتیکی دیکه پهیهوست بووه به
پێگری ناوهندی دهستهلاتداریتیوه، ههژاریوو لهههموو پایهکانی دهولتداری:
مههستم له ههیزی لینهههچووێ سهرچاوهگرتوو له نهتهوهچینی بۆ دهستهبههرکردنی
پهگهزهمانی هینشتنهمه و گهشه. بهههش ولاتی نهتهوهیی لهسایهێ بههرگری
سروشتیوه دهمینتیوه و تواناداره بۆ مانهوه بۆماوهیهکی درێژی شیاو و بهتواناشه
لهبهرامبههر کارگیرێ ناتهندروستیشدا. ولاتی نانتهوهیی لهههکسه دهچیت که
پێکهاتهکانی ژبانی لینهابمالیت، لهه کاتهدا بهشینهوهێ جهستهیهکی مردوو دیار
دهکویت تا نهکاتهێ گیانی تیتهمه بهر و گهشه دهست پێدهکاتهوه، لهه کاتهدا
پارچهێ مردنی لهسهر لانههریت و خهڵکانی دیش به دیمهنه زیندهیهێ لێ
ههلقولارهکی سهرسام دهبن.

بهلام نهه بهههچ شینهوهیهک بۆ ولاتی پێکهاتوو لهچهند نهتهوهیهک شیاومنییه،
نهمانه لهپێگهێ خوینهمه لهیهک ناچن و پێکهوه گرێنادرین، بهلکو شهوه گوێزێکه
پێکهوهیانی بهستۆتهوه. نهگهر شهه دهسته ناسینهێ خاویوهوه شه کات لهبری
پێکهوهبهستنی گهلهکان هۆکاری دیارکهوتنی مملانی دهبیته.

شه مهترسیه شارویه دهتوانریت لهپێگهێ پیاوهکردنی پهروهدهیهکی هاو بهش و
نههرتی هاو بهش و بهرژهوهندی هاو بهش و هتد هوه لهناو بههریت، که لهپێگهیهوه هاو
نیشتمانان دهتوانن بۆ ماوهیهکی زۆر دگهل یهکتردا لهسایهیدا بژین. کهواته شه
ولاتهێ مانهمهێ پهیهوست بیته به دهستیکی ناسینهوه شه لهناوچهوونی زۆر
ناسانه، تانیستا چهندین فرمانهفرامان بینهوه که چلۆن تیاچهونه، بۆیه پینووسته
ولات لهسهر بنهمای سروشتی دابههریت و پهگهزهمانی مانهمهێ تیا دهستهبههریت.

ههلهێ خهیزانی هابسبۆرگ نهوهبوو که درکیان بهم راستیه میژویه نهکردبوو، جگه
لهفرانسوا جۆزفینی دوهم که بهتهواوته تیشکی خستهبههسهر شه خالانهێ
مهترسی دهخهه سهر ولاتهکی، درکی بهوهکردبوو که نههسا دهکویت ههمان ههلهێ
بابلی نویوه گهر کار نهکات بۆ چاکسازی کردنی شهوه پێشینانی تیکیان دابوو له

بوارەشدا بۇساوی دەسال نەحەسایەو، بەلام لەناوەرەستی ئەم کارە گرنەگیدا
چەرخى ژيانى كۆتايى پىنەت.

ئەوئەمەى باى شۆپشگىزى دای بەسەر ئوروپادا نەمسا پوكايەو. بەلام ئەم
شۆپشە بەمۆى دۆخى كۆمەلایەتى يان پىكدادانى چىنەكانەو نەبوو بەلكو زىدەتر
بەمۆى مەملانى نەتەرەچىتیه دژبەرەكانەو بوو.

بەلى شۆپشى ۱۸۴۸ ى خەباتى نىوان چىنەكان گېر و زمانەكەى گەيشتە ھەموو
ولاتان جگە لە نەمسا كە شۆپش تىندا لەسەر بىنەماى نەتەرەچىتى بوو.

بەلام نەمساىيە ئەلمانەكان كە سەرچاوەى شۆپشەكەيان لەمىركردبوو يان نەيان
دەزانى بۇجى بەشدارى ئەم شۆپشەشەيان كردووە، بەو پەرى توانايانەو ھەولى
بەدەينانى ديمۆكراتى پۇژئاوييان دەدا لە ولاتدا ، كەزۇرى نەبىرد تابه دژبەرى خۇيان
شكايەو.

پىش لە گرنەگى دان بە زمانى ھاوبەش پەرلەمان دامەزرا بەمەبەستى لىدانى
ئەلمانى زمانەكانى ولات، لەو كاتەش بەدواو و لات بەرەو پوكانەو دەپۆيشت. بەلام
زۆرىنەى نەمساىيەكان ئەيان دەتوانى لەبەرەك ھەلوەشانەوئەى ھەرىمەكان ببينن.

ناچمە نىو شىكارىەكانى بەدەر لەجوارچىوئەى ئەم پەرتووگەم . بەلام ئەو
ھۆكارانەى كە ھەبوون و ھەن و بەردەوامىش دياركەوتوون لە ھەرەس پىئەينانى ولات
و لەناوېردنى گەلەكانى دەخەمەروو.

پەيرەۋى پەرلەمانى

لە ئوتكەي ئەر چەرخەي كە پىخۇشكارى دەكرد بۇ خىرا ھەلۋەشانىدەۋى نەمساي
يەكگرتوۋ بىرىتى بوۋ لە پەرلەمان، ياخوود بە يىژە نەمسايەكەي ((پايخسترات)).
خەلكانى نەمسا ئىم پەيرەۋەيان لە بەرىتانىاۋە ۋەرگرتوۋە، نىشتەمانى
دىمۇكراتىيەتى كۆن، بەبى ئەرەي ھىچ شىۋە چاكسازىيەكى ئاۋكېۋكى بۇ ئىنجام
بدەن. لە فەينادا دوو ئىنجومەنى پەرلەمانى دامەزرا: ئىنجومەنى ئوئىنەران و
ئىنجومەنى پىران، كەلەشىۋەي ھەمان دوو ئىنجومەنى پەرلەمانى ئىنگلىزىن:
ئىنجومەنى گىشتى و ئىنجومەنى لۆردەكان دامەزىنەراۋوون، جىاۋازى نىۋان ئىم
دوۋجۆرە پەرلەمانە تەنھا لەشىۋازى چۆنىتى پازاندەۋى ھۆلەكانى كۆبۈنەرەدا
بوۋە. لەبىرىتانىادا بارى ئەندازىار ھەستا بە پازاندەۋى پەرلەمان بە زەغرىفەي
بەشان پىاھەلدەرى ئەمپراتۆرىيەتى بەرىتانى، بەلام ئەندازىارى دانىماركى ھانسن
پىشتى بە شۆيئەۋار بەستىبوۋ بۇ پازاندەۋى خانەي پەرلەمانى نەمسا، ھۆلى
كۆبۈنەرەۋىشى بە پەيكەرى گەۋرەپىاۋانى دەۋلەت و فەيلەسوفانى ئەغرىق و پۇمان
پازاندەۋوۋە.

ئەۋكاتەي بۆيەكەمىن جار پۇشتە نىۋ كۆشكى فرانس نىسرغ (خانەي پەرلەمان) ۋە
بەمەبەستى ئامادەبوون لە كۆبۈنەرەۋەيكى پەرلەماندا تەمەنم نۆزدە سالان بوۋ، لەكاتى
بەدۋادچونم بۇ تاۋتۈنكارىيەكان ھەستىكى نامۇم لا پەيدابوۋ بەۋەي پەيرەۋەيان
سىستىمى پەرلەمانى لە نەمسادا بەماناي وشە پوۋچ و ھەلۋەشاۋەيە.

لەدژى پەيرەۋى پەرلەمانى نەبووم ۋەكو دامەزراۋە، ھەر لەسەرەتاي ژيانمەۋە
پەرلەمانم ۋەكو دامەزراۋەيەكى پىشياۋ دەزانى بۇ ۋلاتىكى ۋەك نەمساي پەرلە

کیشمه‌کیش و نهماسه‌تی، بېروم به بېوونی دیکتاتوریت هېوو له پال کورسی
دهسته لاتی هابسبورگ له دژنی نازادی و لوجیکدا.

ناتوانم نهوه بشارمهوه که بېرواداریم له په پېره‌وی پرله‌مانی له پارله‌مانی
نېنگلیزیه‌وه سرچاوه‌ی گرتووه، ئەم پېخو‌شېونم له مېشکدا چسپا به‌تایبته
نوکاته‌ی سمرقالی به‌واداچوون بووم له تاوتوی کردنی ئەنجومه‌نی گشتی له‌پړنگه‌ی
بۆژنامه‌گانه‌وه، به‌لام به‌هوی ئاماده‌بوونم له کو‌بوونه‌وه‌کانی پارله‌مانی نه‌مسادا ئەم
بېروایم پوچ بوویه‌وه، لېزه‌وه‌ش جیاوازی ته‌واوم بۆ دیارکوت له‌نیوان شاه‌زی
نېنگلیزی و نه‌مسایی، له‌گه‌ل دیارکوتنی زیانه کلاسیکه کو‌یر ئاساکانی ئەم
په‌پره‌وی لاسایی کارییه.

بۆم دیارکوت له پرله‌ماندا له‌سایه‌ی ئەم دهسته‌لته نو‌زیه‌وه به‌شداریتی په‌گه‌زی
ئه‌لمانی به‌ره‌وه که‌مبوونه‌وه پو‌یشتووه. تانم کاته‌ش ئه‌وساته‌ی هه‌لېژاردنی نه‌ینی له
پرله‌ماندا نه‌جامدرا زۆرینه‌ی ئه‌لمانی بوو، به‌لام له هه‌لېژاردنی گشتی دا ئەم
زۆرینه‌یه پو‌وکایه‌وه و بووه‌هوی نه‌مسا سروشته ئه‌لمانیه‌که‌ی له‌ده‌ست بدات.
پاش له هه‌ستکردنم به‌م راستیه ئازارویه رقم له ئەنجومه‌نی نو‌ینه‌ران ده‌بووه
له‌بر نه‌وه‌ی به‌ دو‌ژمنی هه‌موو ئه‌لمانییه‌کم ده‌زانی، له‌سر ئەم به‌مه‌یه‌ش پرله‌مانم
ده‌بینی و گو‌یگری وته و بېراره‌کان نه‌ده‌بووم و هېچیشم و مرنه‌ده‌گرت ته‌نها ئه‌وانه
نه‌یبت که رقی زیادتریان له‌م باره‌یه‌وه له‌ناخدا ده‌چینا و ده‌بوونه هانده‌رم.

ئو کاته‌ی بۆجاری یه‌که‌م ئاماده‌ی دانیشتنیکی پرله‌مانی بووم، سه‌دان که‌س له
نو‌ینه‌رانی گه‌ل تاوتوینی باری نابوری ولاتیان ده‌کرد، بۆم دیارکوت ئو و تارانه‌ی
لېزه‌دا پېشکەش ده‌کړت هېچ به‌هایه‌کی هزری نییه، چونکه به‌ سلاقی و زمان و
شینوه زاری جیاواز ده‌دان. دواتر دیه‌ننکی پیکه‌نیناویم بینی له‌وه‌ی پاش له
قه‌سه‌کان مقو‌مقویه‌کی توند هاته‌ناروه و دیتم ژماره‌یه‌ک له نو‌ینه‌ران به‌ بۆکس له‌ میز و
کورسیه‌کان ده‌دن و سه‌روکی پرله‌مانیش به‌ تو‌ره‌یه‌وه به‌ چه‌کوشی ئاگادارکردنه‌وه
زه‌نگی بۆ لېده‌دان، داوای له ئەندام پرله‌مانه‌کان ده‌کرد پابه‌ندی پێساکانی نیو هۆلی
پرله‌مان بن و پیزی پرله‌مان نه‌شکینن!

به‌ چه‌ند هه‌فته‌یه‌ک پاشتر جارنکی دی ئاماده‌ی کو‌بوونه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ی پرله‌مان
بووم، له‌م کاته‌دا پتر له‌ سی له‌ سه‌دی نو‌ینه‌رانی گه‌ل ئاماده‌ی نه‌بوو، نیوه‌یان

خەوتوبوون، نیوەمەکی دیکە گۆنیاڤ یۆ قسە ی ئەندامەکانی دیکە پادیزایسۆ، جاریە جاریش باوژشکیان ەدا، سەرۆکی پەرلەمانیش چاوی بەمەموو سوچەکانی مۆلەکا دا گریەدا و توڕەیی پێوە دیاریوو.

بەردەوام بىۈم لەسەردانى كۆردى پەرلەمان و ھەركاتىڭ دەھاتىمىزنى
كەسايەتتەكم مەركەت و بەتتەپرونى كات بۆجۈمىن لەبارەي پەرلەمان و مە
دامەزادەي شىياو كۆپدرا و بەتتەپ رەم نەمبۆۋە لە پىڭى پەرلەمانى نەمساىي بىلەن
پەتسى ئەم شىنۋاى فەرمانەپروايتەشم مەركەمە بە رەھايى. ئەكاتەي مەست
بەخراپى دۇخى پەرلەمانى پوچ لە زۆرىنە ئەلمانى مەركە. بەدەيى بىنچىنەي
دىارگەوتنى ئەم نەخۇشەيدا مەركەم لەدەي بەشىنەي دامەزادە لىيى بىنۋاىم.

ایرودش که مکمه ییوکه ی پاسته قینه م لباری پیرووی پیرلما نیسوه
که به با شترین شینوازی حوکمرانی هاو چرخ دادمنزیت بو دیار کومت، شم پیرووی
شینوویکی تایبه تی و مرگرت له می شکدا و دواتر به یوویوه ناواختم گوئرا، به لام نیر
هیج نه گوئرا.

بۆم دياركوت كه ديمۆكراتيهتى ئوردوپاي پۇژئاوا پرمله له بئوكهى ماركسيهت. كه بهبى پهمپهوى پرلهمانى ناتوانرئ بهرجستهبكريئ. بعلئ ديمۆكراتى ئهرا خاكهيه كه زيندهزيانى ماركسيهتى تئيدا نهش و نهادهكات، ئهم نهخوشيه جيهانييه لهم پرنگهيهوه بلاو دهبيتهوه. ماركسيهت و پرلهمانى دوو هاوتاي پئيكوه گرندراون. سوپاسى پۇژگار و چارهئوسم كرد لهوهى توانيم ئهم كيئشهيه له قيهئنادا ئاشنايم، نهگر لهئلمانيدا ئاشناى بوومايه پرنگه ئهم بريارهى ئيستام نهدايه. واته گر خوشيهكانى پهمپهوى پرلهمانى له ئلمانيدا پيش له قيهئنا بۆم دياركوتبايه ئهرا پرنگه بۆچوونى جياواز له ئيستام ههبايه و بهدم ههمان ئاراستهى باوه بپويشتمايه لهوهى كه: چارهئووسى گهلى پايخ بهستراوتهوه به بههيزكردنى ئاومنديتى ئهمپراتۆرهوه.

له نهمسادا هېچ مەترسیدار نەبوو بۆشمووی ئهم بېراره بدهم ؛ چونکه بېروام وابوو که بڼه ماله ی هابسېورگ له پەرله مان چاکتر نین، کهواته هېچ جیاوازییک نابیت له نینوان مالی پاشا و پەرله ماندا و ههر دووکیان هاوتا و یهکن. ئهوهشم هست

پنډه کړه نه مانی په پیره وی پرله مانی مانای پندانی دهسته لاتی تواروه به بنه مالهی مابېږگ و نه مېش فه تاروت و نه هامه تی توارو بهدوی خویدا دینیت.

هرچنده من لهو کاتدا به تمه من مندان بووم. به لام بهدوی چاره سمری نه م کښه به شدا بووم. نه مېش وای لیکردم به درېڅی به له گرانی دیاری کردنی به پرسیاریتی نه م دڅه بکه موه و به زوړیش بوم دیارده کوی نه م نه هامه تیانه بهوی دانانی که سی نابهر پرسوهیه له پوښت و پڼگه گرنگه کانی دهولتدا و نه م کسانه هیچ بهر وهندی کو مة لانی خه لکیان له پښ چاو نییه. نهو کاته ی پرله مان بریارکی دروست دودات و به مة له په پرهو ده کرت نهو کات که سینک نابینیت بښته بهر پرسیری نه م هه لانه و دواتریش ناتوانی هیچ کس به مة توم تبار بکه یت. به لام نایا بهر پرسیاریتی هله کردنه کان له رڼگه دهست له کار کښانه وی و هرزیرک یان هلو و شاندنوهی پرله مانوه چاره سر دهیت؟ نایا دهیت زوړینه ی نارک به بهر پرسیری په سندرکونی نه م بریاره هله په پرهو کراوه دابرنیت؟

کهواته گمر هیچ که سینک بهر پرسیاریتی هله نگرت نهو کات بهر پرسیاریتی چ مانایه کی دهیت؟ چو نیش دهیت سر وکی حکومت یان کو مة له که سینک بهر پرسیری نه م کښانه دابرنیت که له نا کاو هاتو ته بوونی؟

نهو کاته کی که سینک له په پرهوی زوړینه ی پرله مان لایدا ، که په سترین نه خوشی باوی دامه زواوی پرله مانیه. کهواته نایا دهگونجیت به م کهسه بگوترت نه شیاو؟

یان ژیریتی رهنګدانه وی نا کاره کانی نه بیت وکو نهوه وایه که هیرشی زوړینه ی بڼه نگ بکات؟ کهواته نهو کاته ی جه ماومری پر وژه کی که م دهیت موه کام چه شنه رڼماز پیوښته که سی سیاسی په پرهوی لی بکات؟

نایا دهیت دواي بخات؟ یان بوچوونی هاو لاتی هکانی دیکه ی ولاته کی به گه مرانه دهزانیټ و چاوپوښی لهو کارانه دهکات که به پیوښتی زینده ی دهزانیټ؟ نایا دهست هله نگرت یان بهر دهوام دهیت؟

که سی نه تواردار چو ن دهوانیت رڼکخستنیک نه منجم بدات له نیوان نه م دڅه ناوازه یه و نه وشی به پیوښتی دهزانیټ به لکو به کارکی نابرومندانه ی دهزانیټ؟ سنوری جیاکاری نیوان شرکداری له برامبر کو مة ل و نیوان نهوه ی پنی دهلنن پیوښتیه کانی نابرومندی چی دهی؟

ئاييا بېراست ئەمە ئەرکی سەرکردەى پاستەقىنەىە كە ئەو شىۋازە
فرمانپروايەتيانە پەيپروەيكات كە نزمى دەكەنەو بۇ ئاستى ھەستكردن بە
شارەزايانى سياست ؟

ئەو كاتەى ئەم سەرکردەىە دابەزىيە ئەم ئاستە و ھەستى كرد ئەو كات دەپىتە يارى
دەستى دەستەيك، بۇچوونيان پەيپروەيكات و بەرژەومەندىەكانيان بەدى دىنىت، ئاييا
بېراست بىنەماى نۇرىنەى پەرلەمانىش ناوەستىتەسر گەمارۋدانى بەرپرسىارىتتەى
لەدەورى سەركى پەرلەمان؟ ئاييا بېراست تاوەكو ئىستاش بېوا وايە كە فاكتەرى
بەرەو پىشچوونى مەۋقايەتى مىشكى نۇرىنەىە ئەوەك تاكە كەسەك؟

ئەو كاتەى بىنەماى پەرلەمانى نۇرىنەىە بەسر كەمىنەدا دەسەپىت و سەركىش
ناچارى ھەزماردن دەپىت، ئەو كات بىنەماى ئەرەستۇكراتى سەروشتى دەپۇشەت كە
دۇخەكان دەخاتە ئەستۇى بىزارە. سەبارەت بەو فەتارەتانەى كە ئەم دامەزلاوە
ھاوچەرخىيە دەپىتەمە، دامەزلاوەى سەركردايەتى پەرلەمانى، ئەوا خوۋنەرى
پۇرئامە جولەكە خوازەكان بەئاسانى ناتوانىت ئاشنايان بىت و يىۋكەيەكى لەبارەو
بۇ دروست بىت، تەنھا مەگەر بەباشى ئەو كەسە خۇى لەم بوارەدا پىنگەياندىبىت و
نەكەپتە ژۇر كاريگەرى ھىچ كەس و بۇ چوونىكى دىكەو!

پەيپروەى پەرلەمانى كەشەكى گونجاوى وەھا بۇ شارەزايانى بوارى سياست
دەرەخسەنىت كە پووداوە سياسيە گەورەكان بەشىۋەى پووداوى بچووك و ھىچى
پىشانىدەن. ئەم دۇخەش زىادتر لە سەركردەىەكى رامىيارى ھانى دەست
لەكار كىشانەو دەدات لە سياست كردن؛ چونكە سياست يەكسانى و ناكۇكى
لەنۇوان دەستەلاتدار و نۇرىنەدا بەجوانى پىشان داووە دەدات، سەروشتى ئەم شىۋە
سياستە دگەل ئەو سەركردە بەناويناگە سياسىيانەدا گونجاوۋە كە خارەنى
مىشكىكى پوچن و بەمە ھەلخەلەتاو و كاريگەرن.

رامىيارى كارىك خاوەنى ئەم بۇچوونە پوچگەرايەپىت ئەوا ھىچ خۇى ناكاتە
خاوەنى بەرپرسىارىتى كارە نەشياوەكانى، ئەم كەسانە باش دەزانن ئەمروپىت يان
سەبەى ھەر لەناوۋەچن بۇيە بەباشى گەنگى بە داپۇشىنى ئەم ھەلەنەيان دەدەن و
ناھىلن بەئاسانى ديارىكەپت.

بەرپاستى ئىمۇ نۆرىنەي پەرلەمانىيەي كە خۇ لە ژمارىيەك چەنچەن كارى زىيادەپۇدا
 بىمىننەمە پەت دەكرىتەمە بەزىيادتر لەمەي كەسىكى درەوشاۋە پەتى بىكاتەمە. بىۋىنى
 نەنجۈمەنىكى نۆتىنەرانى پىۋىچ لە كەسى شىياۋ يارمەتى دەركەۋىتى سەركرەدى
 ئاسايى دەدات بەۋەي بىيىتە پابەر و ھەموان شىۋىنى بىكەن، لەم پرىگەيەۋەش ھەمەۋ
 نەندام پەرلەمانەكان ئاۋاتى ئەۋە دەخۋازن پۇژىك بىت بگەنە پلەيەكى بالاتر لەم
 دۇخەي ئىستايان.

دىاردەيەكى دىكەش لەنىۋ پەرلەماندا باۋە ئەۋىش ترسە كەلەنۇرۇك لە پەفتار و
 كىردارەكانى نەستەيەكى گەۋەي سەركرەدە ترساۋەكاندا پەنگى داۋەتەمە. ئىمۇ
 سەركرەدە بەختدارە كە پۇژىيەك پىشەكەش بىكات و بەزىنە پەپەرەبكرىت و
 خەۋشەكانى بۇ داپۇشەن. ئىمۇ كاتەي چاۋ دەخرىتە سەر دزىكى سىياسەت و
 نىگەرانى دايدەكرىت پىش لە بىياردان ئەۋكات دەتۋانى بىريارى گەندەلېۋىنى ئىمۇ
 سىستىمى پەرلەمانىيە بەدى، بەۋەي لەم كاتەدا بەتەنە پىشت بە نۆرىنە ھاۋبەشەكانى
 دەبەستىت كە ئىمۇ تەنانتە ئەگەر پۇژىكەشى تاۋتۋى بكرىت ئىمۇ خۇي لەمەۋەۋ بەر
 پرىسارىتتىيەك بىيەرى دەكات.

ئىمۇ پىاۋەي لە بەرپرىسارىتتى كارەكانى پابىكات بەۋەي ئىمۇ كەسانەبىدۇزىتەۋە كە
 نەم خەۋشانەي بۇ داپۇشەن ئىمۇ جگە لە ناۋ ھىچى دىكەي نىيە و بەس پىياۋ نىيە و
 ھىچى تر، بەرپاستى ترسۇك و خۇپرىشە. ئىمۇ نەتەۋەيەي سەركرەدەكانى لەم چەشەنە
 كەسانەبىن ئىمۇ جگە لە نەھامەتى و بەدبەختى ھىچى دىكە بۇ نەتەۋە ناهىنن.
 بەجۇرۇك لەم كاتەدا لە ۋلات كەسىك ناپىنىتەۋە ئامادەي گىيان بەخشىنى خۇي بىت
 لەپىنناۋ يەكخستەنەۋە نەتەۋە پزگاركرەدى لەم كىشەنەي لەم كاتەدا بەرۇكى دەگەن.
 ھاۋىشتىنى ئىمۇ ھەنگاۋە بەجەرگە لە نۆرىنەي دانىشتۋانى ۋلات ناچاۋاپۋان كراۋە؟
 چۈنكە نۆرىنەي ۋلات تەنە گەمژە و ترسۇكەكان و بەسەد كەسىانەۋە ئاتۋان بىنە
 كەسىكى ژىر و كالىفامىشىيان نۆرە و ئاتۋان بىريارىكى تەندروست و پالەۋانانە بەن.
 ئىمە و جگە لە خۇدزىنەۋەي سەرۇكى ھۆكۈمەت لە پۈۋەپۈۋىۋىۋەۋى
 بەرپرىسارىتتىەكان ھانى ژمارەيەكى نۆرى ئەندامانى پەرلەمان دەدات تەنانت بىيەز
 و نەزانەكانىشىيان بەۋەي چاۋ بېرنە ئىمۇ پۇستە و گەيشتت بەم پۇستە بەچەند
 كاترمىزىك لەدۋورى بزانن. ئىمۇ كاتەي يەكىك لەمان و پىنچەۋانە بۇچۈۋن گەيشتە ئىمۇ

پۇستە و كورسى دەستەلاتى دەست كەوت ئەوكات ھاوپىنگانى دۇنيىنى سەرو خوار
ومرى دەچەرخىنن و گىتتى لەسەرى ژىر و ژور دەكەن. بەلام گەر پۇستىكى نىزمىتى
ومەركەت ئەوكات پىزى دەگىرىت و دەيخەنەپىزى خۇيانەمە لە پىزى چاودىز و
چاومەوان كاران.

كەواتە بەم شىۋەيەيىت ئەوا چاۋ تەنھا لەسەر پىنگە و پۇستە گىرنگەكانى ولاتە و
ئەوكاتەي كەسىكى ژىر دىتە سەر دەستەلات و دەيەيىت چاكسازى بكات ئەوا
لەپىنگەيدا بەريەستى گەورە دروست دەيىت و گەندەلكاران درى دەوەستەنەمە؟ چونكە
سەنورىان بۇ دادەنىت و نوكى قامچى ژۇردارىيان دەشكىنىت.

بەلى خاۋەن كورسى بە ھەستىارىيەو ەزىرەكانى ھەلدەپژىرت، بەلام دىسان لەم
كارەشىدا پىشت بەراۋىزى ژۇرىنەي پەرلەمان دەبەستىت. سەمبارەت سەبازارى
پىككەوتنە سىياسىيەكانى لاي ەزىرەكان و دابەشكردنى جانتاكان ئەوا قسەكردن لەم
بارەيەو شەرمى ناۋىت؛ دىمەنى پەيۋەستى دىمۆكراتىيەتى پۇژئاۋايە، ئەنجامەكەشى
جىاۋاتر نايىت لە بەھاي بىنەماي پىشت پىيەستراۋى.

لەكاتى دانان و پىكەينانى ەزارەتەكانى ھكۈمەتدا بەرپرسەكان دويپاتى
نولىنلانى ۋىزىر و جىنشىنەكانى ەكەنەمە بەۋەي ئەوكاتەي فلان ەزىر بېروات دەيىت
فيساركەس جىگەي بگىرتەو ە ئەو دىت ە ئەم دەپوات، بەم شىۋەيەش ەسور
تەماھكاران قايل دەكرىن، لەم كاتەشدا ئازاۋەگىپران ەانى بەرپاكردن و نانەۋەي
ئازەۋە دەن ە بەم شىۋەيەش گۇچانەكەيان دەخەنە سەر پىشتى ئامرازى
فەرمانپروايى كار، ئەمەش بەھۇي ئەۋەۋەيە كە يان ئەۋەتا بەشدارى ھكۈمەت
نەكران يام دەۋلەت بەپىنى خواز وىست و بەرژەۋەندىەكانيان ئاجوليتەۋە و
ھەنگاۋنائىت.

پای گشتی

به تنها باسی شنیوازی هلمبراردنی نوینهرانی گهل ناکم یان شو پرتگهیی که لهسایهیدا دهتوانن شوکورسیانهی پییهدست بیئن که زور گرتکه بهلایانهوه. شو خملکهی خاوهنی هوشیاری سیاسی نییه چاوهروانی جیاکردنهوهی باش و خراپی شم کهسانهی لیناکریت، شو کهسانهشی دیسانهوه خویان هلمدبرترین گهر خاوهنی هوشیاری سیاسی نهبن شو نازانن چون بۆچوون و حیز و سپاردهکانیان بهخهلیکی بهگهیهنن.

پای گشتی تنها ناوهستیته سهر شمومنی تایبهتی و زانستی خودیهوه؛ بهلکو زورکات کهوتوته ژنر کاریگهری بانگهشهی بهلاوه پهسهند و بهبی ههستکردن ژهرهکانی شم بۆچوونه لهنیو خوینی جهماوردا بلاو دهبیتهوه لهکاتیکیدا خویشی هیچ ههستی پیناکات. شو پۆژنامهوانییه خهلیکی پیدهگهیهنیت لهپنی بابتهی بلاوکراوهیهوه. ولاتیش زورجار دهستی نییه لهئاراستهکانی پۆژنامهکاندا، شم خویندگهیهی که پۆژانه خهلیکی وانهی لیوه وهردهگرن، پۆژنامه لهدهستی کهسانی بهمیزدایه و فهتارتهی لیوه دهئافرینن. شو کاتهی له قییهنابووم بۆم لوا تیکهلی خاوهن بریار و بۆچوونهکان و بلاوکارهکهشیان بووم، زۆرم بهلاوه سهیریوو شم کهسانه دهتوانن بهئاسانی بۆچوونیکه وهها لهناخی جهماوردا بچهسپینن که زورجار لهدری خودی جهماوهریشه. لهماوهی چهند ههفتهیهکیدا پۆژنامهکان دهتوانن بووداویک پووج بکهنهوه یان بووداویکی پووج شهونده گهوهربهکهنهوه کورسی دهستهلاتی ولاتی پی بهیننه لهرز، دیسانیش دهتوانن له پرتگهیهوه پهرده پۆشی کیشه زیندهیهکان بکهن و جهماوهریش هیچ ههستیکی پیناکات.

بەم شىۋەدە بانگەشەي گەرە لەكسانى ئادىار و ونەو دىيارەمكەوت و پاى گشتى بۇلاى خۇى كىنىش دەمرد و ببوونە هيوای نەتەو و خاومنى جەماورىكى نۇزىش. ئەگەر ئابرووى يەكەك لەم بانگەشە كارە بەمىزانە پىشتەر لەكەداربوو ئەوا بەم پىگەيە دەتوانىت خۇى پاقىركاتەو و ئەو ئاوبانگ خراپىسەي نەمىلەيت. بەلام ئەگەرىش بىيانەوئىت دۇايەتى كەسىكى ئابروومەندى پىيەكە ئەوا جوولەكەكان، بە خوئىرەيتىيە بەلەين لەسەر دراوگەيان، لەمىچ شتىك ئاترسن و پەنا بەمەموو شتىك دەگىرن و پۇژنامەكان دەكەنە دوانگەي خۇيان و هىرشى كەسى ئابروودارى پىدەكەن و تەنانەت پەخسەش لەژيانى تايەتى دەگىرن و ئابرووچوونەكانى ئەندامانى خىزانەكەشى بىلادەكەنەو و بەتەواوئى دەيبەنە ناخى زەوئەو. بەلام ئەگەر هىچ شتىكىيان لەسەر ئەم كەسە نەدەيتەو كە خەمەتيان بىكات لەم پىرەوتەياندا ئەوا دەست دەكەن بەدۇر هەلبەست و لەپىگەي دەيان پۇژنامەو هىرشى دەكەنەسەر بەو هيوايەي شتىك يان يەكەك لەم بابەتەنە بەرگوى جەماور بەكوئىت و لە مېشكىياندا بچەسپىت و ئەم كەسەي پى سووك و بى ئابروو بگەن.

ئەمانە ئەو جەردانەن كە پاى گشتى بۇ خۇيان دەقۇزەو و ئاراستەي دەكەن. لەم پاى گشتىەو ئەندام پەرلەمانان هەلدەقولىن وەكو چۇن فېنۇسەيش لە كەفى دەريارە هەلدەقولىت.

بىگومانىن لەوئى باسكردنى ئامرازى پەرلەمانى بەتەواوئى و خەستەپرووى بنەما خەيالىيە لەسەر وەستەوامكانى ئاتوانىن بە چەند بەرگىكىش بىخەينەروو. بەلام دەتوانىن بىرارى نەزۇكى ئەم جۇرە پەپرەو دەرىكەين لەگەل كەمى پىزويستىمان پىزى گەر بەجوانى لە سوود و قازانجەكانى بنوارىن، لەگەل ئەو هەولە نۇزانەي بۇي دەدرىن.

لەسپىيەرى پەرلەماندا چى دەگوزەرت ؟

خەلكانى ولات چەند پانىوراوينكى دىارى كراو لە پياك (لەهەندىك ولات ئافرەتەيش) هەلدەبۇزىن، كە ژمارەيان دەگاتە پىنج سەد كەس. پاش لەهەلبۇزاردنى ئەم كەسانە ئەوا ئەمانە دواتر دەبنە بىرپاردەر و ياساداپۇزەرى هەموو بابەتەك كەواتە ئەمانەن دادومر و دەستەلاتدراى راستەقىنە؛ چونكە ئەوا پەرلەمانە ناو لەحكومەتى ولات

دەمەت، بېرۈكەش، و كاروبارى ولاتىش دەست نىشان دەكات، بەلام پىش لە قايل
بوونى ئىنجومەن حكومت ناتوانىت ھىچ ھىنگاۋىك بىنىت. كەواتە لەم كاتەدا
حكومتى بالاي ولات چۈن دەتوانىت بېرپرسىيارىتى كارمخراپەكانى ولات و
گەنەلىكان لەنستۈ بگرنىت لەكاتىكدا دوا بېريار لاي پەرلەمانەو نەوەك حكومت،
حكومت تەنھا جىبەجىكارە و ھىچى تر.

حكومت جىبەجى كارى سەر پاستانەى بېريارمەكانى زۆرىنەى ئىندامانى پەرلەمانە.
حكومت لىرەدا ناچارى جىبەجى كرنى بېريارى زۆرىنەى ئىندامانى پەرلەمانە بېبى
گەپانەو بۆلەوى كە ئىو ئىندامانەى بەزۆرىنە بېريارىن داوۋە ئايا بېراستى شارەزاي
ئىو بوارەن كە بېريارىن لەسەرداۋە يان ھەر بەشىۋەمىكى لەناكاو بېريارىن لەسەرداۋەو
بوونەتە پالەوانى بېرياردان؛خۇنەگەر حكومت ئامانەى جىبەجى كرنى بېريارمەكانى
پەرلەمان نەكات ئىوا دەرئىنجامى باشى نايىت.

لىرەوۋە ناچونىمەكى ئىم پەيەرەوۋەمان بۆ ديارەكەرىت:ئىم پىنج سەد ئىندامە
كۆملى بۆچۈن جىاواز و دژىرەن، پېن لە سۆز و ھىز و خواستى تايىبەتى، پالېشتىن
بەمىزىك بۆ جولاندنىيان، بەلام ئىوۋى ھەيە بېرپرسىيار نايەن لە ھەر پووداۋىكى
نەخوازو كەلە ئىنجامى بېريارلەسەردانەكانى ئىمانەو بىتە بوئەو؛

ئىم پىنج سەد نۆتىرەى گەل لەپەرلەمان ماناي ئىوۋە نىيە كەنەمانە باشترىن و
ژىرتىرىن و بىزەردەترىن كەسانى ولات بىن؛گەمىزەترىن مەزلى ولات بەشىۋەپۇزىك
لەپزىگەى سىنوقى دەنگدانەوۋە دەمىتتە ديارترىن كەسى ولات، لەگەل ئەمەشدا
ھەلبىزەردىراۋان پەنگە ھەمووشىك بىن تەنھا ئىوۋە نىيەت كە ژىر نەبىن.

نەتەۋەكان تەنھا لەپۇزى بومارەكدا پىاۋانى دەۋلەت دروستدەكەن، دەمىت ئىوۋەش
بىزانىن كە جەماۋەر تەنھا نازانىت نۆتىرەى راستەقىنەى خۆى دىارى بىكات؛چونكە
لەپزى كارىگەرى ھەست و سۆزە وروژىندراۋەكەيدا بېريارى داۋە دەنگ بداتە كى.
ھەلبىزەردىن كەسى راستەقىنە لەلايەن جەماۋەرەوۋە لەوۋ گرانترە كە وشترىك بە كۈنى
لەرزىمەكدا بېروات، ھەرگىز ناتوانىت لەپزىگەى ھەلبىزەردەنەوۋە كەسى ژىر دىارى
بكرىت بۆ پەرلەمان. بىنگومانىن لەوۋى ھەموو داھىنانەكانى ئىم جەھانە بەتاك كەسى
ھاتۆتە بونى نەوۋەك بە كۆمەل. لەگەل ھەموو ئەمانەشدا پەيەرەوى پەرلەمانى وا
پىشانى دەدات كە ئىم پىنج سەد كەسە ئاسايىيە لەبىزەردەترىن كەسانى كۆمەلگەن و

ئەمانەت مائىدىنى چارەنەنسى خەلىپە ھەيە و بەتوانان بۇيراردانى زىنەتتى
و يەكلاكارە، ھۆكۈمەتتىش ناچارە بۇ ھەر پىنگالىنىكى پىرسى پەرلەمان بىگات.
كەواتە ئەم كاتەدا لغاۋى سىياسەت بەدەستى پىنج سەد كەسەرە دەپىت نەمەك يەن

كەس! نامەنىت سىنرىك بۇ نۆنەرنى گەل دابىنىم، بەلام با وايدەننىن پىنج سەد كەس
لەبارەى بابەتتىكەرە قەسەدەكەن لەكاتىكىدا زۆرىكىيان لەدور و نۆرىكەرە ھىچ ئاشناى
ئەم بابەت و كىشەيەش نىن، بەلام قەسەى لەسەر دەكەن و ئاشزانن مەترسىيەكانى
دواترى ئەم بابەتە چىيە، كەواتە چۆن گەل دەتوانىت تاتوتى كىرنى داھاتى خۇى بە
پىنج سەد كەس بىسپىرنىت كە ژمارەيەكى زۆد كەمىيان ھەلگەر و خاۋەنى بېوانامەى
ئابورى سىياسىن؟! ئەم زۆرىنە ئەزانە خۇيان وەكو گەرە زانىست خاۋازان پىشان دەمن
و لەھەموو بابەتتىكىدا قەسەدەكەن و دەنگ دەدەن. ئايا ئەمە گالەتەجەپى نىيە كە دەنگى
زۆرىنەى ئەزان وەربىگىرنىت و كەمىنەى بىزانىش پىشت گوى بىخىرنىت لەبابەتتىكى سىياسى
يەكلاكارەو مەترسىداردا؟ ئايا ئەمە گەمژەيەتى نىيە چارەنەنوسى گەل بىخىرنىت زىر
دەستەلاتى ئەم كۆمەلە ئەزان و كالىفامانەوۋى كە وەكو چۆن يارى كۆنكان بىكن
ئاۋماش يارى بەچارەنەنوسى گەل دەكەن!؟

رەنگە كەسنىك بىزنىت: ئەگەر ھەموو ئەندام پەرلەماننىك لە بابەتى شىكرەو تىبگات
ئەوا دىسانەو پىشت بەست بە بەرژەۋەندى پارتەكەى دەتوانىت بىرارىدات، و لە
پەرلەماندا ھەر پارتىك كۆمەلەك لىزنىەى تايىبەتى ھەيە كە ھەرىكەيان تايىبەت بە
كاروبارىكەرە،

رەنگە ئەمە تىبىنىيەكى جوان بىت، بەلام دىسانەو مەنىش دەلىم: سۈردى
ھەلپىزەرنى پىنج سەد كەس چىيە لەكاتىكىدا تەنھا چەند ئەندام پەرلەماننىكىان زىر
زانابن و بىزانن دوانەنجامى ئەم بىرارىيان بەرەو كوى مىللەت ئاراستە دەكات؟

پەيپەۋى پەرلەمانىمان بەم دۆخەى ئىستايەۋە ئەۋەى بەلايەۋە گىرنگە كۆكردەنەۋى
ژمارەيەك كەسى مەنئاساى ئاسان ئاراستەكرەۋە نەۋەك كۆمەلەك كەسى ژىرى خۇ
بىراردەر، ئەو كەسانەى لغاۋى ئەم ئەندام پەرلەمانەيان بەدەستەۋەيە لە پىشتى
پەردەۋەن و ھىچ كاردانەۋەيەكىان ئاكەۋىتە ئەستۇ.

له سښېرې ئېم پرلهمانه ماندا هممو پرېرسپارېتېيېك له نېووندايه، چونكه هرگيز كسېكي ديارېكراو ناتوانيت دهرئنهجامهكانې لهئستو بگړنت، ئېم سېستمه تمنها شياوې شو كسانېه كه دهرسېن لهرې بهرؤ لهر و كارمكانيان نهجامېدن، ناشېت هېچ كسېكي نازاد متمانه بېم كسانه بكات.

كهواته هېچ ناموئېك نېيه لهرې ئېم پېرېموره دېموكراتيه لهمنارې گلهوه نهخشهگلهئكي نهئني وها پاش كېشاني پېرېوبكات كه هېچ بهرؤهوندېيكي گله پېزوهديارنهئيت، نهله دور و نهش لهنزېك.

لهرې نهئيت جگه له دامزراوېيكي دهست بهسرداگرارې جولمكېي قېزهوه هېچي دېكه نېيه و دهېهرت لسايمو سښېرې ئېم دهرگايداه خواستمكاني جولمكېدي بهئيت.

گهرمترين جياوازي لهئنوان پرلهمانې دېموكراتي ئلمانې و نهمصادا چييه ؟ لهئلمانيدا سرؤك بهر پرسيارنتي كارمكاني هلهدگرنت، دېموكراتيهتي ئلمانې مافي لهر بهرؤينه نادات كه كېشكان بشارنهر و بهجوان و هېچي پېشانېدن، بهئكو بېرارهكان دهخاته دهستي يك كسوه و هرئويشه بېراريئدر و بهرپرسپاري هممو دؤخهكان، هر هلهيېكېش بگړنت خؤي دهئته بهرپرسې.

لهم كاتهدا ناوئدمكاني بېراردان پوچن له كسانې ترسنؤك و نهشياوې بواري سياست، لهم كاتهدا ناتوانيت بلئيت دؤزېنهوهي كسېكي بههيز بو هلهگرتني بهرپرسپارېتېيېكان نهبوونه، ئهميه دېموكراتيهتي ئلمانې.

بهلام نهگهر كسېكي ترسنؤك تواني بهفيل و تلهكهوه بگاته دهستلائداري، نهوا لهم كاتهدا هاواري لئدهكرنت: بهرؤ ئهئ ناكسې ترسنؤك ئيره جيگهي تو نېيه. كهواته تمنها پالوانان بؤيان هيه ناويان بچئته نيو ميژوهوه، بهلام ترسنؤك و دهستهكلايان لهدهرهوهي ئېم جهانهره دههئلرئنهوه.

ئهمه دهرئنهجامي دوسالې هاتوچؤكردن بووه بو نيو هؤل و كؤبوونهوهكاني پرلهمانې نهسا لهئيهنا، دواتر و چيتر پووم نهكردهوه له كؤشكي پايخسترات.

پەمپىرەۋى پەرلەمانى ھۆكۈمى خېرا ھەلۋە شانەۋە لەناۋ بىردىنى دەۋلەتى ھابىسىزىرى
پىر بوو. بە لاۋازىردىنى پەمگەزى ئەلمانى مەملەتتى نىۋان چىتەكان سەرى ھەلدا، بەلام
ئەم مەملەتتە بوۋە ھۆى گىرەۋ كىتەشە مەترسىدارى پەرلەمانى نىۋان ئەندامە ئەلمانى
ۋ پەمگەزەكانى دىكەدا، ئەمەش ماناى دىروستىردىنى ھاپىيەيمانى بوو لەمدى خۇددى
ئىمپىراتورىيە تەكە، چۈنكى ئەم پاشانىشىنە بەمى ئەلمانىيە نەمساييەكان ئەمى دەتۋانى
پوۋبەپوۋى شالۋە جودا، خوزايەكانى نىۋى ۋلات بىتەۋە.

لەم كاتەدا، ۋاتە لەسەرە تاكانى ئەم سەمەيەدا، لاۋازىپوۋى ۋلات بەشاراۋەيى نەما ۋ
بەجۋانى دىياركەۋت. ھەزىمە سىلاقى ۋ ھەنگارىيەكان بەم دۇخە زۆر خۇشحال بوۋى ؟
چۈنكى لەبەدى ھىننەنى ئامانچە نەتەۋەيەيەكانىيان نىزىكى دىمكردنەۋە. ئەم دۇخە لە
پەرلەماندا گەيىشتە ئاستىكى ۋەھا مەترسىدار كە نەمەتۋانرا پىشت گوىى بۇرنت،
ھەملى كەمكردنەۋە ئەم مەترسىيەنە درا لەپىگەي دەست لىيەلگىرتنى نەشپاۋەۋە
لەبەرامبەر ھەلمەتەكانى (شانتاج)دا پەرلەمان كىشانەۋەي زۆرى بەخۇۋە دىت، ھەمىو
ئەم كىشانەش لەپىگەي لىدەنى بەرژەۋەندى ئەلمانە نەمسا نىشىنەكان چارەسەر
دىمكرا، بۇيە ئاقىل مەندى گەلانى دىكە بە كەمكردنەۋەي دەستەلاتى ئەلمانەكانى
نەمسا كۆتايى پىتەت.

ئەم كاتەي ئەرشىدۈك فرانسىۋا فەردىنان بوۋە جىتەشىن. دەستى لەمەمىو
كاروبارىنكى ۋلات ۋەردەدا، پەنەي گرتە سىياسەتى قايلەكردنى ھەنگارى ۋ سىلاۋىيەكان
ۋ لەمدى ئەلمانەكان ۋەستايەۋە، سىياسەتى (ۋورژاندنى چىك) پوۋن بوۋىيەۋە ۋ
پىرەۋى خۇي گرت، ئەم پاشايە دواتر بە پوۋنى دەستى دايە لەناۋ بىردىن ۋ ھەلدا بۇ
پىشەكەشكردنى ئەلمانىيەكانى ۋلات، لەپىگەي دەرەكردنى ئەلمانەكان لەسەر نىش ۋ
كار ۋ چۆلەكردنى گۈندە ئەلمان نىشىنەكان يان لكاندىنەن بەناۋچەگەلىكى
ئائەلمانىيەۋە. بەخىزايى پەمگەزەنى سىلاقى لە نەمساي خواروۋدا دەستىيان دايە
تاۋانكردن ۋ لەقىيەناشدا كە چىكەكان بە شارى گەۋرەي خۇيانىيان دەۋانى.

لە مېشكى فەردىناندا تەنھا يەك يىۋكە ھەمىو كەلەلەيەن ژنەكەيەۋە (كە چىكى بوو
ھانى دىۋايەتى كەردنى پەمگەزى ئەلمانى دەدا) بۇي داپىرژاۋو، ئەم يىۋكەيە مەبەست
لىنى پونىت نانى دەۋلەتى سىلاقى بوو لە ئەۋرۇپاي ناۋەپراستدا، كە پىشت بەستىبوۋ بە
پىنپازى كاسۋىلىكى بۇنەۋەي لە دىرى پوۋسىيەي ئەرسەدۇكىسى بوۋەستىتەۋە. بەم

شیئەیه خیزانی ھابسبۆرگ ئاینیان بۆ خزمەتی بەرژمەندیە تایبەتییەکانیان بەکارھێنا.

بەلام ئەم بیروکەییە ئەھمەتییە و لەسایەیدا خیزانی ھابسبۆرگ کورسی دەستەلاتیان لەدەستدا و کەنێسەیی کاسۆلیکیکی ولاتیکی گەمەری لەدەستدا. ئەمەش بەھۆی ئەوەوە بوو کە تاج بە ئامازەیی ئاینی دەستەمۆکراوە و لەبەرژمەندی سیاسیدا بەکارھێنرابوو. ئەمەش بووە ھۆی دیارکەوتنی بزوتنەوی دژە بپوونی. لەسایەیی ئەم سیاسەتە ھەلەییەوی کە دەپوێست پەگەزی ئەلمانی لە ولاتدا پاکتاویکات بزوتنەوی ئەلمانی لە ئەمسادا پەنگی گرت و بووە ھۆی دیارکەوتنی ئاشکرای بانگەشەیی یەگەستەنەوی ھەردوو ولاتی ئەلمانی.

ئەوکاتەیی سوپای پایخ لە سەیدان (١٨٧٠-١٨٧١) توانی سوپای فەرەنسا بشیلت و لەناو بیری خیزانی ھابسبۆرگ تارانەییە بەخۆیاندا چوونەو. بەھۆی ئەم کارەیان لەکوژتادا دەبیتمە ھۆی زیندووکردنەوی سەرکەوتنەکانی پەگەزی ئەلمانی. بەلام بەخیزایی لەبیریان کرد و گەرانەو بۆ پەپرەوکردنی ھەمان پێچکەیی جارانیان. لەم کاتەدا ئەلمانەکانی ئەمسا بەشانازی کردن بە سەرکەوتنەکی سیدانەو وەری زیادترین بەخۆیان دەدا و بپوایان پتەوتر بوو. بەھۆی داھاتوویەکی گەش چاوەنواریانە لەسایەیی ئەمپراتۆریەتیکی یەگەرتوو لێژر سەرپرەشتی (تاج پاین)دا. بەئێ بەخیزایی بنەمالەیی ھابسبۆرگ پەندەکی سیدانیان لەبیرچوووەو بەکوژرانەو ھەنگاویان ھارووت بۆ لەناو بردنی پەگەزی ئەلمانی لە ئەمسادا. بەلام شۆرش و پاپەڕینی ئەلمانەکانی ئەمسا ژۆر بەھیز بپرویاندا بەرپابوو و دیارکەوت. بەم شیئەیه بینیمان ئەو پیاوانەیی دلسۆزیشن بۆ نیشتمانەکیان ھەرگیز بە کوتمکی ژۆردارنی ولاتەکیان قایل نابن و لەدژی دەوەستەو.

گۆچانی ملمەچی و گوێرپایەلییان درزتیخست ئەوەک بۆ ئەتەو و خودی ولات بەلکو لەبەرامبەر شیوازی پەپرەوکاروی سیاست بەمەبەستی لەناو بردن.

لە باشیەکانی پاپەڕینی ئەلمانەیی ئەمسانشینەکان (١٨٩٠-١٩٠٠) بەپوونی دیارخستنی ئارەزووی جیاخواری نێوان گەلەکانی ولات بوو. دەستەلاتدارانیشی تیگەیان بەھۆی بۆیان نییە پێزی خوێن بەسەر گەلدا بسەپێنن گەر یاری بەرژمەندیەکانیان بکەن. ئەمەش لای خوێنەو مانای گالتهکردن و ئازاردانی گەلانی

دوگه یاند له لایمن د هسته لاتدرانهوه، بوونی د هسته لات له ولادتدا نابیته بیتنه تاکه نامانچ نهگینا په پیره وکردنی زولم و نژد دمیته کارنکی باو.

نوکاته ی حکومت گهل پرمو هلندی لمانا پردن دوبات لمرجا مان همورو تاکیکه یاخی بیت، بلکو یاخی بوون لم کاته دمیته نمرکینکی نیشتمانی.

به لام سبهارهت بهو پرسپاره ی که دهلیت: گهل چوډ ده توانیت خوی خوی دور کمرت بکات؟ نهوا وه لای شم پرسپاره نه له دهقی یاسایی نهش له کومهلناسیدا دهست دکریت، نهه مللانی نیوان گهلنکی سستم دیده و د هسته لاتدرانی ستمکاره و تمنا جیاکاره وهی نم دوانهش بهکارهینانی هیزه.

لهبرنه وهی همورو حکومتیک هرچیه ک بیت خوی بهداد پرمور دهزانیته و زولمه کهشی هرچنده میت به بهرزه و وندي نیشتمانی دامنیت و خوی به بهر پرسپاری مانوهی د هسته لاتی ولات دامنیت، که راته لم کاته د هیچ رنګر نکیش نابیت له پینش په گمرنکی زولم لیکراودا بو پناگرتن به چک که دوزمه کهشی پهنای بؤ دوبات به بهستی خویاراستن و پاراستنی د هسته لاتمه کی، نه مهش له خه بات و تیکوشانه بهر دوا مه کانیدا دیار دکریت له بو به دهست هینانی نازادی و سهر به خوی خوی.

ده بیت خه بات کاران له چوارچینه وهی پنگه پیندراودا تیکوشن، له برنه وهی نه ستیزه ی د هسته لات بهرو نه مان دپروات، به لام گمر د هسته لاتی خوین مڑ پهنای کرت نامرازی نه شیوا بو به هیز کردنی خوی، نهوا مانوهی خه باتی نیشتمانی لم کاته د له چوارچینه ی نابرو داری و پیندراویدا مانای خو کوشتنه.

به لامانه وه سهر نه بیت که نامانجی مرو له تیکوشانه کانیا ندا هیشتنه وهی مرو فایه تیه نه وه دولته. نو کاته ی گهلنک یان نه ته وه یه م ترسی لمانا چوونی کهوتسهر نهوا بابته پیندراوی بهرگری لم کاته د بوونیک نامینیت و له برمه بردا بهرگری کردن له خود دیته بوونی و لم کاته شدا مانی خویانه په نابگرنه همورو جوړه که رسته یه که به بهستی له خو بهرگری کردن.

به لام گمر گهل له گوړه پانی جندگا به دولته شکای ی نهوا مانای وایه چاره نوس نم گله ی به شیوا ی مانوهو چیژ و مرگرتن له پیت و فهریه کانی شم زه وینه ی نه زانیوه! جیهان بهو فراوانییه بو گهل لاواز ته نگه بهره.

نەمسا لەرېنگەي وشەي پېنگە پېندراي دەستە لآتەو زولمەکانی خۆی دەرەق بە گەل ئەلمانی نەمسانشین خستەپوو. دەستە لآتی پېنگە پېندراو لە پەرلەماندا زۆرینە ئەلمانی بوو لە گەل خانەي پاشای دژبەردا کە بە زۆرینە ئەلمانی بوو. کارێکی زۆر ساویلکانه دەبوو گەر پشت بەست بەم دوو دەزگایە هەولی پزگارکردنی گەل ئەلمانی نەمسا نشین بدارایە، یان لەرېنگەي بەکارهێنانی شیوازی پېنگە پېندراو یان شرعییەو، ئەگەر ئەلمانیەکان لەرېنگەي یاسای باووەو دژبەری دوژمنەکانی نێو نەمسیان بکردایەتەو ئەوا بەچەند سالیکی کەم خاکی نەمسا بەتال دەبوو لە ئەلمانی پەگەز. خاومنی بیرۆدۆز و بیرۆکەکان بەگیانەو هەولی سرخستنی بۆچوونەکانیان دەهەن بەلام گەر پەییوەست بوو بە گەلەکیەو نەمەندی تر سور دەبێت لەسەر باشی سەرکەوتنی هەنگاوەکانی.

مرۆفەکان خۆیان بۆخۆیان یاساکان دادەپێژنەو بڕوایان وایە کەلەپیناو یاسادانان و جێبەجێکردنە ئافەرنراون. یەکنێک لە باشیەکانی بزوتنەوی ئەلمانی نەمسانشین ئەوەبوو کۆتایی بەم بۆچوونە پوچە هینا و سنوورێکی بۆ هەڵخەڵەتێنەرانی خەلک و فەلسەفەبێدەرمان دانا.

لەکاتی کەدا بنەمالەي هابسبۆرگ بەبەکارهێنانی هەموو پېنگەيەک هەولی تەسککردنەوی کارێگەری ئەلمانیەکانیان دەدا لەولادت، ئەمانە یەکم جار پەلاماری خانەي پاشایان دا، ئەمانە دەیانویست خۆي بختە سەر زامەکان لەم ولاتە داپزاویدا، بەم کارەشیان پەوی پاستەقینەي خۆیان بۆ هەزاران هاوولاتی پێشان دا، لێرەوێش نیشتمان پەرەوری ئەلمانی لە نەمسارە سەری هەلدا.

هەرلەگەل سەرەلەدانیدا پارتێکی ئەلمانی دا دەیان هەزار خەلک لەدەوری کۆبوونەو بەجۆرێک ببوو باهۆزێک و وەخت بوو هەموو شتێک لە ولادت پارێزێت، بەلام ئەم سەرکەوتنە زۆری نەخایاند. لەکاتی گەیشتم بۆ ئێمەنا بزوتنەوی یەکی ئەلمانی شوینی بۆ پارتی مەسیحی سۆسیالیستی چۆل کرد، کە ئەم پارتە دواتر دەستە لآتی ولاتیشی گرتە دەست.

لەراوانی لەناکاو ی بزوتنەوی یەکی ئەلمانی و دواتریش چوونەوێکی و شوین چۆلکردن بۆ پارتی مەسیحی سۆسیالیستی بەراستی لە شوکاوی ترین پووداوەکانی ئەوکاتەبوو و خەلکی ئێمەنا هەمووی پێی حەپەسابوون، بەکورتی من ئاراستە و

سۆزۈم پۈرۈلە بىزۈتنەۋەي يەككىتى ئەلمانى بوو، زۆرۈم ھەست بەشانازى دەکرد بەۋەي
لەپەرلەماندا دېۋىشى كېرەنەۋەي نەمسا بۇ ئىۋىۋ باۋىشى ئىمپېرتۇرىيەتى گەۋەي ئەلمان
دەۋىترایەۋەي بەشان و بالى بىنەمالەي ھۈنەرۋەنلەرنىن ھەلدەدا، بەۋەي: ئەم دىۋارە
دەستكردەي پىنگەرلە بىلابوۋنەۋەي يەككىتى ئەلمانى لایبەرن و ھەموان بگەرۋنەۋە
باۋىشى ئەلمانىي گەۋە دایك.

بەلام بۇچى لەناكاۋ ئەم پارتە پوكایەۋە پارتى مەسىحى سۇسىيالىستى شۈينى
گرتەۋە؟

تۈۋىزىنەۋەي مەن بۇ ئەم دۈۋپارتە لەسەرکەردەكانىيەۋە سەرچاۋە دەگىرنت كە
ئەۋانیش: جۇرچ قۇن شۈنر و دىكتۇر كارل لۇچەر بوۋن.

ئەمانە لەپەرمانەدا ئاۋىيانگى باشيان ھەبوۋە ھىچ جۇرە خەۋىشكى تايبەتى
مەترىسیدارىن نەبوۋە، خەلگىش بە دۈۋ ھاپۋى بەھىزى بۋارى سىياسەتى ياخیانەیان
دادەنان لەمەمبەر ئەۋ پامىيارىتقىەي كە پۇتۈمەكانىيانى لەقۇپى گەندەلیدا چەقاندېۋو.
سەرکەردەي بىزۈتنەۋە ئەلمانىيەكەم زۆر خۇش دەۋىست، بەلام نەشم دەتۋانى
خۇشەۋىستى خۇم بۇ دىكتۇر لۇچەر دەرئەبىرم. لەبەرۋەردىگەردى ئەم دۈۋ سەرکەردەیدا
بۇم دەرکەۋت قۇن شۈنر لەۋۋى بىرکەردەۋەۋە قۇلتەر و پىشېبىنى ھەموۋ پۈۋادۋىكى
كردۈۋە كەبەسەر نەمسادا دىت، سەربارى ئەم فرەزانى و باش پىشېبىنى كەردەي
بەلام سىروشتى دەرۋىنى مۇۋى بەتەۋاۋەتى لەبىرکەردېۋو.

بەلام دىكتۇر كارل لۇچەر باش خەلکانى دەناسى.

لۇچەر زۆر بەباشى ھاولەكانى خۇي ھەلدەبۇارد و زیادەپۇيى نەدەكەرد لە باش و
خراپ گومان بىردن بەخەلک، بەجۇرىك زىادتر لە بارى كەتۋارى خۇيانى نەدەبىنى، بەم
كارەشى دەيتۋانى پىنگە درۈستەكانى ژيان ھەلبۇزىرت، بەپىچەۋانەي شۈنەرە كە بە
خەيال و ئەندىشەۋە لەشتەكانى دەۋاپى.

ئەۋەي بەمىشكى سەرکەردەي بىزۈتنەۋە ئەلمانىيەكەدا دەھات دەتۋانېن بلىن:
ھەموۋى پاست بوو، بەلام ھىزى قایلەردىن لاۋازېۋو، تۋانى بوۋى بۇچۈۋەكانى خۇي
لەناخى جەماۋەرنىكى بەھرە دىارى كراۋدا چەسپىننیت. بەم شىۋەيەش كەرتە ھەلەي
چۈننیتى گەيانەندى بۇچۈۋەكانى لەگەل شىۋازى جىيەجىكەردن و چەسپاندنى
بۇچۈۋەكانى بەشىۋەيەكى كىرەرەكى.

شونر بىمەنلە سىرۇشتى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ، ئەمەش ۋاي ئىكردىۋو بىمەنلە ھەلى
بىرچەستەمە لە دىيارىكرىنى ھىزى بىزۇتەمە جەماۋىرىيەكاندا، لەگەل خەمەلەندى
بەمەي دامەزراۋە پەسەنەكانى پىشۋوتىر، لەشۋەي كلىسا.

لەكۇتايىدا سەركىردە ئەلمانىيەكە تىگەيشت لەۋەي كە پىرۇستە بۇچۈنەكانى
بەشۋەيەك داپىرۇتەمە دەرىجىرىت كە دگەل چەمكى تىگەيشتى كۆمەلدا بىگۇنىت،
بەلام دىسانەمە ھەستى بەۋە نەكرىۋو كە ئەندامەكانى گەل تۈنەدارن بۇ پالپىشتى
كرىنى تەۋاي ئەۋ بۇچۈنەي بەدلىانە ۋە دەستەلاتى بەرەي ناسراۋ بە بۇرۇننى بۇ
خەباتكىران سەنۇردارە ۋە لەھەر ھەنگاۋىكىياندا بۇ پىشۋە ھىلى گەرانەۋەشيان دىيارى
دەكەن ۋە لەتىكۇشاندا نۇر ناپۇن بۇئەۋەي كارنەكەنە سەرخاپكرىنى بارى نابورۇ
ۋەلات.

ھىچ جۇرە بىرۈكە ۋە بىنەمايەك بە سەركەۋتوۋ نازانرىت گەر نۇرىنەي گەل بەدۋى
نەكەن ۋە ئامادەي تىكۇشان نەبىن لەپىناۋ سەرخستىدا. شۇنر ھەرگىز نەي تۈنى
بۈۋ بەجۈانى لەم يابەتە تىگات، بەلام دىكۇر كارل لۇجر بەباشى ئاشناي سىرۇشتى
مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ، دەيتۈنى ھىزە جىاۋازەكان بە كىشانەيەكى تەندروست بىكىشىت ۋە
نەكەنلە ھەمان ھەلى سەركىردە ئەلمانىيەكەۋە لە پىشت بەستى بە دامەزراۋە
سەنۇردارەكان، لەشۋەي چىنى بۇرۇرا. ئەم كەسايەتتە تۈنى بەبەكارھىنانى ئەم
پەگەزە بگاتە تۈپكى دەستەلات.

دىكۇر لۇجر باش ھەستى بەۋەكرىۋو كە تۈنەي بورجۈازەكان بۇ تىكۇشانى
سىياسى شىتەك نىيە بە تەۋاۋەتى پىشتى پىيەستىرىت ۋە ئاشتۈنەيت سەركەۋتى
بىزۇتەۋەيەكى تازەدامەزراۋە مەسۇگىرىكات، لەم كاتەدا دىكۇر لۇجر ھەۋەلەكانى خۇي
چىكرىۋە بۇ پاكىشانى چىنى مەفخۇراۋى كەم درامەت ۋە دىسانەۋەش لەھەمان كاتەدا
ھەۋەلى خۇنۇزىكرىدەۋەي دەدا لە دامەزراۋە پەسەنەكان بە نۇمىدى قۇستەۋەۋە
بەكارھىنانىان لەۋ بەھىزكرىنى بىزۇتەۋەكەي.

ئەس چىنانەي لۇجر پىشت پىيەستىۋو لەۋ كەسانە پىكەتەۋو كە ئامادەي تىكۇشان
بورن لەۋ بەدى ھىنانى ژيانىكى باشتر ۋە بۇئەمەش ئامادەي ئەنجەمدانى ھەمۇ نىش
ۋە كارىك بۈۋ. بە ھەۋەستە دانايانەكەي لە كەنسىيە كاسۋىلىكەۋە تۈنى ئەۋە بە

پارتى ئىكلىرىكى كۆن پابگەيەننىت كە يان ئەمەتتا دېتە پال ئەم پارتەئى و پىنكەمە
 خەبات دەكەن يام ئەمەيە دەيىت دەست لەسياسەت كەردن ھەلېگىرئەت!
 لۆجر تەنھا پىياونكى پلانېزىكار نەبوو بەتەنھا، بەلكو پىياونكى نۆزىش ژىر و
 فرەزانىش بوو، ئەم بەمىزىشەشنى تۈانى بووى ھەموو لاوازيەكانى بېۋەشىت.
 لۆجر چاۋى بېرىبوو پاكىشانى جى نىشتۈانى قىيەنەي پايەتەخت، چۈن لېرەو
 چارەسەر بۇ جەستەنەخۆشەكەي ولات دەكرىت، ئەم سەركرەدەيە وای پىشان دا
 پىزگاركرىنى دل ماناي پىزگاركرىنى جەستەي ولاتە. ئەمەي لۆجر وەكو پارىزگارى
 قىيەنە ئەنجامى دا قاداساتى ژيان بەنەمرى دەمىننىتەمە. بەلام خەزمەتەكانى بۇ
 پايەتەخت نەتەنىمە ھەمەموو ولاتدا؛ چۈنكە پاش لەدەست دەرچوونى دۇخەكان ئەم
 ھاتەسەر دەستەلات.

لەم پوانگەيەمە شۆنر دۈوربىن تر بوو لە ھاۋىنكەي.
 پىرۋەكانى لۆجر لە پوانگەي كىدارىيەمە سەركرەتوۋ بوو، بەراستى سەركرەتۋىنكى
 شىاۋى بەدەست ھىئا، بەلام نەيتۈانى بەم سەركرەتۋەئى ھىچ بگۈرئەت.
 بەلام شۆنر كۈرتبىن بوو لەگەيشتن بەئامانجەكەي، بەلام ئەمەي لىنى ترسابوۋ
 پىوۋىدا.

ئەم ھەردۈك پىاۋە نەيان تۈانى بگەنە ئامانجى كۆتايى، لۆجر نەيتۈانى نەمسا
 پىزگارېكات و شۈنرىش نەيتۈانى گەل ئەلمانى لە فەتارەتەكە بەدۈوربخت.

هۆکارهكانى شكست

بائىستاش هۆكارهكانى شكست هېنانى ئەم بىزوتنەۋەيە پوون بگەينەۋە! چونكە ئەم وانىيە بىي كەلك نىيە بەتايىبەت بۇئەۋكاتانەي كە ھەمان دۇخمان دوچار دەيتەۋە، دەترسىن بگەينە ھەمان ھەلەي سەركرەدەكانى ئەم دوو بىزوتنەۋەيە. دەتوانىن فاكتەرى شكستى بىزوتنەۋە ئەلمانىيەكە بەسەركرەدەيتى شۇنر بۇ سى خال كورت بگەينەۋە:

شونر بەھەلە كىشەي كۆمەلەيتى خەلكى لىكدا بويەۋە بۇ پارتىكى شۇپشگىزى تازە دەرگەۋتوۋى دژ، ئەم پياۋە خۇي و داردەستەكانى پوويان لە بۇرژواكان بوو كە ھىچ ھىۋايەكيان لى بەدى ناكىرىت بۇ بەھىزكرىنى شۇپشەكان.

چىنى بورژۋازىيەت ئەلمانى و بەتايىبەت چىنى بالاي زۆر سەلامەت و دوورەپەرىزە تائاستى نكۇلى كردن لەخوود، تائەۋكاتەي كىشەيەكى نەتەۋەيى لە ولاتدا دروست نەبوۋە يىنگومان ئەم چەشەنە بۇچوونەي بوارجۋازىيەكان خىزمەتى دەستەلات دەكات و لەبەرمبەر پىنگەدانى حكومەت بە ئەنجامدانى كار و كىردەۋەكانىيان كۆمەكى دەۋلەت دەكەن. بەلام ئەۋكاتەي دەۋلەت لەدۆلىك دەبىت و مىللەتپىش لەدۆلىك ئەۋا دوورە پەرىزى چىنى بورجۋازىيەت لەبۇ پالپىشتى كىردىنى گەل ماناي كۆمەككرىنى راستەۋخۇي دەۋلەتە بۇ لەناۋېردىنى نەرايان و زولم لىكراۋانى دەۋلەت.

كەۋاتە شكستى پارتى يەكىتى ئەلمانى بەھۇي پىشت گوى خىستىنى تۈۋاناكانى جەماۋەرەۋە بۈۋە، ئەمەش ۋاي لىكرد ۋەكو پارتىكى بورجۋازى، رادىكالى ناۋەندى ديارىكەۋىت، ئەمە ئەۋ ھەلەيە بوو كە فاكتەرى دوۋەمى ھىنايە ئاراۋە.

لەكاتى دياركەۋىتنى ئەم بىزوتنەۋەيەدا دۇخى ئەلمانىيە نەمسا ئىشەنەكان زۆر خراب بوو. پەرلەمان بىۋە فاكتەرىك كە لىيەۋە پىرارى دژە ئەلمانى سەسەند دەكرا و

دواتریش بهرو جینه جیکردن ناراسته دهکرا. هیچ جۆره ههنگاوێک بۆ پزگارکردنی
ئهم پهگهزه مانای سهرکهوتن نهههوه گهر پێشسووتر ههولێ ههلهوهشاندهوهی
پهرلهمانی نهدهابایه.

لهم کاتهشدا ئهم بزوتنهوه ئهلمانیه خۆی لهپێشی کێشهیهکی زۆر ورددا دیتهوه:
ئایا بهراست دهیبت پڕواته پهرلهمانهوه دواتر بهرگری لێبکات، یان نهواتا
لهدهروهو دههینیتهوهو دژبهری دهکات ؟

بزوتنهوهکه تهقلبونه نیو پهرلهمانی پێباشترههوه. بهلام بهندۆپای لهم شههره
هاتهدهری.

بزوتنهوهی ئهلمانی هیچ پێگه و ههلبژاردنێکی دیکهی نهههوه جگه له تهقلبونه نیو
پهرلهمان؛ چونکه دژبهری کردنی ئهم دامهزراوهیه لهدهروهو دا پێویستی به قوربانی
دانی زۆری گیانی و دهروونیش دهههوه. ئهوهکسهی شاخی گایهک دهگهڕێت بۆ ئهوهی
بیدات بهزهویدا ئهوا دهیبت خۆی بۆئهمه ئامانهکردیبت چهند قۆچیکی لێدات، و
زیادتر لهجاریک بیکێشیت بهزهویدا و دواتریش لا خۆیهوه ههستیتهوه و چهند
ئیسقانیکیشی لهم کاتهدا پهنگه بشکێت، بهلام بهردهوام دهیبت له تیکۆشان تاوهکو
سهرکهوتن بهدهست دێنێت.

گهوهیهی قوریانییهکانه بهتهنیا پانهوان بۆ کێشهکان دروست دهکات که سل لهههچ
ناکهنهوه و خۆیان لهههچ نابوێن و چی بێته پێگهیان لێی ناترسن.

ئهم کسه بلیمهتانه دهیبت لهپیزی گهلهدا بۆیان بگهڕێن، وهچهکانی گهل، پهگهز و
توخمی تیکۆشهری پاستهقینه لهناو نهواندايه، ئهو کسه سهرکێش و ژیرانهی
بهردهوام دهبن لهجینگکردن تاکووتایی لهنیوگهلان به دهرنهکهوتوویی.

ئهم پهگهزه یارمهتی بهههیزبوونی بزوتنهوهی ئهلمانی دا و جگه له چوونه نیو
پهرلهمان و تیکشکاندنی ئهم دامهزراوهیه لهناوهپۆکهوه ههچ پێگهیهکی دیکهی
لهپێش نههههوه.

پاستیه گهر بێژین: ئهم بهریاره پاش له تاوتوینکردن و دلهپراوکییهکی ماوه درێژهوه
دهرکراوه. ئهم پارتیه لهسهر بنههایهکی لێل بریاری تهقل بوونه نیو پهرلهمانی دا به
پشت بهستن بهوهی دهتوانیبت لهپهرماندا پۆلێکی کارای ههیبت بۆ پیشاندانی
نهبهردیی خۆی. ئهم پارتیه بهریار پێشهکێشکردنی ئهو نهخۆشیه سیاسیهی دابوو کهله

ولاندا بلأبوموه. لههش تمنا لهړنگي په لاملاردانيهوه دعيت لمنو پرلهمانوه نمرک لهجړی. ېرويان وايو که لهوکاتي دچنه سر دوانگي قسمکردن لهپرمان لهوکات هموو کس دعيبين. بهلام لهنديشمي لهوميان لاسوست نمويوېو که نهوه پوژنامهکانن قسه و گوتهکاني لهمان بهگل و لایمگرانيان دحکميمن نهوک بشنوي راستهوخو گل بيانبنيت. جا لیت پوژنامهکان بهمومسي خويان چييان بویت نهوه بهخلك دحکميمن.

لهر کسه لاساييانهی نامادهی کوبوونهوکاني پرلهمان دحېن ژمارميان لهجوسد کس پتر نيبه و زؤرينهشيان تمنا بؤ کات کوشت ېو لهپرلهمان دحکمن نهوک بؤ سوود و مرگرتن لهقسهکاني نوینمراني گل. بملکو باشتړين شوین بؤ وتاردان برتيه: له پښخستني لاهنگ لهگورهپانهکاندا و واتریش وتاردان به حماس و رومانيزييموه و نهوک له نيو پرلهماندا هس و قش بکي.

کارينکي زؤر گيلانهيه گهر ېروا يوه بکړت: بووني باورينکي سه لامت بریدستی سرمنج راکيشاني هموو لهنداماني پرلهمانه يان هندیکیان. نهگر کمينکيانيشي کنش کرد نهوا نم کاره بهتمنا لهبر خاتر و برژموندی خوی نهنجام دعات بهوي بملکو جاري دهااتوو هل بېژرديتموه. لهوکاتي لهندام پرلهمان هست به لاواز بووني لاس و پينگي جهماوړي پارتکهيان دحکمن لهوکات هست دحکمن به خو کشانوه له پارتکه و ېوگرندنه پارتينکي ديکه. لهشنيوي: مشکهکاني نيو پرلهمان همرکاتیک هستيان به نغزوېووني کهشتي پارتکهيان کرد لهوکات هولي ليدابمزيني دحمن بهمهرجي سه لامهتي پزگارېوون.

لهو وتارانهی لهندام پرلهمانه لهلمانیهکان له پرلهماندا خستيانېرو وکو نهوه وايو خواردني ناوېوچ بدريت بهناژل و چييان دگووت همووي بابردی. چونکه زؤرينهيان دوستيان نابوه گوييان و نهيان دويست هيچ ببيست

پوژنامهکانيش هرگيز وتاری نهندام پرلهمانهکانيان وکو خوی بلاو نمدوگرېومو هرچيهکیان بهباش و شياو بؤ برژموندی خويان برانيبايه نوميديات و مرهگرت و نهو دهقهکاني ديکهيان هلمدودهشاندوهو هيساييان بؤ نمدوگر و زؤرجاريش بهم کارهيان گومانيان لهمهرامي پارتکهدا دهخستهېوو.

بهلام شتيکي زؤر لهمه گرنگتر هموو کهلمير کرابوو

پنویست بوو لاسر بزوتنه‌وی یه‌کیتی نعلمانی هر لاسرمتاوه بیزانیایه که دیارکمرتنی به‌شینوه‌ی پارتی توی رمنگه بییته‌موی دوورخستنه‌وی لاسرکمرت. سرکمرتیشی تنها نکراته مسوگر نه‌ییت که بقوانیت دهست بگرنهت به‌سر برهوا فلسفه‌یه کاریگره‌کاندا. بونه‌مش هموو بزوتنه‌ویه‌کی نیشتمانی نته‌موی پنویستی به هیزنکی تمولوه‌یه بۆ مانوه‌ی و نم هیزمش همیشه پشت نه‌ستوره به فلسفه‌ی جولانه‌وه.

بروای فلسفه‌ی به‌متنها ناتوانیت رینگه پر لعدک و هملدیره‌کی به‌ریت گمر خاومنی بروکه کسینکی به‌میز و به‌توانا و نامانه بۆ خویه‌کوشندان نه‌ییت، نه‌گمر کسینکی له‌م شینویه سرکرده‌ی بزوتنه‌وه‌که نه‌ییت نه‌وا هرکس گیانی خوی به‌بخشیت له‌پیناویدا تنها خوی کوشتمو هیچی تر.

پنخ لعدرشته‌موی به‌رجسته‌کردنی برواکان پنویسته ههموان به‌باشی له‌وه تیگیمه‌ندریت که نامانجی نم بزوتنه‌ویه له‌م کاته‌دا تنها خه‌بات و تیکوشانه له‌پیناو خوشکردنی زیانی وه‌چکانی داماتوی ولات. به‌لام له‌نیستادا به‌رمه‌مینکی نه‌وتوی نابیت؛ چونکه هر بزوتنه‌ویه‌ک رمنگه ده‌یان کسسی مشه‌خوری تیکه‌لاوینت و گمر لاسرمتاوه هموو شتیکیان پینیه‌خشیت نه‌وا دواتر ده‌ست ده‌گرن به‌سر بزوتنه‌وه‌که‌دا و ناراسته‌کی ده‌گوین. له‌م کاته‌شدا نه‌و کسسی به‌راستی خه‌باتی کره‌وه لای نه‌وانه ناموده‌ییت و له‌بزوتنه‌وه‌که‌دا جینگه‌ی نابیتنه‌وه.

به‌م شینویه بزوتنه‌وه نعلمانیه‌که کاره‌کانی خوی بۆ چوونه نیو پرله‌مان کورت کرده‌وه و چه‌ندیز نه‌نداه پرله‌مانی فریاده نیو پرله‌مانه‌وه له‌بری دروستکردنی چه‌ند سرکرده‌یه‌کی تیکوشهر. دواتریش کاره‌کانی بۆ هه‌ستینکی سیاسی پارتچیتی نزه بوویه‌وه و نه‌یتوانی درگیری هیزی به‌رامهر بکات. له‌بری تیکوشان فیزی هونه‌ری دانوستان و و قسه‌کردن بوون.

لایه‌نگرانی پارتیه‌نعلمانی خوازمه‌که داوای ته‌قل بوونه نیو پرله‌مانیان له‌ده‌نگ پندراوه‌کانیان ده‌کرد و به‌باشترین رینگه‌چاره‌ی یه‌کلایی کرده‌وه‌ی کیشه‌کانیان ده‌زانی. چاوه‌نوازی هاتنه‌نارای پرچوویه‌کی له‌ناکاویان ده‌کرد که‌هرگیز بوینه‌دا به‌خیزایی دوچار دا‌بووخانی ده‌ماری بوونه‌وه؛ چونکه نه‌وه‌ی ده‌نگ پندراوه‌کان به‌لینی لاسر دا‌بوو نه‌یان توانی به‌دیبه‌نین. بۆرنامه‌کانیش لای خویه‌وه

بۆلى كارايان ھەببو لە دورخستىنەوى خەلك لەم پارتە ئىلمانىيە، ئەندامانى بالاي ئەم پارتە كەمە كەمە دەستيان لە وتاردان بۆ خەلك ھەلگرت، ئەمەش ھۆكارىكى دىكەى لاوازىيونى ئەم بزوتىنەوىيە بوو.

بەم شىۋەيە بزوتىنەوى ئىلمانىيەكە حمزە گەلىيەكەى لەدەستدا. ھەموو بىنەماكانى تاوتوتى كردنى سەرۆتۇر كىردەو و گفتوگۇكانى نىۋايانە و ئەكادىمىيان و گوند و شارەكانى نەھىشت و ھەمووى گواستەو بۆ كوشكى پىايخسترات و پۇژنامەكانىش لەم كاتەدا پشتيان بەستىبو بە شىۋاندنى ناۋايانگى ئەندام پەرلەمانەكانى ئىلمانى نىشتەجىيە نەمسا، وتەكانيان تىكەدەا و بىمۆى نامادە نەموونى راستىخۆى ئەم كسانەو لەنىۋ جەماوەرى دەنگ پىندەريان يارمەتى ئۆزى پۇژنامەكانى دەدا لەبۆ يارى كردن بە ھەست و سۆزى كەسانى دەنگ پىندەر و ھەلگەرانەوەيان لەو پارتەى دەنگيان پىدايو، دىسانىش پىق لىبۇونەوى گەل بۆ ئەم بزوتىنەوى ئىلمانىيە يارمەتى زىادتر بەرو پىشچوون و پىرفۇشيوونى پۇژنامەكانى دەدا.

دەبىت پالەوانانى خامە بە دەستى ئەمرۆمان باش ئەوە بزائن كە ھىچ شۆرشىكى گەورە و بەھىز لەژىر دروشمەكانى بە پەرى قاز نوسراو بەتەنھا سەرنەگرت، بەلكو بۆلى قەلەم كورتكراو لە پىدانی شۆرش بە بىانۋەكانى و دىارى كردنى بىردۆزى پەپەرەكراو. بەلام ئەوە فاكتەرى سىياسى و ئاينىيە كە دەتوان شۆرش سەربخەن، تا دواساتىش ئەم دوو فاكتەرە وەكو ھۆكارى شۆرش ھەلايسىن دەمىنەو.

پالەوانانى خامە بە دەست پىۋىستە باش بزائن كە بۆ رامكردنى كۆمەلگە پىۋىستەمان بە ھىزى وشەيە، ئەگەر بتوانرئىت ئەو نەمامەتى و خەفەتەى لە ھەناوى خەلكدا گىرى خواردووە بقۆزىتەو لەرنگەى وتاردانى بەھىزەو ئەوا دەتوانى پاپەرىنىك ھەلايسىنىت... ئەمەش لە كەسان و پالەوانەكانى نىۋا ھۆلەكان ناوەشىتەو تەنھا لەو كەسانەدا نەبىت كەلەھىچ شتىك سەل ناكەنەو ناترسىن و ھەموو شتىك دەكەن بەمەبەستى بەدى ھىنانى نامانجە بالاكانيان.

چارەنووسى گەل ناگۆرئىت تەنھا بە گىزەلۆكەيەكى ھەست و سۆز وروژنەر نەبىت، ئەمەش تەنھا لەرنگەى ئەو كەسانەو دەتوانرئىت ئەنجام بىدئىت كە لەرنگەى وشە بەھىزەكانيانەو بىريارى چارەكردنى ئەم كىشەنە دەدەن و دلەكان بۆ لاى خۇيان كىنش و ئاراستە دەكەن.

كەراتە با ھەموو نوسەرىك لەپىش دەواتەكانىدا بوەستىت و يارى بە بىردۆزەكانەرە
بكات، گەر بەتەنھا ئەم بىردۆزانە پىنويستيان بە زانىارىەكانى نىو مىشك ھەيىت، واتە
ئەم كەسە بۇ ئەوە دروست نەكراوہ پىيتە سەركردە و سەردار.

گووتە و دەشيلنەموە: ھەموو بزوتنەوہيەك پىنويستى بە ئامانجى دورمەوداي
وہاھيە پشت بەستويىت بە ھىشتەنەوہى پەيوەندى نىوان بزوتنەوہكە و جەماوەر،
لەسايەى ئەم راستيەشەوہ ھەموو دۆخ و كىشەيەك تاوتوئى بكات، بەپىى ئەم
ئاراستەيەش بۆچوونەكانى ئاراستەبكات، خۆى بەدوريش بگريئ لەھەموو ئەر
کردارانەى لەئاست جەماوەردا نزمى دەكەنەوہ، بېرواى وابىت كەھىچ پرۆزەيەكى بەبى
يارمەتى جەماوەر ناتوانىت بەدى بەيئىت.

بزوتنەوہ ئەلمانىەكە پڭەى خەباتى ساكارى ھەلبژارد لەسايەى تەئەبۇنە نىو
پەرلەمانەوہ؛ چونكە ئەر تىكۆشانەى بەئاسانى ئەنجام بەدرىت بە زووىى لە
ئامانجەكەى لادەدات.

فاكتەرى سىيەم و كارىگەر لەبۆ شكست ھىنانى بزوتنەوہى يەكيتى ئەلمانى بى
ئاگايى جەمسەرەكانى بزوتنەوہكەبوو لە دەروونى گەل. ئەمەش لە دژايەتى كردنى
پارتى كەنيسەى كاسۆليكيەدا دياركەوت.

ئەر كاتەى بنەمالەى ھابىسبۆرگ ھاتنەسەر دەستەلات و ھەولى پىندانى سىروشتىكى
سلافيان دابە نەمسا دەستيان دايە خۆ تىكەلاوكردن لەگەل دامەزراوہ ئاينەكاندا و
بەتەواوہتى لەمەدا پۆچوون. ئەم دامەزراوانە خانەى پاشاشى بۆ خۆى پام كردبوو،
ئەبرەشيە چىكيەكان و قەشەكانى چىك ھەستان بە لەبەرکردنى نەمسا بەم پۇشاكە
نوى يە ، واتە تىكەلاوكردن دەستەلات و ئاين پىكەوہ لەبەرژووەندى سىياسەتدا،
دەستەلات ھەستا بە دامەزراندنى قەشەى چىكى لەناوچە ئەلمان نشىنەكانى نەمسادا
و دەستى پۇلايىنى كلىئاس بەكارھىنرا بۆ دژايەتى كردنى ئەلمانىەكان و لەناوبردن
ھەرچۆرە بانگەشەيەكى نوى.

بەلام ئىكلىرۆسە ئەلمانەكان لەم پوانگەيەوہ زۆر لاوازيوون؛ چونكە نەيتوانى
بەرپەرچى دۆزمنانى ئەلمانى بداتەوہ. فۆن شۆنر ھانى دورە پەريزگرتنى كەنيسەى
كاسۆليكى ئەلمانى دا، ئەمەش بووہ ھاندەرى ھابىسبۆرگىەكان بۆ قۆستەنەوہى

ھەستەلاتى كلىنسا و بەكارھىتھانى لەرزايەتى كىردى گەلدا. گەلى ئىلھامى. لەم كاتەش بەدواو ھە جەنگ لەرزى ئىلھامەكان ھەلایسا بەناوى جىبابوونەو لەرۇما. لەكاتىكدا بەناشكرایی ھەزانىن كە بنچىنەى ھەموو كىشەكان بەگەرىتەو بۇ كەنىسەى ھەروەى خاكى ئىلھامىا. بۇيە پىنويستە لەسر ئىلھامەكان . قەشە و ئاناينىمەكان. ھەيتت بىزانز كە پىنويستيان بە كلىنسايمكى نىشتەمانى ھەيە.

بەلەم ھەلمەتەكەى شۆنر سەركەوتتى بۇ نەوسراپو! چونكە لەسر بىنەماى ھەلە پونىت نراپو. زۆرىنەى بۇچوونەكانى پەشت بەست بوو بە ئەمەكدارى ئىكلىرۇسە ئىلھامىەكان بۇ يەزۇكەى ئىلھام خوازى . بەلەم ئەم ئىكلىرۇسانە پىش لە نىشتەمان بۇ كلىنسا ئەمەكداربوون. واتە بۇچوونەكەى مەبەستى نەپىنكاپو.

ئەمە تەنھا تايبەت نەبوو بە ئىكلىرۇسە كاسۆلىكەكان . تەنانت پىرۇتستانتيەكانىش بەمەم ئەم راپەرىنە ئىلھامىەو نەچوون كە وەخت بوو ھەخنكا و لەناو ھەچوو. بەبىيانووى ئەوئەى بەدەست ھىتانی ھەفەكان پىنويستى بە گرتەبەرى رىشونى تەندروست و شىاو ھەيە.

بابگەرىنەو بۇ ھەلمەتەكانى شۆنر لەرزى كلىنساى كاسۆلىكى.

دەبوو پىش لەوئەى بىزوتتەو ئىلھامىەكە كلىنسا بە دۆزمنى خۆى دابىنت لەخۆى پىرسىبايە: ئايا ھەزەمەندى گەلى ئىلھامى لە نەمسادا و مەگەل كلىنساى كاسۆلىكىدا دىگەنجىت يان دۆرە ؟ ئەگەر وەلەمەكە گونجاو بوو ئەوا پىنويست بوو لەسر ئەم بىزوتتەو ئىلھامىە خۆى بىقلانايەتە نىو كلىنسا و دامەزراو ئاينىمەكانەو. ئەگەرىش دۆرە ئەوا دەبوو چاكسازى ئاينى ھەلەزاردبايە ئەوئە پارتىكى سۆسىيالىستى ئاناينى.

ئەوئەى وازاننىت خۆى بەتەنھا يان لەرنگەى پارتىكەو ھەتوانىت چاكسازى ئاينى ئەنھام بەدات ئەوا يان شىتە يان گەزەپە، يان ئەوئە ھىچ شتىك لەبارەى گەشەى ئاين و بىرپاكانەو نازاننىت. بىروام وایە دامەززاننى ئاينىك يان لەناوېردى كۆلەكە و پايمەكانى لە دامەززاندىن يان لەناوېردى و لاتىك زۆر گرانترە.

رەنگە كەسەك بلىت: شالەوھەكانى پارتى يەكەتتى ئىلھامى وەكو دۆرە ھىرش وابوو لە لەبەراپەىر كلىنسادا. بەلەم لىرەشدا ئابىت ئەوھەمان لەبىرېچىتەو كە خوودى ئاين ئىستۇپا كېو لە گەلەيەكانى بىزوتتەو ئىلھامىەكە. ئاشبىت ئەوئە لەياد بەكەين كە ئاين

و پټياز و مەزەب ئەستۆياكن لەهەموو ئەو ناپەسەن بەكارهێنانەيان لەلایەن كەسێك
يان دەستپەكەوه بەمەبەستی بەدە هێنانی ئامانجێكی سیاسی پۆخ. بەداخوە ئەو
كاتەي ئەم پارتە ئەلمانیە درایەتی خۆی بۆ كلیسا دەرپەڕی خۆی بەدەستی خۆی
چەكێكی كوشتنە و كۆنی دابە دوژمنەكەي ، بەجۆرێك لەم ڕینگەسەو چەندین
كەسایەتی و ئەندام پەرلەمانی دژ بە پالەوان دیارکەوتن، لەم ولاتەدا
(نەمسا) زۆرینهێك هەبوون كە باوەڕیان بەئاین و پټيازە درایەتی كراوەكە هەبوو،
نەمەش لای خۆیەو هانی دروست بوونی دەمارگیری پەگەزی دا لە ولاتەدا.

بەم شێوەیە هەموو ئەوانەي ئەمەكداربوون بۆ پۆما لەم بزوتنەوێە دوورکەوتنەو و
نەمەش لای خۆیەو ئەم بزوتنەوێەي بەرو هەلدیاری لەناوچوون برد.

هەلەیهكی دیكەي شۆنر و هاولەكانی بریتی بوو لە پەرتکردنەوێ هیزی درایەتی
کردنێان بەوێ لەیهك كاتدا دوژمنایەتی چەندین بەرو مەزەبی ئاینیان دەکرد.
خۆنەگەر نەختێك لەمیزوویان پوانیبایە ئەو كات بۆیان دیاردەكەوت كە دەتوانرێت
پشت بەست بەگەلي لایەنگر یەك یەك دوژمنەكان لەناو بێرێت ئەو كە بەیهكجار هیزشی
دەیان دوژمن بكێرێت. ئەوكاتەي گەل هەست بەو دەكەات كە زیادتر لەیهك گۆڕەپانی
مردنی لەپێشە دەترسێت و خۆی لەم بابەتە پیروژە دەدزێتەو و هەلدێت.

بزوتنەوێ ئەلمانییش بە ناشكراکردنی هەلایسانی جەنگ لەدژی زیاد لەبەرەیهك
بوو هۆی پەرتکردنی هەموو هیز و تواناكانی و هانی پەشتیوانانی دا ببێرسن : ئایا
بەرێست ئەم هەموو دوژمنە هەلەن و ئێمە بەتەنها پەرێست ؟

بەكورتی دەتوانین بڵێن كە : پارتی ئەلمانی نەمسابی ئامانجەكەي بەروونی دیاری
كردبوو، بەلام ڕینگەي گەیشتن بەئامانجەكەي هەلەبوو. ئەمەش وەكو ئەو وەبوو
كەسێك بیهوێت بگاتە لوتكەي چایەك لوتكەكە دیار بكات، بەلام ڕینگەي هەلە بۆ
گەیشتن بەو دوندەي شاخە هەلبێژێرێت ، ئەمەش بیهتە هۆی كەوتنە خوارەو و
شكست هێنانی لەم پڕۆژەتەیدا.

پارتی مەسیحی سۆسیالیستی نەكەوتە هەمان هەلەي بزوتنەو ئەلمانیەكەو.
پێش لەهەنگاونان بە وردی ڕینگەي گەیشتن بەئامانجەكەي دیاری كردبوو، بەلام
ئامانجەكەي بەروونی پێشان نەدابوو.

پارتی مسیحی سۆسیالیستی باش له کاریگری بزوتنهوهکانی گهل گه یشتبوو، توانی ئەمەش هەر لەیهکەم پۆزی دامەزراندنیوه بەکاربهێنیت و بەم کاره‌ی توانی ژماره‌یه‌کی نۆزی خۆبه‌خش پراکێششی نیو بزوتنهوه‌که‌ی بگات بۆمه‌به‌ستی به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی جه‌ماوه‌ری ئەم پارتە به‌کاربان به‌یئت. به‌ ته‌واوه‌تی خۆی‌شی به‌ دوور گرتبوو له‌ پێکدادان له‌گه‌ڵ دامەزراوه‌ ئاینیه‌کاندا، ئەمەش بووه‌ هۆی ئەوه‌ی کلێسا به‌ ته‌واوه‌تی پشتگیری بگات، ئەم بزوتنه‌وه‌یه‌ وای لێهات ببووه‌ پێک‌خراوه‌یه‌کی زۆر به‌میز و ده‌سته‌لات فراوانی له‌بن نه‌هاتوو.

ئەم پارتە هه‌رچهنده‌ نه‌یتوانی به‌نامانجه‌ راسته‌قینه‌که‌ی بگات که‌ پزگارکردنی ولات بوو له‌ تیاچوون، به‌لام توانی بۆخۆی سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره‌ به‌ده‌ست به‌یئت.

ئەم پارتە له‌سه‌ر بته‌مای ئاین خوازی دامەزراوو ئەوه‌ک په‌گه‌زی و بنچینه، چونکه‌ دامەزرێنه‌رانی ئەم پارتە به‌روایان وابوو ئەوه‌ی هه‌موو دانێشتوانی نه‌مسا به‌یه‌که‌وه‌ ده‌به‌ستێته‌وه‌ ته‌نها ئاینه‌ و پشت به‌ستن به‌ په‌گه‌ز و بنچینه‌ مانای هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی پێش وه‌ختی ولاته. له‌م کاته‌دا ژماره‌یه‌کی نۆزی خه‌لک له‌ هه‌رمه‌که‌ی دیکه‌وه‌ پوویان له‌ نه‌مسا ده‌کرد، به‌جۆرێک هه‌ر ده‌سته‌ و هه‌رمێ نشینی‌ک بۆ پارتێک یان باوه‌رێک تێده‌کو‌شان، له‌ترسی ئەوه‌ی ئەم ده‌سته‌ ده‌سته‌کاریه‌ی له‌دژی ئەله‌مانه‌کان به‌کارنه‌یات، دکتۆر لۆجره‌ستا به‌ به‌کارهێنانی دروشمی (پزگارکردنی نه‌مسا له‌ جوله‌که‌ خراپ کاره‌کانی)، ئەمەش وای له‌هه‌موو هاو‌لاتیانی نه‌مسا‌ی به‌په‌گه‌ز ئەله‌مان و چیه‌کی و مه‌جه‌ری کرد له‌ژێر یه‌ک سییه‌ر و پارت‌دا کو‌بینه‌وه‌ و دژایه‌تی جووه‌کان بکه‌ن، نه‌ک له‌به‌ر ئەوه‌ی جوله‌که‌کان په‌گه‌زیان جیاوازه‌ به‌لکو به‌بیانووی ئەوه‌ی ئاینیان جودایه‌.

بێگومان له‌به‌ر ئەوه‌ی ئەم هه‌له‌مه‌ته‌ پشت به‌ستوه‌ به‌ئاین که‌واته‌ که‌مینه‌یه‌کی زۆر که‌م ئازاری پێده‌گات، به‌لام به‌خه‌یرایی لایه‌نگه‌رانی ئەم پارت‌ه‌ش خۆی لێی کشانه‌وه‌ به‌تایبه‌ت ئەو کاته‌ی بۆیان دیارکه‌وت که‌ ئامانجیه‌کی ئەم پارتە به‌ مسیحی کردنی جوله‌که‌کانه‌ و ئەمەش هه‌نگاوێکی مندا‌لانه‌ و نه‌شیاوه‌ بۆ پشتگیری کردن.

ئەم بزوتنه‌وه‌یه‌ له‌پراستیدا هه‌ولێکی نیوچه‌ ئیفلج بوو، به‌وه‌ی له‌ سامیه‌وه‌ له‌دژی سامیه‌ت سه‌رچاوه‌ی گرتبوو، لایه‌نگه‌رانی ئەم پارتە به‌روایان وابوو که‌ توانیویه‌انه‌ گۆڕی دو‌ژمن بگرن له‌کاتێک‌دا دو‌ژمن به‌سه‌ر لوت و ته‌وی‌ل ئەه‌مانی به‌ زه‌ویدا پراکێش ده‌کرد. ئەم پارتە ته‌نانه‌ت پاش له‌ لاوازیوونی‌شی نه‌یده‌ویست کێشه‌ی نه‌ته‌وه‌کان به‌کاربه‌یئت

بۇ پزگار كوردنى ولأت بىلنكو بەتمەنھا پىشتى بە ئاين بەستىبو؛ چونكە باش لەمە
گەيشتبوو بەكارمىنانى پەگەز واتاى پارچە پارچە كوردنى ولأت دەگەيمىنىت، بەلام ئاين
پىچىموانەى ئىمۇ بۇچوونەيە و ھاندەرى بەھىزىبونى ولأت و تۈنەھەى ھاۋلا تىيانى
ولأتەكەيە لەزىر سىبەرى ئايندا.

ئىمۇ كاتەى تىرمەكەى دىكتۇر لۇجر لە خانەى شارەوانىيەو بەرەو (رەفسترات) برا
خۇم يەككە بوم لەم ھەزاران كەسەى ئامادەى بەخاك سىپاردنى بوون. بۇم دەر كەوت
كە ھەمۇر ھەلەكانى ئىم پىاۋە بابردى و گەر لە ئىلمانىا بۇايانە ئىمۇكات دەبوو
كەسايەتەكى گەورە و لەرۈزى پىشەھەى دەستەلأداراندا دەمايەو، بەلام ئەفسوس
چارەنوس لەم ولأتەدا ھەرى خست.

پاش لە مردنى بەلقان گېرى تىبەرىبو، چارەنوس و ھابوو پاش لەمردنى ئىمەى
لېنى دەر سە ھاتەدى و ولأت بەرەو داپووخان پۇشت.

پىم باشە بەخستەنپووى ھەلەى شىكست ھىنانى ھەردو پارتى ئىلمانى و
مەسىحى سۇسىيالىستى كۇتايى بەم بەشە بىنم:

پارتى ئىلمانى (يان بۇزقنەھەى يەككىتى ئىلمانى) لەسەر بۇچوونى راست بوو لەمەى
پەنەى گرتبەو زىندو كوردنەھەى پەگەزى ئىلمانى لەنەمسادا، بەلام ئامرازەكان
بەدەيىنانى ئىم ئامانجەى بەھەلە دىارى كوردبوو. پارتىكى نەتەھەى بوو، بەلام
نەيتوانى گەل بۇلاى خۇى كىش بىكات؛ چونكە پىشت بەستوو نەبوو بەكىشەى
كۇمەلەيەتى بەھىز، بەلام دۇبەرى كوردنى سامىيەت لە بابەتى پەگەز و بىچىنە كارىگەرتەر
نەبوو؟ چونكە ئەمىش لەبەنەرەتدا تىشكى دەخستەسەر تىگەيشتن و گەرەنەھە بۇ
بىچىنە و پەگەزەكان، دواتر دىار كەوت ئىمۇ جەنگەى لەدۇرى بەرەيەكى ئاينى بەرپاى
كرد جگە لە تاكتىكىكى ھەلە ھىچى دىكە نەبوو.

پارتى مەسىحى سۇسىيالىستى ئامانجىكى نەتەھەى دىارى كراوى نەبوو، بەلام
وھكو پارت ئامرازەكانى باش ھەلبۇزاردبوو، بەباشى لە كىشەى كۇمەلەيەتى
گەيشتبوو. بەلام ھەلەمەتەكانى لەدۇرى جوولەكە بەشىكست كۇتايى ھات و نەشىتوانى
نەمسا لە پەرت بوون پزگار بىكات.

ئەگەر پارتى مەسھىچى سۇسيالىستى لەگەل كىشە كۆمەلەيەتەكانى ولاتدا بېسترايەتەو ئەوا ئامانجى سەر خىستى ئەلمانەكانى ولات دەبوو بەسەر گەل و نەتەوكانى دىكە ولاتدا، گەر بىزوتنەوئە ئەلمانىش بەباشى گىرنگى بىدایەتە كىشەى جوولەكە و نەتەوكانى دىكە بە تېئوانىنىكى كۆمەلەيتى ئەوكات دەبوو بەمىزىرتىن پارتى پامىارى ولات و چارەنووسى ولاتى دىارى دەكرىد...

ئەو بىرۇكانەى پۇرگار لەناخدا سەلماندى لەمىچ كام لەم بىزوتنەوانەدا نەم دىتەو، بۇيە نەچوومە نىو ھىچ كام لەم بىزوتنەوانەو، چۈنكە ئەم دوو بىزوتنەوئە كەم تۈوانان لە زىندووكردنەوئە ھەستى ئەلمان خوازى لە ولاتىكدا كە لەسەرەتەى دىاركەوتىنەوئە بۇ گەشەى سەلفىيەت دروست بوو.

بەھۇى زىادبوونى گىرنگى پىندان بە كاروبارى گىشتى و كىشە سىياسىيەكان تادەھات زىادتر پەم لە بىنەمالەى ھابىسۇرگ دەھاتەو، وام لەمىشكدا چەسپابو كەنەم ولاتە ھەلەوشارەيە لەدەھاتودا دەيىتە بارگىرانى بۇسەر شانى ئەلمانەكانى ولات، گەلى ئەلمانىا چارەنوسىيان لەم ولاتەدا دىارى ئاكرىت، بەلكو لە پاىخدا دەيىت چارەنوسى خۇيان دىارىبىكەن، چۈنكە لەپرووى سىياسى و ئابورى و فەرھەنگىيەو بۇنەم مەبەستە گونجاو.

لەھەمان كاتدا پەم لە خوروى ولاتى نەمساش دەبوئەو بەھۇى بووئە مۇزەخانەى نەتەو پەرتەكان، مۇزىئوى سەرىرەزى خۇى لەمىركىدو، لەھەمان كاتدا خۇم بەنامۇ دەدىتەو لە پايتەختە جوانەكەى ولاتەكەدا، پاش لەوئەى ژمارەيەكى زۇرى پۇلۇنى و چىكى و ھەنگارى و پۇتنى و سېرى و كورواتى و... ھتد پرويان لەم شارە جوانە كىردبوو.

بۇم دەركەوت ئەو ھەولانەى دىكتۇر لۇجر و پارتەكەى بۇ پۇرگار كىردنى ولات ھىچ بەرھەمىكى ئايىت، بەتايىبەت ئەوكاتەى زۇرى زمان و شىو زارەكان قىيەنەى كىردبوو بابلى دووم، ئەستىزەى گەشاوئەى ئەلمان بەرەو ئاوابوون دەپۇيشت.

گوتە نەمسا بووئە مۇزەخانەى نەتەوكان، بەلام ئەو قورەى ئەم بىنايەى راگىركىدو خەرىكە ھەلدەوئەرت، ئەگەر تەنھا لەدوورەو لەم بىنايە بېروانىت ئەوكات زۇر بەمىزىدىارە، بەلام گەر بە لىدانىك لىئى بەدەيت ئەوكات وەكو شوشە تىك دەشكىت. دلم شىكستى خوارد بەلام ھىشتاكە دلم لای ئەمپراتۇرەتى ئەلمانىيە، بەلام ھىشتاكەش ئىمپراتۇرەتى نەمسام خۇش ئاويىت. ھەمىشە بېروام وابو كە

داپووخانی ئەم ولاتە مانای بەهیزیوونی نەتەوێ ئێلمانی یە، بۆیە پۆژێک پێیارم دا
لەتەمسارە پوو لەئێلمانیایە بکەم، بێژکە پێشت گواستەئەووم بۆ ئێلمانیایە هەرلە
کاتەو پەیدا بۆوە کە نینۆکم پەیدا کردووە، هەمیشە بەخەونیکی بەچێژ و بەهێز
دەدیت.

پێیاری کۆچم دا بەرو ئێلمانیایە بەبێ نەوێ ئێشەکەم وەکو ئەندازیاری پێنا یان
وێنەکێش بێتە پێگرم لەبۆ بەشداری کردن لە بەدی هێنایی گەورەترین ئامانج:
یەكخستەنەوێ نەمسا و ئێلمانیایە و دروستکردنی نیشتمانی گەورە ئێلمانی یان
پایخی ئێلمانی.

تەناتە لەم پۆژگارەماندا ژمارە ئێ کەسانە ئێ خاوەنی ئەم بۆچوونە بومارەکەن
زیادیان کردووە، بۆیە پوو لەو کەسانەش ئەکەم کە چارەنووس وای لێکردوون
بێبەش بن لە بەدی هێنایی ئەم ئاواتە گەورە هاوبەشە، لەگەڵ ئەوانەشی ناچاری
نەگرتەبەری ئەم پێرموتە بوونە و ناچاری تێکۆشان لەبۆ مانەو لەسەر بنەمای
کلتور: زمانی نیشتمانی دایک، لەگەڵ ئەوانەشی خەبات دەکەن و تێدەکوشتن لە پێناو
پزگاکردنی نیشتماندان، بۆیە داوای بەشداری کردنی هەمووان ئەکەم لەم پێرموت و
خەباتە پێرموتەدا.

خۆشەویستی نیشتمان لەهەناوێ ئێو کەسانە ئێ دوورن لێیەو زۆر بەهێزە، ئەمانە
مانای حەسانەو و جێگیربوون نازانن گەر نەگەن بە کرانەوێ نیشتمان و چێژ نەبینن
لەخوینی هاوبەشی ئاستی کار و دڵنەوایی لە ئێم پراکتۆریەتیکی هاوبەش.

ئێمە ئێو خویندنگە گەورە یە بۆو کە فێری وانە ئێ ژبانی کردم. بە تازە
پێگەشتوویی پۆشتە ئێو یەو بەکەسیکی بێرکراوە کەم دوووە لێی هاتە دەر.
لێرەو بێژکەم لەبارە ئێ گەردوون و ژبانەو سەرچاوە ئێ گرت، لەم کاتەو ش نەخشە
پێگە ئێم کێشا لەبۆ گەشتن بە سەرکەوتنی پامیارانەم، هەر لێرەشدا ئێو شتە
فێر بوم کە چۆن بتوانم کێشەکانی دووچار بۆی پارتەکانی ئەم پۆم چارەسەر بکەم کە
پێنج سالا دەستمان بۆردووە بەرە بەرە واخەرێکە دەبێتە بزوتنەوێکی نیشتمانی
نەتەوێ بەهێز.

مىونيخ

لەسالى ۱۹۱۲دا قىيەنام بەجىيەشت بەئاراستەى مىونيخ.

ئەم شارە بەلای مەنە نامۆ نەبۇو. بەشىۋەيەكى وەھا شارەزای بۇوم وەكو ئەوە واپىت بۇماوۋەيەكى زۆر لەم شارەدا ژىابىتتەم، ھەموو ئەو وانەى پىشتەر قىزى بېوم ھانى دام بۇ پۈۈگۈرەنە ئەم شارە بەمەبەستى دىتتى جوانىەكانى ھونەرى ئەلمانى.

ئەوۋى مىونيخ نەبىيەتت وەكو ئەوە وایە ھىچ شوۋىنىكى ئەلمانىاي نەدىتەيىت. ئەوۋى سەردانى ئەلمانىا بکات و پۈۈ لەشارى مىونيخ نەكات ئەوا ھىچ شتىكى لەبارەى ھونەرۋە نەدىتۈۋە. ئەو ماوۋەيەى پىش لە ھەلایسانى جەنگ لەم شارەدا گۈزەرانەم خۇشتىن ساتەكانى ژانەم بۇو. بەلى چىزى زۆرم لە پىشەكەم بىنى، بەلام ھەرگىز بۇ پىرەۋدان بەم پىشەيەم نەژىاوم. بۇرە ئەم كارەشم دەکرد بۇئەوۋى بەردەوامىم لەپىزەۋى گەيشتن بە ئامانجەكەم.

ھەر لەيەكەم پۇزى گەيشتەم بە مىونيخ ئەم شارەم زۆر خۇش دەۋىست، لەدەۋرەبەرم دەۋوانى و بەخۇم دەگۈت: چەندە جىاۋازىيەكى گەرەھەيە لەنۋان ئەم شارە ئەلمانىە و قىيەنای بابل ئاسا لەفرەگەلىدا! ئەمەش وای لىكردم زىادتر پىۋەى پەيوەست بىم، سەربارى شىۋازارى دانىشتۋانى ناۋچەكە كە شىۋەزارى دانىشتۋانى باقارىيى خوارۋو و پۇزانى مندالىمى ياد دەخستەۋە، ھۆكارى خۇش

ويستنی من بۆ ئەم شارە بەهۆی پریوونی بوو لە خەڵکی جوان خواز، لەم شارەوه
هەستەکانم گەشەیی کرد و پەڕەیی زیادترم بەخۆم دا.

بەردەوام بوونم لەسەر پیشەکم و خوێندنەوه لەکاتە بەتالەکاندا نەبوو هۆی
دابەڕانی من لە بەدواداچوون کرم بۆ ڕوداوه سیاسییەکانی ناوخۆ و دەرەکی. من لەم
کاتەدا لە سیاسەتی دەرەکی ئەلمانیم دەرپوانی لەڕێگەی پەپەرەیی ھاوپیەیمانی
سەرەلداوی ئەوکاتەوهی که من لە قییمەتدا بە ناتەندروستم دەزانی. بەلام لەم کاتەدا
وام داوەنا که سەرکردهکانی بەرلین بێ ناگانین لەو لاوازییە بەسەر ھابسبۆرگیە
ھاوپیەیمانەکانیاندا ھاتوو، ئەوان ئەم راستیە لە گەلەکیان دەشارنەوه بۆ ئەوهی
کاریگەر نەبێت لەسەریان، دیسانیش پەپەرەستی بەو ھاوپیەیمانیتانەیی که بسمارک
ھیناویەتە بوونەوه.

بەلام وادیاربوو کەمەلەبووم لەم شیمانەیم، بەلام ئەووم بەلاوه سەیربوو که
ئەلمانەکان بەمەلە لەتواناكانی ھابسبۆرگیە ھاوپیەیمانەکیان تیگەشتبوون.
گەورەترین ئەندیشە ئەو بوو که نەمسا تاوھكو ئیستا وەكو ولاتیکی ئەلمانی
ماوھتەوهو لەھەر کاتێکدا بێت دەتوانیت سوپایەکی گەورە بۆ بەرگری کردن لە ماڵی
ئەلمانەکان پێکبەینیت. بەلام ئەو شتانی دیپلۆماسیەتی فەرمی ولاتی ئەلمانی
تاداسات لێی بێ ناگا بوو من دەمێک بوو بەباشی ناشارای ببووم. دیپلۆماتی ولات
ھیچ جیاوازییەکی نەبوو لەگەڵ پای گشتی ولاتدا لەپروانین بۆ ھاوپیەیمانە
نەمسییەکان، پڕوایان وابوو ولاتی بنەمالەیی ھابسبۆرک گوێزەکیەکی ئالتونییە، بەم
چەشنەش ئەلمانەکان تائەم کات پڕوایان بەمانەوهی ئەو ھاوپیەیمانییە سی قۆلیە
ھەبوو که قییمەتا بانگەشەیی بۆدەکرد و ببوو جیگەیی گالتهجاری پۆژنامەیی پایتەختە
سلاقیەکان، بەتایبەت پراگ که ئەم ھاوپیەیمانیتیە بە شانۆییەکی پڕ لە گالتهجاری
دەزانی بەجۆرێک، جاریک دەتگرتنی و جاریکیش پێت دەکەنن. پای باو وابوو که
تەنانت سەرباری ئەم ھەموو خۆلک و ماچکردنەیی لەئێوان ئەم دوو ئیمپراتۆریەتەدا
ھەبوو، بەلام بھوا وابوو که لەگەڵ یەکم تاقیکردنەوه ئەم ھاوپیەیمانیتی تیگ
دەشکێت.

بینیمان که ئیتالیا لەپۆژگاری تاقیکردنەوهدا ڕەتی کردەوه لەپال ھەردوو
ھاوپیەیمانە ئەلمانی و نەمسییەکیدە لەدژی دوژمنەکانیان بوەستیتەوه. بەراستی

ئەوانە زۆر ساۋىلىكە بوون كە بېرويان وابو دەتوان دەستى ئىتالىا و ئەمسا تىكەلاۋ
بەن و پىكەۋە بىان خەنە جەنگەۋە.

ئەو كاتەى لە قىيەنا بووم تېنىنى ئەۋم دەكرد كە خانەى پاشا و لايەنگرانى
يەككىتى ئەلمانىا زۆر بەجۋانى پىشتىگرى ئەم ھاۋپەيمانىتتە سى قۇلىيەن دەكرد.
بەلام پەگەزەكانى دىكە بەتەۋاۋەتى گالتەيان بەمە دەكرد و بەمچيان ئەدەزانى. بۇ
بەنەمالەى ھابىسبۇرگ بەستىنى ھاۋپەيمانىتتى لەگەل ئەلمانىادا بەلايانەۋە ەكو
داپۇشىنى يەكجارەكى كىشەى ئەلمانىە ئەمسا يەكان ۋە ھابو. بەجۇرىك لەم رىگەيەۋە
دەتوان لە كىشەى ئەلمان خۋازانى ۋلاتەكەيان بەن. بەلام ئەلمانەكانى ئەمسا بەھۋى
مەرام پاكىيەۋە بەشدارى ئەم ھاۋپەيمانىتتەيان دەكرد بەر بېروايەى لەكاتى جەنگدا ئەم
ۋلاتە دەبىتە كۆلەكەى ھىزى پالپىشتى ئەلمانىا. ئەم گەش بىنى و خروشىيەيان ماناى
كورت بىنىان بوو لە پاميارىتتى؛ چون بېروا و ھىۋايان وابو كە پەنگە ئەم
ھاۋپەيمانىتتەى نىۋان ئەلمانىا و ئەمسا ھۆكارىيت بۇ دىيارىكردن و يەكلايى
كردنەۋەى چارەنۋوسى ئەمسا بە كىشكردنى بۇلاى رايخ. بەلام ئەيان زانى ئەو
ھاۋپەيمانىتتەى دلىان پىنى خۆشە لەگەل خۆيدا رايخىش بەرەو چالى لەناۋچوون
پەلكىش دەكات. ھەروەھا سەرانى بزوتنەۋەى يەككىتى ئەلمانى زۆر ساۋىلىكە بوون
ئەوكاتەى بېرويان وابو ئەم ھاۋپەيمانىتتە سى قۇلىيە دەستەبەرى سەركەۋتنى
يەكگرتنى پەگەزى ئەلمانىيە. ەك پىشتەر نوكە قەلەمىكان لىدا. ئامانجى قىيەنا لەم
ھاۋپەيمانىتتى بەستەن لىدانى پەگەزى ئەلمانى بوو لەۋلاتەكەيدا. لەم رىگەيەۋەش
توانى بووى ئەم لىدانانە پەردەپۇش بكات. تا دۋاساتەكانىش بەرلىن بەردەۋام بوو لەم
شىۋە خۇ ھەلخەلەتاندەنى. ئەۋەى بەلاى ئەۋەۋە گرنگ بوو ئەمەكدارى قىيەنا بوو بۇ
ئەم ھاۋپەيمانىتتە.

بەلام سىياسەتى ناۋخۇيى بەنەمالەى ھابىسبۇرگ و ھەلۋىستىان لەبەرامبەر بزوتنەۋە
پەگەزخۋازىيەكانى مەترسى دار بۇسەر دەۋلەت دۋايىز شت بوو كە بەرلىنيەكان
بېريان لىنى دەكردەۋە و بگرە ھىچ گرنگىشيان پىنى نەدەدا.

ئەم دۇخە ۋاى لەزۇرىك لە ئەلمانەكانى ئەمسا كىرد ھىچ پىنخۇشحال نەب بەم
ھاۋپەيمانىتتە؛ چونكە بوونى ھاۋپەيمانىتتى لەگەل ئەلمانىا و ھەلايسانى راپەرىنىش
لەلايەن ئەلمانەكانى ئەمساۋە ماناى ھەلگەرانەۋە غىانەت كارى دەبەخشى بۇيە

دواتر ئەم ھاوپەیمانییتەیان بەبەرباری قورسى سەر شانیان دەزانى. ھەرسى ھاوپەیمانىەکان درکيان بەرە نەکردبوو کە مانەوى ئەم ھاوپەیمانییتە بەندە بە بالادەستى ئەلمانەکانى نەمسانشینەو و بەنەمانى توانا و دەستەلاتى ئەمان ئەوا ئەم ھاوپەیمانییتەش پوچ دەبیتەو، بەتایبەت ئەو پۇژەى سەلاقیەکان دەست بەسەر نەمسادا دەگرن. ئەوا ئەم ھاوپەیمانییتە هیچ مانایەکی نامینیت. بۆیە ئەلمانەکانى نەمسا نەپەرى ھەولێ خۆیان دەدا بەمەبەستى تینگەیاندى دىپلوماتکارن و پاری گشتى ئەلمانى بەوى بە لاوازبوانى ئەمان لاوازبوانى بەرلینیشى بەدواو دەبیت و چارەنوسى گەلیکی حەفتاملیۆنى دەکووتە مەترسیەو، بۆیە تاکە دەستەبەرى ھیشتنەوى ئەم ھاوپەیمانییتە زالیتى ئەلمانەکان بوو بەسەر نەمسادا.

ئەگەر بەرلین بگەرپایەتەو بۆ میژوو و بەجوانى توێژنەوى دۆخەکەى کردبا ئەوا بۆى بوون دەبوویەو کە ھەرگیز کیرینال و کۆشكى نیمپراتۆرى قییمنا ناتوانن لەپال یەکدا درۆ دورژمن لەجەنگدا بجەنگن. گەلى ئیتالییش ناتوانن گرنكى ھەلۆنستى ھابسبۇرگیەکان لە ھیشتنەوى یەکیتى ولاتدا لەبیربەن، بۆیە ھەرگیز ئیتالیا زاتى ئەوى نییە تاکە سەربازیک بنیرتە جەنگیکەو کە لولەى تەنگ و ناراستەى فیشەکەى بەرەو بنەمانەى ھابسبۇرگ نەبیت. بەشداری کردنى پۇما لەم ھاوپەیمانییتە سى قۆلە ھەنخەلەتاندنى دورژمنە لەمیژنەکەى بوو. بەجۆرێک خۆى وا پیشان دەدا پابەندى بۆیکەوتنامەکیە و پشتیوانە لەکاتیکدا خۆى بۆدۆبەرى کردنى و پەلاماردانى نامادە دەکرد.

بەراستى پاش لە تیکچوونى پەيوەندیەکانى نیوان نەمسا و پرووسیا و دروستکردنى ھاوپەیمانییتى ئەلمانیا لەگەل نەمسادا لەسەر بنەمای ئەندیشەى ھەلەبوو.

کەواتە بۆچى لەسەرەتای سەدى بیستەمدا ئەلمانیا ھەولێ کۆکردنەوى زۆرتەرىن ھاوپەیمانى دەدا! دیارە ئەمەش بۆ مەبەستى دابینکردنى ھیزى پشتیوانى بوو بۆ جەنگ لەلایەک و بەدى ھینانى خوشگوزەرانى بۆگەلێ ئەلمانى لەکاتى ئەبوونى جەنگدا لەلایەکی دیکەو.

سەرکردەکانى ئەلمانیا سال بەدوى سال دەبوو پووبەرووی کیشەیک بوەستەو کە زیادبوونى دانیشتوان بوو بە (٩٠٠) ھەزار کەس بۆ سالیک. ئەم زیادبوونە

له پراډه به دره يارمه تي دوچار بوونی ولات ددهات به فته تاروت گمر ههنگاوی پڼوړستی
بو نه نرنیت له بو بنجرکردنی برسیتی بلا بووه. له م کاته شدا چوار پڼگه و نامرازی
له پښش بوو :

یه کمم: سنوردارکردنی وچه خستنه وه، بهمه بهستی پڼگری کردن له زیادبوونی
ژماره ی دانیشتون به شیوه ی فهرنسای هاوسی.

له سالانی نه هامه تی و برسیتی و باوی نه خوشیدا شه وه سروشته پوآلی
سنوردارکردنی وچه خستنه وه هه لوسانی دانیشتون دهینیت. به لام دیسان وه کو
به ردیگی خوارو خنچ له پښشی جوتبوون و زاوزیدا ناوه سستیته وه، به لکو ته نه
مروغه کان کم ده کاته وه دهیگریته وه بو نه بوون له پڼگه ی تاقیکردنه وه یوه، به لام
گل به میز و خوراکرییت شهوا هه ل مانه وه زاوزی کردنی له پښشدا دهینیتته وه، بهم
شیوه یه ش سروشت خو ی توخم و په گهزه لاوازه کان له ناوده بات و باشرینه کان
دهینلیته وه. بهم چه شنه کمم بوونه وه تاک یارمه تی به میزبوونی هاوولاتی و
هیشتنه وه ی په گهزی په سن دهکات.

لهوکاته ی مروغه خو ی هه لده سیتی به پڼگخستنی وچه شهوکات دوخه که پڼچه وانه
دهینته وه؛ چونکه مروغه ناسروشتی یه، شه مروغه نه هیچ گرنگی به گهزه کانیا ن ناده ن
له پڼگه یانندی وچه خراوه یاندا، به لکو له پڼگه ی زاوزی نه کردن به مانای وچه
نه خستنه وه شه کاره ی شه نجام ددهات. وای دیته پښش چاو شه پڼگه یه ی مروغه
دوستانه و دادگه رانه یه؛ چونکه له م گهردوونه فراوانه دا ته نه خو ی دهینیت، هیچ
گرنگیه که بو شه په گهزه دانانیت که لییه وه سهراوه ی گرتووه.

شه شینوازه په پره وکراوه ی مروغه بو سنوردارکردنی هه لوسانی دانیشتون
پڼچه وانه ی سروشته و شه نجامه که شی پڼچه وانه دهینت. سروشت پڼگه به مروغه ددهات
بو زاوزی کردن و دواتر له پڼگه ی تاقیکردنه وه یه کی قورسه وه باشرینیا ن دهینلیته وه
بو بره و دان به ژیا ن. به لام مروغه هه ولی نه هیئانه دونیا ی وچه ددهات و بهروای وایه
نه وه ی هاته سر شه نه زهوینه دهینت بژیت و نه کوژریت و له ناونه چیت و مافی ژیانیش
بزه مو که سیکه 'جا نهو که سه باش بیت یا ن خراپ. لاوازییت یا ن به میز. بهم
شینودیه ش ده توانیت سنوریک بو زیادبوون دابنیت، به لام له م کاته دا به های تاک وه گل
که مبوونه وه ی چاکی تاکدا کم دهکات.

تیکۆشانى سروشتى له پینا و ژياندا بوار به کەسە لاوازهکان نادات به مانه وه تهنه
کەسە به میزهکان نه بێت. به لām په ناگرتنه په وتى زاوژى بۆ که مکردنه وهى دانیشتهوان
ناته ندرسته و سنوردانان بۆ ژماره زۆریوون وه چه لاوازهکان له ناوانابات به لکو
بنه مای دیار که وتنى وه چه یه کی لاواز تر داده نیت. نه مهش لای خو به وه دژ به ریه ک بۆ
سروشت ده نا فر نیت که تاوێک نا تاوێک پیو یسته به سه ریدا زالبیت؛ چونکه سروشت
به رده وام زهوى له وه که سانه پاقر دده کاته وه که کال و پینه گه یشتوون. هه میسه
به میزهکان زالبه نه سه ر لاوازهکان و له ناویان ده بن. بۆیه به م کارى پنگرتن له وه چه
خستنه وه یه ده رگاش له پووی شه که سانه دا داده خریت که درهنگ ده یانه ویت
ده رکه ون و ماوه یه کی درێژیان بریوه تا وه کو گه یشتونه ته پیشى شه ده رگایه
به مه به ستى تیکۆشان.

که واته پیو یسته شه نه له مانیه نه ی ده یانه ویت لاسای فه رهنسای دراوسنیان بکه ن له
پنگرتن له وه چه خستنه وه شه و ده بیت باش بزانن که به م کاره یان دامه تاووی گه ی
نه له مانى له ناوده بن.

دووم: شتیوازی دووم بریتیه له پێگه ی ((داگیرکردنى ناوخوی)) نه مهش
پروژه یه که ته نهاته شه وانهش دا کوکی لیده که ن به شه نجامه که ی شاره زاو ناشنانین.
گومان له وه دا نییه که ده تاو نیت به ره مه ی زهوى زیاد بکریت. به لām شه زیاد کردنه
هه میسه یی نییه و پشت پینه ستنى بۆ پزگارکردنى گه ی شه له مانى له بر سیتی په نگه
بۆ ماوه یه کی دیار یگراو سود به خش بیت. به لām به ته واته ناتوانیت شه کیشه یه
بنه بر بکات. چونکه ژماره ی دانیشتهوان زۆر له برى به ره مه ی زهوى زیاده کات.
له به رنه وه ی پیو یستیه کانی مرۆ به رده وام پووله زیاد بوون و جۆرا و جۆرییه. شه بره
خۆراک و پیو یستیانه ی با وانه مان به با سه ده یه ک پیش نیستا پیو یستیان بووه به پینچ
هینده که م تر بوود له و بره خۆراکه ی شه وه چه یی شه پیو یستیه تی.

پشتیوانانى شه بیرو که یه به و نه ندیشه یه هه لئه له تاوان به وه ی هه ر زیاد بوونیک له
ده رمه دا یارمه تی زۆریوونى ژماردى له دایک بووان ده دات. نه مهش پوونادات ته نها
شه و نه بیت زهوى ده ستبکات به به ره مه مدانى به فه ر. مرۆ خۆی به ستوته وه
به کار بردنى به ره مه که نه و به بى نه وه ی هیه گۆرانیکى فراوان له زیاد بوونى
به ره مه دا بینه دى زه ویش به فه رمانى خوا نه بیت فه رى خۆی به مرۆ نابه خشیت

ئەو پۇرۇش دىت كە زەوى تواناى بەرھەم دانى نامىنىت، لەم كاتەدا برىستى بەرۇكى
 ھەموو دانىشتوان دەگىرىت، رەنگە لەسەرەتاو ھەم برىستىيە ناپوون بىت، بەلام
 بەتپەپرونى كات و زۆرپوونى ژمارەى دانىشتوان ھەم برىستىيە دەگۆپىت بۇ قات و
 قېرى و لەم كاتەشدا تەنھا سىروشت دەتوانىت ھەم كىشەيە چارەسەرىكات لەرىگەى
 دەست تىووردانەو لەرىگەى لەناوېردنى لاوازەكان و ھىشتەنەو بەھىزەكان ،
 دانىشتوان لەم كاتەدا دەكەونە ئىو بىژەنگى سىروشتەو لە بىژەنگىان دەدات و
 مېھرەبانى بۇ كەسىان ئانوىنىت.

رەنگە كەسىك پىچەوانەى ھەم بۇچون و شىمانەيەى ھەبىت و بلىت: پرودانى
 برىستى پەيوەندى بە رەگەز و ژمارەو نىيە و فەتارەتىكە و بەسەر ھەموو
 مرقايەتيدا دىت و ھىچ گەلىكىش خۇى بۇ دەستەمۇ ئاكات ، بەلى ھەم قەسەيە راستە
 . بەلام ھەمە ئاتوانىت لە تىروانىنى راستەقىنەمان بۇ دۇخەكان بىتەپرىگەمان، بەلى ئەو
 پۇرۇ ھەردىت كە مرقايەتى تواناى داينىكرى پىويسىتەكانيان نىيە و لەم كاتەدا
 يان ئەو تارىگە بەسىروشت دەدەين قەسى خۇى بىكات يام ئەو يە بەرىگەى تايىبەتى
 خۇى ھەلدەستىت بە ھاوسەنگىردنەو دۇخەكە. بەلام ئىمە ھىشتاكە دورىن
 لەمەو. لەراستىدا چەندىن گەل ھەن پىبەخىشراوى خۇش ژيانىن، ھەندىكى دىكەش
 سكالادەكەن لەنەبوونى توانا بۇ داينىكرى پىداويسىتەكانى؛ چونكە دەروونى خۇى
 رانەھىناو لەبۇ بەكارھىنانى ئەو زەويەى كە ھەيەتى بەمەبەستى بەرھەم ھىنان و
 لىو دەستەبەركردنى خۇراك و پىداويسىتەكانى. ئەمە لەكاتىكدايە لەم جەھانەماندا
 پووبەرىكى بەرفراوانى زەويىش ھەيە كە تەنھا پىويسىتى بە خاوەن دارىتى لىكرىن
 ھەيە و سىروشت ھەم زەويەى بۇ ھىچ رەگەز و گەلىك ديارى نەكردووە و ھەرگەلىك
 بتوانىت بەزويى داگىرى بىكات دەبىتە مولكى خۇى.

سىروشت ماناى سىورى سىاسى نازانىت. ھەموو بوونەوەرە زىنەكان لەسەر ھەم
 گۆى زەويەدا دەخاتە تەنىشت يەكەووە لەتاودانى ھىزە جىاوازەكان دەنوارىت، دلى
 بۇ بەھىزەكان لاواز دەكات؛ چونكە كۆپى ھەلبۇزىردراوى ئەووە شايەنى ژيانە !

ئەو گەلەى چاوى لەسەر داگىركردنى زەوى ناوخويە لەكاتىكدا گەلانى ترى جەھان
 سەرقالى زىادكردنى پووبەرى زەويە بەفەرەكانىيان ئەو ئىستابىت يان دواتر ناچارى
 سىنورداركردنى وچەخستەو دەبىت، تىبىنى ئەوەش كراوہ باشترىن ئەتەو ئەوانەن

چراي ژباړي و پيشكوتنيان به د ستمو هيه و چاوي له سر داگيركړنسي زهوي ناوځوي نيه و د ستميش له هملگرتني زهويه بيخواونه كاني دهره وي سنوري سياسي ځوي هملناگرت بؤ نهواني تر. نهوكاته د بيبين پمگزي يه كم كه پشتي به داگيركړنسي زهوي ناوځوي به ستووه ناچاري دياري كړنسي وچه خستنهويه په گم و نه ته وي دوهم بهر دواړم ژماره و پووي و سنوري د سته لآتي له فراوان بوونديه. بهرستي د ستمو اژه دي داگيركړنسي ناوځوي بؤنيمه ي شلمان مه ترسيداره گهر هست به خراپه كاني هم پرژه به بگين و پرومان بهو شتانه ه بېت كه خواوند له سر نهو زمينه دا بؤي ثاماده كړدوين و پييداوين. گهر په نابگرينه داگيركړنسي ناوځوي نهوا تنه دا دتوانين له پيش خوردا به جواني دابنيشين و هيچي تر نه كين. نهوكاته ي شلمانيه كان بهويان و ابوو تنه ا خاكي شلمانيا به سه بؤ شلمانيه كان نهوكات د بېت به شلمانيا بلنن: بايبي خوات له گهل. و بهرو له ناوچوون ناراسته ي دهكين.

له وه گالته چاري تر هيه كه جوله كه كان بېنه سهرداري نيمه ي شلماني و پيمان بلنن: دتوانين پري خورك و پيداويستي تهواو بؤ هم مو گهل شلمانيا دابن بگين !! و تم و د شيلنيمه وه كه داگيركړنسي زهوي ناوځوي شلمانيا له برسي بووني ماوهدريژ پرگاناكت، مانه وي گله كه مان بهنده به تواناي داگيركاري مانه وه بؤ زهويه نوپيه كاني ديكه، نه گهر مه وداي زينده يي بؤ وچه ي داهاتو دابن و د سته بهر نهكين نهوا گه وره ترين غيانه تمان له گهل و نه ته وه كه مان كړدوه و بهرو ليواري مهرگ و له ناوچونمان پاپنچ كړدوون.

ناشبيت نه وه مان له بيرچينته وه نهو ولآته ي خاكه كي كه مه يان پووبه ري بچووكه له پوي سياسي و سهر بازيبه وه نه گهري دهر كه وتني چه ندين دؤخي چاوه پوان نه كراي لينده كرينت.

پووبه ري فراوان هو كاري چه سپاندني سه لامه تي و جينگري دؤخي ولآته. تاوه كو پووبه ري ولآت فراوان بيت باشر بهرگري لينده كرينت. د بيبين چه ندين سهر كړده ي بالا توانيو يانه به ناساني گهلاني خاوهن پووبه ري زهوي ته سك تيك بشكينن. به لام له ولآتي پووبه ري فراواندا دؤخه كه پينچه وانويه و تيكشكان زور كه متره وهك له سهر كه وتن. به جورنك هيزي هيرشبه ر پيش له گه يشتن به نامانجه كي دهر ووخيت.

نەلمانەكان نۆزىنىكىيان يىزۆكەى داگىركردنى زەوى ناوخۇزىيان رەت دەكردهوه؛
چونكه وهكو هيزشنىكىيان دەزانى بۆسەر زەوى گشتى و تايىبەتى ولات.

سۈننەم: دابىن كردنى نان و كار بۆ دانىشتوان لەرنگەى دەستگرتن بەسەر زەوى
نوى و نىشتەجى كردنى نەلمانەكان لەو خاكە تازانەدا.

چوارەم: ھەولەدان بۆ پىركردنى بازار بەبەرھەمى خۆمالى، بەمەش قازانجىكى
باشمان دەست دەكەوئەت و بەدوور دەيىن لە مەترسى برسۈتى.

كەواتە پىوئىستە لەسەر نەلمانەكان رۈنگەى يەكەم دووم رەتەكەنەو و پشت بە
سىياسەتى فراوانكردنى زەوى يان داگىركارى بازارەكان بەسەتتەت. رۈنگەى دوومەيان
ھەلپەزارد پاش لە چەندىن تاوتوئىكردنى دەرپاوكى ھەنەر، بەلام دەبوو ھىچ نەبىت
رۈنگەى يەكەم بەكاربەستن چونكە سەلامەت و كەمتر مەترسىدارتر بوو، بەلام باشتريانىان
رۈنگەى سۈننەم بوو، بەدەست ھەتەنى زەوى نوى يارمەتى نىشتەجىكردنى زىادە
دانىشتوانەكە دەدات بەمەبەستى ھاوسەنگردنەوئەى دۆخەكە لەئىستە و
لەدەھاتووشدا گرنگە. لەم كاتەشدا پىوئىستەمان بە ھەتەنانە نارائى چىنىكى جوتيارى
بەھىز ھەيە بەجۆرەك ھەموو دانىشتوان پىشتى پىيەستەن بۆ دابىنكردنى خۆراك.
نەوئەى نەمبۆ بووئە كىشە جىاوازي بەرھەمى پىشكەشكرائى نىوان گوند و
شارەكانە، بوونى چىنىكى كشتكارى بچووك و مام ناوئەند وەكو ھىزىكى بەرگى
و ھەمايە بۆ مانەوئەى گەلەكەمان بۆ دژايەتى كردنى كىشەى كۆمەلەيتەى و كەم خۆراكى
كە لەئىستەدا دانىشتوان گىرۆدەى بوونە، چونكە چالاكى نەم چىنە لە چوارچىوئەى
ئابورىيەكى داخراودا يارمەتى باشتربوونى چالاكى ئابورى ولات دەدات، لەم رۈنگەيەو
ھاوسەنگى پىوئىست لەنىوان خواست و پىوئىستەكانى نىوان دانىشتوان و بارى
بەرھەم دىننەتە ناراو.

بەلام نەم سىياسەتى زەوى فراوانكردنە لەم پۆزگارەماندا مانائى دەستگرتن بەسەر
زەويەكى دوورى وەكو كامىرۆن ناگرتەو، بەلكو مەبەست لىرەدا ئەوروپايە. دەبىت
نەلمانەكان بەباشى برىوايان بەو ھەبىت كەدەلنەت: گەر خوا وىستى پووبدات
دەقەومىت، خواش بىھەوئە زەوى گەلەكە بە پەنجا ھىندەى گەلەكە دىكە فراوان
دەكات، نەگەر نەو زەويەى لەسەرى دەژىن توانائى بەرھەمدانى ھەيە بۆ بەخىوكردن
چەندان ھىندەى ترى دانىشتوان ئەوا دەتوانى ھەولەى سنورفراوانكردن نەدەيت، بەلام

گهرماتوو پيڇهوانه بوو نهوا ماف و تيځوښاني بدهدسته ښاني باشتري و زورتري زهوي ماف به خشر او نيبه به لكو وهرگير او، بويه لهم كاته دا پتويسته له سر هم مو تاكنك بهر پېري توانايه وه هولي مان وه بدات، بونه مش هم مو هيزنك شايه ني پماتنگرتنه. نه گهر باپيرانمان بهمه مان شيوې نه م وچه نه لمانيانه ي نيستمان بيريان بگردايه توه نه وه نيسټاكه سي يكي پووبهري شه زهوييه نه لماننشيانه مان له زير دستدا نه ده بوو، لهم كاته شدا هيچ هه ليكي نه وتو بؤ گه له كه مان نه ده پر خسا بؤ گرنگي دان به داهاتوا به لي گهر تيځوښان و مله وې پته وي باپيرانمان نه بوايه رايځ چلون داده مزا.

چهندين ده ستواژهي ديكه مهن كه واله فراوانكردني زهوي ده كن بيهته باشتري پيځه چاره:

همنديك ولاټي نه وروپي لهم پوزگارهي نيسټاماندا شيوه قوچه كي كه له سر سهر يانه وه دياره، پووبهري شه ولاټانه كه م و بچو كه گهر به راورد بكرنت له گهل پووبهري زهوي ولاټاني دهره وي كيشوهر كه دا، له گهل نه مه شدا خاوه ني بازرگانيه كي گه شه كردون... له راستيدا لوتكه ي شه قوچه كانه نه وروپايه، به لام بنكه كي هم مو جهان، نه مه ش پيڇه وانه ي ديتنه كاني هر ښه يه گگرتوه كاني نه ميريكا يه كه بنكه كي له سر هه مان خاكي خويه تي و هيچ خاليكي جياكاره وي نيبه له گهل ولاټاني ديكه دا ته نها له لوتكه دا نه بيهټ، نه مه ش واي لهم ولاټه كردوه به ناساني نه توانرنت څيره يي پيبرنت، له كاتيكدا پيڇه وانه ي نه مه بووه ته هوي لاوازي بؤ چهندين ولاټي داگيركاري نه وروپي.

بهريټانيا پيڇه وانه ي نه وه نيبه كه باسم ليوه كرد؛ چونكه دڅي شه ولاټه و نه تيكه لاويه له گهل ولاټاني نه نگلوسه كسونيدا هيه تي به گشتي و ويلايه ته يه گگرتوه كاني نه مريكا ش به تايبه تي واي لهم ولاټه كردوه زور زياد تربيت له وي بتوانرنت له گهل ولاټيكي ديكه نه وروپيدا هاوتا و به راورد بكرنت.

به لام باشتري سياسي تيش بؤ نه لمانيا فراوانكردني زهويه كانيه تي به سه لاهه تي، بونه مش پتويستي به نازادكردني بواي زينده يي خوي هيه له نيو خوودي كيشوهر كه دا، چونكه داگيرگه كاني دهره وي كيشوهر كه به كه ليكي پيكني نامانجه كه مان نايات گهر نه توانيت كومه ليك له دانيشټواني نه وروپي له خوبگرت.

لهكاتينكا ئهو داگيرگانهى ئهم تاييبت مهنديه شيان ههيه ناتوانرنت به شيوه يهكى كه م
كيشه يى ده ستيان به سهردا بگيرنت. له بهر نه وهى پنيوستى به جهنگ و كوشتارنىكى
زۆره بۆيه باشتروايه ئهم ههول و رهنجه بۆ ئه وروپا بدرنت له بهرى شه وهى له بهر وهى
كيشوهره كه به سهر كيشيان وه ئهمجام بدرنت.

ئهو كاتهى ئهم بيروكه يه له ناوه زى هه ناوى گه له كه ماندا چه سپا باشتروايه
ئاماده كارى بۆ بگيرنت به مه به ستى ههنگاونان بۆ به دى هينانى. له م كاته دا دودنى و
سنوردار كردنى بۆ چوونه كان سوودى نابيت به نكو دانان و په يره و كردنى باشتري پلان
كه لكار ترينه. ده شبيت سياسه تى راىخ له سهر ئهم به مايه دا پر ئيزنه وه به جورىك
بتوانيت بمان گه يه نيته ئهم ئامانجه پيروژه مان و له م كاته شدا گهر له مه موو ئهو
په يمان ئامانه به روانين كه ئه لمانيا لى به شداره ئه وا پنييم سه ير نابيت گهر بلنن:
ههنگاوى يه كه م بريته له كشان وه له زورىك له م په يمان ئامانه و دواتريش
فراوان كردنى زه وه كانى ئه لمانيا له سهر هيسابى پووسيا. له م كاته شدا پنيوسته
له سهر راىخ هه مان رينيازى سوارانى ((توتون)) به كار بينيته وه كه پنيشت له م به واره دا
به كار يان هاورد بوو. بۆ شه وهى به م رينگيه شمشيره ي ئه لمانى رينگه بۆ درى زكردنه وهى
رينگه ي ئاسنى ئه لمانى خوشبىكات. دواتريش دا بين كردنى نانى پۆژانه ي گه له كه مان
به م رينگيه.

نينگلته را تاكه ولايتىكى ئه وروپى بوو كه پنيوست بوو له سهر ئه لمانيا پنيش
له ده ست بردن بۆ هه لمه تى ده ست به سهر داگرتنى كيشوهره كه هه ولى دروست كردنى
هاوپه يمانيتى له گه لدا بدات. به ئى به ته نها دگه ل نينگلته را. پاش له پاراستنى
پشته وه مان ئه و كاته ده توانين خاچى ئه لمانى نوئى به رى زكه ينه وه. ئهم خاچ
هه لگرتنه مان مافى با و با پيرانامه. به راستى ئهو ها ولا تيه ي ئهو تيكانه رته ده كاته وه كه
له ئاردى پۆژه لات دروستكراون ئه وا كارنىكى باش ناكات. ئايا له بيرمان چوو كه ئه وه
شمشيره رينگه له پنيش درى زبوونه وهى رينگه ي ئاسندا والده كات ؟

ده بوو به هه ر جورىك بيت ده ست به سهر نينگلته را دا بگريز له رينگه ي
هاوپه يمانيه وه. له وهى داواى داگيرگه كانى لينه كه يين و ده ست له پيروژه ي كردنى
ئه لمانيا به هيزى يه كه مى دريايى هه ل بگريز و بۆ به ريتا نياى به حى به لى ز و نه شيبه

بارگرانی بۆسر بهرهمه پيشه سازيه كانى بهریتانیا، لهبرى ئهوه دا بهرو بهمیزی
وشکانیمان بدهین.

بهم ڕنگهیه دهتوانین بۆماوهیهک ئهم ولاته ههلبخه له تینن بهوی واهست بکات بۆی
ملکهچ بووینه، ئهمهش بۆ دواپۆژنکی گهشی ئهلمانی هیچ ڕنگرنکی جیبهجیگرانی
نییه.

لهسهرهتای سهدهی بیستدا بهریتانیا ژمارهی دانشتوانی بهتهواوهتی زیادهبوو بۆیه
پنویستی بهدرچهیهکی ئهروپی ههبوو که بیگهیهنیتته باقی مهنی زهویهکانی
جیهانی دهرهکی پشتر بهردهست بهریتانیا نهکوتوو، بهرلین دهیتوانی ئهم ههله
بقوزنیهوه خۆی له بهریتانیا نزیک بکاتهوه و دهستی یارمهتی بۆ پاکیشیت، بهلام
سهرکرده ئهلمانیهکانمان ئهم کارهیان نهکرد بهبیانووی ئهوی نایانهویت دهستبکهنه
نیو ناگره و سکهکهی دهرینن و پشکهشی بهریتانیای بکهن، بهلام نایا بهراست ئهم
سهرکردانه نهیان دهزانی که ههموو هاوپهیمانییهک لهسهر بنهمای بهرزهوهندی
هاوبهش وهستاره نهرهک تاک لایهته؟

گهر نهوکاته ئهلمانی ههمان ڕنجهکی ژاپۆنی سالی ۱۹۰۴ ی بگرتایهتهبهر نهوکات
بهدهست نادادپهروهی پۆژگارهوه نهیدهنالاند.

گهر ئهو کاره ئهجامبدرایه ئهوا بۆچی جهنگی جهانی دهقهوما و ئهم گهلهمان بهم
شیویه لاواز دهبوو، لهبرى ئهمدا باشر نهبوو ببینه یهکنک لهبههیزترین هیزه دیار و
کاریگهرهکانی جهان ؟

ههرچیهک بێت هاوپهیمانییتیمان لهگهڵ نهمسادا گهرژهترین ههنگاوی ئراوبوه.
ئهو ولاته مۆمیاکراوه زۆر بهجوانی و ناگاییهوه خۆی به ئهلمانیاه گری داوو،
بهجۆرنک هیچ ڕنکهوتنامهیهکی سهربازی لهگهڵدا نهدهبهست ئهوی ههبوو تهنها
ڕنکهوتنامهی ناشتی ههمیشهیی بوو، بهم جۆرهش سهرکردهکانی قییهنا ههله
قهرکردنی دانشتوه ئهلمانیهکهی ولاتهکهیان بۆ پهخسابوو. گهر سههرانی ئهلمانی
بههوشیاریهوه له دۆخی نهمسایان بپوانیایه نهوکات بۆیان دهردهکوت که بههیزی
پهیمان نامه ی نیاوان ئهلمانی و نهمس لهسهر بنهمای بههیزی و لاوازی دانشتوه
ئهلمانیهکانی نهمسا وهستادوو بهلاوازیبوونی نهوان ئهم ڕنکهوتنامهیهش پووچ

دەيتەو. دەستەلاتدارانى بەرلەن لە تىكۆشان دەترسان. ئەو ەي پەلكنىشى جەنگىشى
کرد كارنىكى چاۋەپوان نەكراۋبوو.

ھەولنى ھىشتەنەۋى ئاشتى ھەمىشەيى و ھەنگاونەنەنى مەترسیداریان دەدا، بەلام
بەيانىيەك بە دەنگى گوللە تۆپ بەخەۋەريان ھىنەنەۋە.

نەمەش ۋاى لە سەرکردەكانى ئەلمانىا كەردبوو بەناچارى رىنگەى سىنەم ھەلبەزىن:
خۇفراۋانكەردن لەنەۋرەپادا. ئەلمانەكان باش دەيانزانى كەلە پۆژھەلاتدا دەتوانرەنت
دەست بەسەر پوۋبەرى بەرفراۋانى زەۋىدا بگىرەنت، پىۋىستىشىيان بەكەس نەبوو
گرنگى ئەم داگىركارىيان بۇ پوۋن بگاتەۋە. بەلام لەم كارەشدا خۇيان لەقالب دابوو
لەبەرئەۋەى ئاشتىيان دەۋىست، ئاشتى بەھەر نرەيك بىت، دروشمى ئەۋان بوو،
لەبىرى ئەۋەدا دەيان تۋانى تىشكى بۇچوۋنەكانيان بخەنەسەر گرنگى ھىشتەنەۋەى
بەنەمەكانى بەھىزى نەتەۋەى ئەلمانى، جا نرەكەى ھەرچەند و چۆنىك بىت !

نەنجامى ئەم كارەش جەنگى ۱۹۱۴-۱۹۱۸ بوو.

تەنھا رىنگەى چۈرەم و كۆتايى ماۋەتەۋە: رىبازى سىياسەتى داگىركارى بازىرگانى.
پىشكەۋتەنكى لەم شىۋەيە پىۋىستى بە خىرا جىبەجىكەردن ھەبوو، بەلام
داگىركرنى ھەر ناۋچەيەك پىۋىستى بەكاتىكى زۆر ھەيە، جاروبار چەند سەدەيەكەش
دەكەشەنت. داگىركارى بازىدانىكى لەناكاۋ نىيە، بەلكو ھەنگاۋىكى لەسەرخۇ و
پەلەكارىيە، قوول و بەردەۋامە، ئەۋكاتەى ئەلمانەكان ئەم رىنگەيەيان گرتىۋوۋە بەر
دەبوو باشيان زانىبايە كە بەھۋى ئەمەۋە دوۋچارى جەنگى فراۋان دەبنەۋە كە ئەۋان
خۇيان لىنى لادەدا. دەبىنىت چلۆن خۇيان ھەستان بە خۇ ھەلخەلەتەندەن بەدەرپىرنى
مەرام پاكى، بەۋەى ئەلمانەكان دەيانەۋىت بەبى شەپ ناۋچە گرنگەكان ئازادبەكەن ؟

ئەم شىۋازى جولانەۋەيەمان ھۆكارى دروستكەردنى ھەلەبەز و دابەز بوۋە
لەپەيۋەندى نىۋان ئىمە و ئىنگىلەزەكان، بەپاستى سەيرمان لىدەھات لەۋەى
بەرتانىيەكان بوۋنە رىنگەرلەپىش ئەم چالاكىە ئاشتى خۋازىيەمان. بەپاستى ئەۋە
لەدەستى بەرلەن دەرچوۋ بوو كە بتوانىت بۇ داگىركەردنى زەۋىيەكانى ئەۋروپا
ھارپەيمانىتى لەگەل بەرىتانىادا بېستەنت لەدزى پوۋسىيا، بۇ فراۋانكەردنى ھىزى
نەلمانى لەدەرەۋەى سنورى ئەۋروپى و داگىركەردنى بازەپەكانى جەھان بەبەرەھەى

ئەلمانى لەگەن پووسىدا لەدژى بەرتانيا بىجەنگايە. لەم کاتەشدا ناچار دەبوو دەست لەم هاوپەيمانىتيانەى هەلبگرىت و لەگەن ئەمسادا پىنگەوتن نامە بىبەستىت.

بەلام هەرگىز بۆجارىت بەرلین ئامادە نەبوو لەدژى لەريتانيا لەگەن پووسىدا هاوپەيمانىتي بىبەستىت يان بەپىچەوانەوه، چون باش دەيزانى هەر هەنگاونانىكى لەم چەشنەى ماناي هەلايسانى جەنگىكى مەترسیداره و لەبۆ خو لادان لەم فەتارەتش ئەلمانيا هەستا بە هەلبژاردنى سياسەتى بەرهم هينان وەكو ئامرازىك بۆ داگیرکردنى جيهان بەناشتى.

سەرانى ئەلمان پىروايان وابوو كە داگیرکردنى جيهان لەپووى ئابورىيەوه بەشيوەيهكى ناشتى خوازانه سنور دائەرى توندوتیژى دەبیت، بەلام بۆ بەدى هينانى ئەم نيازه باشەشيان ناچارى دروستکردنى لەنگەرگەبوون كەبەريتانيا وەك مەترسى دەزانی بەوهى لەپىنگەيهوه پەنگە هيرش بکرىتە سەر خاكهەكى، لەكاتىكدا ئامانج لىنى پاراستنى ناشتى جهان بوو، لەگەن بەرەودان بە داگیرکاری ناشتى خوازانه. بۆئەمەش ئەلمانيا پريدا بۆئەوهى نيازپاکی خوێ دەربەرىت كەشتى كەلەكهى چەكى قورس هەلنەگرن و بارەكانيشيان شتى مەترسیدارى تیدانەبیت كەبیتەهۆى مەترسى دروستکردن لەسەر ئاسايشى بەريتانيا.

بەپراستى داگیرکاری ناشتى خوازانه سياسەتێكى گەمژەپەرەوکار و نەشیاوه لەبەرەمبەر ولاتىكى زەبەلاحدا. بەريتانياش پىشتەر هەمان پىچەكى ئەلمانەكانيان گرتبوەبەر و لەوان زیادتر سەرکەوتنيان بەدەست هینابوو لەم بوارەدا، بەپراستى ئەوانەى میژوو ناخویننەوه هیچ تیناگەن و فیرناين و نازانن.

بەريتانيا ئەم ئیمپراتۆریەتە مەزن و بەرفراوانەى لەپىنگەى داگیرکردنى ناشتى خوازانهوه دروست نەکردوو، بەپراستى هیچ گەلێك لەجيهاندا بەقەد ئینگلیزهكان شیوازی دپندانەيان بەکارنەهیناوه بۆ فراوانکردنى زهوى و داگیرگەكانیان: نایا ئەوه لەتایبەت مەندیهكانى ئینگلیزهكان نەبوو كە بزائن چۆن هیژى سياسى بەكاربینن لەبۆ داگیرکردنى ناوچهكان لەپووى ئابورییەوه، وەك چۆن سەرکەوتنيان لەگۆزانی ئابورى بەهێزەوه بۆ سياسەتى بەهێز دیار و ئاشكرايه ؟ بەپراستى بیروكەيهكى كەمژانەيه گەر بپروا وەهابیت كە ئینگلیزهكان ترساون خوین برژن لەپیناوا فراوانکردنى ئابوریاندا، لەپراستیدا بەهێژى سوپای ئینگلیزهولامى ئەم پرسیاره

دەداتەو. ھەر چۈنكى بىت ئىنگلىزەكان لەبۇ قورىانى دان لەپىشدا كەسانى بەكرى
گىراويان بەكار دەمىنا و دواتر ھاوولائىانى خۇيان.

بەراستى لە ئەلمانىادا يىرۈكەيەكى ھەلەيە لەبارەى باش تىگەشتن لە
ئىنگلىزەكانەو بەوى لەرىگەى پۇژنامەكانەو و پىشانمان داوڭ كە ئىنگلىزەكان
پىاوانى سەرگەتووى بازىرگانى و كارڭ، فىلباز و مەكارڭ، گىژ و تەلەكەباز، دز و
ترسۇڭڭ، بەلام مامۇستايەكى لۇجىكان ھەرگىز ئەوئەى بەئەندىشەدا ئەماتىبوو كە
پونىتنانى ئىمپىراتۇرىيەتىكى وەكو ئىنگلىز فراراو لەرىگەى فىل و گزىكرەنەو
دانامەزىت و بەردەوام ناپىت. ئەو ئەلمانىانەى كە ھانى ھۇشيارىوئەوئەى خەلكيان
دەدا لەبەرامبەر بەكەم زانىنى تواناى ئىنگلىزەكاندا وەكو ھىزىكى شەركار ژمارەيان
زۇر كەم بوو، بەلام ھىچ كەس ئەم ئاگادار كىردەنەوئەيانى بەھەل نەزانى و ئەيقۇستەو.

بەراستى ئەوكاتەى لەبەرەى فلاندردا پووبەرووى ھىزى ئىنگلىزى ئوسكىتلەندى
بووئەوئە ھاوپىركانم و خۇشم دووچارى سەرسوپمان بووئەوئە لەوى پۇژنامەكان
چۇنيان ھەلخەلەتاندووين بەوى وئەنى درۆئەنى ترسۇڭكى ئەوانيان پىشان دابووين.

بۇزىادتر لەجارىك وتومە دەشىلېم: ھاوپەيماىتتى سى قۇلى ھەنگاوىكى
نەشپاوى گەمژانەبوو، پەلەكردنى ئەلمانىا لە ھاوپەيماىتتى كىردنى نەمسا ناچارى
كىرد تەنھا گىرنگى بەقراوانكىردنى سىنورەكانى خۇى بدات لە ئەوروپادا، ئەمەش پىشت
بەستراووبو بە ھاوپىيەتى لەگەل پووسىادا. بەراستى كارىكى شىتەنەبوو ئەوكاتەى
ئەلمانەكان بەپىشت بەست بە ولاتىكى ھەلۈەشاوئەى وەكو نەمسا ھەولنى داگىركىردنى
ناوچە مەبەستەكانىان دابوو.

بەراستى ئەلمانىا زۇر بەختداربوو بەوى جەنگى گەرەى جەھانى بەھۇى نەمساو
ھەلأىسا نەوئە ئەلمانىا، ئەگىنا سەركىردايەتى كىردنى نەمسا لەلەيەن سەلأىيەكانەو
ھەرگىز رىگەيان بە بنەمالەى ھابىسبۇرگى نەدەدا بەوى تاكە سەربازىكىش بىخىنىنە
جەنگەو بەرختارى ئەلمانەكان. بەراستى ژمارەى ئەوانەى ھەستىيان بەو لاوازىيە
كىردبوو كە پەنگە بەھۇى ئەم ھاوپەيماىتتىوئەى ئەلمانىا لەگەل نەمسا ئەم ولتە واتە
نەلمانىا بىكەوئە كىشەيەكى گەرەوئە زۇر كەم بوون !

بەپراستی ژمارەى ئەوانەى ھەولەى دابەشکردنى نەمساىان دەدا زۆر زیادەتر بوو
لەوانەى ھەولەى یەكخستەنەویان دەدا و بۆنەمەش ھەموان ئەلمانیاىان بە بەردى
نەگونجاوى سەر پىنگەیان دەزانى.

بەھۆى نەمساوہ ئىتالىەکان پقیان لەئەلمانىەکان دەھاتەوہ، ھىچ شتىك نەبوو
لەنیوان پووسیا و ئەلمانیا دا لەبابەتى فراوانکردنى ئابوریا ندا، بەلام بەھۆى جوولەكە
و ماركسىەکانەوہ ھەلایسانى جەنگ بووہ کارى کردە.

ئەوہرەكى ھاپویمانییتىە سى قۆلىەكە نەبوا یە ئەوا دوژمنانى ئەلمانیا ھەرگىز
ھەنگاوى ئەوہیان نەدەنا كە ئەوروپای پۆژھەلات و پووسیا و ئىتالیا بىەنە پىزى
ھاپویمانانەوہ لەدژى ئەلمانیا بەکاریان بىننەوہ، ھەموویان ھەولەى بەدەست ھىنانى
بەشى خۆیان دەدا لە پاشماوہ بەجى ماوہكانى نەمسا ! بەھۆى بوونى تورکیا لە
ھاپویمانییتىەتى ئەلمانیا دا ژمارەىەكى زۆرى دەولەتى دىكە چوونە پىزى
ھاپویمانانەوہ بەمەبەستى بەدەست ھىنانى شتىك لە بەجى ھىلراوہكانى سولتانی
توركى.

بەپراستى پلان دا پۆژھەرە جولەكەكانى جەھان پىووستیان بەم خۆراك پىدانەھەبوو بە
دەولەتانى برسى و چاوبرسى، بەو ئامانجەى بیانگەىەنیتە مەبەستى خۆیان:
لەناو بردنى ئەلمانیا كە چىتر لەپروى ئابوورى و داراییەوہ جولەكەكان دەستەلاتیان
بەسەریاندا نەبوو.

با بگەریننەوہ بۆ سیاسەتى ئابورى ئەلمانى لەماوہى سالانى پىش لە ھەلایسانى
جەنگى فراواندا.

لەبىرمان چو سەرکەوتنى تاکتىك و پىشەسازى سەرکەوتوى ئەلمانىەکان و
گەشەنەوہى بازگانیا ن بخەینەبوو، بەجۆرىك بوونى ئەمانە مانای بەھىزى پىنگەى
دەولەت دەگرىتەوہ. زۆرىك بھوايان وابوو ولات بوو تە شارىكى ئابورى گرىنگ و
لەھەر شارىكدا چەندىن بازىرگانى گەورە دياركەوتىبون، كەواتە ولات پىش لە ھەموو
شتىك بىوہ دامەزراوہىەكى ئابورى، كە خۆشى وەھایە.

بەلام خوودى دەولەت دامەزراوہىەكە پەيوەست نىیە بە بارىكى ئابورى
دياركراوہوہ. دىسانىش یەكىتىەك نىیە كە ھەموو رەگەزە ئابورىە ئالۆزەكانى ولات

بىرىتەرە، لەراستىدا دەولەت: دامەزراومىيەكە و لەخۇگرتى كۆمىلىك خەلىكى پىكەرە
 گونجاۋە لەپۇرى جەستە و دەروونىشەرە، لەنىۋ ئەم دەولەتەدا ماونەتەرە بۇئەرە
 خۇيانى تىا پىش بىخەن، ھەلگىرى پەيمانى يەكتەپارۋىنى سىنور گىرەن. ئەمەيە ماناى
 دەولەت، بەلام ئابوورى ئامرازىكى دابىن كىردىنى پىداۋىستىيەكانى دەولەت و
 مېشتەنەۋىيەتى، بەرام فاكتەرى بوون و دياركەوتنى نىيە، ھەرگىز ئاشبىت ئابورى
 بىتتە بىنەماى دياركەوتنى دەولەت مەگەر ئەر دەولەتە لەسەر بىنەمايەكى ئاراست
 دابمەزىت.

ئەر ولاتى ئابورى دەكاتە ئامانجى بوونى ئەرە ھىچ بىنەمايەكى مانەۋى تىدا
 نىيە. ئەمە وەكو ولاتىكى بىنسور وەھايە.

لەمىژۋى ئەلمانىدا ئەرەى زۆر دەبىرنىت لەسەر ئاستى ئابورى ھەمىشە
 بەرزبوونەۋە گەشەى ئابورى بوو لەسايەى زىادبوونى بەرزەۋەندى و ھىزى
 سىياسى ولاتەرە، گەشەى ئابورى ولاتىشمان ھەمىشە پىشت بەستوبو بە سەرکەۋتە
 نەتەرەى و خۇبەگەرە زانىنەكانمانەرە، ھەرگىز داپووخانى ولات ماناى داپووخانى
 ئابورى دەولەت نىيە.

كەۋاتە ھىزى دروستكردن و بەھىزكردنى ولات چىيە ؟

ئەرە و خوازىست و نەمەى بالا و قورىانى دانە، مەۋە ھەرگىز لەپىناو
 گىرەبەستىكى بازىگانىدا خۇى ئادات بەكوشت، بەلام بەھۇى بىرۋەكە يان باۋەرەىكى
 پتەرەۋە ئامادەى گيان بەخشىنە.

لەجەنگى جىھانىدا ئىمە لەپىناو ئاندا جەنگاين، بەلام ئىنگلىزەكان لەپىناو
 ئازادىدا، ئازادى ئەرە و ئازادى گەلانى بچوكتە. بىنىمان ئىنگلىزەكان چۇن
 بەنەترسانە و ئەمەكدارىيەۋە تاكۇتا ھەناسەيان دەجەنگىن، بەلام ئىمە تەنھا چەند
 مانگى سەرتا گوپ و تىنمان ھەبوو، وامان دەزانى لەپىناو باۋەرەىكى بالاۋا دەجەنگىن،
 بەلام ئەۋكاتەى پىيان گوتىن لەپىناو تىكە ئاندا دەجەنگىن ھەموومان توشى داپووخان
 ھاتىن و تۈنەكانمان ھاتەرە خوار ھىچ.

نەمەش بەلگەى ھەلەى ئەر بۇچۈنەيەكە ئابورى بە بىنەماى بەھىز وەستانى ولات
 دادەنەت، ھەرچەندە ھۆكارى ژيانىشە.

هرگیز هیچ ولاتیک خاوهنی نابوریکی بیخهوش نییه، بهلکو ولاتان لهپنښتر و نیستا و داهاتووش دهرکهوتی حزی مانهون، مانهوی پهگزی، جا نهم مانهویه بهرنگی قلهمبازی و پالمانانه بهرجسته بکړیت یان له پړنگی فیل و تله که بازییوه. نهگهر حزی مانوه پشت بهستوو بیت به پالمان بازی نهوا نمونوی ولاته ناریه کانه، حزی مانهوی پشت بهستووش به فرت و فیل نمونوی داگیرگه جووله که نشینه کانه.

لایا نامو نییه نهمانیا بکهوخته داوی حهزه سیاسیه که یوه و لهو پړنگیه لابدات که پښتر پروسیا گرتبویه بهر، که نیشانهی پالمان بازی نه بازانه بوو، نهوهک دژبه ری و گرتبوست و پړنگه وتن نامه؟

له سایه تی به دوا د اچوونه کانه یوه له قبیله نا شوهی بوم دهرکهوت هه مان شتم بو دیارکهوت پاش له کوچکردنم بو میونخ، بهوهی شو قایرؤسهی له گله که مانی داوه هوکاره کهی مارکسی و جووه کان بووه.

له کاتی نهم به دوا د اچوون کردانه مدا هه ستام به توینژنه وهی بیرۆکه کانی کارل مارکس و خویندکاره کانی، هه ولی خستنه پووی شو هه لانه م دا که یارمه تی سهرکهوتنی مارکسیه کانی دابوو له یواری سیاست و نابوری و فرهه نگیش. نه مهش بووه مایه ی خوشحالکردن به تاییه ت شو کاتانه ی که گروپیکسی دژه بؤچوونی مارکسیه ته کان له ولاتا پیدابوون. یاساکانی بسمارکیشم له م بواره دا زور پی خوش بوو، بهوهی بروام وابوو که بهم چه شنه هه نگارانه کلکی مارکه که برادر او به لام سهره کهی ماوه.

بسمارک دژایه تی قوربانیا نی مارکسی ده کرد به لام هرگیز پوویه پووی خوودی مارکسیه راسته قینه کان نه بوویه وه. هه ولی له ناوبردن نهم دهردهی دا له پړنگی کوشتنی دوچار بوانه وه و خوی له کوشتنی قایرؤسه که خه لافاند.

جاریکی دیکه خویندنه وم کرد بو په یوه ندی نیوان مارکسیه ت و جوله که، توانیم بنه ماکانی نهم په یوه ندی دابه ستنه بدؤز مه وه، زانیم نامانج و مبه سته کانی جووه کان له م کاره یان چیه: بلاوکردنه وهی ناژاوه و گنژاوی هه وتینره له جیهاندا بؤنه وهی هه ل بؤ گه لی هه لیز در او بره و خسیت ده ست بگرن به سهر جهاندا.

ئەم كاتەي لە ئىيەنابووم ئەلمانىيەم بە زەبەلاخىكى نەدۆراو دەيىنى بەلام پاش كۆچكردنم بۇ ميوئىخ ئەم بېروايەم بۆ پەيدابوو كە ئەم ولاتەش تواناي خۇراگرتنى لەبەرامبەر ئەم باهۆزە كاولكارە جوولەكە خوازە نىيە. بەراستى كىشەي من دووچاربوونى خەلكى نەبوو بەم بەتايە بەلكو پەخنەم لە پوونى سياستى دەرەكى ئەلمانى بوو لەگەل شىوازي چارەكردنى كىشە كۆمەلەتەكان. ئەمەش واى دەكرد كىشەي ماركسىيەت پۆژ بەدووى پۆژ مەترسیدارتريبت. بەراستى سەيرم لیدەهات لەوێ بەرپرسیانى ولاتەكەم پىخۆشكار دەبن لەپىش بزوئەوێ تىكەدەرى ئاراستەكراوى جووخواز. هیچ شتىكيان نەدەكرد لەپىشاو لەناوېردنى ئەم دەسانەي ئەم تۆپە مەترسیداریان نابۆو، پەتەكەيان لەبىزەرەوێ هاتووچۆي وەچەكانى ولاتەكەماندا بلاوكردبۆو.

بەراستى لەم بوارەدا قەلەم بەدەستانى ئەلمانى بۆلىكى كاراي گىرا لە هۆشياركردنەوێ سەركردەكانى ولات. بەمەبەستى هۆشياركردنەوێ گەل، گەل ئەلمانى خۆي دژە لەناوچوونى سروشتى مەيە و ھەركىز بە كردار و پىلانى بۆگەن لەناوئاجىت.

لەساى ۱۹۱۲ ھە هۆشياركردنەوێ خەلكم لەم بوارەدا خستەئەستۆي خۆم، زیادتر لەجاریك وتە كە داھاتووي گەشى پەگەزى و نەتەوێ ئەلمانى وەستاوەتەسەر لەناوېردنى ماركسىيەتەو پىش لەھەنگاوانانى دىكە. بەراستى ئەم هۆشياركردنەوێەم كاریگەرى گەورەي ھەبوو لەسەر دەروونى خەلك و ئىستاكەش زۆرىنەي ئەوانەي بېرواي راستيان پىھىنام وا لە گۆڤەپانى جەنگن و سەربازى بزوئەوێ نەتەوێ سۆسیالیستى.

تىپەپوونى كات ئەوێم بۆ دەرەكوت كە ھەموو ئەو ھەلانەي سەركردە ئەلمانىەكان لەبارى ئاسايى و جەنگى جھانىدا تىي كەوتوون بەھۆي رايۆنژى ھەلەي رايۆنكارە ماركسىيە جولەكەخوازەكان و بىرمەندە دەروون نزمەكان بوو، ئەوانەي كە هیچ ماناي نىشتمان پەرەرى نازانن، ئەو كاتەي ئەلمانى ئابورىيەكەي پشت بەستبوو بەو بىرۆكە ناتەندروستە جولەكەكان يەكەمىن چەلەلیدەرى خۆشى دەرپېوون، كە بېروايان وابوو ئەو ولاتەي ئابورىيەكەي خوار و خىچە بىگومان بەرەو لەناوچوون ھەنگاودەنىت و دواتریش نەمان دەتوانن لەسەر پاشماوێ ئەم ولاتە ئەو دەولەتە پونىت بنىن كە

خەۋنى پىنۋە دەيىن: دەۋلەتلىك تىيدا بە پوۋكەش فەرمانپەرۋايەتى بە دەست چىنى
 پىرۇلىتارىيەيىت و لەھەناۋىشەرە كۆيلەى پاۋانى جۈلەكەى سەرمايەداريىت.
 چەندىن سالە داۋوۋخانى ھەناۋى لەئەلمانىادا بەرجەستە بوۋە كەسپىش ئاشىناى
 نىشتىمان و لانكەى ئەم قايرۇسە داۋوۋخىنەرە نىيە. ئەۋانەشى ھەۋلى لەناۋېردنى ئەم
 نەخۇشەيان داۋە شىۋەى دەرەۋە و ھۆكارە قولەكانيان لى تىك چۈۋە.
 تىيىنى ئەۋەم كىرەبوۋ كە سۆسيالىستى دىمۇكراتى لە ئەلمانىادا پەپەى
 پۇژنامەكانى كىرەبوۋە ھۆكارىك بۇ پلاۋكردنەۋەى يىرۇكەى داۋوۋخان، سەر نوسەرە
 جۈلەكەكانيان لەدامىنى گوتارەكانىاندا بە پىشپىنى درۇزنەۋە ژەھرخواردى
 خوينەرائيان دەكرد. ئەم مەترسىيە جۈلەكەيىيە لە نەمسادا بوۋنى نەبوۋ.

شیوعیت

جهنگی جیهانی

له کاتیگدا هاتمه دونیاوه که په یکه سهرکه وتن و شانازی تهنها بو بازرگان و کارمندان دروست دهکرا نه مهش زوری بازار ددهام، لهو پوژگارهدا جیهان وادیار دهکوت که فهری وئارامی بانی به سهردا کیشاوه، خه لکی وایان به نه ندیشه دا دههات که پابه ندی گهلان به ناشتی خوازی و داگیرکردنی بازار و کیشکردنی کپیاره کانی جینگه ی پیشپرکزی چه کداری کردن و کوکړدنه وه ی پشتیوانانی گرتوته وه. ده ستبلوان به گه شبینیه وه له م گوړانکاریه یان دهنواری که به رده وومی نه م دڅه له جیهانه که مان مانای دروستکردنی بازار پکی به خشین و وهرگرتنه و تینیدا هه موو جامبازنکی به هیژ ده توانیت به شداریت، باشتین بازرگانه کانیش باشتین پیگه یان بوخویان دابین کردوه، واته ئینگلیزه کان، له بهرام به ریشیاندا باشتین کارمندان وه ستاونه ته وه، واته نه لمانه کان، به لام نه م پیشکه وتنه ناچاری جوله که کانی کردبوو بو قوریانی دان به لوتبه رزی بو خوېژئوی و ده ست هه لگرتن له نواندنی پؤلی نه و بورجوازیانه ی که له بری ئه رک و ماندووبوون شتیک پاره به کارمهنده بازرگانه که ددهن.

بریا سه دسال پیش ئیستا هاتمیه ته سهر نه م دونیا به وه، له پوژگارهدا جیهانی نه نازادکردن، لهو پوزارانیه ی که به های مروقه په یوه ست نه بووه به به ها و توانا بازرگانه که یه وه! به لام چاره نوس که له ژیر دروشمی (جیگری و په پره وخوازی) مینامیه دونیا وه، نه مهش وای لیکردم بېمه بونه وهریکي به خت په ش که بازرگانی نازانیت و هیچ هه لیکیشی نییه بینه بازرگان و حه ز له کارمهنده بوون ناکات

هەلایسانی جەنگی (بویەر) بۆمەن وەکو بۆلچەکی دیارکەوتنی گەرەڵولینکی دۆرر
وہما بوو.

پۆژ بەدووی پۆژ بەچیزوہ ہەوال و پووداوہکانی ئەم جەنگەم دەخوێندم.وہ
بەبەدواداچوون کردنم بۆ قوناقەکانی جەنگ و کوشتار زۆرم چێژ دەبینی (لەم کاتەدا
تەمەنم تەنہا دە سال بوو). جەنگی پووسی-ژاپۆنی ئەندیشە پووجی لەمیشکی
خەوہوانانی ئارامی جیہان ھەنگرت، ئەم جەنگە وای لیکردم بە ئاراستەیی پیاوہوون
ھەنگاوینیم، بەخیرایی ھەستەکانم بۆلای ژاپۆن جولان؛ چونکە وام دادەنا دۆرانی
پووسەکان مانای لاوازبوونی سلاقیہکانی نەمساشە، ئەمەش لەبەرژوہندی ئیمەیی
ئەلمانداہوو.

لەسایەیی ئەو جەنگانہی ئەوروپا و ئەفریقیا بۆم دەرکەوت ئەوہی بەلای منہرہ
لەشیوہی خاموشی و ناخوشتاویداہوو ئارام و شوقرەیی بەر لەمەلکردنی بۆرائینکی
توند بوو، ئەو کاتانەش لە قیہنابووم ھەستم دەرکرد ساتیک ناساتیک تەوژمینکی
گەرما بەسەر بەلقاندا دیت و دەروات، ئامارەیی ھەلکردنی گێژەلۆکەہوو. جەنگی
بەلقان ھەلایسا و گشت ئەوروپا شەلقیا و لەژێر قورسی ئەم جەنگەدا نرکەیی دہات.
ھەمان لەچاوہنواری پوودانی فەتارەتە نەخوازاوہ گەرەکەداہوو، ھەستیان بەرہ
کردبوو ئەوہی لینی دەرئەسەر ھەر پوودەدات و زۆری نەبرد تاوہکو وشەیی جەنگ یان
چاوہنواری ھەلایسانی جەنگ بووہ باس و خواسی پلہیەکی نیو کۆپوکۆبوونہوہکان
و وشەیی جەنگ جیگەیی بەوشەیی ئاشتیی بەردەوامی جیہانی لەق کرد.

لەسانی ۱۹۱۴د بروسکە زەبەلاحکە لەزەوی کەوت و دہنگی پێژنہی فیشەک و
تۆپەکان پەردەیی گوێیان دەرپاند. ئەو دہمەیی دہنگۆی کوشتنی ئەرشیڈۆک فرانسوا
فەردیناند بە میونخ گەشت (ئەو کات من زۆر بەکەمی ئەھاتە دەرئ، لەم کاتەدا
ھەوالی زۆر ئارۆشن و سەیرم بەرگۆی دہکەوت)، بەپراستی زۆر نیگەران بووم؛ ئایا
بەپراست کوشتنی ئەرشیڈۆک لەلایەن خوێندکاریکی ئەلمانہیوہ مانای ئەوہیە کە
ئەلمانەکان بوونی ئەرشیڈۆک بەزیاوہ دەرئان بەوہی ھەولێ لکاندنێ نەمسا دہات بە
ناوچە سلاقیہکانہوہ بەم کارەشی مۆرکیکی سلاقی بەنەمسا دہبەخشیت؛ ئەم کارە
ئایا بەپراست بەمەبەستی پزگارکردنی گەلی ئەلمانی بووہ لەم دۆرئمنہ؟

خۆنەگەر ئەمە راست بوايە و ئەلمانەكان ئەرشىدۆكيان كوشتبایە ئەركات نەمسا لەجیپهانی پادەگەیاندا: ئەلمانەكان شەپخواز و ئازاوەگێڤن، بەكورتی دۆخەكە بەبەرژمەندی ئەلمانەكاندا نەدەشكایەوه، بەلام پاشتر دیارگەوت ئەمە تەنها تۆمەتێك بووه بۆ ئەلمانەكان؛ بەلكو ئەوه سەپەكان بوون ئەرشىدۆكيان كوشت، واتە سەلفیەك بەدەستی هاوڕێیەكی سەلفی خۆی كوژرا، بەمەش تۆمەتەكە لەئەلمانەكان دووركەوتەوه.

هەركەسێك واری تێبینی كردنی هەلۆیستی نەمسای بۆ پەخسابێت لەبەرامبەر سەربێادا ئەركات بەجوانی بۆی دیاردەكەوت كە، ئەو خەبەرەدی لە سەر لاپانی گەردێكەوه تەلۆر دەبیتهوه جینگە ی گێرسانەوهی تەنها بنکی دۆلەكەیه.

پاش لەروودانی ئەم دەست درێژییە نەمسا مافی خۆی بوو گەلیی لەسەربیا بكات جا بەهەرچۆرێك بێت دەربەرێنەكە، بۆیه هەنگاوی نەمسا لەم بوارەدا بەمافی خۆی دەزانرا و خەوشی و نەنگی لێنەدەبیئرا.

بۆنەمسا لەسەر سنووری باشور-پۆژمەلات دۆژمێکی كوشندە و سەرسەخت هەبوو. هەركاتێك هەلی دەستبەكەوتایە بۆ دۆلێ پەلاماری ئەم ولاتە ی دەدا و تەفری دەکرد.

بەلام دۆژمەنای ئەم پاشانئشینە بریایان وابوو: نەمان و تیاچوونی ئەنجامیکی راستەقینە ی پەرتبوونی ولاتە دوای فرانسوا جۆزیف، چون پاش لەمردنی ھۆكاری بەرگری یەكەم لەدەست دەدات. فەرمانفەرما لەپیش چاوانی ئەندامانی ولات خۆی بەرجەستە دەکرد. سەلفیە پامیاركارەكان هەولێ چەسپاندنی ئەم بیروكەییەیان دەدا لەناخی خەلقیدا. وەهايان دەخستەپیش چاوە كە ولات بەبوونی و بەردەوامی قەرداری لێهاتوویی فەرمانفەرما و پامیارکاریەتی، ئەم زیاوە ستایشە بۆ فرانسوا جۆزیف و دارودەستەكە ی هەلخەلەتێنەر بوو، بەوهی لەپشت ئەم پیاھەلدا نەهوه شینەتیغیكی لەژەر هەلسواو هەبوو، كە سەلفەكان دەیان ویست بەكوشتنی ئەم كەسایەتیە بكەوێ وێژە ی ئەو كەسە ی خۆیان مەبەستیانیە و پارچەپارچە ی بكەن.

بەلام مردنی جینئشین هەنگاوەكانی بەرەو كۆتایی بۆنوسراو خێراتر كرد. ئەوانە ی بەخنە ی ئەوەیان لە حكومەتی نەمسا دەگرت بەوهی كاتەكانی پروودانی فەتارەتەكەیان پێشخستەوه بەراستی ستەمیان كردووه؛ چونكە جەنگ راستیەكی

حاشا هه ننه گریبوه و خو لی لادانی جگه له کات کوشتن هیچی دیکه نه ببووه (جا کاته که سالیک بیت یان چه ند مانگیک). ههردوو هکومهتی قبییهنا و بهرلین هه میسه یه کلایی کردنه وی هه سابات هکانی نیوانیان دوا ده خست تانه و کاته ی چاره نووس بۆی پینش خست، خو نه وهره کی پاش له کوشتنی ئه رشید وک کاریان بۆ دوور خستنه وهری بوودانی فه تاره که بگردایه به دنلیاییه وه بۆ ماوه یه کی باش ئه م کاره ساته یان دوا ده خست و نه یان ده هیشت ئه م هه موو نه هه مته تیه پوی دابایه، به لام هه مدیس ئه مهش به قازانچی دوژمنه کانیان کو تایی پیده هات.

جهنگ هه لایسان کارنکی خو لی لانه دراو بوو، هه رده بوو هه لئبگیر سینت، گهر نه مسا بیده نگیش بویه ئه و هه رگیز ناشتی سه لمینراو نه ده بوو وهك چۆن هیندیک بهر یان وایه، به لی ئه م کاته دا پاساوی به گهل هیژشکردنه سهرمان بوونیکی نه ده بوو، ته نه ئه وه نه بیت خودی ده و له تی نه مسا پارچه پارچه ده بوو، له م کاته دا نایا ده بوو به گورج و گۆلیه وه قریای نه مسا بکهوین یان به ده ست به ستر اوییه وه له دوور وه بوه ستین و بیبینن که چلۆن ناگری ئازا وه زه ویه کانی دراو سینمان ده سوتینیت؟

له م بۆدا ئه وانه ی تانه له و که سانه ده دن که خوای جهنگیان له خه واپه راندوه و ئامۆش یاری پینشکهش ده که ن ئه و خاستر و سه بهر له هه موو که س بزائن که خۆ یان بهر پر سیارترین. وایه دیان ساله بهر یه سۆسیال دیمۆکراتی ئه لمانی هانی په لاماردانی پروسیا ده دات، بۆ نه مهش هه رگیز پۆژیک ده سته و ده ستان نه وه سته و ته وه، به لام پارته ناوه نجیه کان به شدار بوون به هۆی ئاماره ئاینیه کانه وه، به وه ی وایه ده و له تی نه مسا بکه ن بیت هه گۆشه بهر دیک سیاسه تی ئه لمانی. ئه وه ی پارت ه پامیاریه کان چین دیان ولات چنیه وه، هه ر ولایتیش بوو نه هه مته تیه کانی ئه م جهنگه ی له نه ستۆ گرت، به لام ئه وه ی پوی دا ئه نجامی خو زاراو نه بوو، له م واره شدا هه لئیه هکومه تی ئه لمانی ئه وه بوو که، هه میسه هانی ناشتی پاراستنی ده دا، کاته گونجا وه کانی هیژش کردنی له ده ست دا، بوو قوربانی بۆ چوونی ناشتی جیهانی، به لکو قوربانی هاو په یمانی تی جیهانی ش بوو. به وه ی ئه لمان هه ولی ناشتی خوازی ده دا، به لام ئه وانی تر سور بوون له سه ر هه لایسانی جهنگ، دواتریش ئه لمانیا که و ته ئه م داوه وه.

نه گهر هکومه تی قبییهنا به ژیرانه و میان ره و تره وه ره خنه و گله ییه کانی خۆی ناراسته ی لایه نی بهرام بهر بگردایه ئه و کات قورسی ئه م گله ییانه ی له سه ر گۆپینی

بىز ھەتتە جەھاننى ھېچ كارىگەر يىپەكى ئەۋەتۈپ تەسلىيەتتە. ۋاتەن ھەلەيسەن جەنكى جىيانى
رەنگە بۇرماۋەتەنكى نادىيارى دۈا بۇخستايە. بەلەم بەم كارەي پاپەرىن و شۇرش
لەنئوخۇي ۋلاتدا بەرپا دەبۇو. چۈنكە ئەم شىنۋازى ئاگادار كۈندەمۇ كەلەيى دەربىرەنە
بە لاۋاز لەقەلەم دەدرا. ئەمەش ھەرگىز بە تۈندۈتۈرۈپ پالەۋاننە لەقەلەم نادىرت.
ئەۋەشى پىچەۋانەي ئەم بۇچۈۋەنى لا گەلەلەبۇيىت بىنگومان يان ئەۋەتا مىشكى
پۇچە يام دۈۈزماڭىكى خۇنرەپە.

جەنكى ۱۹۱۴ ئەسەپىندراۋ بۇۋە سەر ھەمۇو گەل. بەلەم دىسانەۋەش ھەز و
خۋاستى ھەمۇو گەل بۇو. بە شىۋەيەكى كۈتۈپەر دۈۈ مىلۇن ئەلماڭى خۇيان ئاۋنۇسى
جەنگ كۈرەلە پىر و گەنج و ژۇن و پىياۋ. بەم كارەش سەلمەندىيان ئامادەي پاراستى
سەۋرەكانى ۋلاتيان تا دۈۈ دۇۋىي خۇنەيان.

جەنگ تۈۋاننى لەۋ گىزۋاۋى خەمۇكىيەنەم پىزگارىكات كە مەندالىمى داپۇشى بۇو.
بەخىرايى تەۋرۇمى خۇرۇشان پەلەكشى كۈردم و لەسەر ئەژنۇم چەماۋە سوپاسى
ئاسمان دەكۈرە بەۋەي لەۋ كاتەدا ئەمەردم و لەپىزى زىندەكاندا مامەۋە.

لەپىناۋ ئازادىدا تىكۇشەننىكى سەخت دەستى پىكۈرە. بەردەۋام بۇو. ھەر لە
دەسپىنكى جەنگەۋە زۇرىنەي گەل لەۋە تىگەيشتىۋون كە بانگەشەي تىكۇشان و
خەبات گىزى ئەم جارە جىاۋازەتەرە لەبارەكانى تەر. بەۋەي دەيىت قۇربانى زۇر بەدات.
ئەمجارە تەنھا پەيۋەست ئايىت بەدىارىكۈردنى چارەنۇۋسى سىرىيا و ئەمساۋە بەلەكو
دەگاتە قەۋارەي ئەتەۋەيى ئەلماڭى و سەۋرەدارى دەكات. بەم چەشەش گەل ۋلات
دۈۋى سالاننىكى زۇر لە چاۋبەستراۋى پىرەۋەكانى داھاتۈۋى بۇ دىياركەۋت. ھەر
لەدەسپىنكى كىشەمەكىشەكەۋە ھىندكىكى باش و پتەۋ ھاۋتاي گىرەۋتەنەكەبۇو. بەرام
ھېچ كامىك لە ئەندامانى گەل بىريان لەۋ دۈۈ گۇرەنكارىيانە ئەكۈرەبۇۋە كە رەنگە
بەۋەيەۋە ئاراستەيان بىكۈرەت. بىروايان ۋابۇۋ ئەم شەرى دەست و يەخەيە تەنھا چەند
مانىگك دەخايەنەيت و پاشەر ھەرەكەسە و بۇسەر مال و كارو بارى ژيانى دەگەپتەۋە
دۈۋى دەرۋەردىنى راگەياندنى فەرمى ۋلات بەۋەي كۈشتىنى نەرشىدۇكەۋە. دۈۈ
بۇچۈۋەم لا گەلەلە بۇو.

۱- ھېچ كومانىك نىيە لەۋەي جەنگ ھەلەدەگىرسىت

۲- ئەم بۇدوۋە ئەمسا ناچار دەكات بەلۋىن و پەيمان نامەكانى بىاتەسەر و لىيان پەژىوان نەبىتەرە؛ گەلەك لەو دەترسام بەھۇى ئەمەو ئەلمانىا لەسايەى ھاپەيمانىتتە سى قۇلىكەھەى پەلكىشى جەنگ بگىرت بەبى ئەوہى خوۋدى نەمساش ھۇكارى ئەم كىشمەكىشە بوۋىت، بەھۇى دۇخى ناوخۇيەو قىيەنا زۆر لەو دەترسا كە ھاپەمانەكانى لەدەست بەدات، ھەرچۇنىك بىت بەھۇى ناگادار كىردنەھەى نەمساو (گەر بەرۋوكەشيش بىت) ئەم فەرمانفەرما بەسالچوۋە ناچار بو بەدەست لەئاودەستى ئەلمانىا دژى دۇخەكە بوەستەو جا بەرئەنجامەكانى ھەرچى و چۇنىك بىت.

ھەلوۋىستى مە لەمەر ئەم چەن و چۇنكارىيە زۆر ساكار و پوون بو: ھەر لەيەكەم ساتەو بۇم پوون بوۋىەو كە ئەم كىشمەكىشە بۇ ئىمەى ئەلمانى قازانجى نابىت بەھەى بىيانوۋى تەمبىكى كىردنى سىرپەكانەو رەنگە دوۋچارى نەھامەتتەكى گەرە بىن، بەم كارەش ئەو ئەلمانىيەى بەھۇى كارەكانى بىماركەو يەكى گىرت ناچارى قوربانى دان و خۇ پەرت كىردنەو دەبىت، ئەوھى باۋاپىرانمان بە خوۋىنى خۇيان بۇيان دروست كىردوۋىن لەجەنگە تۇقىنەرەكانەو لە فىسمبورگەو تاۋەكو سىدان و پارىس لاۋى ئەلمانى ناچار دەبىت ھەمدىس بۇيان تىيىكۆشيتەو، ئەگەرىش تۈانىمان بەرەو بە تىكۇشان بەدىن تاكۇتا خالى سەرگەوتن ئەوكات فەرمانفەرماى ئەلمانى سەرلەنوۋى دەبىتەو نوۋىكارەو يەكى بەھىزى ئاشتى پارىز بەبى ناچار كىردنى نەوكانى گەل بەھەى لەپىناۋ ئاشتىدا پىۋىست بىت لە پاروۋە نانى پۇژانەيان بىبەش بگىرن.

لە تازەپىنگە يىشتوۋىى و جاحىلىمدا ئاۋاتم ئەو بوۋ كە بۇجارىكىش بىت ئەو ھەلەم پىبىدرىت يان بۇ پرەخسىت بۇئەھەى بىسەلمىنم كەئەم ھەستى خۇش وىستنى نىشتەمانە لاى مەستىكى پاشبەند و لاۋەكى نىنە، بۇيە ھەرلەكاتى ھەلەسانى جەنگدا پەرتوكەكانم لەنىۋ كىتېخانەكەمدا دانا و بىرمارم دا لەبىردا چەك ھەلگىرم، بەمەبەستى پاراستن و بەرگىرى كىردن لە ۋەچەكانى گەلى ئەلمانىا، لە ۳ خەرمانانى سالى ۱۹۱۴ دا داۋايەكى پىنپىدان بۇبەشدارى كىردن لە رىزى سوپاى ئەلمانىادا پىشكەشى پاشا لوىسى سىنەم كىرد و پۇژى دواتر پەزەمانەدىم بۇگەرپايەو بەھەى

دەتوانم بەخىرايى پەيوەندى بگەم بە يەكەك لە لەشكرەكانى باقارىمە، بەراستى نۆز
خۇشحال بووم ، نەمدەزانى لەخوشيدا چىبگەم !

بەم چەشنەم سەردەمىكى نوڧى ژيان دەستى پىكرد ، بەجۆرەك ھەركىز ناتوانم
لەبىرى بگەم ، پابردوو لە گەرمەى پووداوەكاندا وون ببوو ، بەپەرزەشەو چاوەنواي
مەلانى پۇژى دواترەم دەكرد ، پۇژى پەيوەندى كردنم بەبەركەكانى جەنگەو ،
نەدەترسام لەوێ چىم لى بەسەردىت بەلكو لەدواكەوتن دەترسام بەوێ درەنگ
بگەم بەركەكانى جەنگ ، لەم كاتەدا ھەوالى سەركەوتنەكانمان يەك بەدوى يەكدا بەر
گوڧم دەكەوت ، كۆدەنگەيەك ھەبوو لەوێ نەم جەنگە كورت دەبىت لەشنىوێ جەنگى
ھەفتايى يان ھەفتاكان ، نەوەك درىزخايەن .

لەكۆتادا بەئاراستەى بەركەكانى جەنگ بەرەو پۇژناوای ولات كۆچمان كرد ، لەوێدا
بۆيەكەم جار چاوم بە پووبارى پايىن كەوت ، لەم جىگەيدەا بىرارى پاراستنى خاكى
ئەلمانىامان پى بوو ، بەرەى نايىت پىگە بە پەرىنەوێ دووژمن بەدەين لەم ناوچەيەو
بۇ نىو خاكى خۆمان ، ئەلمانىا ... لەگەزەنگى بەيانىيەكى نىوچە تەمومژدا كە پەيكەرى
ئەلمانىامان بۆدەركەوت بۆمان پوون بووئەو كە ئەلمانىا بەسەر پىنانەو
دەستەلاتدارە ، لەم كاتەدا سەردى پىن لەسەنگمانەو دەرەپەرىيە دەرى ، ھەستى
نىشتەمان پەروەرىم ئەوئەندە بەھىزىو سەنگم نەيدەتوانى ئەم ھەموو ھەستانەم
بشارىتەو ، بەلى بۆيەكەمىن جارىووە لەژياندا ئەوئەندە ھەست بە سەروەرى و شانازى
بگەم .

لەشەوێكى زۆر سارددا بە دەشتەكانى فلاندەر گەيشتىن ، دەستمان داىە بەرەوپىش
چوون لەژىر سىنبەرى تارىكايدا ، بەبى ئەوێ پووبەپووى ھىچ دوژمنىك بىينەو ،
بەلام ھەركە گەزەنگى بەيان بەدىارەكەوت دەنگى فېشەك و تەق و ھۆر لەملا و
ئەولامانەو دەستى پىكرد ، لەم كاتەدا ھاوار و بانگ و سەلا لەدووسەد شەپوانەو
بەرزبويەو و خوشحالىيان دەرەبەرى بەوێ پەيامى ھەركيان ئاراستەكراو ، دواتر
لەمەردوولەو بۆمب تىگرتن دەستى پىكرد ، ھەموومان ھەستى خۆبەخشىنمان
لەپىناو گەل و ولاتدا خروشاو ، ھەستمان بە ھاندەرىك دەكرد بەرەو پىشەو پالى
پىو دەناين ، لەناكاو لەنىو كىلگەكانى كەلەرمدا دگەل دوشمن دەستەويەقە بووین ،
لەم كاتەشدا بانگەشەى سەركەوتنى ھاوئەكانمان لەبەرەيەكى نزیكدا بەر گوڧمان

حكومت نۆزى پېنەنچوو تا شوكلاتى بانگمىشى خرۇششانى ھەستى نىشتىمان
پىرومى ھەموو بىرەمى رىزىمىكانى جىنگىمانى گىرتىمە. لەودەمىشى داسۇلكى مەرى
مەى نۆرىنمە ھەرىسەدەمە بىرۈزىن لەسىر بانگمىشە و وتىسى سىرۈدى: (شۇلەننىيا
لەسىرۈدى ھەمەنمە. يە. چولار بۆزى نواتر گەراينمە بۇ خانلىكى دەسپىنكى مەزىش
بىردىنمان گۇپىنكارىمىكى گەمەرە بەسىر ناخماندا ھات. بەراستى ئەم چولار بۆزەى
لەمچىگ بۈزىن بەس بوو بۇ بەپىياوكرىنى ھەموو جاحىل و لاو ھەقدەسالىمەكان.

پىنشىمىرگەكانى لەشكرەكمەن لەشكرى(لىست) بەپىنى پىنۋىست ھونەرى جىنگاندىن
فىر نەكرابووز. بەلە دەيان زانى چلۈز ۋەكى گەرىلا پىشىمىيەكان خۇيان گيان بەخش
نەمەن

ئەمە سەرمەتا بوو. سالى تىپىرەى. كەشى بەمەم ھۇنراو ۋەتەنە جەنگىن گۇپىرا بۇ
بەتۇقانمە شەركىزدن. كەمەكمە كىپەى نىشتىمان پىرومى لەمەناۋى سەربازانماندا
دامركايمە. لەمەناۋا كىشىمەكىشىنكى سەخت دروست بوو لەۋەى: ئايا خۇيان بە
نىشتىمان بىمەخشىن يان خۇمان بىزىنمەم رىزگارمان يىت و نەمەرىن ؟

بەجلىكى شەۋەزە تەرس و بىم بەمەورۈبەرماندا دەخولايەمە. ھەۋلى قايلىكرىنى
دەداين بەۋەى ئەمچامى ئەم كارەمان تەمنا خۇكۈشتە. دەى ترساندىن بەۋەى ياخى
بىن و ھەلىنن. بەلە تارەكو ھەزى مانمەمان بەمەزىترەدەبوو شوكلات باشتر
تيدەكۈشاين. تادەھات ترسان كەم دەبۈيەمە لەنەنجامدا ھەستىكرىن بەنەركدارىنى
لەناخماندا چەسپا سەبارەت بەمە ئەم كىشىمەكىشە ھەناۋىمە لە زىستانى ۱۹۱۵-
۱۹۱۶ بەكۇتا گەشىت. لەم بۇزانەى لەسەرەتەى بۈۋەبۈۋ بوۋەنەدەبۈۋىن سىرۈدى
خۇشىنەرمان دەچرى و لەگەل ھاولاندا پىدەكەنم. لەجەنگەكانى سالى ۱۹۱۵ دا بە
پتەۋى و نەبەزىيەمە دەجەنگام. بەدل قايم و نەترسىيەمە. لەوكاتە بەدواۋە ئەم ھەستەم
تىكەلۈۋىۋەم لىمدا بەجى ماۋە.

ئەم بوو گۇپانەمان لەترس بەتەنى منى نەگرتەمە. بەلەكو ھەموو سوپا و لەشكرى
باقارىشى گرتەمە. بە نەترسى و خۇراگرىمە برەۋەمان بەجەنگ دەدا. بەدەمار
پۇلانىمە. نەۋەى بەسىر ئەم لەشكرەدا ھات لەچولار سالى پەرلە خەباتى بەردەوامدا
مىزۋو نوسان دەتوانن ۋەشەى خۇيانى تىدا بدۈزەنەمە لەبارەۋە بلىن. بەم كارەش
سوپاى باقارى تۋانى دانىسقەيى خۇى بەلەمىنىت لەۋەى لەھەموو دوزماننى بەتۋانا

و بەگۈپ و ھېزدارترە، ھەموو ئەمانەش سەربارى نەھامەتتەگەنى بىرسىتى و نەخۇشى
بلاو. پەنگە پېنىش لەوھى مېژوو نوس بتوانىت باس لە پالەوانى پالەوانبازىگەن بىكات
چەرەگە تىپەپىت، ئەمەش بەو دەمىت مېژوونوسان باس لە پالەوانىتتەگەنى سوپاى
ئەلمان نەگەن لەجەنگدا.

تاوھكو وەچە ئەلمانىيەك مابىتتەو لەسەر ئەم زەوينەدا ھەرگىز ناتوانىت ئەمە
لەبىرى خۇى بەرىتتەو، كە چلۇن برا جەنگاۋەرەگەنى توانىويەتى لە جەنگەگەنى
(۱۹۱۴-۱۹۱۸) سەرى نىشتەمان و گەل بۇند پابگرىت، جەنابىش قەتەن ناتوانىت
نەمۇنەى قوربانى دانى ئەلمانەگان و لەخۇبوردويان لەبىرى خۇى بەرىتتەو.

ئەو دەمەى پېشەمەرگە بووم، ھەرگىز خەزم لەمە نەدەكرد بىمە سىياسەت مەدار؛ پىم
وابوو نەشیاوترىن كارە، بەپشت بەست بەو بىروايەى كە دىزىوترىن بەردەستەى
كشتىارىك خەزمەتتىكى زىادەترى كىردوۋە بە نىشتەمان لەچاۋ دىيارتىن كەسايەتى
پەرلەماندا. بەئى، بەراستى پەم لەھەموو سىياسەت مەداران دەھاتتەو گەر دەستەلەم
ھەبوايە يان مېژوو بەگەپىتتەو داۋە ئەوا لەشكرىكى تايىبەتى پىكىدىنم و ھەموو
ئەندام پەرلەمانە بۇگەنەگان لەناۋدەبەم، لەم كاتەشدا چىتر ئەم كەسە خراپەكار و
فرەمىژانە ناتوانن لەسەر ھەسابى تىكە و پاروى ھەژاران برەو بە زۆر بلىيى خۇيان
بدەن، بەئى ئەم جۆرە كەسانە تەنانتە تواناى ھاۋاركدنشىيان نەبوو بەرۋى
دورمندا.

گوتە: مەراسى بەشدارىتى كىردنم نەبوۋە لە پاميارچىتى دا، بەلام بەھۇى زۆرى
خراپەكارى ئەنجامدراۋ لەدەرھەق گەل و نەتەو بەگشتى و سوپا بەتايىبەتى لەھەندىك
ھەرىمەگەنى ولاتدا ناچارى خۇتتوۋەگلاندنى كىردم بەم كارە. دوو شت ھەبوون زۆر
دەيان وروژاندم و دەمارگىريان كىردم، بەھۇى: لەبەدەستەينانى سەركەوتنى
ھەلىمانەو پۇژنامەگەلىكى بىنچىنە پۇخل زۆر بەژىرانە دەستيان داىە تىكىدانى
خۇشەيەگانەمان و لەم كاتەشدا زۆرىك لە جەنگ خوازانى وەكو مەن نەيان دەتوانى
راستى و ناپراستى دەقى ئەم پۇژنامانە لىكىدى جودابكەنەو، ھەموو ئەو ئامەنگ و
بۇنانەى لەولاتدا بەبۇنەى سەركەوتنە سەربازىەكانەو پىكىدەخران ئەم پۇژنامانە
ھەمويان پەت دەكرەو، بە بىيانوۋى ئەوھى ئەم كارە بى مانا و بچووكە شاىستەى
گەلىكى مەزنى وەكو ئەلمان نىيە، لەراستىدا دەرپىنى خۇشى بۇ ئازادى و سەركەوتن

کارئکی سروشتیه و هیچ مانای که مکردنهوهی دهستکهوتنهکان نادات. ئەلمانەکان خاوازیاری جەنگ نەبوون بەوهی هۆکاری هەلایسانی جەنگ نەبوون، بەلکو تەنها یارمەتی پێشکەشکاری ولاتانی بوو، بۆیه کارئکی سروشتیه بەسەرکەوتن خۆشی

دەربڕیت. لەباتی ئەوهی دەستەلات هەستیت بەرپاڵچێکردنی ئەم خۆشی شینۆنانە بەرمە مرگ کەچی سنووری بۆ خۆشی دەربێران دانا، ئەو دەستەلاتدارە کورت بینانە ئەوهیان لەبێرکردبوو کە بە کێتکردنی خۆشیەکان پەنگە میللەت بخنکێت، واتە سەرکەوتنهکان بەشکست جێگە دەگێژتەوه، گەلی ئەلمان سەرخۆش بوو بەخۆشی گێژانەوه، بۆیه دەبوو لەم کاتەدا بەرپرسان لێیان گەڕێن بۆ ئەوهی خۆشی دەربێرن، ئەمەش هەنگاری یەکەمی شکست بوو، بەپراستی گەڕێتەوتن کار پێگرتنە لە دەربڕینی خۆشی سەرکەوتن لەلایەن گەلی و میللەتەوه، کارکردن لەپێناو سەرکەوتنهوه دامرکاندنەوهی جۆش و خڕۆشی سەرکەوتن لە هەناودا مانای کەم تەرخەمی نواندنە بە نزیک بوونەوهی لە غیاثەت لەنیشتمان.

هۆکاری دووهمی ئارامی لەبەر برانم، چاوپۆشی بەرپرسان بوو لەکارە خراپەکانی مارکسیەکانی ولات، بەبیانوی ئەوهی بەرژەوهندی ولات لەپێش بەرژەوهندی تان پارتیکەوهیه و بۆبەدیھێنانی سەرکەوتن پێوستان بەکخستنهوهی پێزەکانی هەموو پارت و بۆچوونەجیاوازهکانی ولاتە، بۆیه لەم کاتەشدا ناییت مارکس خوازەکان بکێرنەدەرەوهی ئەم یەکیبونی نیشتمانیهوه! بەلام خاوەن ئەم بۆچوونی یەکخستنهوهی هێزەکانی ولاتە لەبیری چوو کە مارکسیەکان پارت نین بەمانای وشە، بەلکو مارکسیەت تەنها بیروپایەکە و بەبلاوبوونەوهی هەموو کۆلەکە بەهێزەکانی ولات لاواز دەکات، دواتریش فاکتەری تێکدانی هەموو بەرەکان و مەوقایەتیشە بەگشتی.

یەکیک لە نیشانەکانی گێژ و وێژی سەرکردە ئەلمانیهکان قەدەغەکردنی لەناوبردنی چالاکێ مارکس خوازەکان بوو، بەلام وەزیری ناوخۆی ئەوکاتەیی ئەلمانیا دەیگوت: کارئکی کەودەنانە نییه پاش لەوهی پارتەکیان گەڕایەوه باوەشی نیشتمان و بریاری نیشتمان پەرەوری دا ئێمەش لەئەستۆیان بگێرن. ئایا بەپراستی ئەم قەسەیه مانای

گەۋلىمكى بۇلۇن نىيە ؟ ئايدا بىر ئاست ھۆكۈمىت ئەم ھەلۈنستەي دەپ بۇ گەر بە جوانى
لەناۋە پۇكى مەبەستەكەيان گەيشتىبايە ؟

بەر ئاستى دەستەلەت و كارمەندانى ھۆكۈمىتى ئەلمانى ھىچ چاكەيەكەيان نەبۇو
بەۋەي لە تەمۋۋى ۱۹۱۴ دا ھەرچى كرنكار و جوتيارى ئەلمانى ھەبۇو لە پەتا
كوشندەكەي جۈولەكە بىزگارىيان بۇو، بەلكو بەۋەي دەستىنشاخارى خۇيانەۋە بۇو بۇ
دەستىردن بۇچەك بەمەبەستى بەرگىرى كىردن لەنىشتەمان، بەر ئاستى ئەم جۇش و
خۇشە بۇ بەشدارى كىردن لەجەنگ ماركس خۈزە جۈلەكەكانى خۇشاند و ناچارى
سوتانى بۇچۈنەكانى خۇيان بۇون؟ بەۋەي پىشتىر بىريارى لەناۋەردنى ھەستى
نىشتەمان پەرۋەرييان دابوۋ لەناخى مىللەتدا، بەلام بەسەر خۇياندا شىكايەۋە،
بەخىرايىنەكى چاۋەپوان نەكراۋ بۇجۈۋەكان، جۈلەكە ماركس خۈزەكان خۇيان لە
گۇشەگىرەكى تەۋاۋدا بىنيەۋە، بەدەم فرمىسك ھەلپشتەۋە دىتيان چلۇن ئەو
بالەخانەيەي بەدرىزىي شەست سال سەرقالى كەلەكەكەردنى بەرەكانى بۇون
بەشەۋپۇژىك داپوۋخا و لەناۋچوۋ.

بەلام ئەم شىكستە نەبۇۋە ھۇي كۆلەدان بە سەركردەكانى ئەم بىزۈتەۋە جۈگەرايە و
لە توانايانى كەم نەكردەۋە، ئەمجار بە لەبەركەردنى جلكى پىاۋخۈايسى دەستيان
بەمىنېزىكەردنى ھەمو جۇش و خۇشەكانى نىشتەمان پەرۋەران كىرد، بەۋەي
پاراستنى نىشتەمان و گەرەيى نۈاندنى بە ئاھەنگ گىرپان و خۇشى دەرېرېن نايىت.
ئەكەتەي خۇيىن پاكەكان لە بەرەكانى پىشەۋەي جەنگدا سەرقالى خۇبەخشىن
بۇون بە نىشتەمان كەچى زۇلە جۈلەكەكان لەپشتەۋە لەناۋچەئارامەكانەۋە سەرقالى
لىدانى خەنجەربۇون لە سوپاي ئەلمانى، بۇيە پىۋىست بۇو لەسەر دەستەلەت ئەم
دورمانەي گەل لەناۋەبەرىت و سل لەبانگ و سەلا و ھات و ھارايان نەگىرت و
پاكتاۋيان بىكات.

دەبۇو دەستەلەت ئەو دورمانەي بىكۈشتايە و لەناۋى بىردانە، لەلام ئەفسوس
فەرمانفەرماي ۋەلەت ھەستا بە درىزىكەردنى دەستى لىخۇشېۋون بۇيان و ھەموۋىيانى
بەخشى، بەم كارەش دەۋلەت كايەي ئەنجامدانى چالاكەكانى بۇ مارەكان فراۋتركىرد،
ئەمانە ئامادەكارى باشيان كىرد بۇ ھەلايسانى شۇرپش لەناۋ ۋەلەتدا، ئەمەش زۇر رقى
ھەستاندەم، لەخۇم دەپرسى: ئايدا بىر ئاست ئەۋە ئەركى فەرمانفەرما نەبۇو كە ئەم كەسە

گلازانە دەستگىرىكات و لەناويان بەرىت و گەليان لە دەست پزگارىكات؟ باشە بۇچى
هكومت هەلەستا بە داخستنى پارتە بۆگەنەكانيان و سنورىكى بۆ زۆر بلىنى ئەندام
پەرلەمانە گىزەكان دانەنا؟ لەلەيكى دىكەو لەخۆم دەپرسى: ئايا دەتوانىت
بۆچونىك بە گورپى شمشىر لەناوېرىت؟ ئايا بەبەكارهينانى هين دەتوانىت قەلاچۆى
چەمكىكى فەلسەفەخووزى بگرنىت؟ بۆنەش بەمىژوودا پۆچووم و ئەمەم
بۆديارگەوت:

ئەو بىروبۆچونانەى لەسەر بنەماى فەلسەفەيكى چەسپىو دامەزراوە، بەتايبەت
بزوئەو هاندراوكان بەگيان و هيزمەو، پاش لەگەيشتنى بەقۇناغىكى ديارى كراو،
هەرگىز ناتوانىت بە هينى بەرجەستە لەناوېرىت، مەگىن ئەم هيزە ئاوەزى بەتەنها
لەپزەگى بۆچونىكى دىكەى فەلسەفەى نوينه لەناوېچىت، بەچەشنىك لایەنگرانى ئەم
بىروپا نوينه زۆر لەوى پيشووتر بەهيزترىت.

بەلام بەكارهينانى هينى بەرجەستە بەتەنها و جگە لەهينى ئاوەزى چەسپىو
لەبەرامبەر هينىك يان بۆچونىكى گيانيدا، ئەوا هىچ كارايىەكى نابىت مەگەر
لایەنگرانى ئەو بۆچوونە لەناوېرىت و دواوانەيان قېركىتەو. ئەمەش پەنگە
ببىتەمۆى ناشرىنكردى ناوى ولات لە لىستى ولاتە بەهيزمەكاندا بۆماوەيەك و
جاروبارىش بۆمەيشەيى؛ چونكە بەئەنجامدانى ئەم جۆرە كوشتارانە گروپى باشى
كۆمەلگە لاواز پيشان دەدات، هەرگىز هىچ بىرۆكەيەك بەخراپ سەيرانكرىت و
زۆركردن و هەولدان بۆ قېركردنى لایەنگرانى ئەو گروپە يارمەتى ئاويانگ دەركردنى
ئەو گروپە دەدات و لەم كاتەشدا هەنگاومەكان لەبرى قازانچ زيانى دەبىت.

لېكچوونى نىوان بۆچوون و بىروباوەرەكان لەوهدايە كە تائەوكاتەى ساوا و گچكەيە
لەناوېردنى زۆر ئاسانترە وەك لەوكاتانەى ژمارەيەكى زۆرى خەلك دەبنە لایەنگىرى،
ئەمەش وەكو مەندال وەهايە لەكاتى ساواييدا زۆر لاوازه و بەتتپەرەوونى كات بەرگرى
پەيدا دەكات، بەلام گەر ئەم بۆچوونە لەناخى هەزاران كەسدا چەسپى ئەوكات
هەنگاومەكانى لەناوېردنى هىچ ئەنجامىكى باشى نابىت بەمۆى: مەرجى سەرگەوتن
لەبۆ قېركردنى هەر جۆرە بۆچون وپايەك بەردەوامى دانە بە دژايەتى كردنى بەبى
ئەوى بۆساتىكىش دەست لەم هەنگاوە هەلبەگىرت، بەلام پاش لەماوەيەك لە ئازاردان

و كوشت و بېر بېرارى لىخوشبونيان بۇ دهرىكرىت ئىوكات چەندان هيندهى جارى
پيش له هولەكانى قەلاچۇكردن بهمىزتر دهبىنمە.

كردارى قېكردن ئىگەر لەسەر بىنەما و پلان و مەرامىكى زۆر بهمىز نەبىت ناتوانرىت
تاسەر لەسەرى بەردەوامى و لەرزۇك دەبىت، كمواتە ھەرچۆرە ھىرشىكى قېكردن
تەنھا پىشت بەستراوىت بە مادىيەت ئىوكات ماوھى بەردەوامىدانى كەم و كورتخايەنە
مەگەر لەپىشتى ئىم چەكە بەرجەستەيەوۈ فەلسەفەيەكى نوى ھەبىت، ھەرھىز و
باوھرىك شىرناسا بەكار بەيىندرىت بۇيلاماردانى ھەر پارت و بەرەيەك، ئىوا بىنگومان
سەركەوتنى مسۇگرە.

ئەدۇلف ھىتلەر (ئىككىم كىسى لاي راست)، ئىوكاتى تەنھا سەريازىكى ئاسايى
خۇپەخش بووۈ لەسەلى ۱۹۱۶ دا .

ئەوھش وای كىردوۈ ھىچ ھەولەك بۇ لەناوبردىنى ماركس خوازەكان سەرنەگىرىت
ئەوھىە لەناوۈراستى رىگەكەدا پەژىوانى دەبىتە پوۈپۇشى دژە ماركسىەكان و
لەبۇچونەكانيان ھەلدەگەرىنمە.

بسمارك زۆر بەتوندی دژى مارکس خوازەکان وەستایەوه، بەلام ئەنجامەکی پووج بوو؟ چونکە بپروای تەواوی بەکارەکی خۆی نەبوو، یاخوود بەمانایەکی دی تەنها مەبەستی لاوازکردنیان بوو نەهە قەرکردنی تەواویان، بۆیە لەئەنجامدا بەناچارى بسمارك پەنای بە بورجوازیەتی دیموکراتی گرت، بەلام ئەوکاتەى سۆسیالیستە توندڕەوکان هیزیان پەیدا کرد بەرەو مارکسیەت پوویان وەرچەرخا. ئەمەش وەکو ئەو وەها بوو بۆن بکەن ئێشکگری کەلەرم مەبەستی پاراستنی.

بسمارك، سەرکردەى دەست ئاستن

بسمارك لەرێگەى توانا و دەستەلاتی دەولەتەرە دژایەتی مارکسیزمی کرد، چون هێچ پارتێکی دیکەى بەهێزی نەدەبینی لەبەرامبەر پارتی سۆسیالیستیدا بوو سێتەرە. لەسالی ١٩١٤ شدا دۆخەکە نەگۆرا. مارکسیەکان تاکە خاوەن پارتی خاوەن بۆچوونی تایبەتی بوون لە ولاتدا، بەلام سۆسیالیستیه دیموکراتیهکان پارتێکی پەرلەمانی بوون. جاریبەجار لییان نزیک دەبوونەرەو هەندیک جاریش لییان وەدووڕ دەکەوتنەرەو بەپێی دۆخ و بەرژەوهندیهکانیان.

پراگه‌یاندن له جهنگدا

ئەوێ زۆر بەلامەو سەرەنج پراگیش و بۆچوون کیشکار بوو، لەو کاتانە ی که بەدواداچوونم بۆ پووداوه سیاسیه‌کان دەکرد، گرنگی بانگەشەکردنم بۆ دەرکەوت وەکو شیۆه‌یه‌کی پڕوناکەردنەوێ بۆچوون و پێگەکان یان وێڵکردن و لەپێگەلادانی ئەوانە ی مەبەستن. تێبینی ئەوەشم کرد پارت و پێکخراوەکانی سۆسیالیستی مارکسی بەجوانی توانیویەتی ئەم هەلە قۆزیتەو که لای پارتەکانی دیکە ی پکا بەری هەستی پێنەدەکرا، جگە لە پارتی مەسیحی سۆسیالیستی که لەسەردەمی دکتۆر لۆجر دا ئەویش ئەم هەلە ی قۆستبۆووە بەکاری هێنابوو.

جهنگ گرنگی پراگه‌یانندن و کاریگه‌ریه‌کانی خسته‌پوو، لەم بواره‌دا به‌باشی چالاکیه‌کانی دوژمنم ته‌ی ده‌کرد، زۆر توپه‌بووم به‌هۆی له‌بیرکردن و به‌کارنه‌هێنانی ئەمچە که کوشندەیه‌ له‌لایەن گەلەکه‌مانه‌وه. هەرگیز سەرکردەکانمان نه‌یان ویستبوو ئەم چەکه‌ له‌درژی به‌ره‌ی درژدا به‌پراستی و پراسته‌قییه‌ کاربێننه‌وه، له‌کاتی‌که‌دا ئەوان له‌به‌رامبه‌ر ئێمه‌دا به‌ژیرانه‌وه به‌کاریان ده‌هاورد، ئەوان هونەرمان و نواندنکارێکی زۆر پیشه‌یی بانگه‌شه‌بوون، ته‌نانه‌ت هه‌ندیک له‌سەرکرده‌کانمان پ‌قیان له‌فێرکردن و فێربوون له‌وانی دیکه‌وه ده‌بۆوه، به‌لام هه‌ندیکێ دیکه‌یان خاوه‌نی خوازه‌یێزکی باش و په‌سه‌ن بوون و له‌ساده‌یدا نه‌یان ده‌ویست ئەم چەکه‌ به‌کاربێنن.

به‌لێ به‌مانا پراسته‌که‌ی ئێمه‌ی ئەلمان خاوه‌نی بانگه‌شه‌ی پراست نه‌بووین. ئەوێشی ناوی بانگه‌شه‌کردنیا ی لێنابوو له‌بنجینه‌وه له‌سەر بنه‌مایه‌کی ناتهندروست پێکخراوو،

[illegible]

هیچ گومان نموده‌اند نیه بانگشه نامرازه، به‌لام دیسان بو پینگانی نامانجه‌مکشی پیووستی به بهکاره‌نیانی دروست هیه، بم پیودانگش ده‌بوو بانگشه ناراستی نامانجی چهک هملگرتنی نعلمانیا بکرایه، شو نامانجه‌ی که نابروومندانه‌ترین نامانجه بو‌شوه‌ی مروه له‌پیناویدا بتوانیت چهک هملبگرت: نامانجی پاراستنی گله‌مکمان و نازادی پنبه‌خشینی و دابینکردنی پوزی و نان و ناینده‌یه‌کی گه‌شیشی بۆده‌ستم‌برده‌کات، بینگومان گهل نعلمانی له‌پیناو نامانجیکی نابروومندانده‌جا چنگا، ده‌بوو لم کاتده بانگشه بو به‌میزکردنی گیانی نیشتمان په‌روه‌ی به‌کاربه‌نندرایه و نه‌مه‌ش بناخنرایه‌ته نیو می‌شکی سه‌ریازه‌کانی نعلمانیه‌وه که‌له‌بره‌کانی چنگدا له‌پیناو خاک و نه‌توه‌که‌میاندا سه‌رقالی تیگۆشان بوون، بم کاره‌ش ده‌توانرا سه‌رکه‌وتن قه‌راه‌م بکرایه، نه‌وده‌مه‌ی له‌پیناو نازادیدا گه‌لان تیده‌کۆشن جوانی و مروه دوستی بونیکی نامینیت، چون به‌بی به‌رجه‌سته‌یی شاوه نه‌مانه هیچ مانایه‌کیان نابیت، نه‌وده‌مه‌ی نه‌مه له‌ناوچو شویش له‌ناوده‌جیت؛ چونکه سروشت هینشتاکه به‌باشی نه‌یناسیوه، همرگهل و کۆمه‌لیک زیاد له‌پیووست گرنگی به‌پیزانین و جوانی و مروه دوستی بدات له‌مه‌یدانی چنگ، له‌کاتی پاراستنی قه‌واره و مان مانه‌وه، نه‌وکات نه‌م گله له‌ناو ده‌جنت.

مۆلتكە ئىزىت: ((لە جەنگدا مەرۇف دۈست تىرىن شىۋازى كۈشت و بىر تودوتىزىرىنىنە؟ چۈنكە سىنوردانان بۇ ئىم گىرمە و كىشمەيە خىراتر دىكات. ئىم تىكۈشەنەشى ئامانجى پاراستنى گەلىكە لىنىۋىدا ھىچ جۆرە ئامازەيەكى جوانى بىر جەستە نىيە، چۈنكە لەزىانى مەۋىدا ھىچ شىتەك نىيە لە كۈيلە بوون دىنو تىرىنت)).

بعلی، بمرستی مؤلتکه پاستی فرمووه. ئهم گوته یهشی بهسر شینوازی بانگشه و چهسپاندنی له جمنگدا دهسه پیت. گه له ئهمانی چهکی له بو پاراستن و بهرگری کردن له قهواره یان کیانه که ی ههنگرتبوو. ئه وهشه بانگشه بهشی ئامانجی جوشدانی

گوپوتینی نیشتمان پەرورەییە بەر لەگشت چتیک ناگاداری گەیشتنە بە نامانجەکی
بەبی' لەپیش چاوگرتنی ئامرازەکانی دەست پێراگەیشتنی، لەم کاتەشدا ھەر چەشنە
چەک و کەرەستەیک پیچەوانەیی پێشویانە مەوقایەتیەکان بێت، ئەرەندە بەکەمک تر
دەبێت لەکاتی بەکارھێنانی لەبۆ پاراستنی ئازادیەکان.

بەلام لێرەدا پێویستە بزانی: ئاخۆ بانگەشەیی پاگەیانندی وروژنەر ئاراستەیی
خوێندەواران یان ھەموو گەل دەکرت؟

بانگەواز نابێت تایبەت بکرت بە پاکیشانی چین و بەرەیکە دیاریکراو لەکاتی
جەنگدا، بەلکو پێویستە بۆھەموو گەل بێت، بەلام چینی خوێندەواران راھەیی زانستی
ئەم بانگەشەییان ئاراستە دەکرت؟ چونکە بانگەشە خۆی دەقی زانستی تیا دا نییە،
بەزۆری ھەلگری دروشم و تەبی پاگەیاندنکاریی خروشینەرە. ھونەری
بانگەشەبۆکردن وەستاوەتەسەر توانای وێنەکردنی وێنەکێش لەبۆ سەرھنج پاکیشانی
جەماوەر. گریمان بانگەشەیی پێشانگاکی ھونەری دەکەین، لەسەرەتاوە پێویستە
بانگەشەکە تایبەت بێت بەناساندنی ھونەر لەو پێشانگاکیەدا و دواتریش بیرۆکەیی
پشت کردنەوێ پێشانگاکی، بەلام بەتەنھا پشت بەست بەھونەر ناتوانین پێشانگاکی
سەربخەین بەلکو پێویستەمان بەپیش سەردانی کردنی جینگەیی پێشانگاکیە لەگەڵ
تێوانینمان لەھەموو تابلۆکان بەچاوی پەخنەگرانەو.

بانگەشە ھۆکاریک نییە بۆ پۆشنکردنەوێ بیری تاکە کەسێک لەسەر بنەمایەکی
زانستی، بەلکو خروشانندی زۆرییە دانیشتوانی ولاتە لەبۆ بەھاناوہچوونی بوودا
و بەسەرھاتەتەرسیدارەکان، بۆیە پێویستە لەسەر بانگەشە کاران پیش لەپرووکردن و
ئاراستەکردنی مەبەستەکانیان لە ئاوەز پوو لە دل بکەن، چونکە بیرکردنەو بەئاوەز
یارمەتی گەشەو سەرکەوتنی بانگەشەکە نادات، بەلام دل پیچەوانەیی ئەمە بەدەستەو
دەدات.

ئەر بانگەشەیی ئاراستەیی وروژاندنی ھەستی کوپای گەل دەکرت پیش
لەگەیشتنی سەرکەوتنی مسۆگرکراوە، بەو مەرجەیی ئەم بانگەشە پشت بەستوو
نەبێت بە ھەڵخەڵتاندن و درۆ و شارەندەو سەرۆککردنی راستیەکان.

پۆژنامەکانی ئەلمانیا و ئەمسا زۆر خۆیان ماندوو کردبوو بەوێ دوژمن بەشیوہی
بجووک و لاواز پیشان بدەن، بەلام جێدەستیی ئەم بانگەشانەیان لەجەنگی

بووبه پووبوونه وەى دوژمندا بابردى و ههچ نهنجامىكى نه بوو، چون له كاته دا زۆربهى خوێنهره سهربازەكانى ئەم پوژنامە لەپێ لادەرانه بۆيان پوون بۆيهوه كه سهربازەكانى دوژمن يان بهرەى بهرامبەر ئازايانه دهجنگن و بههترسى و بزوييهوه به پيرى مهرگهوه دهچن، ئەمەش واى كرد هەموان متمانهى خۆيان بهم چەشنە بانگەشانه لەدهست بدەن، بەم كارەش لەبرى خۆشهويستى پقيان لەناخى سهربازە نەمساي و ئەلمانیه كاندا چاند، لەبرى هيز ترسۆكيان پييهخشين.

بهلام لهبرامبەرى ئەمەدا بانگەشەى ئەمەريكى و ئینگليزەكان زۆر پاستهقينه و پوون و شارەزايانه بوون، بهوهى وهمايان لەسەرباز و خەلەكانيان دهگهياند: ئەلمانەكان هاوشينوى تيرەكانى هونى مەغولى درنده و مەترسيدارن، بهمەش تادەهات پقيان لەناخى سهربازەكانى خۆياندا لهبرامبەر ئيمەدا دهچەسپاند و بەم كارەش هيز و گوپ و تينى زيادتر و سەرکەوتوانەيان پييهبهخشين، ئەودەمەى سەربازەكانى دوژمن ئازايەتى و جوړى چەكى ئەلمانەكانيان زانى بۆيان دياركەوت ههچ كات سەردارانيان هەليان نەخەلتاندوون، بەلكو پيشتەر ئاگاداريان كردونهتەوه و بهمەش ئەو بېروايەيان لاپەيدابوو كەبەرپاستى ئەلمانەكان لەتيرەكانى هون درەندە و كينوى ترن، بەم كارەش لەهەفتەى يەكەمى جەنگهوه سەربازانى ئینگليز زانايان سەرانى ولاتەكەيان هەليان نەخەلتاندوون و پاستيان پيترهگهياندوون و ههچيان لى نەشاردونهتەوه، جا پاستيهكان چەندە تاليش بن بهلام پيشتەر لى ئاگادار كراونهتەوه.

ئەفسوس ئەمە پينجەوانەى بۆچوونى سەربازانى ئەلمانى و نەمسايى بوو لهبرامبەر سەردارانى ولاتەكەياندا، تەنانت هەندىك جار سەربازەكان بېروايان بهههچ چەشنە پراگهياندن و بانگەشەيهكى ولاتەكەشيان نەدەما و هەموويان به درۆ و ناتەندروست لەقەلەم دەدا، هۆكارى شكستى بانگەشەكانى ئيمەى ئەلمانى دهگرايهوه بۆ گرنگى نەدان به دەروناسى، بەكەم پيشاندانى پۆلى ئەلمانەكان لەزۆر بوارى جياوازدا، ببى ئەنجامدانى ههچ چەشنە بهراوردكارىيهك لەنيوان خۆى و ولاتانى دريدا. توخوا ئەوه گيليتى و ساويلەكى نيهه كارگەيهكى دروستكردى ساون لەپال بانگەشەكردى بۆ ساونەكەى خۆيدا باس لەباشى ساونى كارگەيهكى ديكەش بكات !؟

بەرپاستى بانگەشەكارانى ئيمە ئەوهيان لەيادچووبوو كەبەمەست لەم بانگەشە بۆكردنه دابهشكردى دادپەروەرى نيهه لەنيوان گەلان و لايەنەكاندا، بەلكو تەنها كار

بۇ بەمىز كۆردى بىرەر گەلىنكى تايىبەتى دەكات نەك بۇ ھەمىوان بىت. بانگەشەكارانى
 نىيە ئەۋەشيان لەيادچووبوۋو كە زۆر درۆھەلبەستىن يان خىستەنپروۋى تەۋاۋى
 راستىيەكان زۆرجار لەبەرژەۋەندى دوزمندا دەبىت، بەلكو پىنويست بوۋ حالەتەكانى
 كۆردى قىسەى راست و درۆكردنىش دەست نىشان بىكرانىيە و بەسەلىقەدارىيەۋە
 بەكاربەيندرانىيە، بەلكو دەبوۋ بانگەشەكاران ئەۋ راستىيانە بۇ گەل و پىشمەرگەكان
 بىخەنپروۋ كەخزمەت بە بەرژەۋەندىيەكانى نىشتامانىنى دەكرد ئەۋەك خزمەت بەدوژمن
 بىكات.

ھەرۋەھا ئەۋكاتەى بانگەشە كارانمان بەمەبەستى بەرگرى كۆردن لەۋلات ۋەھايان
 پىشان دەدا كە نابىت ھەلەيسانى جەنگ بەتەنھا بىخىتە ئەستۆى ئەلمانىا؟ چونكە
 ئەۋە تەنھا پەيوەست بوۋە بە سەرانى ۋلاتەۋە و بىريار بەدەستانەۋە ئەمانەش
 كەمىنەن ئەۋەك زۆرىنە، زۆرىنەى ۋلات پىنكىدەن لە خەلكى لەرزۆك و كەم تۈانا
 لەمىركۆرەۋە، ئەم چەشەنە بۇچۇن دەربىرئانە ھانى گەل دەدا بۇ ساردبوۋنەۋە لەۋەى
 ئەمان لەلەين بىرژەدىيەكى كەمەۋە بەئاراستەى كۈشتىيان ھەنگاۋيان پىندەنرئت، لەم
 حالەتەشدا سەرياز پىش لە بىينىنى تاۋانى دوزمن تاۋانى سەرانى ۋلاتەكەى دەبىنئت،
 لەبەرامبەرىشدا كارايى بانگەشە و لىھاتوۋىى بانگەشەكارانى دوزمن سەربازان و
 گەل ئەلمانى دەخستەگومانەۋە لەبەرامبەر ۋلات و تۈانا و مەبەستى بەمشدارىتى
 كۆردى ۋلاتەكەيان لەم جەنگە ھەلەيساۋەدا. ئىنگىلىزەكان باش ھەستىيان بەۋەكردبوۋ
 كە زۆرىنەى گەل لە كاتى كىشەكاندا دەرونيان ۋەكو ئافرەتى لىدئت، بەجۆرىك
 بۇچۇن و پەفتارەكانيان دەراۋىشتەى كارىگەرەكانىيانە ئەۋەك بىر كۆرەنەۋەى پووت.
 ئەۋەشى كار لە ھەست و سۆزى زۆرىنە دەكات ئالۆز نىيە، جۇراۋجۇرىش نىيە،
 ھەستىكى نەرنىنى يان نەرنىنى پەر لە خۆشەۋىستى يان پەر، بەدروپئت يان راست،
 بەھىزىئت يان لاۋازچىتى، لەم كاتەدا ھىچ شتىك بوۋنى نىيە بەناۋى نىۋچە سۆز يان
 سۆزى نىمچەيى.

بانگەشەكارانمان كەۋتەنە ھەلەيەكى گەرەۋە ئەۋكاتەى بانگەشەيان بۇ ئەستۆپاكى
 ئەلمانىا دەكرد لەۋەى جىيەنى نەبىردۆتە قالئى جەنگەۋە، بەلكو بەرەى دوزمىنىش
 تاراپەيە لەم كارەدا بەشداربوۋە! دوزمن زۆر باش دەيزانى چۆن خەلك و لايەنگرانى
 بەرەى دوزمىنىش بۇلاى خۆى پاكىش بىكات و ھەمىشە و بەبەردەۋامى دەيگوتەۋە كە

ئەلمانەكان بەرپرەسى ھەلەيسانى ئەم جەنگەن، بەرپرەستى ئەم ھەلبەستراو ھىچ بەرھەمىكى نەدەبوو گەر دشمن ھەموو پۇرئىك دووبارەى ئەكرەدایەتەو؛ چونكە سەرکەوتنى بانگەشە بۆكردن پەيوەستە بە خۆچرکردنەو لە خستەنەو و باسکردنى يەك بابەت بۆماوہەيمكى درژ.

دوژمن ھەستابوو بە پىندانى ئىركى بانگەشەكردن بەكەس گەلئىك بەرپرەستى زاناوون لەكىشکردنى جەماوہەدا، بەلام ئىمە ئەم ئەرگەمان خستبووہ ئەستۆى كەسانى سەر دوانگە و قەلەم بەدەستانى ھىچ نەزانان، ئەمانە برۋايان بەبەكارەينانى پەوان بىژى و فرەبۆچوونى ھەبوو، لەبرى ئەوہى ھەر پۇرە و باسيان لەبابەتئىك بگردايە باشتر وابوو خۇيان بۆ تاكە بابەت و گەيانەندى مەبەستئىك چرېكرەدایەتەو و خەلەيان بەم ھەلوئىستەى خۇيان قايل بگردايە، زۆرئىك لە گەل مىكەشيان داخراوہ و لەرەوان بىژى تىناگەن بەلكو پىوئىستيان بەرە ھەيە بەزمانى خۇيان قەسيان لەگەلدا بكرئت و بۆئەمەش دەبىت بەردەوام ھەمان جۆرە ئاوەزيان بۆ بۆئەنیتەو تاوہكو برۋات پىندىنن. لەماوہى چوار سالدە دىتمان چلۆن دوژمن خوويان بەباسکردنى بابەتئىكى ديارى كراو و بنچينەيەوہ گرتوہ، لەسەرەتاوہ برۋامان وابوو ئەم قسانەى دوژمن جگە لە زنجيرەيەك لەدرۆى ئابرووہەرانە ھىچى دىكە نىيە، بەلام لەكۆتادا توانيان برۋامان پىنھەنن. جەنگى شۆرش لەئەلمانيا ھەلەيسا و دروشمەكانى لە دوژمنەوہ وەرگرتبوو. ئىنگليزەكان بانگەشەيان بە چەكىكى گەورە و بنچينەيى دەزانى، پياوانى تەواوكامليان بۆى تەرخان كرددبوو، بىركى نۆر لەپارە و داراييشيان خستبووہ خزمەتيانەوہ، بىگومان ئەمەش ھانى سەرکەوتنى دان و توانيان جەنگەكە بەبەرئەوہندى خۇيان كۆتايى پى بھينن.

بەلام ئىمە بانگەشەمان وەكو چەكى دووہ يان يەدەگ دەبينى، بەكەسانى نەشياومان پاسپاردبوو، بەو كەسانەى دوورەپرەزبوون لەشيوازى بىرکردنەوہكانى جەماوہ، ئەنجامى كارى ئىمە لەم بواردە ھىچ بوو...ھىچ...

شۈرش

لەسالى سالى ۱۹۱۵ دا دۆڭمەن بانگەشەي دەست پىكىرد و سالى داھاتو
بەشىنچەيەكى ديار كارىگەرەكانى دياركەوت، لەزستانى سالى ۱۹۱۸ دا شەپۇلىك لە
درو و ھەلبەستراو ئاراستەي ئەلمانىا و بەرەي ئەلمانى كرا، لەم كاتەدا بەپوونى
كارىگەرى ئەم بانگەشانە لەسەر چۆنىتى بىننى پووداۋەكان دياركەوتن، لەشكر و
ھىزى سوپاي ئەلمانىش شىۋازى بىر كەرنەۋەكانى ۋەكو دۆڭمەن لىھات. بەلام لەلەيەن
دەۋلەتى ئەلمانىاۋە ھىچ شىۋە كاردانەۋەيەكى پىشياۋى باسكردن نەھاتەئاراۋە و
ديارنەكەوت، بەلى سوپا و سەركردە مەزىنەكانى ئامادە و سورىۋو لەسەر
بەربەرەنكانى دۆڭمەن، بەلام پىۋىستى بەئامرازىكى يارمەتى دەر و سەرباز و گەل
ھاندەر ھەبوو، بەلى ھەلەيەكى دىكە ئەۋەبوو خودى بانگەشەشيان كەردىۋو ئەركىكى
بەسەر سوپادا سەپىنراۋو، ئەمەش ۋاي كەرد ئاراستەي دەرۋونى سەربازەكان
تارادەيەك گۆرۈنى بەسەردايت، بۆخۇلادان لەم كارە دەبوو بانگەشەكە لەناۋاخنى
ۋلەتۋە ھەلقۇلايت.

بەلام ئايا لەم كاتەدا لەنىۋ خودى ۋلاتى ئەلمانىادا چى دەگوزەرا؟

لەھاۋىنى سالى ۱۹۱۸ و پاش لەچۆلكەردنى كەنارى باشورى پووبارى مارن
پۇژنامەكان ئەلمانىا بەتەرۋەتى خۇيان لەھاندان بۆ جەنگ بەدورەگرت و تەنەت
پۇلىان لە پۇلى دۆڭمەنۋە بۆ دامركانەۋەي سوپاي ئەلمانىا نەزىك بۆۋە، لەم كاتەشدا

بەتوۋەيى و بىق و كىنەوھ پىرسىم: پاشاي بەرلىن چاۋەنۋاپى چى دەكات و بۇچى
خاۋەنى ئەم شەپۇلى ھىزداپوتىنەرەۋانە لەناۋنابات ؟ گەر واپرات پالەۋانەكانمان
ھەموو لەدەست دەدەين.

ئەو دەمەي بەيەك لىدانى كىتوپر توانىمان فەرەنسا لەسالى ۱۹۱۴ بگرىن ، چى
لەۋىدا پوۋىدا ؟ ئەو پۇژەي بەرەي ئىتالىا داپوۋخا ھەلۋىستى ئىتالىا چى بوو؟ ئەي
ئەو پۇژەي سوپاي ئەلمانىا رىستى ھەموو فەرەنسا داگىرىكات و سوپاي تۇپ
ھاۋىژەكەي ئەلمان گەيشتە كەنار و دەرۋازەكانى شارى پارىس لەسالى ۱۹۱۸ دا ،
فەرەنسا چى كرد ؟

بەلى شەپۇلىكى بەھىزى بانگەشەي وروژنەر بۇ پىزگاركردى فەرەنسا دەستى
پىنگرد، بەجۇرىك ۋاي ھاندەدان كە سوپا دۇراۋەكانى جارنىكى يەكيان گرتەو و
خۇيان پىنكەستەو ھەگەلىش لەدۋاۋە پىشتىگرى لىكردىن لەدژى ئىمەي ئەلمان،
بەجۇرىك لەخەلەكى فەرەنسايان دەگەياند: سوپاي ئەلمانىا تەنھا بۇماۋەيەكى كەم
شەپريان پىدەكرى و ھەلۋىكى بى ئاكاميان لەم بۋاردە داۋە، گەر خۇمان يەكەيەنەو
ئەمجار بەيەك لىدانى جەرگەر لەخاكەكەمان فەرەنسا ۋەدەريان دەئىن.

زۇرم غەم بۇئەو دەخوارد كە مەيەك نەبووم لەۋانەي ئەركى بانگەشەكردىيان
بۇ ھاندانى سوپاي ئەلمانى پى سپىزدرابوو، بەراستى ئەۋانەي لەو شوئىنە دانرابوون
تەنھا بىتۋانا نەبوون بەلكو مەستى كالفامى بوون و ئامانجى باشىشيان نەبوو. گەر
مەيەك بۇمايە لەو بانگەشە بۇكارانە بىگومان پەۋتى بانگەشە بۇ سوپاي ئەلمانى
ئەو ھەلەيەي نەدەگرتەبەر، چارەنۋوسى غەيانەتكار لە شوئىنەكى فرىدام كە ھەر پەش
پىستىك دەيتۋانى بە فىشەكەك لەناوم بەرئت، ھەرچەندە ئەگەر لەم كارە سەختىرىش
پى سپىزدرابەيە بىمى دوۋدلى بۇ نىشتەمانەكەم ئەنجام دەدا. بەلام دەبىت مەن چىم
بكردايە ئەۋكاتەي تەنھا سەربازنىكى ئاسايى بووم لەنىۋ ۸ مىليۇن پىاۋدا ؟!

لەھاۋىنى ۱۹۱۵دا يەكەمىن بىلۋىكرادەي دوژمەن كەۋتە نىۋ دەستمانەو، ھەموۋى
لەسەر يەك جۇر ئاۋاز دەيخوئىند و يەك چەشەنە مۇزىكى لىدەدايەو: قات و قەرى
لەئەلمانىا پۇژ بەدۋى پۇژ پەو لەزىاد بوۋنە، جەنگ دىرژەدەكىشىت و ئەلمانىاش
ھەلى سەركەفتنى نىيە و نەماۋە، ھەربۇيەش گەلى ئەلمانى خۋازيارى ئاشتىيە، بەلام

قەيسەر و سەرگەردە سەربازىيەكانيان سورن لەسەر بەردەمى دان بەجەنگ، خۆنەگەر جيهان چەكى لەبەرامبەر ئەلمانىدا ھەلگرتوو ھەوا ماناي وانىيە درى گەلى ئەلمانى چەكيان ھەلگرتبىت، تاكە ئامانجى ھەلگرتنى چەك لەبەرامبەر ئەلمانىدا لەناوبردنى قەيسەر غۇلىيۆمە، ئەم مەملەتى و كىشەمەكىشەش بەردەوام دەيت تائەوكاتەى قەيسەر لەسەر كورسى دەستەلات لادەبرىت، ئەودەمەى جەنگ كۆتايى ھات و جيهان ھىور بوويەو ئەو دەم گەلانى ئاشتى و ئازادى و ديمۆكراتى خواز باوەشى برايتى بۆگەلى ئەلمانىا دەكەنەو و ھاوکارى تەواى دەكەن لەرنگەى كۆمەلى ئاشتى ھەميشەىى جيهانىيەو، ئەم ئاشتەيش كۆلەكەكانى تەنھا لەسەر پاشماوەى گيانى سەربازانى پروسى دەتوانرىت توندبكرىت.

لەسەرەتارە سەربازەكانمان بەشێوەيەكى گشتى گەمەى بەم ھەولەى ھاوپەيمانان دەھات و پاش لەپوانىن لە ناوھەركى بڵاوكراو بەسەردا بارىوەكان ئەوكات پەوانەى بەرپرسانى بالەى جەنگ دەكرا كەلەبەشى دواو سىپاكەوہبوون، زۆرى پینەدەچوو سەربازەكان ناوھەركى ئەم بڵاوكراوہیەيان لەبیردەچووہو، بەلام دۆژمن ھەركىز بى ھىوا نەبوو لەم كارەى خۆیدا، جارێكى دیکە بەسەرماندا دەبیارانئەو، ئەوجار ویستیان دووبەرەكى بخنە نێو پىزى سىپا و بەرەى ئەلمانىەو بەوہى لەنێو سىپاى باقاریادا پەخنەى توندیان لە سىپاى پروسى دەگرت، بەوہى دەیان گووت: پروسىا ھۆكارى ھەلایسانى جەنگە و ھاوپەيمانان سىپاى باقارى بەدۆژمنى خۆیان نازانن و بەلام ئاشتوانن بەھىچ شێوہیەك لەم كاتەدا ئالىكارىيان بكەن، چون باقارىا لەم كاتەدا لەخزمەتى پروسىادا، لەم كاتەشدا تەنھا دەتوانن بەپرووى نێو ئاگرەكە دەربىنن و پینشەكەشى ئەوانى بكەن. بەراستى شایەنى دان پىنانانە بەوہى كە ئەم بانگەشە بۆگەن و ترسناكانە كارىگەرى بالایان ھەبوو، لەپىزى سىپاى ئەلمانىدا پق لەبەرامبەر پروسىەكان بەرجەستەبوو، لەم كاتەشدا دەستەلاتدارە گەورەكان ھىچ جۆرە ھەنگاوێكى راستەقىنەيان نەما لەم بوارەدا، تائەوكاتەى دۆخەكە لەدەست دەرچوو، لەم كاتەشدا گەلى ئەلمانى تەواى باجى ئەم بىخەمىيەى سەرگەردەكانى دا.

ئەو نامانەى لەلایەن دایك و ژن و كەسەكانەوہ بۆ سەربازەكانى بەرەى جەنگ دەنیردرا ھۆكارى لاوازیبوونى ھىرشى ئەلمانەكان بوو، چون خۆیان لەكاتى جەنگدا لەنەھامەتیدا دەژيان و ئەوكاتەى دەنگ و باس و ئالەى دایك و خۆشك و ژنان و كەسە

نزیکه‌کانیان ده‌زانی ئه‌وه‌ندی تر لاواز ده‌بوون، دوژمنیش ئه‌وکاته‌ی له‌پێگه‌ی دیلکردنی هه‌ندیک سهر‌بازه‌که‌مانه‌وه ئه‌م نامانه‌ی ده‌ست که‌وت و خوێندنیا‌نه‌وه، زۆر به‌جوانی توانیان ئه‌م هه‌له‌بقوژنه‌وه و ئه‌وه‌ندی تر له‌م پێگه‌یه‌وه باوه‌پریان به‌ سه‌رکه‌وتنی خوێان مسۆگرت‌تر کرد.

به‌م جوړه‌ له‌کۆتایی سالی ١٩١٥ دا نا‌قایی و که‌م وره‌یی له‌نیۆ پریز سوبادا دیارکه‌وت و له‌زستانی ١٩١٦ دا کێشه‌که‌ گۆدرا بۆ قه‌یران، به‌لام هه‌مدیس گه‌وتینی سهر‌بازه‌که‌مان هه‌شتاکه‌ له‌ناستی جه‌نگان و به‌رگرکردندا مابوو، خوته و بۆله‌که‌انیان ته‌نها له‌کاتی هه‌سه‌انه‌وه یان نه‌بوونی ته‌قه‌دا له‌یادبوو، به‌لام ئه‌وکاته‌ی فه‌رمانه‌که‌یان فه‌رمانی هه‌رشه‌ردنی بۆ ده‌رده‌کردن هه‌یچان له‌ی نه‌نده‌ما و به‌ره‌وپیری مردن هه‌نگاویان نه‌نا، هه‌ریشه‌مه‌که‌یه‌ک وه‌ها خۆی به‌و شوێنه‌وه ده‌به‌سته‌وه که‌بۆی دیاریکراوه، وه‌کو ئه‌وه وابوو چاره‌نووسی گه‌ل ئه‌لمان ته‌نها له‌سه‌ر به‌رگری کردن له‌م شوێنه‌ی ئه‌و وه‌ستابێت وه‌ها‌بوو.

هه‌ستم به‌بوونی جیاکاری ده‌کرد له‌نیوان به‌ره‌ی پێشه‌وه‌ی جه‌نگ و به‌ره‌ی دواوه، به‌تایبه‌ت له‌وکاته‌ی به‌رینه‌داربووم.

له‌کۆتایی ئه‌یلولی ١٩١٦ دا له‌شکه‌رکه‌م بانگێشت کرا به‌مه‌به‌ستی په‌یوه‌ندی کردن به‌ له‌شکرانی دیکه‌ی پشتینه‌ی پووباری (سوم)ه‌وه، به‌جۆرێک له‌م شوێنه‌دا بۆ یه‌که‌مین جار که‌وتینه‌ نیۆ کوش و بێژی مه‌ترسیداره‌وه له‌گه‌ل دوشمن، جه‌نگێکی سێ گۆشه‌یی که‌ باشترین بۆل نوێنی تاقیکردنه‌وه‌ی تفاق و چه‌ک و که‌ل و په‌لی نوێ بوو، وای لێکردین ئه‌م جه‌نگه‌ به‌ ژه‌هانم ببینم. سهر‌باری هه‌وله‌ یه‌ک به‌دوای یه‌که‌کانی دوژمن، به‌لام به‌ره‌که‌مان توانی پۆژان و هه‌فتان به‌خۆپاگریه‌وه تێپه‌رێنیت، ئه‌گه‌ر شتێک له‌ده‌ست به‌درايه‌ شتێکی له‌به‌رامبه‌ردا وه‌رده‌گیرایه‌وه.

له‌حه‌وتی تشرینی یه‌که‌مه‌دا فیه‌شه‌کێک به‌رم که‌وت، گواسته‌رامه‌وه بۆ به‌ره‌ی دواوه و پاشتریش به‌شه‌مه‌ندوفیری ته‌ندروستی به‌ره‌و ئه‌لمانیا گوازه‌رامه‌وه، ئه‌مه‌ش به‌دووسال پاش له‌جیه‌یشتنی نیشتمانه‌که‌م بوو، به‌راستی له‌و دۆخه‌ی منی تێدا‌بوو وام هه‌ست ده‌کرد ئه‌و ماوه‌یه‌ زۆر زیاده‌تر بوو وه‌ک له‌وه‌ی پۆژ ژمێر ده‌یزژمێریت، ته‌نانه‌ت وام لێنا‌ت‌بوو ئه‌م ده‌زانی شیوه‌ی نیشتمانه‌که‌م چلۆنه، ئه‌وکاته‌ی شه‌مه‌نده‌فه‌ره‌که‌ له‌زه‌ویه‌کانی ئه‌لمانیا نزیك ده‌بوویه‌وه به‌روام نه‌ده‌کرد خه‌لکم به‌جلکی ناسه‌ربازیه‌وه

دەدیت. ئەودەمەي لە شەمەندەفەرەكەدا گۆي بیستی وشەیهکی جوان دەربەری ئەلمانی
بووم لەرزىك بەنیۆ لەشەمدا هات و بېروام نەدەکرد ، ئەمەش لەركاتە بوو كە
نەخۆشەوانىكى ئافەرەت لەگەل ھاوېئى برىندارەكەمدا بەئەلمانیەکی جوان دەدوا،
بەپراستی دەمىك بوو گوێم لەدەنگى ناسكى وەها نەبوو.

لەكوێتادا شەمەندەفەرەكە گەيشتە نیۆ خاکی ئەلمانيا، دەستی کرد بەبەیرنی شار و
گوندەكان.

ئەكاتهی لەسالی ١٩١٤ دا بەناوچە سنوریەكانی ئەلمانيادا تێپەڕین خروش پەر
بەسنگمان بوو، دروشم و سرودەكانمان دەورووبەرمانی تەنبیۆو، بەلام ئیستا ئەو
شەمەندەفەرەي دەمان گوێزێتەوێ بێدەنگی دایگرتوو و هیچ نوسكەیهکی
لێو دەرنایات، هەندىك خۆشحال بوو بەوێ لەبەرەكانی جەنگ بەسەلامەتی
گەپراوێتەو، بەلام هەندىكى دىكەشەمان زۆر نیگەران بوو بەوێ نەیتوانی بوو ئەو
ئەركە جێبەجێ بكات كە هەمووان لە ولاتدا چاوەنواریان لێدەکرد.

لەكەناری شاری بەرلیندا براينە نەخۆشخانەي بېلېتیز، بەم شێوێهە لە زەلکاوەكانی
پووباری (سوم)وێ گواستراوەو بۆ سەر ئەم جینگە نەرم و بالەخانە زەبەلاح و خوشە.
پیش لە گەيشتم بەم جەهانە ئازار و نەهامەتی زۆرم چەشت، زۆر جەنگابووم لەكەنەلان
و دەشت، شەمەنخونی زۆر و نەفسارای خەو ببووم، ئەي ئیستا بۆ لەسەر ئەم جینگە
نەرم و خوشەم ؟

بەلام بەداخەو ئەم شوێنە لەپوانگەیهکی دىكەوێ بۆمن هەمدیس نوێ و ناخۆش
بوو.

ئەو بەها و وراڤەي سەرباز لە بەردا هەيەتی لە نەخۆشخانەدا بەرجەستەنابى،
لێرەدا گوێبىستی هەندىك گوتە و قسەدەبووم كە پێشتر لەبەرەكانی جەنگدا ئەم
بىستبوو: گوێم لەبەرىندارىك بوو بە خۆ فشكردنەوێ شانا زىيەوێ باسی لەترسنۆكى و
خوێرێتی خۆي دەکرد لەوێ چۆن هەلپاتوو و نەيوزراوێ تەقەبكات! يەكێكى دىكەي
لەو لاوێ دەيگوت خۆي پۆششتۆتە نیۆ تەلەدېكینەي سەربازىيەوێ بۆلەوێ
بۆنەخۆشخانەي بنێرن، بەم كارەي خۆي دەگوت كارى پالەوانان، هەندىك
لەهاوېنكانی ئەوێم بەم قسانە توپە دەبوون هەندىكى دىكەش سەريان بۆ دەلەقاندن
و مكو نیشانەي دەست خۆشی لىكردن. بەلام بەداخەو بەشی كارگێرې بەرپرسی ئەو

نەخۆشخانەيە ئەم فرەمۆزە ترسنۆکانەي ھېشتەمە، ئەم باش گرنکی نەدانە بەسوپا
مانای نەنگی و گەحۆلی سەرکەمکان بوو. ئەو دەمەي توانیم جارینگی دیکە بەرئەدا بڕۆم
داوام لیککردن مۆلتەم بەدەن بۆنەمەي سەردانی بەرلین بکەم، ئەوانیش پێیان دام.
پایتەخت شەلەقابوو، قات و قەری و بڕسیتی بلاوبیوەوە، خەلکەکەي نۆز بۆ و کینە
لەدل ببوونو بەلام لەبەرامبەر کی؟

شینوازی قەسەکردن لەنیو یانەکاندا ھێچ جۆرە جیاوازییەکی ئەوتۆی نەبوو لەگەڵ
شینوازی قەسەکردنی کەسە ترسنۆکەکانی نیو نەخۆشخانەدا، ڕەنگە ئەمەش بەمۆي
ئەووە بوییت کە ترسنۆکە ھەلەتووەکانی جەنگ بەرزۆي بوو لەیانەکان دەکەن و
لەویدا ژەھری خۆیان بەسەر نامادە بواندا ھەلەدەبرێژن.

میونخ دۆخی لە بەرلین خراپتر بوو.

پاش لەمەي بەتەواوەتي چاک بوومەوە پەيوەندید کرد بە لەشکری فریاکەوتنی
سەربازی لە شاری ئەلفان. ئەو دەمەي بە گیانە شکست خواردوویەکە یەو لە میونخ
پوانی نۆز بۆ لێی ھەستا. وەي ئەو دەستە سەربازیەي پەيوەندید پێوە کرد بۆ
دوژمن دڵخۆشکاریوو، ییگومان بەرپرسیانی بەلام ھێچ لەسەربازەکان باشتەر نەبوون؛
چونکە دەستەیک لەسەربازانی پێشتەر جەنگ دیتوو درابوو دەستی کۆمەلێک
لەئەفسەری پێشتەر جەنگ نەدیتووەوە بۆنەمەي مەشق و ڕاھینانیان پێبکړیت، بۆیە
نەیان دەتوانی لەو سەربازانەیان بگەن کە بەخوێنی خۆیان بەرگریان لەخاک و
نیشتمانەکیان کردبوو.

بەبی لەپێش چاوگرتنی ئەم دۆخەش ھێچ کات باری دەروونی سەربازان دڵخۆشکار
نەبوو، بینیم نۆزبەي کارە سڤیلیەکان دراووە دەستی جووہکانەو، ھەموو جیگری
بەرپرسیان لەوان، ھەموو جۆرە جیگرەوہیک، بەراستی ئەم دۆخە منی ھەژاند و نەم
توانی بەراورد نەکەم لەنیوان ئۆیئەرائی ھەلبێژاردەي گەل لەنیو خاک و لەبەرەکانی
جەنگدا.

لەوێش ئەھامەتي تر خراپی دۆخی ئابوری ولات بوو، لە بواری ئابوریەتدا
جولەمەکان پایە و کۆلەکەن، لەم کاتەدا وەکو جالجانۆکە دەستیان بەمژینی خوێنی
گەلی ئەلمانی کردبوو، بەلام بەبی پەلەکردن، جووہکان لەیەخستەنەمەي سەرچاوہکانی
بەرھەمی جەنگەوہ توانیان خۆیان بۆ وەشانەدنی گورزیکی جەرگ بڕ لە ئابوری

نەتەوھەيى ئازاد ئامادەبەكەن، بەھاتنى زىستانى ۱۹۱۶-۱۹۱۷ زۆرىھى بەرھەمەكانى
 ولات كەوتۈر ژۇر دەستەلاتى سەرگەردە دەولەمەندە پىلان داپۇزەرە جولەكەكانەوہ.
 لەم كاتەشدا گەلى ئەلمان سەرقالى كۆكردنەوہى پق و كىنەبوو بەلام لەبەرەمبەر كى
 ؟۱۰

لەوكاتەي جووھەكان سەرقالى گىرفان بېرىنى نەتەوہبوون و ھەولى دەست بەسەردا
 گرتىيان دەدا، بانگەشەكان لەدژى پروسىيەكان بوو، بەلام ئەوانى لەدواوہى بەرھەكانى
 جەنگەرە بوون ئەوئەندە ھۆشيار نەبوون كە بزانن داپۇوخانى پروسىيا ماناي
 لەناوچوونى باقارايە و لەناوچوونى باقارەش ماناي تەوانەوہى پايخە، واتە
 ھەردووكان پىگەوہ گرىدارون، بەلام مەن دەمزانى ئەم گەمە گلاوہ پىلانگىرى جووى
 بەدواوہى، بەم كارە باقارى و پروسىيەكان دژى يەكتر پادەوہستىنن و خۇشيان
 سەرقالى پووتكردنەوہى دانىشتوان بوون لەھەرجۆرە دراوۈ سەرچاوەيەكى بژئوى،
 لەم كاتەي كە لەباقارايە جەمىن بە پروسىيا دەدا جووھەكان سەرقالى كلۆركردنى
 خودى دەستەلاتى ھەردو دەولەت بوون بەوہى پىلانى بەپاكاردنى شۆپشيان
 داپشتبوو.

بەپراستى بەم دۆخە قايىل نەبووم، بۆيە داوام كرد بەگىزپنەوہ بۆ بەرھەكانى جەنگ،
 ئەو پۆزەي داواكارىكەم پەسەندكرا زۆر خۇشحال بووم و مەيونىخ بەجى ھىشت، لە
 ۱ ي رەشەمىنى ۱۹۱۷ دا سەرلەنۆي پەيوەندىم بە لەشكەرەكەمەوہ كەدەوہ، لەتىكۇشان
 بەردەوام بوومەوہ.

لەكۆتايى سالى ۱۹۱۷ دا سوپاي ئەلمانى تەوانى بەسەر نەھامەتيەكانى بى
 ئومىدبووندا سەربەكەوت، داپمانى تەواناي بەرگىرى كردنى پروسىيا ئومىدى بەگەلى
 ئەلمانى بەخشى، كشانەوہى پروسىيا لەجەنگ ماناي سەركەوتنى جەنگ بوو
 لەبەرژەوندى ئەلمانىا، لەم كاتەدا لەشكر و دەستە و سوپاكانى باقاريا گەرانەوہ
 دۆخى جارانى سەرھەتاكانى جەنگ و بەدل گەرمىەوہ سەرقالى چىرىنى گۆزانى
 و سەروەكان بوون، نەوہ كىنشانى بەنگ، سەرلەنۆي ژيانەوہى ورە لەناخى
 سەربازانماندا ماناي چارەباشى پىدەبەخشىن، شكستى ئىتالىياش لەسالى ۱۹۱۷ دا
 ئەوئەندى تر خۇشى پىيەبخشىن، دەروونى سەربازەكان پىيوو لە باوەر بەسەركەوتن،
 ھەموان چارەنوڤى ھاتنى بەھارى ۱۹۱۸ و كۆتايى ھاتنى جەنگيان دەكرد

بەسەرکەوتوویی ئەلمانەکان، بەراستی زستانی ۱۹۱۷-۱۹۱۸ زستانی ئارام بوو، ئارامیەکی پیش لە هەڵکردنی با و گێژەلۆکە بوو، دژی بە ئەلمانیا و بەقازانجی مارکسی و جوو!

لەم کاتەدا ئامادەکاریەکانی ئەلمانیا بەردەوام بوو، لەم وەختەدا تادەهات هیزی زیادتر بەرهە بەرهی پۆژناوا دەپۆشت و خواردن و چەك و تەقەمەنی زۆریشیان بۆ دەناردن، هەموو شتێك ئامازەیی دیارکەوتنی هیزیشکی مەزنی سەرانسەری بوو، بەلام ئەوەی چاوەڕوان نەکراو بوو پوویدا و ئەلمانەکانی توشی شۆك کرد!

دوژمنانی باقاریا بەخۆیان دەگووت: دەبێت پێبگیرین لەم سەرکەوتنەیی ئەلمان، نابێت بەیلێن تاکووتابێت، ئەمە لەکاتیکیدا بوو کەئامازەکانی سەرکەوتنی تەواوی ئەلمانیا دیارکەوتبوو، دوژمنان پەنایان بردە بەر ھۆکاریکی زۆر کوشنە بۆ داڕووخانی ئەلمانیا، تاکتیکیکی نوێ بەکارهات بۆ لەناوبردنی هیزەشەکانی ئەلمانیا لەبیشکەوه پیش لەوەی بکەوێتە سەر پێ.

لەم کاتەدا کرێکارانی کارگەیی ئازوخە مانیان گرت!

وایان خەمڵاندبوو کەسەرکەوتنی ئەم مانگرتن و نەچونەسەر کارە مانای داڕمانی بەرهی ئەلمانیا دەگەیەنێت؟ چونکە داوێن نەکردنی خۆراک و پێداویستیەکانی وەکو تفاق و چەك و کەرەستەیی سەربازی بۆ سەربازەکان مانای لەنگ بوونی هیزەیی سەربازانە پیش لە هیزەش بردن، ھاوێمانەکان پاشان هیزەشیان کردە سەر بەرهەکانی ئەلمانیا و لەچەند قۆلیکەوه کەلینیان خستەنیو ریزی سوپای ئەلمانیا، بەم جۆرە کردارانە دوژمنانی ئەلمانیا بە شکستەوه بەرهە سەرکەوتن هەنگاویان ھاژوت، سەرمايە نیو دەولەتیەکان دەستیان بەسەر ئەلمانیا دا دەگرت، سەرخیستنی مارکسیەکان دەگەیەنێتە ئامانجی خۆی، بەلام لەم وەرەدا تارا دەیک ھاویمانان سەرکەوتوونەبوون؟ چونکە مانگرتنی کرێکارانی کارخانەکان زۆری نەخایاند کۆتایی پێهات، بۆیە زیانی زۆری نەبوو بۆ بەرهەکانی جەنگ تەنھا ئەوە نەبێت زیانی لە باری دەروونی دانیشتوان ولات گەیاندا!

هیزی پێشمەرگەمان کەمافی خۆی بوو پێرسیت و دەپێرسی: جەنگان مانای چییە لەکاتیکیدا ولات سەرگەرمی خۆشی گیرانە بەسەرکەوتنەوه، لەرێگەیی نەناردنی ئازوخەوه؟ ئایا ئەوە پاستە سەرباز لەکاتیکیدا بۆ ولات دەجەنگێت ئازوخەیی لەلایەن

گەلى ولاتىمۇ لىبېرىت ؟ كەۋاتە لەم كاتەدا بۇچى پىئويست دەپىت سەربازەكانمان
خۇيان بەكۈشت بەدن ؟

نايا مانگرتنەكە بۇ ولاتانى دوژمن قازانجى چى بوو؟

لەزىستانى ۱۹۱۷-۱۹۱۸ دا لە خىۋەتەگەكانى مىزى دوژمن بى ئومىدى جىگەى
ئومىدبەخشى گرتىۋە، ھەرچى خەون و ھىوابوو بوۋەيە تۆز و بابردى، ھىرشە يەك
بەدوا يەكەكانى ھاۋپەيمانان بۇ سەر ئەلمانىاي زەبەلاح ھەموۋى بەشكست كۇتايى
دەھات، ئەم ولاتە زەھىزە، ئەلمانىا، بەدەستىكى قەلغان چەكە بۇ پاراستنى و
بەدەستەكى تىرىشى شىمشىرى ھەلگرتوۋە بەمەبەستى لىدان لە بەرەى دوژمن، جارىك
بەلای راست (پۇژھەلات) و جارىك بەلای چەپ (پۇژئاۋا) و جارىكش بەلای باشورى
دەست دەۋەشىنىت، پىش لەۋەى سوپاي ئەلمان دەستى لەدوژمنىكى بىتتەۋە
دوژمنىكى دىكەى بۇ دياردەكەۋىت، ئەمەش ماناي جۇگەلەبەستنى خوين بوو، بەم
جۇرەش دەستى شىمشىر تواناي بەرگرى كردنى ھەبوو لەقەلغان و قەلغانىش
لەشىمشىر، ئەۋدەمەى ھاۋپەيمانان ئەيان دەتوانى بەرگرى سوپاي ئەلمان تىك
بشكىنن، چاۋەنۋاپى ھىرشى ئەلمانەكان بوون، ئەم جۇرە ھىرشانە ھاۋپەيمانانى زۆر
دوچارى شۆك كىرەۋە. بەردەوام بوون لەبەستنى كۆنگرە جارىك لەپارىس، جارى
داھاتوۋ لەلەندەن، بانگەشەكانىشىان تارادەيەك بى ۋەيى پىۋەدياركەۋتەۋو؛ چونكە
زۆر گران بوو ھەموان بىۋاپىتىت كە سەرکەۋتنى ئەلمانىا نامسۇگرە.

بى دەنگى بالى كىشاپوو بەسەر بەرەكانى جەنگدا و دوژمن دەستى لە فرەۋىزى
ھەلگرت؟ چونكە بۇچوۋنەكانى جىگەى پى قايل بوون نەبوون، ھەرچى سەربازى
ئەلمانى لەناۋەندى جەنگدا بىۋاپى بەشىتى خۇى ھىناۋو؛ چونكە جەنگىكى داھاتوۋ
ناپوون دەكەن، بەلەناۋچوۋنى پووسەكان تارادەيەكى زۆر لەسەرکەۋتن نىك
كەۋتەۋە، پاش لەۋەى دوژمنان لەپۇژھەلات و پۇژئاۋاۋە بەگالتەجارى پىكرنامەۋە
ھىرشىان دەكرىنەسەر ئىمەش بەرگرىمان لەخۇمان دەكرە، بۇماۋەى سى سال
بەرگرىمان كىر لەدزى پووسىا، لەم كاتەشدا پارىس و لەندەن و پۇما بىۋاپان وابوو
كەشكست چاۋەنۋاپمانە لەبەرامبەر پووسەكاندا؟ چونكە بەژمارە ئەۋان زۆر لەئىمە
زىادەتريوون.

لەپایىزى ١٩١٤ دا دواى پووداوى تاننېرگ، كاروانى دىلەكانى پووسيا بەرم
 ئەلمانىا بەرىكەوتن، لەو ساتە بەدواوە هاتنى دىل بەرەو ئەلمانىا بەردەوام بوو، بەلام
 زۆرى نىزىنە لەپووسيا نەدەبىرايەو، ھەرسوپايەك لەبىرى پووسيا دا بوايە تىوار
 تىادەچوو، چۆن دۆڤان شايمى فەرمانفەرماي قەيسەرى نىكۆلاي پەر لەپياگە كە
 دەكرىنە قورىانى خوا جەنگ ؟ لەم كاتەدا ئەلمانەكان ماقى خۆيان بوو بە نىگەرانيەو
 بىنەپرسىار و بىژن: تاوەكو كەى ئەم پىشپىكىيە بەردەوامى دەبىت؟ ئايا تاوەكو
 كۆتايى سوپاي ئەلمانىا تواناي خۆپاگرتنى ھەيە ؟

كى ناليت پۆژىك نايات كە پاش لەوھى ئەلمانەكان لەجەنگدا سەردەكەون سوپايەك
 لەدىلى پووسيش لەئەلمانىادا بەرجەستەنايىت؟ واتە پەنگە پووسەكان بەم پەنگەدا
 دواتر ھەنگاوى كارى لىوگەپرخەن، ھاوپەيمانان دەيانزانى پووسيا پەنگە
 سەرىكەويت، بەلام نەختىك دواوەكەويت، بەلام پووسيا لەناكاو كەوت و بەمەش وەرە
 ھاوپەيمانان تارادەيەكى زۆر داپووخا و ناوكيان كەوت، ھاوپەيمانان دەيان زانى
 ئەلمانەكان خۆيان بۆھىرشى بەمار نامادە دەكەن، ھەستيان كرد ئەو سوپايەي پىشتەر
 دووگەرت ببوو، بەلام ھىشتاكە چۆكى دانەداو و لەبەرامبەر سوپايەكاندا
 وەستارەتەو و خۆيان بۆھىرشى كوشندە ھاز دەكەن، ئەمەش دواى كۆكردنەوھى
 ھەردوو بەرەكە بوو لەكەنارى پۆژئاواي ولات بەمەبەستى ئەنجامدانى جەنگى
 يەكلاكارەوھى فراوان.

بىنگومان ھاوپەيمانان لەساڵانى ١٩١٧-١٩١٨ لەدۆخىكى وەھادابوون كەمىچ
 ئىريەيان پىنەدەبرا، ئەوكاتەي گەرمەي ھەورە تریشقەدەھات وایان دەزانی ئەو
 سوپاي ئەلمانە و ھىرشيان كۆدۆتەسەريان و بەرەو پوويان ھات، بەپراستى
 سەركردەكانيان لەدەم بىركردنەوھى وردەو ترسيان لى نىشتبوو، لەوكاتەي فەرمانى
 دوا ھىرشى ئەلمانەكان پادەگەيمەزا مانگرتنى گشتى لە ولاتى ئەلمانىا راگەيمەزا،
 چۆن؟ بەپراستى ھەموو جىھان دووچارى شۆك بوونەو و نەيان دەزانی ئايا بەپراستى
 ئەو ئەلمانەكانن ئەم كارەدەكەن ؟ ئەمەش ھەناسەي نەمرى بە جەستەي مردووي
 سەربازانى ھاوپەيماناندا كۆدەو و لەبىرى بى متەئەييى بپوا پتەوي جىگەي گرتەو،
 ھەمووان بەو قايىل كرابوون كە بەرگرى كردنى درىزخايەن لەدۆى ھىرشەكانى
 ئەلمانىا ماناي سەركەوتنە، يا ئەلمانەكان تا دەتوانن سەركەوتن بەدەست بىژن بەلام

دوا وتە لای ئەو بەرەبە دەبێت کە تاوەکو دوا هەناسە دەمێنێتەوە، ئەمە دروشمی پۆزنامە فرەنسی و ئینگلیزی و ئەمریکایەکان بوو. بەوێ هەولێ چەسپاندنیان دەدا لەمیشکی خۆتەراندان، لەم کاتەدا بانگەشە وردەبخشەکان هانی بەمیزبوون و زیادکردنی خۆپاگری دەدا لای سەربازانی هاوپیەمانان، لەم کاتەدا لە ئەلمانیا شۆرش هەڵدەبە، ئەمەش مانای سەلماندنی سەرکەوتنی هاوپیەمانانە، بەم کارەش دەستی لەرزۆکی دوژمن هێزی هاتەو بەر و بەرەنگاریان بۆ گەڕایەو بۆ سەرەتاکانی جەنگ، ئەمەش لەکاتیگدا یە کە ناویمیدی پێشتر هەموو چالاکیەکانیانی ئیفلێج کردبوو.

مانگرتنی کارگەکانی ئازووخە ئەلمانیا ئومیدی بۆ هاوپیەمانان بوژاندەو و ناخۆشی بێ هیوایی پەواندەو، ئەگەر چی لەم شکستە تارادەیک ئەلمانەکان سەرکەوتن گەر بەروالەتیش بێت، چاودێران لەم کاتەدا بپوایان بەخۆیان هینا بەوێ سەرکەوتن دەبێتە پشکی هاوپیەمانان.

گەرەبی ئەووم پێبەخشرا کە لەهەردوو هێرشێ یەکەم و دوا هێرشدا بەشداریم، بەچێژترین کاتی من گواستەووم بوو لەبەرگریەو بۆ هێرشکردن، دوا ئەوێ سێ ساڵ لەدوێخێ چاوەپوانیدا بووم، چاوەنواپی پۆزی هەسابکاری، هێرشێ بەهاری ۱۹۱۸ گەرانیدیەو بۆ کەش و هەوای پایزی ۱۹۱۴، کە دەستە سەرکەوتووەکانمان بە شەکانەوێ ئالاکەمان و وتەوێ سرودی نیشتمانیمانەو بەرەو هێرشبردن بەمەرکەوتن، لەم هێرشانەماندا لەو دنیابووین کە لەهەردوو بەرەو پۆزەلەت و پۆزناوادا سەرکەوتن بەدەست دێنین.

بەلام پۆزگار چارەنوسی چاوەنواپ نەکراوی بۆ حەشاردابووین؟! لەهەوینی ۱۹۱۸ دا هیلک کەوتن بوەدیارە و بەهەموو بەرەکانی جەنگماندا تەنێو، دووبەرەکیش کەوتە نیوان هارولاتانی پشەوێ بەرەکانی جەنگمانەو، بەلام ئەمە لەبەرختاری چی بوو؟

بووداوەکانی ئێو ولات بەبەرەکانی جەنگ نەدەگەیشت، هەندیک دەیان گەوت گەل بەرەوامی دان بەجەنگ پەت دەکەنەو چونکە گوپ و تینی لێبپوون و لەمال و دارایی دایروتانەو تەو، یەکیکی دی دەگەوت تەواو چێر ئەلمانیا هەتاو سەرکەوتن بەدەست ناھێنیت، کەواتە بەرەوام بوون لەتیکۆشان مانای ناتەواوی شیتی

دهگه يهنيت، بهرآستي قهيسه رغولپوم و سهرمايه داران تاكه قازانچ كارن لهبرده وامي دان لهبرده وامي دان بهم كوشتارگه يه.

پرپاگهندهكاني چاكسازي ويستراو لهلايهن پيشه وهران و سياست مه دارانهوه بهنيو پريزي جهنگاوه راندا بلاوبويهوه، بهلام نه مه هيج كارگره ي نه بوو لهسر دهروني سربازهكان، هم سربازانه و نهوانه شي لهدهشتهكاني فلاندهروه بهسرودي (نلمانيا لهسرودي هه موويهوه) و ناوچه و خاكهكاني ديكه ي نلمانيا خوئينيان پزا له پيناو هلبژاردني راستموخو و پا ي گشتي دا خويان نهكرده قورياني، بهرآستي نهوانه ي داواي هلبژاردنيان دهكرده لهم كاته دا جگه لهگه مرژه گه ليك هيجي ديكنه بوون و قسه ي هم كه سانه سنوري قسه كردني تينه ده پهراند، بهرآستي بهرمكاني جهنگ تاراده يه كي باش لالا بوو له موقفي پوچ و گيل و كه ودهن، لهوكاته ي پياواني نيو په رله ماني سر به پارته كان سمرقالي به دهست هيناني دهست لآت بوون له رنگه ي په رله مانه وه، نهوكاته سوپاي نلمانيا برياري بهرده وامي داني دابوو له جهنگ و تيكوشان له پيناو بهرودان به سروربه كاني نيشتمان. سوپاي نلمان نهيده ويست دهست له بهدي هيناني نامانجه كه ي هلبگرنت: سركهوتن، بو گهياندي نامانجه كه ي بهرپز شيدمان و ثيرت و بارت و ليكنت و مانگرته كانيان، بهوش قايل نهده بوون كه چه مكي دهست لآت بكهويت دهست نهو كه سانه ي هيج كات به شداري جهنگ نه بوونه و دهianeويت سوپا بخنه ژير دهست لآتي خويانه وه.

خوم زورم بق له سياست مه داران ده بويه وه، چونكه ميلله تيان چهواشه دهكرده، بهرآستي هم ياربه يان بهسر مندا تينه ده پهر ي. خستنه پروي سوربوون لهسر بهرژه و هندی گشتي په رده پوشي مه بهسته راسته قينه كانيان ي پنده كه ن: پر كردني باخله فلاكان و دروست كردني باله خانه ي شكومه ندي خويان لهسر دار و پهرووي ولات.

نهوانه ي لهسره تاوه به شداري جهنگيان كرد به هه مان شيوه ي من سهيري نهو سياست مه دارانه يان دهكرده، بهلام نهوانه ي دواتر په وانه ي بهرمكاني جهنگ كران تاراده يه كي زور پنجه وانه ي نيمه بوون له بير كردنه وه دا. بهرآستي تيكه لاوبووني سربازه كوز و نوييه كان بووه و هوي هلووه شانده نه وه ي يه كگرتويي پريزه كاني سوپا.

لهكۆتايى ئەيلولى ۱۹۱۸ دا لەشكرەكەمان بۆ جارى سىيەم ئەو شويىنەى داگىركردەو كە پىشتەر لەرىنگەى ئەو لەشكرەشەو داگىرمان كرد كەلەسالى ۱۹۱۴ دا پەيوەندىم پىئوەكردبوو.

لەم شويىنەى ئىستادا لەسالى ۱۹۱۴ دا خۆم و ھارپىكانم بەدەم گولەبارانكردنەو ھەربىيە ھەمىرەى دوزمىن ھەستابويىنەو، لەم كاتەدا دلى ھەموومان پەر بوو لەخۆش ويستنى نىشتمان و گەل. لەم كاتەدا كەس خۆى بەقورباني نەدەزاني گەر بشمردى، چونكە وای دەھاتەپىش چاۋ كەبەم كارەى خاك و ولات و نىشتمانەكەى دەپارىزىت.

لەتەموزى ۱۹۱۷ دا بۆجارى دووھەم ھەمان ناۋچەمان داگىركردەو، ئەم شويىنە بۆ ئىمە خاكىكى زۆر پىرۆز بوو، چونكە لەم خاكەدا چەندان ھارپىم تەرمەكانيان نىژداون بەوھى لەپىناو نىشتماندا گيانيان بەخت كرد و لەچاۋى ئەوانەو بزيىسكەى وە بۆ سەربازاني ديكە بەرزەبويىو. ئەم شويىنە بەر لە سى سال بەھىرشىكى زۆر جەگپرانە داگىرمان كرد بۆيە ئىستا كاتى بەرگري لىكردنىتەى. لەو كاتەى ئىنگلىزەكان بەتۆپ و بۆمب بارانيان بەسەرماندا دەباراند و ھەولى داگىركردنى دەشتەكاني فلاندەرى دەدا ئىمە بۆ بەرگري كردن خۆمان ئامادە دەكرد و لەم كاتەدا بۆھەريەكەك لەئىمە مشتىك خاك لەھەموو شتىك پىرۆزتريبوو، واماں دادەنا ھارپى گيان بەخش كردوھەكانمان چاۋدىریمان دەكەن، بۆيە ئىمەش نايىت دلىان بشكىنن بەوھى لەئامانجەكەيان لانەدەين، بەلام تادەھات پىزەكانمان تەسك و بچوك دەبويەو، ئەوكاتەى ئىنگلىزەكان لە ۳۱ ى ئابدا لەم ناۋچەيدا تەنگيان پى ھەلچىن سەردايەتى بىرارى پاشە كشى كردنى بۆدەركردىن، ئەم لەشكرە بەرەبەرە بەرەو كەمبۆنەو دەچوو تەنەت ژمارەكەى بۆ چەند دەستەيك كەم بويەو كە لە ماندووبوندا خۇيان بەپىئو پانەدەگرت.

بەلى ئەو شويىنەى يەكەمىن ھىرشمەن لىئو دەست پىكرد لە پايزى ۱۹۱۸ دا گەپراينەو بۆى، بۆ ئەو گوندەى كە جارىبەجار بۆ ھەسانەو پەنامان تىدەگرت، ئەو گوندەش ناۋى (كۆمىن)بوو، بەپاستى ئەم گوندە لەجىگەى ھوانەوھە گۆپا بۆ گۆپەپانى جەنگ. لەپاستيدا گۆپانى جەنگ ھەمان گۆپەپانى جاران بوو بەلام كەسانى بەشداربوو گۆپابوون: ئەمانە سىياسەت ببوو ھەموو ئىش و كارىكيان،

چونکه نو ژمهړه سربازونه نوښه کول، له ګڼ ځایاندا هیڼا بویان توانی بوی بګات زاری و مینشکی ژوربه سربازوکان.

شوی ۱۲-۱۴ ی ګه لا پړزانی ۱۹۱۸ توپخانه کانی نینگلیز به ګازیک که پنی دهوتریا (ګازی خاچی زهره) دوستی دایه توپبارانګردنی هیله کانهان، هم ګازه یه ګڼ له تاییهت مندیه کانی نهوه بوو که هست به بونی نه ده کرا بونهوهی خوتی لهی لادهی، تانهو کاتهی نیشانهی کاریګریه کانی له سر جهستت دیار دهکوت. له کاته له شکرې نیمه له ناوچه یه کی نزدیک له چومی لایر بوو. نو دمه ی هست به کاریګریه کانی هم ګازه کرا کاروانی ګواستنهوهی بریندارانی هم ګازه دوستی پینګرد، به پراستی ژماریه کی ژور بوو، هندیک له توشبوان به ګازه پینش لهوهی بګنه به ره کانی دواوه به مهبهستی چاره سر وهرګرتن مردن، خوشم دمهو به یان هستم به کاریګریه بونم به ګازه کرد و به به ره نازار هه مو له شمی ګرتهوه. چاوم ګری تیبه بویو هیزی له سر پیوه وهستانم نه ما بوو، وکو سرخوش به دیو و نو دیودا دهکوت، به بارهوه به ره به ره کانی دواوه کشامهوه، چهند کاترمیریک دواتر هستم کرد له نوتکدام و چتم نه دینی، به دڅه موه بون خوخانهی (باسفلك) ګواسترامهوه و لهویدا هستم به دیارکوتنی شوړش کرد.

شوړش به لای هندیکهوه ببوه کاریکی ناسایی، به لام به لای موه هیچ ناسایی نه بوو، هر لهو کاته دا کرنکارانی کارګه ی نتروخه و تفاق سوریازی مانیان ګرت. سرباری نهوهی له و لهوی هاوپنمهوه دم بیست که گشت شتیک تهواوبوو دڅه که له دست درچوو و په ګه چهند ههفته یه کی دیکه شوړش هه لایسا! به لام من بوخوم بروام به جوړه دهنگزیانه نه ده کرد، بروام وابوو نهوهی لای نهوان بووته ګرنگ تمنا مانګرتنیکی ساده له شپوهی مانګرتنه کی بههار و پاش ماوه یه کی کورت هه موویان لینی په ژوان دهنمووه ده ګرینهوه سر نیش و کارهکان و جګ له برژمه مندی نلمانیادا کوتایی پندیت.

دوی نهوهی ګه یشتهموه بیمارخانه جاران جرنیک ګوښیستی یاخی بونی هیزی دیریایی دمووم، بهوهی لهسویای ولات هلکه پراوتهوه، بروام وانهوو هیزی دیریایی هرګیز خمنجر له پشتمانی نیشتمان بدات، بویه ګوتم په ګه یاریه ک بیت یان ګه

مەلەننىسى پاستەقىنەش يىت ئىسا ماۋىيەكى زۆر كەم دەخايەنەت و ھەموان
دەگەپنەمە بۇ بەرەكانى پىشەمەۋى جەنگ.

لەخەزەلۋەرى ۱۹۱۸ دا بارودۇخەكە زىادتر شەلقا، بەيانىيەك بەسۋارى تۇمبىلى
بارەنگەر ژمارەيەكى زۆرى كارمەندانى ھىزى دەريايى گەيشتنە نىو شار و ھانى
بەرياكردنى شۇپشيان دەدا، لەم كاتەدا سەركردەى ئەم بزوتمە شۇپش خۋازە
(لەپىناو سازادى و ئابروۋى گەلەكەماندا) ئەم گەنجە جولەكانە بوون كەپىشتەر ھىچ
كامىكيان نەچۈوبوونە جەنگەمە.

نەختىك تەندروسىتىم باشتەر بوو، بە پوونىيەكى پىژەيى دەمتوانى شتەكان بىيىنم،
پژىشكەكان پىيان گوتم: كاريگەرى ئەم گازەى بەرت كەوتوۋە بەتىپەرپوونى كات كەم
دەكات و نامىنىت، بەمەش بىنايت بۇدەگەپنەمە، بەلام بەلىنى ئەۋەيان پى نەدام كە
ھەموو شتىك ۋەكو جارى جارانى لىدیتەمە.

دگل باشتەرپوونى تەندروسىتىمدا شۇپش ھەلايسا، بەلام مەن بەتەنى بە
جولانەمەيەكى ناوخۇيىمان دانابوو، ھەۋلى قايلكردنى ھاۋلانى بىمارخانەم دەدا
بەۋەى سەربازانى دەريايى ۋلات ئەمەكدارىيان لەئىمە كەمتر نىيە بۇ ۋلات، بەلام
پووداۋەكان بى ئومىدى كردم، شۇپش بەچەند پۇژىك ناۋچەيەكى بەرفراۋانى كرتەمە
و ئەم درمە تەنەمە بۇ ميونىخ كە مشتىك لە جولەكەكان دەستيان كرتبوو بەسەر
بىرۈبۇچونى خەلكانى ميونىخ دا. بەلام ئەم گۇزەنكارىيانە ھەرگىز نەيان توانى بوو
لەبۇچۈنەكەى خۇم ھەلگەپنەمە: شۇپشنىكە چۈرچىۋە تەسكە، بەلكۇ ھەۋلىكە بۇ
ياخى بوون و بەتەنھا يەك گەلەكەشتى ئەنجامى دەدەن و سويا پىنگە بەمە نادات و بە
تىپەرپوونى چەند پۇژىك سويا ھەموو ئەمانە پىشلىل دەكات.

پۇژانى دواتر بۇمەن ھەلگىرى ھەۋلى زۆر چاپس كاربوو. شۇپش لەمەموو ۋلاتدا
تەنى بوۋەۋە، تەنەت لەبەرەكانى جەنگىشدا باسى چەكدانان ھاتبوۋە ئاراۋە.
لە ۱۰ ى خەزەلۋەرى ۱۹۱۸ كەشيشىك ھات بۇئەو نەخۇشخانەيەى مىنى لى بوو،
بۇئەۋە ھاتبوۋە ھەندىك قەسمان بۇيكات. لەم قەشەيەمە ھەموو شتىكىمان زانى.

بەو پەرى جۇش و خۇشەمە گوتم بۇ پادىرايوو. بە دەنگىكى گېر و نوساۋەۋە
قەسەى بۇدەكردين، پىنى راگەياندىن كە بئەمالى ھومونزولن مافى سەركردايەتى
كردنى ۋلات و تاجىيان لەدەست داۋە، ئەلمانىاش شىۋازى ھكوم پانى تىيدا لە

پادشایه تیهوه بۆ کۆماری گۆڤدراوه. داوای پاپانهوهی لیکردین لهخوا بهوهی نهم پهپروه نوینیهمان کارا و بهسوودی گهل بێت و لهداها تودا دهست لهگهلهکهمان مهلنهگرت و بشتی لینهکان.

ئەم قەشە لە وتەکانیدا باسی لە خانەى خاوەن یان مالى پاشا کرد و تینیدا نامازەى بەهەموو کار و چاکەکانى بنەمالەى ھوھونزولەن بۆ میرانیا و پروسیا و نیشتمانى ئەلمانى بەگشتى کرد. پیاوھ پیرەکە گریان قوڕگى داگرتبوو. ئەمەش وای کرد ھەموو نامادەبوانى نێو ھۆلەکە بەدویدا لە پرمەى گریان بەدەن و دەست بکەن بەشین و واوەیلێ. ئەودەمى کە شیشەکە راھى ناچارى ئەلمانەکانى دەکرد لەبۆ چەک دانان پى پراگە یاندەن کە ولاتەکەمان. ئەلمانیا. لەجەنگدا دۆزا. ئىستاق لەژێر سینیەرى بەزەبى دۆژمى سەرکەوتومانداين و دەبیت بەھەموو پىنگەوتىنک قایل بێ کە ئەوان پىشکەشمانى دەکەن و دەبیت بە دەستبەلای دابنێن. ئەوکاتەى قەشەکە بەم ناستى قسەکردنە گەشت ئەم جەھانەم لەپىش چا و بوو تارىکستان و گۆنم هیچى نەدەبىست و چاوەکانیشم چىتیکى نەدەبینى. وەکو سەرخۆش ھۆلەکەم بەجى ھىشت و بەرمو نوێنەکەم بەرێکەوتم. سەرى گرگرتووم خستەژێر بالیفەکەمەوھە ئەم دەویست بەروا بەم راستە تالە بێنم.

بسمارك، يەكخارمۇھى ئىلمانى

پاش له ناشتني دايكم تاوښكو شو ساته بوهيچ كس نهمگرياو، خوم لاسر خوپډاگري ډاهينابوو، له چوار سانې جنځدا دهمديت چلون مردن هاورې خوشويستكانه لمدست دهردينييت و درمويان دمكات، هرگيز بوجارنيكش تاكه فرميسكيكم نهرشت و خوم لاسر شو ډاهينابوو كښمانه پالوان و پينگي بهميني ولات لاسر جهسته ټمانه پونييت دهنرنت. شو دهمي له جنځدا گاز بمرم كوت ومخت بوو دهمستېكم بهگريان بهلام همستم به هيزك دمكر دهمناوموه پيني دمكوت : (نه ترسوكي هيچ و پوچ، تو دمگريت بوخوت لكاتيځدا شم نهمامهتيه بهسمر تودا هاتوو ههزاران جار له نهمامهتي بهسمر دا دواي هارنكانت كهتره!)، بويه خوم ډاگرت و ناراميم بوخوم گيرايوه، بهلام نيسا هممو شتيكم لمدست دا، شومهمي نيشتمان دهمپونييت هممو شتيكت دپاندهوه.

كهواته همموي پوچ بوو، شو هممو قوريانيانه، شو هممو تيكوشان و هولانه، له پيناو هيچدا تالي برچيتيمان چيشت، تينوتي بهدرزايي چمندين مانگ بو هيچ بوو! شو هممو جنگينه مان بابردى، پيكموه له پيناو سرهمكوتندا به پشت بهست بههمزي مردن بهرامبر به ترسي بلاوكرهوه دهمنگاين، كهواته زياد له مليونيك نهماني له پيناو هيچدا لهگورپانه كاني خوگوره نواندندا خويان كرد بهقورياني!

تو بلني شو پوره پييت كه گوري سهدان ههزار شو سربازانه هلبدرتوه كه له كمنډرهمه چونه تهرى و داسى مردن كوشتوني؟ تو بلني شو پوره پييت قايي همري شو سربازو خوبه خشانه بكرتوه بونهوى وكمو خيوى تولسين و له شيوى پالواندا بنيردرينهوه بونهو نيشتمانى كهله پيناويدا خويان كرد بهقورياني؟ له بهر خاترى نهوى كومه ليك ميشوله دهمست بهسمر دهمستولات و چاره نوسى ولاتدا بگرن چندان ههزار سرباز له جنه كه كاني خهمانان و گهلويښى ١٩١٤ دا بوونه قورياني و دواتريش چمندين لهشكرى خوبه خش بهدوياندا پوشتن، نايا له پيناو شم شوږش هلايسينره دا لاوانى خوار تهمه ١٧ سال خاكي فلاندر له باوشى گرتن؟ نايا له بهر خاترى چاوى كالي شم تازه پياكوتوانه دايكه نهمانيه كان وچه كانيان پيشكشي خاك و نيشتمان كرد؟ شو پولانهى كه دهميانزاني پاش له پريشتيان رهنه چير نه توانن بيانيننهوه؟!

بەرپاستى دەپ بۇ ئۇ پالەوانانە شاپەيكەرنىڭ دروست بىكەين و لەسەرى بنوسىرنى

((ئەي ئۇ كەسەي وا بەرەو ئەلمانىا بەرنىكەوتۇي، بە ولاتەكەمان بېژە: ئىمە لىزەدا
پاكشاوين، ئىمە ئەمەكدارى نىشتەمان و ئەركەكانىشىن)).

ئاخۇ سەبەي مېژوو چلۇن ئەم پووداۋە تۆماردەكات؟ ئەي دەپىت چى بە ۋەچەكانى
دەھاتوۋى نىشتەمانەكەمان بلىن و بىيانۋى چىيان بۇ بەينىنەۋە؟
بەرپاستى ئەۋانەي ئەم فەتارەتەيان مېنايە ئاراۋە گەلەكەمانيان بەرەو شىتتى
ئاراستەكردىبوو، مېژوو سەرۋەرەنەكەيان پىركرد لە نامەردى.

شەر دەھات و پۇژتەۋاۋ دەپو، پۇژدەھات و شەر كۇتايى دەھات، بەلگەي
لەدەستدانى ھەموو شىتەك دەسەلمىندرا، لىزەۋەش ھەستى ئەۋەم بۇ دىياركەرتى
پىشت بەستى بە دەستبلاۋى و سەخاۋەتى دوزىم كارىكى گەۋجانە و شىتەنەشە، بگرە
تاۋانىشە. ئەر دەمەي بىر لە چۆنىتى كۇتايى ھاتنى جەنگ دەكەمەۋە پىق و قىنەم لە
قازانى سىنگىدا قول دەھات بەرامبەر ئەۋانەي بوۋنە ھۆكارى ئەم شىكست و شىۋە
ئەنجام گرتەن.

ئەو دەمەي دۇخەكە نەختىك پوۋىتربوۋىيەۋە ناچار بىريارى كاركرىدە دا لە
سىياسەتدا، لەم كاتەدا دەستىم لەئەندازىارى ھەلگرت بۇ سىياسەت ؟ چونكە لەم شىۋە
دۇخانەدا دواين شت ئاۋەدانكرىدەۋىيە كە خەلەك بە بىران يىتەۋە.

بىريارى ئەۋەم دا لە سىياسەتەۋە بگلىم، بەمەبەستى قوتاركردنى ئەلمان و ئەلمانىا
لەدەست ھەردو جۆرە دوزىمنى خوينمژ، جۈلەكە و ماركىس خۋازەكان.

غولىۋى دۋەم يەكەمىن ھەرمان ھەرماي ئەلمانى بوو كە دەستى يارمەتى بۇ
ماركىس خۋازەكان درىزكرىد و نىدەزانى كە ئەمانە تەلەكەباز و گزىكارى و ھىچ كات
پىشت پىنبەستراۋ و ئەمەكدارىن. بەدەستىكىيان چاك و چۆنىان دگەل غولىۋىم دەكرىد
بەدەستەكى دىكەيان شىنەغىيان ھەلگرتبوو بەمەمەستى غىانەت لىكرىدنى!

دەستکردن بەچالاکی ڕامیاری

لە خەلۆهزی ۱۹۱۸دا جاریکی دیکە گەرامووە بۆ میونخ ، بەمەبەستی خۆ پەيوەستکردن دگەل وان سەرباز کە لە لەشکرەکەدا بوون، دیتم لەشکرەکەم بەدەست ئەرجومەنی سەربازێوەیە، زۆری نەبرد تالەم دەزگایە واپس بووم و دواتر بۆ (تروچین) گواسترامووە و لە رەشەمی ۱۹۱۹ دا وەگەل ئاراستە شمیسی هاولمدا گەرامووە بۆ میونخ.

لەشاری میونخدا دۆخەکە دور بوو لەئارامی و سەقامگیرییە، مردنی ((ئیزنر)) ھۆکاری خیرادیارکەوتنی دیکتاتۆریەت بوو لەسۆڤیەت، ئەمەش پەنگ بوو بپیتە ھۆی کەمیونەوی دەستەلاتی جووەکان، ئەوانی تۆوی شۆرشیان لەناخی ھەمواندا چاندبوو.

ئەو پلان و نەخشە و پرۆژانەی بەمیشکەدا دەھات بەبێ هیچ چەن و چونیەک تەنها بۆخۆم بوون، واتە ھەنگاوم ئەنا بۆ جیبەجێکردنیان ؟ لەبەرھەوی چاک شارەزای ئەوہووم کە لەم دۆخدا ھێچ کەس گۆی لە کەسێکی بێ ناوبانگی وەکو من ناگریت، ھەمدیس ئەمانە نەبوونە بەرپەست لەپیشمدا بۆئەوی بۆچوونەکانم دەرپریم، ئەمەش وای کردبوو لە ناوەندی سۆڤیەت لە میونخ وەکو دۆرئەمانی شۆرش داواکەرم،

لەسەر ئەم بىنەمايە لە ۲۷ ی ئەمڕۆی ۱۹۱۹ دا چەم بەرپووی ئەو سە کەسەدا
دەرھێنا کە ھاتبوون بۆ ئەوەی دەستگیر بکەن، بەلام بەم کارەم شکستەم بەم ھەرلە
بۆگەنەیان بەخشى. جارێکی دیکە ھیچ کەس بەم ھۆبەو نەھاتەو بەلامدا.

پاش لە پرزگارکردنی میونخ بە ئەندامی ئەو لیژنەییە دانراوە کە پاسپێردراو بوو بۆ
لێکۆڵینەو لە ھۆکارەکانی یاسای بوون و دیارکەوتنی شۆرش کە لەشکری پیاوی
دووەمی کردبوو دووبەشەو. دواتر لەرمانیکم پێگەیشەت بەوەی دەبێت ئامانە
وانەگەلێکی تاییبەت بە پێگەیانەندی ئاگاریانەیی نیشتمانی بێم. کەبە ئەندامە
چەکدارەکان دەوترایەو، ئەم دۆخە وای لێکردم ئەو ھاوڕێ و دۆستانەم ئاشناپم کە
ھاوڕێچوونی من لەم یوارەدا، لەزۆر دۆخی یاسایی و کاروباردا ھەمان پەوتی منیان
ھەیە و ھەمان قەسە من دەکەنەو. ھەموومان بەو قایل بووین کەئەو کەسانە
تاوانی خەزەلەوریان ئەنجامدا پێشیاوی پرزگارکردنی ئەلمانیا ئین لە نەھامەتی بەرۆک
پێگرتووی. پێکخراوە((بۆرژوازیە نەتەواییەکان)) لەتوانایدا نەبوو ھەموو ئەو شتە
چاک بکاتەو کە خراو کاران تێکیان داو!

توێژینەوێ تواناداری خۆمان کرد لەبۆ دامەزراندنی پارتێکی خاوەن بەرنامە
دیاری کراو وەکو ئەوەی پاش جەنگ ناوی پارتی کشتکارانی لێنرا. لەم کاتەدا
ھەولێ دۆزینەوێ ناویکی گونجاومان دەدا بۆ پارتەکەمان بۆئەوەی سەرەنجی
زۆرینەیی کۆمەلگە بۆلای خۆی پاکیش بکات، بۆیە ناوی ((پارتی کۆمەلایەتی
شۆرشگێن))مان لێنا، چونکە بێما کۆمەلایەتیەکانی بزوتنەو نوێیەکە خاوەنی
سروشتیکی پێشکەوتوخوازی شۆرش گێری بوو.

ئەوەی وای لێکردم ئەم ناوە لەم پارتەمان بنێم ئەو بوو کە، بێوام بوو کەفاکتەر و
کێشەیی ئابوری ھەرگیز چوارچێوەی کێشە کۆمەلایەتیەکانی نەبێ. ئەوکاتەیی ئاسۆی
توێژینەوێمان فراوانکرد لۆم دیارکەوت کە سیاسەتی ھاوپیەمانیئێتیەکانی ئەلمانیا
ئەنجامی خەمڵاندنێکی ھەلەبوو بۆ بێماکانی ژبانی ئابوری و گرنگیەتی بۆ
دابینکردنی خۆراک بۆ گەلی ئەلمانیا. بۆم دیارکەوت کە تێڕوانینی سەرمايە بەدەستان
تێڕوانینیکی دواکەوتو و پووکیشییە.

کەواتە سەرمايە چییە ؟

بهره‌می کاره. بېنګه له بهرته‌نجامی بهره‌می کار هیچی دیکه نییه. سرمایه جینګر نییه؛^۲ چونکه بهرته‌مان شینوې کار کموتوت‌تیز کارګری فاکتري چالاکیه‌ګانی مړوځ یان کؤسپه‌ګانی پېښیږه.

بهم چشنه‌ش سرمایه‌ی نه‌تو‌می په‌یوه‌سته به به‌میزی دولت و نازادی‌و‌می. نو دهمی لږه‌دا ګوت‌مان دولت شو ما‌مب‌ست‌مان له نه‌تو‌می. ناراسته‌کردنی سرمایه به‌پنی به‌ر‌و‌م‌ندی نازادی دولت ده‌بیت و سهره‌خو‌ی‌شی به‌سرو‌شتی دؤخ به‌ره و نازادی و هیز و مه‌زی نه‌تو‌می پاک‌یش ده‌ګات...

بهم چشنه‌ش ټرکی دولت له‌برام‌به‌ر سرمایه پوونی نا‌ن‌ل‌وزه: پ‌ی‌و‌ی‌سته دولت سرمایه بخاته خزه‌تی خو‌ی‌وه له‌جیاتی شو‌می خو‌ی بکاته کو‌ی‌لی، نه‌مه‌ش پ‌ی‌و‌ی‌ستی به سهره‌خو‌ی‌ی نابوری دولت ه‌یه، له‌م کاته‌ش‌دا پ‌ی‌و‌ی‌ست‌مان به‌وه ه‌یه که ته‌و‌ای ماف کر‌ن‌کاران پار‌یز‌را‌و‌ی‌ت.

له‌پ‌ش و پ‌ا‌بر‌د‌ود‌ا هیچ جود‌ای‌ه‌کی زؤر دیارم نه‌ده‌بینی له‌نی‌وان شو سرمایه‌ی‌ه‌ی که بهره‌می کاره. له‌ګ‌ل شو سرمایه‌ی‌ه‌ی که بوونی وه‌ستا‌وه‌ت‌س‌ر جام‌ب‌ازی به تم‌نا. چاک‌ی نه‌م جودا کرد‌نه‌و‌یه‌شم ده‌ګ‌ر‌ت‌ه‌وه بؤ یه‌ک‌ک له ما‌م‌و‌ست‌کا‌ن‌م، له‌و ما‌م‌و‌ست‌ای‌انه‌ی که خو‌م و ها‌و‌ړ‌ی سهر‌یا‌زه‌کا‌ن‌م به‌ره‌وام گو‌ی بی‌ستی ده‌بو‌ین، که‌نا‌وی ګ‌و‌ت‌فر‌ید فید‌ر بو‌و. نه‌و‌ده‌می یه‌که‌م‌ین جار نا‌ما‌ده‌ی وانه و‌ت‌ه‌وه‌یه‌کی فید‌ر بو‌وم ه‌ستم کرد توانی‌ومه بنه‌مای دام‌ه‌زاند‌نی پار‌ت‌یک‌ی نو‌ی‌ی سیاس‌ی بد‌و‌زم‌ه‌وه.

فید‌ر زؤر به‌جوان‌ی ه‌و‌لی جیا‌کرد‌نه‌و‌ی سرمایه‌ی نی‌ونه‌تو‌می تای‌ب‌ت به جام‌ب‌ازی و سرمایه‌ی په‌یوه‌ست به‌نابوری نه‌تو‌می ده‌دا، نه‌وانه‌شی د‌ر‌ب‌ه‌ری‌ان ده‌کرد به‌نا‌چاری دان‌یان به ته‌ند‌روس‌ت‌بو‌ونی بؤ‌چ‌ونه‌کا‌ن‌یدا نابو‌و، به‌لام به‌و‌ای‌ان وانه‌بو‌و که‌بت‌وان‌ر‌یت له‌ژیانی راسته‌قینه‌دا ج‌ی‌به‌ج‌ی ب‌ک‌ر‌یت.

شو‌می له‌پ‌وان‌ګ‌ه‌ی په‌خ‌نه‌ګ‌رانی ما‌ما‌ده‌بو‌وی وانه‌کو‌ه خالی لا‌وا‌ز بو‌و له‌پ‌ول‌ن‌ګ‌ه‌ی منه‌وه خالی به‌ه‌یز بو‌وه. به‌را‌ست‌ی کار‌ی شو‌که‌سه‌ی یا‌سا بؤ نه‌ن‌جا‌مد‌انی کار‌یک دا‌ده‌ن‌یت خسته‌ن‌ه‌و‌ی فاکت‌ره‌ګ‌انی به‌رج‌سته‌کرد‌نی پر‌و‌ژه‌که نییه، به‌ل‌کو پ‌یش‌اند‌انی پر‌و‌ژه‌که‌یه وه‌کو شو‌می به‌دی د‌یت، به‌و ما‌نا‌یه‌ی ما‌نا‌ن‌چ به‌ل‌ای خا‌وه‌ن پر‌و‌ژه‌که‌وه ګ‌ر‌ن‌ګ تره وه که له هو‌کار. ب‌و‌یه شو که‌سه‌ی په‌ی‌ره‌و و وه‌ر‌نا‌مه‌ی ع‌ه‌ر بز‌وت‌نه‌وه‌یه‌ک

داده‌تیت پنیوسته نامانجه‌کە‌ی به‌باشی بزانی‌ت و دەست نیشان بکات. چەسپاندنی ئەم نامانجانە ئیشی پامیارچیتیانە. دەیت به‌باشی ئەوە‌شمان لەمیری‌ت کە ئەوی مڕۆ‌فەیری لێ‌دە‌کاتە‌وه‌و پلانی جێ‌به‌جێ کردنی بۆ داده‌تیت مەرج نییە وە‌کو خۆی لە‌جیهانی راستینە‌دا بچەسپێ‌ت و بێ‌تە‌دی.

باشتر وایە ئە‌وه‌ بزانی کە بیروکە‌ی نمونه‌یی لە‌پرووی تە‌ندروست داری و گە‌ورە‌یی نامانجه‌کانی‌هه‌ ناتوانرێ‌ت به‌ نامراز و فاکتەرە‌ مڕۆ‌بیە‌ ناسراوە‌کان بچەسپێ‌ندرێ‌ت به‌ر شی‌وه‌یی خاوە‌نی بیروکە‌کە‌ به‌یری لێ‌ی کردۆ‌تە‌وه‌. بۆ‌یه‌ لە‌م پوانگە‌شە‌وه‌ نایێ‌ت گە‌ورە‌یی خاوە‌ن بیروکە‌کە‌ به‌‌پێ‌وانە‌ی چە‌ندیتی بە‌دی هێ‌نانی بیروکە‌کە‌ یان ئە‌و نامانجه‌ی نە‌خشە‌ی بۆ کێ‌ش‌اوه‌ پێ‌وانە‌ بکړێ‌ت، بە‌‌ل‌کو به‌‌پێ‌ی تە‌ندروست داری ئە‌م نامانجانە‌ و کارگە‌رییان لە‌ گە‌شە‌ی مڕۆ‌ف و پێ‌شکە‌وتنیدا دە‌پێ‌ورێ‌ت. بە‌‌ل‌م ئە‌گەر سەرکە‌وتنی تە‌واوی بیروکە‌کە‌مان به‌‌پێ‌ی گە‌ورە‌یی خاوە‌نه‌کە‌ی پێ‌وانە‌کرد، ئە‌وا لە‌‌ری‌زە‌بە‌ندی کە‌سه‌ گە‌وره‌کان‌دا هیچ کام لە‌ نێ‌ردراوه‌کانی ئاسمان بە‌‌گە‌وره‌ نایێ‌ن ! چونکە‌ بە‌‌دی هێ‌نانی تە‌واوی په‌یامە‌کە‌یان به‌‌تە‌واوە‌تی کارێ‌کی نە‌کرده‌یه‌. تە‌نانت ناین خۆ‌شه‌ویستیه‌، ناتوانرێ‌ت جێ‌به‌جێ بکړێ‌ت، تە‌نها کار‌دانه‌وه‌یه‌کی لاوازی نە‌یت لە‌‌بۆ مە‌رامی ئە‌م دامە‌زراوه‌ مە‌زنه‌. بە‌‌ل‌م گرنگیه‌کە‌ی ده‌ه‌ستیه‌تە‌سه‌ر ئە‌و ئاراسته‌یی کە‌ مه‌به‌ستیه‌تی فەرهنگی لێ‌وه‌ پێ‌ش بخت و له‌ ئاکار و نە‌رته‌کانی مڕۆ‌ف‌دا رهنگی پێ‌دا‌تە‌وه‌.

ئە‌م جیاوازیه‌ زۆ‌ره‌ی نێ‌وان خاوە‌ن بیروکە‌ یان پێ‌بازە‌کان و پیاوانی پامیارکار‌وا‌ی کرد‌وه‌و نە‌توانرێ‌ت هەر‌گیز ئە‌م دوو جۆ‌ره‌ کە‌سایه‌تیه‌ له‌یه‌ک جۆ‌ر مڕۆ‌ف‌دا کۆ‌بکړێ‌تە‌وه‌. ئە‌م چە‌شنه‌ بنه‌مایه‌ش به‌‌زۆ‌ری به‌‌سه‌ر ئە‌و سیاسە‌ت کارانه‌دا ده‌چەسپێ‌ت کە‌ چالاکیه‌کانیان لە‌‌چوارچێ‌وه‌یه‌کی شیمانیه‌دا ئە‌نجام‌داوه‌. به‌‌سمارکێ‌ش ئاماژه‌ی به‌‌وانه‌ داوه‌ به‌‌تایبه‌ت ئە‌و‌کاته‌ی له‌‌باره‌ی دە‌ست نیشان کردنی سیاسه‌ت‌ه‌وه‌ گوتی‌کە‌ :

ه‌ونه‌ری کارکردنه‌ له‌‌سنوورێ‌کی شیمانیه‌دا.

به‌‌پراستی ئە‌و سیاسە‌ت کارانه‌ی خۆ‌یان دوورده‌خه‌نه‌وه‌ له‌ بیروکە‌ی پوون و مە‌زن سەرکە‌وتن‌یان باشتر و خێ‌راترە‌ وە‌ک له‌‌وانه‌ی شوێ‌نی ئە‌م ئاماژه‌یه‌ ده‌کە‌ن. بە‌‌ل‌م ئە‌م کاته‌دا پڕۆ‌ژە‌کانی ماوه‌م‌کۆ‌رتن و به‌‌م‌ردنی خاوە‌نه‌کە‌ی بیروکە‌کانیشی له‌‌ناوه‌‌چن، هیچ کارگە‌رییه‌کی به‌‌سه‌ر چینی ناینده‌ی گە‌‌له‌‌وه‌ نایێ‌ت، چونکە‌ سەرکە‌وتنی

وہستاوہتہسەر خۆ بەدووورگرتن لە پرۆژەى مەزن و ئاریشەى ديار و دوورکریگر، ئەم جۆرە پرۆژانە لەلایەن جەماوەریشمەو پالپشتی دەکری بەوەى لەمەمان ئەو کاتەى تێیدا دەژین خۆراک و خواردنەوێ پێویستیان بۆدایین دەکات، بەبێ بیرکردنەو لە نەوکانى داهاوو.

ئەمەش واما نێدەکات هیچ بەلامانەو سەیرنەبێت ئەوکاتەى سیاسەت کاران هیچ گرنگی بە پرۆژە زیندەییەماوەدرێژەکان نەدەن، خۆیان بۆ جێبەجێکردنى پرۆژەى مارمکورت و قازانچ خێرادا چڕیکەنەو !

بەلام ئەوێ پەیرەووەکەى دانائە مەبەست لە خۆشگوزەرانى ماوەیەک یان چینیکی دیارى کراوى ئیستە نەبوو، لەبەرئەوێ زۆرجاریش هاوڵاتیان ناتوانن بپوا بە جێبەجێکردنى بیرۆکەکەى بکەن بۆیە بەناچارى و بەبێ ئومێدیەو دەلێن: ئەو کەسە تەنها لەخەیاڵدا دەژی و هیچى تر !

بەراستى گەر ھونەرى سیاسەت کاران بەراستى ھونەرى کاربێت لەسنورى شیماییەدا ئەو ھزەرەوان یان بیرۆکە دارێژ لەو دەستەیدەبێت کەخواوەندیش قایل دەکات لەوکاتەى ھەولێ ئەنجامدانى نەکرە دەدات یان داواى دەکات. کەواتە ھزەرەوان لە ھەژمارەکەى خۆریدا خەمڵاندنە ھاوچەرەکانى بۆ پەيامەکەى لەبەرىت، چون بپارێدان لەسەر باشى و ناباشى ئەم بیرۆکە و پەیرەووە کارى وەچەکانى دەھاتوو دەبێت.

خاوەن بیرۆکە مەزنەکان کە ھاوچەرەخانیا بەجوانى لێیان تێناگەن، گەرەبیان بە لەمپەرەکانى خەلکى کەم نابێتەو، بەوەى بەباشى دەزانن کە ئەو ئەوانەى ئیستاکە نەفرەتیا نێدەکەن سبەى ئەم کەسانەیان لاپرۆژەدەبێتەو، سبەى ئاکار و فەرھەنگى ھەزریان بەسەرئاسیماو لێگەیششتەو نەخوینن، لەم ڕێگەییەوێش پێخۆزێکى ھەناوى دەتافرێنن بۆئەتەو لەکاتى پێویستدا دەتوانرێت کەلکى لێوەرگیرێت.

ئەو دەمەى فیدەر یەکەمین وانەى پێ وتینەو لەبارەى سەرمايەو بۆم دیارگەوت ئەم زەلامە خواوەنى بیژدۆزەى نەترسى یە، دەتوانرێت وەکو بنەمایەک بۆ بۆونیات نانى نابورى نەتەرەیی ئەلمانیا کەلکى لێوەر بگیرێت. فیدەر زۆر بەئاشکرا داواى

جياكردنه وەي سەرمایەي نۆنەتەوەي يان بازاپی ئابوری دەکرد لەسەرمای
نەتەوەي؟ چونکە مانەوەي ئەمە بەملکەچی بۆئەو مانای لاوازکردنی سەربەخۆی
ئابوری ولات دەگەیەنیت.

ئەمەش بانگەشەي دژە نۆنەتەوەي کردنی ئابوری ئەلمانی بوو. لەسایەي
هزرەکانی فیدەرە و خوشمەرە بۆم دیارکەوت کە، سەختترین تیکۆشان دەینت
لەبەرامبەر سەرمایەي نۆو دەولەتیداییت لەرێگەي لە گەلانی دژبەري خۆمانەرە.
چەندین پووداوی پشتگیری کاری ئەم بۆچوونە بەدیارکەوت، تەنانەت سەرکەرە
بۆرژوازیەکانی ئەم پۆزگارەمان هەستیان بەوەکردووە کە سەرمایەداری نۆو دەولەتی
تەنها بە ھەلگیرساندنێ جەنگی گەورەي جیهانی کۆتایی نەهات، بەلکو پاش لەو
جەنگ تاوانەکانی خۆی ئاشکراکرد، ئەم سەرمایەيە ھەولێ لەئاوپردنی ناشتی و
گوپۆنی بۆ دۆزەھێکی پەر لەنازاري دەدا. ھێچ کەسیک ئەمە کە ئەمە کەداری نیشتمان
بیت و ھەستی بەوەنەکردبیت کە دژبەر کردنی سەرۆک داراییەکانی نۆنەتەوەي و
سەرمایەي ئامادەي وام بووئە ئەرکیکی نیشتمانی و نابیت ھێچ لایەنگرێکی نەتەرە
دژبەري نەکات، گەر ھاتو ھەستی سەربەخۆی و پاراستنی زگاریتی ئابوری
نیشتمانەکەي لەئەندیشەدا گەلālە بووبیت.

بەلām ئەوانەشی کەلە بەرئەنجامەکانی ئەم ئاراستە نەتەوەيیە دەترسین ئەوا ئەم
پێیان دەرتم: ترسەکەتان لەجینگەي خۆیدا نییە؟ چونکە تاووەکو ئیستاکە ئەلمانیا زیاد
لە یەك چەشنە پەرچەتەي ئابوری نەشیاوی تاقیکردۆتەو. مەترسی پیاوانی سیاست
کاران لەبەرانبەر ئەم جۆرە بیرکردنەوہیە کە دەستەبەرە بۆ پاراستنی قەوارەي
نەتەوہي بە بۆچونیکي پێچەوانەي رای گشتی ھەمان بۆچوونی پزیشکانی کۆنگرەي
بافاریامان بیردینیتەو کە بە پزیشکانی ئامادەبووی کۆنگرەکەيان گووتبوو بۆچوونی
خۆیان لەبارەي زیانەکانی ھێلی ئاسنەرە بخەنەرۆو، ئەوانیش وایان کرد. ئەم
کۆنگرەيە دروستکردنی ئەم پێگەيەي پەتکردووە بەبیانوی ئەوہي کە گەشتیاران
لەکاتی گەشتەکیاندا بەم ناوچەيە دووچاری سەرەخولی دەبنەرە و دەنگی
شەمەندەفەرەکەش زیان بەدانیشتوانی ناوچەکە دەگەیەنیت، بۆیە داواکرا پش
لەدروستکردنی ھێلیکە لەمپەرنکی تەختەي یان لەھەرمادیکی شیاو دروستبکەن.

كه بېنې ئەۋەي جەماۋەرى ئامادەبوو ھەست بە تىپەپرونى ئەم شەمەندۇڧىرە بكن
نەر قىتارە بەم ئاۋچەيەدا بەشىۋەي مار تىپەپرىت.

ئامۇشيارى ئەو كەسانە دەكەم كە پرويان بە گەشى پلەكارى ھەيە، بەۋەي داۋايان
ئىدەكەم ئەم بۇچوۋنەنەيان بەس بابۇ خۇيان بىت، بەيلىنن راژەكارانى دلسۇز و
ئەمەكدارى نەتەرە ھۆكارەكانى گەشە بۇگەلەكەيان دابىن بكن، بەجۇرۇك بىتوانرىت
لەم پىنگەيەۋە ۋەچەكانى گەل خۇراكى تەۋايان بۇ دابىن بكرىت، خۇنىيان بە پاقزى
بەيلىتەرە ۋ ئەم ئەرگەش ئەنجامدات كە خواۋەند پىتى سپاردوۋە.

لەم پىناۋەشدا دەبىت ھەموو ئەلمانىيەك بەم پەرى تۋانايەۋە كارى بۇبكات،
بۇئەۋەي سودى بۇى ھەبىت پىۋىستە ھزرى لەم بواردە راپەيىتت و بەسەربازى ئەم
بواردى بكات، لەسايەي ئەمەشدا پىۋىستە لەسەرمان بەجۋانى دۇخەكان
شىبەگەيەۋە كىشەكانمان بخەينە ژىر راڧەكرىنەۋە، لەم كاتەشدا پىلان و
پىنازەكانمان دادەپىژىنەۋە.

پاش لە قولىۋەنەۋەم لە تۋىژىنەۋەكانى بىردۆزە جوخۋازەكانى كارل ماركس بۇم
مەبەستى پىشت سەرمایەدارىم بۇدىاركەۋت بەپىي بۇچوۋنى ئەۋ، بەپرونىش ھەستم
بەرەكرە كە ئامانجى سۇسىيالىستى-دىمۇكراتى چىيە لە دژىرى كرىنى ئابورى
نەتەرەيىدا: ئامانجەكەكەي برىتى بوو لەۋەي دارايى نىشتەمان و ئابورىكەي بخاتە
ژىر دەستەلاتى سەرمایەدارانى نىۋ دەۋلەتى يان جۈلەكەرە.

ۋانەبىژان كاتىك ئاكاتىك پىنگەي تاۋتۋى كرىنى بۇچوۋنەكانيان پىدەداين.
جارتىكان ئامادەي گەتۈگۈيەك بووم، دىتم كەسىك زۇر بە ملەۋپىانە و دىگەرەمىيەۋە
بەرگى لە جۈۋەكە و ماركس خۋازەكان دەكات بۇيە منىش ۋەلامم دايەۋە و
پىچەۋانە بۇچوۋنىم خستەبەرباسەۋە، بۇئەش ئامادەبوان تارادەيەكى باش
بۇچوۋنەكانىمان بەدل بوو. چەند پۇژىك دواتر ۋەكو پەرۋەرەكارىكى سەربازى
نېردامە نىۋ يەكەك لە لەشكرەكانى مېۋىخەۋە.

لەم كاتەدا پىڭخستىن زۇر لاۋازىۋو، ملەكەچىش ۋەكو ئەرك نەدەبىنرا، چۈنكە
فەتارەتەكەي ئىزىر و مانگرتەكەي گۈنپرايەلى كرەبۋوۋە خۇبەخشەنە، دەبوو دژىم
دژەبۇچوۋنەم تىپكۆشم، بەلام بەژىرى و دانايىيەۋە، ھەرۋەھا دەبوو سەربازانى پى

سپېردراوم لوسه بڼه مای بیرکړدنه وه له بهر ژه و هندى نه توهو خاك و نيشتماندا رابښم
و گوښېكهم.

به خرؤشاوى و ئاست بهر زېږمه دهستم به كار كهم كرد، بؤچى چانسى نهوم
پېدرايوو وهكو وتار ييژ به ختى خؤت تقىبه كمه وه له گوږه پانېكى بهر فراوانى بؤرام
كراوم، به خيراىى هستم به وه كرد كه گوتار ييژنكى بهمېز و دهنگ زولآم. بهمهله دا
نه چومه گهر بلىم ئهركه كم وهكو مامؤستا يان په روه دهكار به سر كهوتوويى
نه جامدا، توانيم سهدان سهرى بازى توشېوو به درمى ماركسيهت بگېر موه بؤنيو
په چه نيشتمان، ديسانيش توانيم رېكخستن تارادهيهكى باش پياده بكم و
بگېر موه بؤ ريزه كانى سوپا.

لهو ماوه يه وهكو مامؤستايهكى سهرى بازى گوزهر اندم توانيم ئاشنايه تى دگل
چه ندين هاو بؤچوونى خؤمدا پيدا بكم، به به شداريتى ئهوان توانيم دواتر
بڼه ماكانى بزوتنه وه نوښه كه دابريژمه وه.

پارتى كشتيارانى ئەلمانى

جاريكيان بروسكەيەكم لەسەركردەكانمەره پىنگەيشت كەتييدا داواي راستكردنەوه يان سەرلماندىنى بۇچوونىكى دەكرد بەوهى كە دەلین: پىكخراوئىكى نوى دياركەوتوو بەناوى ((پارتى كشتيارانى ئەلمانى)). ئەم پارتە پىريارى كۆبونەوهى دابوو لە غوتفريدفیدەر.

لەوكاتەدا دەست تيۆەردانى سوپا لەسیاسەت و پەوتى پارتە پامياریهكاندا كاریكى سەرسوپهینەر نەبوو. شوپش دانى بەوهدا نا كە سوپا يان سەرياز دەتوانیت كاری سیاسى ئەنجام بدات، سوپاش بىنگومان ئەم واره تازەیهى پىخۆش بوو، بەبى هیچ پىرايەكردنەوه و خۆبۇئامادەكردنىك خۆى تيهاويشت. بەس ئەوكاتەى پارتەكانى ناوەند و پارتى سۇسیالیستى ديمۆكراتى ھەستيان بەدووركەوتنەوهى سوپاكرد لە پارتە چەپەرەوهكانەوه بەرئاراستەى پارت و بوزتنەوه نەتەويیەكان ھەولى گەرانەوهى دوورەپەريزى جارانيان بۆ سووپا دەدا لەكاری سیاسەتدا، بۆئەمەش مافی خۆھەلبژاردن و كاركردن لەبوارى پامياريان لىسەندەوه.

گەر ئەم پارتە چەپەرەوانە سوپايان لە پامياركاری دوور نەخستايەتەوه ئىوا ھەرگىز نەخويان و نەحكومەتەكەى خەزەلۆەر لەم بوارەدا سەركەوتوو نەدەببون. سوپا

دژبه‌ری هم پارتانه‌ی ده‌کرد بۆ پزگارکردنی نه‌توه له خوێن مژان به‌وه‌ی به‌م کاره‌یان دژی پینشپرکی کارانه بۆ پاڤه‌کردنی هاوپه‌یمانه‌ی دوژمن له‌نیو خودی ولاتماندا. له‌وه‌ش ناخۆشتر ده‌ستی یارمه‌تی درێژکردن بوو له‌لایه‌ن ئه‌وانه‌وه‌ی که پارت گه‌ی نیشتمانی نه‌توه‌خواز بوون بۆ ئه‌و پارتانه‌ی دژ نه‌توه‌بوون. به‌م کاره‌شیان ده‌گه‌یان له‌نیشتمان و سوپاش دهدا.

وادیاربوو ئه‌م بۆژوازییه‌ ئاوه‌ نه‌زۆکانه له‌لایه‌ن مارکسی و هاوپه‌یمانه‌یه‌ پراکیش کرابوون. به‌وه‌ی که بره‌وایان لایه‌یداکردن به‌وه‌ی دووباره‌ دورخستنه‌وه‌ی سوپا له‌ سیاسه‌ت مه‌نای دروستکردنی قه‌لغانیکه بۆ نیشتمان، له‌کاتی‌دا ئامانجی مارکسیه‌کان زۆر پوون و ناشکرابوو: نه‌هێلن سوپا پشتیوانی پارت نه‌توه‌ خوازه‌کان بکات و نه‌ش هێلن سوپا به‌شداری چاکسازیه‌کانی ولات بێت و ولات به‌ئاسانی دۆخه‌که‌ی باشتربه‌ییت. نا ئێم پارت نه‌توه‌یه‌یه‌کان خۆیان بۆ ئه‌و بریاره‌ یه‌کلایی کردبۆوه که سوپا سودیکی نییه بۆ کایه‌ی نه‌توه‌یه‌ی. له‌سایه‌ی ده‌رچوونی بریاری زانینی بوونی شوێنی کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌و بزوتنه‌وه‌یه‌وه‌ توانیم ئه‌م باسه‌ بورژنیم، بزوتنه‌وه‌ی پارتی کشتیاری ئه‌لمانی، سوربووم له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی بچمه‌ کۆبوونه‌وه‌ی پارته‌که‌وه‌ و ئه‌وه‌ی ده‌بینم و ده‌بیستم بۆ ته‌واوکردنی راپۆته‌ هه‌واییه‌که‌م ببنوسمه‌وه. ئه‌و ده‌مه‌ی به‌ یانه‌ی (سترنکر) له‌ میونخ گه‌یشتم، زیادتر له‌بیست که‌سم له‌ ژوره‌ فراوانه‌که‌ی کۆبوونه‌وه‌که‌دا نه‌بینی. هه‌ندێک سه‌ربه‌ چینی به‌شخورای میله‌ته‌ی شار بوون. له‌وانه‌که‌ی فیدمه‌روه زۆر شت فێر ببووم. ئه‌وه‌ی فیدمه‌ر پینشکه‌شی کرد هه‌مان ئه‌و بۆچوونه‌ بوون که پینشتر بۆی خستبوینه‌پروو. بۆیه به‌ته‌واوه‌تی گوێم بۆ پادیرابوون، ته‌نانه‌ت چاودی‌ری گوێگرانیشم ده‌کرد. پاش له‌وه‌ی پۆشتمه‌ هۆله‌که‌وه‌ بینگومان بووم له‌وه‌ش ئه‌م بزوتنه‌وه‌ش به‌هه‌مان چوارچێوه‌ی بزوتنه‌وه‌کانی دیکه‌ی پاش جه‌نگ دیارکه‌وتوون، ته‌نانه‌ت دوا ته‌واوبوونی کۆبوونه‌وه‌که‌ له‌هه‌مان بۆچوون پاش گه‌ز نه‌بوومه‌وه.

له‌م کاته‌دا هه‌موو ئه‌لمانییه‌ک لای خۆیه‌وه‌ به‌پرای به‌مه‌به‌بوو که پینشیایوی کرتنه‌ده‌ستی ده‌سته‌لاته‌ و توانای سه‌ردارێتی کردنی نه‌توه‌ی هیه‌ و گونجاوه‌ بۆ قوتارکردنی ولات له‌و پاشا گه‌ردانییه‌ی تێی که‌وتوو. پارته‌کان به‌بێ نانه‌وه‌ی ده‌نگه‌ ده‌نگ دیارده‌که‌ون و له‌ناوده‌چنه‌وه‌؟ چونکه‌ به‌نه‌مای له‌سه‌ر دامه‌زرانو و به‌واکه‌یان

بەمىزنەنبووه. نەيان دەزانى ئامانجى تەواى ئەم بزوئەنەوئەيان چىيە و لەداهاتوودا
بەرەو كۆى ئاراستەيان دەكات.

پاش لىبوونەوئەى فیدەر لە قسەكانى پىشكەشكارى كۆبونەوئەى كەسنىكى دىكەى
پىناساندین كە دژە فیدەر و بەدرۆخارەوئەى قسەكانى فیدەر بوو. چونكە فیدەر
لەبوارى بىردۆزىوئە قسەى دەكرد بەلام ئەم كەسە لەبوارى جىبەجى كارى. ئەم كەسە
پىشنىارى بۆ سەرانى ئەم پارتەكرد كە وەرنامەكەيان بېرگەيەكى تايبەتى تىدابت لەبۆ
كشەنەوئە جىبابوونەوئەى باقاريا لە نەمسا , بەتەوارەتى جەختى لەو دەكردەوئە
كەپاش جىبابوونەوئەى باقاريا نەمسای ئەلمانىش بەتپەپروونى كات دەچیتە پال
باقاريا. بەراستى ئەم قسانەى دووچارى شۆمیان كردم, وروژاندەمى و داواى مۆلەتى
قسەكردم كەرد. وەلامىكەم داىە پىش لەوئەى لەقسەكانى بىتەوئە بەتەواوئەتى دەستى
لەقسەكردن هەلگرت و لە كۆبونەوئەى پۆيشتە دەرى. بەلام ئامادەبوانى تر بەو پەرى
چىژوەرگرتەوئە گوئىيان بۆ قسەكانم رادىرابوو. هەموان دەستخۆشيان لىكردم,
بەرلەوئەى لە هۆلەكە بۆمە دەرى كەسنىك نامىلكەيەكى گچكەى خستە نىو دەستم و
داواى خوئندەوئەى لىكردم, بەخۆشحالەوئە ئەو نامىلكەيەم وەرگرت ؟ چونكە چىتر
پىوئىستم بەوئە نابت لە كۆبونەوئەى پارتەكەدا ئامادەم بەمەبەستى زانىنى
مەبەست و ئامانجە دوور مەوداكانى.

لە چادركەى لەشكرى دوو, لەژۆرەكەمدا دەستم داىە هەلدانەوئەى يەك بەيەكى
لەپەرەكانى نامىلكەكە, وام دەزانى ئەمە وەرنا و پەيرەوئەى پارتە نوئىەكەيە. ئەوكاتەى
لەم پوانى دىتم دانپىنانانى كرێكارانى ئەلمانى يە-پەنگە نوسراوى ئەو كەسەبىت كە
نامىلكەكەى خستە نۆدەستەوئە-بەساكارىيەوئە باسى لە ((بەناگاھىنانەوئەى
هزرى)) دەكرد. بەخىزايى دىتم بەخروئەوئە دەخوئەوئەى چونكە ئەم پىاوئە بەهەمان
ئەو قۇناغانەى مندە تىپەپروئە كە منىش پتیدا تىپەپروئە, پلەبەپلە دەروونى خۆى
بەرەو سەرگەوتن رايئەناوئە و گەيشتۆتە قۇناغى جىگىرى. ئەم كەوسە پەيوئەندى بە
بزوئەوئە كرێكارىەكانەوئە كەردوئە و تادوا بزیسكى هیزى خۆى بۆ كەردنەتەقوربانى,
بەلام ئەودەمەى هەستى بەوئەكەردوئە كە ماركسىزم جەنگىكى دژە نىشتەمان و
نەتەرەيە و هەولئە لەناوئەردنى بەهار و پىروئەيەكانى نەتەوئەدات بۆيە دەستى لىيان
هەلگرتوئە لەهەنگاوەكانى دىكەشى پەژىوانە.

دوو هفتە پاشتر نامەیکى وەرگرتىم لە لەلایەن پارتى كشتيارانى ئىلمانىيەرە
 پىنگەيشت بەهەي بوومەتە ئەندام، داواي ئامادەبوونی لێدەكردم لە كۆبوونومكانیدا.
 بەراستى زۆرم سەير لەو دەهات چۆن دەتوانىت لایەنگر بەم شۆیەيه بۆ پارت و
 بزوتنەوه كۆيكرتەوه، هەمدیس بەهۆی ئەوێ بریارم داو بوو خۆم پارتێك دابمزرێم
 و سەرکردایەتى بكەم، بۆیە بەتەنگ بانگەشەي بەئەندام بوونەووم لەم پارتەدا
 نەپۆشتىم. وىستىم داواي لێموردنیان بۆ بنوسمەوه بەلام لوتبەرزىم نەیهیشت، بۆیە
 بریارى ئامادەبوونی كۆبوونەوومەكەم دا.

لەكاتى دیاریكراودا گەيشتمە میوانخانەي پۆزىباد شۆینى كۆبوونەوومەكە، پۆشتە
 ژوورێكى گەورەوه كە مێزێكى لەناوهراستدا دانرابوو و لەسەر كورسیەكانیش چوار
 گەنج دانیشتیبوون، هەستىم كرد یەكێكان ئەوكەسەبوو كە نامێلكەكەي پێی دام.
 بەگەریمەوه چاك و چۆنى لەگەڵ كردم و بەهاوێرێكانى ناساندم و باسى نیشتمان
 پەروەری و نیازپاكیەي بۆ كردن، دواتر فەرمووی دانیشتم لێكرا، پێیان راگیاندم:
 هەموان چاوه‌نواری هاتنى سەرۆكى پارت...داواي چەند خولەكێك سەرۆك گەيشت و
 بۆم دیارگەوت هەمات كەسى پێشكەشكارى كۆبوونەوومەكەي مەيخانەكەي پێش
 لەدووه‌هفتەيه. بەرلە دەستكردن بەقەسەكردنى فەرمى بۆم دیارگەوت سەرۆكى بالا
 ناوى (هاریردان)، سەرۆكى لقى میونیخیش ناوى (ئەنتوان در كسلەر).

پاش لەخستەنەرۆي كۆمەبەستى كۆبوونەوومەكەي رابردوو، دواتر ئەمىندارى دارایی
 پارت هاتە قەسە و گووتى: كۆی ئەو پارەيهی هەمانە تەنها حەوت مارك و نیوه، ههوا
 زۆره بەهەي لەداها تۆدا ئەم بېره زیادبكات. ئامادەبوانىش مەتەنەي خوێان بە
 ئەمىندارى دارایی پارت بەخشیمەوه، ئینجائەمەشیان تۆماركردەوه.

پێش لەهەنگاونان بەرەو خستەنەرۆي خشتەي كارەكان سەرۆكى پارت هەستا بە
 خوێندنەوهي سێ نامەي وەلامى پارت كەلە بەرلین و كیيل و دۆسلدۆفەوه بۆیان
 نێردرابوو، ئامادەبوانى كۆبوونەوومەكە زۆر شادومان بوون بەم چەشنە نامە گۆڕینەوانە
 و بەفراوانبوونی پارتیان لەقەڵەم دەدا. لەكۆتادا ئامادەبووان گەيشتمە خشتەي كار یان
 پەپەرەي مەبەست، لەم كاتەدا كێشەي پالێئوران هەبوو بۆ پەيوەندى كردن بەم
 پارتەوه، لەم كاتەدا سەرۆكى پارتەكە پرسىاری ئەوێ لێكرد كەنایا بەراست تۆ
 دەتوانى هاوكارى ئەم پارتەمان بكەیت و ئەمەكدارييت بۆي؟ بەلام من وەلامى ئەم

پرسیارده نهدایهوهو لهبریدا پرسیم: کار و نامانج و بنهما فلهسهفیهکانی پارتکهتان چیه؟ نهی شینوازی کارکردنقان؟ بهراستی وهلامکان بؤمن پوون نهپوون، بویه لؤم دیارکهوت نه پارتکه هیچ نامانجیکی نییه و تمها دهیوئت پوونی ههبنیت و هیچی تر بهراستی دانیان بهوهدانا که تاوهکو نیستا پهیرهو یان خشتهی کاری پارتکهیان نهنوسیوهتهوه و شتی لهم جوړهیان نییه، بههوی لاوازی دؤخی دارپیانوهه توانای چاپکردنی بلاوکراوهو نامادهکردنی تهسکهوهی نهندامیتی و ناراستهکردنی داوهتنامهی چاپکراویان نییه، بهلام بهشینویهکی گشتی وادیاربوو نامانجی گشتی نه پزوتنهویه بوژانهوهی نهلمانیا و گهرانهوهی سرورهیهکانی رابردووی بووه.

نهم گهنجانه وایان ههستهدهکرد نیشتمانکهیان، نهلمانیا، لهسر لیواری مهرکه و نه پارتانهی هه توانای پزگارکردنی ولاتیان نییه، بویه نهمانهش بریاری دامهزاندنی نه پارتکهیان داوه بهمههستی پاقرکردنهوهی ولات له مشهخوژ و زهروهکانی نیوخوی ولات و نازادکردنی لهکوژت و بهندی دهرهکیش.

نهم دهههی لهنیوه شهودا بو ختوهتگی سربازگهکه گهراموه خوژ لهپیش ناریشهیهکی ژور ورددا بینیهوه: نایا بهراست دهبنیت لهم پزوتنهویه دابرئم یان بجه نیویهوه؟ بوجه پوژتک بیرم دهکردهوه تینهفکریم، ههست و سوژ هانی تهقلبونی دهوام بو پیزی پارتی کشتیاریان نهلمانیا بهلام ناوهزم هانی خو بهدور گرتنی دهوام لهم پارتکه. خوژهگر من لهو جوړه کهسایهتیانه بوومایه کهبهناسانی بؤچوونی رامیاریان دهگوین، ناسانتر لهوهی جلیان بگوین، نهوا تهقلی نه پزوتنهویه دهبووم، بهدوو ههفته پاشتر بریاری تهقلبونم دا بو نیو نه پزوتنهویه، لهم کاته دا وام ههستهدهکرد نیشی من تهواو، نیره دوا سنوری خوژه و بوخوژم بریاری کوژایی چارهنوسی خوژم نوسیوهتهوه. بهو مههستههش قایلی تهقلبونه نیو نه پارتکه دا که نه پزوتنهویه پیویستی به کهسکه پزبهرییان بکات و نامانج و وهرنامه و پهیرهویان بو دیاری بکات و بنوسیتهوه و کاربو گهیشتن بهنامانجه پیوژهکانیان بکات، سهربهخوژی نهلمانیا لهدهست داگیرکاره بیانیهکان و مشهخوژ و خوین مزانی ناوخوژی ولات، وام ههست دهکرد دهتوانم بهدلی خوژ لهداها توودا نه پزوتنهویه بهو ناراستهیه دا بهرم کهپروام پییهتی و بهنامانجی گهیشتن به نامانجه گورهکه.

بېروم وابووننداری خالی لاوازی من نییه، بهلام ناخوړنگاچاره سهر بؤ پزگارکردن
له چوارچینوې هاوالاتی شاراره کامهیه؟ نایا بهراست من هاوالاتییه کی بېچاره نیم
لنډو چنډین ملیون کهدا؟ لهکوی بووه کسکیکې بیئاو بتوانیت دژبهری سرکرده
بزوتنهوه و پارتہسیاسیه ناودارهکان بکات ؟

لهر چشنه مرقانہ نیم لوتبهرزیم لهپښم لادات و ناراستهکهم بگوږنت. بهلام
همدیس ون ناویشم به کوښی پښش سرکهوتنم نهدهزانی. ئهی پروانامه نزمکهم،
بؤنهمهش بهردهوامی دانم بهخویندنهوه بهباشتر زانی وهك له هولدان لمېز
بهدهستهینانی پروانامه ی بهرتر.

بهه چشنهش بهنندامی کاتی ژماره ۷ تهفلی نیو پیرهکانی پارتی کشتیاری
نهلمانی بورم.

ھۆكەرەكانى تياچوونى

ئەدەمەي تەنىك دەكەوت قولايسى كەوتەكەي بەپىي ئەو ماۋەيەي لەنئوان دۆخە نوپىيەكە و ئەو دۆخەي كەپىش لەكەوتەكە مەپپوۋە دەپنورپىت. ئەم بەمەيەش دەتوانرپت بەسەر داكەوتنى گەلان و ولاتىشدا جىبەجى بگرت.

داكەوتنى فەرمانفەرمايەكە زۆر مەزىن بوۋچونگە لەبەرزايىيەكى بەرزەۋە كەوتەخوار. ئەو فەرمان فەرمايەي داپووخا دامەزاندنى بەرئەنجامى كارەفرەۋىزىيەكانى ئەندامانى ئەنجومەنى نوپىنەرەن و گزى و تەلەكەبازى سىياسى كارانىش نەبوۋە، بەپاستى بەھىزى پىشەمەرگەكان پونىت نرابوۋ، بەرئەنجامى زنجىرەيەك سەرگەفتنى رەۋا و ئەنجامدراۋى نەمرانەبوۋ. بىگومان دامەزاندنى فەرمان فەرما بەرئەنجامى كارى فرەۋىزى قسەي زۆر بلىيانى ناۋەۋە و دەرئى پەرلەمانىن نىيە. بەركو ئەو دەمەي تۆپەكان بۆمب بارانى پارىسيان دەكرد لە جەنگى خەفتادا ئەم يىۋكەيە لاي گەل پەيدابوۋ، دواتر بېروايان پىيى مېنا و دواتر ئەلمانەكان بېرياريان دا، سەردارنى گەا، كە فەرمان فەرمايەك دابەزىنن و تاجى ئىمپراتورىش جارىكى دى ۋەكو ناۋنیشانى يەكىتى پىرۋزى خاكى ئەلمان دەست نىشان بگەن.

ولاتەكەي بىسمارك بەرئەنجامى كوشت و بېرى زۆرى بى ئەنجام نەبوۋە، دەستى كەسانى سىياسەت كارىشى تىادا نەبوۋە لەبەدى مېنانى ئەم خەۋنە نەتەۋەيىيەدا.

بەلكو پالەوانانمان لە مەيدان و گۆڤەپانەكانى جەنگدا بە دەستيان هيناره. ياخوور
دروست و پونيتيان ناوه.

ئەم يەكيتى و مەولە دياركەوتنى فەرمان فەرمایەكى بە خەرمەنەيەك لە پىمژوى
مىژووى چوار دويەر گرتبوو. ئەودەمەى دەستى دايە سەرکەوتنەكان و هەنگاوى
نەترسانەيان دەنا ئەكات جیهان لەوه دۇنيا بوونەوه کەئەم چەشنە هەنگاوانە تاكوژا
بەردەوام دەبيست و دەگاتە دوندە و دواتر دەست بە سەرچیهاندا دەگرست و
سەرپەرەشتى دەكات. لە باوەشى ئەم فەرمان فەرمایەدا نەتەوه دڵخۆش بوو بە
سەرورەنتى و ئارامى و لەخۆش گوزەرانییدا دەژیا. ئەم ولاتە بووه خاوەنى مێزر
دەستەلاتىكى زەبەلاح بە پشتیوانى سويایەكى گەوره و سەرکردەيەكى بیرفراوان و ژیر
و بەیارمەتى نەتەوهيەك کە بڕواى بەخۆديارى کردنى چارەنۆسى خۆى هەبووه.

بەراستى سەیربوو ئەكاتەى لە دوندەدا ئەم فەرمان فەرمایە دابکەوت. هەموو گەل
ئەلمان سەیریان لێدەهات و بڕوايان بەوه نەدەکرد. توشى شۆك هاتبوونەوه. تەنانت
وايان لێبەسەر هاتبوو نەشیان دەتوانى بىرۆکەيەكى جوان و پێكخراو بۆ ولاتەکیان
لەمیشکیاندا کۆدابکەن کەتایبەت بیست بە ماوەكانى پێش لەداپروخانى. کواتە
زانینی هۆکارى تیاچوون و داڕمان پاش لە دەست دەرچوونى دۆخەكە سودى چى
دەبیت گەر بەچاوى خۆت کلۆزبوونى پایەكانى ولات و لەقبوونى کۆلەكەكانى لەسەر
وەستاوى ولاتەكەت ببینیت و بزائیت ؟

ژمارەى ئەو هاوولاتیە ئەلمانیانەى کە تیبینی کەوتنى ولاتەکیان دەکرد لەکاتى
خۆیدا زۆر کەم بوون. ژمارەيەكى زۆر کەمیشیان نیشتمانى ئەم پەتاکوشنەبە
ناشنابوون و هەولێ سەرنەهەو قەرکردیان دەدا.

ئەم کەسانە نەیان توانى ئەم پەتایە بەباشى لەناوبەرن؟ چونکە تاڕادەيەكى نۆد
دەركەوتەى نەخۆشى و هۆکارەکیان لى تیکەلاو ببوو. ئەوەتا ئەمبۆ زۆرینەمان
لەبەرانبەر ئەم پەتایەدا دۆزاون و بگەرە بەکارىكى ژیرانەشمان دەزانی کەئەم
داپروخانه پەوبەدات؟ چونکە گروپى لىنکۆلەر و شارەزا ئابوریەكانى ولات ناستى
ژیریان لاوازبوو درکیان بە بەشۆندا هاتووەكانى ئەم فەتارەتە نەمکردبوو ئەم
بۆچوونە نەشیاوە تەنها لای دەستە ماف خۆراوەكاندا بەرجەستە نەبووبوو کە تەنها
باشکردنى دۆخى ژيانى خۆيانیان دەوینت! لەشیوہى کرنگاراندا. تەنانت ناومندە

نەبۈۋە، بەلكو مۇكار گەلىنكى دىگەنبۇون كە ئىستاكانى ئەمانە خۇيانى لى بىيەرى
 ئەمگەن. ئەمانە مۇكارى بلاۋبۇنەۋەى قەتارەتەكەنبۇون لەۋاتدا كەنەرىش بەرمەمەكى
 جگە لەشكەست بەخشىن بەناخى سەربازەكان و چەك دانان زىادتر ھىچى دىكە نەبۈۋە.
 ئەمانە ھەموو شتىك دەخەنە ئەستۈى سەركرە سەربازىيەكان و خۇيان وەكو باي
 بەيان بۇى دەرەچەن و بىيەرى ئەمگەن. سوپاي ئەلمانى بوۋر لەبرامبەر سوفايەكى
 چەند ھىندكى خۇى بوۋىمەۋە. جا لەپوۋى ژمارەى سەربازەۋە بوۋىت يان جۈر و
 چەشنى چەكى بەكارمەندرا، لەماۋەى چوار سائدا تۈانى گەۋرەترىن گۈرزان لى
 بوەشىنىت و گەياندانايە لوتكەى مردن و لەناۋچوون، بەلام ئەفسۇس.

تياچوۋنى بەرەى ئەلمانى فاكتەرى ئەم ئارىشەيەى ھەنۈكە نىيە، بەركو
 بەرەنچامى تاۋانى ئەم كەسە غەيانەت كارانەيە كە دەيان ھەۋىت ھەموو
 بەررەسپارىتەيەكان بەخەنە ئەستۈى سوپا و وەكو قورىانى لەناۋى بەرن. لەكوۋى بوۋە
 تەنھا داپمانى سەربازى تەۋاۋى دەۋلەت و نەتەۋەيىت؟ كۈا شەكەست خۋاردن
 لەجەنگىندا ماناي تياچوون و ھەلۋەشانەۋەى نەتەۋەى شەكەست خۋاردۈۋە ؟

ئەم دەمەى گەلىك دوۋچارى شەكەست دەيىتەۋە بەھۋى خۋىرەتتى و ترەنۈكەيەۋە
 ئەۋا ئەم گەلە بەنەنچامى كارى خۇى گەيشتۈۋە، بەلام كۈا بوۋە گەلىك بەھۋى تەنھا
 شەكەستىكى سەربازىيەۋە داپروۋخىت لەكاتىندا گەلەكە قارەمانانە جەنگابىت و
 ھەۋلى سوۋد ۋەرگرتەۋە بدات لەم جەنگە دۇراۋانەى. مىژۋوش پەشت راستى ئەم
 قەسانەم دەكاتەۋە.

زۇر بەداخەۋە شەكەستى سەربازى نەتەۋەكەمان تەنھا تۈلەيەكى خۋاۋەند بوۋە لە
 نەتەۋەكەمان كرديەۋە. ئەم شەكەستە دياردەيەكى بەرجەستە پىكدىنىت كە لەسايەى
 ھەلۋەرىنى بېۋاكالى ھاۋلاتيانەۋە لەبۇ دىتنى دەرگەۋەكان گەشەدەكات. ئەم دەمەى
 گەلى ئەلمان خۇشچالى بۇ شەكەستكە دەرېرى ئەم بېرۈكە بۈگەن و ترەنسانكانە
 دياركەۋتن.

ئايا ماركس خۋاز و ناۋەندە سەرلى شىۋىنراۋەكان لەلايەن جۈۋەكەۋە خۇشپايان
 دەرەنەدەپرى لەبۇ شەكەست خۋاردنى ۋاتەكەيان لەجەنگدا؟ ئايا ھەندىكى دىكەمان
 شادەمانى پىشان نەمەدا بەۋەى خالى سەرەتا و كۇتايى لەبۇ داپروۋخانى دەۋلەتەكەى
 بەدەستى خۇى بوۋە دوژمن تەنھا بروسكەيەكيان بۇناردۈۋە ئەم خۇى ھەموو

کاره‌کانی دیکه‌ی ئەنجامداوه؟ ئایا دەستەیک لە ئەڵمانیەکانی خۆمان جەنگی بەدبەختی هێنایان هەلەنگەگیرساند؟ گەلی ئەڵمانی لە پێگەی ئاوەزەوه ئەم شکستە ی قبولکرد، کەواتە دەتوانین بڵێین: ئەو نەهەمەتیە ی بەسەریدا هات مافی خۆی بووه و پێی بەخشراوەتەوه، بوو راستی چارەنووس ئەم شکستە ی بۆ ئەنۆسی بووین، چونکە گەر دەستی چارەنۆسی تێدا بووه ئەوا دڵمان پر دەبوو لە پێ و کینه لە بەرامبەر ئەو دۆژمانانەمان کە شکستیان پێ هێنا بووین و بەدووی پۆزی سەرکەوتنماندا دەگەرایان، نەتەوه‌ش هەمووی ببۆ پیشوازی کردن لە سەربازانی گەراوه‌ی بەره‌ی جەنگ پێزیان دەبەست و سەرلەنوێ باوه‌ر و متمانە ی خۆیانیان پێدەبەخشینەوه، ئای کەوا نەبوو ؟!

بێگومان، گەر چارەنووس بەرپرسی ئەم شکستەمان بوایە ئەوا هیچ کەس لەبۆ ئەم شکست هێنانەمان خۆشحالی نەرنەدەبێ و سەمای نەدەکرد و گۆزانیان نەدەوتەوه، هیچ کەسیش نە ی دەوێرا بەلوێتەرزێیه‌وه شانازی بە بەشداریتی خۆی بکات لەبۆ لاوازکردنی بەره‌کانی جەنگی ئەڵمانی و درز تێخستنی و ئەوانەشی مارکس خاوەزەکان چەواشەیان کردبوون و دەستیان بەسەر ئاوەزانیاندا گرتبوو هەرگیز بەشان و بالی دۆژماندا هەلیان نەدەدا و شانازییان بە شکستی و کەوتە چالەوه‌ی خۆیانەوه نەدەکرد. سوکایەتیشیان بە سوپا ماندوو گەراوه‌کە ی جەنگ نەدەکرد و ئالاکانیان بەر پێ لەقه نەدەدا! تەنانەت ئەم دۆخە وای کردبوو کە یه‌کێک لە ئەفسەرە ئینگلیزه‌کان بەناوی ریفنتۆن بڵێت: لەمنیوان هەرسێ ئەڵمانییه‌ک یه‌ک دانەیان غەیانەت کار و ناپه‌که ؟!

بەلێ بەپراستی ئەم دۆرانه‌ یه‌کێک بوو لەبەر ئەنجامی دەرھاوێشتەکانی ئەو پەتایه‌ی کە توشی نەتەوه‌ هاتبوو ئەم پەتایه‌ خۆپاگری نەتەوه‌ی ئەڵمانی کلۆرکرد و داب و نه‌یت و وەرەو مەردایه‌تی سروشتی بۆ مانەوه‌ و جەزی جەنگین لەبۆ سەرکەوتنی لاوازکرد، ئەو جووله‌کە و مارکس خاوەزانه‌ی کە ئەم شکستە ولات بەر ئەنجامی کاری جێبه‌جێ کردنی نەخشەکانی ئەوان بوو هەولێ ئەوه‌یان دەدا کە ئەم فەتارەتە هەموو تاوانەکانی بێخەنە ئەستۆی تاکە کەسیکه‌وه‌ کەناوی (لودندروف) بوو.

بەم هەنگاوه‌شیان توانییان ئەو هێزه‌ لەدەستی ئەم سەرکرده‌ پاکە وەرگرێنەوه‌ کە دەیتوانی ولات لەم ناپاکانه‌ لە ویڵکاران پاقر بکاتەوه‌، لودندروف ی تۆمەت بارکراو بەشکست پێهێنانی گەوره‌یه‌یه‌کانی ئەڵمانیا بۆیه‌ لەپۆزی لێپرسینەوه‌دا ئەم کەسه‌

توانای بەرگري لەخۆکردنی نابیت، ناشتوانیّت کاربگاتەسەر وەرچەرخانەکانی دۆخەکە.

ئەودەمەى مارکس خواز و جوولەکە مامۇستاکانیان ئەم درۆیەیان تەفرکردمەر بەباشی دەیانزانى نەختیک لەم درۆیە لەمیشکی ئەلمانیکەکاندا دەمینیتەو و دواتر کاریگەری خۆی دەبیّت، ئەمەش لەداهاتوودا کاریگەری خۆی دەبیّت لەسەر ویلکردنی ئەو کەسانەى بەدووی تۆمەتبارانى راستەقینەو. بەراستی باشیان خەملاندبوو. توانی بوویان پشت بەست بە دەروونی جەماوەر ئەم درۆیەیان شینوویەکی راستەقینەیان پیبەخشى. ئەوکەسەى بۆماوی چوارسال تەنها بیرى لە سەرخستنى ولات و بەدى هینانى خۆشگوزەرانى دەکردەو بۆ وەچەکانى داهاتووی ولات و ئیستا تۆمەتبارکراو، ئەم کەسە لەبەرئەوێ خۆی خەلکی بەبى تاوان و چاک دەزانیت وای هەست دەکرد ئەوانیش وابى. بێگومان درودەلەسە خەسلەتیکى سەروشتى و تايبەتى گەلى بژاردەیه. ئایا بنچینەى دامەزراندنى ئەم کۆمەلەیه خودى درۆ نییه بەوێ دەلێن ئیمە خاوەن یەك ئاینین لەکاتیکیدا ئەوان بۆ نەژاد کاردەکن، بەلام کام نەژادن ؟

شۆپن هاوەر لە باسى جوولەکەدا ئیژنیت : ((گەورەترین مامۇستای هونەرى درۆکردن)). بێگومانین لەوێ لەم پۆدا هەموو ئەلمانیکە بەباشی ئەو دەزانیت کەئەم پیاوێ پاك و بى تاوانە، جا ئەو کەسەش نكۆلى لەم راستیە بکات یان ئەوێتا شیتە یام دلپاک و زووخەلتیاو، پەنگە ترسنۆکبیت و خۆی لەدەرخستنى راستیەکان بدزیتەو.

بۆ چانس باشی گەلەکەمان ئەو پەتایەى وەخت بوو هەموو لەشى نەتەرەکەمان داپزینیت لەناکاو بەشینووی فەتارەت دیارکەوت و هەموان لێى بەناگا هاتنەو ئەگینا بەرەبەرە هەموو لەشى نەتەرەکەمانى هەلدەپروقان و تیاى دەبردین ، ئەم خیرا کاریگەر بوونەى زۆر لەو بەشتر بوو کەلەسەرخۆ و درۆزخایەن بیت. مرۆڤ دەتوانیت بەئاسانى بەسەر نەخۆشى چاوەقولەدا زالبیت بەلام نەخۆشى سیل زال بوون بەسەردا ئاسان نییه، چونکە چاوەقولە لەناکاو بەشینوویەکی خیرا دیاردەکەویت کەسەکە دەزانیت چى توشى بوو بەلام سیل یان دەردەباریکە کوشندە و لەسەرخۆ کاریگەرە. چاوەقولە ترس و نەهامەتى بلۆدەکاتەو، بەلام سیل بەهیمنى کاریگەری

خۆى دەنۇنىيەت، ئەودەمەى مۇۋەپپەقىيەتلىك دۇچارى چارەقۇلەدەبىئەتە ھەمۇ كارىك بەس بۇئەدەى لىى پىزگارىيەت بەلام سىل لەبەرئەدەى بەيەكجار كارىگەرەكانى ديارناكەوئەت بۇيە كەسەكە تەمۇزەل دەبىئەت لەبەرەمبەر لەناوبىردىدا . ئەمەش وادەكات لەكۇتايىدا دەردى يەكەم كەم كارىگەرترىيەت لەدەردى دۈۈم. بەم پىنگەيەش مۇۋەپپەقىيەتلىك تۈشى ناخون و چنۇرەكانى چارەقۇلە بىرپەت بەلام لەبەرەمبەر دەردەبارىكەدا تانىستا دەۋەستانە.

بۇيە ئەۋرەتايانەى دۇچارى نەتەرەكان دەبىئەت ھەندىك دىزىخايەنە ھىندىكى دى خىرا و لەناكاۋ. سەرگەۋتەن لە چارەدۇزىنە و لەناوبىردى پەتاي باۋدا بەندە بە دۇزىنەدەى چارەسەر بۇ خۇدى بىچىنەى پەتاكەكە. يان قىرتاندىن و رىشەكىشكردى پەتاكە لەبەنپەرەتەۋە.

ئىمەى ئەلمانى ئەۋدەمەى ھەۋلى دەست نىشان كىردى پەتاكەمان دا ھۇكار و دەرگەۋتەكانى پەتاكەمان تىكەل كىرد، بىرومان وابوۋ كە نارىشەى كۆمەلەيتى - ئابۇرى ھاكتەرى ھۇكارە لەكاتىكىدا ئەمە جگە لە دەرگەۋتەيەكى پەتاكە كۆشندەكە زىادتر ھىچى دىكە نەبۈۋە.

ئەۋدەمەى ئەلمانىا دەست ئوقۇدى ئۈند لەبەرەمبەر ۋەچەكانىدا كەسال بەدۈۋى سال بۈۋىان لەزىادبۈۋە، پەيداكردى ئانى پۇۋانەى خەلك گىرنگى زۇرى ھەمۈۋە لە دەرستەنەدەى پلانىەكانى بىرپىرسانى ۋەت. لەجىياتى ئەۋەى لەخۇدى نەۋرۈپادا بەدۈۋى فراۋانكردى زەۋى و دابىنكردى قۇتى ھاۋلاتياندا بىگىرەن. بەلام ئەم سىياسەتە پىشت گۈى خىرا، ئەمەش بۇئەۋەبۈۋە كە سىياسەتى تايىبەتى دابىرۈنەۋە بەمبەستى دەستگىرتەن بىسەر جىھان لەۋۋى ئابۇرىيەۋە.

ماركس خۈۋەزەكان ئەم خىراپى بارى گۈزەرانى نىۋەى دانىشتۈۋەنەى قۇستەمۇۋە تۈۋىيان تۈۋى بىق و كىنە لەناخى چىنى كىشتىاراندا بىچىنەن و نەتەمۇۋە ھەۋلەت دابەشى بۈۋچىن بىكەن: چىنى پىۋىلىتارى زۇرىنەى ھەزەر و چىنى بۇدۇۋانى و سەرمەستى ھەۋلەمەند.

ئەۋدەمەى ئابۇرى ۋەت بىرەۋ بۈۋە بە كۆلەكەى پىشتى ۋەت ھەنگاۋى دىنا سەۋەت و داراىى لەسەر كۆرسىك دانراۋوۋ كە پەرەستىيان بۇ دىكرە لەرنگەى ھەندەنى كەسىنكەۋە كە دىۋەۋ دۇبەرى ئەم مەملەئىيەى بىكرادىە و سەۋرى بۇ مەترسىەكانى داناباىە بىرەستى ھەزەمان ھەزەما غۈلبۇۋە كەۋتە ھەلەيەكى گەۋرەى

شایسته به‌لیخ‌وش نه‌بوونه‌وه که هانی خانه‌دانه‌کانی دا بۆ ته‌قل بوونه نئو کاروباری داراییه‌وه، نه‌گهر به‌جوانی بیرى بگردایه‌ته‌وه ئه‌وا خانه‌دانى بۆجیماو، خانه‌دانى خوین، نه‌وده‌مى خانه‌دانى داراییى دیته‌ئاراهه خویشى ناناسیته‌وه، چونکى گرتیبه‌سته داراییه‌کان به‌هیزتره له‌کیشکردنى خانه‌دانه‌کان وهک له‌جنگ، ئه‌و خانه‌دانانه‌ى پاژه‌ى فه‌رمان فه‌رمای ولاتى ئه‌لمانیا یان ده‌کرد بى ئاگابوون له‌وه‌ى شکستى ئیمپراتۆر یان فه‌رمان فه‌رما مانای شکستى ئه‌وان و له‌ناوچوونیه، له‌به‌رئه‌وه‌ى سود و قازانجى مامه‌له‌ى دارایی له‌خانه‌دانیتى راسته‌قینه‌ى خستبوون و کردیپونه که‌رى ده‌ستى جووه‌کان.

یه‌کێک له‌ده‌رکه‌وته‌کانى پوچ بوونه‌وه‌ى ئابوری نه‌ته‌وه‌یى له‌ناوچوونى سامان و داهاتى گشتى خه‌لکى بوو به‌هۆى نه‌خشه‌ى فۆرخکاری نۆونه‌ته‌وه‌یى و ئاژاره‌کانى مارکس خوازه‌کانه‌وه. پيشه‌سازى قورس له‌ولاتدا هه‌ولێى درێبه‌رى کردنى ئه‌م په‌وته‌ى دا به‌لام مارکس خوازه‌کان توانییان سنۆرێک بۆئهم درایه‌تیانه‌یان دابنێن پاش له‌سه‌رکه‌وتنى شۆرشه‌که‌یان که‌پاش له‌شکسته سه‌ربازیه‌کان هاتبوه ئاراهه، بێم شێوه‌یه دوژمنانى ئه‌لمانیا توانییان ئابوری ئه‌لمان بکه‌نه ئابورییه‌کى نۆوده‌وله‌تى، یه‌کیکیش له‌ به‌رئه‌نجامه‌کانى ئه‌م کاره‌یان گۆپینى خاوه‌نداریتى تۆپى میلى گواسته‌وه بوو له‌ خاوه‌نداریتى ده‌وله‌ته‌وه بۆ پشککاری نۆونه‌ته‌وه‌یى.

نه‌وده‌مى حه‌زه‌کانى مارکس خواز و جوله‌که‌کان هاته‌دی له‌ دا‌پووخاندنى پایه‌کانى ئابوری نه‌ته‌وه‌یى هاته ئاراهه، پاش له‌مه‌ش بانگه‌شه‌ى هه‌ستانه‌وه و بوژانه‌وه‌ى ئابوری ئه‌لمانیا یان ده‌کرد به‌وه‌ى پێشیاوى به‌ره‌وپێشه‌وه‌چوونه. ده‌سته‌لاتدارانی‌ش ئه‌م بێ‌پۆزه خواروخێچه‌یان قه‌بو‌لکرد، له‌کاتی‌که‌دا گه‌ر له‌فه‌ره‌نسای سه‌رکه‌وتوومان به‌وانیابیه ده‌مان دیت که سه‌ربارى گرتگى دانى به‌بوژانه‌وه‌ى ئابوری ولاته‌که‌ى که‌چى گرتگییه‌کى زۆریش به‌ بوژانه‌وه‌ى بواری هه‌ز و هه‌ناویش ده‌دات، له‌کاتی‌که‌دا به‌کۆتایى هاتنى جه‌نگ فه‌ره‌نسا هیچ کات ئابوریه‌که‌ى له‌ئێمه‌ى ئه‌لمان خاسته‌ر نه‌بوو.

له‌مه‌رکه‌وته‌کانى پوچبوونه‌وه و هه‌لوه‌ڕینی پایه‌کانى ده‌وله‌تى ئه‌لمانیا له‌پێش جه‌نگ نه‌مانى ئه‌ره‌یزانه بووه که باوباپه‌رمانمان هه‌یان بووه. ئازایه‌تى و نه‌به‌ردى و

چاۋنەترسى و وىزەي بالاً و دەرۋون بەرزى پوۋچ بوۋىمەو گۆپدرا بۇ سىستى و تۇسنۇكى و خوڭبىرتى و كالفامى. بىگومان ئەم كاتەشدا شىۋازى پەيەرەوكر او بۇ پەرۋەردە بەرپرسى ئەم چەشەنە ھەلۋەشاندەنەرەيەي دەلەت بوو؟ چونكە ئەمەي گىرنگى پىنەدەرا بواری پىنگەياندەن و پەرۋەردە بوۋە و فەرمان فەرما وای دەزانى مندالانىش بەخۇپسكى ھەمان ئاكارى باۋانىيان وەرەگىر! پادشا ھەرچى بگوتايە دوا بېرىبوو، كەس ئەي دەتۋانى بلىت لەل يان نا و نەخىر بوۋنى نەبوو، خۇنەگەر كەسكى بەھىزى وەكو بىمارك ھەبايە چى لەبەرژەۋەندى نەتەۋەدا نەبايە پىنى بگوتايە نەخىر و جىبەجىي نەكرايە ئەوا ئەمەز دەمانتۋانى تەنھا سەرزەنەشتى چارەنوس بگەين بەۋەي ئەمە بەھۇي چارەنوسىكىمە توشمان بوۋە، بەمەش دەمانتۋانى خۇمان لەدەرئەنجامەكانى ئەم شىكستە قوتار و بېيەرى بگەين.

لەمەمو كات و ساتىكدا كۆشك نشىنانى مەشخۇر بارن بەسەر خوۋدى پادشا و دەۋلەتەشەۋە، ئەۋەندە لەكۆشكدا دەمىننەۋە بەخۇيان دەلەين پاشا خاۋزەكان و بەمەش دەتۋان خۇيان لە خەلگەنى دىكە جىبابكەنەۋە. بەلام ئەۋكاتەي ئەم پاشا نان پىندەرەيان دوۋچارى فەتارەتەك دەبىتەرە ئەمانە پىشتى لىدەكەن و بەقەۋلى رەفتارناكەن، خۇيان دەخشىنە باۋەشى تازە دەستەلەتەرەۋە و دەپنەۋە ماستاكەرى ئەم كەسە، ئەمە لەكاتىگدايە پىشتەر پادشاي نان پىندەريان چاۋەنۋارى خۇكرەنە قوربانى لىدەكردن، ئەي كەۋاتە كۈا ئەم ھەموو مەنەنەيە بۇكۆي پۇشت ؟

بەرپاستى كەسى دلسۇز ئەۋەنىيە ئەۋ فەرمانانەي پاشا وەكو خۇي جىبەجى بگات كە لەبەرژەۋەندى نەتەۋە دەۋلەتدا نىيە، بەلكو ئەم كەسە دلسۇزە كە پىنەمايى پادشا دەكات و لەۋەلەكانى ئاگادارى دەكاتەرە، مەرج نىيە ھەموو تاج لەسەر ئراۋىك ژىر و تۆكەمەبىت، بەلكو ئەۋانەي خاۋەنى تايبەت مەندى زىرەكى و نەبەردىن نۇز كەم دەپنە تاج لەسەر ئراۋ، ئەۋەش ئاسمان بوو كەخۇي بېرىار لەۋەدەۋو كە فرىدريكى گەرە بىتە پادشاي گەرەي ۋلات، ياخوۋد كەسكى ھىمەنى وەكو غولىۋمى دوۋەم، بەرپاستى ئەم پىنەخشىنە سەدسال جارەك پوۋدەداتەرە.

ژمارەي ئەۋ سەركرەدە پادشاينەي كە ئاگادارى ئەم راستىيەن كەمەن، لەكاتىگدا نۇزىن ئەۋانەي بوۋن بەقوربانى ئەم كالفامى و ھىچ لىنەزانىنە.

لەمشەخۆری سەرکردەکان و خراپ پەرۆردەییەوه چینیکی کەمنەندام لەناوێز
 دینەئاراوه دەست بەسەر پایەکانی فەرمانڕەوایەتی وڵاتدا دەگرن، ئەمانە
 لەبەرپرسیاریتی راستەقینە ڕادەکەن و لەبەرەو پێشوەچوونی راستەقینەش
 دەترسێن. پەرۆری پەرلەمانی یارمەتی دەریکی باشی ئەم چەشنە چینیە، چینی
 ڕاکردووە لەبەرپرسیاریتی، لەوڵاتدا زۆرجار دەستلەت دووچاری چەندین نەنگی
 دەبێتەوه و هەرکە بڕیارێک دەردەمکات پاشتر هەست بەخەوشەکان خۆی دەمکات و لەم
 کاتەشدا بەتەنها نیوچە چارەسەری دەمکات و کێشەکان بەتەواوەتی نابڕێنێتەوه، بۆیە
 لەم کاتەدا هۆمەت پێتقی وە دەستپێشخاری گەڕنگ و ژێرانەیه.

پۆژنامەکان پۆلی سەرەکیان هەبوو لەئاراستە بەخشین بەپرای گشتی و
 دوروخستەوهی تاک لەپەرۆردەیی تەندروست.

ئەو کەسانەی پۆژنامەکان دەخوێننەوه سێ چەشنن:

۱- هەندێکیان بڕوایان بەتەواوی قسەی پۆژنامەنوسانی نوسراو پەسەند دەکەن.

۲- هەندێک بەتەواوەتی قسەی ئێو پۆژنامەکان ڕەت دەکەنەوه.

۳- هەندێک پاش لەخوێندنەوهی لیکۆلینەوهو بەدواداچوون بۆ دەرەکان دەکەن.

زۆرێکی خەڵک سەر بە ژمارە یەکن، واتە زۆرێکە کۆمەڵگە نەخوێندەوارن و
 بێکردنەوهیان بەئەمرێکی قورس لەقەڵەم داوه بۆیە بەکەسانی دیکەیان سپاردووه
 ئەمان بەتەنها بەرەمەمەکی دەخوێن، بڕوایان وایە ئەو کەسانەی بۆچوونەکانیان
 بلأودەکەنەوه هەمووی بۆچوونی چاک و بەهێزی هەسان دراوی خزمەتکاری نیشتمان
 و تاکی کۆمەڵگەیه، بۆیە ئەوانە شایەنی شوێن کەوتن.

کەواتە ئەتوانین بیزین: ئەم بەشە زۆرێکیە کۆمەڵ تاقەتی بێکردنەوهیان نییه و
 بوونەتە نیچیری ئەو پۆژنامانەی کەبە چەواشەکاری و بەهەڵەدابردنی خەڵک دەژین،
 ئەمە و سەرپاری هەوهی زۆر بەزوی دەشکەوێتە تەلەبی بەرنامەیی پێکخراوه
 نائەتەوهییەکانی هاویشیوهی مارکس خواز و جۆلەکەکانەوه.

کۆمەڵی دووهمیش پێشتر سەر بە کۆمەڵی یەکم بوون، واتە پێشتر بەخوێندنەوهی
 پۆژنامەکان بۆچوونەکانی خۆیان پێیات دەنایەوه، بەلام بە تێپەرپوونی کات بۆیان
 دیارکەوت کە ئەو راستیانەی لەپۆژنامەکانەوه وەردەگرت زۆرکەمن و زۆرێکی
 زانیاریەکان هەڵە و چەواشەکارە، بۆیە لە باوەڕپوونی تەواوەوه بە قسەی پۆژنامەکان

بېريارى وەرچەرخانيان دا بۇ گومانى تەواو لە قەسەى پۇژنامەكان، ھەرگىز بېوا بە قەسە نوسراوەكانى ئىو پۇژنامەكان ناكات بەلكو ھەميشە گومانى لىيەتى و واى دەبينىت كە ئەوانەى ئەم پۇژنامانە دەنوسن جگە لەكۆمەلىك دەست خالى زياتتر كەلەسەر چەواشەكردنى خەلك دەژىن ھىچى دىكەنن، ئەم جۆرە كەسانەش بى سوودن بۇ ھەموو كارىك.

بەلام پۇلى سىيەمى خەلك ئەمانە بژاردەيەكى كۆمەلن و زۆرىنەيان كەسانى ژىر و لىياتوون، بەھۆى بەھرەداريانەو دەتوانن بەباشى يىرېكەنەو و بەجوانى لەوہى دەخويندەنەو لىى ورد بېنەو و ئەمانە دەتوانن جىاوازی بکەن لەنىوان بىھىز و بەھىزدا. جىگەى داخ نىيە ئەم بژاردە ژىرەى كۆمەل جىدەستى ديارنەبىت لە بېرئوبەردنى كۆمەلگە و دەولەتدا لەكاتىكدا زۆرىنەى نەخويندەوار جىدەستى ديارە؟ بەھۆى شىوازی پەپرەوكرای ناسراو بە پەپرەوى دەنگدانى گشتى زۆرىنەيەكى نەخويندەوار پولىكى تايبەت بەخۆيان ھەلدەبژىن، بېراستى بەر لە ھەلايسانى جەنگ ئەم زۆرىنە نەخويندەوار و كالفامى كۆمەل بژاردەيەكى گەواژى خەلكى ئاراستەى پەرلەمان كرد، كردنە ئەندام پەرلەمان، كەھىچ ناوبانگى و ژىرىيەكيان پىنە ديارنەبوو، بەلام پۇژنامەكان كوردنە كەسانى پالەوان و ھەرنەوان ھەبوو.

ئەودەمەى گەنج ولاوانى ئەلمانى لەمەيدانى جەنگىدا بوون و خۆيان دەكرەدە قوربانى خاك و نىشتەمان و نەتەوہەكيان كەچى ئەم ئەندام پەرلەمانەبۇگەنانە سەرقالى تەلە نانەوہ بوون بۇ ھەموو نىشتەمان پەرەوړىك، ئەمەش تەنھا بۇ پركردنى گىرفانە قولەكانيان بوو.

ئەوہ ئەركى دەولەت نىيە پىگرييت لەو پۇژنامانەى لەپىگەى چەواشەكردنەو ئاراستەى خەلك دەگوڤن و دەيان خەنە سەەر پىپرەوى ھەلە؟ ئايا چاودىرى كردنى پۇژنامە كارىگەرەكانى ولات ئەركى دەولەت نىيە؟

بەراستى گەر ئازادى پۇژنامەوانى ئەزانىت بەجوانى بەكاربەيتىرت ئەوا نەتەوہ بەئاقارىكى پىنچەوانەى مەبەستەو دەبات و ھەموان چەواشەدەكات و نەتەوہش ھەلدەوہشىنىتەوہ، بۆيە پىويستە دەولەت بەجوانى ئاگای لەئازادى پۇژنامەوانىش بىت و چاودىرى ھەموو پۇژنامەكان وىت.

ههلوئسته شهرمزارکارهکانی پۆژنامه ئهلمانییه چهواشهکارهکانی پینش و کات و پاش لهجهنگم لهیینهکردوو. خو پۆژنامه چهپرهوهکان - که دواتر کاریگرده سهر پاقی منی پۆژنامهکانی دیکه و بهئاراستهی خویدا شهمنی پیندهکردن - لهکاتیگدا ههموو جیهان خۆیان بۆ دژایهتی کردنی ئهلمانییا پرچمکه دهکرد ئهم گهمزانه بانگهشه یی زنگارکردنی ئاشتیانهیان بلأودهکردوو؟ ! خو پۆژنامهکانمان لهسهرهتای سهدهی بیستدا زۆر بهجوانی ستایشی دیمۆکراتی خۆراناوایان دهکرد و زۆر بهیرونی بانگهشه یی لاوازکردنی دهولت و بههیزکردنی تاکیان دهکرد؟ ههر پۆژنامهکان نهیوون که دژایهتی نهريت و پیروزیهکانی نهتوهکهمانیان کرده کاریکی ئاسایی و خهڵکیان له گێژاوی ئهندییشهی چێژدا نفرو نهدهکرد ؟

ههر پۆژنامهکان نهیوون که دژایهتی کرداری بهسهریازگرتن نهیوون؟ کنهی ئهندام پههلهمانهکانیان دهدا بهوی لهپینگهی پههلهمانهوه ههولێ بڕینی یارمهتییه داراییان لهسوپا بدهن، لهکاتیگدا بۆرانی جهنگ بهسهر ئهوروپادا ههلی کردبوو ؟ ئهو کهسانهی لهم پۆدا سهرقانی فرمیسک پرشتن بۆ ئایندهی ئهلمانییا ئهی لهیریان کردوو که ئهوه خۆیان و پۆژنامهکانیان بیوون کههۆکاری ههلهوهیینی دهولهتکهیان بڕهوپیدا ؟

پۆژنامه مارکس خوازهکانیش لهپینگهی لاوازکردن و لێدان له پایه کۆمهلایهتی و نهتوهییهکانی دهولهتوه ههولێ ئاسانی مل پینگهچکردنی گهلی ولاتیان نهدهدا بۆ جوانی گهوره و نهخشه بۆداریژهریان.

ئهی دهولت چیکرد لهبۆ پاراستنی گهلی و بهدوورگرتنی له ژاره ؟ بهپارستی ههنگاوێکی وهها نهنا که شایهمنی گرنگی پێدان بیت، ئهمهش بههۆی ئهوهبوو کهبه ناومز ییری نهکردبووه، چون ئهگهر بهجوانی و ئاوهزهوه بڕی بکردایهتوه ئهوا ههرگیز به پهفتاره نامرۆف دۆستانهکانی دۆژمنانی نهتوهی ئهلمانی قایل نهدهبوو کهخۆی دهتواند له لاوازکردنی بنهماکانی پایهی دهولت لهپینگهی لێدان له ئاکاری نهتوهو باشهی تهندهروست و توانای بهرگری بههیز و زیندهیی تاک لهنهتوه و ئابووی نیوخۆیی بههیز. گهورهترین نههامهتیش ئهوهبوو کهپاش لهوهی ئهندامانی نهتوه دووچاری ئهم پهتایه هاتنهوه بهههنگاری ههموو ئهو کهسانه دهیوونهوه که بۆ

بەرھەمەندى ئىمان دەپەيغىن، لاي ئەمانە ئەتەۋە لەپىرۇزىنەۋە بۇ قىزەۋەتتىن
گۆڭدرا.

يىگومان ئەۋدەمەي پۇژنامە ماركىس خواز و جوو ويستەكان لەمەۋلى ھەلوەراندنى
پونىتى دەۋلەتدا بوون لەپىنگەي بىلاۋكردىنى بى ئابروۋىي و بانگەشەي بەناۋ ناشتى و
ناشرىنكردىنى پايمەكانى نەتەۋە خوازى و كلۆل كرىنى ژىۋارى نەتەۋە و ئەنجامدانى
كارى ناشرىنەۋە، دەۋلەت لەم كاتەدا دەستەۋەستان ۋەستابوو. دەۋلەت لىرەدا
ھەرنەۋە نەبوو دژايەتى ئەم بزوئەۋە دژە خۆيەي نەكرىۋە بەلكو بگرە لىنشىان
ترساۋە جاروبار دەستى يارمەتیشى بۇ درىزكرىۋون. جوولەكەكان نۆر بەژىرانە
توانىۋوبويان مېشكى زۆرىنەي كۆمەلگە ژاراۋى بىكەن بەبى ئەۋەي ھىچ كەسنىك
گومانىيان لىنىكات. پۇژنامە ماركىس خوازەكان نۆر بەشېنىيەۋە ھەۋلى لەناۋېردنى
ھەموو پىرۇزىيەكانى دەۋلەت و نەتەۋەيان دەدا و تادەھات دژايەتى دروستكرىن لەنۆو
ئەندامانى نەتەۋەدا بىرەۋى زىددىتى پىدەدرا، لەم كاتەدا پۇژنامە بۇرۇۋازىيە
دىمۇكراتىيەكان بەشېۋەيەكى بابەتياۋە چارەسەرى كىشەكانى دەكرىد. بەشېۋازىكى
ھىنمانە و پتەۋ، دوور لە توندوتىژى، ئەمەش بەۋى ئەۋەۋەبوو كەجولەكەكان باشيان
دەزانى كەمىشك پوچەكان بەپشت بەست بە پروكەش بىرارى خۇيان دەدەن، ئەم
مىشك پوچانە ھەمىشە بە نەرم و نىيانى گەلى بژارە و ئارەزوۋى ناشتى خوازىيان
ھەلخەلەتاۋان، تاۋانى ھەندىك گىشتىر ناكەن؟ چونكە تاۋانى ئاشكرىكردىنى گەمە
دروستكارەكەي نىيە.

پۇژنامەي ((لاغازىت دو فرۇنكفۇرت)) نەۋنەي بالاي پۇژنامەي جوولەكەي ميانپەرە
بوو. دروشمى ئەم پۇژنامەيە نابۇ توندوتىژى و بەلى بۇ نەھىشتىنى كىشەكان
لەپىنگەي ئاۋەز و لۆزىكەۋە. ئەم پۇژنامەيە ھەرگىز بۇجارىكىش لەپىرەۋى خۆي
لاينەداۋە جارەجارىش ئامۇشيارى پۇژنامە ماركىس خوازە ھاۋ ئامانجەكانى دەكرىد
لەۋەي لەپەخسەكرتنى ۋلات نەۋەستن. ئەم پۇژنامانە بەناۋى ئازادىيەۋە ھەموو
شىئىكىيان ئەنجام دادا، ئەركاتەي پۇژنامەيەك بىرارى داخستنى دەدرا يان دەدرايە
دادگا ئەم پۇژنامانە ھەموو كارىكىيان دەكرىد و سنورىكىيان بۇخۇيان نەدەھىشتەۋە.

دەستەلات لەترسى نىگەرەن نەكرىنى پۇژنامە (چاكەكان) لە دادگايى كرىدەكە
دەستى ھەلدەكرت و ئەمجار ھەمدىس پۇژنامەكە لەجارانى جارەن خراپتەر دەكرىتە

وینزهی خه لکی نه خویندهوار و ژه ههراکهانی خوی به سهردا دهرشنهوه و بهمهش بهره بهره ولاتی بهره وهلدیری ههلهوه شانهوه ناراسته دهکرد. بهم جوړهش توانیان بواری بهرگری کردن له خوودی ئیمپراتوریش وهرگر نهوه و نه میلتن بهرگری له خویشی بکات، بهمهش فرمان فرماییهکه بهره وهلهوه شاندنهوه پوښت و نیاچوونی بهرهی دهرهکی ئهلمانی بهرنه نجامی تیاچوونی بهرهی ناو خویشی ولات بوو.

زیادتر له بهلگه یه که ناماژهی لاوازی حکومتی ئهلمانی و بیدهسته ولاتی و بی دهست و بری سهردارانی ئهلمانیا بووه له چاره کردنی کیشهکاندا. له پال چارپویشی کردنیان له ژههر پوړینهه مارکس خواز و جولهکهکاندا دیتمان چلون حکومت دهستاوه ستاوه له برامبهر نه خویشی سوسنک و دهردهباریکه. نه خویشی زوهری یان سوسنک له شماره گهره کهانی ولاتا تهنیهوه، بهلام دهردهباریکه یان سیل کون و قوژینی ولاتی گرتوه. ئهلمانیا به دهسته لات و میلله تیشهوه له مه مبهه قه لاچوکردنی هم نه خویشیاندها دهسته وهستان مابونهوه و نه یان دهمانی چیهکه. بهلام ههلهوهکان بو زالبوون بهسهر نه خویشیه کهدا بریتی بوو له لهناوبردنی دهرکهوته کهانی نه خویشیه که له بری لهناوبردنی فاکتیره کهانی بلاو بوونهوهی که له سرووی هه مویانهوه بههوی له شفرۆشی و کوزفرۆشتهوه بوو له بهران بهر بریکه پاردها، لههر ولاتا کوزفرۆشی و گاندان له بهرامبهر پاردها بلاو بوویهوه ئهه ولاته تهنه تیاچوون و ههلهوه شاندنهوه چاوه نواریتی.

له شفرۆشی مانای په هاگردنی په یوه ندییه په گهز بازهکان و کردنیه تی به به کارهینراویکی بازوگرانی، بلاو بوونهوهی کوزفرۆشی مانای سست و لاواز کردنی ئهه په یوه ندییه گیانیانه به که تاکه کهانی کومه لی به خو شه ویستیهوه پیکهوه گریداه، لهم کاته دا مردوه گیان له بهره کهان دهست دهکه به زاوژی و دهچیه که له حرام زادهکان بۆ ولات دیننه ناراه. بهتهنها پوانین له دهچه کهانی خانه دانهکان هم نه هاهمه تیانه مان بۆ دیارده کهویت، بههوهی باوکی هم مخدالانه له یانه کهانی خواردنهوه له شوینه بازوگرانیه کهاندا دگهل کمیزهک و بهر دهسته کهانیاندا جووتبونه و دهچیه که له مندالی زولیان لی نهانوته دونیاوه که هم دهچه شینتیماشیان بۆ باوکی خویان نییه جا وهره بۆ دهولت و نهتهوه هیان بیت!

ئەي ئەم كاتەدا دەولەت بۇ سنوردانان بۇنەم قىزمەتتەن كىرە چىكىدۇ؟ تەنھا
 ھەستى بە ھەستى كۆنگرەي پىزىشكى بە ھەستى چارە بۇ دۆزىنەۋى. قەلچۇكردىنى
 نەخۇشى زوھرى يان سوسىك يەكەمىن ھەنگاۋى لەپىنگەي قەدەغەكردىنى
 لەشفرۇشىيە دەپىت كەبۇ جولەكەكان قازانچىكى زۆرى ھەيە. ھاۋكات دەستكردىن
 بەنوسىنى بەھىز بە ھەستى ھۇشياركردىنەۋى نەتەرە لەنەرەي زالبوون بەسەر ئەم
 نەخۇشىيەدا ئەركىكى نەتەرەيى و نىشتەمانى دلسۇزانەيە؟ لەبەرئەۋى مانەرەي ئەم
 پەتاسە گۆرەشەيە لەبۇ ھەلەۋەشاندەۋى نەتەرە.

لەھەمان كاتدا پىۋىستەمان بە زىجىرەيەك لە ھەنگاۋى بويىرى دىكەمەيە و لەشنىۋەي
 دۆبەرى كرىنى ئەو نەرىت و يىرۇكە كۆنانەي كە وادەزانن باسكردن لە چەشنى
 پەيۋەندىيە پەگەزىازىيەكان كارىكى قەدەغەكرارە و نابىت ھىچ كەس بەناشكرا باسى
 بكات و باسكردىنى شىۋەيەكە لە بى ئابروۋىيى. بۇنەمەش دەپىت لەتەمەنىكى كەمدا
 ھاۋسەرگىرى نەنجامبەردىت، ھاۋسەرگىرى دەرەنگ وەخت يارمەتى بىلەن بولۇپونەۋى
 لەشفرۇشى دەدات كە ھەموو مۇۋاپىقەتى بەرەو نەنگىيەكى تەۋار دەبات و لەقۇرۇكى
 خەستەدا دەيان خەنكىنىت. بەيپراستى زۆر ھەلەن ئەۋانەي پىيان وايە بەتەنھا
 لەپىنگەي و تار و ئاگاداركردىنەۋە و ھۇشيارى ئاينىيەۋە دەتۋانرىت دىداردەي
 لەشفرۇشى قىركىرت. تاكە چارەي پىش وەھت بۇنەمە ھاۋسەرگىرىيە لەتەمەنىكى
 كەمدا.

قېركردىنى ئەم پەتا كۆمەلەيتە پىتقى وە كۆمەلەك ھەنگاۋى جىيەجى كارى ھەنە
 پىش لەھاندان بۇ ئەمجامدانى كىردارى ھاۋسەرگىرى لەتەمەنى كەمدا، كە گونجاۋە
 دگەل سىرۇشتى مۇۋاپىق بەتايىبەت سىرۇشتى نىزىنە؟ چونكە پۇلى مىچكە
 لەپەيۋەندىيە پەگەزىازىيەكاندا پۇلىكى گەرەي نەرنى ھەيە.

دەولەت ھەستى بە پىشت گوى خەستى ئەم لايەنە ھەرەك چۇن ھەستى بە پىشت
 گوى خەستى سنوردانان لەبۇ زاۋى كىردن لەھەندىك زىنگەدا. دەولەت ئەۋەي
 لەبىركىدبو كەمەبەست لىرەدا تەنھا ھاۋسەرگىرى نىيە، بەلگە ئامانچىكى زۆر لەۋە
 گەرەترە: پاراستى جۇر و پەگەزە. ئەگەر ھاۋسەرگىرى نەگاتە ئەم ئاستە ئەۋا دگەل
 لەشفرۇشىدا ھىچ جودايىيەكان لەنئۋاندا نابىت. يەكەك لەباشىيەكانى ھاۋسەرگىرى
 زور يان پىش وەخت مۇركىردى نەتەرەيە بە وەچەيەكى بەھىز و تەندىرۇست، بەلام

ھەمدىس پىش لەم ھىنگاۋەش دەۋلەت دەپنە ئاستىكى كۆمەلەيتى شىياو بۇ ھىموان داپىن بىكات.

ئەبۇ ھەست بەۋدەكەين كە كۆمارە ترساۋەكە ((سۆسيالىستى كۆمەلەيتى)) لەرنگى كىشە دروستكردن لەبۇ ھاۋسەرگىرى نىۋان ھاۋلاتيان كىشەكانى خۇي چارەدەكاتو ئەمەش ھۇكارى سەرمكى دەپنە بۇ پەنابردنە بىر كوزفروشتن و كوزكېرىن و دواترىش دوۋچارىۋون بە نەخۇشى سوسىنك و چەندىن پەتاي دىكەي مەترسىدار. ئاستى دوۋەمىش كەپنۋىستە دەۋلەت گىرنگى پىددات بۋارى پەروەردەۋ فىزىكردنە. لە پەپىرەۋى پەروەردەۋ ئىستاددا ھىچ چەشەنە دىارەدەيكى راستەقىنەۋى ۋەرزىش بەدى ئاكرىت، كە پىشتەر باۋانمان بۇ پىنگەياندىنى ۋەچەيەكى بەمىز و چاۋكراۋەدا پەنایان تىگىرتىۋو. پاش جەنگ ئەۋەمان لەبىر كىردىۋو كە مىچشكى ساغ لەدەردەۋى جەستەۋى ساغۋە بۋونىكى نىيە، لەم كاتەدا دەستمان دابۋوۋە چاۋدىزى كوردى ئاۋەز و بۋومان ۋابۋو ئاۋەز ستونى بالاي ھەستانەۋەۋى نەتەۋەۋە.

ئەۋەدەۋى بەلشەقىيەت لەۋ ژىنگانەدا دىار كەۋت كە بىرگىرى پەۋشتىيان كەمە بۇچاۋدىزان دىار كەۋت كە بىنەماكانى داپۋوخاندن ئەم كارىگەرىيەۋى نەدەۋوۋى نەگەر لەبەرەمبەر جەستە و ئاۋەزى ساغدا ئاراستەبىكرایە.

ئەۋ ھاۋلاتيانەۋى ئەم بەرنامەيەيان ۋەرگىرت مىشكىيان پىركرابۋو لە بىرۋەزەكان و سىكيان خالى يان پىرۋو بەلام بە شەك گەلىك كە پىدەچۋو قالابىت لەۋ چتەنەۋى ئالىكارى گەشەۋى جەستەبن، وزەۋى پىۋىستىشى بۇ داپىن نەدەكرد بۇنەۋەۋى داپەتى فېلە بەرجەستەۋى و ھەزىيەكانى پىبىكاتەۋە.

سەربارى ئەمەش گىرنگى نەدان بە پەروەردەۋى جەستەۋى لەئەنجامدا سەركىششەيەكانى ئارەۋەز و پەفتارە نەشپارە پەگەزىازىيە خۇپسەكەكانى لىدەكەۋىتەۋە. لەبەرئەۋەۋى ئەۋ چاچىلەۋى سەرقالى ۋەرزىش جەستەۋە تۋانائى لغاۋكردى بۇ ئارەۋەۋەكانى جۋتۋوۋون و پەگەزىازى زىدەترە ۋەك لەۋ گەنجەۋى لەمالىدىيە و سەرقالى ۋەرزىش مىشكە لەرنگەۋى خۇندەنەۋەۋە. ھەرچەشەنە پەپەۋىكى پەلاۋەردەۋى گەر بەراست ئامانجى باشتىكردى كۆمەلگەبىت ئەۋا پىۋىستە ھەردۋو بەشى مەۋۇ (جەستە و ئاۋەز) بىكاتە ئامانج و ھەردۋوۋىكان پەروەردەبىكات.

لەر ساتمەۋى بەلشەق ۋە جۈە تەلەكەبازەكان سەرقالى كلۆر كىردى دەۋلەتى ئەلمانى
 بۈيۈن دەستىيان دايە نانمەۋى تەلەي پەگەزبازى لەسەر پىنگەي گەنجانى ئەلمانىدا
 بەجۈرۈك بۆمەر كۈچە ۋە كۆلەنەك بېرۈشەتتايە بەتەلەكەدا دەتەقىتەۋە ۋە دىگىرتى،
 ۋاي لىتھاتبۇر كورسى بى شەرمى ۋە بەرەلەي لەشانۇ ۋە سىنەما ۋە پووسى خانە ۋە
 كوزفروشا ۋە يانەكانى خواردەنەۋەدا قوت دەبۈيەۋە ۋە تەنانت لەگۈرەپانە
 گىشتەكانى ۋە لاتىشدا ديار دەكوت.

دەستەلات چى كىردۈۋە-ئەۋانەي بەر لەمەلەيلىسانى جەنگ ۋە ئەمانەي پاش لە
 لىبۈنەۋە لەجەنگ-بۇ نەھىشتىنى ئەم تەلە مەترسىدارانە؟ جگەلەۋى بۇ پىياۋانى
 ئاينى بەجىنى ھىشتۈۋە بۇنەۋى بەرەنگارى ئەم ديارە ئاشرىنە بىنە ھىچى دىكەي
 نەكرۈۋە، بەمەش پىياۋانى ئاينى كرانە بەرپىرسى لاۋانى ئايندە ۋە سەلامەتى گەنجامى
 ئەمۈر ۋە نەتەۋەش. ئايا ھىچ سەرمان لەۋە سوپ دەمىنىت كە لەم پۇدا نىرەمۈكى ۋە
 نىزىبازى بلۇبۈۋەتەۋە ۋە ھەز ۋە تۈنەي جۈتەبۈۋە لاۋانى ئەمۈرمان لەچاۋ
 باۋانماندا چەندان ھىند كەمى كىردۈۋە !

كەۋاتە چۈن دەتۈنرەت پىشت بەم چەشەنە گەنجانە بىسەرتىت بۇنەۋى پاپەپەن ۋە
 پارىزىگارى لە نەتەۋە ۋە خاكەكەيان بەكەن ۋە قورىيانى بەدەن لەبۇ پراستىنى دامەزراۋە ۋە
 نەرىتەكان ۋە مىژۋى ئەلمانىا بەكارە پالەۋانەكانىيان چلۇن دەۋلەمەند دەكەن؟ چۈن
 دەتۈن ئەم چەشەنە گەنجانە بىنە سەردىپى باسى ۋە چەكانى داھاتو ؟

لەم كاتەدا زۇر بەئاسانى نەخۋشى سوزەنەك دەتەنىتەۋە ۋە لەشى گەنجانمان
 ھەلدەۋەرنىت لەكاتىكدا ئەنجامدراۋە پەگەزبازەكانىيان بەزۇرى لە كۈنى گەرمەۋەكان
 ۋە مالانى كوزفروشا ئەنجام دەدەن ؟

بۇنەھىشتىنى تەۋاي ديارەي لەشفرۋشى يان گان گانۇكىنى پىشت بەستۈۋ
 بەجىزى پارە پىۋىستمان بە نەھىشتىنى سەرچاۋەكانى گەندەلى ۋە ديارەي كارى بى
 ئابۋويى ھەيە ، كە بەشىۋەيەكى سىروشتى بۈۋى ۋە ئەمانە ئامادەكارى دەكات بۇ
 بلۇۋىنەۋى لەشفرۋشى. ئەگەر نەتۈنەن لاۋانى ئەلمان لەم زەلەكاۋە پەرەزەزە پزگار
 نەكەين ئەۋا ناتۈنەن گەرنەتتى لەۋانەچۈۋى كۈمەلگە ۋە نەتەۋى ئەلمان دەستەبەر
 بەكەين !

ئەوانەى دەۋاى چاكسازىى دەكەن پىۋىستە زۆر بەباشى ئەۋە بزانن كە پىۋىستە رىفۆرم بەتەنھا لە سياسەتدا نەبىت بەلكو لە سىنەما و شانۆ و پۇژنامە و پەرۋەردەشدا بىت. پاراستنى پەگەزى ئەلمانى دەبىت لەپىش پاراستنى تاكەۋە بىت، كە بەناۋى پاراستنى تاكەۋە ماركسى و جوۋەكان بەرگى لە بىشەرمىى و پوروت خۋازى و كوزفروشى دەكەن. ئەۋ چارەكارانەى خىستماننەپروۋ ۋەھىزىنە لەبى ئەناۋىردى تەۋەتى نەخۋشى سوزەنەك، بەلكو ھەنگاۋى دىكە و يەكلاكارمەۋى ئەم بۋارەھەن كە پىۋىستەمان پىيانە.

لەۋە تاۋاترەيە كە لە دوچارىۋانى ئەم نەخۋشىە گەپنن كە جوۋتبون بەئارمەۋى خۇيان لەگەل گەنجەكاشماندا نەنجام بەدن و ئەۋانىش دوچارى ئەم نەخۋشى بەكەنەۋە و كۆمەلگە و نەتەۋەى ئەلمانى بەرەۋ لەناۋچوۋنى يەكجارەكى بەرن ؟ لەم يىرۇكە گەۋجتر ھەيە كەبۇ پاراستنى تاكە كەسىك ۋارى كۈشتنى سەد كەس دەرەخسىنن ؟

بەمەبەستى چاەكردى ئەم نەخۋشىە پىۋىستەمان بە قوربانى دان و جياكردەۋەى توشبوان و لەناۋىردىيانە لەپىناۋ پاراستنى پەگەزى پاكى ئەلمانىدا. بىگومان دەبىت ئەۋانەى دوچارى نەخۋشى سوزەنگى درىزخايەن ھاتونەتەۋە دوربىزىنەۋە لەدەبەستنى پەيۋەندى جوۋتبون، ئەمەش لەپىگەى دانانى ياسا و سزاي تايىبەت بەم ۋارە و پىشكىنى پىش ھاۋسەرگىرىيەۋە دەبىت. دەۋلەتى ئەلمانىا بۇماۋەيەكى زۆر ئەم چەشەنە پىيازەى پەيپەۋكر بەلام ئاسانكارى ياسابەستەن و پىكەمەۋنى پىزىشكان لەگەل توشبوانى ئەم نەخۋشىانەدا ھۆكارى لاۋازبۋنى ئەم پەيپەۋەش بوۋ. لەم كاتەدا تاكە چارەسەر جياكردەۋەى توشبوان و لەناۋىردى ۋەزى جوۋتبۋنە، ھەرچەندە ئەمە كارىكى تارادەيەك دىرندەيە بەلام بۇپاراستنى ھەمۋە كۆمەلگە شىۋاتىرنە، بەلى لەپىناۋ پاراستنى نەتەۋەدا باشتىن قوربانى دان كۈشتنى تاكى دوچارىۋە لەپىناۋ ھەمۋە نەتەۋەدا.

لەدەرەكەۋتەكانى ھەلۋەشانەۋەى فەرمان فەرماى ئەلمانىا پىش لە ھەلەيسانى جەنگ دابەزىنى ئاستى پۇشنىرى بوۋ بۇ ئاستىكى زۆر نزم، ئەمەش بەھۋى ئاراستە كرىنى خەلكەۋە بوۋ بۇ لەلايەن جوۋەكانەۋە بەئاراستەيەكى نەشىۋا. لەسەرەتاي ئەم

سده‌یدا هونەر له بواری راسته‌قینه‌ی خۆی لایدا و ئاراسته‌ی پرکردنه‌وه‌ی حه‌ز و به‌گه‌زیازه‌که‌کانی گه‌رته‌به‌ر.

ئه‌گه‌ر ته‌نها هونهرمەند و بیرمەندانی جووله‌که و به‌لشه‌فی سه‌رقالی نوێ گه‌راییی بوونه‌یا ئه‌وا ئاسایی بوو ، به‌لام ئه‌مانه‌ هه‌موو پیرۆزه‌که‌کانی نه‌ته‌وه‌یان دانه‌پزانده‌ و به‌زیاده‌یان ده‌بینی و گه‌الله‌یان پێی ده‌کرد. گه‌مه‌یان به‌ شیلەر و گوته‌ و شوپنه‌واهر و هه‌نگل ده‌هات، به‌ده‌ستی ئه‌نقه‌سه‌ت بو‌چوونه‌که‌کانی لهرسدریکی گه‌وره‌یان تیگدا و سه‌وکه‌یه‌تی زۆریشیان به‌ به‌سمارک کرد. به‌م کاره‌شیان ده‌یانویسته‌ هه‌موو په‌یوه‌نده‌یه‌که‌کانی ئه‌وه‌پۆ و پێرێ له‌یه‌که‌دی دابه‌رن، له‌هه‌مان کاتدا وێژه‌ی سه‌ووک و هونهری بێ شه‌رمه‌ییان کردبووه‌ شه‌مه‌کیکی ئاسان ده‌ست که‌وتوو، زۆری پێنه‌چوو ئه‌م کالاً سوکانه‌ هه‌موو کالاً قورس و به‌نرخه‌که‌کانی دیکه‌یان له‌ناو به‌رد و ئه‌مان له‌جینگه‌یدا دانرا نه‌وه، سه‌ر پووی ئوسه‌ینگه‌کان و دیواری کو‌نخانه‌کان پرپوون له‌هونەر و به‌ره‌مه‌ی پووج و به‌ره‌لایی به‌خش.

ئه‌م هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌یه ته‌نها لایه‌نی هونهری نه‌گه‌رته‌وه‌ به‌لکو گه‌یه‌نی نه‌ته‌وه‌شی دا‌پزانده‌. به‌لشه‌فی و جووه‌که‌کان باش ده‌یانزانای نه‌ته‌وه‌ی به‌هه‌یز و متمان به‌خۆبوو هه‌رگه‌ز به‌وه‌ قایل نابێت متمانە‌ی خۆی بده‌ته‌ ده‌ستی بێگانه‌کان، بۆیه‌ لێره‌ وه‌داوه‌ پیاوانی ئایینی کرانه‌ ئامانج له‌ژێر دروشمی پیرۆز پاره‌رتنی ئازادی بیه‌رواوه‌. چه‌نده‌ین په‌رتووی بێگانه‌ی نه‌شیاویان پاچه‌فی زمانی ئه‌لمانی کرد ، ئه‌م کتێبانه‌ بو‌ که‌سانی بو‌شبه‌یر نه‌شیاو بوو جا وه‌ره‌ بو‌ که‌سی عه‌وام و کالقامی نه‌ته‌وه‌، پیاوانی کلێسه‌اش خۆیان له‌م هه‌رشانه‌ی ئیوخۆی ولات گه‌یل کردبوو به‌وه‌ی له‌م کاتدا سه‌رقالی پێنمایی کردنی ره‌ش پێستانێ ئه‌فه‌ریقیا بوون، ئه‌م کێپه‌کییه‌ به‌قازانجی پیاوانی کلێسه‌ کو‌تایی نه‌هات به‌وه‌ی ئیسلام له‌و ئا‌وچانه‌دا توانیبوی به‌باشی پێگه‌ی خۆی قایم بکات.

پیاوانی کلێسه‌ مه‌رکه‌بانه‌یان به‌شوانی له‌ گورگ پارێز له‌ده‌شتیکدا به‌جێ هه‌شت بوو، نه‌مه‌ش بووه‌وه‌ی لاوازکردنی بیه‌رواوه‌پی ئایینی لای هه‌زاران هاو‌لاتی و که‌مبوونه‌وه‌ی هه‌ستی ئاین خوازی لای ئه‌لمانه‌کان.

له‌به‌رئه‌نجامدا ده‌توانین بپێژین: زۆرینه‌ی گه‌ل ژێر و فه‌یله‌سوان نین، تا‌که‌ په‌یوه‌ندی ئه‌مانه‌ش به‌ کلێسه‌وه‌ ته‌نها باوه‌رپه‌که‌بانه‌. دو‌ژمنانی نه‌ته‌وه‌ باش هه‌ستیان به‌مه‌ کردبوو بۆیه‌ توانیویان به‌ گومان خسته‌نه‌دنی هه‌زارانه‌وه‌ له‌باره‌ی ئایینه‌وه‌ کو‌مه‌لگه‌

لەمان ئاڧرودت ئىنەمە. ئامانچى ئەمانە لاواز كەردى بىرگىرى سوشىتىنەنى ئاينى بوو لەمىز
نەتەرەخوۋى و كەوتنە ژىر كارىگەرى بىنەماكانى داڧزاندن و تەرۋەمەكانى پوت
خوۋى.

ھەمدىس لەبەرىك ھەلۋەشانەنەمە لەبوار و كايەى پامىيار كارىشدا ھاتەناروۋەر
بەدىياركەوت. ھەكۈمەتەكانى ئەلمانىا سەرچەم كارو كەرمەكانىيان تەنھا سەرىپىنى يان
نىوچل بۈە جا كەردار و پەرۋەكانىيان ناوخۇمى بويىت يان نەرمكى. بىمى بوۋى ھىچ
چەشەنە ئامانچىكى دىيارىكارو. پەنگە سىياسەت كاران پىنئاسەكەى بىسمارك بۇ
سىياسەت يان ۋەرگەرتىت و كەردىنەنە پەپەرمەى خۇيان. ئاىا ئەم پراۋىزكارە ناسنەنە
نەى گووت كە ((سىياسەت ھونەرى كارە لە سنورى شىمانە بۇكرادادا)) بەلام بىسمارك
ۋاى نەگەياندوۋ كە سىياسەت تىكەل و پىكەلاۋ و بىنەسروپەرى بىت. ئامانچى بىسمارك
لەم پىنئاسەى گونجاۋى ھەموو ئامرازىكە بۇبەكارەنەن بەمەبەستى گەشىت
بەئامانچى خواززاۋ لەلەين سىياسەت مەدارانەمە. بەلام پراۋىزكارانى ئەمەزۇ خۇيان
داۋەتە دەست ئاراستەى باۋە و دەست يان لە ئاراستەكارى كەشتىكەيان ھەنگەرتوۋەر
تەنھا بەشىيان بوۋەتە سەپىر كەردن لەمەى بزانن ئەم تەرۋمى بايە كەشتىكەيان
بەرمەكوۋى ئاراستەمەكات و بەكوۋىيان دەگەيەنەت. بەچەند سائىك پىنش لەمەلايسانى
جەنگ. كەسانى ژىر و ئەمەكدارى نىشتەمان ھەستىيان بەمەكەردبوۋ كە لاواز تەرىن خانى
دامەززاۋەى دەۋلەت بىرىتە لە : پەرلەمەن يان پائىشستاغ لەم دامەززاۋەىمەدا
كۆمەلىك لەتەرسىنۇكان و پاكەردوان لەبەپەرسىيارىتى كۆبۈنەمە و كۆشكىنەيان لە
فەرۋەزى و كورسىمەكان لە زۆربىلى ئافرانە.

نەمە نەمە سىتەم كەردن نىيە لەپەرلەمان كە نەمەۋى پىنخراۋەمى نەتەمە و
سىياسەتى دەۋلەت و نەمەۋى جىگەرى و ئۆقرەمى و نىۋەچلى نەخشە و كەردارنامە
كەروەكان ھەموو نەمانە نەمانە بىخەتە نەستۋى پەرلەمان و نەۋى لىبەپەرسىيارىكەين
بەپراستى نەمانە لەپىشتەرىن ھۆكارەكانى داڧمانى ھەمان ھەمەى ئەلمانىا بوو بۇەر
پىنەنگەلىكى چەرتى ھەكۈمەت كارىگەرى پەرلەمانى لەسەربوۋە. جا ئازانە نەمە
غەيانەتە يان نەزەنى بى نەنقەست ؟

هه موو ئهو سياسه تانه ي ئيمپاراتور بۇ دروستکردنى ھارپه يمانيتى پشتى
پيژده بىست نۆر ساكار و لاوازيون.

سياستى ئيمه لهه مېمېر پۆلۆنيادا لاواز و سەرپيىيى بوو. زياتر له جارنك ئه م
كىشه يه مان وروژانده وه بېي ئه وه ي هه ولى چاره كردنى بده ين. ئه م ئه نجامه ي كه
ريستومانه (سهرگه وتنى ئه لمانه كان يان رنكه وتن له گه ل پۆلۆنيه كان) هه رگيز به ي
نماتوه. به لكو ئه نجامه كه ي تهنه دووركه وتنه وه ي ئه لمانيا و ھووسيا بوو له يه كدى.

چاره كردنى كيشه كانى ئه لئازس و لۆرين ناته واو بوو. له برى ئه وه ي به يه ك ليدان
فهره نساي غۆل پامالين و دان به ماغه كانى ئه لئازس و لۆريندا بنين وه كو هه موو
ده و له توچكه كانى ديكه ي پايخ. ده ستمان داوه لاوانده وه ي فهره نساي ديئو و
ئه لئازسيه كانمان له بير كرد. ئه مانه هه مووي به وه ي ئه وه وه بوو كه له پريزى پارتە
بالاكانماندا خه لكى خويزى و بي ئه مه ك و غاين هه بوونه.

ديتمان چلۆن پارته كان په رله مان هه ستن به چه ك داماليني خه لكى له و چه كه ي
به ستيا نه وه بوو له شينه وي پاراستنى ئازادى و سهر به خويزى و دايين كردنى نان. ئه مېرۆ
گه ر ده شته كانى فلانده ر هه لده ي نه وه ته رمى سه دان هه زار گه نجي ئه لمانيان
بۆدياره كه وىت كه به وه ي به رياره كانى په رله مانه وه ھوويان له جهنگ كرده وه به ي
ئه وه ي مه شقنى بالا يان پنيكه ن.

ئه و كاته ي جووخوازانى جيهانى له هه ولى هيرش كرده سه ر گيانى سه رپازى
ئه لماني دا بوون. له رنكه ي تاوانبار كردنى ئه لمانيا وه به ده ر ئه نجامه كانى جهنگ
له سايه ي پۆژنامه ماركس خوازه كانه وه. له هه مان كاتدا پارتە ماركس خوازه كان
له دژى ده نگدان له بۆ مه شق كردنى هيزى جه ماوه ر به مه شقنى ته واز. كه واپوو
شه كستى ئه لمانيا به ر ئه نجامى ئه و نه زه گه رايى لۆژيكي ناچارى بووه له وه ي
ده سته لاتداران له كه شى ئاشتيدا لاوازيوونه و دوودلى زالبوه ته سه ريان له بۆ
كرده نه وه ي هيزى جه ماوه ر به مه بىستى سازاندنى بۆ جهنگي كه دووژمن ده ويست
له رنكه ي وه تۆله له ئه لمانه كان بكاته وه. ئيمه ش مه بىستمان له م خو سازاندن يان
ئاماده كار يانه تهنه بۆ به رگري كردن بووه له خاك و نه ته وه و نيشتمانان.

كه مه تر خه مى نواندن له بۆ مه شق و پاهيئانى سوپا تهنه هيزى وشكاني نه گرتبۆوه
به لكو هيزى ده ر ياييشى له ناو بردبوو. له كاتي كدا له سالى ۱۹۰۴ وه سه ر كرده

دەرياييەكانى ئەلمانىا باش دركيان بە بەھىزى ھىزى ئىنگلىزەكان كرىبوو بەلام
لەبەرامبەر ھىچ جۆرە خۆنامەكارىيەك نەدەبىنرا.

گەمژەيىيەتيەكى دىكەى سەركردايەتى پېچەك نەكردنى كەشتى و ھىزە چەكدارە
كەشتىوانەكانى ولات بوو بەھى بەم كارەيان نەيان توانى بەباشى بەرپەرچى دوژمنە
سەرسەختە دەرياييەكەيان بەدەنەو و زالىبن بەسەرىدا. وەك دىتمان
بەرەپنیشەو چوونى كەشتىەكان بەيارمەتى ھىزەئاسمانىەكان بوو نەوەك ئازايەتى
خۇيان، دىتمان بەم كارە چلۇن بەرپەرسانى بالاي ئەلمان بەو دلى خۇيان خۇش
دەكەن كە تۇپى ۲۸ مەمى ئەلمانى ھەمان كارىگەرى تۇپى ۳۰ مەمى ئىنگلىزى ھەيە،
ئەگەر ژىر بوونايە ئەوا بەھەمان شىوہى ئىنگلىزەكان كەشتىەكانيان بە تۇپى ۳۰ مەم
پېچەك دەكرد، چونكە باشتىر پلانى جەنگ بەھىزەتريوونە لەدوژمن نەك ھاوتابوونى.
سەركردە دەرياييەكانى ئەلمان كىلى سەركەوتنىان دايە دەستى دوشمن بەھى
لەھىزەش بەريىەو كەشتىاكانيان بۆ بەرگىرى گۆرى.

لە شەپى دەريايى سكاچاراك دا كەشتىيە بەرىتانىەكان توانىيان سەركەون بەسەر
ئىمەى ئەلمانىدا. لەم كاتەدا ئەگەر كەشتىەكانى ئىمەش بەھەمان شىوہى دوژمن
تيزرەو و چەكى پىويستى ھەبايە ئەوا بەو تۇپە ۲۸مەلمانى ھەمان بوو دەمان توانى
سەربەكەوين، دەبوو سەركردە ئەلمانىەكان بەھەمان شىوہى ژاپۇنيەكان لەم بواردە
پەفتارىان بەكدايە. لەبۆر نەرسۆردا ژاپۇنيەكان بەبەكارەينانى كەشتى خىراتر و
چەكى باشت و ژمارەش زىادتر بووبەرەوى پووسەكان بوونەو.

سەردارانى سوپاي ولات نەكەونە ھىچ ھەلەيەكى قەبلەندەو نەك لەبەرئەوہى نۆد
كارمە و بى خەش بوپىتن بەلكو بەھۆى نەبوونى كارىگەرى بۇچوونى ئەندام
پەرلەمانەكانەو بوو لەسەريان. دامەزاندن و پىشخستنى كەشتى گەلى خرايە ژىر
سەپەرەشتى پەرلەمانەو، دەولەتیش داواى لە بالى سەربازى كەرد كە پابەندى
پىنمايەكانى پەرلەمان بىت، ئەمەش ھەلى ئەوہى ئەوہى بە ئەنجام پەرلەمانەكان
وەخشى دەست وەرىدەنە نىو كاروبارى سەربازى پووتىشەو، لە رىگەى بوونى
دەستەلاتيان لە ديارى كەردنى سەركردە و جىگرەكانيان و دەست نىشانى بارى
ھەلگىراوى كەشتىەكان و چەك و خىرايەكەشى.

بەلام سوپا لەكاتى گونجاودا بەهاى خۆيهوه پزىشت و خۆى بەدوورگرت لەهر چهشنه بۆچوونىكى نا نەتەوهى. لۆدندروڤ دەرياسالار بوو نۆردراپوو بۆ سەركردايەتى كردنى هەلمەتى كەمكردنەوى زياوه خەرجى ناپۆيىست، كەنەمەش قازانجىكى ئەوتۆى نەبوو. ئەو دەمەى لۆدندروڤ نەيتوانى تا سەركەوتن كەشتى گەلەكەى بەریت تاوانى ئەمى تيانەبوو بەلكو دەبوو لە پەرلەمان و پراويزگارە لاوازەكەى باتمان هولويگ بېرسينەوه.

ئەمەش واى پيشان دەدا كە بەرپرسانى پاستەقینەى پشت شكستەكان خۆيان حەشار دەدا و سەركردە پاستەقینەكان پێوه دەگلان. شالۆيىكى پەلامارناسا لەسەرەتای بەهاری ۱۹۱۸دا كرايه سەر لۆدندروڤ و دواتریش بواری ئەم هيرشەيان فراواتر كرد بەوى گومانيان خستەسەر راستگۆيى پاشا و هكۆمەتەكەى. ئەو دەمەى سوپای هاويمانان گوشاريان دەخستەسەر ولات ئەم ناجسنانە دەستيان دايە بلۆكردنەوى كارە ئابرووبەرەكانى بەرپرسانى ولات و هانى زۆرينەى گەلى نەخويندەواريان دەدا بۆرپەرين و شۆپشكردن لەبەرمبەر ئەو هكۆمەتەى برىارى پاراستنى داو، ئەمە لەكاتىكدا بوو كە ولاتانى دژپەنیمە هيج كات باسى بچووكترين هەلە و كارخراپى بەرصررسانى خۆيانيان نەدەكرد و هەموويان دەشاردەوه، تاوەكو جەنگ بەكۆتا گەيشت، دواتریش هەمدیس نكۆلييان لىنى دەكرد.

دەبوو بەرپرسانى بالای ولات لەپنگەى پوونكردنەوه دان بۆدەقە درۆيينە و هەلواسراوهكان دورژمنانى ولات لەناوخۆ و دەريندا رامبالتن و بواری شۆپشى ناتەندروست پە دورژمنانى ولات نەدن. بەلام ئەفسوس تاكار لەكار نەترازا بەرپرسانى ئەلمانى نەيان دەزانی بانگەشه بەشيوەيهكى گونجاو بەكاربێنن. بۆئەوى بيگەنە چەك و دارەستى خۆيان لەناوهوه و دەرەوى ولاتيشدا. ئەگەر دەلێن: ئەم گەلەى ئێمە بواری بەدروكردن نەداوه و بەتاوانىكى گەورەى دادەنێت جا بۆ هەر ئامانجىك بێت ئەوا دەبوو بەلايهنى كەمەوه بەرپەرچى درۆ و هەلبەستراوهكانى بداتەوه بۆئەوى خۆى نەبێتە نيچى درۆ.

نەتەوهى ئەلمانى بەدەسالى پيش لەهەلايسانى جەنگى فراوانى جەهانى لەپنشى هەموو گەلانى ديكەى ئەوروپاوه بوو لەبۆ پاراستنى پەسەنيتى نەتەوهى و دورخستەنەوى لەكەوتنە تەلەى بانگخوازە نيونەتەوهيهيهكان. ئابورى ئەلمانيا توانى

بۇ درىزىترىن ماۋە پارىزىگارى لى سىرۋىشى نەتەۋەىى خۇى بىكات، لىكۇتاشىدا
گۇپزىيەلى بۇ سىرمايە نىۋەنەتەۋەىيەكان گۇپزىيەلىيەكى كىم بۇ، بەلەم لادانى لىم
پەۋتە ناچارى ەلەىسانى جەنگى كىرد.

سىرىبارى ەمەۋى نەتەۋە نەختىك لى خانەى پاشا دۇۋىرگەفتەۋە بىمەۋى
دۋاكەۋتۇۋى پاشا ەدەستەلەتدەن لىمەندىك پىشكەۋىتى ئاۋەزى كەبەسىر گەلدا
ەاتىۋۇ، بەلەم ەمە نىشانەى تەختى پاشايەتى ئامارەى يەكىتى نىشتەمانى ەتاكە
دادەۋەرى نىۋان پارتەكان ەدەستى لىغاۋىكارى ئارەزۋ ەخەۋە سىياسىيە مەترسى
دارەكان بۇ. كۇمار خۋازى لایەنگىرى باشى نەبۇۋە بەمەۋى ئەزەۋاندنى فەرنەسەى
ەاۋسىنەنەۋە كە ئەنجامەكەى ەىچ بۇگەلى ئىمە شىاۋتر نەبۇۋ.

سۇپاى ەلەت لىمەمەۋ دامەزەۋەكانى دىكە خەلەكى دىيان پىنى خۇشتىرەۋۇ،
ەمەچەندە جارىبەجارىك دۇۋچارى شىكەستىش دەۋۋەىەۋە؛ چۈنكە كۇلەكەى رەگرتۇۋى
پىنەى دەۋلەت بۇ، ئەمەش ەى لىدۇرئەن كىرەۋۇ كە بىۋ پەرى تۋانەۋە ەمەلى
لاۋازكىردنى بىدەن. ئەۋدەمەى دۇرئەنەى ەلەت لى فەرسەى كۇۋەۋەۋە لىسەز زۇر
ئارىشە ەبابەت ناھاۋتا ەدۇۋچۇۋۇ بۇۋ، بەلەم لىبۇ لاۋازكىردنى سۇپاى ئەلمانەىك
ەفەۋىست بۇۋ؛ چۈنكە سۇپا بۇ ئەلمانەكان مانەى پارىزەرى نىشتەمان ەئازادى ە
نىشانەى سەۋەرى ەسەرىزى بۇۋ.

گەز سۇپا بەمەزەكەمان نەۋاىە ئەۋا ەاۋپەىمانان ەىچ كات دەستەۋەستان
نەدەۋەستان لىبۇ تەفەۋتۋانا ەقەركىردنى نەتەۋەكەمان، ئەلمانەى، بەۋەى لىفەرسەى
پىلانەىان بۇدانابۇۋ.

ئەۋ پۇزانەى رەكىن لىگەرتەدەستى بەرپىسىارىتتى لىلەىن بەرپىسانەۋە باۋبۇ
بەرگىرى كىردن ەلەستەۋگەرتنى بەرپىسىارىتتى بىۋە ئەركى راستەقىنەى سۇپا،
ئەۋدەمەى پەتەى ترسەۋكى تەنىبۇۋە ەۋەى ەاۋلەتەىان لىلەىن سۇپاۋە بەزى
ئەكرەىەۋە... لىۋكاتەى مەركس خۋاز ەمەناۋ دىمۇكراتىيەكانمان ەمانى
بەرجەستەكىردنى ئاشتى دەدا لىنئۋان ئەلمانەىكان ەرەش پىست ەچىنەكانى
فەرنەسا ەئىنگلىزدا، سۇپا ئامادەكارى دەكىرد بۇ ەۋۋەپەۋۇ بۇۋەۋەى ئەۋ
مەترسىيەى بەرئەۋە بۇۋ.

دېتمان چلۇن سوپاي ھىمە ۋەكى شورايەكى پۇللاين لەدزبەرى تەۋىمى ھىزى
 نەشپاۋى جۇراۋجۇردا نەۋەستايەۋە، ھەۋلەكانى ماركس خاۋزەكان بۇ ۋەرچەخانى
 سوپا لەبەما بالايى ھىچ كەلگى نەبۇو: پشت كىرەنە نىشتەمان، بانگەشەي
 جۈۋەكانىش بۇ دروستكىردنى كۈن ۋە كەلەبەر لەنىۋ ئەم دامەزراۋە نەۋەيىدا بىتسۈۋ
 ۋ ھىچ نەنجام بۇو، بەلام تاكە خالى لاۋازى سوپا پەپرەۋەنەكىردنى دادپەرۋەرى بۇو
 لەنىۋان نەخۈندەۋار ۋ خۈندەۋاراندا، بەۋەي خۈندەۋاران تەنھا بۇماۋەي يەك سال
 دەجەنگىن، ئەمەش لاى خۈبەۋە تارادەيەك ئالۋزى نابۇۋە لەنىۋ پىزەكانى سوپاي
 يەكگرتۋى ۋلاتدا.

بەلى بىنگومان سوپا قوتابخانەي نەتەۋەي ئەلمانىابۇو، چەك ۋ ھىزى ھەناۋى پشت
 پىنەستراۋىش بۇو. ئەگەر دەستەيەك لەئەلمانەكانى خۇمان بەۋەي كىشەيەكى
 دەروۋىيەۋە ئەمەي نەدىتۋە ئەۋا دۈزمتانى دەۋەكىمان باش دركىان بەمەكروۋە،
 ھەرلەسەر ئەم بىنەمايەش بۇۋە داپشتەۋەي سىياسەت ۋ پلانەدزبەركەكانان.

لەپان سوپادا كۆلەكەيەكى دىكە ھەبۇو كە دامەزراۋەي كارمەندانى ۋلات بۇو.
 ئەلمانىا لەپروۋى رىكخستىن ۋ كارگىزىيەۋە لەمەۋو ۋلاتانى دىكە لەپىشتىرۋو،
 فەرمانبەران نەۋەي دەست پاكى ۋ كارجۋانى ۋ بىلەينى بۇون.

ھەسودان ۋ خەۋشدارانى دل ھەمىشە تانەيان لە ناتەۋەي كارمەندانى ئەلمانىا
 ئەدا بەۋەي تۋاناي بەرۋەۋەردنى كارى بازىرگانىيان نىيە بەسەرگەۋتۋى. بەلام
 دروستكىردنى ھىلى ئاسن بە لىھاتۋىۋى تۋانى ئەم دەنگۇ خراپانە لەناۋبەرىت. گەر
 كارگىزى ۋبەرھىنانى پرۇژەكە پاش لەشكستەكەمان تىك چۈۋ ئەۋا ھۇكارەكەي
 نەشپاۋى پەپرەۋەكىردنى دەستەلاتى كۆمارى بۇۋە، كە ھەستا بە دۈۋرخستەۋەي
 كارمەندە بەتۋاناکان ۋ ملەكچانى لەجىگەياندا دانايەۋە.

پەپرەۋى كارگىزى ئەلمانى يەكەك لەتايبەت مەندىەكانى سەربەخۇبۋى بۇۋە لە
 ھكۈمەتە گۇدراۋەكان، بەچەشنىك گۇرپنى شالىار ۋ ئارەزۋو ۋ ئاراستەي پامىارىيان
 كارىگەرى ئەۋتۋى نەكردۋەتەسەر كار ۋ بەرنامەكانى فەرمانبەرانى ئەلمان. بەلام
 لەمۇكەدا دۇخى فەرمانبەر ناجىگرە ۋ شلۇقە، ئىشەكان بەس بە كەسانى تۋانادار
 ناسرىن، ئەم كۆمارە دەيەۋىت پاداشتى نۆكەران ۋ ئەلقەلەگۈنيانى خۇى بداتەۋە، ھەر
 پارتىك بەپنى بەھىز ۋ لاۋازى خۇى كارمەند دادەنىت ۋ لادەبات.

لەسەر موختی فەرمانفەرما دا شتی لەم شیۆیه نەبوو، بەوێ کار لەسەر بنەمای
 نەکرداری بوو نەوێک نازناو، نیمپراتۆر لەپێگەی داوینکردنی پێداویستی و هەموو
 خواستەکانیانەو فەرمانبەرانێ لەتەلێ پارێهکان بەدوور دەخستەو، بەلام ئەمڕۆ
 فەرمانبەری بوو تە هۆکاریکی سازشکردن و دەرگایەکی بۆ لەبەرسیدا نەمەردن،
 فەرمانبەری سەرکەوتوو ئەوێه لەهەر دۆخێکدا بێت بەرگی ئەوێ بپۆشینت، دگەن
 هەموو شانۆیێکدا گرنگ پاراستنی سەری خۆی دەبێت لەم چەشنە دۆخانەدا.
 بەلام ئەوێهەمی جوولەکی بوو فەرمانبەر ئەوێ گەندەلێ تەواوی ولاتی ئەنێو،
 هەرکە وشێ جوولەکەت بەکارهێنا دەبوو بەرتیل بەدێ، جوولەکی هاوتابوو بەوشێ
 گەندەلێ و دەسپێسی.

لەسەر بنەمای پەڕموی پاشایەتی و هێزی سوپا و دامەزراوەی کارگێڕی
 تەندروستدا پەیکەری نیمپراتۆر شانی دادەهێنا، لەم پەگەزە کۆووبووانەو نیمپراتۆر
 هیز و گەورەیی خۆی بەدەست دەهێنا و بەجوانیش دەستەلاتی ولاتی سەرپەرەشتی
 دەکرد. کەواتە ئەمڕۆ ئێمە لەکوێن بێی ئەمانە ؟
 دەستەلاتی دەوڵەت ئەوێهەستەو تەسەر فرەوێژی پەرلەمانیەکان، پشت بەستراویش
 نییە بەو یاسایانە ناچاری هاوڵاتیان دەکات پێزی دەستەلاتداران بگرن، ئەو
 یاسایانە دادگاش نییە کە ئامانجی ترساندنێ ئەو کەسانێه کە دژایەتی دەوڵەتی
 گەژەبەرێو بەرەکان دەکەن یان دانسی پێدانانێت. دەوڵەتداری وەستەو تەسەر
 متمانەداری بەو کەسانە سەولەکی بۆ لێدەدەن و کاروباری گشتی بۆ بەرێو دەبەن.
 ئوم متمانەش بەرێهەنجای قایلمەندی پاستگۆزێانە و نیشتمان پەرورێتی
 دەستەلاتدارانە، هەمدیس بەرێهەنجای حەسانەوێ گشتیش دەبێت لەبەرانبەر
 سیستمی فەرمانڕەوایەتی کارکردە و ئالاکە و ئەو یاسا و پەڕەوانەشی پەڕم
 دەکرێن. خوێنەر مافی پرسینی ئەوێهەیه کە نیمپراتۆر سێ کۆلەکی بەهێزی
 مانەوێ هەبوو کەواتە تیاچوونەکی لەبەرچی بوو؟ ئایا بەرپاست هۆکارەکانی
 هەلوەشاندنەو تیاچوونی دەوڵەت ئەوێهەندە بەهێزبوون کە پایەکانی ولات لەبەرزێ
 بکات و هەموو ئارامی و ئاسایشی ولات تێکبدات ؟

دگهل همر ههلبژاردنیکدا ژماره‌ی نهدام په‌رله‌مانه مارکس خوزه‌کان له‌زیادبوندو
ده‌بوو. به‌مه‌ش ژماره‌ی دژیه‌رانی پرچه‌گکردنی سوپای وشکانی و به‌میزکردنی
سوپای دهریا زیاده‌تر ده‌بوو.

توخوا پ‌موایه نه‌ت‌ه‌و‌ی په‌سه‌نی ئیمه ده‌ست بخاته نیوده‌ستی دوژمنانی نه‌ت‌ه‌و‌ی
پا‌پ‌ه‌رین هه‌ل‌ای‌سی‌ن‌ه‌ر‌انه‌وه که‌ئه‌مانه خۆبه‌خشانه هه‌ولی نه‌دارکردن و سه‌رشو‌پی
به‌خشیانیان بۆ گهل ده‌دا ؟

ک‌وا ئه‌لمانیه‌کی راسته‌قینه له‌پیناو به‌رنامه‌یه‌کی پو‌و‌چی وه‌کو ناشتی گشتی
نه‌ت‌ه‌وه‌کی خۆی کردۆته قوربانی به‌رنامه فین‌ل‌ا‌و‌یه‌یه‌کانی مارکس خواز و جوله‌که‌کان؟
وه‌خته له‌وه‌دن‌نیام له‌وه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی هیزان به‌به‌رنامه‌ی مارکس خواز‌ه‌کان
به‌خشی و بو‌وبه‌ که‌ری جووله‌که‌کان ئه‌وانه‌ن که خۆینی په‌سه‌نی ئه‌لمانییان له‌له‌شدا
نییه.

به‌لام ئه‌و شو‌ر‌پ‌شه‌ی گه‌له‌که‌مان له‌سالی ۱۹۱۴دا گه‌له‌که‌مان نه‌نجامی دا، شو‌ر‌پ‌شینی
خۆ‌پ‌سکی مان‌وه‌بوو، چونکه مارکسیه‌کان به‌ژه‌هره‌کانیان توانا و خواسته‌کانی
نه‌ت‌ه‌و‌یان له‌نگ کرد‌بوو. به‌چاوی خه‌وال‌وه‌وه به‌ره‌و پ‌و‌و‌به‌پ‌و‌و‌بو‌ونه‌وه‌ی دوژمن
هه‌نگاومان نا به‌م کاره‌ش کاریگه‌ری ژه‌ه‌ری مارکسیه‌کان پ‌وک‌ایه‌وه و نه‌ما. به‌لام
شو‌ر‌پ‌شی نا‌په‌سه‌ندان پ‌نگای له‌ بوژانه‌وه‌و پا‌پ‌ه‌رین گرت.

جگه له‌په‌راوی‌ز‌خ‌س‌تنی چه‌رخ‌ی نو‌ی بۆ پ‌زگارکردنی گه‌له‌که‌مان له‌که‌لبه‌ی گه‌نده‌لان
و چه‌واشه‌کاران ه‌ی‌چی دیکه‌مان بۆناکریت، سه‌رباری دانانی بنه‌مایه‌کی ته‌ندروست
که پ‌ی‌و‌یسته م‌م‌ل‌انی ده‌ول‌تی نو‌ی له‌سه‌ری‌یت، ده‌ول‌تی ئه‌لمانی ته‌نها بۆنه‌ت‌ه‌وه‌ی
ئه‌لمانی یه. ئه‌وکاته‌ی په‌گه‌زی سه‌رکه‌وت‌وو زۆرینه ده‌بی و کایه‌ی چالاکی بۆ
وال‌ده‌بی، ب‌وار بۆ نه‌ج‌ام‌داره‌و‌ه‌کانی نا ئاریه راسته‌قینه‌کان ناب‌ی.

له‌م کاته‌شدا جووله‌که و ده‌ستکه‌لاکانی مارکسیه‌ت له‌م ده‌ول‌ته نو‌ییدا شو‌نیانیان
ناب‌یت‌ه‌وه.

ره‌گه‌زگان

كەل و رەگەر

كۆمەلىك راستى ھەن كە پۇژ و شەو لەبازارەكاندا دەتلىنەو، لەبەرەو، لەبازارە
دەمادەم دەكەن بۆيە بەسەر ھەموو كەسىگدا تىدەپەرېت بەبى ئەو، بېيىنىت و
ئاشناي يىت بەماناي وشە. خەلقى بەگشتى نابىنان لەناست دىقنى راستىيە باوەكان،
ئەو، مەي كەسىك دەزانىت كە پىزىستە ئەو راستىيە ئەو دەزانىت ھەموو كەس
بىزانىت تىادەمىنىت و نازانىت چى بكات! ھەموو كىشەكانى دەوروخولمان بەناسانى
دەتوانىن لەشىو، ھىلكەكەى كۆلۇمبىسدا چارەى بۇ دۆزىنەو بەرام كەسانى
ھاوشىو، كۆلۇمبىس كەمە.

بەم چەشنە دەيىن ھەموو مۆيەكان بەبى لىك جودايى لەباخچەى سىروشتدا
لەگشتەن بەو، وادەزان ھەموو شتىك دەزان، بەلام نازان ھىچ نازان، بەشىو،
نابىنا لەبەرەمبەر دياردەيەكى ديارى سىروشت رەفتاردەكەن كە ئەويش بوونى
شىو، گرتىكى ئەندامىيە لەبۇ جياكردەو، ھەموو ئەو جۇرە بوونەمەرانىيە كە لەم
جەھانەماندا ھەن.

بەتەنھا پوانىنىكى سەرپىيانە لەبۇ دۆزىنەو، بىنچىنەكانى ھەزى گيانداران لە
رەوتى زايىندا دەيىن كە: ھازەلى نىر بەدواى مىچكەى خۇيدا دەگەرېت، بولبول

به‌دوای مینه‌که‌یدا ویتله و مشک و گورگ و شیر و گوربه‌ش به‌دووی میچه‌که که‌یاندای
سه‌رگه‌ردانن...

لادان لهم دۆخه ناوازیی دیتینه‌بونئی و نه‌مه‌ش به‌رزۆری له‌ساته‌وه‌ختی دیل بوون
یان بوونی پنگری گه‌وره له‌پیشی جووتیوندا دیارده‌که‌وئیت. به‌لام سروشت له‌مه‌مبیر
نهم دۆخه ناوازه‌یدا ده‌سته‌وه‌ستان ناوه‌ستیتیه‌وه، به‌ده‌ربرینی نا‌قایی له‌ده‌ستیت به
برینی وه‌چه‌ی ره‌گه‌زه تیکه‌لوه‌کان یان سنوریک بۆ نهم چه‌شنه وه‌چه خستنه‌وان
داده‌نیئت.

سه‌یرنییه له‌وکاته‌ی بلیین که: جووتیوونی نیوان دووجۆر له‌بوونه‌وه‌ری لیک
جوودا پیچه‌وانه‌ی خواستی سروشته، سروشت هه‌رگیز دان به‌م چه‌شنه
هاوسه‌رگه‌ریانه نانیئت. به‌لکو سروشت هانی به‌هیزده‌دات بۆ ده‌ستبه‌سه‌رداگرتنی لاواز
نمه‌ک توه‌نه‌وی به‌هیز له‌نیو لاواز و خۆکردنه قوریانی. خۆنه‌گه‌ر مروی لهم په‌یره‌وه
لابدات نه‌وا گه‌شه‌ی پنگه‌راوه‌یی بوونه‌وه‌ران دووچاری شکستی نه‌خوازاو ده‌بیته‌وه.
مه‌به‌ستی سروشت له‌سووریوونی له‌بۆ پاراستنی ره‌گه‌ز یان جۆره‌کان ته‌نها
پاراستنی دیارده‌هه‌رکه‌شه‌یه‌کان نییه، به‌لکو ئامانجی زنده‌تر پاراستنی فۆرمی
تایبه‌تیه‌تی، بۆنمونه: پئوی هه‌ر پئوی ده‌بیئت و پلنگیش هه‌رپلنگ و پشیله‌ش
هه‌رپشيله... نهم جیاوازییه‌کی له‌کاتی گه‌رانمه‌وه بۆ توانای خه‌بات و لیه‌اتووویی دا
بۆمان دیارده‌که‌وئیت، هه‌رگیز ناییئت و نه‌بووه که پئوی له‌به‌رامبهر مریشکدا هه‌ستیکی
ناشتی خوازانه‌ی هه‌بووییئت، هه‌رگیز په‌یوه‌ندی نیوان مشک و پشیله‌ش له‌سه‌ربه‌نمای
یه‌کسانی نییه.

کوشت و بری ره‌گه‌زه‌کان له‌نیوخۆیاندا چاوه‌که‌ی برچیتی و خۆخۆشویسته‌ن به‌ر
له‌وه‌ی سه‌رچه‌شه‌که‌ی رقبوون بیئت له‌به‌رانبه‌ر. به‌هه‌یمنی و په‌له‌نه‌کردنه‌وه سروشت
لهم کوشت و بره‌ نه‌نوارئیت، زۆریش پیئی ئاسووده‌یه و ئاسائیشه به‌لایه‌وه؟ چون
تیکۆشان له‌به‌رخاتری په‌یداکردنی نان هۆکاری له‌ناوچوونی بوونه‌وه‌ره لاوازه‌کانه. له
تیکۆشانی نیرینه له‌بۆ به‌ده‌سته‌هێنانی میچه‌کی خۆیان به‌ته‌نئی هه‌وانه‌ی ته‌ندروستیان
ساغه‌ مافی نه‌وه‌یان پێدراوه جووتیوون نه‌نجام بده‌ن و وه‌چه‌بخه‌نه‌وه. تیکۆشان
به‌رده‌وام کاراکته‌ریکی بالایه له‌بۆ به‌هیزکردنی ته‌ندروستی جه‌سته و وزه‌ی جۆره‌کان

له پیناو زیادهکردنی بهرگریدا، ئینجاش مهرجیکی سهرهکی یه بۆ پینشکهوتن و
گهشهکردنی مروڤه.

بینگومان گهر ئهم په پیرهوه شمان پشت گوی خست نهوکات مروڤه بهرهو دواوه پاشه
کشی دهکات؟ له بهرهمووی بژارده لهم کاته دا ناچاری کشانهوه یه له بهرام بهر زۆرینه دا،
زۆرینه ش به ژماره ی توانای سهرکهوتنی ههیه به سهر بژارده ی ولاتدا. گهر شهانه
چانساندارین نهوکات به بی خۆماندوو بوونیکی زۆر شهانه دهتوان به سهر بژارده ی
خوین پاکي نهمهوه دا زالین به بی ماندوو بوونیکی زۆر. لهم کاته دا ده بییت له بهر ژه وهندی
بژارده ی نهمهوه دا دهست لهم هاو کینشه یه وه ریدریت. لهم کاته دا سروشت دینه وه لام و
دهست وه رده داته نیو ئهم دۆخه و ژماره ی زۆرینه کهم دهکاته وه واری جووتبون و
زاوژنش به تهنها بۆ بژارده کان تهرخان و دایین دهکات.

گهر هاتوو سروشت له یه کگرتن و جوتبوونی دوو په گهز له پنگه ی هاوسه رگیریه وه
ناقایل بوو ئهوا ده جهنگیت له پیناو تیکه له نه بوونی په گهزینکی بالا له گه له په گهزینکی
نزمدا؟ له بهر نه وه ی ئهم تیکه لاو بوونه هانی مروڤایه تی ده دات که بۆ دواوه بگه ریته وه.
میزووش به لگه ی راستیتی هه زاران نمونه ی لهم چه شنه مان بۆ دیارده خات.

له بهر نه نجامی تیکه لاو بوونی خوینی ئاری دگه له په گهزه کانی نزمدا هه می شه
به زیانی گه ی ئاری کۆتایی هاتوو، بۆ نمونه له نه مریکای باکوور که دانیش توهانه که ی
به زۆری سهر به په گهزی ئارین به پڕژه یه کی کهم تیکه لاوی گه لانی نزمی په نگا و په نگ
بوویه وه، ئه مه به سوودی ئه لمانه کان کۆتایی هات؛ چونکه ئه لمانه کان له نه مریکا دا
تارانه یه کی باش به پاکي خوینی خۆیان پاراست، به جیاواز له وانیه ی کۆچیان بۆ
ئه مه مریکای باشور و ناوه راست کرد که به زۆری سهر به په گهزی لاتینی بوون و به بی
سلکردنه وه تیکه لاوی دانیش توهانی ناوچه که بوونه وه.

ئهم نمونه یه به سه بۆ پوو نکرده وه ی به رنه نجامی تیکه لاو بوونی په گهزه کان. ئه و
ئه لمانیه ی به پاکي خوینی پاراست بوو بووه گهره ی کیشوهری ئه مه ریکا، تاوه کو
تایبته مه ندی خۆی بیاریژیت هه ر بهم شیه وه یه ده مینیته وه.

به پوختی ده توانین بیژین، ئه نجامدانی هه ر چه شنه تیکه لاوییه که له نیوان
په گهزه کانه ئه نجامه کانی بریتی ده بییت له:

۱- نزمبوونه وه ی ئاستی په گهزی بالا.

۲- دواکهوتنی دارایی و دهرونی و برنهنجامیش هملورینی نمتسهوی

لیندهکهریتسهوه.

هاوسهرگریرییهکی لهم چیشنه دژیهری کردنی خواستی خواهنده. زۆرنک همن
دهمین: مرۆف توانای زالبوونی ههیه بهسهر سروشتدا، بۆیه ئەم چیشنه
هاوسهرگریرییه ئاساییه. بهلام ئەوهیان لهیهرچوو بوو که مرۆف ههرگیز ناتوانیت بهسهر
سروششتا زالبیت. ئەوهی تاوهکو ئیستا خراوته پوو تهنها بهشیکه له نهینیه
شاردراوهکان، مرۆف هیچ کات چتیکێ دروست نەکردوه؟ بهلکو ئەوهی دۆزیوهتوه
تەنها گەشتۆته زانی و درک پێکردنی، مرۆف ههرگیز بهسهر سروشتدا زال نهبووه
بهوهی هیچی دروست نەکردوه، بهلام توانیویهتی لهپێی ههستی دۆزینهوه ههندیک
له نهینیه داپهروهکانی بدۆزیتسهوه و بهمهش دهست دهگریت بهسهر ههندیک
بوونههری زیندوودا. جیگهی سهر سوپمانه ههندیک داهینانیش همن لهباری زانست
و هونهر و تهکنیک و داهیناندا بهرهمی چالاکی معزنی چهند گهلێکی رهگهز یهکن.

بهردهاوبوونی شارستانیتهت لهسهر زهوین بهنده بهم گهلاسهوه، ئەگهر هملورین
کهوته نیو ریزی ئەم گهلاسهوه ئەوا ههموو شتیکی سهر ئەم روهی زهوییه جوانیهکانی
لهدهست دهات. ژیاڕیهکۆنهکان داپهروخان؟ چون رهگهزی بالای پونیت نهری
توشیاری تیکه لایبوونهوه هات وهگهل ژاری خوینینی گهلانی نزمدا. ئەوهیان
لهیادکردبوو دهبیژت: شارستانیتهت بهرتهنجامی کاری مرۆفه نهوهک خودی
شارستانی. ژبو پاراستنی ههمی شارستانین پیتقییمان بهوههیه کهسی داهینهرازی
بهاریزین. ئەم پهیرهوهش پهیرهسته بهوهی دهلیت: خاستر و وههیز شایهنی گهشه و
سهرکهوتن شکۆمەندبوونه.

ئهمهش مانای وههیه ئهوانهێ حهزیان به ژیانه ناچاری تیکۆشانان. ئەم جهانە
جیگهی ئهوانهێ تیدانییه که له تیکۆشان ههلدین و تیناکۆشن.

رهنگه ئەم سهخت بێته پێش چاوان بهرام لهمهش قورستر ههولی مرۆیه لۆ زالبون
بهسهر سروشتدا، دواتریش سوکایهتی پێکردنی، بهلام وهرامی سروشت بۆئهو کهسه
کالفا مانای سهر ئەم بهلهمه بوونه وهلامیکسی ئاناساییه، کوشندهیهیه، بێ
بهزهبیانهشه. سروشت حهوت جار کوتهکیان تیدهسهرهوینیت.

هر تهقه لادانئيك بۆ زانينى ئەر پەگەزەنەى ژيارىيان دامەزەند كەدواتر پىنى دەگوترا
مۇقايەتى بى ئاكام و ئەنجام ھىچە.

ئەمەش ماناى ئەر ھىچ كارمان بەسەر پابردومو ەننە، كەواتە لىكۆلنەمەكەمان
لەسەر مەنوكەيە، ئەى ئىستە دەتوانىن چى بەدى بەكىن؟ ەمەى ژيارى لۆمانى
دەخاتە پىش چاوان لە داھىنانەكانى بوارى ەنەردۇستى و زانست و تەكنەلۇزىيا
رەنگە ەمەى لەداھىنانى ئارى پەگەزەكان بىت، ەمەش وارى ەمان پىدەبەخشىت
بىزىن كە ئارى پەگەزەكانى پىشىنان دامەزىنەرى مۇقايەتى سەرگەوتو بوونە،
ئارىەكان نمونەى دەسپىكى ئەرەن كەپنى ئىزى (مروى). ئارىەكان لەپىش و
ئىستاشدا مەشخەلىكى خودانىيە و پىگەى مروۋ بوون پۇشن ئەكاتەو، بىزىسكى
نەبەردى خواوەندى بەردەوام لەناوچاوانى پووناكىەو دياركوتىيە، ەس ئارىەكان
بوون پىشەنگايەتى مروفيان كرد بۆ زانست دۇزىنەو و پى پىشانەم مروۋ بوون بۆ
دۇزىنەوئى ئەر فاكترەنەى كە مروى بە سەردارى ئافرىئەراوەكانى سەر پووى ئەم
زەوینە دەست نىشان دەكات. ەركە پەگەزى ئارى كۆتايى پىتات ئەوكات پووناكى
لەسەر زەويدا نادروشىتەو و سەر پووى زەوى دەبىتە نوتەكى نوتەكان، ژيارى
مروفيش لەكەمتر لە چەند بابلىسكىندا تىادەچى و دەفەوتى و ئەم جەانە جوان و
سەزەمان دەگۆزىت بۆ بىاوانىكى سارا لەجوانى ژيان.

گەر ەاتوو وىستمان مروۋ بوون پۇلنى سى پەبەكىن: ئەوانەى ژيارىيان داھىنا و
ئەوانەى ژيارىيان پاراست و ئەوانەى كۆلەكەكانيان دارماند ئەوكات دەبىنن ئارى
پەگەزەكان دەچنەو خانەى گروپى يەكەم ، واتە ئەر پۇلەى شارستانىەتيان
دەمەزەند. ەس ئارىەكان بوون دامەزىنەرى شارستانى و ەلئارىەكانى جواترىن و
باشترىن داھىنراوەكانى مروفيش ئارى كىشاويەتى، بەلام ئەوكاتەى بوار ەاتەسەر
جىبەجى كردنى ەلئارىەكان بۆ داھىنان ئەوكات ەس پەگەزە و لای خۇيەو بەپىنى
خواست و بەرژەوەندى خوى جىبەجى كرد.

بۆنمەنە پۇژەلەتى ئاسىيا، دواى چەندىن سال ئەم پەلەيەى سەر پووى زەوى
دەتوانىت ناوى ژيارى تايبەت بەخوى لەخوى بنىت لەكاتىندا بنچىنەى ەزەكانى
ئەغرىقى و تەكنەلۇزىاشيان زورى ئەلمانىن، بەتالەن لە گىيانى ئاسىياى جگە
لەپووكەش يان خوى ئاسىياوى. وەك باو و زانراوە ئىستاكە ژاپونىەكان سەرقالى

به کارميناى داهينانى نهروپين و خهريكى نهون نهى داهينانه بؤ شارستانيه تى
 خويان زياد بكن. زانست و تهكنيكى نهروپى پيگه نالاون و بهمش ژاپونيه كان
 تاييهت مهنديه كانى شارستانيه تى خويان بهرجه سته ده كه نهوى. بنچينه ي ژيان
 له ياباندا له سر بنه ماي ژاپونى ره سن بوونيكى نه ماوه بهلكو بنچينه كه ي گؤپاوه بؤ
 زانست و تهكنيكى نهروپى و نه ميريكى. واته گؤپاوه بؤ به كارميناى بهرهمى
 گهلانى ثارى. نه گهر كارى گهرى نهروپا و نه مريكا بؤ ماوه يه كه له سر يابان نه مينيت
 نهوكات نهى ولاته بؤ چهند ده يه كه به بهمينى و زانستداريه وه ده مينيت نهوى و
 بهر ده وام ده بيت له پيشكهوتن. به لام هيچ كانيه كه نه مري و نه پرانه وه ي ناوه كه ي
 بوونى نييه و پؤژيكت ديت هر وشك بيت. نينجا خه سله ته كانى گه ي ژاپونى هه مديس
 به سر نهى پواله تى شارستانيه دا زال ده مينت نهوى و نهوكات ژاپونيه كان ده گهرينه وه بؤ
 بهر له حه فاسان پيش لهو كاته ي كه ژياريتى ناريه كان بيدارى بكا ته وه له سربوون.

نه توانين بيژين نهوى كارى گهرى شه پؤله بيانيه كان بوو كه شارستانيه تى ژاپونى
 له خه وه قولى رابردوى خوى به ناگاهينايه وه. بهلگه ي نه مش ديسان وه
 سربونه وه ي ژاپونيه كانه بؤ گهرانه وه لؤ خهوتن به خه وه قولى بيناگايى.

نهوكاته ي گهلينك ره گه زه كانى شارستانيه تى بنچينه يى له ره گه زه نامؤكانه وه
 وه رده گرنت و به كارى هينا و كهلكى لينبينى. پاش له ناوچوونى نهوانى نهى ره گه زى
 شارستانيه تيان بؤ هينا بوو نهى گهله گه رايه وه بؤ جارانى خه والووى. نهوا ده توانين
 بيژين: نهى گهله ده ستى له شارستانيه ت هه لگرتوه. شارستانيه تيشى نه دؤزيوه ته وه
 و پنى رانه گه يشتوه.

نه گهر دؤخى گه لان له سايه ي نهى بيژكه يه وه ههلبسه نكينين نهوكات ده بينين
 هه نديكيان بنه ماكانى شارستانيه تيان له گهلانى بؤ رده وه وه رگرتوه. به لام بوخويان
 نيمان توانيه ژيارى بوخويان پنيات بنين.

نهى بيژكه يى تاييه ته به پيشكهوتنى گه لان وه ده توانين بهم شيوه يه پوختى
 بكمينه وه:

چهندين گه ي نارى ژماره كه م هه ن كه گهلانى بيانان له ژنر ده ستدايه و كار بؤ
 گه شه پيدانى لينها توويه كانيان ده كهن. نه مش وه موى نه وه يه كه ناريه كان
 توانيو يانه نهى ناوچانه بخمه ن ژنر ده سته لاتيان وه. نهى گه لانه دواتر شارستانيه تى

تاييەت بەخۇيان دەئاڧرئىنن كەلەگەل خۇددى ھەناۋى خۇيان و تاييەت مەندى ھەرىم و گيانى دانىشتوانەكەيدا گونجاۋە. بەلەم ئەم گەلەنە ناتوانن سوود ۋەرگرتنى خۇيان لەبىنچىنەى ۋەرگىراۋى شارستانىيەتەكەيان بشارنەۋە، ئەۋىش بىنەماى پاراستنى خۇينى پەگەى بالەۋ و پوختى پىسنەكراۋە، لەم كاتەشدا ھەۋلى تىكەلەبۇنى خۇيان دىگەل دانىشتوانە پەسەنەكەدا دەدەن، ئەمەش لەبەرەۋەندىياندا نايىت، چونكە ۋن بۇونى خۇينى گەلى سەردەستە لە گەلى ژىر دەستەدا بىنگومان سوتەمەنى پووناكى بەخش بە مەشخەلى پىگەى شارستانى مەۋقى باۋ لەناۋدەبات.

ئەمەش تىپەپىننىكى خىرايە لەبارەى ئەۋقۇناغانەى گەشەكردنەۋە كەلەن پىدا تىپەپىون لەۋەى ھىچ كارىگەرەكەيان نەبۇۋە لە دۇزىنەۋەى شارستانىيەتەدا، بەلكو ۋەرى گرتەۋە كەلى لى بىنىۋە، ئەمەش بىرۋەكەى گەشەكردنى ئەۋانەمان بۇ دەخاتە بەردەست كە شارستانىيەتى مەۋقايەتەيان دۇزىتەۋە و چالاكېۋون و نەمانىشيان دىارى كىدۋە، گەلى ئارى.

كەسى بالەۋ ۋەك چۇن پىۋىستى بە بۇنەيەكە بۇنەۋەى خۇى دىاربۇخات، بەھەرى ئاڧراندن لاي گەلانىش بەھەمان شىۋە شاردرارەيە تاۋەكو دۇخى گونجاۋيان بۇ ھەلەكەۋىت. لە ژيانى پۇژانەى ئاسايدا ھەندىك كەس ژىنگەكەيان ھەست بەبۇونى داھىنەرەنەيان ناكات، تا ئەۋكاتەى چارەنۋوس دەيانخاتە دۇخىكى ناخۇشەۋە و لەم كاتەدا ھەست بۇونىان دەرگىت و بەھەرەمەندىەكەيان دەخەنەپۇۋ، لەم كاتەدا ھەمان ئەۋانەى پىشتەر گەمەيان پىكردۋون سەپىريان لىدەت لەۋەى ئەم چۇن پىشتەر ئەم كەسەمان ۋەكو داھىنەرەك نەناسىۋە؟! لىرەۋەش دەتوانن بىژىن: ھىچ پەامبەرىك لەخاكى خۇيدا بە ئاپرەۋەند لىنى نەۋاندراۋە. جەنگىش خاستىن ھەلى قەكۋلىنى ئەم دىاربەيەيە. گەنج گەلىكى ھۇشيار، شەرمۇك ھەن كە لەكاتى ئاشتىدا ھىچ ئاكارىكى داھىنەرەنەيان لى ئابىنرەتەۋەى ۋەكو پىۋى تەۋاۋ دىاربەكەۋن، بەلەم ئەۋ دەمەى دۋوچارى نەھامەتى و ترس دەبنەۋە، ئەۋ دەم بە ئازايەتى و نەبەردىيەۋە پۈۋەپۇۋى دەبنەۋە و بەھىمنى و لەسەر خۇيىانەۋە مەرگ دەبەزىنن. لىئاۋۋىي و ژىرى پىتقى ۋە شۇك داھىنانە بۇ دىارخستنى كەسى بەھىز و كارامە لەپىش چاۋان. ئەۋانەى دەلەن داھىنەر لەپۇژى دىارخستىن يان خستەپۇۋى داھىنانەكەيەۋە ئاۋبانكى بەردەكات يان ژىرىتى ئەۋ كەسە ھەست پىدەكەرت؟ ھەلەشە بىژىت چىراى

بهرمه‌مندی نهم کسه له‌پوژی ناماده‌کردنی داهینانه‌که‌یه‌وه داگیرساوه، نهم
 تهنانهت به‌رهمی پ‌دوره‌ده و خویندن و فیرکرنیش نییه. شه‌وی مه‌به‌ستمان بوو
 له‌بلیمه‌تی تاکه‌کان به‌س‌ر بلیمه‌تی ره‌گ‌ز و گه‌لانی‌شدا ده‌چه‌سپیت. شو ره‌گه‌انه‌ی
 چالاکی شوک پ‌دور نه‌نجام د‌ده‌ن، هر له‌کاتی ره‌گ‌ز بوونیانه‌وه خاوه‌ن به‌رهم‌یه‌کن
 که هاماره‌ی داهینان و جوانکاری و نافراندنی بال‌یه. نه‌مه‌ش مانای وایه گه‌لانی دیکه
 دیکه نهم ناشنای به‌رهمه‌ندییه نین یام ره‌تی ده‌ک‌نه‌وه تانه‌وکاته‌ی داهینانی گه‌لی
 بلیمه‌ت له‌بواری هونه‌ر و د‌وزینه‌وه و ته‌کنیکدا دووچاری شوکیان ده‌کاته‌وه....
 پاش له‌د‌وزینه‌وه داهینانه‌کان و سه‌لمان‌دنیشیان گه‌لان به‌ته‌واوه‌تی هیشتاکه دان
 به‌م بلیمه‌تیه‌دا نانین.

وه‌ک چو‌ن توانا پ‌ت‌شتر نه‌بینراوه‌کانی مرو‌ف پ‌ت‌قی وه چو‌کله‌ق‌نگه‌دان ه‌یه
 به‌مه‌به‌ستی دیارخستنی به‌رهمه‌ندیه‌کانیان ناوه‌اش بوونی توانای داهینان کاری
 لای گه‌لان و ره‌گه‌زانی بالا پ‌نویستی به‌کایه و د‌وخی دیاری کراوه بو یارخستنی، له‌م
 د‌وخه‌شدا ره‌گه‌زی ناری جوانترین نمونه.

ناریه‌کان نه‌وکاته‌ی دووچاری د‌وخیکی ناره‌حت ده‌بنه‌وه به‌رهمه‌ندیان نه‌ش و
 نما ده‌کات و جهان توشی شوک ده‌کن له‌پ‌نگه‌ی داهینانه‌کانیانه‌وه، نهم چه‌شنه
 شارستانیه‌تانه په‌یوه‌سته به‌تایبه‌ت مه‌ندیه‌کانی خاک و ک‌ش و ه‌م‌وا و
 دانیشتوانه‌که‌یه‌وه، له‌م د‌وخه‌دا دانیشتوان هوک‌اری یه‌کالا‌کاره؟ له‌به‌ر‌شه‌وی ه‌یزی
 شارستانیه‌ت بو چه‌سپاندنی پ‌نویستی به‌ده‌ستی کاره، ده‌توان‌ریت له‌پ‌نگه‌ی
 پ‌ن‌ک‌ستن و به‌کاره‌ینانی گون‌جاوه‌وه کری‌کار جی‌گه‌ی نام‌یر ب‌گ‌رت‌ه‌وه. نه‌گ‌ر قه‌ود‌ر
 وانه‌بوایه ناریه‌کان ناچاری به‌کاره‌ینانی ده‌ستی کاری بیانی بن نه‌وکات به‌ناسانی
 به‌ره‌و چه‌سپاندنی شارستانی نه‌یه‌توانی ه‌م‌نگاو‌بنیت. وه‌ک ده‌زان‌ریت شارستانیه‌ت
 سه‌ره‌تاییه‌کانیش پ‌یش له‌به‌ر‌کا‌ه‌ینانی نا‌ژ‌لی مالی پ‌شتیان وه‌به‌کاره‌ینانی مرو‌ی
 به‌ستییه. چون‌که نا‌ژ‌ل بو خ‌زمه‌تی مرو‌ف و شارستانیه‌تمه‌کی به‌کار‌نه‌جات تا
 نه‌وکاته‌ی مرو‌فه له‌نا‌ژ‌ل ن‌زمه‌کان به‌لاوه نه‌م‌را.

ه‌م‌دینک له‌بان‌گه‌شه‌کارانی ناشتی و به‌ناو ناشتی نیوان ره‌گه‌ز‌خواز نهم راستی یان
 که‌توارییه به‌هاماره‌یه‌کی داپ‌ووخانی مرو‌فایه‌تی ده‌زان، ه‌م‌دینکی دیش نهم که‌تواری
 پ‌یشه‌که‌رتنه به‌پ‌نویست ده‌زان له‌بو گه‌یشتن به‌ترو‌پکی ژیا‌ری، پ‌یشه‌که‌رتنی مرو‌ی

له پيله كانه يه كي بيكو تاوه سرچاوه دهگړيت، ناشتوانيت بهي بريښي پله كاني خوراي بهوانه ي سهرې پايگه ي. په گهزي ناري شو پڼگه يه ي هلېږد كړي كه پاستينه بوي راگرستبو نه و كه شو پڼگه يه ي بهناوي ناشتي خوازاني نه مېرې بويان ناسان كړدېت. هرچنده شو پڼگه يه ي كه توري لو مړوي دهستنيشان دهكات سخت و ناسان بڼت به لام همديس له بهر نه نجامدا دهكاتمه شو پڼگه يه ي كه ناشتي خوازان بو مړوي دهكيشن، له چشه نه پڼگه يه ي بهم شيوه يدا مړوايه تي له په سه نيټي خوي لاندات به لام پڼگه هلېږد راوه كاني ناشتي خوازان مړو له په سه نايه تي دهخن.

شو دمه ي په گهزي ناري گه لاني بچوك و سووكي خسته ژير فرمانېره وايه تي خويه وو له پڼگه يانه وه پاش به كار هينانيان شارستانيه تي دروست كړد نه مه كارنكي چاروه نو پر نه كراياگ نه ويه، چون ته نانه ت لهم كاته شدا له پيش دهستي ناريه كاند چندان جوړ له هامراز و ناميري پيشه كه وتووي شوكات هم بووه بو مليكه چ كړدني لاوازه كان و همديس دامه زاندي شارستانيه. بهم كارش نمونه ي شو پڼگه يه دياركهوت كه پنيوست بوو ناريه كان بيگرته به. بهم چشه نش په گهزي ناري هستا به رامكړدني په گمز و گه لاني ديكه و ناراسته كړدنيان به پني خواست و په پره وي نامانجه كاني. ناري نه وه ستا، هرچنده سخت و نارو حه تيش بويټ، له پيناو باشتكړدني چارنووس و بهر زكړدنه وي ناستيدا كاري دهكړد و بره وي به خوي دهدا. ده بوو ناري پاريزگاري لهم دوخه ي خوي بكات كه وهكو گه وري په گهزان لني دنواږدرا، ديسانيش ده بوو به هيزه وه پاراستني شو شارستانيه تي له نه ستوي خوي بگړت كه دايمه زړاندووه و گه شه ي پيداوه، چون مانوه و بهر دهوام گشه كړدني نه شارستانيه ته بارمته ي مانوه ي نارين له پڼگه كيدا. به لام ناريه كان نه يان زاني چون بهم دهسته لاتدريتيه يانه وه بميننه وه، به تاييت شو كاته ي دوخي ژياني دانيشتوانه په سه نه خاستر بوو ديوار و له مپهري نيوان خزمه تكار و خاوهن بووني نه ما، لهم كاته شدا ناريه كان له بيريان چوو بوو كه مانه ويان به به هيزي وه ستاوه ته سهر مانوه ي پاكيتي خوښه كهيان، به مهش له دهستي چوو چيز بڼين لهو به هه شته ي خوي پونيټي نابوو لهم سهر زوينه دا، همديس به مره و توانا داهينه ره كانيشي له دهست دا، بهم كارش ناريه كان بوون به ويكچووي دانيشتوانه

رەسەنەكە چ لەشىۋەمۇ ج لە يىركىرەنمەشدا، دواترىش داخورانەكە كارى خۇى كرد و تاودەرمى كات ئەو ژىارىيەى پىچايەمەو فەوتاند كە ئارىەكان دايان مەزاندوبو. ئابەم شىۋەيە ژىارى و فەرمانفەرمایيەكان تياچدەچن و پىگە بۇ ەول و تىكۆشانى نوى چۆل دەكەن.

خواربۈنەمەى ئاستى رەگەزەكان بى گومان ئەنجامىكى راستەقىنەى تىكەلۈبۈنى رەگەزى بالايە ەگەل رەگەزى نزم و سووكدا. ەم ئەم تىكەلۈ بۈنەشە ەكارى تياچۈنى ژىارىيەكان و سىرپىنەمەىان لەسەر پۈوى زەوين. جەنگى دۇپا ەكارى لەناوچۈنى گەل و رەگەز نىيە، بەلكو ئەمەى فاكىترى تياچۈن و بىرانەمەى تۈانا و بەمەرە و ژىرىيەكانى رەگەزانە لەكۆن و ئىستا و داھاتووشدا تەنھا فاكىترى خۈينە، گەر خۈين بە پاقرژى مايەمە رەگەز لەناو ناچىت بەلام خۈين پىس بوو بە بەيەكگرتنى دوو رەگەز يەكيان بالا و ئەمەى دىش نزم ئەوا ئەو رەگەزى بالايە تياچۈمەو لەنىو رەگەزى نزمدا تواوەتەمە.

حەزى مانەمە و پاراستنى جۈرەكان ەكارى پشت ەمەو پودراۋەيەكى پودراۋەكانى دىرۈكە، گەر لە فاكىترى راستەقىنەى سەرگەوتنى ئارىەكان وردىيىنەمە، دەبىن سەرگەوتنى بەشىۋەيەكى تاييەتى ەستاۋەتە سەر حەزى پاك مانەمە، نەۋەك ەزى مانەمە. حەزى ژيان يان مانەمەو لەناۋنەچۈنى ژيان، حەزىكە لاي ەمەو مۇقايەتى بەدى دەكرىت، بەلام جودايى ئىمە لەم كاتەدا ئەمەيە كە ئىمەى ئارى بە بەرجەستەيى ەستى پىدەكەين لەكاتىكدا ئەم ەستە لاي پاپەريۋانى ژىر دەستە جوداترە لە ئىمە و ەكارەكانىشمان لىك جودانە.

حەزى مانەمە لەسەردەمى مۇقانى ەمەلىدا دوورتر لەمگىرنگى دانى مۇقۇ بەخۇى ەنگاۋى نەناۋە و نەش پۇيشتۈۋە. مۇقۇ ئەمەكە ئازەلىك بوۋە تەنھا بۇخۇى ژىاۋە و ەمەلى زىدەتر لە دابىنكردنى خۇراكەكانى بەولامەى نەداۋە، بەتاييەت ئەم دەمەى بىرسىتى گازى لىگرتۈۋە و مەترسى خستۈتە سەر ژيانى ەمەو ەمەلىكى داۋە بۇ دابىنكردنى خۇراك بۇمانەمەى. پاش لەمەى ژيانى ھاوتايى نىۋان نىر و مى پتر لە جوتبۈونى گەياند ئاسۋكانى ئەم حەزە فراوانتربۈون، لەم كاتەدا بەداۋە پىاۋ خۇى بۇ ئافرەتىك تەرخان دەكرد و لەمەمەو ئەگەرىكى نەخۋانراۋىش دەپپاراست و خۇراكى

بۇ دابىن دەكرد. دواترىش ھەردووكيان دەستيان دايە كۆكردنەمەي خۇراك بۇ
مىندالەكانيان. نا بەم شىۋەيە گىيانى خۇكردنە قوربانى لەنيو مۇقدا بەدياركموت.
نەردەمەي ژمارەي خىزانەكان فرەبىوون مەرچەكانى دەرگەموتنى كۆمەنگەش
دياركموتن

ئىستاش پەرتىوون و فراوانبوونى نەم كۆمەنگەيانە لە ولاتانى خاۋەن شارستانيدا
ھەست پىدەكەين. لەكاتىكدا گەل و رەگەزە نزمەكان ھىشتاكە لەچارچىۋەي تەسكى
خىل يان خىزاندا دەرەنچوونە. چونكە تاۋەكو ئىستاكىيانى خۇكردنە قوربانى
لەپىناۋ ھەمواندا لاي نەم رەگەزە نزمەكان گەشەي نەكردوۋە. بەلام گىيانى خۇكردنە
قوربانى لاي رەگەز و گەلى ئارى زۇر بەمىز و باشى گەشەي كرد. گەورەيى ئارىيەكان
لەسەر بىنەماي پىشت بەستوۋ بە كلتورى ھىزى و توانايى و لىھاتوۋىيە
ناسنوردارەكانيان بوۋە. گەلى ئارى ھەمىشە ئامادەي پىشكەش كردنى بەرھەم و
تواناييەكانيان بوۋە لەمەبەر پاژەكردنى كۆمەنگەدا. لاي ئارىەكان ھەزى مانەۋە
مەردانەترىن شىۋەي گرت: ھەموو تاكىكى ئارى ئامادەي خۇكردنە قوربانىيە لەپىناۋ
كۆمەندا.

ھىچ توانايى و بەرھەمەندىيەكى ئارى ئايىنى لەدايك بوۋى ئاۋەز يىت. چونكە گەر
وھما بوايە ئەۋا چالاكى ئارىەكان سەنورى تىكەدانى تىنەدەپەپاند. ھەرگىز پىنگەي
پىنخراۋترىنى بەدەست نەدەھىنا. مەرجى سەرەكى لاي ھەر ئارىيەك خۇكردنە
قوربانى بوۋ بۇ ھەموان. ھەرگىز پاى خۇيەتى بەسەر ھەمواندا ئاچەسپىندىرت
بەرژەۋەندى تاك بەسەر ھەمواندا ناسەپىندىرت. بەخۇكردنە قوربانى لەپىناۋ
بەرژەۋەندى ھەمواندا تاكىش بەشە قازانچى خۇي ۋەردەگىرت. بەلام ئەۋكاتەي
خۇمەتەكان لەم بۇچوۋە پىنچەۋانە بوۋىەۋە ئەۋا پىرەۋتى دىزى و چەقۇكىشى و
پوتكردنەۋەي خەلك دەگىرتە بەر!..

قوربانى دان مەرجى سەرەكى نىيە بۇھەر جۇرە پىنخستىنك بەتەنھا. بەلكو ئەمە
مەرجى سەرەكى ھەموو شارستانىيەكى مۇيىيە. لەپىنگەي قوربانى دانەۋە داھىنەران
ھەستاۋان بەخستەنەبوۋى داھىنانەكانيان و پىرەۋتى خۇشى و فەپىيان بۇ ۋەچەكانى
دوای خۇيان كىرەتەۋە، ئەمەش لاي ھەموو كىركار و جوتيار و داھىنەران

كارمەندىك ۋەكۆپەك... ئەمانە بەپىيى تۈنلەي خۇيان بەرھەم دىننە بونى بىنەۋە
خۇشگۈزەرانى دابىن بىكەن ، بەمەش شارستانىيەت دادەمەزىت ، گەرچى لەم كاتەد
دەستۇرد كاران ھەست بەم خۇكردنە قۇربانىيە نازان ، ھەلبەت لەمەش لەپىش
خۇكردنە قۇربانى يە لەبۇ پاراستنى مۇۋى و ژىارىەكەي . ئايا ئەمە دوا تۇپكى
مىھربانى و جۈاترىن و بالاترىن تەرزەكانى خۇكردنە قۇربانى نىيە ؟
ئامادەگى گىيانى بۇ ئاراستە پىگرتنى ئەم چالاكىيە تاكىانە لاي خۇيە نمۇنيە ،
نمۇنەيىش يەكەمىن گەرەنتى دامەزاندن و مانەۋى ژىارىەكانى مۇۋە ، بەم
نمۇنەيى بەمەرە و تۈنلەيەكانى ئاۋەز لەبۇ پىكھاتنى بىرۈكەي داھىنەرانە كورت
دەھىنەت .

ھەندىك ئامىتەي نمۇنەيى پاراستەقىنە و خەۋنى ئەندىشەۋانان و ئاشتى خۈزان
دەكەن كە بەتەۋەتتى تەنھا بېۋايان بەخۇگەرەكى ھەيە ، بەجۇرۇك لەم كاتەدا عەرشى
خۇگەرەكى قوت دەپىتەرە و گىيانى خۇكردنە قۇربانى فەش دەپىتەرە ، ئەم داخۇرانەش
پاشتر لەشى ھەمۇو كۆمەل دادەخۇرىنەت .

لەم جەھانەماندا گەلىك نىيە ھەزى مانەۋى لادروست بوبىت و دياركەوتبىت
لەشىۋەي ئەم گەلەي ناۋى خۇي ناۋە ((گەلى بىزارە)) . بەھىزىرەن بەلگەي ئەم
قەسەشەمان مانەۋى ئەم پەرگەزەيە تاۋەكو ئىستە ، لەگەل پاراستنى خۇو و نەرىت و
تايىبەت مەندىەكانىيان ، لەماۋەي دوۋ ھەزار سالى پارىدوۋش پوۋبەپوۋى ھەمۇو ئەم
ئاستەنگانە ۋەستەۋەتەرە كەدزە پىي بوۋە .

دىتمان جۈۋەكان لوتيان دەپەنىۋ كىشە گەرەكانى جەھانەۋە ، لەھەمۇو شۇرشىكى
شۈۋە كودەتاشدا دەستىكىيان ھەيە ، بەلام ئەم فەتەرەتەنەي مۇۋايەتى ھەزاندوۋە ھىچ
كارى لەۋان نەكردوۋە ، بۆمانەۋەش ۋەكۆپەگەزى بىزارەدە ھەمۇو ھەنگاۋىك دەنەت لەبۇ
پاراستنى ئەم كىانەي ھەيەتى .

لەمۇدا بەجۈۋەلەكە ئىژن فىلېباز بەلكو بلىمەتن ، ھەمۇو كاتىش
ھەمۇابوۋە . تاپادەيەك جۈۋ ھەم بلىمەت بوۋە ۋە لەھەمۇو كات و ساتىنگدا .
دياركەۋتوۋە كە ژىرى جۈۋە لەدايك بوۋ و بەرھەمى گەشەي خۇۋدى يان ناۋەكى
نىنە ، بەلكو لەسايەي بەرئەنجامى گەشەي ئەۋانى دىكەرە گەشەي بەخۇي داۋە .

لەبیری ئەمەین ئەوەی کە ئاوەزی مۆزی بەیەوک چارە ھەنگار ناتوانیت بگاتە تروپکی ھەموو شتێک. بۆ ھەر پێھەنگافێک بەرمو پێشەموانان پێویستمان بەچەند ھەنگاویکی پاشەمەنراوە، واتە پێویستمان بە دیارکەوتەکانی شارستانیەتی گشتی، لێزەشدا مەبەست ئەوەیە کە، دیارکەوتنی ھەر بۆچوونیکی بەھێز یان بێرەزراوەیەک بەرھەمی کەڵەکەبەوی سەدان ساڵی تاقیکردنەوەی ئەزمواندنی پێش وەختی تایبەتیە. ئاستی شارستانیەتی گشتی خۆرتک پێبەخشی تاک دەبێت بە زانیاری سەرەتایی، بەم ھەندە زانیاریە تاک چەکار دەبێت لەبۆ ھەولێدان بۆ دۆزینەوەی ئەو کورتیانەی لە داھینراوەکانی پێشووێردا ھاتبوونە بوونی.

جوولەکە ژiاری تایبەت بەخۆی نییە، بەلکۆ ھەموو خانەکانی شارستانیەتەکی وەرگیراوە لە داھینەرائی ژiارییەکانەو، واتە جوولەکە مشەخۆز و دزی شارستانین. ئەمەش بەھۆی ئەوەوەیە کە ھەزێ مانەو لای جووھکان لەمەموو پەرگەزانی دیکە بەھێزترە، مەرجی یەکەمی دەستەبەر بۆ ئاویلێانی گەلێک بە ژiارخواز یان خاوەن ژiاری لەگەڵ بژاردەدا نییە: جووھکان پووجن لەنمونەیی.

ئەمەش بەھۆی ئەوەوەیە کە گیانی خۆکردنەقوربانی لای جووھکان چوارچێوەی (من) ی تێنەپەراندووە، ئەو یەکپزێبەش کەلەنێو جوولەکەدا دیارە ھەرگیز لەباری راستەقینەدا شتێکی لەم چەشنە بوونیکی نییە؛ جووھکان ئەم یەکگرتەیان لەشیووی خەبوونەوێ پانە مەزێکدا بەدەوری یەکترا دابوونەوێ گورگ نەیان خوات، یاخوود کۆبوونەوێ چەند گورگێکە لەبۆ خواردنی مەزێک، ئەوکاتە ترسیش نامینیت تەفر دەبنەو، نچێرەکەشیان خوارد ھەمدیس بلأوی لێدەکەن. جوولەکە مانای یەکگرتوویی نازانیت تەنھا لەبار و کاتی نەخوازوودا نەبێت، گیانی قوربانی دان لای جوو دیارنەکەوێت تانەوکاتە ھەموو تاکێک ھەست بە بوونی مەترسیەک دەکات لەسەر ژiانی. لەدووکاتدا یەکگرتن پێویست دەبێت: لەکاتی بوونی دۆژمێکی ھاوبەش یان ئێچیرێکی ھاوبەشدا. ئەوکاتە جووھکان خوودی من گەرەکیان لانا مینیت ئەوکات جووھکان خۆیان تەلە بۆیەکتەر دەنێنەو و یەکتەر ھەلدەلوشن.

ئەمەش مانای وایە کە کەوتوینەتە ھەلەو گەر بپرواست و ھابیت کە یەکپزێ جووھکان لەبۆ تێکۆشان یان پووتانەوێ خەلکە و جووھکان ھەرگیز خاوەنی خووی نمونەیی نین تاپادە قوربانی دان لەپێناویدا. جوو ئەوەی ھەیە بەتەنھا خۆگەرەکی

بەلەم ژىرى پەگەزى جوو ھەمىشە ئاراستەكراو ھەبۇ داپووخانى و كاولكارى.
لەھەندىك باردە جووھەكان كارى چاكەيان لەدەست دەردەچىت كە خۇيان وادەزان
خراپيان كەردووە ئەگىنا ئەویشيان ئەنجام نەدەدا، لەم كاتەشدا جووھەكان پاژەى
مىزفایەتەيان كەردووە بەبى وىست و ھەزى خۇيان.

پاست نىيە لەشنىوێ قەرەج يان كۆچەرىدا لە جوولەكە پىروانى، لەبەرئەوێ تاوھەكو
ئىستا قەوارەى سنوورەارى خۇيان نىيە و تا ھەنوگەش جەھان گوێى لە وشەى ژيارى
جوولەكە نەبوو. كۆچەرەكان زەوييان ھەيە لەسەر بژىن بەلەم وەكو كشتىياران پىوھى
پەيوەند نىن، بەلەكو ئەمانە بۆ دابىن كەردنى خۇراكى خۇيان پشت بەستوون بە
بەرھەمى مەپەرەكان، ئەم كۆچەرەكانە بۆيە ئەم شنىوێ ژيانەيان ھەلبەزاردووە چونكە ئەو
زەويەى لەسەر گىرساوەتەو كەم پىت و فەرە و ھاندەرى مانەو نىشتەجى بوونى
ھەمىشەى نىيە بۆژيان. گەر ئەم كۆچەرەكانە لەپەرەگەزىكى بالابوونايە ئەوكات دەيان
توانى ئەو زەويە داچىنن و خۇراكى لىبەرھەم بىنن كە كەم پىتەشە. ئارىەكان بەھۆى
ژىرىيانەو تەوانيان زەوى كەم پىت داچىنن و پىووستىەكانى خۇيانى لىوہەبەرھەم
بىنن. گەر ئارىەكان تەكنىك و زىنگى بالايان نەبوايە ئەو كات وەكى جوو
كۆچەرەكان دەمانەو و لەشونىنگدا جىگىرنەدەبوون. ناشىبىت ئەو مان بىرچىتەو
ئەوكاتەى ئارىەكان پوويان لەئەمرىكاكرد بۆماوھەكى زۆر وەكى كۆچەرى
پاستەقىنە ژيان بەلەم دواتر كە زەوى لەپىش دەستياندا پام بوو گىرساوەو و
نىشتەجى بوون و زۆرى نەبرد تا دامەزراوێ تايبەت بەخۇيان ھىنايە بوئى، ئەمەش
لای خۇيەو ماڤاى بەسروشى بەرجەستەبوونى تەوانايە ھەبۇ داھىنانە.

پەنگە ئارىەكان لەپىشاندا گەپۆك بووبن بەلەم پاشتر گىرساوەو بوون بەمەى ھەن.
بەلەم جووھەكان تەنانت گەپۆكەش نەبوونە، چونكە گەپۆك نەمەى پىووستە يان
شتىك لەنەمەىيان نرىك بكا تەو بۆئەوێ نەختىك لەئارىەكان نرىك بکەنەو، بەلەم
شتى و لەبارى نەبوو. نەخىر ھەرگىز جووھەكان گەپۆكەش نەبوونە، بەلەكو
تاھەنوگەش مەشرخۇن بەسەر گەلانى دىكەو و مەلانى پىكەتە و ھۆكارەكانى
مانەو گەلانى دى دەكەن، پوويان لەھەر ناوچەيەك كەردبىت باوھەكو سەد سالىش
لەو ناوچەيدا گىرساينتەو بەلەم بەھۆى نەفرەتكەردنى خەلکەو لەكارە خراپەكانى
ئەم جووانە وەدەرنەوان، ئەمەش واى كەردووە بى لانە و خانەبن.

کوا گه پوکى وهمايه که به نارهنزوى خوى جينگوپکى نهکات؟ جوو پوى
 له مهرکونيه کرد بهناسانى جينى ناهيليت، خونهگه ناچارکرا نهو جينهش بهجى
 بهيليت نهکات جينگيه که له مهى پيشووترى باشر دهست نيشان دهکات، له شوينه
 نوينهش مشهخورد بهييت وهک چون له شوينه کهى پيشووترى مشهخورد بووه، وهکو
 بووه کى مشهخورد وهمانه جوو له مهر کوئى بوونه گهلى نهو ناوچهيه بهمويانسه
 له ناوچوو.

به چشهش جووله که له مه مو سات و کاتيکدا وهکو قورسهبارى مشهخورد بهسر
 گه لانى دیکه وه ژيان، نهکاتهى دۆخ هلى گونجاوى پينه داوه بۆ دهربرينى نهوى
 له ناخيدايه له ژيتر ماسکى دهستهى ناييندا دهولتهى خوى دامه زاندهوه، بهرام
 نهکاتهى هستى به توانادارى خوى کردوه ماسکى سر پووخسارى لابردهوه و
 پوى پاسته قينهى خوى وهديارخستوه.

به يوهسته يى نيوان جوو له گه ل پهگه زانى دیکه دا وهکو به يوهسته يى مشهخورد
 به جهسته کانه وه که له سر به نه ماى قيل و گزى و درۆ داده مهرت. شوپنه اوهر
 ده بيزيت ((گه ل بزارده باشرين ماموستاى درويه))، گهر جووه کان نه توان خه لکى
 قايل به وه بکه نه که نه مانه ته نه کومه لکى ئاينى جوداترين له وان نهوا ناتوان
 به نارمانجين خۆ رابگه نه، نه مهش ديسانوه به کيکه له درۆ مه زنه کانيان.

نه فسوس و مهخابن ته نه نه ميژوو خويناينش برپا بهم درويهى جووده که نه،
 تا وهکو ژيترى جووله که پتربيت فرت و فيله کانيان جواتر دهبيت، ته نه نه پوزانينک
 گه يشته نهو پادهيهى به خويان بلين : ئيمهش به گوشت و خوين نه لمانين ته نه
 له نايندا جوو داين، ئايا نهم گه ميه يان له فهره نسا و ئيتاليا و بهريتانيا دا سهرى
 نه گرت؟ که بوون به به خيوه کار و چاوديري جووله که، توخوا له وه شوريهى تر هيه
 تا نه ساتانهى دوايى شالياريکى باقارى نه زانيت جووله که گه ليکن خاوهنى تاييهت
 مه ندی شاراهى خويانن؟

مه رگيز جووه کان دهسته يه کى ئاينى خاوهن رپوره سمى تاييهت به خويان نه بوونه
 به لکو هميشه گه ليکى تاييهت مه ند بوونه له ژيتر دروشمى ناييندا، پاش له قپان
 بوونيان و زۆر گه ران، بۆ دوزينه وهى ريگه چاره يه که به توان هه مو جهانى پس
 هه لبخه لتينن که نه مانه گه ل نهين به لکو دهسته يه کى ئاينى تاييهت نه و هيجى تر

لهكا تيكدا گهلى بزارده لهم بوارهشدا لاسايى كارنكى خراپيش بووه. نهمش بهموى نومبووه كه جووهكان ناتوانن همرگيز ببنه پښكخراوهيى نايى بهمىز و تاسر سرگهوتن. چونكه هيچ نمونهييهكيان نيبه. تمانهت لهتلمودى كتيبي نايى جولهكدا باسينك له پوژنكى جهانى پاش لك جهانمان نهكراوه. بويه هيچ نازانن لهبارى پوژى دواترى نهو جهانكهى دى و هموو همولنكى خويان بؤ دست گرتن بهسر نه جهاندا چركردوتهوه.

برواى نايى جوو لهخوگرتهى ناراستهكارى پهيوهست به پاراستنى خوڼنى جوولهك به بهپاقرى. ههدينك دهقى ديكهشى پهيوهمنى نيوان جوولهكه و جوولهكه و دواتريش جوولهكه و پاقي مهنى گهلانى ديكه دست نيشان دهكات. بهلام نهمه پهيوهست ناكات به نهنجامدانى كارى چاكهوه. ههروك لهسمرتادا وهما لهناوهرت تيدهگهيهنن كه بهرنگه چارهى تاييهتى خويان كيشه نابوريهكان چارهدهكن. بهگياننك كه جوولهكهى لهسر راهاتووه. بهلام بهماى گيانى بؤ فيركارى له نايى جوولهكدا لهبرنگهى نهو وانانوى وهرم گرتوون-نهمانه وانگهليك بوون كه جووهكان خويان دايان نهپشبووه-هيچ خزمهتى جووناكات. بهلام ههمديس نه تيروانييكي سر پنيانهشوه دهمانين كه جووهكان ثاينهكيان بهتهواوهتى دوره له گيانبازى. ژيانى جوو وهستاوته سر مادهبوون. گيانى جوو لهكوڼ و ئيستاشدا جودايه له گيانى ههسرهتيان. هيچ گومان لهوهدا نيبه كههينهرى پهيامى ههسرهتيانى هيچ گوناھيكي لههممبهر جووهكاندا نهكردوه لهوهى بهروونى بوجوونى خوى پى گووتن. بؤ وههرنانى دوژمنى مروفاهيتى لهپهيكهريهبندى پرستگهش قامچى بهكارهينا. چونكه جووهكان لهكوڼ و ئيستاشدا ناين وهكو سرچاوهيكي بازرگاني كردن بهكاردينن. عيساي پهيامبهر لههممبهر ماديهتى جوودا جهنگى راگهياند بويه نهوانيش لهشيوهى خاچ هاليان واسى. توخوا نهوه شهرم نيبه پارتايكي ههسرهتيان لهم پؤماندا سوالى دهنگى جووهكان بكات و كيشه بنيتوه و دژايهتى هاوالا تيسانى خوى بكات بههاوبهشى كردنى لهگهلى پارتايكي جووخوازي نائينيدا ؟

بؤسرينهوى دروى يكهه كه دهليت جوولهكه رهگهزينن بهلكو دهسته و كوملنكى نايينن نهوا زنجيرهيهك له دروى مهترسيدار لهم بوارهدا كراوه. نمونهى نهم

دروژنیه‌شیان ئەر زمانه‌یه قسه‌ی پئیمکه‌ن ، زوان هۆکارینه بۆشاردنه‌وه‌ی هه‌ناویان و
 فاکتهرئیکش بیچت بۆ دهرپهرینی بۆچونه‌کانیان . ئه‌وه‌مه‌ی جووله‌که‌یه‌ک به‌فهره‌نسی
 ده‌گه‌لت ده‌دوێت ئه‌وا بیر له‌ جووبوونی خۆی ده‌کاته‌وه‌ پێش له‌فهره‌نسی بوونی،
 ئه‌وکاته‌ی پارچه‌ هۆنراوه‌یه‌ک به‌ئه‌لمانی هه‌لده‌به‌ستێت ئه‌وا بزانه‌ ته‌نها هه‌ناوی
 گه‌له‌که‌ی خۆیت بۆ ده‌خاته‌په‌و . تاوه‌کو جووه‌کان هه‌ست به‌ بالایی ته‌واوی خۆیان
 نه‌که‌ن به‌ زوانی گه‌لانی دی ده‌دوین ، مه‌لام هه‌رکه‌ هه‌ستی به‌ بالاده‌ستی خۆی کرد
 به‌سه‌ر گه‌لانی دیکه‌دا ئه‌وکات بانگه‌شه‌ی به‌کاره‌ینانی زمانی تایبه‌ت ده‌که‌ن . بۆنونه
 زمانیکه‌ جهانی وه‌کو (اسپهرنتۆ) بۆنه‌وه‌ی جووه‌کان بتوانن به‌ناسانی گه‌لان بخه‌نه‌ ژێر
 پکێفی خۆیانوه‌ .

((پروٲۆکۆلی داناکانی جووله‌که‌)) که‌ جووه‌کان به‌و په‌ری توندیه‌یه‌وه‌ په‌تی ئه‌م
 بوونی ئه‌م دامه‌زراوه‌یه‌یان کردوه‌ ، ئه‌وه‌ی دیارخست که‌ مانه‌وه‌ی ئه‌م گه‌له‌ و بوونی
 وه‌ستاوه‌ته‌سه‌ر درۆی هه‌میشه‌یی و به‌رده‌وام . جه‌ختکردنه‌وه‌ی پۆژنامه‌ی (لاگازیت دو
 فرانکفۆرت) له‌وه‌ی که‌ (پروٲۆکۆله‌که‌) پیلانیکی دژه‌ جووله‌که‌یه‌ هه‌رگیز قسه‌یه‌کی راست
 نییه‌ ؛ چونکه‌ خوودی ئه‌م پۆژنامه‌یه‌ خزمه‌تکاری جووله‌که‌یه‌ و هه‌موو توخمی
 بابه‌ته‌کانی له‌جووله‌که‌وه‌ وهرده‌گریت ، گرنگ نییه‌ بۆئێمه‌ بزانی‌ن کام جوو بنه‌ماکانی ئه‌م
 پروٲۆکۆله‌ی داپشۆته‌وه‌ گرنگ ئه‌وه‌یه‌ زانیمان ئامانجی جووه‌کان چین و
 به‌به‌کاره‌ینانی کام پێگه‌ به‌ره‌و به‌ده‌سته‌لات و مانه‌وه‌یان ده‌دن . پروداوه‌کانی
 سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیست به‌لگه‌ی جێبه‌جێ بوونی ناوه‌پۆکی (پروٲۆکۆلی داناکانی
 جووله‌که‌) بوو ، ده‌ی که‌واته‌ بۆچی پۆژنامه‌ جووخوازه‌کان ئه‌م هه‌موو هات و هاواره‌یان
 کرد له‌بۆ په‌تکردنه‌وه‌ی ده‌قه‌بلأوکراوه‌کانی ئه‌م پروٲۆکۆله‌ ؟ چونکه‌ ئاشنا‌بوونی گه‌لان
 به‌شیوازی پیلانگیرێ جووه‌کان یاره‌تی ئاسان له‌ناوچوونی جووه‌کان ده‌دات له‌لایه‌ن
 گه‌لانی بالآوه‌ .

بۆته‌واو ناسینی جووله‌که‌ له‌ شوێن پێ هه‌لگرته‌ی له‌بۆ لیکۆلینه‌وه‌ له‌
 نه‌جامدراوه‌کانی له‌چه‌رخه‌کانی پابردوودا کاری باشت له‌مه‌ نییه‌ . له‌به‌رئه‌وه‌ی گه‌شه‌ی
 جووله‌که‌ له‌هه‌موو سه‌رده‌مه‌کاندا وه‌کو یه‌که‌ و هه‌میشه‌ به‌مشه‌خۆری له‌سه‌ر گه‌لانی
 دیکه‌ ژیاوه‌ ، که‌واته‌ یه‌ک نمونه‌ به‌سه‌ بۆ تیگه‌یان‌دن ناوه‌ن له‌باری جووله‌که‌وه‌ .

دەسپىنكى ھاتنى جووھكان بەرھو ئىلمانىا دەگەرپتەمۇ بۆسەر كەتتەكانى سەربازانى پۇمى لەناوچەكەدا، جووھكان لەم كاتەدا بەناوى بازىرگانیەمۇ دەھاتن و بە ئىلمانىدا پەرت دەبوونەمۇ. لەكاتى ھەلگەرانیەمۇ تايبەت بە دژى جولەى كۆچەرى فراوان جووھكان لەم كاتەدا بوونیان نەما، بەلام ئىوكاتەى دەولەتى ئىلمانىا دامەزىیەمۇ ھەمدیس دیار كەتتەمۇ. لەم جارەشدا ھەمدیس وەكى بازىرگان دەر كەفتەمۇ، ھىچ گەنگىشیان نەدەدا بە شارەندەمۇ سەروشتى تايبەتى خۇیان؛ چونكە خەسلەتى تايبەت بە خۇیان و نەتوانینیان بۆ قەسەردن بەئىلمانیەكى پاراوی بیگانەییانى دەخستەروو. پاش لەوش دەر كەوتن ئىمانە جولەكەن بەلام ئىلمانەكان سنگیان بۆ میوان فراوانە و بەخیرھاتنیان كردن و پەزىزان گرتن.

زۆرى پینەچوو تا جووھكان دەستیان تىكەلى رەوتى نابورى ولات بوو، نەمەك وەكو بەرھەم ھىن بەلكو وەكو ناومەندىكى رىكخار. جووھكان لەبوارى بازىرگانیدا زۆر بەمیز و خاوەن مەشقیكى تەواون، بۆنەمەش بەتەواوەتى ئامادەى بەزاندنى ئارىەكان بوون، بۆیە دەستیان دایە پیدانى قەرز بە ھاوالاتیان بە سوودىكى زۆرەمۇ، خەلكانى ئارى پىشتەر ئەم جۆرە قەرز پیدایەنیان نەزانیبوو، نەیان دەزانى زىانى چىن تائەوكاتەى پینەبوون و كەوتە داوى جولەكە فیلبارەكانەمۇ.

داوى ئەمەمۇ جولەكە رەوتى بازىرگانى و بازارىان قوڭ كرد لەنیو باژىر و دەفەرەكاندا تاخى تايبەت بەخۇیان پىناكرد، دەولەتیان لەنیو دەولەتدا ھازىركرد. بەھمۇ ئەو سوودەى زۆرى قەرزەمۇ دانىشتوان رقیان لییان دەبوویمۇ، بیزىان لیدەھاتنەمۇ بەھمۇ خویرىتى و بیباكى و ئارەمۇشتیانەمۇ، كەمدەستانی جوو ئیرەى بەربوو بە بدارى جوو، بەم پىگەش جووھكان پووبەرىكى بەر فراوانى زەوییان داگیر كرد و خاوەنەكانیان لەسەر دەر كەرد، ئەمەش واى كرد خەلكانى بەگشتى لەدژیان بوو ستنەمۇ و وەدەریان نین.

بەھمۇ ئەم رەقى خەلكەمۇ لەھەمبەر ستمى فیلداوى جووھكان لەم كاتەدا جولەكەكان دوچارى كۆمەلێك ئازاردانى جەستەى و دەروونیش بوونەمۇ، بۆیە لەم كاتەدا میوانە جووھكان پەناى گرتە دەستەلاتداران و توانینیان بە جادووى پارە و سەر جەم پىگە ھەلخەلەتینەرەكانى دیکەیان ئوسراوى تايبەت بەپاراستنى سەر وەت و سامانى جووھكانیان لىبەدەست بىنن، بەم شىخوہەش دەستەلات بەدەستان ھەستان

بە والاکردنى دەستى ھەلمزىن بۆخوڭن مژىنى قوردانىيەكان، بەلام دواتر لەژ کارىگرى جەماومردا كۆت و بەند لەپىش ئاسان دەستكرتن بەسەر زەوى و مولك خەلكىدا دانرا، لەم كاتەدا جووھەكان گويىرايەلى خويان نواندن، يام بەگويىرايە خويان دەخستەروو، چون بىگومان بوون لەوھى ئەوھى كلكى دەستەلاترانە لەژ تەوشىيە ئەمانە و جارى داھاتوو لەكاتى كەم پارەييدا خاوەن دەستەلاتان پەنايا پىدەگرنەوھ، ئەمەش وەك خۆى وابوو، جووھ سوو خۆرەكان لەبەرانبەردا بەلگەى ما بوون بەخاوەن زەوى و زارىيان وەرگرت. لەم كاتەشدا ئەو پارەيەى بە دەستەلاتارانرا، دابوو لىيى خۆشبوون، چون دەيانزانى دەتوانى بەئاسانى بەدەستى بىڭنەوھ، لەگىرفانى جەلگى عوامى دەربىڭن لەدېڭەى سوودى زۆرى پارەوھ.

پەيمان بەستنى نىوان مېزادە ئەلمانەكان و جووھكان ماناى ھەژارگەوتنى گەل بوو بەھۆى ئەو پامياركارىيە سەقەتەوھى كە ھاوشىوھى ھەندىك لەشالىيارەكانى ئەمىر ئەنجام و پەيرەوكرائە نەتەوھى ئەلمانى نەيتوانى بە تەواوھتى لە مەترسەيەكانى جوولەكە دەربازىيەت.

ئەودەمەى دەستەلاتاران كەوتنە داوى جوولەكەوھ ئامازەى تەواوبوونى دەستەلاتى خويانىيان دەنوسىوھ. ئەودەمەى گەل ھەستى بەكەمترخەمى كرد لەوھى سەردارانىيان ناتوان بەرژەوھەندىكانىيان بيارىزن و دەستىيان لەگەل دەوژمانى گەلدا تىكەلا وكردووھ بۆ دۆشىنى گەل بىريارى كشانەوھيان دا لەپشتىوانى كردنى سياست سەردارانىيان، لەم كاتەشدا جووھكان ھەولى بۆلۆكردەوھى رقابەرايەتيان دەدا لەنىوان گەل و دەستەلاتدا، بەتايبەت ئەوكاتەى ھەستىيان بە ئاوابوونى ئەستىرەى لايەنگىرى دەستەلاتاران كرد. گەل بىژرەدە شارەزائى باشى ھەيە لە پىچەوانەكردنەوھى ئاراستەى پاستەقەينەى سەردارائى ولات، لەسەرەتاوھ بە ستايش خۆى لە سەرداران نىزىك دەكاتەوھ و ئىنجا بەپارە و بەخشش و خەلات خۆى لىيان دەباتە پىشەوھ و لەخويانى نىزىك دەكاتەوھ. ھەولى سەرخۆشكردى سەردارانىيان دەدا لەڤىڭەى پىڭەخشىن و ئامادەكردنى ھەموو فاكترەكانى ئابرووچوونى ئاوەز وھسىنەر. مېزى رابواردنىيان بۆ دەپازندەوھ و نافرەتى جوانىيان بۆدەھىنان و پارەى زۆرىيان بۆ دابىن دەكردن، ئەمەش واى لەدەستەلاتران كىرەبوو ھەرگىز بىر لەبەرژەوھەندى و چۆنىتى ژيانى چىنەكانى خوارەوھى كۆمەلگە نەدەن، بۆيە

جووه كانیش ئەم ھەلەیان قۆستەووە دەستیان دایە پوو تکر دنەوێ خەلکی ھەژار
 ھەمەوو ھۆکارنکی بژنوی، دواتریش ئەم ئابروو چوونانی دەستە لاتداران
 ئاشکرا دەکەن و دەیان پوو خێن، ئینجا کەسێک لەخۆیان بۆ پۆستی بالابەرز دەکەن و
 و دەبنە دەستە لاتداری ولات، ئەم ھەنگاوانە وای کرد جووه کان بوونە شالیار و
 پاریژکار و قسەوەر گیارو، بەمەش جووه کان بوونە دەستە لاتدار و سەرداری
 راستە قینە و ولات و ھەموو شتێک ھەر خۆیان بوون.

لەچەرخی فریدریکی گەرەدا بژوتنەوێ ھەمەکی ھزری دیار کەوت کە دژە ھاوسەرگیری
 بوو لەنیوان تاکی جوولە و ئەلمانیدا، سەرکردە و ئەم بژوتنەوێ (گور) بوو، کە
 کەسێکی دواکەوتوو کورت بین نەبوو، گەلیش پشتگیری تەواوی خۆی بۆ ئەم
 بژوتنەوێ دەربەری، چونکە پێشتر ئاشنای تاییبەت مەندیە خراپەکانی جوولە کە
 بوو بوون بەوێ ئەمانە پەگەزێکن پۆدەچنە نیو قەوارە و نەتەووە دەیترازی ئین بەبێ
 ئەوێ دەست لە تاییبەت مەندی و نەریتەکانی خۆیان ھەلبگرن. جووه کان
 لەمەترسیەکانی ئەم بژوتنەوێ بەتەواوەتی تێگەشتبوون بۆیە بەخیرایی و
 بەپێکخراوێ ھەولێ تەقل بوونە نیو نەتەوێ ئەلمانیا دا بەبێ دەست ھەلگرتن
 لەتاییبەت مەندیەکانی خۆیان. جووه کان تەنھا بە زوان ئەلمانی بوون کە لەمێژە
 یادیان گرتبوو، جووه کان توانای فێربوونی سەد زمانیان ھەیە بەلام توانای یاوگرتنی
 ھزری پێچەوانی بۆچوونی نەریتی باوی خۆیان نییە.

جووه کان بیریاری پەنگ پێژکردنی خۆیان دا بوو بە پەنگی ئەلمانێ؛ باش دەیان
 زانی گەل رقی لێیانە و ئەو سەردارانەشی دەیان پاراستن و لەناو دەچن، بۆیە
 پنیوستان بەکۆڵەکیەکی نوێ ھەبوو بۆ پاراستنی چالاکیە ئابوریەکانیان بەبێ پق
 لیبوونەوێان لەلایەن جەماوەرەو. بۆیە لەم کاتەو دەستیان دایە داواکردنی مافە
 سڤیلیە ئەلمانێ ئاساکان، ئینجا ھەستیان بەدەبەشکردنی پۆل گێرانەکان، ئینجا
 دەزەیان کردووە نیو کۆشک و خۆیان وەکو پاریژکار و دەست و پێوەند سەپاند.
 جووه کان خۆیان لەھەموان پتر خەمخۆتر پیشان دەدا و وایان دەخستە پێش چاو
 لەھەموو گەل زێدەتر خەمخۆری ئازار و کێشە و نەھامەتیەکانی ولاتن. ئەرکی ئەم
 گروپە جووہ گران بوو، چون گەل ولات سەرباری لاوازی دەروونی و ئاسانی
 ھەلخەتاوی بەلام بەناسان ناتوانینت متمانە و خۆی بەوانە ببەخشیت کە پێشتر

خۇيان تازىسەيان بۇدروسى كىرەون وائىستاش ھاتوون بۇ سەرەخۇشى. جوو بەلاوكرەنەوى دەنگۆى دەست ھەلگرتن لەخراپەكان و ئەنجامدانى كارى چاكە وای دەخستە پىش چاو كە چىتر تاوان ناكەن، ئەم قوربانىەشىيان تەنها لەبۇ باشترکردنى دۇخى ژيانى ھەژارەكانە. جووەكان وا تاوەكو ئىستاش ئەم ئاوازە دەژەنەرە و بەردەوامن لەسەرى و ئەمەش وای كرد تەنانت دۆژەنە سەرەختەكانىشىيان دان بە جووەكاندا بنىن بەوى كارى چاكە دەكەن، خۆنەوانەشى گومانىيان لەم كارە پۇخلەى جوو ھەبوو تاوانباركران بە كىشەنەنەوى بۇ جووى بەدبەخت و كەم شانسى بىدەستەلات.

دۇخەكە لىرەو كۆتايى نەمات، لەشەر و پۇژىكدا جووەكان لەبانگەشەكردن بۇ پزگارى و ئازادى خوازىيەرە وەرگەپان و ئالای پىشكەوتن و نوكرارىيان ھەلگرت، ئەمەش پىش لىنەگرتن بۇئەوى دەست وەربەنە كاروبارى ئابورى و لاتەرە و دواترىش دارمانى ئابورى نەتەوىي لەبەرژەوئەندى خۇيان، جووەكان توانىيان دزەبگەنەرە ئىو بوارى بەرەم ھىنانەرە لەپىش كۆمپانیا پشكارىەكانەرە، ئەمەش وای لەپىشەسازى ئەلمانى كرد دواتر لەبنەماكانى خاوەندارىتى تاكىتى بىيەش بىت، ئەمەش بووھۆى دياركەوتنى كەلنىكى گەرە لە نىوان كرئكار و خاوەن كاردا، دواترىش دابەشبوونى كۆمەل بۇ دوو چىنى سەرەكى دەولەمەند و ھەژار.

ھەر لەم كاتەدا جوولەكەكان دەستيان گرتەسەر بازارى دراو، بۆيە وارى پەرەى بۇ جووەكان پەخساند دەست بگرن بەسەر چالاكىە نەتەوىيەكانى و لاتدا. لەم پىنگەوئەش بەسوربوونەرە جووەكان خۇيان ئامادەكرد لەبۇ ھەلپاچىنى ئەو لقانەى بەزىادە و كۆسپى دەزانى لەپىش گەيشتنە ئامانجە دوورەوداكانى. لەم كاتەشدا جووەكان دەستيان دابە بانگەوازى لىخۆشبوونى ئاينەكان. جووەكان بۇئەمەش ماسۆنىەتيان بەكارھىنا-كە ئامرازىكى نەرمۆلەى دەستى جووەكان بوو-بەمەبەستى مۇركدان لە مەبەستى ئامانجەكانى. ماسۆنىەكان ھەستان بە خستە داوھوى ھەرچى خانەدان و سەرمايەدار و بوارژواى و مېرەندانى و لاتەرە.

بەلام پەگەزى راستەقىنە، ئەر پەگەزەى ھۆشياربوو و شۆرشى بۇ بەدەست خستنى ماف و ئازادىەكانى بەفاكتەرى تايبەت بەرپاكرد نەكۆتە داوى جووەكانەرە. جووەكان لەم كاتەدا بۇيان پوون بووئەرە كە ماسۆنىەت دادىيان نادات و

ئامانجەكانيان بېۇ بەرجەستە ئاكت، بۇيە ھەولۇ خۇيان بۇ بەجووكردىنى دەزگاكانى
 راگەيانند چپركردهو ئاراستەكانيان لەبەرژەوھەندى خۇيان گۆپى، بەم كارەشيان
 توانيان راي گشتى كەملگە بۇ خۇيان كەپت بگەن. لەم كاتەدا جووھەكان خۇيان بە
 زانست خواز پيشان دەدا و ئەوپەرى ھەولۇ خۇيان داوہ بۇ ستايشكردىنى جولانەوہ
 پيشكەوتو خوازەكان، بەتايبەت ئەو جولانەوانەى كە سەرگەوتنيان ماناي شكست
 ميناى خەلكى عەوامى بەداوہ بوو.

ئەوھشى سوودى زۆرىنەى كۆمەلگە و ھەموو مەزۇلایەتى تىدابوو بەوپەرى توانا و
 بەھرەمەندىەوہ پووبەرووى دەبوونەوہ؛ چونكە پەرتۇكۆلى دانايانى جولەكە سەرجمە
 رەسپاردەكانى تايبەتە بە دژايەتى كەردنى ھەموو ژيارىە رەستەقىنەكان و كۆسپ
 دروستكردن لەپيششى ھەموو چەشنە بەرەوپيشەوہ چوونىكى كەتوارى، چونكە
 پيشكەوتنى شارستانىەتى راستەقىنە زيانى بۇ جوو ھەيە.

كاركردىنى پەوگەشيانەى جوولەكە لەبۇ دابىن كەردنى خۇشگوزەرانى بۇ ھەموو
 مەزۇلایەتى و بەناو بلاوكردنەوى زانست و بىر و پىيازى نوئى ھەرگىز لە جوو بوونى
 نەخست و نەيتوانى لە تايبەت مەندىيەكانيان بخت. جووھەكان ۋن و ئافەرەتەكانيان
 دەخستە نىو نوئىنى سەركرە ئەلمانىەكانەوہ بۆئەوى لەگەلياندا رابوئىن بەلام
 ھەرگىز بۇ پۆژۇكىش خۇيان لە دروشمى پاراستنى خوئىن پاكى گەلى بژاردە
 نەبواردوہ، بەوہى وچە نىرەكانيان نابىت توخنى ئەلمانىەكان بگەونەوہ و ۋن و
 ژنخوازىيان لەگەلدا دابەستىن. بەم شىوہ پىبازە ناوازيە توانيان خوئىنى گەلانى تر
 ژەھراوى بگەن، بۇ پەنھانى كەردنى ئەم گەمەيەشيان و سەرگەردان كەردنى
 قوربانىەكانيان بانگەشەى ميناى ئاراي يەكسانى نىوان مەزۇلەكانيان دەستپىكرد،
 بەوہى سور و سىپى و پەش و زەرد ھىچ جودايىيەكان نىيە و ھەموويان مەزۇلەن، بۇيە
 دەبىت ئەوہى بەلاى مەزۇلەوہ گەنگ بىت بىت مەزۇلە بوونە نەوہك رەگەز و رەنگ و
 بۇچوونەكان. ئەوكتەى ھەستيان كەرد زۆرىنەى كۆمەل ھىشتاكە بە گەلىكى ترسانك
 لەجوو دەنواپن ھەمدىس پەناى بە پۆژنامەكانيان كەرتەوہ بەوہى جوو گەلىكى بى
 كىشە و ئارىشەن و ئەوہى بەلايەوہ گەنگە تەنھا دابىنكردىنى ژيانە بۇخۇى و جگە
 لەخۇيەكانىشى. لەم كاتەدا سەركردايەتى بەرەى دىمۇكراتى ان ئەو كاتە پىنى دەگوترا
 پەيپەوى نوئەنرەيەتى گەليان كەرتە دەست و سەركررايەتيان دەكرد. جووھەكان

بەتەواوۋەتى بەئەمەك بوون بۇ ئەم بېرۈكەيە، چونكە پەيرەۋى پەرلەمانى دەستەبەر بوو
بۇ دابىن كىردى ئەم مافانەي خۇيان دەۋىت، بۇئەۋى لەم پىنگەيەۋە بتوانن كۆمەلىك
لەگە مژەكان بىناخە نىۋ پەرلەمانەۋە و دواتر دەستىيان بەسەردا بگرن.

بەھۋى ئەم چەشەنە پىشكەتەنى ئابورى ۋاۋەكە كە جوۋەكان نەخشەيان بۇ
كىشابو ناھاسەنگى لە پىنگەتەي كۆمەلەيتى دەۋلەتدا ھاتەئارۋە، بەجۇرىك گەل
دابەشى چەند چىنىك بوو. لەگەل لەناۋچوونى پىشە بچوۋە دەستىەكاندا ژمارەي
كرىكارى سەرەخۇ و بۇخۇ كاركرە كەم بوۋىەۋە و ھەمان تەڧلى دىل بوونە نىۋ
كاركرەن بۇ كەسانى دىكەبوون، بەبى بوونى ھىچ مەمانەيەك بەۋەي لەدوا پۇژدا
ئەمانە ھىچ قازانچىكان بۇيان دەپىت. لەگەل زۇربوونى ژمارەي كرىكارانى كارگەدا
ژمارەي ئەندامانى چىنى پىرۋىتارى ھەژار پىرېو، كە مۆتەكەي بەسالىدچوون ھىزى
لەبەر بېرىبوون؛ چونكە پەيرەۋى كارپىنكراۋى كارگەكان ھىچ ناماژەيەكى تىندا نەبوو
لەۋەي خەمى داھاتوويان دىخوات پاش دەست ھەلگرتن يان ئەمانى توانا بۇكاركرەن.
ئەۋدەمەي چىنى كارمەندانىش چۈنە پال جوتياران و ھەژاران ۋاتە دوۋچارى
ھەمان كىشە بوونەۋە ئەۋكات ئەمە بوۋىە كىشەي دەۋلەت، بۇيە لەم كاتەدا دەۋلەت
بۇي دياركەۋت كە فەرمانبەرەكانى بىروايان بە ھەقپىندانەۋەيان ھەيە، بۇيە دەۋلەت
ھەستا بە بەكارھىنانى پەيرەۋى خانەنشىنى، ئەمەش دواتر پىرۋە تايىبەتەيەكانىشى
گرتەۋە بەلام لە پىشتىنەيەكى بەرتەسك تردا.

بەلام كىشەي كرىكاران چارەسەركرەنى كارىكى ئاسان نەبوو، بەملىۋان خەلكى
گونەد نشىن بەرەۋ شارەكان مىلى پىنگەيان گرت بەمەبەستى دابىن كىردى خۇراك و
پۇزى پىنۋىست بۇ خۇيان و خانەۋادەكانيان ئەمەش بەكاركرەن بوو لەكارگە و
تازەدامەزراۋەكانى شارەگەرەكان. بەلام ۋەچەكانى لادى نشىنى تازە ناشابو بە
تايىبەت مەندى شار بەئاسانى نەيان توانى خۇيان رابىنن لەگەل كاركرەن بە مەرچە
قورسەكانى كارگە نۇيەكان و ژيانى شار. بەرئەنجامى ھاتنى ئەم شالاۋە زۇرەي
دەستى كار و كاركرەنى كرىكار لە كارگەكاندا بۇ زىادتر لە دە كاترۇمىر لە
شەۋرپۇژىكدا-ئەمەش ماۋەي كاركرەنى كرىكاربوو لە كارگەكانجا پىنش گەشمەكرەنى
پىشەسازى- زيان گەياندن بوو بە چىنى زەھمەتەيە كىش و ھەژار. چۈن مەرچەكانى

كاركردن گۆڧدرا و وەكو جارى جاران نەمايەو. لەكارگە و پيشەسازىي ئاساندا دەبوو كرىكار بۇماوئى ۱۴-۱۵ كاتۇمىر كاريكات بەبى پىشوو وەرگرتن ا

گەر دۇخە تانىرە بوايە ئاسان بوو چارەكردنى ئەم نەمامەتيە، بەلام لەبەرانبەر ئەم ھەموو ھەولە سەختەي كرىيەكى زۆر كەم دەدرايە كرىكار دەتوانين ناوي مەمرە و بۆي يان كارلەبەرانبەر كەمە ديناري لىبنين، لەم كاتەدا خاوەن كارتادەھات دەولەمەندتر دەبوو، كرىكاريش ھەژار و نەدارتر پۆدەچوو.

ئەمەش يارمەتى دەرگەوتنى چينيكي پاستەقىنە و بوون ديارگەوتەي دا لەولادتا كەناوي چيني پەنجەھران يان پرىوليتارى پووتەليان لىنرابوو. دەبوو دەولەتى نەتەوہ دەست لەم چينە چەند مليۇن كەسيە ھەلنەگرت بەوہي چارمونسيكي يان بە قەوہەري بۆكەس لەباردا نەبوو. نە سپىزىت، دەولەت دەيتوانى سوود لەم چينە وەرگرتن بۆ بەھىزكردنى نوکی شمشيرەكانى بۆ لەناوبردنى دوزمن، بەلام ئەوہي بەلای دەستەلاوہ گرنگ نەبوو ئەم چينە بوو، ھەمووشتيكى تايبەت بەم چينەيان دابووہ جەست چارنوس و ويلىان كرىبوو بۆئەوہي خۆپسيكى خۆي ئەم چينە چارەبكات، بەلام جووہكان زۆر ژىريوون دەيان زانى قۆستەوہي ئەم چينە ماناي داپووخانى ولات و ھەلايسانى شۆپشە، بۆيە بەو پەري لىزانىوہ لەم چينە نزىك بوونەوہ و چارەكردنى كيشەكانيان گرتەئەستۆي خۆيان. ئەمەش لەكاتىكدا بوو جووہكان بەردەوام بوون لەسەرمایەدارى كردن و دادۇشيني خەلك لەپشتەوہي ھەنگاوہ پووكەشيەكانيان، ئەوہندەي پينەچوو جووہكان بوونە سەردارى كرىكاران و ئاراستەي ھەلمەتى كرىكارانى گۆڧى بۆ دور لەتاوانباربووني خۆي، بۆئەمەش ژمارەيەك خەلكى ديكەي بەمە تاوانباركرد و ھەموو شتيكى خستە ئەستۆي ئەوانەوہ لەكاتىكدا خۆيان بوون تاوانبارى سەرەكى و سەرمارى ژەھراوى.

يىگومان جووہكان ژىرانە توانييان كينەي دل و ھەناوي كرىكاران بۆ جەنگيان لەدژى چيني بۆڧژوازي بەكاربينن، بەراھ بۆجوازەكان كرىكارەكانيان لەدژى دەرەبەگەكان بەكارھينا، جووہكان بۆ چەسپاندنى داواكارىەكانى خۆيان پشتيان بە كرىكارەكان بەست. لىزە بەدواوہ ئاراستەي كرىكاران ھەمان پەوتە ئاراستەي جووي وەرگرت: دەستگرتن بەسەر ھەموو جھاندا.

بەم ڕێگەيش کارى کرێکاران بریتى بوو لە تێکۆشانی هەمیشەیی لەبۆ پاراستنى داھاتووی ڕەگەزی جوولەکە، کرێکاران بەبێ ناگابوون لەوێ چێدەکات و سەرقانی چیبە و ئامانج و ئەنجامی کارەکانی چين کەوتە خزمەتی ئەو چینهوێ کە پێشتر خۆی دادۆشی بوو، هەموو شتیکی لەکرێکاران وەرگرتبوو. ئەم پیلانەى جوولەکە یارمەتى هەلخەتاندنى کرێکارانى دا بەوێ دلیان خوشبیت بە سەرمایەى نێودەولەتى، بەلام ئامانجى بنەرەتى ئەم شالۆرە ئابووری نەتەوێى بوو، چون ئەوکاتەى گەر ئەم ئابوریە داڕووخا هەل بۆ بازاری جیهانی دەرەخسیت کە بەو هەمەسى خۆی لەسەر پاشماوێ ئابوری نەتەوێى هەلپەریت.

ئەمە لەکاتی کدا بوو شیوازی پەڕە و کراوى جوو لەبۆ بلۆکردنەوێ ڕازە پوو خێنەرەکانیان زۆر بە پوونی دیارکەوتبوو: نوێنەرە جووکان سۆزیان لەبەرانبەر کرێکاراندا دەرەبەری و هانی دەرپێنى ڕازەکانیان دەدا بەوێ بزانن کرێکارەکان چیان دەوێت بۆ ئەوێ ئەم جووانە بانگەشەى دا بینکردنى بکەن، بەم کارەشیان هەلیان دەخەلەتێن بۆ تێکۆشان لەپێتتاو بەرجەستە مافەکانى جوو بەنارى دادپەرورەى کۆمەلایەتییە. بەم شیوازش جووکان تۆوى مارکس خوازیان چاند لەناخی هەموو کرێکاراندا، دواتریش جووکان پەيوەندییان بەخواوەن کارەکانەوێ کرد بۆ هاندانیان لەدژی کرێکارەکان، بەوێ داواکارەکانیان لەئاوەن بەدەرن، ئەمەش بەهۆى ئەو بوو کە جووکان لەپشتى وەرنامەى دادپەرورەى کۆمەلایەتییەوێ مەزانیکی ئاریمەن ناسایان هەبوو.

دیارتەرتین شت لە بیروباوەری مارکسیدا بوونی هەندیک دەقى تێکەلۆرە کە هەندیکیان جیبەجی کردنیان ئاسانە بەلام هیندیکی دیکە زۆر گران و ناسانە و ئاوەز توانای جیبەجی کردنیان نابێت. ئەم دەقە ئاوێتەکراوە بەشیوەیک داڕێژراوە ئەوێ پیشیای جیبەجی کردن نییە بوو ئەوێ شیاو بەلام ئەوێ شیاو بەنەشیاو خراوەتە پێش چاو، بەجۆرێک چەسپاندنى ئەستەم بێت. مارکس خوازەکان لەڕێگەى ڕەتکردنەوێ نەتەوێ ڕەگەز و مافى تاکەوێ هەموو بنەکانى دیارکەوتنى ژاریان داڕووخاند، دواتر کۆسپی پێش لە دروستکردنى دەولەتى جولەکە و دەستگرتن بەسەر جیهاندا بوونیکی نامینیت.

جووهكان ههستان به سږکردنی حمزی مانهوه لهړنگه ی بلاوکردنهوهی بڼه ماکانی شوږشی فرهنسی و بڼه ماکانی بهناو ناشتی خوازیانوه له پوژنامهکان و به یاریدهی ماسونیته. دواتریش پوژنامهکان ههستان به ګرنگی پیدان به جوانکردنهوهی بڼه ماکسیهکان لای چینی بورجوازی. نهوده مهی جولانهوهی ګرنکاری له ولتدا په یدابوو جووهکان بوونه سرداری، بهو مرامه ی توانای شم ګرنکارانه بقوژنهوه بۆ هنرشکردنه سهر نه توه. بوهینانه دی شم مرامه جووهکان چالاکیهکانیان له دوو پوانگهوه برهوپیدا که هردوکیان لهجوا خالدا بهیهک دهگه یشتنهوه: جولانهوهی سهندیکایان له ولتدا دهمه زاند به بیانوی پاراستنی ماف چینی بهش خوراوی ههژار، لهکاتیکدا له لایهکی دیکهوه شم جولانهوه بهرو به سیاسی کردنی داواکاریهکان همنګاری پیدهنرا و دواتریش بهکارهینانی لهخزمهتی مهرازهکانی جووودا.

دهبوو جولانهوهی سهندیکایی ګرنکاره لانهوازهکان بیارنیزنت که بههوی نه بوونی شوینی دیکهوه بۆ داکوکی کردن لینیان په نایان تیګرتبوو. نهوهی وای له ګرنکاره هملخه تاونه کردبوو تهقلی بزوتنهوه سهندیکاییهکان بین په تکردهوهی خاوهن کارګهکان بوو بهوهی کاترژمیرهکانی ئیشکردنیان بۆ دیاری بګه ن ئیش بهمندالان نهکن و مرجهکانی تایبته به پیشیاوی کارګه بۆکارکردن له کارګهکاندا دابین بګه ن، بهلام جووهکان پیشتتر توانیبویان خاوهن کارهکان له ګرنکارهکان توندبګه ن. جووهکان مه بهستی شم کارهیان له هردوو بهرکه شاردهووه که دابروخانی ئابووری نه توهویی بوو. نه مهش تهنا به خوشکردنی ناګری سوتینهری ئیوان خاوهنکار و ګرنکار نه بیئت بهدی نایات، بۆشم مه بهستهش سهرکرده جووهکان هانی هانی ګرنکارهکانیان دودا بۆ زیاده له پیویست داواکردنی ماف بۆنهوهی خاوهن کارهکان نه توانن بۆیانی جیبه جی بګه ن، بۆیه شم په تکردهوهیهش بووه هوی برهودان به ناسوړیهکان و دروست کردنی دوزمناهیته له ئیوان هاونه توهکاندا، بهلام باجی نه مهش دهکوته نه ستوی ئابوری نه توهوه.

بینګومان جووله که توانی چینی ګرنکار بکاته ئامرازکی مه ترسیدار بۆسهر ناسایشی ئابوری و نیشتمانی ولات، لهکاتیکدا پیشتتر ګرنکاران فاکتهری ګه شهی ولات بوون. نه مانه لهکاتیکدا پووی دودا که دهولت بی ئاګابوو لهوهی پوودهات، بههوی په پیره وکردنی سیاسهتی ههله و پوچهوه بوو. جووهکان زۆر ژیرانه توانیان

ئەم بىز تەنھە كىرىكارىيە بىگۈپن بۇ دامەزراۋەيەكى پامىيارى كارىگەر. نۆرى نەمىر
تاۋەكو داۋاكارىيەكانيان گۆپى بۇ مانگرتن و دەست ھەلگرتن لەنىش كردن , ئەمەش
كارىگەرى زىادتر بەم بىز تەنھە سىياسىيەيان بەخشى بۇ بەدى ھىنانى ئەۋەى
لەئاۋەزىاندابوو. پۇژنامە جوو خوازەكان ئەركى پۇقابەرىتى دۇرە بەرنامەكانى جوويان
گرتە ئەستۇ, بەتايبەت ئەو شتەنەى لای نەتەۋە پىرۇز و خۇشەۋىست بوو, ئەم
بانگەشە چەپەلە كارىگەرى خراپى لەسەر ھەژارانى ولات ھەبوو.

پۇژنامە جوو خوازەكان ئەو ئەركەيان پى سىپىزدراۋو كەلەھەموو ئەو شتەنە بەدن
كەدەبنە رىگەر لەپىش جوو بۇ گەيشتن بە ئامانجە پىرۇزەكەى , ھەر كەسايەتییەكى
گەرە ئامادەى ملەكچ نەبوو بوو بۇ ئەم گەلە نامۇيە سوکیان دەکرد ھەموو ئەو
سوكانەشسى ئامادەى پشتگیری كردنى جوو بوون بەرزيان كىردنەۋە و كىردنيان بە
كارىزما. جووكان رقيان لەمەر كەسايەتییەكى خاۋەن بېروانامە و بەمەرە و توانادارە بۇ
سەردارىتى كردنى نەتەۋەكەى. بۇيە بەباشى خۇيان لەسەنگەرى پەلاماردانى ئەم
جۇرە كەسايەتيانەدا ھەشاردابوو, ئەم جەنگەى جوولەكە لە كۆن و ئىستا و
داھاتوۋشدا لەسەر بىنەماى دىرۇ و ھەلبەستراۋە و ھىچ توخنى دەرختىنى راستىيەكان
ناكەۋنەۋە. مەخابن نۆرىيەى جارەكان ئەم شالاۋەى جوولەكە ئامانجى خۇرى پىكاۋە
و كىردوۋىيەتى بەقورىانى پىيازكەى خۇى بەجۇرىك توانوۋىيەتى راي گشتىش بەم
قسانەى خۇى چەۋاشەبكات و ھەرگىز بۇ ساتىكىش يىت بۇئەم كەسايەتییە
گەرەيەيان نىگەرەن نەبن.

دواى گرتنە دەستى دەستەلاتى پامىيارى و ئابورى و ھىزرى ولات لەلايەن
جووكانەۋە چىتر ئەم جووانە نكۇلىيان لە جودايى پەگەزىتى خۇيان نەدەكرد لەگەل
ئەلمانەكاندا, بەمەش نىيازەكانى جولەكەى جىھانى بۇ ھەموان ئاشكرا بوون, لىرە
بەدواۋە دەست ھەلگرت لە بانگەشەى ئەۋەى ئەمانە كۆمەللىكى ئاينىن, بۇيە لىرە
بەدواۋە بەئاشكرا بەھەموانىان پاگەياندا ئامانجى ئەمان ۋەكو گەللىكى جودا
دروستكردنى دەۋلەتلىكى نەتەۋەىي تايبەت بەجوۋە لە خاكى كەنعان , بەۋەى خاكى
فەلەستىن دوا وىستەگى گىرسەنەۋە پەناگەى ھەموو جووكانى جىھانە.

نەم بېشەرمى قىسەردنەي جوو ماناي متمانەکردن بوو بەوھى تەواو توانىويانە دەست بەسەر ھەموو شتېڭدا بگرن، بەمەش سەرکەوتن نېزكە، بەم کارەيان ھېچيان بۇ قەدەر نەمىشتەو، بەردەوام بوون لەسەر پېسکردنى خوئنى پەگەزەكان بۆنەمەش جووھەكان ھەستان بە ھىنانى پەش پېستەكان بۇ پىنانيا بەمەبەستى بەکارھىنانيان لەبۇ پېسکردنى خوئنى گەلەكەمان و لەناوېردنى بەمەرە داھىترانەكانيان)، پاش لەوھى لەپىڭەي ديمۇكراتىيەو دەستەلاتيان بەمىزکرد ئەمجار لەپىڭەي پىرۇليتارىاۋە بانگەشەي دىكتاتۇرىيەتيان دەکرد. لەپىڭەي ماركسىيەتى پىڭخراۋەو بەو نامرازانە ئاشنا بوون كە دەتوان گەل بە ئاگر و ئاسن سەرکوت بكەن. لەھەمان كاتدا جووھەكان بەردەوام بوون لەسەر برەودان بە نەخشە كۆنەكەيان: وېران كردنى ئابورى نەتەوھىي و داپووتانەوھى دەولەت لە بنەماكانى مانەو لەپىڭەي تىڭدانى ئاوبانگى و ھاندانى ھاۋلاتيان بۇ شۆپش، تىڭدانى مېژوو و كەمكردنەوھى بەھا پىرۇزىيەكان، كاۋلكردنى بنەماكانى شارستانىيەت لەشېۋەي ھونەر و وېژە و چەمكەكانى جوانى و پىاۋباشى و چاكەو. ئەمانە ھەموو ھۆكارىبوون بۇ كوشتنى تواناي گەل لەبۇ ھەولدان بۇ تىڭكۆشان لەپىناۋ مانەوھەدا.

جووھەكان بۆيەكەمىن چار لە پروسىا توانىيان سەرکەوتنى خۇيان نەمايش بكەن بەوھى بەھۆيەو پىر لە (۲۰)مىليۇن كەس لەناوچوون. بەس بۆنەوھى ئەم گەلە بەھىزە بخەنە ژىر پىڭفى خۇيانەو، كەمانەش دەستەيەك لە دىۋز و دىۋز و جامبازانى بازارى دراو بوون.

بەجوانى لەھۆكارى كەوتنى ئەلمانىا بنواپىن ئەوا دەبىنن بابەتى لەپىش چاو نەگرتنى پەگەزايەتى لەپىشەنگى ھۆكارەكانەو، گەر ئەم قشت گوى خستەنە نەبوايە ئەوا ئەلمانىا ھەرگىز دوچارى مەترسىيە نەدەبوويەو كەناۋى جوولەبىت. دەمان توانى نەنگىيەكانى دۇراندەكەي خەرمانانى ۱۹۱۸ لەئەسقۇ بگىرىن، كە بەھۆي كەم شانسىمانەو نەبوو، بەلكو ئەم چارە پەشەيمان بەھۆي دامائىنى نەتەوھەمانەو بوو لەو ھىز و خەزە سىياسى و گىيانىيەي كەمەموو گەلىك بۇ مانەو بەرگىرى كردن پىۋىستىيەتى.

ھەرگەلىك سوڭ بىت بەماۋەيەكى زۆركەم لەگەلى سوڭتردا دەتوتتەو لەوكاتەي خوئنى ئەم دوو گەلە تىڭەلاۋ دەبن، بەرام ھەوانەي ئارەزوۋى پاراستنى خوئنيان

بەپاکی بەھىزە ئەمما ھەرگىز ھىچ دۇپانىڭ بە شىكىست نازانن و بەسەر ھەمىر
سەختىيە اندا سەردەكەمەن و بەرەو پىشكەوتنى باشتەر ھەنگاۋ دەننن، شىكىستى
سەربازى گەلى خويۇن پاقرۇزەگى ئاگادار كەردەنەيە بۇ خۇ ئامادە كەردنى باشتەر
لەبەرامبەر دۇرۇمندا، بەجۇرىڭ لە قۇناغى جواتردا بە شىنەيەك ھەنگاۋ بىنىت كە
سەركەۋتن دەستەبەرىكات.

بىنگومان شىكىستى ئەلمان بەرئەنجامى لۇجىكى كەتۋارى نەتەۋەيىمان بوۋە، ھەمىر
نەھامەتەكانى بەسەر ولاتدا ھاتتو بەھۇى تىكەلۇ بوۋنمانەۋە بوۋ لەگەل گەلىكى
پىسدا كە ئەۋپەپى ھەلى ژەھراۋى كەردنى جاۋىن، گەر بلىنى سەركەردەكانى پايخ
بىتۋانا بوۋنە ئەمما پاست نىيە، چونكە لەنيۋەى سەدەى نۇزدەۋە تارەكو ئىستاش
چەندەن سەركەردەى بەتۋانا و ھەندىكىش كەمتۋاناتر ھەتۋانەسەر دەستەلۇت، بەلۇم
ھەمىۋىان كارىان بۇ چارەكەردنى پەتاكە كەردەۋە نەۋەك بىنچىنەى بلۇبوۋنەۋەى
پەتاكە، دەتۋانن بىژىن تىكچۈۋنى دۇخى ناۋخۇى ولۇت ھاۋكاتى يەككىتى ئەلمانىا
بوۋ شانبەشەنى گەشەكەردنى ئەم ولۇتە، زىادبوۋنى لەپادەبەدەرى ژمارەى ئەندامانى
ئەنجۈمەنى نۆتەرەن لە ماركسى خاۋز ماناى نىژىك بوۋنەۋەى داپوۋخانى ولۇت بوۋ
لەناۋخۇدا، لەم كاتەدا سەركەۋتنى پارتە بۇرۇۋاكان لەنيۋخۇى ولۇتە تەنھا شىكىست
چارەنوسىكىيان بوۋ سەربارى سەركەۋتنىشيان لەپىڭەى دەنگدانەۋە؟ چۈنكە ئەم
پارتە بۇرۇۋازىانە ھەلگەرى بىنەماگەلى پوۋچ بوۋن، بەۋەى سەركەردەكانىيان سەرقالى
كارى تايىبەتى خۇيان بوۋن، بۇيە نەيان دەتۋانى بەجۋانى بىر لە بەرژەۋەندىيەكانى
پارتەكانىيان بىكەنەۋە، لەم كاتەدا جوۋەكان بەۋ پەپى تۋانايانەۋە كارىان بۇ بەدى
ھىنانى ئاپمانجى بالايان دەكرد و ھەنگاۋيان بەرەۋ بەدى ھىنانى دەھارۇت، ئەمەش
لەپىڭەى كەرتكەردنى شارستانىيەتى ئەلمانىەۋە دەھاتە دى و ھەنگاۋى بۇ دەرنا.

پارت لەپەوتى كاردە

لەسالى ۱۹۱۸ بەو لاو گەلى ئەلمانى بەتەواوتى دابەشى دوو كەرت ببوو، بەشى يەكەمیان لەخۇگرتەى چىنى يىرمەندان و خاوەن پايسكان ببوو، ئەمانە خاوەنى بۆجۈونىكى خۇشويستنى نىشتەمانى ناپۇشن بوونە گەر نەشلىن پووكەشى، چونكە زىدەتر لايەنگىرى بەرژەوۋەندى گەلىك بوون كە ھاوپىنچى بەرژەوۋەندىەكانى پاشا ببوو، واتە خاوەنى بەرژەوۋەندى گەلىك بوونە كەپەيوەست ببوو بە خودى دەولەتەو، بۇيە ئەمانە بەلەنگىرى دەولەت دىنە ژماردن، ئەم گروپە دەيوست لەرگەى بەكارهينانى ھەزەوۋە وەكو چەك بگاتە دوندەيى ئارمانجەكانى، بەلام ئەم چەكە لاوازە لەمەمبەر دوژمنە دېندەكەيدا ھىچى پېنەكرا، بىنيمان چلۇن دوژمن بەيەك لىدان ئەم دەستەيەى دا بە زەويدا و ئاچارى قايىل بوونى كرد بەمەرچەكانى بۇ دەستەمۇكردنى گەلەكەمان.

بەلام بەش يان گروپى دووم لەخۇگرتەى زۆرىنەى دانىشتوانى دەستى كاريوو، ئەمە لەنيو بزوئەوہەكى ماركس خوازىدا كۆبوونەو، ئامانجيان لەناوېردنى ھەموو ئەو شتانەبوو كەدەھاتنە پېشيان، ئەمانە ھىچ بەرژەوۋەندى نەتەوہيان بەلاوۋ گرنىگ نەبوو، گرنىگيشيان بە نمونەى بالا ئەدەدا، ئەگەبەتى ئەم بزوئەوہە ئەوہبوو لەكاتىكدا لەخۇگرتەى زۆرىنەى بۆجۈونى دنىشتوان بوو بەلام سوكانى لىخۇزىنى بزوئەوہە

بەدەستى كەسەنى بىيەنمە بوو لەم كاتەشدا نەلمانىا دوو چارى چەندىز چۆر
 لەگوشارى دەرەكى دەبوو بۆيە نەم كاتەى بەمانەوت بوو بىرەوى نەم گوشارە
 بىيەنمە نەم پىيەستە خۇمان پىچەك بەگەين بە هيز و خواست لىرەموش پىيەستە
 بىزىن نايە بەراست نەلمانىا خاومنى جىبە خانەيەكى گەورەى چەك نەبوو لەكاتىندا
 جەنگەمەشى دۆراند بەلى نەلمانىا خاومنى جىبە خانەيەكى گەورەى چەكى سەربازى
 بوو بەلام نەم هيزەى لادەستەبەر نەبوو كە هيز بزوئەنەرە بۆ خوش رىستنى حمزى
 مانەو. بوژانەوئى سەرلەنوئى نەلمانىا پىتقى بە چەك و تفاقى مادى نىيە. بەلگە
 لەپىشدا پىيەستە بىرسىن لەخۇمان: چۆن چەكى پىيەست بۆ سەرگەوتن بەدەست
 دىنىن " چۆن بىتوانىن ەستى نەتەوگەمان بۆ چەك ەلگرتن بووژنىن. نەبەمەى
 دەگەينە ەنگاونان بەرمو قۇناغى زىندووكردنەوئى ەستى حمزى مانەو ئەوكات
 ەست بە بوونى لەمپەرى بزوئەنەرە كرىكارىەكان دەگەين لەم بواردە. نەم كرىكارانە
 نەتەوئى خۇيان رەت دەگەنەو. بەلام بەبى نەمانەش بوژانەوئى نەتەوئى بەدى
 نايات. كەواتە دەبىت بىرسىن: چۆن دەولەت دەتوانىت بىوژنەوئى لەكاتىندا زۆرىنى
 گەل بەرنامەيەكى نەتەوئى پەيرەم دەگەن "

لەم كاتەدا پىيەستەمان بەو بوو كە جولانەوئىەكى شۆرش گىزى تازە دياركەوتوئى
 ھاوچەشنى بزوئەنەرەكى نىمە بەرەنگارى نەم رەوتە خەلافاوانە بىتەو و زىندوئىەتى
 بۆ دەولەتى نەلمانىا بگىزىتەو و باوەرى پى بىەخشىتەو و بەو پەرى توانايەو كار
 بۆ سەرەنج پراكىنشانى زۆرىنى خەلك بكات بۆ نىو رىزەكانى خۆى: چونكە بەبى
 لەخۆگرتەى زۆرىنى ناتوانىن كارايى نەتەو بەسەلمىن. نەمەش بە نەنجام دەبىت بى
 ئەوئى ەمولەكانى زىندووكردنەوئى نەتەوئىيمان بەبادا پروات

مەترسىەكى ئەوتۇ لەسەر پارتە نەتەوئىەكەمان نەبوو لەلەين بووژوا ئاسۇ تەسك
 و مەيلە نابۇشنە نەتەوئىەكەمانەو. نەم چىنە تەنھا دەيتوانى بەرگريەكى نەرنى
 لەخۆى بكات بەمەمان شىوئى سەردەمى بىسەرك لەساتەوئى ختە چاوەنواپى
 پزگاربوندا.

نەم ئەركەى نىمە زۆر سەخت دياربوو بەتايبەت ئەوكاتەى كە زۆرىنى دانىشتوان
 بە بانگەشە زىق و برىقەكانى بەجىهانى بوون و ئامۆچىيارىەكانى ماركسىزەم
 ەملەختابوون و پىشتيان لەنەتەوئى بوونى خۆيانكردبوو. باوەرىشيان بەنەتەوئىەكان

نەمابوو و پەنایان گرتە توندوتیژی لەژێر کاریگەری سەردارە جووەکانیان. ناشیبت ئەوەمان لەیادنەبێت کە مارکس خواز و ھارپینگەکانی توانا جازن بۆ بەرپرچدانەوی ھەرچۆرە بزوتنەویەک کە مەبەستی ھەستانەو و بوژانەوی ئەلمانیا بێت. وەك چۆن لە دوا ساتەکانی جەنگدا ھەولێ داپووخانی پیشەسازیان دا لەبەرەکانی دواوە لەکاتیگدا لەبەرەکانی پیشەو سەربازەکان لەبەرخاتری بەدی ھینانی خۆشگوزەرائی بۆ ئەوان دەجەنگان.

بەھۆی ئەوەی مارکس خواز و ھارپینگاکانی زۆرینەی دەنگی پەرلەمانیان ھەیە بۆیە بەناسانی توانای داتەپینی ھەر بزوتنەوێکیان ھەیە کە خاوەنی پەڕەوینکی دەرەکی خاوەن نەخشەییەکی نەتەرەیی بێت. سەرئەنجام ئەلمانیا بەشیوەیەکی وەھا پیشان دەدا کە ھیچ دەولەتێک نەیدەتوانی لەگەڵ ئەم ولاتە ھەلوەشاوەیدا ھاوپەیمانیی بێستێت. چونکە زۆرینەی گەل بە نەرنی دەپوانن و لەمەین لەپیش ھەرچەشنە سیاسەتێکی ناوخۆیی و دەرەکی کە بزانن ھەنگاوی یەکلکارەو گۆڕەری بنەماکانی حکومرانی ولاتە.

لەدەسپێکەو ھەستمان بەوەکردبوو کە گەلی ئەلمانی ناتوانیت بگەڕیتەو بۆ پلەی یەکەمی سەردارێتی تائەوکاتە پاکتاوی ھەژماری نەکات لەگەڵ ئەوانەی ھۆکاری داپووخانی ئەلمان بوون لەجەنگەکی پیشووترا و دواتریش ئەم بەرنەنجامە نەشیاویان بۆ بەرژووەندی خۆیان بەکارھێناو. ناپاکی خەلوەزی سالی ۱۹۱۸ ناپاکیەکی ئاسایی نەبوو، بەڵکو تاوانێکی زۆر قیژمەن بوو کە لەبەرامبەر نیشتماندا پەڕەوکرەو. بێگومان گەلی ئەلمانی توانای خۆنامادەکردنی نییە بۆ نەجامدانی ئەرکی گەورە چارەنوس ساز تارەکو دوژمنانی ناوخۆی ولات لەپیشدا پاکتاو نەکات. لەپیشی دوژمنانیشەو جووەکان دەبێت لەناو بڕێن. ئەمەش تاکە بڕیگە بۆ سەرنەوێ ئەرکی کێنەوی کە مارکسیەکان لەناخی زۆرینەی خەلگدا چاندویانە

ھەر لەدەسپێکی کاری پارتیزانیاندا ھەولێ سەرەنج ڕاکێشانی زۆرینەی دانیشتوانی ئەلمانیا داو. لەوکاتە خۆمان بۆ برەودان بەم کارەمان پێک دەخست. ھەستمان بەوەکرد کە چالاکیەکانمان پێویستە لەسنووری قایل کردنی کات نرلوووە تێپەڕێت و بەدرووی بنەماگەلیکی جیگیردا بگەڕێن و پشت بەست بەمەش گیانی

ھاركارى لەنىۋ چىنەجىياۋزەكانى ئەلمانىيادا زىندۇوبكەينەۋە، بەلۇم ئەۋ نەخش
رېنگەيى كە لەسالى ۱۹۱۹دا پىريارماندا تيشكى بخەينەسەر برىتى بوو لە:

يەكەم: ھەر قوربانىك بەدىن لەپراكىشانى زۆرىنەي خەلگدا ھىشتاكە كەمە بۇ سەر
خستنى بزوئەنەيەكى بوژانەۋەي نەتەۋەيى؟

چونكە ئەۋ كشانە ئابورىيەنەي كە لەبەرژەۋەندى كرىكاراندا ئەنجام دەدرىت جا
بگاتە ھەر ئاستىك ھىچ كەلگىكى نايىت گەر ئەمە بەشدارنەبىت لەتەل كىردنى چىنە
گەليەكان: بۇ نىۋ لەشى ئەۋ كۆمەلگەيەي كە بەشيكە لىي نايىتەۋە. خۆئەگەر لەسالانى
جەنگدا بەرژەۋەندى كرىكاران پىاريزرايە لەلايەن سەندىكاۋە ئەۋا ئەلمانىا توشى
شكىستى جەنگى نەدەبوۋيەۋە.

دوۋم: بەبى بەرزر كىردنەۋەي ئاستى كۆمەلەيەتى ئاتوانرىت تاك پەرۋەردەيەكى
نەتەۋەيى بىكرىت.

سېئەم: كىشكردىنى زۆرىنەي دانىشتوان بۇ نەتەۋەيى بوون بە نىۋچە پەفتار و
ھەۋلى پىچىرپىوون نايىت، پىئويستە ھەر ھەۋلىكى لەم بوۋارە چىر و بەردەۋام بىت
بۆنەۋەي بەرھەمى ھەبىت، لۆئەۋەي گەلى ئىمە بگەينە گەلىكى نەتەۋەيى ئەۋا ناچارىن
بەنەتەۋەيى كاربەگىن و بەۋەپىرى تواناۋە ھەۋلى چارەكردىنى كىشەكان بەدىن، ژەمەر
بەدژەكەي قەلاچۇدەكرىت، بۇ قەلاچۇكردىنى ژەمەر نوشتە و نزا كەلگى نايىت.

لەبەرئەۋەي زۆرىنەي كۆمەلگە مامۇستا و كەسانى ژىر و دىپلۇمات كاران نىن بۇيە
گرتنەبەرى ھەر بىردۆزەيەكى زانستى و ھەۋلدا بۇ بەزانستىيائە تىگەياندىنى كۆمەل
سودىكى ئەۋتۆى نايىت، زۆرىنەي كۆمەل بەسۆز لغاۋدەكرىت، بەپروايەكى لەرژۇكەۋە
ئاتوانرىت بۇچوونى ئەۋانى دى بگۆپىن.

لەبەرئەۋەي ھەستى جەماۋەر و سۆزەكانى جىگىرى ئەۋاونىيە. بۇيە كەسلىك
بىمويىت جىگىريان بگات ئەۋا پىئويستە تيشك بختەسەر باۋەپى گەل و دەمارگىريەتى
بۇ بىنەمايەك يان ئەۋا بىرۋەكەيەي كەدەيەمويىت لەخۇي بگىرىت بۇ پارىزگارى لىكردىنى
بېۋا لەخۇباگرى زانست پتەۋترە، خۇشەۋىستى لەبۇ بەردەۋامى دان لە پىزى باشترو
لەپىشتەرە، پىق لەبىزارى لىرژۇدادې ترە، مېژۋوى بۇي پوون كىردىنەتەۋە كە ئارەۋەي
بەرگىرى لەبىرۋەكەيەكى زانستى يان سوردېوون لەسەر بلاۋبونەۋەي ئەم ھىزە شۇبشە
مەزەنەكانى نەبىزاندوۋە، بەلكو ئەۋە دەمارگىريە ئەم باۋەپەي بىزاندوۋە.

چوارهم: ناتوانریت متعانه‌ی گهل به‌دهست بهیندریت گهر کارکاران کارنه‌کن، له‌پال گرنکی دانیان به نمونه‌ی بالابوونیان گرنکی نه‌دن به داپروخانی شو له‌مپران‌ه‌ی که پنگره له‌پیشیاندا، نابیت شو‌شمان له‌یادبجیتوه که‌زورینه‌ی گهل کهم زیر په‌لاماردانی دوزمنه‌کیان به‌توندوتیژی به‌ماق خویان دوزانن، به‌لکو به نرکیکی پیروزی‌شی دوزانن. نه‌مانه په‌تی لیخوشبوون ده‌کن له‌مهمبر نه‌وانه‌ی داوای شو شتانه ده‌کن که‌نه‌مان نایانه‌ویت، نه‌مانه واله‌زیان تیگه‌یشتوون که زیان ماق مانه‌و‌ی شو که‌سانه‌یه که‌باشترین و به‌هیزترین، له‌م کاته‌شدا یان شو‌تا لاواز بنبرده‌کرنیت یان به‌بی هیچ مهرچیک خوی دوداته دوستوه.

تیزکردنی زورینه‌ی گهل به‌یروکه‌ی نه‌ته‌واوینه‌تی به‌ره‌می نابیت به‌بی پاقرکردنه‌و‌ی له‌و په‌گه‌زه‌ی خوین پاکي و بیروکه‌کاني ژهر‌و‌ای کردوه.

پنجم: کیشه‌گه‌وره‌کاني نه‌م کاته‌مان ته‌ن‌ها دریرژکراوه‌ی ناریشه په‌گ قوله‌کائن، له‌پیشه‌نگی نه‌م ناریشه‌نه‌ش پاراستنی په‌گه‌زه به‌خوین پاکي، نه‌گهر خوینی په‌گه‌زنک به‌هوی کاری تیکه‌لاوبوونی خوینه‌وه پیس بوو، نه‌وا مانای یه‌کگرتووی گیانی شو په‌گه‌زه تیک ده‌چیت و هیزه دامینه‌رانه‌ک‌ه‌شی ویران ده‌بیت، نه‌مه‌ش پیشه‌نگی شارسنانه‌ت له‌ناوده‌بان. بویه پیویسته له‌سهر نه‌وکه‌سانه‌ی که نامانجی پرگارکردنی گهل نه‌لمانی یه له‌م قهیرانه‌ی نیستای هستیت به پاقرکردنه‌و‌ی ریزه‌کاني خوی له‌م که‌سه بؤگه‌نانه‌ی خوینیان تیک‌د‌ابوو. بویه پیویسته له‌سهر نه‌ته‌و‌ی نه‌لمانی ده‌ست پیشخاری بکات بو چاره‌کردنی کیشه په‌گه‌زه‌کاني له‌سایه‌ی بریاردانیکی یه‌کلکاره‌و‌ی تمندروسته‌وه له‌به‌رانبر له‌ناوبردنی شو قهیرانه‌ی که جوو هیناویانه‌ته ناراه.

ششم: نه‌و زورینه‌یه‌ی گهل که مارکس خوازان بؤخویانان کیش کردوون ده‌توانریت به‌ره‌و سربازگه‌کاني نه‌ته‌وه پاپیچ بکرنه‌وه و بینه ده‌سته‌یه‌کی نه‌ته‌و‌یی به‌بی نه‌و‌ی نه‌م هاتنه‌به‌ره‌ی نیشتمانیه‌ی کاریگه‌ری خراپی له‌سهر به‌رژه‌وه‌ندیه‌کاني مه‌بیت. وه‌ک دوزانین پیک‌دادانی به‌رژه‌وه‌ندیه‌کان-به‌رژه‌وه‌ندی دامه‌زاهو لیک جوداکان-له‌باری که‌تواریدا فاکنه‌ری سهرکی بو دیارکه‌وتنی ململانی نیوان چینه‌کان نییه، چونکه نه‌م پیک‌داده، به‌لکو نه‌م به‌رژه‌وه‌ندیانه جگله نه‌نجامیکی سروشتی پیکه‌اته نابوریه‌که‌مان هیچی دی نییه. نه‌وده‌مه‌ی هه‌ستمان به‌م راستیه‌کرد

نەركات دەبينىن كە بارستەكارى پيشەيى يان ئىشى بەشىۋەيك لەشىۋەكان دژبەرى
يەكتەنابن لەكاتى دامزاندنى دولەتلىكى نەتەۋەيى و يەكگرتنى گەلدا.

دروستكردنى پەيوەندى نىۋان چىنەكان و پەيوەندى كردنى چىنىك بەجەماۋەر يان
دولەتەتەۋە بەكەم بوۋنەۋەي ناستى چىنى بالا نايىت بەلكو لەرنگەي بەرزكردنەۋەي
ناستى چىنە نزمەكان دەبىت. بۇرژوازيەتى ئەمبۇ بەۋى ئەۋەي كە چىنى خانەدانە
بالاكان رىنگەيان بۇ خوش كەربىت بۇ پەيوەندى كردن بەگەلەۋە ئەم كارەي نەكردۋە
بەلكو بەۋەۋەۋە بوۋ كە بۇرژوازيەكان شايايى ئەم جۇخە نۇيەبوۋن لەرنگەي
چالاكى و تايەت مەندىكەنەنەۋە. ھەروەھا دەشتوانىن بىژىن دەستى كارى ئەلمانى
نەبوۋە ھىزىكى كارا لە كۆمەلى ئەلمانى تائەۋكاتەي توانى ناستى كۆمەلەيەتى و
پۇشنىبىرى خۇي بەرزىكەتەۋە تاناستى چىنە بالاكانى دىكەي ولأت.

گەر چى لەمبۇدا دەستى كارى ئەلمانى پىشتى لەنەتەۋەيى بوۋنى خۇي كەردۋە
بەلام ئەمە ھۆكارەكەي ناگەریتەۋە بۇ خراپى ئەۋ سەندىكەيانەي كە بەرژەۋەندى
كرىكارى پىش لەبەرژەۋەندى گىشتى خستۋە، بەلكو بەرپرسيارىتتى ئەمە لەنەستى
ئەۋ كەسە ئاۋاۋەگىرپانەيە كە ھانى كرىكاران دەدەن بۇ پق لىيۋنەۋە لە نىشتەمان و
گەل و خۇ تەرخان كەردىيان لەبۇ خزمەتكەردنى بەرژەۋەندىكەنى جوۋگەراي جىھانى.
گەر بتوانىت رىزى سەندىكەي كرىكاران لەم كەسە ئاۋاۋەگىرپانە پاقزكرايەۋە و
ئاراستەيەكى نەتەۋەيى و پاستى پىبخشرا ئەۋا دەتوانىن لەم كاتەدا كۆمەلى
ئەلمانى بەرگەز پاقزى مۇرېكەين. كرىكاران بەرھەم ھىنترىن ئەندامى كۆمەلگە و
بەتواناترىن پارىزەر و پاراستنى نەرىت و پىرۋىزەكان.

پاساۋى بەرپرسيارىتتى ئەۋ ئاۋاۋەگىرپانە ھەرچىيەك بن ئەۋا بەرپرسيارىتتى خاۋەن
كارگە ناپۇشيت. گەر ھەر ھەۋلىك بدىت بۇ گىرپانەۋەي دەستى كارى ئەلمانى بۇنىۋ
نەتەۋە ھەۋلىكى زېدەبىت گەر پىشتر رىزى خاۋەن كاران پاقز نەكرتەۋە لەۋ
خۇپەسەند و پۇدانەي كە تىگەيشتنىان بۇكار پىچەۋانەي ئەۋ بىنەمايەيە كە پىۋىستە
ھاۋكارى ئەندامانى گەل بگات. خاۋەن كارخانەكان پىيان وايە بە يەكگرتنى كرىكار و
پاقى مەنى گەل ئەم چىتر ناتوانىت برەۋ بەرەۋتى ئابورى خۇي بدات و ناتوانىت
بەرژەۋەندىكەنى خۇي بپارىزىت، خاۋەن كارگە بپروايان وايان لادروست بوۋە كە ھەر
مەۋالەيەك لەبۇ پاراستنى بەرژەۋەندىە ئابورىەكانى كارىكاران جا ھەرچۇن و چىيەك

بیت ئەوا ئەم ھەولە دەست درێژی کردنە بۆسەر بەرژەومندی گەل، بۆیە لەناوبردنی ئەم چەشنە بیرۆکانە لەپێشەنگی ئەو ئەرکانەییە کە پێویستە ئەم بزوتنەوە نوێیەمان لەستۆی خۆی بگرێت و ھەولی بەدی ھێنانی بدات.

ئەو کرێکارانەی بەھەرەمەکیانە داواکاری نەشیان و ئاراستەی خاوەن کارگەکان دەکەن، کەبەروێت بەکارھێنەری بترسێنێت پەنا بۆ توندوتیژی دەبات، بۆیە لەم کاتەدا تاوانی کرێکاران لەھەمبەر نەتەرە و نیشتمانەکیدە کەمتر نییە لەتاوانی ناپاکان، ھەمدیس ئەو خاوەن کارگەییەکی تەنھا ئامانجی کۆکردنەوەی زۆرتەین سامانییت لای خۆی و بێ سۆزبێت ئەوا جگە لەھاوپەیمانیکی بەسۆز بۆ مارکس خوازی ھیچی دیکە نین و ئەمانە لەزۆنگاوی نەفامیدا مەلەدەکەن. چاکلاکیەکانی ئەم پارتەمان بە پلەی یەکەم دەبێت ھاراستەی کرێکاران بگرێت، بەمەبەستی ئازادکردنیان لەکوێت و بەندی گزی و تەلەکەبازییە نیو دەولەتیەکان و چاککردنی ئاستی کۆمەلایەتیان، بەشینوێک کرێکاران ببنە پەرگەزێکی سەرەختی تێر بوو بە خۆراکی نەتەواوەتی، ھەمدیس بۆئەو کرێکاران بە بانگەشە ھەلخەلەتینەرەکان چەواشە نەکرێن، بۆیە ئەم بزوتنەوە نوێیەمان لەم وارەدا ئالیکاری کردنی پەرگەزە نەتەرەییە ئاسۆ فراوانەکان پەت ناکاتەرە، بەلام ئەم پارتەمان ھەنگاوێک نانێت لەبۆ کێشکردنی بۆرژوازیەکاندا؟ چونکی پەنگە ئەم چینی بێنە قورسی بەسەر پارتەکەمانەرە و لەوانەشە ئالیکاری کردن و دەست تێکەڵاوەکردنمان دگەل ئەم پارتەدا ھۆکاربێت بۆ دوورکەوتنەوەی چینی ھەژاری کرێکار لەئێمە، جگەلەوێش بۆرژوازیەکان ھەرچیەکیان لەبارەرە و تراپێت ئەوا ئەمانە لەکرێکارەکان لەم کاتەدا نەتەرەیی تەرن و دەزانن مانای نەتەرەیی بوون یانی چی، بۆیە دەتوانین بێژین ئەم ھەولەی ئێمە زۆر گرانە چونکە ھەولی کێشکردنی کەس گەلیک دەدەین بۆ نیو پارتەکەمان کە مانای نەتەرەیی بوون نازانن بگرە دوژنیشین.

ھەوتەم: بۆبەدەست ھێنانی ئەنجامی شیای و ھاندەر باشتەر وایە بانگەشەکانی ئەم پارتە یەک ئاراستەبگرێت، واتە دەبێت بانگەشەکان ئاراستەی یەکیک لەدوو سەربازەگەکی دەولەت بگرێت، بەتایبەت ئەویان زۆرینەی داپووخواو پێکدێنن؟ چونکە ئەو ناچونیەکیە ھەست پێکراوە لەئاستی ھەژاریدا وادەکات بانگەشە ساکارەکان سوود بەخش نەبن سەبارەت بە خۆبەدەیان؟ چونکە ئەمە راستیەکی

بەلگە نەوېستە، بەھەي ناتوانرېت يەك شىۋە وتار بۆكىشكردى خويندوار و
نەخويندەواران بەكاربەندىرېت؛ لەبەرئەھەي ئەم دوو چىنەي كۆمەلگە خارەمى
دووجۆر ھەستىكردى لىك جودا و ناچونىەكن، بۆيە لەم كاتەدا گەر بانگەشە
لەدەرېرىندا ساكار نەبىت ئەوا سودىكى نابىت لۆ وروژاندنى سۆزى زۆرىنە، خۇنەگر
بانگەشەكەش سورىپت لەسەر تىگەياندىنى زۆرىنە ئەوا ناوەندە ھەزىرەكان دورە
دەست دەمىنئەتەھ.

لەھەر سەد وتارىپىژىكى ئەمۇ دە وتارىپىژان ئەو توانايىيەيان نىيە كە بتوانن ئەمۇ
دگەل چىنى پىشەھەرانى ەكو ئاسنەگر و پاكارەھەكان بئاخفېت و سەبەيش ەگەل
چىنى خويندەوارانى ەكو مامۇستا و خويندەكاراندا پەيغېت، وتارىپىژانى ئەمۇ
ناتوانن ەمى ئارىشەكان چارەسەر بگەن و لەھەردو چىنەكەدا ەمان بەرئەنجام
و دەست بخەن كە پىش لەپۇژىك ەدەست خرابىن، ناشىبىت ەمەمان لەبىرېچىتەھ كە
باشترىن بىرۆكەيش ناتوانرېت بەھەرەمەكى بلاوبىكرېتەھ بەرېكخست و ئاسانكردى
نەبىت، چارەنوسى ەموو بىرۆكەيەك پەيوەستە بە گوزارشەكانى گوزىھەرانى
بىرۆكەكەھ.

دەبىنن ەيزى تەفرىوونى سۆسيالىستى-دىمۇكراتى، گەر بېشىلېن ماركس خوازى
باشترە، پەيوەست بوو بە ەيزى يەكخستەھەي وتارەكانەھ: يەكخستى شىۋازى
ئاخافتن لەگەل شىۋازى پەسەندى يەك چىنى كۆمەلدا، كە زۆرىنەيان كرېكارانن.
ماركس خوازەكان بۇيان پوون بووئەھە كەزۆرىنەي كۆمەلى ئەلمانى لە تىنۇتياڭ بۆ
زانست خوازى جگەلە ئامۇشارىە ساكارەكان ھىچى دىكە ناتوانن ەرىگرن، ئەم
ماركس خوازەنە ئەو بىرۆكەنەيان خستە یش دەست كرېكاران كە گونجاۋن ەگەل
شىۋازى بىركردنەوياندا، بۆيە نابىت ئەم بزوتنەھە نوئىيەي ئىمەش لە بانگەشەكانىدا
نابىت بەرز بخوپىت چ بەشىۋەبىت يان بابەتياڭە. لەكۆبوونەھەيەكى جەماوەرىدا ئەھ
بە وتارخوئىن دادەنرېت كە ەھەمان بىنئىتە گريان ئەھەك ئەھەي چەپكى بۆلئىدەھەن.

بىگومان كاتىك بىريارىك ئامادەي ئاھەنگىكى جەماوەرى دەبىت و پەخنە لەوتار
بىژەكە دەگرنٹ لەبەرئەھەي بەجوانى و بەزانستىانە وتارەكەي پىشكەش نەكردوھ،
بۆيە ئەم چەشەنە بىرمەندانە دواييان ئەھەكەسانەن كە بزوتنەھەكان پىنوسى پىنەتى
لەپىزى بىريارە پىنوسىستەكاندا، چونكە ئەم بىريارانە ھۆكار پىش لەئامانچ دەخەن. ئەم

بزوتنه و ده یی ئیمه پیتقی بهو بیریارانه یه که له نامه و مه بهست و نامانه که یی تیده گه و به تیروانینی ههوان پارت که ئاراسته یی تهنه دروست و دۆخی شیاو ده کړیت، ئاراسته کړد نیک پشت به ستر او بیت به نه نامه گان نه وک سنوری کاریگر بوونی نه مانه دگل وان بانگه شه که هاراسته یی ههوان نه کریاگه.

هه شتم: سرکه وتنی بزوتنه و ده یی چاکسازیی رامیاری بهرنگی پۆشنگه ربوونی هیزی ئاراسته کراوی نییه یان پاده یی کاریگر بوونی، به لکو مرجی سرکه وتنی به ستر او ته و به سرکه وتنی هیزی رامیاریتی یه و. سرکه وتن تاکه پیوانه یی گونجاوه بۆ پینشیاوی له هه مبه بهر ژه و هندی گشتیدا. نه و ده یی ده لیت بزوتنه و ده یی شوپش گیر یی نه لمانی سرکه وتو و بووه به هوی هاتنه سر ده ستله لاتی نه وانه یی سرکه و ده یی شوپشه که بوون، نه و نه مه قسه یه کی قۆره چون تاکه مرجی سرکه وتنی شوپش با شتر بوونی دۆخی نه ته و ده یی له دۆخی نیسته یی وه که له دۆخی پینشتی.

هر جولانه و ده یی که بیه ویت سرکه وتنی به سستیت ته و به هیزی رامیاری ته و نه و پنیسته له کاته دا هانا بۆ به ده ست هینانی په زامه ندی زۆرینه بیات و له ژیر نه و پۆژناییه دا کاریکات که: جولانه و چاکسازیی خوازمان له سر به نه مای هیز و بازووی سهر دانکارانی دامه زراوه و یانه نه ده بیه چا تیاخۆر و هیزی یاریزانانی شه تپه نجی کوپانی بۆرژوازیش پونیت نانریت، به لکو پشت به ست به زۆرینه یی گه ل دینه بونی.

نۆیه م: جولانه و نوینه که مان له ناوه پۆک و پیکه سستندا پینچه وانه یی په یه و ده په ره مانی یه، واته دان نانین به ده ستله لاتی که له لایه ن زۆرینه یی هه لئه تینراوه و هه لبرژدراوه، به لکو نه م پارتی ئیمه خوی چر ده کاته و به ئه رک و بهر پر سیاریتی دان به سه رۆکی حکومه ت یان ده ولت، بۆنه مه ش ده بیت له سر ئاستی پارت نه م بهرۆکه یه به م شیوه یه په یه و بهریت:

سه رۆکی پارت سه رکړده یی مه کۆکان ده ست نیشان ده کات و بهر پر سی هر مه کۆیه کیش بهر پر سی مه کۆمه یی خویه تی، نه م پیاوه بهر پر سی لیزنه کانی تایبه ت به پارت که یی خویه شه تی له ناوچه کهیدا، به لام هیچ هیساباتیکیان به سه ردا ناسه پینریت چون نه مانه ته مه نا کاریان جیبه جی کړدنی نه و با به تانه یه که سه رۆکی پارت هاراسته یان ده کات.

سەرکردەى پارت تاكه بەرپرسي ديارى كردنى شوئنهكانە دواى ھەلبژاردنى، ھەلبژاردنیش تەنھا بۆسەرۆكى پارت دەكریت، بۆئەمەش دەستەى گشتى ھەلەدەستن بە ديارى كردنى. ئەگەر سەرۆكى پارت لەدەستورى راستەقىنەى پارت لايدا ئەوكات ئەندامە بالاكان ھەلەدەستن بە دەست نیشان كردنى سەرۆكىكى نوئى.

بەنەماى قەتیس كردنى بەرپرسيارىتى لاى سەرۆكى پارت دەبێت لەچارچۆنەى دەولەتدا جێبەجێ بكرێتەو. ھەركەس بێھەتتە سەركرده ناچارە لەتەنیش دەستەلاى فراوانیدا بەرپرسيارىتیش لەئەستۆبگریت، بەرام ھەو سەرۆكەى لەپیش لە ئەستۆگرتنى بەرھەمى كارەكانیدا چۆك دادەدات ئەو پینشیاوى سەرۆك بوون نییە، سەركرديەتى كردن تەنھا ماى پالەوانە زەھیزە بەتواناكانە.

بەرەوپینشەوچوون و ژيارى بەرھەمى كەسانى بلیعەتە، ناشكریت بەرئەنجامى فرەوژى زۆرینەى كالفام بێت، ئەم بزوتنەوئەى ئێمە دژبەرى پەپەرەى پەرلەمانى یە؟ چونكە پەرلەمان كەسانى بەھیز لە گۆپەپانى رەميارتتى بەدور دەخاتەو و دەستى فیلكاران و ناپاكان لەھەناوى كاروبارى ولادت و الا دەكات.

دەھیم: ئەم پارتەمان دەست نیشان كردنى ھەلوئەستى لەھەمبەر ئەو دۆخانەى كە بەدەرن لە پەرەتى رەميارتتى بزوتنەو، پەرەتى دەكاتەو، یاخوود ئەو بابەتانەى كە گرنگى پاشەككى و پلە دوویان ھەبە لای نێزىك ناكەوتەو، ئەم بزوتنەوئەى ئامانجى بەدى ھێنانى چاكسازى ناينى نییە، بەلكو لەھەردوو بەرە ناينەكە بەشێوئەك دەروانیت كەئەمانە دوو كۆلەكەى بەھیزی ھێشتنەوئەى نەتەوئەكەمان. جەنگى ئەو پارتە نااينیانەیش دەكەین كەپۆلى سەرەككى ئاين پەت دەكەنەو و ئەمەش وەكو پشتیوانیەك بۆ بەھیزبوونى خوێان دەقۆزنەو.

ئەم پارتەى ئێمە ئامانجى سەرلەنوئى رێخستەوئەى نەتەوئەى ئەلمانە لەسەر ئاستى رەميارى و دژبەرى ھېچ جۆرە دەسەلاتىك ناكات، كۆمارى بێت یان پاشایەتى ھەمووى لاى یەكە، بەلكو ئەم بزوتنەوئەى مان پتر گرنگى بەدارشتنەوئەى ئەو بەرنامانە دەدات كە دەولەتى ئەلمانیا پێوئەستى بەئەوئەى بەنەوئەى دەبەرزیتەو.

رێخستنى ئیخوئەى پارتەكەمان پەيوەستە بە ئارمانجى ديارى پارتەكەمانەو، لەدەسپێكەو بۆ یاوەراندن بوون كەدەو كە چاكترین پەپەرە بوونى ميانرەوئەى لەئێوان سەركرده و لاينەكرانیدا، رێخستەكان بێرۆكەكەى لەپیشدا لەیەك كەسەو سەرچاوە

دەگىرىت و دواتر دەگوازىتەمە بۇ پىڭخىستەنەكان و ئەمجار بۇچەسپاندنى لەمىشكى
ھەواداراندا، پىڭخىستەن سەرھەتا و كۆتاي پارت ديارى دەكات، جەنگىكە ھەر دەبىت
بىكرىت، لەسەرۋى ئەمەشنىانەمە پىڭخىستەن ئامرازە بۇ گەيشتن بە ئامانچ نەمەك
خوودى ئامانچ پىڭخىستەن بىت.

لەبەرئەمەدى گىتى ھەزارە بە مىشكى بىركارەمەدى ئافرىندراو ئاراستەكار ئەمە
پىڭخىستەن كارىكى زۇر ئاسان دەبىت لەمە بەرجەستەكردنى بىرۈكەيسەك،
ھەربىرۈكەيسەك بۇ چەسپاندنى پىنۋىستى بەمىرىنى ئەمە قۇئاغانەيە:

بىرۈكەيسەك لەمىشكى كەسىكى خاوەن پەيامەمە سەرچاوە دەگىرىت و دواتر بلۇرى
دەكاتەمە و لەدەوردا ژمارەيسەكى زۇرى خەلك و لايمەنگىر كۆدەبنەمە. گواستەنەمە
بىرۈكە بەرپاستەمەخۇبى لە خاوەن بىرۈكەمە بۇ لايمەنگرانى باشتىن پىنگەيسە بۇ
سەرگەوتن و گەيانەندى پەيامەكەي، بەلام ئەوكاتەي ژمارەي لايمەنگرانى پىو
لەزىادەبۈنە و خاوەن بىرۈكە ناچارى ناوەند بەكارەينانە بۇ گەيانەندى بىرۈكەكانى
ئەوكات ھەلە گواستەنەمە بىرۈكە كارىكى نەكردەنى نىيە و كىشە دروست دەبىت،
ئەمەش پىنۋىستى بە پىڭخىستەنكى ژىرانە و بەھىزە بەجۆرىك ھەمەو گەل بىكرىتەمە،
ئەمەش ئەمەمان بۇ ديار دەخات كە نايىت پەلەبەگەين لە دروستكردنى بالەكانى
پىڭخىستەن پىش لە چەسپاندنى دەستەلاتى خاوەن بىزوتنەمەكە لەناوەندى خودى
سەرەكى بىزوتنەمەكەدا، واتا پىنۋىستە لەپىشدا كەسانى بالا لەسەر ئەمە بۇچۈنە
رەبەننىت ئەوكات بەرەو بال و شانەكانى خوارى ھەنگاۋەكانى پىڭخىستەن
شۇپىكرىتەمە و بەاۋىژىت. ژادۋى مەكە و پۇما ناچارى موسولمان و كاسۋلىكەكان
دەكات لەنۋى خۇياندا لەپىشدا يەكگرتۈۋىن دواتر بۇدەرى ھەنگاۋىنن، ئەمەش
بەبۈابۈن بە پەيامەننەركەيان دەبىت كە نىشانەي ئەمە يەكىتى بۈنەيە. لىرەۋەش
دەورگرتنى ناۋچەي بىرۈكە بەخش بە خەمانەيسەك لەپىرۋى يارمەتى باشتى
سەرگەوتنى بىرۈكەكە دەدات، لەگەل بۈۋى بە نىشانەي يەكگرتنى لايمەنگرانى.

لىرەۋەش بۇمان پۈۋن دەبىتەمە ئەمە پىساينەي كە ناچارىن بۇ سەرخىستنى جۈلەي
بىزوتنەمەكە لەناۋخۇدا پەنای تىبگىرىن بىرىتى دەبىت لە:

۱- قەتەس كىردن يان چىركىرنەمە سەرچەم چالاكەيكەكانى بىزوتنەمەكەمان لەيسەك
شاردا كە نەۋىش شارى مەۋىخە، كە زۆرىك لە لايمەنگرە خروشاۋەكانى تىدايە،

ئەمەش دەپتە ھۆى دروستکردنى فىزىكىەك بۇ گەشەپىدانى نامەى پەيامەنەكە.
 لەمەمان كاتدا پارت دەپتە بونى خۆى بىسەلمىنىت لەزىگەى سېرىنەوى ئەر
 يىزۇكە نەرنىيەنى كەلمەشكى زۆرىنەدا لەمەبەر پەيدا بونى بىزوتنەوىەكى نوئ
 چەسپىندراو، بەوى ئەم بىزوتنەوىە پەنگە لەرۈبەپو بونەوى لەگەل
 ماركسىزىدا زىان بە بەرژەۋەندى چىنى زۆرىنەى پىكەنەرى گەل بگەيەننىت، بەوى
 بەسەر كەۋتنى بەسەر ماركسىزىدا بەرژەۋەندى و دەستەھاتەكانى ئەمانىش
 لەناوبەرنىت.

۲- لىق و شانە ناخۇزىيەكانى ولات دروست ناكىرت تاۋەكو بەتەۋاۋەتى
 دەستەلاتى ئەم پارتە لەناۋەندەدا (مىونىخ) نەچەسپىندىرت.

۳- بەبى بونى بەلگەى تەۋا بۇ ملكەچى ھەۋاردان بۇ ناۋەندى سەرەكى پارت و
 پابەندىبونىان بە زانىيارەكانەۋە لىق و شانەى ھەرنىمى دروست ناكىرت. ئەمەش لەپال
 نەۋەى كە پونىت نانى ناۋەندى ھەرنىمى بۇ پارتەكە پىۋىستى بە جۈرە
 ھەۋاردارگەلىكە كە پارتە بىتۋانىت دەستەلاتى بەرژەۋەندى ئەم ناۋچەكانىان
 پىنبەخشىت. گەر پارتە تۋاناي ئابورى بەھىزىۋە ئەۋكات كارىۋ كىشكردى بىرمەندان
 و كەسانى بەھىزەكەت بۇ نىۋ پارت و دواترىش لەسەر بەرنامەكانى پارت
 پەرۋەردىان دەكەت بەمەبەستى بون بەسەرگەدى پارتەكە لەناۋچەكانى ولاتدا،
 ئەمە پىنگەيەكى جىبەجى كارى گران نىيە، بەلام بۇنەۋەكەسانەى كە ۋەك سەۋك
 مەكۈى ناۋچەكانىان كادر و سەرشانە دەست نىشان دەكرىن پىۋىستىان بەپارەيە بۇ
 بىرەۋدان بەم كارەيان، چۈن بەناچارن لەم كاتەدا دەست لەئىشەكانى پىشۋوتىران
 ھەلېگىن، بەلام گەر بارى دارايسى پارت پىنى نەدا بە بەكارەمىنانى سەۋكەكان-
 كارەمندان، ئەۋا لەم كاتەدا بەرژەۋەندى لىق و شانەكانى ولات بەكەس گەلىك
 دەسپىرنىت كە پارە و داھاتى زۆرىان ناۋىت.

پىش لە دروست كىردى مەكۈ دەپتە سەۋكەكەى دەست نىشان بگەيت، ئەگەر
 بونى سەۋكى ئەم مەكۈيە كىشەداربۋە ئەۋا باشترايە سەۋكى نەپىت يان ھەر لىق
 و مەكۈ و مەلەبەندى پارت لەناۋچەكەدا دانەمەزىت؟ چۈنكە بونى بوۋەلەى مىشك

پوچ لەبى قازانچ زيانى بۇ پارتىمىكە دەيت لەوى ئەدەتوانىت نەخشەى شايستە دابىت نەش تواناي جيبەجى کردنى پلانە ئاراستىكرادەكانى سەرووى خۇى دەيت.

داماتووى ھەر جولانمەيەكى رامىيارى وەستاوتەسەر پادەى دەمارگىرى ھەوادارانى بۇ بزوتنەمەكە، لەگەل دانانى بە باشترىن چەشنە بزوتنەمەى ئامانجدار. ھەرگەسنىك بىزىت بەيەگگرتنى دوو بزوتنەمەى ھاوچەشن ئەو بزوتنەوانە بەمىز دەبن ئەوا ھەلەى کردوو، چون لەم يەگگرتنەمەياندا گەشەى ھەرەكى دەبىزىت بەچەشنىك بىنەرى ھەرەكى وەستە دەكات بەمىزىن لەكاتىكدا بەم يەگگرتنە تەوى ھەلەوشانەمەى ناوخۇى دەچىزىت، بەجۆرىك ھىچ چەشنە ھەرەكىتەيەكى نابىت تارەكو لەناوگا و لەناويان دەبات. بە مانايەى ھەرچەندە ئاراستەكانى دوو بزوتنەمە لەيەكەمە نىزىك بن، بەلام يەكبوونى راستەقىنەيان زۆر دورە و ھەرگىز نابىەك، چون تەنەت سەروشتىش رىگە بەھاوسەرگىرى دوو چەشنە رەگەزى مەوى نادەت بەوى بەيەكسانى بىننەمە؛ چونكە ھەردەبى بەمىزەكەيان بەسەر لاوازەكەدا زالبىت و بىننەمە.

رەنگە يەگگرتنى دووپارتى رامىيارى ھاوچوون ئەنجامى باشى ھەيت، بەلام بەتتەپەيوونى كات ئەم ئەرىنى بوونەيان دەگۆزىت بۇ دۆخى نەرىنى و بەرەو پوچ بوونەمەيان ھەنگاويان پىدەيت، ھىچ بزوتنەمەيكە تواناي فراوان کردنى دەستەلات و ژمارەى ھەوادارانى نابىت تا ئەكاتەى لەناوخۇدا بەباشى خۇى نەچەسپىننىت. وەك دەزانرىت ھىزى جولانمە و مان زىانى گەشەناكەن گەر بە يەكەيەكى تىكۆشەرەنە گۆش نەكرابىت. ئەو بزوتنەوانەى پىشت بە بەستنى ھاوپەيمانىتى رەگەل بزوتنەمەكانى دىكەدا دەبەستن دەتوانىن بيان شۆبەنن بەئەو پووەكانەى خىرا نەش وئما دەكەن، بەلام ھىزى تەواى بۇ بەرەنگاربوونەمەى با و گۆزەلۆكەى بەمىزى نىيە.

دىرۆك ھەرمەمان بۇ دياردەخات كە ھىزى رىكخراو مەزەكان ھەمىشە لەسەر بنەماى دژبەرى کردنى تەواى ھەموو شتىكى ھەرەمەى كارى خۇى دياركەوتوو، لاپەنگرانى ھەر چەشنە بۆچونىك ئەوساتەى بەتەواوتى دەمارگىر دەبن لەسەر بۆچوونەكە ئەكات نامادەى سەرخستىن تائەو پادەيەى نامادەى خۆكردنە قوربانىشيان ھەيە لەپىناويدا، لەم كاتە بەداوە ھەنگا و بۇ پووبەروو بوونەمەى

نەیاران دەنریت و خەمی چەوسانەو و ئازار ناخۆن و تاوێ کو پووبەپووی نەیارى بەمیزتر ببنەو ئەوکات گەرمتر دەبن لەسەر خەبات و تیکۆشان، حەسرەتیان لەرنگى ناشتگى کردنى نىوان ئاینەکانەو بڵاونەبوویەو، بەلکو لەسایەى دەمارگى بۆ پەيامەکەو توانى رङگى خۆى بکاتەو و دژبەرى هەموو ئەوانەش بکات کە پووبەپووی دەوستانەو.

ئەو پینشکەوتنەى بزوتنەو یەگەرتوکان بەدەستى دەهینن زۆر ناخەمین بزوتنەو یەمکى سەرپەخۆ لەکارکردن پینشى دەکەوێت، دەبیّت ئەم پارتهمان لەسەر ئەو بنەمایە گۆش بەکەین کە تیکۆشان ئامرازى ئامانجە ناشیبت دەستبەردارى بێن، ئەو کاتەى هەوادارانى پارت بەم چەشنە پەروەردەیان بىنى ئەوکات دەتوانن دژبەرى دوشمن بکەنەو بەشینوێک لەم کاتەدا دژمنیان وەها دیتە پینشچاو کە ئەمانە لەبجینەدا دژدایەتى بزوتنەو کەیان دەکەن، واتە دەبنە ئەندامى سەرسەختى بزوتنەو کە.

لەبەرئەوێ درۆودەلەسە و بۆهتان بۆکردن چەمکى دەستى جوولەکە بوو لەرنگى بۆژنامە و دەزگاگانى دیکەى راگەیانندنەو بۆیە کەسانى نەتەوخوازى پەسەنیاں پى سووک کردووە هەربۆیە نایبّت ئیتمە ئەم چەکە پۆخلە بەکارپینن(درۆ و بۆهتان)، بەلکو بەپینچەوانەو دەبیّت بزوتنەو کەمان گەل ئەلمانى لەو تیبگەیمەنیت کە ئەمانە ئەوکاتەى جووکان پاستیشیان کردبیت ئەوا مەبەستیان داپۆشینى درۆیەمکى پینشووتریان بوو، هەر درۆ و بۆهتانیک جوو هەلى بەستبیت ئەوا مانای پەوشت جوانى و نەتەویمى بوونى لایەنگرانمانە، هەر تاکیکى ئەلمانى کەوتۆتە بەر تیرى دژمنایەتى جوولەکە ئەوا بەشیکە لەئیمەى... هەر ئەلمانىیەک جوولەکە پریان لێنەتى ئەوا باشتەرىن و نیزیك و خوشەویست ترین دۆست ولایەنگر و هاوپیماى ئیمەیه.

دەبیّت ئەندامانى بزوتنەو کەمان بەباشى ئەو بزانن ئەوکاتەى سووبەحیان بۆژنامەیمەکى جوولەکە خواز دەخویننیتەو و ناکەوێتە داوى هیزشیکى ئاراستەکار بۆ پووخاندنى کەسیتیک ئەوا باش بزانیت ئەو پۆژەى بە سەلامەتى تى نەپەراندووە، چونکە هیچى وای نەکردووە تاوێ کو جووکان دژایەتى خوێنانى بۆ دیاربەخەن، خۆنەگەر ئەو پۆژەشى بەدژایەتى کردنى جوو بەسەر برد ئەوا جووکان بۆ پۆژى دواتر نەکەونە ویزەى و سووکى دەکەن و نامۆسى لەکەدار دەکەن.

ئەركاتەي ھەدادارغان لەم مەبەستە تەدەمگەن ئەركات بۆتەنەمەكان نەرمەندە
بەمەز دەپنەت كە چەتەر ھەچ ھەزەك ناتواننەت بىيان شەكەتتە.

ئەدەمەي دەستمان دايە پارتچەتتەي و كاری پەنكەشتەن پامەنبوونی جەماوەر بۆننەمە
بەراستی ئازارەي بوو، بەراستی جەماوەریش خاوەن پاساوی تايبەت بەخۇیان بوون
بەدەي ھەوت كەسەي نەناسراو كەمەچیان لایەدەي نەكراوە چۆن دەپنەت بۆتەنەمەك
دایەنەزەنن كە ئامانجەكەي زۆر لەپارتە گەورەكانی ولات مەزەتەت: بۆزەندەمەي
تەواي پايخەي ئەلمان، ئەركاتەي خەلكی گەمەیان بەم جولانەمەي ئنەمە نەكرد و
تەغلی پەنكەراوەكەمان نەدەبوون ئنەمە ئەم گالته پەي كەردەمان بە ھاندەر دەزانی
بەدەي خەلكی وەختە دەمان ناسن و ھەستمان پەندەمەن.

لەمە پەنیش باسی چۆنەتتەي ئامانەنبوونی يەكەم كۆبوونەمەي بۆتەنەمەكانەم كەرد
كەوەكو گۆنەر لەوئە ئامادە بووم، لەركاتەو كۆبوونەمەكان دەستیان پەنكەرد و
بەردەوام بوون، كۆبوونەمەكانمان لەسەر مەز و كورسەي بەتال بوو جگە لەخامە و
قاغەزەكانمان چەتەرمان لانەبوو، بۆچەندەن كاترەمەر سەرقانی گەتوگۆي ھەچ بووین
لەبەرەي دەرەزەندەي دەزگایەكەي پاكەیانەن و چۆنەتتەي بانگەشەكەردن بۆخۇمان،
لەراستیدا مەيونیخ بێ ئاگابوو لەو كۆبوونەوانەي ھەوت كەسەي نەناسراو نەنجامەي
دەدەن، جولانەمەكەمان بۆماوەيەك بەم شەو تەسكە بەرەيە مایەو تا ئەو كاتەي
بەپاری فراوانەكەردنی بۆتەنەمەكەمان دا، بۆنەمەش ھەولەي كەشكەردنی خەلكمان دەدا
بۆ نەو ئەو كۆبوونەوانەي كە مانگی يەك یان دووچار دەمان بەستەن، ھەرخۇمان بووین
داوەتنامە نوس و بلاوەكارەدەي داوەتنامەكانیش، بەلام نەنجامەكان ھەچ دلی خۆش
نەدەكەردین. ھەشتاكە لەبەرە جارەكیان بۆخۆم بەدەستەي خۆم ھەشتا داوەت نامەم
نوسی و بلاوەكەردەم بەسەر ئەوكەسانەي كە زۆر ستایشی ھەرنامەكانی بۆتەنەمەكە
و ئامانجی بۆتەنەكەمانیان دەكەرد، ھەرپاكەنیشم لەمەن كەمەر نەبوون لەچالاكیدا،
ژمارەي نامە دایەشكراوەكان گەیشتە پەنج سەد و بیست، لەكاتی دیاری كراودا جگە
لەھەوت كەسەكەي پەشەووتر ھەچ كەسەي نوێ ئامادە نەبوو! پاش لەچاوەنەلاری
كەردنی ئنەمە بۆ ھاتنی جەماوەر بۆماوەي يەك كاترەمەر بەلام ھەچ كەسەكەي نوێ
نەھات، بۆیە سەرۆكی كۆبوونەمەكە دەستەي دايە وتاردان بۆخۇمان.

دواى ئەم بووداوه بانگىشت نامەكانمان بە ئامىرى پىت چن دەنوسىپوه، ئەمەش وای کرد كۆبوننوهى داهاتوو تاږادهيك سەرکه وتووتر بىت و سىازده کەس ئامادهى بوون که هیندیکیشیان ئافرهت بوون، ئەم ژماره به بهر بهرە زیادى دکرده به جۆرک له کۆبوننوهى پینجه مدا گەيشته سى کەس، کۆبوننوهى شه شه مى پارتکه له پوژنامه يکى سهر به خوڤى ميونيخ دا به ناوى (ميونيخر بيو باختر) دا بلاومان کردوه، ئەمەش بووه مۆى ئەوهى ئەنجامىكى شياومان دەست بگهویت، بۆیه بهرپوا به خۆبوننوه مۆلىکمان به ناوى (هوفبروس کيلن) به کرى گرت که سەد و سى کەسى له خۆده گرت، له کاتى ديارى کراوى کۆبوننوه که دا ژمارهى ئاماده بوان گەيشته سەد کەس و دەرخلەک پاشتر بوو به سەد و يازده کەس.

ماموستايه کى زانکۆى ميونيخ دهقى گشتى کۆبوننوه کهى خوینده وه، منيش بۆيه که م جار دەست نيشان کرام بۆننوهى وتار لەنۆ جه ماوه ردا بخویننمه وه، جگه له وهى سەرۆکى پارت (هاریس) که به مەرام پاکيه وه برۆای وابوو من بۆ هه موو شتيك شياوم جگه له وتاريئى، به لām هاریر هه له بوو له م پيشبينيده؛ چون به لای گوینکرانه وتوانیم خۆم وهکو وتاريئى پله يک بسه لیم، وشه کانه که شى هۆله کهى دایه بهربريسکهى وروژنەر، وتاره که م به چه پله پوزان و فیت و هوپه وه پيشواى ليکرا، نه وکاتهى داوا له ئاماده بوان کرا کۆمه کى بزوتنه وه که بکه ن هه ستي وروژندر اويان وای ليکردن لهو جیگه دا سى سەد فرانک دابنن که نيمه دياريمان کردبوو بۆ پاره تياکۆکردنوه، ئەمەش يارمه تى ئاسان بلاوکۆردنوهى بلاوکراوه و رينماييه پارتچيتيه کانه مان و بانگىشت نامەكانمانى داین.

سەرکه وتنه که مان ليروه وه به کوئا نهات، هه ندیک له وانهى گوڤيستی وتاره که م بوون لهو جهنگاوه رانه پيک هاتبوو که شان به شانى يه کتر جهنگا بووين، ئەمەش يارمه تى ده ريوو بۆ ئاماده بوانيان له کۆبوننوه کانه داهاتووى پارتکه مانه دا، ئەمانهش لای خۆيانه لای هاوپتيکانيان باسى جوانى و به ميژى بهرنامه کانه پارتکه مانيان دکرده، به مەش تادهات ژمارهى شندامانمان پتر زياد ده بوو، ئەمانه گه نچ گه ليک بوون که به گيانى بهرنامه ي تايبه ت پهروم ده کرابوون و له پراژه ي پيشمه رگايه تيدا خاوه نى دروشمى به ميژى بوون، له شيوه ي: هيج شتيك له م ژانده دا نه کرده نييه.

پاش لە چەمەد هەفتەیک لە خوێنی گەنجان بۆ لایەنگیری ئەم پارتە بەقول هات، ئەمەش ئەنجامی شیاوی پێدەبەخشین.

یەکەمین سەرۆکی پارتەکەمان هەر هاریر پۆژنامەوانێکی ناسراو بوو، خاوەنی پۆشنیریەکی بالابوو، بەلام تاکە خەوشی وەک سەرۆکی پارت نەتوانینی بوو لەبۆ وتاردان بۆ قەسەکردن بۆ خەڵک و بەجوانی دەرەبڕینی ئەوێ لەناخیدا بوو. هەر درکسلری سەرۆکی مەکوێ میونیکش کارمەندیکی ئاسایی و نەتوانکاری وتاردان بوو. ئەوێ سەرەنج راگێش بوو بەلای مەوە دوودلی و لاوازی ئەم سەرکردەیە بوو، ئەو دەمەێ هەوایی پێشینەیم پرسى پێیان گوتم: هیچ کات سەرباز نەبوو، ئەمەش پڕۆلەتی نەبوونی هیزی پیاویتی راستەقینە لەم کەسایەتییە بۆ دەرخستم؛ چون ئەم پیاو بەم خوێندنگە پانەگەیشتوووە کە پیاو دەئاغزینیت و باوەڕێکی بێ سنووری پێ دەبەخشیت.

هاریر و درکسلر لەیەک کاترا دروست کرابوون، ئەم دوانە بڕوایان بەخوودی خۆیان و داهاوێ جولانەوێکیان بەهیزی نەبوو، ئەمانە نەیان دەزانی چۆن ئەو لەمپەرانیە بڕیت کە دیتە پێیان، ئەو کەسانەش بەیان کەدەبنە لەمپەریان، ئەم چەشنە ئەرکانە پێشیاوی کەس گەلێکە کە پیشتر خوێندنگە پیاو بوونی تەواو کردبێت (سەربازی) و بەپاقرێووە لێی و دەرهاتبێت، ئەو کە ناپاکان!

خۆ منیش هەر سەرباز بوومە و لەساتر و سەنگەری جەنگدا شتێک نەبوو بەلای مەوە بەناوی نەکردەنی و مەترسیدار بێت، بەلێ ئەم بزوتنەوێی ئێمە زۆر سەرخێش بوو و سەرخێشی بەدووی سەرخێشی ئەنجام دەدا، لە ئەلمانیدا مارکسیەکان خاوەن هەلوێست و بڕیاربوون، خاوەنی کۆپ و کۆبوونەوێکان بوون، ئەو دەمەێ پارتێک ویستووییە لایەنگرانیان بۆخۆی بەریت ئەو کات داویانەتە سەر شوێنی کۆبوونەوێ پارتە نوێیەکە و تەفرۆتوانیان کردوون، لەپۆژنامەکانیشدا وەهايان پێشاندان کە ئەندامانی ئەو پارتە و ئامادەبوونی ئێو کۆبوونەوێکە نیگەرانیان کردوون و دەست درێژیان کردونەتەسەر، بۆیە پەلاماریان داو و هەلیان کوتاوەتە سەریان. بەلام ئەمانە هیچ کات چالاکیەکانی پارتە بۆرجوازیەکانیان بەمەترسی بۆسەر بەرژەوێندی خۆیان هەژمارنەکردووە، چونکە زانیویانە لایەنگری زۆریان نییە. بەلام بەجوانی و دوربینیەو لەهەر جولانەوێکیان دەنوازی کە ئامانجی

كېنىش كىردىنى ھەممۇ خەلك بىتت ، لەم كاتەدا بە ئاگر و بەئاسن ھەلىيان دەكوتايە سەر
 نەو بىزوتنەوئە و تىيان دەبىردن ، ئەم چەشەنە دۇخە توشى ئىمەش ھات ئەوكاتەي
 ھەولى كىنىشكىردىنى كىركار و زۆرىنەي گەلمان دا . ئەوكاتەي ناوى ((پارتى كىركارانى
 ئەلمانى)مان نا لە بىزوتنەوئەكەمان ماركس خوازەكان دەستيان دايە دەست درىژى
 كىردنە سەرمان ، ئەمەش واى لە لايەنگرانمان كىرد لەگىيانى خۇيان بىرسن بەوئەي رەنگە
 بىرىت بەسەرماندا ، بۇئەمەش بەرپىرسان يەكەمىن كۆبۈنەوئەي گىشتى پارتەكەمانيان
 دواخست بۇ كاتىكى نادىار ، بەو مەبەستەي سۈر پەرەستان ھەلنەكوتنەسەرمان . بەلام
 مەن بەرپەرى سۈرۈنەوئە ھەولى بەستىنى كۆنگرەكەم دا لەكاتى خۇيدا ، لەگەل
 كار كىردن بە بەكارھىنانەوئە ھەمان چەك كەدوژمەن بەكارى دەھىتتەوئە بەمەبەستى
 لەناوېردىنى دۆژمەكەي ، ترس لەرنگەي ھىزەوئە بەرپەرىچ نادىرتەوئە بەلكو بەترس
 وەلام دەرىتەوئە . پاش لەوئەي بىرۈكەكەم چەسپا ئەوكات تۈانىمان كۆنگرى گىشتى
 پارتەكەمان بېستىن ، ئەم سەرەكوتنەمان لەبەستىنى ئەم كۆنگرەيە لەگەلپىزانى
 ۱۹۱۹دە ھانى زىادتى دايىن بۇ تىكۆشان و سەرەكوتن ، ژمارەي وتار خويىنان لەم
 كۆنگرەيەدا چوار دانەبۈن مەن سى يەم وتارىپىژ بووم ، بۇماوئەي يەك كاتىرەمىز قسەم
 كىرد بۇ ئامادەبۈن كەژمارەيان سەد و سى گۈيگىرەيۈن ، ئەمجار سەرەكوتنەكەم
 بەچەشنىك بوو خەونم پىۋە دىتۈ . لەم كۆنگرەيەدا ئازاۋەگىران ھەولى تىكىدانىان دا
 بەلام ياۋەرانى ئامادەمان بۇ جەنگ تۈانىان كارىكى وەھايان لىبەسەرىپىنن ھەركىز
 ھىچ كەس ئىرەيى پىنەدەبىردن . پاش لەچەند پۇژىك كۆبۈنەوئەكەمان ئەنجامدا
 بەئامادەبۈن سەد و ھەفتا ئامادەبۈي ئىر و مى ، ھەمدىس ئەمجار مەن بووم
 وتارىپىژى سەرخارى كۆبۈنەوئەكە ، ئەم كۆبۈنەوئە ھانى زىادتى دايىن بۇئەوئەي
 جارى داھاتو كۆبۈنەوئەكانمان لەھۈلىكى فراۋاتىردا بېستىن لەشەقامى (داشۋ) ، بەلام
 ژمارەي ئامادەبۈن ئەمجار پتر نەبو لە سەد و چل كەس ، ئەمەش بوۋەھۈي ئەوئەي
 كە ھەندىك لە يارۋەرمانمان ھەستى نەرىنى بەسەرماندا زالىبت ، بەلام مەن ھىچ
 ھەستىكى نەرىنم لا پەيدا نەبوو بەلكو ھەولى تىگەيانىدنى ئەوانى دىكەشم دەدا
 بەوئەي لەشارىكى ھەوت سەد ھەزار كەسىدا رەنگە ھەفتانە لەم كاتەدا دەيان
 كۆبۈنەوئەي پارتىچىتى بېستىرتىت بۇيە ئاسايىيە ژمارەي ئامادەبۈننىش كەم بىتت ، ھانى
 ياۋەرانم دەدا بە بىرچاۋ پۈنەوئە لەداھاتو بىۋاپىرەن . تازە ئەم بىزوتنەوئەمان پىنگەي

خۆی کردۆتەوه بۆیه سەرکەوتن چاومەوان کراوه. زستانی ۱۹۱۹-۱۹۲۰ ئالیکار بوو بۆ سەرلەنۆی زیندووکردنەوهی هەستی متمانەکردن بەدەر وون، ئەمەش لەرێگی بڕوا مینان بە یاخی بووان و ناشتی خواز و ترسەنۆکان کە توندوتیژی یارمەتی دەره بۆ لەناوبردنی مارکس خاوەکان و نەهێشتنی دەستەلاتیان، لەگەڵ دەمارگیری و پێداگری کردن لەبۆ سەرخستنی ئەو بیرۆکەیە کە بزوێنەرە کەمانی لەسەر دامەزراوه و تازه بەتازە رێگی خۆی بەرهو سەرکەوتن کردۆتەوه، ئەمە وەک بەرجەستەکردنی بڕوایەک وەهایە لەوهی دەتوانیت چیا یەک لەجینگەیه کەمو بۆ جینگەیهکی دیکە بگوازیتەوه بە ڕەگەیهوه. بەراستی لەم کاتەدا چەندین پوودا پڕویان دا کە یارمەتی زیندەتر سەرکەوتنی من بوون، لەوانەش: لە یەکەمین کۆبونەوهی بەهارماندا دووسەد کەس نامادە بوون، لەدوووەمینیش ژمارە کە گەیشته دووسەد و حەفتا و سێهەمیش لەمۆلی کۆبونەوه کەدا چوار سەد کەس نامادە بوو.

لەم کاتە بەدواوه دەستمان دایە داڕشتنەوهی پەڕەوهی نۆخۆزی جولانەرە تازه داماترە کەمان، ئەمەش گفتوگۆیەکی فرەوێژانەیی لەخۆگرت لەبارەیی ئارێشه پۆلیتیکەکانەوه، هەندێک لەئەندامانی بزوێنەرە کەمان ڕەخنەیان لەناوی بزوێنەرە کە مەبوو (پارتی کرێکارانی ئەلمان)؛ چونکە بڕوایان وابوو ئەم ناوە ئە توانا و گەورەیی پارتەکە کەم دەکاتەوه چالاکیەکیەکانیشی سنۆردار دەکات، بەراستی ئەم چەشنە ڕەخنە مانای کورت بینی خاوەنە کانیان بوون لەداماتر و نامانجی بزوێنەرە کە، پێش لەمەموو شتیەک دەبێت ئەو مان لەخەڵکان ڕاگەیاندبا کە هەموو بزوێنەرە یەک هەر پارتە تاوێک دەگاتە دوایین نامانجی و بەردەوامیش دەبێت لەسەری.

لەکاتی ڕێکخستنکردنی پارتەکەماندا لەپێوی ناوخوازەوه هەمیشە ئەوانەم ڕەت دەکردە کەناوی خۆیان نابوو (ئەلمانە ئاپۆراییەکان)، ئەم گروپە کەسە تەواوی کاریای ئەرنیان بەرئەنجامەکەیی هیچ بوو، بانگەشه پوچەکانیان هەموو شتیکی تێدەپەراند. بۆ هاوڕێیانم پوون کردەوه: ئەم بزوێنەرە نوێیەمان پێویستی بە لەخۆگرتنی ئەو کەسانەنێیە کە تاکە نزاکارانیان ئەو وتانەیانە کە باس ئەوه دەکەن سی یان چل سالی تەمەنیان لەخەزمەتی بیرۆکەیکدا بەمەدەر داوه، ئەمەش بەمۆی ئەوهرە بوو کەچۆن دەبێت کەسێک چل سالی تەمەنی خۆی لەخەزمەتی پارتێک یان بەرنامەیکدا خەرج بکات کەهیچ بەرھەمێکی نەبوو، کەواتە ئەم جۆرە پیاوانە هیچ

قازانجیکیان بۆ ئەم بزوتنە نوێیە نییە، هەریۆیە نابێت باوەشیان بۆ بکەینەرە؛ چون
 ڕەنگە بە قسە نەڕێنیه‌کانیان ڕیزی بزوتنەوکه‌مان تێک بدەن، لەوێش نەگه‌تی تر ئەم
 تیکۆشارە کۆنانە ڕەتی بوون بە ئەندامی ئاسایی پارته‌که‌ ده‌که‌ن و داواوی پۆستی
 بالامان لێده‌که‌ن، وەکو پاداشتیکی بۆ ئەو خه‌باته‌ی پێشتر ئەنجامیان داوه‌! ئەم که‌سانه
 (ئەلمانیە ئاپۆڕاییه‌کان) زیاده‌تر لەو بازرگانانە ده‌چوون که بۆماوه‌ی چل سال سەرقالی
 سەرخستنی پڕۆژه‌یه‌ک بن، به‌لام دواتر به‌میچیوه‌ ده‌ستیان لێهه‌لگرتوه‌، جارێکی تر
 ده‌یاننوێت ده‌ست به‌هه‌مان پڕۆژه‌یه‌که‌وه‌ بۆ به‌ده‌ست هێنایی سهرکه‌وتن!

بۆ هاوڵاتی پوون کردووه‌ که ئەم که‌سانه‌ (ئەلمانیە ئاپۆڕاییه‌کان) به‌ته‌لل بوونه‌ نێو
 ئەم بزوتنەویه‌مان نایانه‌وێت خزمه‌تی ئامانجی بزوتنەوکه‌ی ئێمه‌ بکه‌ن به‌لکو
 گهره‌کیانه‌ مه‌به‌ست و مه‌رامی خۆیانمان به‌سهردا به‌سپێنن و له‌ڕێگه‌ی ئێمه‌وه‌ بگه‌ته
 ئەو سهرکه‌وتنه‌ی که‌ خه‌ونیان پێوه‌ دیتوه‌! هه‌ندیک له‌م که‌سانه‌ به‌ته‌واوه‌تی کالقام
 بوون له‌هه‌نگاونان به‌ره‌و سهرکه‌وتن، هه‌ندیکێ دیکه‌شیان به‌ئامانجیکی دیاریکراوی
 پێشتر نه‌خشه‌ بۆ کێشراوه‌وه‌ کارده‌کات بۆ گه‌یشتن به‌ئامانجیکی مه‌به‌ست. هه‌ندیکێ
 دیکه‌شیان ده‌یاننوێت له‌سهر ئاستی ئایینی دژبهری جووله‌که‌ بکه‌ن له‌کاتیکیدا له‌هه‌مان
 کاتدا داوا ده‌کات چاکسازی و لا‌ت له‌سهر بنه‌مای ڕه‌گه‌ز په‌رستانه‌بێت.

له‌بۆ وه‌ده‌رنانی ئەم ڕه‌گه‌زه‌ره‌سته‌ پوچ و ترسانا‌که‌ پێشنیاری گۆڕینی ناوی
 پارته‌که‌م کرد له‌بۆ (پارتی کرێکارانی ئەلمانی نیشتمانی سۆسیالیستی) به‌م کاره‌ش
 ئەوکه‌سانه‌ خۆیان به‌ کۆنه‌ تیکۆشه‌ر له‌قه‌له‌م ده‌دا لێمان به‌دوور که‌وتنه‌وه‌، ئەم
 که‌سانه‌ ده‌یاننوێست له‌ڕێگه‌ی چه‌کی خامه‌ و قاغه‌زه‌وه‌ ده‌یاننوێست خه‌بات بکه‌ن و
 جه‌نگ هه‌لایسێنن. ئەم که‌سانه‌ له‌پۆژنامه‌ جووه‌ به‌کرێدراوه‌کاندا ده‌ستیان دایه
 دژبهری کردنه‌مان، دروشمی (به‌توندی کاردانه‌وه‌مان ده‌بێت له‌مه‌به‌ر ئه‌وانه‌ی
 ده‌یاننوێت بمان ترسێنن)یان له‌ به‌رامبه‌ری ئێمه‌دا به‌ڕکړه‌وه‌، پێیان ده‌گوتین:
 ئەمانه‌ ناین ڕه‌ت ده‌که‌نه‌وه‌ و توندوتیژی مه‌ترسیداریان ده‌وێت. له‌سه‌ره‌تای سالی
 ١٩٢٠ دا ئاماده‌کاریم بۆ به‌ستنی کۆبوونه‌وه‌ی فراوانی پارت ئەنجامدا، سه‌رباری
 ناپه‌زایی کاربه‌ده‌ستانی پارت له‌وه‌ی پێیان وابوو که‌هێشتا‌که‌ زووه‌ و کاتی ئەمه
 نه‌هاتوه‌. پۆژنامه‌ی سورخ‌وازان گرنگیان پێده‌دا و هێرشێ توندیان بۆمان ده‌هینا،
 ئێمه‌ش به‌مه‌به‌ستی شازاوه‌ نانه‌وه‌ به‌ریاری ئاماده‌بوون له‌ زۆربه‌ی کۆبوونه‌وه‌کانی

ماركس خاۋزەكانمان دا، ھەرىكەت لىنىيە بەدلى خۇي تېھەلدانى خاۋارد، ئەمەش ئەم پازەي بۇ دركەندىن كە ئەم سوور خاۋزانە لىيەكەمىن كۆپۈنەنەي فراۋاندا نامانە دەپن بۇئەنەي بىتۈن بەئاسانى كاردانەنەيان لەمەمبەرماندا پىك بىخەن.

دەمانزانی لەكاتى بەكارھىننەي زەبەر و كوتەكدا دۆرمانمان لىنىيە بەھىزىتىن، بەلام لىيە بېۋاي تەۋامان بەخۇمان ھەبۈر بەۋەي دەتۈنن لەسەر ھىسابى دۆرمانىيەي پىكەبەرمان ئەتۈنن سەرگەيىن و لايەنگرمان پىرېيت؛ چونكە زۆرىنە ھەمىشە لەگەل بەھىز و خۇپاگراندایە. بەھۇي قایل نەبۈننى سەرۇكى پارت بەم بۇچۈنەنەم بۇيە ھارىر دەستى لەكار كىشايەۋە، لەجىگەي ئەم ئەتۈنن دىكلىسر دانرا كە شەقامى لەپىش والاكردم لەبۇ كاروبارى بانگەشە. پۇژى ۲۴ ي پىنەندانى ۱۹۲۴ مان دەست نىشان كىرد بۇ بەستنى يەكەمىن كۆنگرەي فراۋانى پارت بەناۋە نوئىيەكەيەۋە، بۇخۇم سەرپەرەشتىياری چاپ و بلاۋكردنەۋەي ھەزاران بانگىشت نامەم كىرد و سووربۈوم لەسەر ئەۋەي ناۋەپۇكى وشەكانى ئەم بانگىشت نامانە لەخۇگرتەي بىنەما بىنەپتەكانى بىزۈتەنەكەمان بىت.

پاش لەبلاۋبۈنەۋەي بلاۋكراۋەكانمان ماركس خاۋز و پارتى گەل بالارى دەستيان تىكەل كىرد بۇئەۋەي دىيەتەي لىيە بىكەن. ئەم پارتى گەلە لغاۋى دەستەلاتى لەدەستدابۈو و بانگەشەي ئەۋەي دەكرد كە فەرمانزەۋايەتى ۋلات لەسەربەنەمايەكى نەتەۋايەتەيە، دىتەمان ئەم پارتە ھەستە بە بەكارھىننەي ھىزى ئاسايش بۇ گلىزكردنەۋەي بلاۋكراۋەكانمان و سوتاندنى، پىگەنەدان بە ھۇشياربۈنەۋەي ئەم كرىكار و ھاۋلاتيانەي كە ماركسىيە دژە نىشتەمان پەرۋەرەكەكان سىپان كىردبۈون.

دوۋكەسى ناۋازە لەدەستەلات دارانى ناۋچەكە كە پىشتەر ھاۋپەيمانى ماركسىيەكان بۈون ھاتنەسەر پىيازى لىيە ئەۋانىش : ئارنىست بۈھنرى بەپىۋەبەرى پۇلىس و پاۋىزكارەكەي دىكتۇر فرىك بۈون، ئەم دوۋ كارمەندە پىش لەۋەي كارمەندى دەۋلەت بىن نەتەۋەيى بۈون. بۈھنر كەسايەتەيكى تۈندۈتۈژى ھەبۈر بەلام كارەكەي نەبۈۋە ھۇي دۈۋرەستەنەۋەي لە نەتەۋەيى بۈونى بەرامبەر نىشتەمان، كەنەمەش پىۋىست بۈو بۇ زىبىندۈۋكردنەۋەي ناخە كۆزۋاۋەكانى گەل بەمەبەستى ئەنجامجەندى پاپەپىن، بەلى بۇھنەر و رىكى پاۋىزگارى كار پەرەست نەبۈون، ھىچ لەو شالۋە دىۋرە دەلەسەيە

نەمەترسان كەمەكرايە سەريان لەلایەن دوژمنانی نەتەرەى ئەلمانەو لەپىنگەى
جوولەكە و ماركس خوازەكانەو.

بى گومان بووم لەوێ كۆبوونەرەى ٢٤ ى پىڤەندەن كۆبوونەرەى كەى بەرفراوان
دەبىت. ئەو كاتەى پۆشتمە نۆو هۆلى ھۆفروھۆسەرە پىش لەكاترەمىز ھەوتى سەر
لەئىوارى لەخۆشیدا وەخت بوو بقلیشىم. ھۆلەكە جەمەى دەھات لەخەلك كەژمارەيان
دەگەيشتە دووھەزار كەس. بەلایەنى كەمەرە نىوێى ئامادەبووان لە لایەنگرانى
سورخواز و سەرەخۆ و مەشەخۆزان بوون. ئەمانە ھاتبوون بەمەبەستى پاكتاوكردنى
بزوتنەرەكەمان پىش لەوێ پەل بەھاوێژىت.

بەلام ئەنجامەكەى پىڤەنچەرەى دىنەرانیانەو بوو.

لەم كۆبوونەرەى دا وتارخوێنى دووھەم بووم. ئەوێ پىش لەمەن وتارەكەى بەمى
كىشە خوێندەرە. بەلام مەن ھەر لەسەرەتای قەسەكردنەمە دوژمنانمان پىيان دەبیرم و
ھاوێى بەمەيزەكانم پووبەپرويان بوونەرە و نەقیان لىجیرن. بەئىو كاترەمىز پاشتر لەبى
ھات و ھاواری دوژمنان چەپەلەى دەست خۆشى بەرزبووێەرە. ئەوێمەى دەستمان دا بە
شىكردنەرەى پەمپەرەى پارتەكەمان دەنگى لایەنگرەى بەسەر قەشەریازاپەكاندا بەرز
بووێەرە. ئەوێمەى بىست و پىنج پىشنىارم بۆ ئامادەبووان خوێندەرە بەرپەرى قایل
مەندىەرە پەسەندیان لىكردم. بەم چەشنەش بۆم دیارەوت لەئىو ئاپۆرایەكى نوێ و
خاوەن ھاوێچوونى مندا وتار دەلێمەرە. ھەستەم بەوێكرد كە پاش لەم كۆبوونەرەى
بەتەرەوتى ئاوبانگى پارتەكەمان بە ولاتدا تەشەنەمەكات و لایەنگرانمان چەندان قات
زیاد ھەكات.

لەم شەوێ شىوایاتدا پەرۆیسەك داگیرسا كە لە گەرمەكەمەرە نەو شەمشیرە
و مدیارەكوت كە سىگفریدى ئەلمانى دەگێزىتەرە بۆ بەزگاركردنەى نەتەرەى ئەلمانى و
ژيان پىنەخشینەرەى

لەم كاتەرە ھەوام وابوو تارای بوژنەرە و مدیارەكوت. خواى تۆنە ھەستایەرە و
ئامادەى سەپىنەرەى شەرمەزەرەكەى ٩ى ئۆكتۆبەرەى ١٩١٨ یە

نەختە نەختە ھۆلەكە بەرەو چۆل بوون پۆشتمە بەلام بزوتنەرەكە بەرەوام بوو
لەسەر پەمپەرەكەى

نۆينەرانى نەتەوہ

لەكۆمبونی ۲۴ ی پتەبەندانا جولانەوہگەمان مەبەست و نەخشەپتەگە دەستەبەری دانان، لەبۆ سنوردانان بۆ بۆچوونی کەسانی نانەتەوہیی، ئەمەشی خستەبەردەست نامادەبوانی. ئیستاکەش نۆرە ییڭدارکردنەوہی چینی بۆرژوا و کەمکردنەوہی کاریگەری مارکس خوازەکانە لەسەریان. بەراستی فاکتەری دەست پراگەیشتن بەم قۇناغ و ئاستە ی ئیستای بزوئەوہگەمان هیچ ئاسان نەبوو، چاکە ی ئەم سەرکەوتنەشمان دەگەپتەوہ بۆ چاندنی بپروای تەواو لەناخی ھەوادارانمان بەوہی ئەم بزوئەوہ نۆیە ھەلگەری چەمکێکی فەلسەفی نوێ و گۆپەریکی بچینەیی بەمیز و سەرکەوتوہ. پەپەرو ی ئیمە جودا بوو لە پەپەرو ی ئەو پارتە درۆزانانە کەلەگاتی ھەلبژاردنەکاندا بەقسە ی زریق و بریق خەلکان ھەلەخەلەتینن و دواتر لەبەلین و پەپەرو ی بلاوکراوہیان پەژێوان دەبنەوہ، ئەدەن لەژێر ھەموو قەسکانی خویشیان و دان بە هیچ بەلینیکدا نانین کە پیشتر داویانە.

ئەوہمە ی پارتیکی بۆرژوا پێنازیکی نوێ دادەپۆزیتەوہ یاخوود چاکسازی لەپەپەروہ کۆنەکە ی دەکات ئەوا بزانی تەنھا مەبەستی کیشکردنی زیادتری ژمارە ی دەنگدەرانە، ھەرکە گەمەکارانی سیاسەت و فرەوێژانی پەرلەمان ھەست بە پراچلەکینی گەل دەکەن لەبەرامبەر کارە قیزەوہنەکانیاندا، ئەوہم پارتەکان ھەلەدەستن بە

كۆكردىنەۋى سىرچەم كەسنى شارمىزى نىۋ پارتەكانىيان لۇئەۋى بەناخى خەلگىدا
 بۇنچىن و بزانن چىيان گەرك و مەبەستە و بەچى بەلئىننىك ھەلدەخەلەتتىن و دلخۇش
 دەمىن. بەپىشت بەستىن بەر پاپۇرتانەى شارمىزىيان بۇ پارتەكانى خۇيانى دەنئىن ئەم
 پارتانە ھەلدەستىن بە چاكسازىي كىردن يان گۇپىنى پىرەۋتى كاركردنەكەى. ھىچ
 دوودل نابتى لە گۇپىنى ئەم بەنەمايانەى كە دەبىتەھۇى كىش كىردى زۇرتىر
 دەنگىدەر بۇلاى خۇى. ئەم پارتانە بەلئىنى ئەم دەمەن كە كىشتىار مافى پاراستىنى
 بەرەمەكانى خۇى دەرىتتى و پىشەسازوانىش بەرەمەكەى و بە پىكابەرىش گىرقانى،
 مامۇستا و كارمەندانىش موچەكانىيان چەند ھىند زىاد دەكرىت و كرىكانىش... بەلام
 ئەم چەشەنە بەلئىنانە بەرەۋىنەۋى كاتى دەنگىدان ئەمانىش پوچ دەبنەۋە و بونىكىان
 نامىنىت و دەبنەھەلم و با دەبىاتن ئەم كاتە بەدەۋە نوئىنەرانى گەل ھەلدەستىن بە
 خاۋكردنەۋى چالاكىەكانىيان و چىركردنەۋى لە بۇ بەدى ھىنانى بەرەۋەندىيە
 تايىبەتەكانى خۇيان و پارتەكانىيان ، خەلگى ھەلخەلە تىنراۋىش دەست وەگون
 دەردەچن و ئەۋەى دەستىيان دەكەۋىت پاش لەھەلبىزاردن ئەۋەى كەھىچىيان دەست
 ناكەۋىت.

ئەم قەشەمىزىازاپىيە كەھەر چوار يان پىنچ سال جارىك ئەگىن دەبنەۋە تاكە
 خەۋشى پارتە بۇرۇۋايەكان نىنە. زۇرىك لەھاولاتىيە دلپاك و سادەكان ئىژن: ئەم پارتە
 بۇرۇۋايانە دەتوانن مەملانىي ماركىس خاۋزەكان بىكەن و لەسەر گۇرەپانى پامىارچىتى
 وەدوورىيان خەن، ئەم كەسانەى بۇچونىيان لەبارەى دىمۇكراتى بەچەمكە
 پۇرۇئاۋايىيەكەيەۋە باشە لەبىرىيان كىردۈۋە كە ئەم پارتانە ھىچ كات و بەئىستاشەۋە
 بەبىرىياندا نەھاتوۋە كىچىكىنى ماركىس خاۋزەكان بىكەن. ئەم پارتانە ئەگەر بەرەۋەندى
 خۇيانى تىدا بىيىنەۋە ئەۋا نامەۋى دەست تىكەلەۋىكرىدن دىگەل دوزمانى نەتەۋەدا كە
 دواجار قازانچەكەى بەردەستى سوزخاۋزەكان دەكەۋىت. ئەم پۇرۇشەى ئەندامانى
 نەنجومەنى نوئىنەران لەبۇرۇۋايەكان ھەستىيان بەرەۋەكرىد كە بەنەماى زۇرىنە باشتىر
 زەمانى مانەۋى وىستراۋايانە، واتە ئەم پۇرۇى چەمكى دىمۇكراتىيەتى پۇرۇئاۋا
 دەبىتەۋە دارەستىيان ئەۋكات ماركىسى و جوۋە ھاپەيمانەكانىيان نابنە ھۇكارىك بۇ
 دەستگرتن بەسەر دەستەلاتدا لەرنگەى زۇرىنەۋە و لەسايەى دىمۇكراتىيەتى

پڙڏاڻا وڻه ٺوڪڙا جو ته ڪيڪ لھم ڏيئو ڪڙا تيه ھلھ ڏھن پاش لھري شھ پاڙ لھي ڪي
تون ڏيڻ شيان تي سرھو تان ڏورھ.

ماركس خوزان مامه‌ه‌مى ديموكراتى ده‌كەن تا ئەركا‌تەى قىواناى خۇسە‌پاندى نە‌بوو و دە‌توانىت بە‌شيو‌زى جى‌اواز ئامارە بە‌ەر‌جە‌ستە‌كردنى ئامان‌جە‌گانىان ب‌كات، ئە‌م‌رۇش لە‌سەر ە‌مان ب‌نە‌ما بوونە‌تە‌ ھاودە‌ستى بۇرژواگان، بە‌لام ئە‌ركا‌تەى ە‌ستىيان بە‌و‌ە‌كرد زۇرئەى ئە‌ندامانى ئە‌نجومەنى نو‌ئە‌ران دژبەرى س‌ورخ‌وزان دە‌كەن، لە‌م كا‌تە بە‌د‌ا‌و و تاربيژ و تە‌ب‌يژ و پ‌وپامايى كارانىان ئاراستەى قە‌سە‌گانىان لە‌ پ‌شت‌گىرى ديموكراتىە‌و بە‌رە‌و پ‌رۇلي‌تاريا وەرە‌چە‌رخيت، مە‌ملە‌تى نىو ھۇلى پەرە‌مان نامىنىت بە‌ل‌كو لە‌م كا‌تە بە‌د‌ا‌و كىشمە‌كىشى سەر‌ج‌ادە و نىو كار‌گە‌كان دە‌ست پ‌ئىدە‌كات، لە‌م كا‌تە‌دا ماركسيە‌ت زۇر بە‌ئاسانى دە‌توانىت ديموكرات خ‌وازە‌كان پاك‌تا‌وب‌كات و لە‌نا‌ويان بە‌رىت. ئە‌و‌ەى لە‌رنگەى نە‌رم و نىانىە‌و نە‌ت‌وان‌را‌و بە‌دى بە‌ئىرنىت دە‌ت‌وانىت لە‌رنگەى باز و قۇلى چىنى پ‌رۇلي‌تاريا‌و بە‌دى بە‌ئىندىرت. پ‌و‌د‌ا‌و‌ە‌كانى پايزى ۱۹۱۸ نە‌زۇكى ە‌رە‌و‌لىكى پاك‌تا‌و‌كردنى جووى ديار‌خست، بە‌تا‌بە‌ت بە‌كارە‌نە‌نى ديموكراتى رۇئا‌وا.

تيڭكۇشانى پامپارى بەبۇچونى پارتە بۇرجوازەكان خۇي لە بەردەست خستنى زۇرتىن كورسى ھۆلى پەرلەمان دەيىنغىتەۋە. لەم چەشەنە تىڭكۇشانەدا پامپارىكاران ۋەك چۇن پىنشمەرگەيەك لەكاتى جەنگدا كراسە دپاۋەكەي دەگۇرپت ئەمانىش ناۋا بەناسانى بۇچونى پامپارىان دەگۇپن و شىۋانزىكى نوڭى پامپارىتى گونجاۋ دگەل بەرژەۋەندىەكانى خۇيان و پارتەكانيان پەيپەۋەدەكەن. بەراستى ئەم پارتە بۇرژۋايانە تواناى كىشكردى جادووناساى خەلگيان نىيە بۇ تەقل بوۋە نىو پارتەكانيانەۋە. خاۋەنى ئەم بېروا فەلسەفەش نىن كە بتوانرپت ھەۋادارانىانى پى پېرچەك بىكرپت لەبەرامبەر قەسە نىارانىاندا و پەروەردى لەسەر بېيىن. ئەگەر پارتىكى خاۋەن بۇچون بەھىز و بەرنامە پتەۋ-ئەگەر ئەم چەمكەى پىشتى پى بەستۋە ھزار جار تاۋانبارىش بىت-دۇبەرى ھكۈمەتى ۋلاتى كرد لەبۇلەناۋېردى ئەۋا ئەم ھكۈمەتە توتىناى بەرگى لەخۇكردى نابىت گەر خاۋەنى بۇچونىكى فەلسەفى بەھىز و پتەۋنەبىت، ئەمەش لاي خۇيەۋە دەبىتتە پەلامارىكى كوشىندەى ھاپەر. ھەربۇيە ئەۋكاتەى شالەارە بۇرجواكان ئەۋانەى گەزافى نەتەۋەيى بوۋن لىدەجەن و ئەۋ

مەكۇبائارىيەنى پەنخەنى ھەرنى شۆپش ھەلەيسانمان لىنەمەن. ئەمما نىمەش
 ۋەلەمان ۋەلىيەت: ئەمەلى ئىۋە پىتەن نەزىراۋە نەنجامى بىدەن نىمە ھەنگاۋى بۇ
 نەنەن. بىم پەمىرەۋە پەلەمانىيە نامۇسەتەن نەتەۋەتەن گەيەندە لىۋەلى ھەلەلى
 لەنۋەچۈن نەمەش بۇ پەمىزىۋەلى خۇتەن. بەلەم نىمە لەسايە چەمەنكى فەلسەلى
 ۋەلەدەتەن بۇزۇك نەتەۋەتەن بە پەمىكەرى نازەلى تەۋەلە نەشە بىمەن.

ھەمىزە نىمەش لەم نۇخەدە كە بۇتەۋەتەن ھەنەتەكە لەسەتەدە بىمەت
 سۈرەن لەسە تىگەيەندە لەنەنگەنەن بەمەلى نىمە پارتىك نەن پاش لە گەيەندەن
 بەنەستەلەت نەۋەتەن ھەمەۋەن ۋەمەنەن ۋە تەنە ئەمەلى بەلەمانە گەنە بىت
 كۈرەسى ۋە پارە ۋەلەنگە بىت. نەخىرەنەن ۋەمەنەن نىمە نەن. يەمەن شەنە
 گەنەگەنەن پەنە چەمەلى پارتە بۇ لەۋەلەت. چۈنەكە نەم بىرۈكەلە لەلەن مەركەس
 خۇزەنەنە قۇستەۋەتە ۋە بىرۈكەلەن لە رەنە ھەلەۋەلە شىۋەنەنەۋە.

پاشان ھەتەنەسە دەست نەشان كەندە نامانەكەنە پارتە نەۋەكە ۋەلەشەنە
 بىنەما فەلسەفەكەنە. ھەندەك لەۋەلەن پەنەنەرى بەرەستەكەندە پەمەزەنەستەن
 كەدە ۋەكە يەنەكە لەنەمەكەنە پارتە. بەلەم مەن رەتە كەدە لەمەنەۋەلى بىۋە ۋەلەكە
 چەمەلى پەمەزەنە ھەنەتەكە لەستەكە ۋەلە لەمانەكە ھەمە. بۇنە بەر
 لەدەست نەشان كەندە مانە رەستەقەنەكە نەتەۋەتەن بۇ بەمەزەكەندە بۇتەۋەتەنە
 كەلەلى لىۋەرەگەنەتە. سەمەنەنەم قەلەل بىۋەن لەسە شىۋەزە پەمەزەنەستە
 پەمەزەكەۋە. ئەمەش دۋەلى پەنەكەتەنەن بۇ لەسە دەست نەشان كەندە كەمەكەنە
 دەۋلەتە ۋە شەكەندەۋەلى خۇدەلى ۋەشەلى پەمەزەنەستە ۋەلە پەندەلى ۋەكە
 چەمەنكى فەلسەفە.

لەمەۋەلە زۇرەكە لەچەمە فەلسەفە پەۋەكەنە ۋەزەلە دەنەنە ۋە بەشەرەۋەن بەدەلەت
 دەبەخەشەتە بەمەلى دەۋلەتە لەدەكە بۋەلى پەنەستە نەۋەرەكەنە ۋە ھەندەكە جەرەش
 لەدەكە بۋەلى چەلەكە بەمەزەلى پەمەزە. بىگەۋەن نەم بىنەما سەرەكە لەكەتەرى پەشە
 گەۋە خەستەنە ھەزەلى سەرەتەلى پەۋەست بەرەگەزە ۋەمەكەندەۋەلى بەمەلى تەكەشە
 بەدەۋەلە. ئەمە دەستەلەتەۋەلى جەدەلى لەنەۋەن تەكەكەنە نەكەتە ۋەمەۋە پەمەزەكەنە
 ۋەكە يەكە سەمەرەكەتە بەنەلى پەۋەنە لە پەمەزەلى بەلە بۇ بەدەلى ھەنەنە دەنەنە ۋەزەلى
 ئەمە ئەمە دەستەلەتە كەسەكە كەلەنە، چۈنەكە بەيەكەسەن پەۋەنە لەپەمەزەكەنە

دەولەتدارى

جهانى بۇرۇئا لەسالى ۱۹۲۰ ھە بەدزايەتى كردنمان دەولەتياى لى گالداين و شەپپورى پارتە پاميارىەكان بانگەشەى لەناوبردنى دەكردين بەدروشمى:)) ئەو گەنجە بىزارانەى چەمكى نوپيان بۇ دەولەتدارى و نەتەوچىتى و جهان ميناوتە بوونى)) شاينى لەناوبردن. گەر پرسىاركارىك لە مامۇستايەكى مافى گشتى (خزمەتكاران)ى دەولەتى پرسى لەوہى چەمكى ئەم دەولەتداريانەيان بۇ پورنېكاتەو، ئەوا وەلامەكەيان ئاپوون دەبوو. خۇيان ماندوو دەكرد بۇ ميناوہى ئەو بيانوانەى كە مافى ئەم چەشنە دەولەت دارىيەيان پىدەبەخشىت. ھەلوئىستى مامۇستايانى زانكۇش لە ھەلوئىستى مامۇستايانى مافى گشتى جوداتر نەبوو؛ چونكە مامۇستايانى زانكۇ خۇيان بە ئاپابەند دەزانن لەبۇ قسەكردن لەبارەى راستىەكانەو تائەكاتەى ئامانجى بوونى ئەم مامۇستايانە خزمەتكردى ئامانجىكى دەست نیشان كرىاك بىت: پاساوەئانەو لەبوونى دامەزراوہىەكى مرويىى زەبەلاح كە پىنى دەگوترىت دەولەت.

سى بۇچوون بۇ دەولەتدارى ھەيە :

يەككەم: ئەوانەى بېرويان وايە دەولەت ئەنجامى كۆيۈنەۋەى ژمارەيەكى زۆرى خەلگە و پاگەياندىنى ملكەچىيانە لەپىش و لەبۇ دەستەلاتىكى ديارى كراۋ.

خاۋەنى ئەم بۇچوۋنە زۆرىنەن. ئەمانە دەولەت بە پىرۈز دەزانن و بانگەشەى دەولەت پەرەستى دەكەن لەخەلگ، لەگەن گۆرېنى نامراز بۇ نامانچ. دەولەت بەلای ئەوانەۋە بۇ خەزمەت كىردنى خەلگى دانەمەزراۋە، بەلكو ئەۋە ئەركى سەرشانى خەلگە ئەم دەستەلاتەى دەولەت پەرەستى كە خەلگانىكى ھاۋشىۋەى خۇيان سەرپەرەشتى دەكەن، بۇنەۋەى ئەم دەولەت پەرەستى نەنگى تېنەكەۋىت، دەولەت ۋەما پىشان دەدەن كەھۇكارى پاراستنى ھاۋلاتى و ئارامى و ئاسايشى ئاۋچەكەيە. بەم كارەشيان دەولەت لە نامرازەۋە بۇ نامانچ دەگۆڭن.

ئەم چەمكە لەباقارادا پارتى ئاۋەند دەگىرتەۋە كەناۋى خۇى ئاۋە(پارتى گەلى باقارى). لەنەمسادا كۆمەلى ياساىى نۆتەرايەتياۋ دەكرد، مەخابن لەپرايخ دا لايەنگرانى ئەم بۇچوۋنە كۆمەلى پارتىزگاران بوون.

دوۋم: بۇچوۋنى ئەوانەى بوۋنى دەولەت دەبەستەۋە بە بەردەست خەستنى مەرج گەلىكى ديارىكراۋ. ئەمانە دەلەن بوۋنى ملكەچى بۇ تەنھا دەستەلاتىك بەس نىيە بەلكو بوۋنى يەك زمانى مەرجى سەركى يە. دەشەلەن دەستەلاتى دەولەت تاكە پاساۋى بوۋنى نىيە، بەلكو دەولەت ئاچارى ژياندىنى ھاۋلاتيانى خۇيەتى لەگەن دەستەبەركىردنى خۇشگوزەرانى و بوژانەۋە بۇيان، بەم بۇچوۋنەش دەولەت دەورئادىرەت بە خەمانەيەك لەپىرۈزى لەبوۋنى، پىزگىرتن لەپاردوۋى ماناى پەخەنگىرتن لە ئىستاي نىيە. ئەمانە دەيانەۋىت ژيانى ئابورى لەخەزمەتى تاكدا بىت. ئەمەش بەزۆرى لەنىۋ بۇرۇزا ئاۋەندىەكان و بەتتېيەت چىنەكانى ئاۋەندى خاۋەن بۇچوۋنى ئازادى خۋازى.

سەيىم: ئەوانەى دەولەت بە ئاۋەندىك دەزانن بۇ گەيشتن بە ئامانچىكى داگىركارى يان فراۋانگىردىنكى بىنەما ئاپوون. ئەمانە دەيانەۋىت دەولەتتىكى يەك گەلى يەكگىرتوۋ دايەرزىنن، كە خاۋەنى زامانكى ھاۋبەش بىت، بەم ھىۋايەى يەك زمانى بېتتەۋەى ئاراستەكردنى بىرۈكە ئەتەۋەيەكانى بەشىۋازىكى ديارىكراۋ.

لەسەدەى پەردودا ھەندىك لە بىرمەندەن و ئاراستەكاران پتر پاڭەى بزوئەۋەى ئەلمان خۋازىيان كىرد، ئەمەش فراۋان بوۋنى بەخۇۋە بىنى لەبۇ باشتىكردنى نىيازپاكى

لەم بوارەدا، هێشتاکە ئەو گفتوگۆ نەزۆکانهەم لەمێرە کە لەنیوان دوو پوژنامەی ئێمەدا
 کرا لەبارەی ئامانجەکانی بزوتنەوەی ئەلمانی و توانا داریەکانی. یەکێک
 لەپوژنامەکان ئەوەندە زێدەپۆشی کرد تەنانەت باوەڕی بە بەئەلمانی کردنی
 سڵاخیەکانی ولات هەبوو. زۆرێک لەلایەنگرانی ئەم بزوتنەوەیە بەهەلداچووبوون
 بەوێی بڕوایان وانبوو کە مەبەستی ئەم بزوتنەوەیە کوێکردنەوێی هەموو ئەلمانیە
 پەرسەنەکانە لەنیوێک دەولەتدا، ئەم بەئەلمانی کردنەش بەسەر خەڵکدا جێبەجێ
 ناکرێت بەڵکو لەسەر زەویدا پیاوێ دەکرێت و دەچەسپێت. لەو گەژەیی تر هەیە
 بێژین: ئەوکاتەێ پەش پێستیێک یان چینیێک پاش لەفێربوونی ئەلمانی دەبیێتە
 ئەلمانی؟ چون بەئەلمانی بوون لەرێگەێ زمانەو ئەنجامیێک نەخوارزای دەبیێت،
 لەبەرئەوێ ئەم فاکتەری زمانە زۆرجار دەبیێتەهۆی ئاویتەکردنی ئەلمانە پەرسەنەکان
 لەگەڵ ئەوناڕەسەنەنەێ کەهیچ تاییەت مەندیەکی ئەلمانیاێان نییە جگە لەو زمانە
 نەبیێت کە وەکو ماسک خۆیاێان پێداپۆشیوێ قسەێ پێدەکەن. لەباسەکانی
 پێشووترماندا خستماننەپوو چلۆن ئەم چەشنە ئاویتەبوونەێ نیوان پەگەزێ بالا و
 نزم لەقازانجی نزمەکەدا کوێایی دیت.

نەتەوێ یان راستەر بێژین پەگەن، پەیوێستە بە خوێنەوێ نەوێک زمان. ئەوانەێ
 بڕوایان وایە دەتوانن تەنانەت سڵاخیەکانیش بکەن ئەلمانی ئەوێ دەبیێت لەپێشدا
 بەدووی فاکتەریێکدا بگەڕێن کە خوێنی ئەمانە بۆ ئەلمانی بگوێن، ئەمەش کاریکی
 ئەستەمە و ناکرێت تەنها بەتیکیەلۆکردنی ئەم نزمەنە لەگەڵ ئێمەێ ئەلمانی بالا
 نەبیێت، لەم کاتەدا دۆڕا و سەرکەوتوێ خوێنیاێان تیکەلۆ دەبیێت، بۆیە هەر بۆچوونیێک
 لەسەر ئەن بێمەایە بیێت بۆ بەئەلمانی کردنی گەل و پەگەزە نزمەکانی دیکە بە ئێمەێ
 ئەلمانی بالا ئەو ناپاکییە و لەدەولەت کراو.

دەبیێت زۆر بەو هەولە نەخوارزایە دووێمی پاشای ئەمسا دڵخۆش بێن کەسەری
 نەگرت، ئەگینا ئەنجامەکەێ توانەوێ ئەلمانی بوو لەنیو پەگەزە خوارەکاندا، بەوێ
 هەولی بە ئەلمانی کردنی ئەمساێ دەدا، بەم کارەش بۆماوێەکی زۆرتر تەمەنی
 ئەمساێ درێژ دەکردەوێ و نەیدەهێشت بڕوخێت. مەخابن ئەم چەشنە بانگەشە
 وێرانکاری لەو نیوێ نەتەوێیی خوارە ئەلمانیاێەشدا باوێ کە هەولەکانیاێان بەبڕوای
 خۆیاێان بۆ قازانکردنی نەتەوێ ئەلمانە، ئەمانە داوای سەپاندنی زمانی ئەلمانیاێان

دەکرد بەسەر گەلی پۆلەندی نزمدا و بەم کارەش دەیانویست گەلانی پۆژەهلات بکەنە ئەلمانی ، ئەمانە ئەوەیان لەمیریچوو بوویەوه که قازانجکردنی ئەم گەلانیە لەبەر ئەوەندی ئەلمانەکاندا نییە بەلکو زیانی بۆ پەرگەزی ئەلمانی دەبێت. ئەم گەلانیە لێرە بەدواوە بەزمانی ئێمە ئەلمانی بۆچوونە نامۆکانیان دەردەبەن و لە حەزی مانەوهی نەتەرەکه مان کەم دەکەنەرە.

لەیادەمە ئەو جولهکانە پووین لە ئەمریکا کرد وەک کەسایەتی ئەلمانی ئەمریکا وەری گرتن ئەوەک جولهکە، ئەمریکەکان ئەم کارەیان لەسەر هێمە هەژمارد. دەبێت ئەوانە بانیگەشە بەئەلمانی کردن دەکەن لەپێگەی سەپاندنی زمانەرە ئەوا لەپێبازی باوانمان لایاندراوە بەوهی باپیرانمان ئەلمانی بوونیان بەسەر زەویە چۆلکاندا دەسەپاند ئەوەک گەلانی نائەلمانی ، بەلام ئەوکاتە تێکەلاوی خوێنی بیانی بوون تاوانیان لەهەمبەر نەتەرەکه مان ئەنجامدا و خوێنی ژەهراوییان کردە جەستە ساغەکانمانەرە.

لە پوونکردنەوهی بۆچوون و تیۆریەکای پیشتر باسکراوەماندا بۆمان پوون دەبیتەرە که ئەمانە گرنگی پەرگەز وەک بێهەمەیک بۆ دیارخستنی هیزی داھینەرە و بەهاکان پشت کلک دەخات. هەمدیس پۆلی دەولەتیش لەبۆ پاراستنی پەرگەز و بالایی دیارناخات. ئەو پۆلەکی که دیارکەوتنی بە مەرجی بێهەرتی هەموو پیشکەوتنیک دادەنرێت. بە پشت گوێ خستنی بۆرجوازیەت لەبۆ گرنگی پەرگەز و پۆلی بنچینەیی دەولەت بوازی بۆ بۆچوونەکان تەرخان کردووە بۆ پەرەتکردنەوهی بوونی خودی دەولەتیش. بۆیە نایەکی بۆرجوازیەکان ناگرین پیش لەجەنگ کردن لەگەڵ مارکس خوازەکاندا خۆیان بە دۆراو دەزانن. دۆژمنەکی توانیویەتی خالی لاوازی هەمبەری بدۆژنەرە و بەو چەکی خۆی بەرەدەستی خستوو دژایەتی خۆی پێبکات.

پێرۆزترین کاری پارتی نوێ-لەبەر ئەوەی بەچەمکی پەرگەزەرەستی کاردەکات- ناساندنی پێناسەی دەولەت و دەست نیشان کردن پاساو و بیانووێکە بونیەتی. بێهەمە سەرەکی دەست پێکردن دانانی دەولەتە بە ئامراز ئەوەک ئارمانج. دواتریش دانانیەتی وەک مەرجێکی سەرەتایی لەبۆ دیارخستنی ژیاڕیەک که پێشیاوی مانەرە بێت. بەبێ ئەوەی خودی خۆی ژیاڕەرەوهی ئەم ژیاڕەش بێت

بەرستەرخۇزى ئەمەش بىرە دەپنە كەنتاتۇن پىششىقى بۇ ديار كەنتى ھېچ
ژايرىك بىكىن بىمى لەپىش چاۋگرتى رەگىزى بالا و تۈنەدار بۇ داهىنان و
دامەزاندنى ژايرى. دىتۈن پىش ديار كەنتى دىتۈن بەمانا كۇتاهاتنى رەگىزى
مۇقايەتى نايات گەر لەلايەن رەگىزى بالاۋە نۇنەرايەتى كرايىت. دامەزىنەرى
شارستانىتى نۇنەش بىت. چونكە نەبۈنى ئەم مەرچە بىگومان ماناى
داپوتانەۋى مۇقايەتى لە وزەى بەرگىرى و شىمانە و بەرەرى ئافراندى.

زەۋىن لەزەيەكى تىابەر سەرەتا بەشىۋەيەكى ئاسايە بەلام كە داى لەۋچەيەك
چى بىنەمايەكى ژايرى بۇ دەھىلىتەۋە؟ ھېچ شىتەك. بەلام گەر ھەندىك بۈنۈمۈرى
مۇزى سەرە رەگىزى بالا ماىۋە دەستەۋەستان ئاۋەستىت تارەكو سەرلەنۈى
ژايرەكە دەگەرتەۋە بارى جارانى. دىرۈك پىر لەجارىك ئەم نۇنەيەى بۇ
ديارخستۈىن بەۋى ئەۋ دىتۈنەتى بەدەست رەگىزى نۇمەۋىە پاش لە فەتارەتىكى
لەم چەشەنە چىتر ئاتۇنەت شارستانىتەكەى پۈنەت بىتەۋە.

كەۋاتە مەرچى سەرەكى مانەۋى گەلى بالا دىرۈستكردنى ھاۋەيەمانىتى نىيە لەژىر
ئاۋى دىتۈنەتا. بەنكو بەرەدارى خۇدى رەگەزە بالاكەيە.

ئەم بەرەنە لەرەگەزەكاندا شاردرائەتەۋە و ديارناكەۋ تارەكو ھاندەرنىكى
دەرەكىان نەبىت. ئەمەش دۇخى ئەلمانەكان بۈۋە پىش لەبۈۋن بە مەسىحى.
ئەۋانەشى دىلەن ئەلمانەكان لەۋ كاتەدا دىندەگەلىكى كىۋى بۈۋە ئەۋا ئەمانە جگە
گىزۈمىشك پۈچىك زىادتر ھىچى دىكە نىن. بەلام ھۇكارى ئەۋ نەختە دۈكەۋتەيان لە
دەست پراگەيشتىيان بە ژايرى بەھۋى دۇخى ئاۋو ھەۋى نىۋەگۈى باكور بۈۋە بەۋى
ھەلى دامەزاندنى ژايرى دەرەك پىداۋن. ئەمەش بەھۋى دەرەك گەشەكردنى وزە
داهىنەرانەكەيان بۈۋە. خۇنەگەر لەۋاچەكانى باشۇردا ئاكنجى بۈۋانە ئەۋا دەيان
تۈانى بەر لەزۇر گەلى دىكەى ۋەكو ئىگىرىك ژايرى بەھىز دابەزىنەن , لەرەنگەى
ديارخستىنى ئەۋ وزە داهىنەركارەى لەھەئاۋانداۋو.

پالفتەى دەقەخراۋە پۈۋەكانى پىشۈۋترمان ئەم بىنەمايەيە:

دىتۈن ئاۋەندىكە بۇ پراگەيشتەن بە ئامانچىكى ديارى كراۋ. ئامانچىشى پاراستىنى
ئەۋ كۈمەنە مۇقايە كەلەژىر سايەيدان, بەگىيان و بەرچەستەيى, سەرەيەك جۇدە
رەگەزىن, سەريارى دەستەبەربۈۋى ھۇكارەكانى گەشە بۇ ئەم دەستەيە لەنۈۋ سىۋى

ئەم دەۋلەتەدا. پېئويستە لەسەر دەۋەت بەپىلەي يەكەم گىرنگى بە پاراستنى ناۋەبۇكى
پەگەزچىتى بىدات، چۈن مانەۋى ئەم تايىبەت مەنىدانە لاي خۇزىمە دەپىتەمۇي
دىارخستنى گەشەي سىروشتى و ئازادانەي لاي تاكى پەگەزى بالاي نىۋولات.

ھەر دەۋلەتتە ئەم ئارمانجەي لەپىش چاۋ نەگىرت ئەۋا دامەزراۋەيەكى پىتوركاۋ و
دەزگايەكى ئاكاملە، ئىمەي نىشتىمان پەروەرى سۇسيالىستى دەپىت لەپىزگەي
بۇچۈۋى ئۆيىمانەۋە بۇ پوانىن لەجھان ئەۋ دەۋلەتەي چوارچىۋەيەكى پەگەزى
تايىبەتى ھەپىت بەجىا لە دەۋلەتەكانى دىكەي دابىن. ھەر دەۋلەتتە تۈۋاناي
پاراستنى لەخۇگرتۈۋان خۇي نەپىت ئەۋا بىۋاي مانەۋى بوۋى نىيە.

ئەۋ دەۋلەتەش ئىمە بە پەگەز پەرسىتەۋە بانگەشە بۇ دىارگەتتى دەمەپىنەركى
شەنخۈنى كىرەنە لەھەمبەر مانەۋى ئۆيىنەرانى پەگەزى سەرەتايى كە جھانى بە
ژىارىيەك لىۋان لىۋىكردۈۋە كە باشتىن و پىشپاۋىرتىنە بۇ مانەۋە. ئىمەش ۋەكو نارى
پەگەزان دەۋلەت بە دامەزراۋەيەكى زىندۈي دەستكەلەي گەلىكى زىندۈر دابىن. نىيە
دامەزراۋەيەك بىنەماكانى مانەۋە بۇ گەل دابىن دەكات و گەشە بە بەمەرەكانى بىدات.
بەلام ئەۋ دەۋلەتەي لەمۇۋا داخىرىكە بەسەرماندا دەيسەپىن بەرھەمى قىزىۋەتتىن
ھەلەي مۇۋاپىيەت. بى ئاگانىن لەۋى دژىەرانى بىزۋىتەۋەكەمان كاتىكى باش تەرخان
دەكەن لەۋ پۈكانەۋەي ئەم جولانەۋەيەمان، بەلام كۈا چاكسازى وىستان گۈي بە
ۋتەي دژىەرى ھاۋ نىشتەمانيان دەدەن؟ ھىچ گومانمان لەۋەش نىيە كە مەرامى ئەم
بىزۋىتەۋەيەمان بەبى پىكانى ۋەچەي نۆي تىپەپناكات و ئەۋانىش كارەكانمان
پىرۋدەكەن و بەگىنگىيەۋە لىي دەۋان.

ئەۋدەمەي زانىمان ئەركى دەۋلەت ھىشتەۋەي باشتىن تۈخەمەكانى پەگەزە و
كەشى گۈنجاۋ بۇ نەش و نەكارىنى بۇ جەدەستەبەر بوۋ. ئەۋا بەبى ھەۋلىكى زۇر
بۇمان پۈۋن دەپىتەۋە كە كارى دەۋلەت ھەر تەنھا چاككردى ۋەچە نىيە، بەلكو
دەپىت ۋەچە تازەداھاتۋان بەشۋەيەك پەروەردەبكات كە لەداھاتۋودا تۈۋان بەژدارىن
لە بەرزىكردنەۋەي ئاستى كۆمەلگە، ھەروەھا پىۋىستە ئىكەمىن ئارمانجى پەروەردە
پاراستنى تەندىروستى تاك بىت. ھەزى تەندىروست لە جەستەي ساغدايە،
چاربەجارىك لەم پىسايە لادەدرىت. لە پەگەزىكدا ھاۋلاتيانى بۇگەنمان كىرۈۋە ئاسان

نییه تاکنیک دیارکهوئیت خاومنی تایبیت مەندی و شیوازی بیرکردنەوی قورس و باشتربیت لەهەموان. خوئەگەر کەسینکی لەم چەشنەش دیارکهوئیت ئەوا سەرکەوتنی نامسوگرە بەئکو پێژەییە، چون یام ئەوەتا تاکە خراپ بووەکان لی ناگەن یام هەرتا حەزە لاوازەکیان توانای دەست راگەشتنی بە دالە بەرز فەرکە نییه.

همر دوهولہ تیکی پرگمزی حسست بھم کہ تواریبہ بکات، تمہا لہرنگی بہ کارمینانی زانست لای سہرادران قایل نابیتن بہلکی موعاودہ لای مؤرکردنی نہ تمودہ دہدات بہ جہستہ ی ساغ، لیروہدا فیئرکردن لہبری شوہی نارمانجی سہرہکی پیگہیانندی خور پھوشٹ بیت گمشہ بہمیزی حہز و توانای بریاردان دہدات، بہ لام فیئرکردن بہ چہمکہ راستہ قینہکے یلہی دوہومی گرتوہہ۔

ھەر دەلەتەك بىمەرىپت رەگەزى يىتت ئەوا دەپىت ئەم بىنەمايانەي تىنەپىت:

كەسايەتى ساغ، ئاكارجوان و خواست بەهيز، نەترس، باشتىن نەنجامى
كۆمەلگەيە، پۇشنىرە، كەسنى كەم ئەندام جا تواناي ژىرىكەي ھەرچەندەيىت لەم
دەولەتەدا جىگەي نابىتەرە. گەلىكى پەرلە زاناي پۇخل بوولەجەستەرە،
خاۋزىستىشيان لاۋازە، داۋاي ناشتى ۋرە پوۋخىن دەكەن. ھەرگەلىك نەمەيىت
خۇرەۋشتى ناگاتە ئاسمان و تەننەت ناشتوانىت مانەۋەي خۇي لەسەر زەۋى
بەلمەنىيت. ئەۋ تىكۋشانەي قەۋدەر بەسەر ئىمەي مەۋقەدا دەيچەسپىنىت زۆر بەكى
شكست چارەنوسىكىي لەش ساغانە. كەسى دۇۋا ھەمىشە بەپنى زانىارە
سەنۋەدەرەكانى خۇي بىرسارى ناتەندروسەت دەدات بەجۇرۇك پىشياۋى بەزەيى
يىداھاتنەرەيىت.

دېښت تاراندېك گونجاوي لهنيوان بهرجهسته و ههسته كاندا دهسته بهرښت.

ئۇلۇشەي دورۇچارى گەپى بويۇتتەمە بۇنمونه ھەرگىز جوانى و پەمۇنقى ھەندى بۇناگەپتەمە. جوانترىن نمۇنەش بۇجوانى دەرخستەن ئۇلۇ بەراوردەمە كە گرەكەكان ئىنجاميان داۋە بەمەى جوانى لەشيان بە درەوشانەمەى گيانەكان و بالايى دەرۋون لەقەلم داۋە.

گرنگی دان به بهمیزکردنی جهسته لولاتی ږمگه زېره ستیدا کاری تاک نییه، له
بامه تاناش نییه که بگرته ووهو نو بامه تی سهره تای دمارکو تن، چون نهه کاری

سەرەكى دەولەتە بەھۇي بۈۈنى پەيۋەندى پەيۋەندە بە چاڭكاسزى پەڭگەزى ئەۋگەلەي دەولەت نوۋىنەرايمەتى دەكات و دەپپارزىت.

دەپنەت دەولەتى پەڭگەزى پەيۋەندەستى لە پەۋتى پەروەردەيدا سوۋد لەۋ پەندە خۇرەلەتتە ۋەرىگەرت كە دەلەت: فېرگەردن لەمەندالېدا ۋەكو ھەلگۈلېنى سەر بەرد ۋە ھايە، بەجۇرئە ھەر لەمەندالېۋە گەنگى بە پېڭەيانەندى پەڭگەزى دەۋرەت، ئەمەش پېۋىستى بە ئاراستەكەردنى دېكەكانە بە ئاراستەيەكى كەردارەكى لە چۈرچىۋەي گەنگى دان بە مەندالەكانيان لەۋ ئەۋەي بەباشترىن و خاسترىن دۇخدا گەۋرەين و گەشەگەن.

لەۋەولەتى پەڭگەزى پەيۋەندەستى لەسەر خۇيەندەگە و پەروەردە كاتىكى تەۋاۋ بۇ ۋەرزىشى جەستەيى دابىن. لەم پۇڭگارەماندا خۇيەندەگەكان ھەفتانە دوو كاترۇمىر تەرخان دەكەن بۇ يارى جيانلاستىك و ئامادەبۈۋنى خۇيەندەكار خۇبەخشانەيە، بەراستى ئەمە ھەلەيە؛ چۈن بەزىادەكەردنى كاتەكان بۇ ۋەرزىشى جەستەيى ئەۋكات ھەم جەستە و ھەمىش ئاۋەز ساخ دەبى و گەشەدەكات. نايىت ھېچ پۇڭئەك بەسەر گەنجىكە تېپەپېنرەت بەبى ئەۋەي دوو كاترۇمىر ۋەرزىش بەكات، جا ھەر جۇر و چىيەك بىت، كاترۇمىرئەك بەيانيان و كاترۇمىرئەكەش شىۋان. ھاۋچەرخان ۋەرزىشى شەپەبۇكسىيان ئاۋناۋە ۋەرزىشى كەسانى كىۋى و گەمەزەكان! ئەۋەنى ھەزىان لەم چەشەنە ۋەرزىشەيە زۇرئەبازى و شەشپىركارى دەخەنە پىزى ھەنەرەۋە. ئەم تازە خوزانە نازان كە شەپەبۇكس گيانى تېكۇشان گەشەپېندەدا لەمەنەۋەيەۋە نەش و نەما بە ئاۋەز دەبەخشىت و جەستەيش زۇر بەھىز دەكات لەكاتىكەدا ھېچ لەدەست نادەرت. ئايا باشتر نىيە دوو دوۋم لەبى پەنەبەردەنە بەر دەپانچە و تېغ پەنا بېنە بەر قۇل و بازوۋىيان لەۋ شەپەكەردن؟ ئەۋ كەسەي سۈرە لەسەر ۋەرگەتەنەۋەي شىكۈمەندى و مەزنى خۇي ئامادەي بەكارھىنانى بازۋەكانىيەتى لەۋ بەرپەچەندەۋەي دوۋم لەبى ئەۋەي پەنا بباتە بەر نىزىكتىن ھەيەخانە. گومان لەۋەدا نىيە بەناۋ ئاشتى خوازان ئەم بىنەمايەيان لا پۈۋچەلە، بەلام كۈا دەۋەلتى نەتەۋەيى گەنگى بە ناپازىي ئەمانە دەدات! دەۋلەت لەم كاتەدا ئەركى پەروەردەكەردنى ۋەجەيەكى ئاشتى خواز نىيە بەۋەي بى كۇت و مەرج خۇي بات بەدەستى ئەيارەۋە. دەۋلەت نايىت پەڭگەزى ئىيەي ئەلمانى بە كەس گەلەكى ھاۋشىۋەي بۇرۇۋا خۇبەپىز زانەكان و ژنە قەيرەكان

مۆرىكات، بەلكو دەولەت ئىركى پەرورەشيار كىردنى زەلام گەلىكە نەترىس و سەركىش
بىن و ئافرىت گەلىكىش لەخۆدەگىرىت ئامادەى ناساندنى نىشتەمانەكەيان بىن بە
خستەنەوەى وەچەگەلىكى پاستەقىنە.

گەر چىنە بالاكانى ولات لەتمىشت سەرقال بوونيان بە وانەخوئىندن و بەدەست
مىنانى بىروانامەو سەرقالى وەرژى جەستەمىش بوونايە ، گەر لەتمىشت سەماوە
بۆكىنىيان بىردايە، ئەو سەركىز ناپاكان نەيان دەتوانى ئاگرى بەناو شۆرش
لەئەلمانىا وەرىدەن، ئەم شۆرشە بەهۆى سەركەوتنىمەو قەردارى دندەرانى نىيە بەلكو
بەهۆى ترسنۆكى و بى تەوانايى دەستەلەندەرانى ئەوكاتى ئەلمانىاوە سەركەوتنى بۆ
نوسرايوو. ئەمانە بە بەكارهينانى چەكى بۆچوون پووبەرووى فېشەك وەستانەو!
قاوقىز و نەرنەپ بەسەر چىنە بالاكانى ولاتدا سەركەوت؟ چونكە دامەزراوە
زانستەكان لەشەوەى پەيمانگاكان هېچ پياوئىكى پاستەقىنەيان پىنەگەياندووە بەلكو
تەنھا پزىشك و مامۇستا و كىمياگەر و ياسانى لىوەبەر هاتووە، كەنەمانە و
پىاو بوونىش دوومانائى لىك جوودان، پەنگە بشتوانرىت لەيەكتەدا كۆبىرىنەو بەلام
لەبار گەلىكى نازاوەدا دەبىت (لەم هەرنەمەى ئىمەشدا بەئەفسوس و خەمەو دەلىلم:
زانكۆ بووئە لانكەى نەزانان، بىشەى پزىشەكان، بىشەكى گەمژەكان، واتاى
وەرگىرتنى جلى بىروانامە و پۆشىنى لەدەرەوئە بەرووتى !!! خىانەت كىردنى گەرەبە
لەبچووك ، گالته جارى بچووك بە گەرە!! لەبارىردنى ئاوەزى خوئىندكارە زىرەكەكان
و ناشتنى هەموو بىرۆكەكانىانە لەنىو كۆپىكى بىكىل و وندا !! واتاى غەمبار كىردنى
قوتايە زۆر لە مامۇستانازا و هۆشيارەكانە!! واتاى كوشتنى هەموو ئەم حەز و
خواست و وىستراوئە كە خوئىندكار بەر لەوەى بىتە زانكۆ بۆى دروست دەبىت!!
واتاى دەرگىردن يان كېتكىردنى دەنگى پاستىبۆزى و ژىرانە هەندىك لەمامۇستا
داناكانە، واتاى سەفۆركردن و پىداكەندنى ئەقلەپۆشتەكانە !! واتاى داپووتانى
نىنتىمايە لەنەتەو !! واتاى فېركىردنى تاكە بۆلرۆشتنى خاكەكى بە پاسپۆرتى
ولاتىكى بىنگانەى كورد كۆر !! واتاى قەدەغەكردنى پۆشىنى جلى كوردىە !! واتاى
ناچار كىردنى فېرخاوانە بۆ كەركردن بە خاك و نەتەو نىشتەمان و دواترىش بەخوا
!!!-وەرگىن).

پەرۋەرد پەرچوۋ ئانا فرىنىيەت، ئەرەبى خۇي ترسنۇك بىت پەرۋەردە بەمىز و پىنشىنگى ئاخاب. بەلام ھەمدىس غىرەت و چاۋنەترسى بەكلىكى خاۋەنەكەى نايات گەر بەجۋانى پەرۋەردى جەستەيى و ئاۋەزى نەكرىت. دامەزۋە سەربازىيەكانمان زۇر بەجۋانى ئەمەيان بۇ پوۋن بوۋەتەرە و لەسايەيدا كاريان كىردوۋە، بەمەش تۋانرا سوپايەكى زۇر بەمىز و چاۋنەترس لەبۇ پاراستنى خاك و نەتەرەكەمان دابمەزىرت. دىتمان چلۇن لە ھاۋىنى ۱۹۱۴ دا پىنشىمەرگەكانى ئلمانىا ھەر شتىك دەھاتە رىنگەيان دەيان مالى و بە ھەنگە و پەلمەۋە بەپىرى مەرگەرە دەچوۋن بەشىۋەيەك دوزمن واى ھەست دەرگىر بۇ ئاھەنگى بوۋك گۋاستنەۋە دەپۇن واپەلەيانە! ئەم تەمانە بەخۇبوۋنە بەرەمەى پەرۋەردەيەكى جەستەيى ۋەھايە كە كەسايەتى سىرۇك گەشەپىندەتات و بەرەكەكانى دياردەخات، بەتايىبەت گىياني تىنكۇشان و نەبەردى.

لەمپۇشدا ئەم رەگەزەمان كە دۇشداماۋى بى' دەستەلاتى يە، نەقۇمبجوى كۆت و بەندىيە، پىتقى بەم باۋەپ بەخۇبوۋنە ھەيە! دەۋلەتى رەگەزى ھەلدەستىت بە پەرۋەردەكردنى تازە پىاكەتۋان لەسەر بىنەماي قايل كىردىيان بەۋەى ئەم رەگەزەى ئىمە لەرانى دىكە بالاترە و سەرگەۋتوۋ تىرىشە، ھەناۋى پىر دەرگىت لە نەتەرەيى بوۋن و داھاتوۋيەكى باشتر بۆرەگەز و نەتەرە پاقرەكەى. ھىچ كەس وانەكات كە نەركى دەۋلەتى رەگەزپەرەستى ئاسان بىت، نەخىر بەلكو بەھۇى شكىست خواردىنى دەۋلەتەكەمانەۋە چەندان ھىندەى جارانى كاتى جەنگ ئەم نەركە قورستر بوۋەتەرە.

گىرنگى دانى دەۋلەتى رەگەز پەرەست بە تاكەكان تەمنا تانەكاتانە ئىيە كە خوۋىندكار و لەسەر بۇردى پۆلكە بۇى بىنوسىرتەرە و ھەستى بچولنىندىرت ، نا، بەلكو تاۋەكو ئەم كەسە لەزىياندا مايت پىتقى بە پەرۋەردەبىيىنە. بىنگومانىن لەۋەى ھەنوكە دەۋلەت نەيتۋانىۋە نەركە پەرۋەردەيەكەكانى خۇي برەۋپىندەت بۇ گۆشەكردنى تاك گەلىك كە رەگەزى ئلمانى لەسەرۋى ھەموو شتىكەۋە بىيىن.

بەلام مەخاۋىن لەم پۇدا لاۋانى ئىمە كەۋتۋونەتە داۋى خراپەكارىەكانى تەلەى جۈۋلەكە و ماركس خۋازانەرە و كەس شك نابەيت لەرنگەى پىنشىناركردن و چەسپاندنى شىۋە پەرۋەردەى كارى ئاكارى و جەستەيى بەرپەرچى ئەم شالۋە گلاۋە بىداتەرە.

پنويسته له سر ده لټې په گڼ پوره ست هم نمرکی پوره درکړنه به دامه زراړه
 سر به خوځانې بسپړنې، چون د بڼت پوره درې جهستې له پيشې همو
 نه جامد راوه کاني دیکه مویت، له قوڼاغی ناماده پیدا گمنجان بؤ خزمه تی سربازی
 رانه مینرین و پاش له تهل بوونی گمنجان بؤ نیو سربازگه و سویا نمرکی
 فیرکردنی تازه به سر بازبوو له ستو ناگرنت بهوی چون رېبکات و چون چونی
 چک هلبگرنت و راست و چه پ بکات..... داواشی لیناکات پره به توانا
 جهسته ییبه کانی بدات؛ چونکه پیشتر هم کاره ی نه جام داوه و تنها به دره وای
 گره که. به لکو نه و وکو په یمان گایه کی بالای نه ته ووی و هاده بڼت، بهی نمره ی
 ده ست له نامانجی رسته قینه ش هلبگرنت که سوپای کون هه یبوو: ناماده کردنی که س
 گه لیک بؤ سوپا که نیشتمان شانازیان پڼوه بکات. تنها سوپا سرباز ناماده ناکات بؤ
 گوږایه لی کردنی فرمانی سرووی خو ی به لکو هازری دهکات بؤ بوون به بالاده ست
 له سر بنه مای بڼه نگی و چاوپوشیش له و سته مانه بکات که خو ی نه جامی ددات
 له رڼگه ی هنگاونان بؤ گیشتن به نامانجه که ی. سرباز پاش له و ی دوا پوژي
 خزمه تی سربازی ته و او دهکات دوو پروانامه ی پڼده دریت: به لگه ی هاو لاتی بوون،
 که ماف ده ستکه وتنی نیش و کاری پڼده دریت، به لگه ی له ش ساغی و ته ندروستباری
 که پیشیای و اوسه رگیریه.

دو لټې په گڼ پوره ستی له سر هه مان به رنامه ش شافره ت گوش دهکات،
 پوره درې کچان بؤ ناماده کردنیانه بؤ نمر پو لټی که ده بڼت بیگین پاش له و ی
 دهنه دایک.

پاش له پوره درې هاو لاتی په گڼی به پوره دره کردنیکی جهسته یی نه وکات
 نوره ی پوره دره کردنی ټاکاری دیت.

گومان له وده انیبه نمره ی گرتی به شیري هیچ نایبات له یی، مگر مرگ.
 خو په رست هر خود په رسته و نمونه ییش هر نمونه ییبه، له نیوان نه و و هوشدا
 هزارن چه شنه خووی دیکه ده بینن که سر به هیچ بار و به ریه ک نین. تاوانکار هر
 له خو رسکیه و تاوانبار، زوریک له پیاو خراپان ده توانرنت تاراده یه ک چاک بکرن بؤ
 که لک به خشین به نه ته وکه یان. هندیک له وانه ی خلیچک و گه حو لن په رنکه پوژنک بڼت

بېنه مەترسى گەر بەجوانى پەرورده نەكرىن. زۆرچار لە فرەوئىزى بىزار دەبووين، ئەمە خوويەكى باوى نەتەركەمانە و پىويستە دەستى لى ھەلبەگىرەت، لەرنگەى گۆرپىنى شىناوى پەرورده كەردنەوه. سەر كەردە سەربازى كەمانەن بەھۆى دەم شەرى و زۆر بلىنەوه نەيان دەتوانى بەناسانى زانىيارى سەربازى مەترسیدارەكان لە سىخووانى دووژمن بشارنەوه! بەلام ناخۆ پىش لەجەنگ ئىمەى ئەلمانى لەسەر بىدەنگى پانەھاتبووين؟ ئايا پانەھاتبووين لە قىز كەردنەوه لەزۆر بلىنى لە فېرگە و كارخانە و دامەزراوەكانى دەولەتدا؟ ئايا ھەمىشە دوو پووى و فرەوئىزىمان بە پاستگۆى ناخى دلمان دانەمانەوه و بىدەنگىش بە بوغز و قىنە؟ ئايا بەراست پەروردهكارانى ئىمە بىريان لەوه كەردبووه كە فرە وئىزى گەورەترىن خەوشى ديارە، بەراستى بىدەنگى تايبەت مەندى ھەوانەس مۆركى پياووتى پاستەقىنەيان ھەس؟

پەرورەشياران گرنگى ئەوتۆيان بەم لایەنە نەداوه، گەر نەختىك بە ژىرىەوه بىريان بەكردايەتەرە ئەوا دەيانزانى ۹۰٪ ى ئارىشەكانى بوھتان و لەپشتە ملەقسەكردن و تانە و تەشەى نابەجى ھۆكارەكەى فرەوئىزىيان زۆر بلىنە، پىشەسازيان دووچارى شكست و زيان دەبنە؟ چون فرەوئىز و زمان نەگىراوان نەئىنەكانى ئەبەخشەنەوه، تەنەنەت نامادەكارى سەربازى كەمانەش دووچارى نەھامەتەكانى فرەوئىزى بېويەوه، بەرئەنجامەكەشى شكست خواردن بوو لەچەندىن شەپ گەلىك كەمەزاران سەربازى نەبەردى بىدەنگ بوون بەقوربانى ئەو چەند زۆر بلى و دەم ئەوەستاوانەى لەوئىدابوون، نابىت ئەوه لەبىركەين كە بۆ گۆرپىنى ھەر چەشنە خوو و پەوشتىك دەبىت لەمنداڵەوه دەست و برد بەكەين و ھەولى گۆرپىنى بدەين، ئەمەش لەرنگەى پەروردهكەى ئاراستەكراوى نەتەويى پووتەرە بەرجەستە دەبىت، دار بە تەرى زووتر و باشتەر دەچىمىنى، ئەو شىوہەى كە مەبەستتە لى وەبەرھەم دىنى، بۆ پەروردهكەردنىش پىويستەمان بە بوونى دايك و باوكى باشە ئەوجا فېرگەى بەمىز و بەجۆشە، دەبىت ھەموان ئەوه باش بزانن ئەو منداڵەى حەزى لەپشتەملە قسە و تنى ھەيە بە ھاو لەكانى ئەوا ئەگەر لەسەر پىنگەكەى لانەبىرئ ئەركات بەناپاكى كردن لە ھاوالانى و دواترىش نەتەرە و پەگەزەكەى كۆتايى پىندىت. گەر ھەندىك گەمژە بېروايان وایە ئەم چەشنە دوو پووى و زمان پىسە كارىكى گونجاوہ بۆ سىخوپی كردن بەسەر ھەندىك

لهماوړيگانې دیکهیموه ئهوا یا باش بزانیت که دهرتهجمای بهردوام بوون لهسر هم کاره ناپاکي کردن و بی نیتیمایي بوونی کسی دووږوه بؤ هه موو شتیک. لهم پؤدا پهروردهی ئاکار له فیزیکهکانی دوهلتهدا جی دهستی دیار نییه، بهلام دوهلتهی پهگهزی بهتواوهتی گرنگی پندهدات، هه موو تاکیک لهسر بهنمای پیندهنگی و نهینی پاریزی و پوهشت جوانی پهرورده دمکرت، لهگهل بی دهنگی نواندن لهکاتی ئیش و نازاردا، چون هم خو و پوهشته لهداهاتوودا دهیانکاته سهربازکی خوراکری ئاسان خوږهدهستموه نهداو، ئهو سهربازهی بهم شیویه پهرورده بکرت دوتوانیت لهسهخترین و ناخوټرین دؤخکاندا ئهرکهکانی خوۍ جینهجی بکات.

له دوهلتهی پهگهزچیتی دا پهرورده کاری بریتی دهییت له گهشهپندانی هینزی خوازویست و گیانی بهرموینشموهچوون و بهرنگاربوونهوهی بهرپرسیاریتیهکان. لهپینشاندا هیزی ولات به بنهمای ((خاستر واسه فرماندار فرمان بکات لهکارکردندا نهوک هیچ فرمانیک نهکات)) کاریان دمکرد، لهم پؤشدا ناچارین گهنجان و تازهپیاکهوتوانمان بهشیویهکی وهما تیگیهینن که زیندهق چوویی له هلگرتنی بهرپرسیاریتی هوکاري شکستهکی ۱۹۱۸ بوو. له سهرماوهرزی سالی ۱۹۱۸ دا هه موو دهستهلاتردان رایان دمکرد له وهرگرتن و هلگرتنی بهرپرسیاریتی، همر له فرماند سهرماوه تا فرمانده بچووکهکان. لهم پؤدا بههوی نهبوونی هیزویستهوه لههمبهر دوژمندا لاوازیوینه نهوک بههوی نهبوونی چهکی جهنگینهوه. هیچ فرماندهیهکی سهربازی نهیگوت: ((تاووکو ۵۱٪ سهرکوتن بهدهست نهمینم ههنگاوینکی شیتانه نانینم))؟ هم شیوه بیرکردنمویه به پوانگهی ۵۱٪ ی بزمان پوون دمکاتهوه کهچی لهپشت فهتارهتی شکستهکی ئهلمانای ۱۹۱۸ بووه. ههرکسینک چاوه نواری ئهویه قهوهمر سهرکوتنی بؤ دهستهبهر بکات ئهوا هم کسه دوايين کس دهییت که چاره نو سینکی مافی خوډهرکیشانی بؤ دهستهبهر بکات، دوا کسیش دهییت که دوهلته پشته پیندهبهستیت.

لهراستیدا نهبوونی ئیراده یان خوازویست و بالایی گوشهگیری و ئاسانی هملهانن لههلگرتنی بهرپرسیاریتیهکان سهرچاوهکی نهشیایو جوری پهروردمکهیان لهبنهپهتروهو نههمش نههامهتیوکهی لای نهوکسهانه بهزهبر و کوشندهتره که

دەستەلەت دەگرنە دەست وەك لە كەسانی بى دەستەلەت، لەراستیدا دەولەتى نەتەرەى بەباشى ئەم پىشنيارە پىش چاۋ دەگرت كە، ھۆكارىكە دەتوانرنت بەگربخىرت لەبۇ پزگاركردى نەتەرەى ئەلمانى لە ھۆكارەكانى لاۋزبۈونى ئىرادە كە فاكتەرى شكىستەكى ئەلمانیا بوو.

لەدەولەتى پەگەزپەرەستیدا سى چەشنە پىداچوونەۋە و چاكسازى لەپەپرەۋى فېركارىدا ئەنجام دەدرنت، لەم دۆخانەدا:

يەكەم: پەپرەۋى پەرورەدە و فېركردنى ئەمۇ فېرخاۋاز ماندوۋ دەكات و مېشكىان بە زانىارى بى كەك ئەئاخنىت، زۆر ئابات خوئندكار ھەمو زانىارە پىدراۋەكانى لەپرەچىتەۋە؟ خۆئەگەر شتىكى كەمىشى لەياد مایەرە ئەوا بەتئەپرەۋونى كاتىكى كەم لەيادگەى دەسپرتەۋە يان لەكاتى گرتنە دەستى ھەر ئىشىكدا كەلكى لى ئابىنت.

لايەنگرانى ئەم چەشنە يەۋكەيە دەبىژن: ئەم چەشنە زانىارىانە خوئندكار بەتواناترەدەكات لەرنگەى بەمىزكردى تواناى فېرېۋون و داكردى زانىارى لە يادگەيدا. ئەم چەشنە بەرگرى لىكرەنە تا ئاستىك مەيەى پى قايىل بوونە، بەلام شەۋلى فراۋانى زانىارى مېشكى خوئندكار پرەدەكات و ھەمىشە بەماندوۋى دەپىلئەتەرە و تواناى زۆر ھەرگرتنى زانىارى لەدەست دەدات، سەرئەنجام تواناى بىركردنەۋى ئامىنت. لەدەولەتى پەگەزىدا دەولەت سوۋد لەھەر كەسىك ۋەردەگرت كەئامادەى بەخشىنەۋى زانىارى تەندروست بىت.

جاریەجاریك دەم پەرسى: كەلكى چىيە فېرېۋونى زمانىكى نامۇ بەزۆرىنت و لەچەند ملیۋن كەسىك كەدەيخوئىن تەنھا چەند ھەزارىكىان كەلى لى بېين، ئەوانى دىكە ئازانن باس لەچى دەكات و مەبەستى چىيە و بۇچىش نوسراۋە؟

باشتر ئىيە كاتە تەرخان كراۋەكان بۇ فېرېۋونى زمانى بىانى بۇ ۋەرزى تەرخان بەكەين و فېرېۋون و يادگرتنى فەرنسى و ئىنگلىزى و ئىسپانىش بە خۆبەخشانەبىت؟ دەولەتى نەتەرەى پىۋىستە لەسەرى ئەم شىۋاۋى فېرېۋونەۋى ئىستا بگۆرىنت، ئەۋكاتەى باس لە پوۋداۋىكى مېژۋى دەكرنت فېرخاۋاز ھىچى لى تىناكات جگەلە ناۋى پالەۋان و شوئىنى پوۋدا و بەرۋارەكەى بەبى گەيشتن بە مەرامى نوسىنەكەى. لە

كۆن و ئىستاشماندا كەم شارەزايىمان لە بواری مێژوودا ھۆكاری شكستی پاميارىتى
دەرەكيمان بوو؟ چونكە ئەو سەرکردەيەى دەولەت ھىچ ئاشنای ھووداو و پەوتى
مێژووى نەتەرەكەى نەبوو، بێت ئەو ھىچ كات ناتوانىست بەسەر ئارىشە
نۆنەتەرەكەى كاندە زالبىت. تەنەت ئەندامانى پەرلەمانىش زۆر بى سەرۆبەز و
كەس لىيان تىناگات، بەتايبەت ئەوكاتەى باس لە مێژوو دەرگىت ئۆزىنەيان بىدەنگ
دەبن و ھىچى لىنازان و خۆيان دەرەكەى بەھۆى نەزانى و ئاشنا نەبونیانەرە بە
مێژوو يام دىروكى نەتەرەيى.

مەبەست لەخویندنى مێژوو ئاشنابوون بەپراىدوو نىيە بەتەنھا بەلكو پەندەرەگرتنە
لەپراىدوو بۆ دووبارە نەكردنەوى ئەو ھەلەنەى پىشتەر ئەنجام دراو. مێژوو ھەك
ئەوى ھاوالاتى دەبىت ئاشنای بىت كارلىكى ئەو ھاكتەرەنە دەخاتەرەو كەھۆكاری
دیاركەوتنى ھووداوھەكان. دەولەتى پەرگەزى مێژوو دەرگاتە ئامرازىك بۆ زامەكردنى
داماتوويەكى باشتەر بۆ نەتەرەى ئەلمانى، دەولەتى پەرگەزى كار بۆ ديارى كردنى
خویندند و فېرەوونى مێژوويەكى گشتىندراو دەرگات كە تىیدا گرنكى پەرگەزى لە
پىشەنگەبىت.

دوھەم: پەپرەوى پەرەورە و فېرەكردن لەمەژدا زۆر بەجوانىەرە گرنكى دەرگاتە
كىمىا و بىركارى و زىندەھەرزانى، بەراستى بۆخۆم ناتوانم لەم سەرەمەدا ئەم
زانستەنە پەت بەكەمەرە بەلام ھەمەدیس زىندەپۆيى كردن لەخویندنىان پەت دەرەكەمەرە،
چون لەم كاتەدا وانە گەلىكى ھەكو جیوگرافىا و وىژە و مێژوو كەزۆر گرننگ كەمەرە
بايەخيان پىدەدرىت ھەك لە زانستە پروتەكان، خۆنەگەر بىركارى و كىمىا و زىندەھەزانى
خویندرا ئەو لەدەولەتى نەتەرەيىدا بەشێوھەك دەخوینددرىت كە فېرەخواز بەتەرەوھەتى
خۆى بۆ يەك چەشنە زانست تەرەخان دەرگات و بەتەرەوھەتى ئاشنای دەبىت.

مێژوو نووسان زىندە پەرەيان كرىدە لە باسكردنى پالەوانىتى پاشا و كەسانى
بەناوبانگى سەرکردەى سەربازى، زۆر بەكەمەيش باسيان لەسەرکردەكانى گەل ياخود
پالەوانانى گەل كەردووە، ئەم كەم باسكردنە دەبىت دەولەتى پەرگەزىتى بەجوانى پەرى
بكاتەرە و گرنكى ئەم چەشنە سەرکردانە دياربخت لەپۆلگىرەنيان لە پونيات نانى
دەولەت و پاراستنى ژباىرەكەى.

سینیم: دەبىت دەۋلەتى رەگەز خوازىدا ھەلى گەرە پىشانىدە نەتەرە بە
 پەرەدە و فېرکردن بدرىت. مىژۋى گىشتىرى و مىژۋى ژىارىەكان دەبىت پىنگە
 ھەم ئاراستىيە بىگىن. ھەر داهىنەرىك كارىۋ نەتەرە نەكات لە دەۋلەتى نەتەرەيىدا
 مىژۋ نووس بە پالەۋانى ناداتە قەلەم. لەم كاتە و لەم دەۋلەتەدا پىنۋىستە پوۋناكى
 تەۋا بخىتەسەر دەستەھات و داهىنراۋى گەلەكەمان بۆنەۋى ھەست بە سەرۋەرى و
 شىكۈمەندى خۆى بىكات. بۆنەۋى ئەو كەسانەشى پەيمانگا تەۋادەكەن دواتر ۋەكو
 ئەلمانىيەكى نەتەرەيى و بە شانازىيەۋە كار بۇ پىشخستنى سەرۋەرىەكانى پابردۋى
 نەتەرەيى ئەلمان بىكات.

دەۋلەتى رەگەزپەرەستىدا دەبىت مامۇستاكەن ئەۋە لەمىشكى خويندكاراندا
 بچەسپىنن كە ھىچ ھاۋلاتىيەكى ئەلمانى ماقى شانازى بەخۋە كەرنى نىيە گەر ھەندىك
 بىنەالىت لەنايەكسانى و لە نەبۋىندا دەرلىنەۋە. بەرام ئەۋكاتەى دادپەرۋەرى
 كۆمەلەيتى پەسەند دەرەنئەتەرە ئەۋا لەم كاتە بەدۋاۋە ھەموو ھاۋلاتيان بېۋاى
 پتەۋيان بە چارەنوسىنەۋى نىشتەمان دەبىت.

ئەۋدەمەى لەئاۋەزى گەنجانى ۋلاتدا يىۋكەى رەگەزپەرەستى گەشەپىندەدرىت
 ئەۋكات دەۋلەتى نەتەرەيى دەگاتە لوتكە و تىۋپكى ئامانچەكانى خۆى. بەجۋىك لەم
 كاتەدا ھىچ گەنجىك نامادەى خويندن و كات كوشتن نايىت گەر نەزانىت بەراستى ئەم
 خويندەنى كارىگەر دەبىت بۇ پىشخستنى بارى ژىارى نەتەرەكەى.

نازيچيتي

دەۋلەت و يېڭىياندنى بىرلەشتۈرۈش

لەبەشى پىشۋورتدا مېلەگىرگەكانى چاڭسازى پىۋىست لەسەر دەۋلەتى بەگەزپەرەستىمان پوون كىردەۋ، ۋەك چۈن پارتەكەمان لىتى گەيشتىۋو لەۋارى پەرۋەردە ۋە فېرگىرندە. لەم بەشەدا گەرەككە ئەۋە پوون بىكەمەۋە كەدەۋلەت چۈن دەتوانىت بىرلەشتۈرۈش پالڧتە گەشەپىندەت.

لەم پۇرگەرەماندا زۆر بەگىمى ئامادەگى كەسىتتى قورسايى بۇ دادەنرىت. تەنھا ۋەچەكانى ساماندار ۋە خانەدار ۋە گەرەپپاۋان ئامادەن بۇخوئىندىن بچنە زانكۇ ۋە پەيمانگاكان. زۆر بە دەگەن دەبىنى كۆپى كشتىارنك بېيتە خوئىندىكارى زانكۇ. گەر ھاتتو تياشدا سەرگەموت دەۋازەكانى پىشى بۇى نابنە رىككەوت بۇ ئامادەكردنى لەبۇ بەدەست ھىنانى پلەى بەرچاۋى پىشكەموتن، لەبەرئەۋى بەزۇرى پلانى خوئىن تايىبەت كراۋە بۇ سەرخستنى كۆپ ۋەچەى ۋەزىر ۋە گزىر ۋە گەرەدزانى دەستەلاتدار ۋە سەرگىرە خوئىنمىزەكانى راميارچى ۋە كوپانى فەرماندار ۋە گەرەسەرگىرەكانى تۆپ مۇۋقچى. لەم پۇدا تەنھا لەمۇنەردا بەرەكان بەيەكسانى دياردەكەۋىت. دەستى كەسى لەپىشت نابى. ژىرى خۇتى گەرەك دەبى، لەم ۋارەدا سەربارى خوئىندىن بەلام ھەستى خۇش ۋىستنى بەرەكەش پىشماۋى گىرنگن. لەبۇ كەسىك گەر مەيلى بىت

بەھرەكانى ۋە پېتىش بىخات. بەلەم سەرۋەت و ئاۋىبانگى باب و داك لىزەكانى قىمەتى نىيە، تواناي چارەكردنى دەردى خويىندكارى نىيە.

من نامەۋىت بىژم: خويىندنى بالآ و پىسپۇرى لەبۇ ھەموان دەستەبەربى بەناسانى، بىژاردەى گەل لەم پۇدا بوۋەتە ئەدگارى كۆمەل، خۇى دەسەلمىنى دەسەپىنى ۋەدەنەخشىنى، چون ئەۋەى بەدەستى دىنى بەرھەمى ئەنجامدانى ھاسەرگىرى ژىرى و زانست خوازىيە. دەتوانىن. بەبى ھىچ گومانىك، كەسىكى ئاسايى يان ئاۋەز ئاۋەندى پىنگەيەنن لەبۇ ۋەرگرتنى كۆمەلە زانبارىيەك كەلەتوانايى خۇى بەدەربىت! بەلەم لەم كاتەدا ئەم كەسە ۋەكو ئازەلنىكى دەستەمۇكراۋ ۋەھادەبىت. ئەنجامى چالاكى گەلىكى ۋەھادەبى بەدەر لە چالاكى ئاۋەزى خۇى دەبى.

بىگومان دەتوانىن مۇرى دەۋلەت بگەين بە سوپايەكى بەھىز لەرنگەى گەشەپىدانى ئاۋەزىيەۋە كە لەخۇگرتەى ئەۋكارمەندانەبىت كە بەشېۋەيەكى خۇكردارەكى دۇخەكان بەرئۆۋەدەين، رىگە بەھەرمانىك بەدەين زانايەك بۇ نىشتەمان پىنگەيەنى و پىشكەش بىكات، بەلەم ئەۋ زانستەشى ئاۋەزى ئانامادەكراۋ كىشى دەكات زانستىكى مردوۋە پىش لەۋەى بلىن زىندوۋە، بەھرە تازەداھاتوۋەكان بە ساۋىن ۋەردەگىرىت. لەبۇ كاركردن ئەۋرۇژىنرى بەلەم نايەننىتە بونىۋە.

ئەۋ قەلەتەنەى كۆمەلى ئەلئمانى لەم ۋارەدا تىنى دەكەۋى گەلى قرەس. نمونەيەك بۇ بەلگاندنى ھەس: پۇژنامەكانەمان جارناجارىك ۋىقەى رەشپىستە پىاگىك. بلاۋدەكەن. لەبۇ زاننى ھەۋەى ئەمانەش ھونەردەكەن. مۇسىك ژەنن، خاۋەن بەھرەۋە سىياسەۋەت وانن. تۋانىۋىانە لەشەرەبۇكس سىپى خويىنان بەدەنەبەر بۇكس و بىيان بەزىنن. لەگۇرەپانى شەر ۋەدەريان نىن. ئەمە جگە لەمەلەۋانى و پالەۋانى... مەخابن لەم كاتەدا لەنىۋ ئەۋەنى بىرمەندن. شانازى دەكەن بەۋەى دەبەنگن. چون دەلنن پەرمۇردەمان كارى تەۋاۋى كر دوۋە بۇمان، بەلەم ئەم ئەزانانە. ئەزانانە كەۋتوۋەتە داۋى ئەۋ جۈۋەكە زانا و فىلئازانە. ئەۋداۋەى نايان بوۋە بۇمان. لەبۇ گەشىتر بەنامانى بالآى خۇيان: بەدى ھىنانى يەكسانى لەنىۋ خەلك. دەستگرتن بەسەر ھەمۇو خەلق.

گەر بۇژۋازىەتى بەناراستە لەناۋچوۋ چىرەۋايە. خاۋەن ئاۋەز و بىركردەۋەى دوروبىن بايە. دياركەۋتنى ئانامادەگىمانى بەلنيدانى سەۋلىك بەسەر ئاۋەزىاندا بەدى

ئەكرد. ئايا ئەمە دژايەتى كوردنى خواھەندىيە كە ئافەرىدەكراۋىك گەشەپىندىت كە نىۋە مەيمون بىت، بەجۈزىك دواتر بتوانىت بىتتە پارىزەر يان پزىشك، لەكاتىكدا ملىۋان كەس لە ۋەچەكانى زەلامى بالا ھەس ئىش ئەداران، زۇرىكىيانىش قەرزازن، ناتوان بەئاسانى خۇراكى پۇژانە پەيدا بگەن، چەند دىنارىك لەبۇخۇيان كۆپكەن، ناتوان خزمەتلىك بەپىشخستنى ژىارىەكەشيان بگەن، لەم كاتەدا نازانن چى بگەن؟ لەنەمريكاي باگوردا لەم دەسالى ى رابردودا دەيان ھىند ژمارەى داھىنەران زيادى كرد، چونكە بەدەست ھىنانى بېوانامەى بەرز خرابوۋە خزمەتى ھەموو كەسىكى توانادارى بەھرەمەند لەبۇ ئافراندىن و ھىناشاراى داھىتراۋەكانيان و دەرگامانىش لەروى مشەخۇراندا داخرايو. چونكە بەھرەى داھىنان پىشت بەستراۋە بە زانست، بەلام زانستى بى بەھرەى سىروشتى ھىچ مانايەكى نىيە و زپە.

دەولەتى پەگەزى دەبىت لەم وارەش دەست وەرىدات، بەدوۋى بەھرەمەندان بگەرى ئەرەكەكانيان مې بسپىزى. دەبىت دەرگاي خويندىنى بالا بەروۋى ھەموو ھاۋلاتىەكى بەھرەمەنددا والا بگرت بەبى لەبەرچاۋگرتنى ئاستى كۆمەلايەتى، بۇ سەلماندنى ئەمەش دەتوانن بگەپىنئەۋە بۇ نمونە بالاكانى بەھرەمەندانى ئەتەۋە لەبۇ ئافراندىنى داھىنەرگەلىك كە جىگەى بايەخى ھەموان بوۋە، ئەمەش بەدەريۋە لەو بەرنەنجامە خراپەى بوۋەدا و پوۋىداۋە لەلايەن چىنىكى بەناۋ بالاۋە كە ھەموو دەستەلاتەكان لاي ئەۋان قۇرخ كراۋە، لەبەرئەنجامى ئەمەشدا چىنىك لە بىرمەندى گۆشەگىر ھاتە بوۋنى، لە سەربانەكەيەۋە دور لەزۆرىنەى خەك چارەى كىشەكان دەكات بۇ خەك، ئەمەش ۋاى كرددوۋە ئەم بىرمەندانە دوربىن لەكىشە راستەقىنەكانى خەك، ھەست بەكىشەدەروۋىنەكان ئاكەن، ھەرۋەھا بەخشىنى ماق خويندىن بە ۋەچەى خانەدان و كورائى گىزىران چارەى ولاتى پەشتركرد، چون ھەموو شتى دەبەخشىە كەس گەلىك ماناى قوربانى دان لەپىنناۋ ئەتەۋە و پەگەن نازانن، ئەۋەى دەزانن ئەۋەيە ھىچ نازانن، ئەۋەى دەيناسن ئەۋەيە بەرژەۋەندى خۇيان دەناسن، ئەمەش بەھۋى ئەۋەيە پەرۋەردە كەيان ھەلەيە، ناتەۋاۋە ئالەبارە، بەرھەم دىنىنى كەس گەلىك ھەمىشە شەرمەزراۋە، شىنەۋارە، تەنانت ئەۋ دامەزراۋانەى ئەمانە خويندىان تىادا تەۋاككردوۋە ئەۋەى پىيانيان بەخشىون ئەۋەيە ھىچيان پىننە بەخشىون لە پەفتار و ئاكار نواندىن، ۋاى پانەھىتاۋن بىنە كەس گەلىك بتوانن بىنە بەرگىر بۇگەلىك.

بهره‌رکاني وه‌پينش بخت. به‌لام سه‌روه و ناوبانگي باب و داک ليژه‌کاني قيمه‌تي نييه، تواناي چاره‌کردني دهردي خويندکاري نييه.

من نامه‌ويت بيژم: خويندني بالا و پسپوري له‌بو هه‌وان ده‌سته‌به‌ربي به‌ناساني، بزارده‌ي گه‌ل له‌م رۆدا بووه‌ته نه‌دگاري کۆمه‌ل، خۆي ده‌سه‌لميني ده‌سه‌پيني و ده‌نه‌خشيني، چون نه‌وه‌ي به‌ده‌ستي ديني به‌ره‌مي نه‌نجامداني هاوسه‌رگيري ژيري و زانست خوازييه. ده‌توانين، به‌بي هيچ گومانينک، که‌سينکي ناسايي يان شاره‌ز ناوه‌ندي پينگه‌يه‌نين له‌بو و مرگرتني کۆمه‌له زانباريه‌ک که‌له‌توانايي خۆي به‌ده‌رييت! به‌لام له‌م کاته‌دا نه‌م که‌سه وه‌کو شاره‌زينکي ده‌سته‌موکراو وه‌هاده‌بييت، نه‌نجامي چالاکي گه‌ليني وه‌هاده‌بي به‌ده‌ر له‌ چالاکي شاره‌زي خۆي ده‌بي.

بينگومان ده‌توانين مۆري ده‌وله‌ت بکه‌ين به‌ سوپايه‌کي به‌هين له‌ريگه‌ي گه‌شه‌پيداني شاره‌زييه‌وه که‌ له‌خۆگرته‌ي نه‌کارمه‌ندانه‌بييت که‌ به‌شينويه‌کي خۆکرداره‌کي دۆخه‌کان به‌ريوه‌ده‌بن، ريگه به‌هه‌رمالينک بده‌ين زانايه‌ک بو نيشتمان پينگه‌يه‌ني و پينشکه‌ش بکات، به‌لام نه‌و زانسته‌شي شاره‌زي نااماده‌کراو کيشي ده‌کات زانستيني مردووه پيش له‌وه‌ي بلين زيندووه، به‌هره تازه‌داها تووه‌کان به‌ ساوين وه‌رده‌گيريت، له‌بو کارکردن نه‌ورژيژيري به‌لام نايه‌نينته بونيوه.

نه‌ر قه‌له‌تانه‌ي کۆمه‌لي نه‌لماني له‌م واره‌دا تني ده‌کوي گه‌لي فره‌س، نمونه‌يه‌ک بو به‌لگاندني هه‌س: پۆژنامه‌کانه‌مان جارناچارينک وینه‌ي ره‌شپيسته پياگينک، بلاوده‌که‌ن، له‌بو زانيني هه‌وه‌ي نه‌مانه‌ش هونه‌رده‌که‌ن، مۆسيک ژهن، خاوه‌ن به‌هره‌و سياسه‌وت وانن، توانيويانه له‌شه‌ره‌بوکس سپي خوينان بده‌نه‌به‌ر بوکس و بيان به‌زينن، له‌گۆژه‌پاني شه‌ر وه‌ده‌ريان نين، نه‌مه جگه له‌مه‌له‌واني و پانه‌واني....مه‌خابن له‌م کاته‌دا له‌نيو نه‌وانه‌ي بيرمه‌ندن، شانازي ده‌که‌ن به‌وه‌ي ده‌به‌نگن، چون ده‌لين په‌روه‌رده‌مان کاري ته‌واوي کردووه بۆمان، به‌لام نه‌م نه‌زانانه، نه‌زانانه که‌وتوونه‌ته داوي نه‌ر جووله‌که زانا و فيلبازانه، نه‌وداوه‌ي نايان بووه بۆمان، له‌بو گه‌يشتن به‌ناماني بالا‌ي خويان: به‌دي هيناني يه‌کساني له‌نيو خه‌لک، ده‌ستگرتن به‌سه‌ر هه‌موو خه‌لق.

گه‌ر بۆژوازيه‌تي به‌ئاراسته له‌ناوچوو چيربوايه، خاوه‌ن شاره‌ز و بيرکردنه‌وه‌ي دوربين بايه، ديارکه‌وتني نااماده‌گياني به‌لیداني سه‌وليك به‌سه‌ر شاره‌زياندا به‌دي

ئەكرد. ئايا ئەمە دۇايەتى كوردنى خواۋەندىيە كە ئافەرىدەكراۋىك گەشەپىدات كە نىۋە مەيمون يىت، بەجۇرىك دواتر بتوانىت بىيىتە پارىژمەران پۇرىشك، لەكاتىكدا ملىۋنان كەس لە ۋەچەكانى زەلامى بالا ھەس نىش نەداران، زۇرىكىيانىش قەرزان، ناتوان بەئاسانى خۇراكى پۇزانە پەيداىكەن، چەند دىئارىك لەبۇخۇيان كۇبەن، ناتوان خزمەتلىك بەپىشخستى زىارىكەشيان بىكەن، لەم كاتەدا نازانن چى بىكەن؟ لەئەمرىكاي باكوردا لەم دەسالەى پابردودا دەيان ھىند ژمارەى داهىنەران زىادى كرى، چونكە بەدەست ھىئانى بىوانامەى بەرز خرابوۋە خزمەتى ھەموو كەسىكى توانادارى بەھرەمەند لەبۇ ئافراندىن ۋە ھىئائاراي داهىنراۋەكانيان ۋە دەرگامانىش لەروۋى شەخۇزاندا داخراۋو. چونكە بەھرەى داهىنان پىشت بەستراۋە بە زانست، بەلام زانستى بى بەھرەى سروشتى ھىچ مانايەكى نىيە ۋ زىە.

دەۋلەتى پەگەزى دەبىت لەم ۋارەش دەست ۋەرىدات، بەروۋى بەھرەمەندان بىگەرى ۋ ئەركەكانيان پى بسپىرى. دەبىت دەرگاي خويندىنى بالا بەروۋى ھەموو ھاۋلاتىەكى بەھرەمەنددا ۋالا بىرىت بەبى لەبەرچاۋگرتنى ئاستى كۆمەلەيتى، بۇ سەلماندنى ئەمەش دەتوانن بىگەرىنەۋە بۇ نەۋنە بالاكانى بەھرەمەندانى نەتەۋە لەبۇ ئافراندىنى داهىنەرگەلىك كە جىگەى بايەخى ھەموان بوۋە، ئەمەش بەدەرېۋە لەۋ بەرنەنجامە خراپەى پوۋدەدا ۋ پوۋىداۋە لەلەين چىنىكى بەناۋ بالاۋە كە ھەموو دەستەلاتەكان لاي ئەۋان قۇرخ كراۋە، لەبەرنەنجامى ئەمەشدا چىنىك لە بىرمەندى كۆشەگىر ھاتە بوۋنى، لە سەربانەكەيەۋە دور لەزۆرىنەى خەك چارەى كىشەكان دەكات بۇ خەك، ئەمەش ۋاى كرىدوۋە ئەم بىرمەندانە دورىن لەكىشە راستەقىنەكانى خەك، ھەست بەكىشەدەرونىەكان ئاكەن، ھەرۋەھا بەخشىنى ماق خويندىن بە ۋەچەى خانەدان ۋ كوپانى گزىران چارەى ۋلاتى پەشتركرى، چون ھەموو شتى دەبەخشىە كەس گەلىك ماناي قورىانى دان لەپىئناۋ نەتەۋە ۋ پەگەز نازانن، ئەۋەى دەزانن ئەۋەى ھىچ نازانن، ئەۋەى دەيناسن ئەۋەى بەرژەۋەندى خۇيان دەناسن، ئەمەش بەھۋى ئەۋەى پەرومردە كەيان ھەلەيە، ئاتەۋاۋە ئالەبارە، بەرەمە دىنىنى كەس گەلىك ھەمىشە شەرمەزراۋە، شىنەۋارە، تەنەنەت ئەۋەى دامەزراۋانەى ئەمانە خويندىان تىادا تەۋاككۇدوۋە ئەۋەى پىنياننان بەخشىۋەن ئەۋەى ھىچيان پىنە بەخشىۋەن لە پەفتار ۋ ئاكار ئواندىن، ۋاى پانەھىناۋەن بىنە كەس گەلىك بتوان بىنە بەرگىرى بۇگەلىك.

نەمامەتى بەردەرگای بەنتەوہ کەمان گرت و چوینە شەہری مان یان نەمانەوہ لەبێ
 برەودان بەزبان لەم کاتەدا راویژگاری پایخ فەیلەسووف بوو، ھەموو کەس بڕوای پێی
 بوو، بەلام کەلکیکی ئەوتۆی نەبوو. بۆیە گەر ئەلمانیا پێگەی بەلاوەکانی بدایە،
 وەچەیکە بەھێز و جوامێر و ژیر و شارەزا لەکاروباری میر بێتتە راویژگار ئەوکات
 بەشکست نەدەبووین دووچار، خوێنی سەربازانمان بەفەرپ نەدەچوو لەنەوہی ھەژار.
 لەم وارەدا کلێسە کاسۆلیکی پیشەواو نمونە، سورە لەسەر بەھیزی پیاوہکانی،
 بنەمای پاکێ و خواپەرەستی کاردارانی لە پۆلەکانی گەلەوہ ھەلبژێردری، چونکە
 توانادارن لەبۆ دامرکاندنەوہی حەز و ھەوس، غیریەتی گرتنی ئارەزوہکانی خۆیان
 ھەس، لەم پێگەییەوہ کلێسا پەییوەستەیی خۆی دگەل زۆرینەدا برەویندا، لەم
 زۆرینەییوہ وزە و ھەستی سەرکەوتنی بەسەر نەیاندا وەرەوینیشدا. ئەمەش وادەکات
 کلێسا، ھەمیشە بەگەنجیتی بمینیتەوہ، نوێ بیتەوہ، ببوژیتەوہ، نەرمی و نیانی و
 حەزی پۆلانی بۆ بمینیتەوہ.

ئەمەش مانای وایە پێویستە دەولەتی پەرگەزخوێ ھەمیشە سوڕیبت لەسەر
 نوێکردنەوہی گەنجیتی چیتە پۆشنبیرەکان بەخوێنی گەنج کە خوێنی چینەکانی
 خواریوہیە. دەبیست ھەمی دانیشتوانی ولات لەبێژەنگ لەبۆ بەدەست ھێنانی
 پالفتەییەکی مەوێسی بەھەردار و بەکارخستنی ئەمانە لە خزمەتکردنی کۆمەلگەدا.
 بیانووی بوونی دەولەت و دەزگاکانی تەنھا داوینکردنی خەرجی و سامان نییە
 بۆ چین گەلێکی تاییبەت، بەلکو بیانووی بوونی دەولەت ئەنجامدانی کارە پێ
 سپێردراوەکانیەتی، ئەمەش تەنھا لەکاتی کەدا دەبیست کۆمەلێک کەسی باشی بۆئەم بوارە
 پێگەیاندا.

پەرگە چەسپاندنی ئەم چەشنە چاکسازی کارێکی ئاسان نەبیست لەم کۆمەلگەییە
 ئێستەیی ئەلمانیا ماندا، لەکاتی کەدا بورژواکان ئاڕەزایی و تێبینیان ھەبیست و بلێن:
 لەکوێ بووہ وەچەیی خانەدان و گەورەفەرمانبەرانی کرێکاری دەستی بن بۆ ئەوہی
 لەجێی ئەوان لە زانکۆ و پەیمانگەکانی بالادا کوپە کشتیار و بەردەستەکاران
 خوێندکارین، تەنھا بەبیانووی ئەوہی ئەمانە لەوان ئامادەترن، ئەمەش لای خۆیوہ
 چەشنیکە لەپێگەری. بەھۆی نرخیاری کاری دەستی لەکۆمەلگەیی ئێمەدا دەبیست
 دەولەتی پەرگەزی بەتەرەوہتی پێزی ئەم پیشەییە بگرت و بەھاکی بەرزتریکاتەوہ.

ستم نیه نوسه رنکی گه وچ یان پۆمان نوسیک له کرێکاریکی شارەزا پله که ی
بهزترینت بهس له بهر نهوه ی به حساب نوسه ره؟ نه مهش ده گهرینه وه بۆ له پیش چاو
نه گرتنی بهای تواناداری راسته قینه ی که سه کان.

کار دوو بهای دیاری کراوی هه یه: بهرجهسته و هزری یان هه ناوی. بهرجهسته که
خۆی ده بینیت وه له بهرجهسته کردنی گرنکی کار له پووی کاریگه ی له سه ر ژیا نی
کۆمه لدا. تا وه کو ژماره ی ها ولاتیانی سوود و مرگرتوو له کار که سوود مه مند بن
نه وه ندی تر بهای کار که بهزتر ده بینته وه. به لām بهای هزری یان هه ناوی کار به
گرنکی به ره مه ی کار دیار نا که ویت، به لکو له رینگه ی پیویست بوونه وه دیار ده که ویت.
بیگومان بن له وه ی داهینانیک قازانجه که ی چه ندان هینده له کاری کرێکاریک به سوود تر
و زیاده تره، هه مدیس خزمهت گه یان دنی کرێکاریک به کۆمه لگه به سوود تر و له پیشتره
وه که له خوودی داهینانیک که به بی کرێکاری پیشیا و هیچ قزانجیکی ناییت. له ده ولته ی
ره گه زیاده بینت هه موو کاره کان به خاوهن به ره ره کان بسپێرد ریت و که سی نه شیا و
له پۆست و پینگه ی بالا و نزمیشدا دانه ریت. بهای راسته قینه ی تاکیش به پنی
ناستی سه ره که وتنی له کاره ی نه نجامی ده دات ده ست نیشان ده کری. نه مهش
دوا به دوا ی راهینانیک شیا و تاک له بۆ نه نجامدانی کاره که ی. هه موو تاکیک نرخ و
پنوه بۆ دا هات پندانی ده بینت به پنی بهای بری ژانست و کاری پیشیا و بینت له وه ی
چه نده خزمه تی راسته قینه ی ره گه یان نه ته وه که ی ده کات نه وه ندی پاداشت بدریت وه،
خه لاتی هزریش له رینگه ی ریز گرتن له که سی خاوهن به ره وه ده بینت که پاژی کۆمه لی
کردوه و کاری له بۆ زنده تر پیشخستنی نه ته وه که یدا کردوه.

خەلکی دەولەت و ھاوولاتی

ھەر ولاتیک دووجۆر خەلق لەخۆدەگرێت: گروپی ھاوولاتی و گروپی بێگانە. ھاوولاتی ئەو کەسە کە لەسایەى شوێنى بوونی یان پەگەزنامەییەوه مافی سەفیلی بۆدەستەبەرە. بیانییش ھەمان مافی ھەبە بەلام لەولاتی خۆیدا. لەنیوان ئەم دوو پۆلە خەلکەدا گروپی ھایمەتلۆز ھەن، ئەمیش ئەو کەسانەن تاوھکو ئیستە ئابرووداری بۆ لایەنگیری لەبۆ دەولەتیکیان پێنەبڕاوە. ئەوانەشن خواوەنى مافی سەفیلی نین لەو ولاتەى لەسەر زەویە کەیدا ئاکنجی نە.

یانى ژيانکردن بەشیوەیەکی سەفیلیانە لەچارچێوەى دەولەتیکدا و چێژى بێنى بەسە بۆمروڤى تەواو. لەم واره‌دا پەگەز و خێنى ھاوبەش چ کارگەرێیەکی نینە، بەپێى یاسا کارپیکراوەکانى ولات ئەو منداڵە پەشپێستەى کە باوکى خۆى گەياندۆتە ئەلمانیا بەھۆى ئەو‌ى سەرپە یەکیک لەداگیرگەکانى ئەلمانە لەم کاتەدا منداڵەکەى مافی بوون بەھاوولاتی ئەلمانى پێدەدرێت. ئەم مافە بۆھەرێکە لە بەھاوولاتی دانراوە جوولەکە و پۆلۆنى و ئەمریکى و ئاسیاییەکانیش وەکو یەکە و ھەرگامیکیان لەخاکى ئەلماندا منداڵ بۆخەنەو دەبنە ھاوولاتی ئەلمانى.

رینگه‌یەکی دیکەى ھۆکار بۆ بەدەست ھێنانی ڕەگەزنامە لەئەلمانیدا لەبووندا یە و کاری پێدەکرێت، ئەمەش بەپێی چەند مەرجێک دەبێت: داواکار بۆ بەدەست ھێنانی ڕەگەزنامەى ئەلمانی دەبێت نەدزیبێت نەش بازورگانی کۆیلە، خاوەنى پاشەلێنكى پامیاری کێشەدروستکارنەبێت بەوەى لەداھاتوودا بتوانیت سەرەنجى خەلقى بۆلای خۆى پابگیریت، ھەرەھا دەبێت بتوانیت کاریکات و ژبانی خۆى دا بین بکات و نەبێتە چەل بەسەر ملی دەولەتەو. لەم کاتەدا بابەتى ڕەگەزخوای هیچ گرنگەى ئەوتۆى نابێت. لەئەلمانیای ئێستادا بوون بەئەلمانی لەرنگەى ڕەگەزنامە بەدەست ھێنانەو زۆر قورس نیە. داکاری ڕەگەزنامە خواز داواکاری بوون بەھاوڵاتی پیشکەشی شوێنى مەبەست دەکات، ئەویش لای خۆیەو پاش لێۆدبوونەو بەبۆسەرووی خۆى بەرزى دەکاتەو و زۆرجاریش پشتگیری پێدانی ڕەگەزنامەدەکات بە ھاوڵاتیە تازەکە. چەند پۆژى داھاتوو بەوەى بە ھاوڵاتی ئەلمانی بوو مۆژدەى دەدریتى.

ئەم نیشە جادووکارانەى کە سەرۆکی دەولەت بریاری لەسەرداوە ئەوکارە یە کەخاوەند خۆى لێى نزیک نەکردۆتەو بەلام ئەوەتا ئەم بوونەوەرە بە نوکی قەلم لێدانیک ژینگە و داھاتووی کەسێک و نەتەرەیک بەھۆیەو دەگۆریت. بەم چەشنە کارە لەماوەى یەک شەو پۆژدا کەسێکی مەغۆلى دەبێتە ھاوڵاتیەکی ٨٠٪ بەناو پوختى ئەلمانی. لەم کاتەدا ڕەگەزى ڕەگەزنامەخواز و باری تەندروستی کەسەکە بەلای کاربەدەستانی دەولەتەو هیچ ھېسابێکی بۆناکرێت و ئەوەى بەلای ئەمانەو گرنگە ئەوەیە ئەم تازە ھاوڵاتیە نەبێتە باربەسەر شانى دەولەتەو لەپووی پامیارشەو کێشەى ئەوتۆیان بۆدروست نەکات.

لەو چەشنە ولاتەى ئێمەدا ھاوڵاتی ڕەسەن و بێگانە ھەمان مافی بوون بەکارمەند و دامەزراندنیان ھەیە، چونکە ئەوانیش لەرنگەى ڕەگەزنامەو بوونەتەرە ھاوڵاتی ئەلمانی. ئەوانەى لایەنگیری ئەم دۆخەن دەلێن ئەو دیموکراتیە دانى بەم بارەدا ناو، لێرەوێش من بەم کەسانە دەلێم: بڕۆن بین بە ھاوڵاتی ھەرێمە یەکگرتووەکانى ئەمریکا لەکاتیکیدا ئەوان پێش لەئێمە مافی ھاوڵاتی بوونیان دەبەخشێو وائێستەش ئەوان ناھێلن هیچ کەس بێتە ھاوڵاتیان و کەسى نوێ وەرناگرن، ناساگ ڕەت

دەكەنەو و كەسەنى پەنگاۋپەنگ وەرناگرن. ئەمەش ماناى واىە ولاتەكە بەرەر
پەگەزچىتى مەنگاۋدەنىت، بۆيە نىمەش ماقى خمانە پەگەزخوازىن.

دانىشتوان دەولەتى پەگەزپەرەستدا سى دەستەن: ھاۋولاتى و خەك و بىانى.
تاكە جودايى نىوان ھەردوۋ چەمكى خەك و بىانى ئەوہە كە بىانى لەۋلاتىكى
دانىشتوۋ. دەولەتى پەگەزى ھەركەسىك لەسەر خاكەكى لەدايك بوۋ ئەوا بە
ھاۋولاتى خۇى دەزانىت، بەلام تەنھا بوۋن بەخاۋەن پەگەزنامە ماناى تەواۋەتى
بەدەستەننى ماقى بەشدارىتى پامىارى و توانادارىى بۇ ئەنجامدانى كارى گشتى
نىيە، ھەموو ئەلمانىيەكى پەسەن تەنھا يەككە لە خەلكى دەولەتى پەگەزى ئەلمانىا و
بەس. ھىچ كەسىك ماقى بوۋن بەھاۋولاتى ئەلمانى نادىنى تائەۋكاتەى خويندنگا و
پاشان سوپا لە مەنچلى ئەتەۋە بوۋندا ھەلپەكۈلنىت، سەربازى فېرگەى پېشاندانى
ھاۋلاتىانە بەلام ئەگەر خاۋەنى تەندروستىەكى ساغ و پەۋشتىكى جوان و بى خەوش
نەبىت ئەركات بۆى نايىت داۋاى بوۋن بەھاۋولاتى بكات، ياخوۋد ولاتى ئەومافەى
پىنابەخشىت.

گەرەتەن بېوانامە لەدەولەتى پەگەزىدا بېوانامەى ھاۋولاتى بوۋنە، چونكە ئەم
بەلگەنامەى ئامازى ھاۋولاتى بوۋنى كەسى شىاۋە و چىژ ۋەردەگرنىت لەتايبەت
مەندىيەكانى ئەم بېوانامەى. ھەمدىس دگەل ۋەرگرتنى بېوانامەى ھاۋولاتى بوۋندا
كەسە نوپىيەكە سوپىند دەخوات و سۆزدەدات بەنەتەۋە و دەولەت بەۋەى بەۋەپرى
راستگۈزىانە و بىئەمەكەۋە خەزمەتى كۆمەلگە و نەتەۋە و دەولەتەكى بكات.

بەلام ھەركەسىك لەۋ تاقىكردنەۋانەى دەولەتى پەگەزى دەرنەچوۋ بەتايبەت دز و
تاۋانبار و تىرنۆك و... ھتە، ئەمانە ھەمدىس دگەر پىندىرنەۋە بۇ نىۋ چىنە عەۋامەكى
كۆمەلگە ياخوۋد دەبنەۋە بەخەلكى نىۋ دەولەتى پەگەزى بەبى ئەۋەى ھاۋلاتىش بن.
ھەر ئافرەتىك مىرد ئەكات نايىتە ھاۋولاتى ئەلمانى، تەنھا مەگەر ئافرەتىك
ئاچارىنىت كاربكات لەبۇ پەيداكردىنى پۇزى خۇى و بەم ھۆيەۋە بوارى شوۋكردىنى كەم
بىتەۋە.

پوانگەى دەولەتى پەگەزى لەمەبەر تاك بىنىندا پىك پىنچەۋانەى ماركس خوازانە
، بەۋەى ئەمانە بانگەۋازى يەكسانى پەھادەكەن لەنىۋان سەرچەم دانىشتوان يان

خەلکانی ولاتدا. بەلام لەدەولەتی نەتەوییدا بەپرووی هەست بەجیاوازی نێوان خەلکان دەکرت بەتایبەت لەپرووی ڕەگەز و توخمی خوێنەکانەوه.

لەنێو دەولەتی ڕەگەزیدا دەبێت بەباشی توخمە بالاکان بدۆزێنەوه. کەنەمش گران نییە. ئەمە تەنها راستیەکی و دەتوانرێت لەڕێگەی لەبێزەنگدانی کەسانی سەرکەوتوووە کەسانی بژاردە و بالادەست نیشان بکەیت و ئەرکی تەواو گونجاویان پێشکەش بکەیت. لەدەولەتی نەتەوییدا لەڕێگەی هەلبژاردنی کەسەکان لەلایەن زۆریەکی کەم زانەوه سەرکەردەکان دیاری بکرت ڕەتکراوێه. چون ئەم کارە زۆریەکی کەسانی بەتوانا پشت کلک دەخات و کەم توانا خاوەن دەزگاکانی ڕاگەیانندیش پێشەبەر. بێگومان هەلبژاردن لەدەولەتێکی نەتەوییدا لەکارخواوە گەر مەبەستی دەست گرتن بێت بەسەر هەموو جیهاندا. لەڕێگەی ئەنجامدراوەکانی دەولەتەوه کە بواری بەکەسانی مەشخۆر و بازرگانانی ڕامیارکاری نادات دیاریکەون ئەوکات کەسانی خاوەن توانای راستەقینە و هێزبەخش بەدەولەتی نەتەوێی دیاردەکەون.

ئەوانەوی ڕوایان وایە کە تاکە جوداییەکی هەبێت لەنێوان دەولەتی ڕەگەزی نیشتمانی سۆسیالیستی و دەولەتانی دیگە بریتی بێت لە باری نابووری ئەوا ئەمانە بەهەڵەداچوونە. لەکاتیگدا دەولەتی ڕەگەزی هەڵدەستێت بە هێنانەدی هاوسەنگیەکی گونجاو لەنێوان سامان و بەشخوراندا دینێتە کایەوه. یان چاککردنی ئاستی نابوری چینه داماووە نەدارەکان. یان لەڕێگەی باشتەکردنی کرێ و بەهای بەرھەم و کاری دیگەیی لەم شێوێهەوه. ئەوکەسانەوی زیادتر لەنەجامدانی کاری ئاسایی چاوەنواڕ لە بزوتنەوه کەمان ناکەن و هیچ بێزۆکیەکیان نییە لەبارەوی نامانجە راستەقینەکانمانەوه. ئەوکات ئەمانە هیچ کات بۆیان نییە ڕەخنەوی بزوتنەوه کەمان بکەن. هەرگە ئەک لەڕێگەی ڕێکخستنیکی ڕووکەشیانەوه دل شاد و پێی بەس بێت لەبۆ چاکسازی کردنی دۆخی ئەوا ئەم گەلە نەشیاوە و شایەنی بوون نییە و ناتوانێت شارستانیەت بنافرێت.

لەدەولەتی ڕەگەزی سۆسیالیستی دا سەرباری چاکسازی کردنی بنچینەیی کەخۆی بە نافەرێنەر و چەسپێنەری ئەم چاکسازییە دەزانێت توانای دیاری کردنی بژاردەکان و کاربێدان و ئاراستەکردنیشیانەویە. ئەمەش وادەکات دەولەت بێتە دەزگایەکی گونجاو لەبۆ نەش و نەماکردنی کەسایەتی هاوولاتی.

لەبۇ تىڭەشتىنى گونجاو لەنارەمانجى لىڭنەكەمان خاستر واسە سەرلەنۇي دىرۇن
بىننىنە ناخاوين، چونكە ئەم پىڭگىيە دەتوانىت بەھا و پۇلى تاك لەدامەزاندنى
شارستانىتەدا ديارىخات.

ھەنگاوى يەكەمى جياكارى نىوان مۇ و ھارل داھىنان بوو لەلايەن مۇقەمە،
بۇنەمەش ھەرچى لەتوانايدابوو ئەنجامى دا لەشىۋەي گزى و تەلەكەبازى لەبۇ
پاراستنى خودى خۇي.

ئەم داھىنانە سەرەتايانە پووكەشىيەكان واى پوون دەكەنەۋە كە ئەمانە دەسپىكى
ئەو ھەزانەبوۋە كەلە مۇقى داپراۋدا ديارنەكەوتوۋ، بەلكو لەو كۆمەنە مۇيەۋە
سەرچاۋەي گرتوۋە كە خوويان بەيەكتەرۋە گرتوۋە و دواتر كەوتونەتە كىنشەۋە و
بەناچارى پەنايان بۇھەموو پىڭگىيەك بىردوۋە لەبۇ خۇيزگاركردن لەم ئارىشە
لەتارەتاۋيىيە، بەلام وردكاران پىچەوان ئىژنەۋە، دەلئىن: چالاكى مۇيى لەھەرچۇرىكى
بىت ئەوا بەرھەمى تاكە و بەس، ھەرچى داھىنانىش ھەيە كەپراژەي بوونەۋەرەكان
دەكات تەنھا كەسنىك پىۋەي سەرقال بوۋە بەس، ئەم دەسپىشخارىيەي ۋەكو نامازەي
جولاندنى ئەۋانى تىرىش ۋەھا بوۋە، ئەۋانەي ئىژن سەرچاۋەي داھىنانەكان كارى
دەستەيىيە ئەۋا بەھەنەداچوۋە، چوۋنە ئارل لەبۇ پاراستنى خۇي ھاندەرىكى ھەزى
و ھەستىارى تاكى ھەيە، نەۋنەش بۇنەمە، ئەو شىۋازەي رانە بۇنىك لەبۇ خۇپاراستن
لە ئارلەلىكى مەترسىدار ئەنجامى دەدات ھەمان چەشەنە جولەي پىشۋوتىرى تاكە
بۇنىكى نىۋ پەۋە بۇنەكە بوۋە كەبەتتەپىۋونى كات ھەموويان لەۋەۋە فىزى بوۋە
لەبۇ خۇپاراستن.

ھەنگاوى تاكىكى بەھرەدار كارىگەرى گەرەي بەسەر كۆمەلى مۇقايەتتەۋە
دەبىت، ئەۋدەمەي تاكىك بۇيەكەمىن جار نامرازىكى لەبۇ خۇپاراستن داھىنا ئەمەي بۇ
ھەموو مۇقايەتتى داھىنا نەۋەك بەتەنى بۇخۇي، ئەۋەي ئەنجامداراۋە و دەدرىتەرە
بەزۇرى برەپىندانى كارى بەھرەمەندىكى پىشۋوتىرە بەناۋىكى نوتىرەۋە، واتا
بۇھەرچەشەنە بۈرىك داھىنەرى قايتەت بەخۇي ھەيە.

ئەمجار مۇقە كەۋتە داھىنان لەبۇ دەست گرتن بەسەر ئەۋ بوۋەنەۋەرە زىندۋانەي
دىكە كە ھەم لەمۇقە دەترسان ھەم مەترسىش بوون لەبۇ مۇقە، مۇقە بەردەۋام بوو لە
پىڭگە دۇزىنەۋە تاۋەكو ئەمانەي دەستەمۇكرە، ئەۋكاتەي بەھرە داھىناناۋەيەكەي

دیارکەوت ئەوکات خۆی زیندەتر برهوپێدا. بەردی تیز و لووسکرد، ئازەنی مانی و بەخێوکرد. چەکی بێرەند و شاگرینی دروستکرد... هتد. هەموو ئەم داھێنانە بەرنامجای کاری تاک گەلیکی خاوەن بەھرە بوونە ئەوەک کۆمەل، زۆرینە هیچ مانایەکی نییە. هەروەها عەوامیش. چونکە نەخشەدانان و پێنخستن بەکۆمەل دروست نابێت و سەرناگیرێت.

ئەوکاتە ی باری پێنخستن پەخسا یۆ هیز و توانای داھێنەرانی ولات ئەوکات ئەم ئەولەتە لەپەڕی گەشەکردنەوە دەگاتە تێژیک و ئەم هیزەش دەتوانرێت لەخزمەتی نەتەر و کۆمەلدا بەگێڕخێت. پێش لەھەر ئەرکیکی دیکە دەولەتی پەرگەزی نیشتمانی سۆسیالیستی لەبێژەنگدان و دیارخستنی کەسانی بەھرمەندە لەبۆ خزمەت کردن بەنیشتمان و خاک و نەتەر و پەرگەزەکیان. دۆزینەوەی کەسانی بژاردەش ئاسان نییە. چونکە ئەمە تێکۆشانە لەپێناو مانەر و ئەمەش کاتی زۆری دەوێت. ھەرکەسێک لەلێواری جادەکاندا پالکەوت یان بەر لەگەشتن بەشەوینی مەبەست شانی داھێلۆ دەستی لێھەنگرت ئەوکات ئەمانە خاوەنی توانایی نین لەبۆ بوون بەسەرکەرد. بەلام ئەو کەسانە ی تا دوا ھەناسە بەرگەدەگرن و خۆیان بەدەستەرە نادەن ئەمانە شایەنی بژاردەبوون. بژاردەکان ھەمیشە لەو لقانەی دەولەتدا بەدی دەکەین کە سەرکەردە خاوەن سەرھاترین و دواپەرھەر لەشیوەی سەربازگەکانی سووپا. لە سەربازی و سوپادا ھاوڵاتی خاوەن توانا یۆ سەرکەردەکی خۆی دەسەلمێنێت. خۆئەگەر ئەم کەسە بەھۆی ناشتی یەر و وون کرابوو ئەوکات لەسایە ی جەنگەرە دیاردەکەوێت و بەکاتیکی کەم دەتوانێت پێشیاوی خۆی بسەلمێنێت.

لەم پۆزگەرماندا بەھۆی کاریگەرپوون و سەرکەوتنی پیلانەکانی جوولەکەرە تواناداری تاک یۆ سەرکەردایەتی راستەقینە وون بوو. کەسی سەرداری ولات لەلایەن زۆرینە یەکی ھەخەلەتێنراوە دەست نیشان دەکری و لەم کاتەشدا تاکێ پەسەن و پێشیاوی سەرۆکایەتی لەم گەردوونەدا لەسایە ی کاری نەزانانەر وون دەبێت. ئەمەش وای کردبوو وەرنامە پونیت نەرەکانی ئاری نەرەد بوونێکی نەمێنیت. ئەو بەرنامە یە بژاردەکانی بە کۆلەکە ی گەل و توخمی کارا لەبۆ داپێشێ بەرنامەکانی ولات و داھێنان کاری دیاری دەکات دەست نیشان دەکەرد. لەبیری ئەمەدا بەرنامە کاولکارەکانی جوولەکە تەشەنە ی سەند. کە ئارمانجی پیسکردنی خۆیچنی گەلان و

پەگەزكانىشە دىگەل داپووخانى كۆلەكەنى ژىياري پەگەزەكان بەيەكجاري. ماركس خواز كارىبۇكارى جوولەكە بوو. چون بەم كارە بىزاردەو كارىزما بوونى نامىنىت و تاك وەكو سەرگىرە خامونى رىزىتابىت و ھەموو دەستەلاتىك لاي زۆرىنەى نەزاندە كۆدەبىتەو. ئەمەش وای كرد ھەردوو بەرەى جوولەكە و ماركس خوازی يەك بنچىنە گىرنگى بە پەيىرەوى پەرلەمانى بدەن. بەدرۇش زەھمەت كىشەكان گۆشەگەن. سەندىكانان كرەون بەناوەندىكى ئازاۋەنانەو بەناۋى داۋاكردنى مافەو. ئەمەش بوو ھۆى ملەكچ بوونى ئابوورى نەتەوۋى بۇ ھەز و خواستەكانى نەو زۆرىنەى بە ھاندەرە كەسىتەكانىشى لەدەستداۋە لەكاتىكدا پىشتەر وەكو ھاندەرەك بۆيىشەوۋى ھەنگار پىندەنا.

ماركسىيەكان تەنھا دەتوان بەلئىن بدەن و بۇچوونى ئالۇز بىخەنەروو لەبۇ گىزاندنى خەلكانى عوامى كەم زان. دىگەل خواركردنەوۋى كۆلەكەكانى ئابورى نىشتەمانى. ماركس خوازان لەبۇ لەقكردى بىنەماكانى ھولەت تەنھا بەلئىن بە زۆرىنەى كۆمەل دەدەن و بە پەيىمانى درۆيىنە ھەلىان دەخەلەتتىن. لەبۇ خواركردنەوۋى كۆلەكەكانى ئابورى نەتەوۋى دەولەتتىش ھەمان شت بەكاردىننىتەو. ھەبۇيە بىزوتنەوۋەكەمان بەكارى خۆى دەزانىت كرىكار لەم ھەلەيە مەترسىدارانە ئاگادارىكاتەو كە مانگرتن و ئازاۋەگىزىپىيان لەپىش چاۋاندا بەجۋاتتىن شىۋە دەپازىننىتەو و ھانى ئازاۋەگىزىپىيان دەدات. ئەم چەشەنە كارانە بەتەنھا ئابىتە ھۆى كەمبونەوۋى داھاتى گىشتى بەلەكو فاكترىشە لەبۇ لەناۋىردنى زىندەيىەتى گەلەكەمان و ئىقلىچ كردن و لەچالاكى خىستنى. دەستەبەرگىردنى خۆشگوزەرانى بۇ ھەموان لەرنگەى پىندانى پىشكى پۇژانەى ھاۋلا تىيانەو دەبىت لەوداھاتە گىشتەى كە بەرھەمى كارى ھەموانە.

ئەم لىقىنەى ئىمەى پىقابەرى ماركس خوازان نىيە. ھەبۇيە ئاچارىن لەبۇ دىارخىستنى جىاۋازى دىاي ئىۋان چەمكە پەگەزىەكان لاي ئىمە و پوانگەى ماركس خوازان بۇ دەولەت و نەتەو و پەگەز. دەولەتى پەگەزچىتتى نىشتەمانى سۇسىيالىستى بابەتى پەگەزخوازی پىنگەى تايىبەتى خۆى ھەيە و دانىش بە بەرھەدارى كەسايەتيدا دەنىت و بىزاردەكان دەكاتە بنچىنە لەبۇ ئەنجامدانى ھەر كارىكى ئەرئىنى پۇناتتار. خۆگەرھاتوۋ نەھامەتى وای لىكردىن لىقىنەكەمان ئەم بىنەمايەى لەبىركرد و نەژادىتى لەپىش چاۋان نەگرت. پەزەمەندىت بەو شىۋازە و بە بىنەماى زۆرىنە قايل بىت. ئەوا

لەم کاتەدا ئەم لاقینەمان دەبیته پارتیک یان دەستەیمکی تایبەت کە دامەزراوە لەبۆ دژبەری کردنی مارکس خوازان و هیچی تر، ئەمەش وادەکات لەکۆتاییدا بیانوی دامەزراودنی لەدەست دەربچیت و چیتەر وەکو لاقینیکی خاوەن باوەڕێکی فەلسەفی لینی نەپوانریت.

لەدەولەتی پەگەزخوازیدا دان بە بەهرەری تاک کەسیدا دەنریت و خۆشگوزەرائی بۆ کۆمەڵەش دابین دەکړیت ئەمەش لەرێگەی پترکردنی بەرھەم و داھاتی تاکي نینو کۆمەڵەو دەبییت. ئەمەش بەتەنھا لەرێگەی خۆ قوتارکردن لەپەپەرەوی پەرلەمانیەو دەیتەدی: بەرنامەی زالییتی زۆرینە، بەرنامایەکی دەستەکی سەردار و فەرمانرەوا ملکەچ و چاوەنواپی دەنگی زۆرینە و عەوامن، زۆرینەش زۆرجار ھەلخەتینراوە و لقاوی فەرمانداریتی نادادە دەست بژاردەیی پاستەقینە و ژیر و نەترسەو.

ھەردەولەتیک لەسەر بنەمای پەگەزی نیشتمانی سۆسیالیستی بیت ئەوا شتیک بەناوی بریارێ زۆرینە کۆمەڵەو بوونیکی نییە، لێرەدا سەرۆکی ولات بەرپرسە لەھەموو کاریکی ئەنجام دراو و پووداویک، وێژە پراویژمانای بنچینەییەکی خۆی دەستەبەردەکاتەو، سەرۆکی ولات خاوەنی کەسانی لێھاتوو یۆ پراویژکردن بەلام خۆیشی خاوەنی دواپیرارە و بەس. لەبابەتی سوپايشدا دەولەتی پەگەزی گەر بتوانیت ھەمان رێچکە سوپای پروسیای پێشوو بگرتەو بەر ئەوکات سەرکەوتنی زیادتر دەبییت: فەرماندە دەستەلاتی تەواوی بەسەر ئەوانە خوار خۆیەو ھەیە و دەست و پێوەندەکانیش بەرپرسن لەبەردەم فەرماندەکاندا، پەرمان ھەموو دەستەلاتیکی لێدەسەندریتەو و دەگۆریت بۆ ئەنجومەنیکی پراویژکاری و بەس، لەم کاتەدا پۆلی ئەم دەزگا و دازراوانە لەجاران بەھێزتر دەبییت. چونکە دەبنە ناوەندی بۆ پەرورەدە بینیینی کەسانی بەھێز و دواتریش دیارکەوتنیان لەسەر گۆرەپانی نیشتمانی. لەدەولەتی پەگەزی نیشتمانی سۆسیالیستیدا دەتوانین پۆلی پەرمان بەم شێوەیە بخەینەپوو:

لەدەولەتی پاریخ دا پەرلەمانیک نییە بێتە ناوەندی بریاردان و ھکومەتیش جێبەجێ کار. بەلکو بەتەنھا ئەنجومەنی پراویژکاری بوونی ھەیە و ھەلدەستیت بە شیکردنەو ئەنجامدان بۆئە پرسیانە لەلایەن سەرۆکەو ئاراستە کراوە. دەولەتی پەگەزخوازی ھەرگیز بواری ئەوەنادات کە کێشە زیندەییەکان-بۆنمۆنە ئابوریەکان-بە کەسانی

نەشیاو بسپۆردریت لەبۆ دەست تیوهردانی، ھەربۆیە لەم کاتەشدا ئەنجومەنی
 پامیاری و ئەنجومەنی ئالیکاری دیتە بوونی، لەبۆ بەرھەمدانی کاری ھەروەزی نێوان
 ئەم دوو ئەنجومەنە پۆلی بپارێدانی کۆتایی بە ئەنجومەنی پیران دەبەخشدریت.
 کەواتە ئەم ئەنجومەنە ناوەندی دەنگ لەسەردان نین، بەلکو ناوەندی بەدواداچوون
 و ڕێکخستنی کار و پرسەکان.

کورتکردنەوەی کارەکانی پەرلەمان لە خۆیندنەوە و ھەموارکردنی پرسەکاندا
 ناتوانین بەداهینانیکی پارتهکەمان لەقەڵەم بدەین، چون بەرنامەی زۆرینە زۆر بەکەمی
 کاری پیکراوە لەمێژووی دروست بوونی دەولەت لەسەر زەویندا، زۆر بەی کات
 کارکردن بەم بنەمای زۆرینەییە فاکتەریووە لەبۆ مائوێزانی و تیاچوونی دەولەتانی
 جەهان. ئەم دۆخ گۆڕانەیی پارتهکەمان بانگی بۆ دەدات تەنها لەڕێگەی دەمەو
 بەرجەستە و چی نابێت، بەلکو پیتقی بە ھەول و تیکۆشانیکی زۆرە لەبۆ
 چەسپاندنی، ئەم ئەرکەش لەلایەن پارتهکەمانەو (پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی)
 کاری تەواوی بۆکراوە لەبۆ چەسپاندنی لەژێر و باری کەتواری و راستینەدا.

چەمكى فەلسەفى پارت و رېكخستىمان

دامەزاندنى دەولەتى پەگەزى تەنھا لەپىگە زانىنى بىنەماكانىيەو نايىت. ئەوئەندە بەس نىيە بزائىن ئەم دەولەتە چۆن بىت. بەلكو دەبىت چىي بگەين. پارتە راميارەكانى دىش ھىچ بۆلىنكىيان نايىت لەو كارە پونىاتنەرى كە بزوتنەو كەمان ھەنگاوى بۆدەنىت. چلۆن دەگونجىت ئەم پارتانەى ھەنوگە پاچەكانيان بەكاربىنن لەبۇ بارگۇپانى ئەو دۆخەى خۆيان ئافراندوويانە لەشئوھى گەندەلبوونى دۆخى ئىستامان؟ ناشىيىت ئەوھەمان لەبىرېچىتەو كە ئاراستەكارانى پارتەكانى ھەنوگە زۆرىنەيان جوولەكەن، بۆيە گەر لەنىو خوودى خۆماندا كەس گەلىكى بەمىز ديارنەكەون لەبۇ دەستېرىنى گەلى بەناو بىرئاردەى جوولەكە، ئەوا ھىوا درىزخايەنەكەيان دىتە دى، كە دەبىزىت: گەلى جوولەكە دەست دەگىرت بەسەر ھەموو دانىشتوانى سەرگۆزى زەويندا و دەبىتە سەردارى بى بەرگىرشيان.

بەلى، كەواتە پارتە بۆرجوازى و چەپرەوھەكان چلۆن دەتوانن دژبەرى ئەمانەكەن كە گالئەمان پىندەكەن لەبۇ بەدى ھىنانى ئامانچ و بەرژەوئەندىەكانيان؟

لەسايەى ئەو بۆچوونە باوھى نىو كۆمەنگەى ئەمبۆمانەو دەولەتى پەگەزى بەناسانى دروست نايىت، مەگەر ھىزىكى ئاسنىنى نوى دەستى تىوھرىدات و

تېيكۆشيت لىبۇ گەيشتن بە نمونەي بالا. ئەمەش ماناي واىە كارى دەسپانكىمان دامەزاندنى بىنەماكانى دولەتى رەگەزخوۋى نىيە بەلكو لەناوبردنى دولەتى جوولەكەيە، مىژۋومان پىمان دەلىت: گرانى ھەر گران ئىشپىيەك لە چەسپاندنى دۇخىكى نوئى نىيە، بەلكو لەفراوانکردنى بوۋارى كاريگەرى دۇخەكە و بەرنامە نوپىيەكەيە، بۇيە پىيويستە لەسەر سەريازانى ئەم بزوتتەويەمان بەوپەرى ژىرى و چاۋنەترسيەو كار بۇ سىرپىنەو وەرچەرخانى دۇخى باۋى ئىستابكەن.

لاۋانى خاۋەن بۇچوۋنى نوئى دەيىت تېيكۆشنى لەبۇ چەسپاندنى بۇچوۋنەكانيان، لەرپىگەي ھەلگرتنى چەكى رەخنە لەھەمبەر دوژمنانىاندا. لەمۇدا لەبەناۋ رەگەزخوۋانى ترساۋەو گوئى يىست دەيىن كە ئىژن، بەھۇكار و بى ھۇكارىش: ئەۋان زۇر لەۋى بەرپىزترن فېشەكى رەخنە ئاراستەي كەسگەل دىكە بكن كەمەبەستى باشتىركردنى دۇخەكە يىت. ئەم بەناۋ رەگەز پەرەستانە لەمىژوۋ تىناگەن، تەننەت لەمىژوۋى ئەۋ چەرخەي تىيىدا دەژىن ھىچ نافامن؛ ماركسىيەت لەھەۋلدىان بۇ زالىكردنى جوولەكە بەسەر جىھاندا-كارى پونيات نانى بەھىزە-لەرپىگەي رەخنە و تانە و دۇۋە لەھەمبەر دوژمنەكانياندا بۇساۋەي ھەفتاۋ پىنج سال تىكۆشاۋن، رەخنەكانيان سوتىنەريۋون، پىشودرىژ، بەردەۋام بوۋ لەسەر كارەكەي تاۋەكولەم دولەتە پىردە كۆلەكەكانى لاۋازكرد و دواترىش خۇي بوۋ بەسەردارى. ماركس خوازان زۇر بەباشى ھەستىان بەۋەكردبوۋ كەلەگەل دياركەۋتنى پىغەمبەرىكى خاۋەن پەيامى نويدا ئەمانە بەناسانى پوۋچ نابنەۋە، زۇرچار دۇخى نوئى ھاتۇتە ئاراۋە، بەلام دواتر تەسك بوۋەتەۋە بۇ چوارچىۋەيەكى پارت گەرەكى و ئىنجا لاۋازبوۋنى زىادتىرى، ئەمەش بەھۇي ئەۋەۋە يە كەخاۋەنى بۇچوۋنى تايىبەت ھەرگىز گىيانى لىيوردن نازانىت مەگەر لەخزمەتى خۇيدا نەيىت، بۇيە كەسى خاۋەن پەيام و پەيرەۋى راستەقىنە ئەۋپەرى ھەۋلى خۇي دەۋات لەبۇ چەسپاندنى بىنەما بۇچوۋنىەكانى، لەگەل لەناوبردنى پىژىمى كۆن گەر تۋانى يىتى بەسەريدا زالىيىت.

ئەمەش دۇخى ئاينەكان بوۋەۋ ۋەھاش دەيىت.

ھەسرەتپان بەتەنھا لەرپىگەي چەسپاندنى بوۋنى خۇيەۋە دانەمەزرا، بەلكو پىشت ئەستۈرۈۋ بەلەناوبردنى بىنەماكانى بت پەرەستى. ئەگەر ئەم رەگەزچىتپە كۆنرانە

نەبوايە ئەمما بېرەنچى بىر ھەسەرەتەن مۇرەدەكرا بەگيان بەخشىنى كۆمەلىك
جەنگاۋەرى بەھىز.

پەنگە يەككە ئاقايلى يىت بەرەى ھەمان چەكى جوۋەكان بەكارىننەمە و بىت:
دەمارگىرى و خۇبەرەستى دو ناتەواى تايبەت بەجوۋەكەن و نايت ئىمە بەكارىان
بىننەمە. ئەم قەسە تارادەيەكى زۇر باش دىرەستە، ئەم دۇخەى شەلەۋاۋەى
ھەنۇكەمان لەرنگەى گرتەبەرى شىۋازى ئاسايەمە ناگۇرېت. بۇيە ھەر بۇچونىك
گەر لەسەر بىنچىنەى دەمارگىرى و خۇبەسەندى يىت بەتەنە لەرنگەى بەكارەننەمەى
ئە چەكى خۇى بەكارى ھىنانەمە بۇ خۇبەمىزكردنى دەتۋانى بەكار بىننەمە بۇ
لاۋزكردنى، ئەمەش دگەل دۇخى پەستىنەدا ھاۋتايە و ھىچ نەشاۋە نىيە. لەبىرمان
چوۋىمە ھەسەرەتەن توندوتىزى و ترسى پۇمانى دگەل خۇيدا ھىنابو؟ چۈن باش
دەيزانى بەبى بەكارەننەى ترس ھىچ ترسكە لەناۋناچىت. گەرچى پارتە رامياركان
بېرەيان بە رىنگەۋتەن ھەيە لەبۇ چارەكردنى كىشەكان بەلام بەمە فەلسەفە
پاستەقىنەكان ھەرگىز رىنگەبەم چەشە كىشەچارەكردنى نادەن.

ئەۋكاتەى پارتە راميارەكان دەست بەچالەكى دەكەن و بەنارەزۋى وروژاندنى
دەستەلات كاردەكەن لەبۇ بوۋن بەدەستەلات دار لەرنگەى كىشكردنى جەماۋەرە
لەساىەى رىيازىكى فەلسەفى دىارەكراۋەرە، بەلام بەتەپەرپوۋنى كات لەم بەمە
فەلسەفیانەى لادەتات بۇ زىادكردنى ژمارەى لايەنگران، ئىدى لىرە بەدۋاۋە دەرۋونى
لاۋز تەڭلى بىزۋتەنەكە دەبىت كە ھىچ كەلكى تىكۇشانىان نىيە.

گەر ئەم پارتانە بۇماۋەيەكى زۇر بىننەمە ئەۋكات دوچارى ھەرەۋەزكارى نەرنى
دەبەنەمە لەبۇ سوۋد ۋەرگرتن لەو ئەنڧالانەى جىمان، پاش لەمەش كارى
پادەۋەستىت. بەلام ئەگەر پەقەرىكى بەھىز لەخاۋەكەى دورۇخستەمە ئەۋكات
دەگەرېتەمە دۋا بەشى كارۋانەكە و ئەمەش دۇخى دەبىت تا ئەۋكاتەى ھەلىكى بۇ
دەرەخستەمە بەمەبەستى گەرەنەمە بۇ ھەمان جىگەى پىشۋى لەسەر خاۋەكە.

بەلام خاۋەن بەمەى فەلسەفى پاستەقىنە ھەرگىز دان نايت بە ھەرەز و
ھاۋپەيمانى پارتەكان، خۇى بە جەنگاۋەرى دۇرە دۇخى نەخۋازاۋ لەقەلم دەتات و
بەردەۋام دەبىت لەسەر پەۋتى خەباتكردن تائەۋكاتەى دەگاتە نامانچ.

نەم چەشەنە تىڭۇشەنە كە ھەلى خوار كەرنەھەي ھەموو بىنەما كۇنەكان دەدات
 پىنۇستى بە تىڭۇشەر و بىژاردەي بۇق ئەستور و نەبەرد و نەترسى بەھىزە. لىنىي
 بۇچوون خەۋى ناتوانىت ئارمانجەكانى بەدى بەئىت مەگەر لەرنگەي
 بەسەرباز كەرنى بەھىزىرەن و چالاكترىن ئەندامانى گەل نەبىت، لەگەل كۆكەرنەھەي
 لەنىو يەك پىڭخەۋى بەھىزى خەۋەن درۆشمى خەبات گىر، ھەرخالىك لە قەلسەفەي
 بىنەماگەلىكى دىارىكراۋى پوون نەكەردەھە ئەوا بەۋانى پوونى دەكاتەھە و
 لەتىگەيشتى ئاپۇراي نەزىك دەكاتەھە، دەيدونجىنىت بۇنەھەي شىاۋىت لەبۇ بوون
 بە ياسايەك كە بېراي لايەنگرانى زىادتر بچەسپىنىت.

وەرنامەكانى پارتىكى رامبارى ۋەك پەچەتەيەك ۋايە كە رامبارى كاران لەبۇ
 بەدەست ھىنانى زۆرتىن دەنگى ھەلبىژاردەن دايدەپىژنەھە، ھەريۇيە دامەزاندنى
 ھەللىنىكى نوئى لەم كاتەدا ۋەك جەنگ راگەيانەن دەھايە لەھەمبەر پارتى
 دەستەلاتدار. مەرج نىيە ھەموو ئەۋانەي سەريە لىنىكى بۇچووندارەن ھەموو نەھىي و
 ئامانجەكانى پارت و سەركەكەيان بىن، گەنگ ئەۋەيە ئاشناي كۆمەلىك بىنەماي
 ھاندەرى بىچىنەيى بىن، لەگەل بېرۋادارى بەسەركەۋتى پارت و بەرنامە و
 پىرۇزگىراۋەكانى و ھەلەدان بۇ بەرگى لىكەرنى.

چ قازانچىكى ھەيە سۈپايەك زۆرىنەي پەلەبەزان پىكى ھىنايىت، ھەچەندە
 بەتۈانشىن؟ ھەپارتىكى زۆرىنەي ئەندامەكانى كەسانى درەوشاۋە دىارەن ئەۋاك
 چاۋەنۋاپى قوربانى دانى لىناكرى لەبۇ بەرگى كەرنە لە بۇچوونەكانى، لەبۇ
 سەركەۋنى پارت يان بىزۋتەھە و بۇچوونەكەي خاستر ۋايە سەركەدەيەكى بىرۋول و
 زىنگى ھەبىت و سۈپايەكى بەھىزىشى ھەبىت كەلەپىڭەي سۆزى لايەنگىرى
 كۆپزانەھە ئاراستەبكرىن.

دەستەيەكى سەربازى پىك ھاتبىت لە دوۋسەد كەسى ژىر لغاۋكەرنىان زۆر گەراترە
 ۋەك لەۋەي لە سەدو ئەۋەد كەسى ئاسايى و دەكەسى ژىر پىڭكەتابىن و ئەۋ دەكەسە
 بىكرىنە سەردار و ئاراستەكارىان. لىنىي سۆسىال دىمۇكراتى ئەم پاستىيەي زانى و
 كارى پىكەرد، ئەم پارتە تاپادەيەك دەستەلاتى بەخشىە نوئىنەرانى گەل چەكدار كە
 بىرار و پەيمانى گۆپرايەل بوونىان بۇ پارتەكە داۋە، ئەم پارتەمان خستىۋانىتتە ژىد
 كارىگەرى پەپەمۈنكەھە كە توندوتىژىكەي كەترىيە لە پەپەھەي سەربازى.

دواتریش دروستکردنی سرکرده و فرمان وهرگر بؤ بهرئوه بردنی کاروباری داماتوری ولات. کرنگاری نعلمانی بوووته سربازیکي کارای پارت. کسینکی هزمنندی جووله کەش بوووته نەفسەریکی نەشیاو کەپنویسته لەسر پۆسته کە ی لا بیرت.

لەو دەمە ی پارتە بۆژوازیەکان دروشمی بالام بریتی بوو لەوہی ئەمانە لەخوگرته ی ژیرترین کەسانی ولاتن. لەهەمان کاتدا تەشەیان لەمارکس خوازان دەدا بەوہی گەمژەکانی کۆمەلگەیان لەخوگرتهوہ. هەربۆیە ژیرخوازانی ولات یان لایەنگرانی بۆژواکان سەرکەوتنی مارکسیەکانیان بۆ هەلخەتاندنی عەوامان دەگێڕایەوہ. هەروہا بۆژواکان لەخوگرته ی نەوہی خانەدان و دەولەمەند و ژیران بوونەو ئەمان ئینتیما و لایەنگری تاکوتایان بۆ هیچ پارت و لایەنیک نییە و زۆرجاریش دان بەهیچ سیستمیکی فەرمانرەوادا نانیئ. بەلām پارتە مارکس خوازان و ھاوڕینگاکانی، توانیویەتی لەرینگە ی تفاقیکي مۆیی دیاری کراوہ و ئاسۆیەکی سوپاناسا پینک بەینیت و لغاوی سەرکردایەتی کردنی بداتە دەست جووہکان یان جووپەرہستە کوێرکراوہکان.

بۆرجوازیەکان نابینابوون لەهەمبەر مەترسی بەرئەنجامەکانی ئەو چەشنە رینکخستە-هیچ کات بیرى نەکردۆتەوہ لە خویندەنەوہی هەناوی جەماوہ-هیچ مەنگاویکی ئەنا لەبۆ کیشکردنی زۆرینە ی کۆمەلدا، بەپاساوی ئەوہی هەپارتیک پشت بە خانەدانەکان ببەستیت بەئاساتر دەتوانیت بگاتە دەستەمۆکردنی دەستەلات وەک لەو پارتە ی پشت بەزۆرینە ی ئەقام ببەستیت. بۆژوازیەت ئەوہی لەیاد کردبوو کە هەپارتیکي پامیاری سەرکەوتنی بەندنییە بە زیرەکی زۆرینە ی ئەندامەکانیوہ بەلکە لەپینشەنگدا بەند و پەيوەستە بە ژیری سەرکردە ی بالآ و گوێرپایەلی ئەندامانی بۆ بریارەکانی سەرکردە و سەرکردایەتی.

ئەو دەمە ی بنەمایەکانی تیکۆشان کۆدەکەینەوہ ئەوکات نامادە ی دەستەلات وەرگرتن دەبین سەرکەوتنیش ئەستەم دەبیت بەبۆ بوونی سەرمايە ی مۆیی دەمارگیر بۆ بیرۆکە ی پارتە کە. هەرکات ویستمان فاکتەری سەرکەوتن بۆ لقینەکەمان دابین بکەین ئەوکات بانگدانی پارتەکەمان ئاراستە ی ئەو چینیە دەکەین کەنەترسن و هیچ لە تیکۆشان ناترسین. مەبەستمان چینی کرنگارانە. بەگرتنەبەری ئەم چەشنە رینککە یە

بربارى نوسينهوى بىست و پىنج بنه مای سهرکیم دا له بۇ پارتە که مان، بۇنهوى همە مان بزانن مەرامەکانى ئەم پارتە یە مان چىيە. لەم پىنگە یە شهو هەم ئامانجى پارتە که مان بۇ خەلکى پوون دەيتەوه هەم لایەنگرانمان پتەوتر تیدە کۆشن له بۇ سەرخستنى وەرنامەکانى ئەم پارتە یە مان و گەيشتن بە ئامانجە راستە قینەکانى.

گرنگ ئەوه نىيە پىنازمەکانى پارتە که مان بەبۆتە یە کى جوان بىرازىننیهو و پىشان بدەين، بەلکو گرنگ داپشتنەوى بنەما راستە قینەکانى پارتە که یە بەشپو یە کى تەندروسەت، بەجۆرنک پىشپاوى شیکردنەوى هەلەنەبیت. بۆتە دەتوانرنت دەستکاری بکرنەت، بەلام ناوهرۆک پىنوستە بەجىگىرى بىمىنیتەوه، چون گۆزانی ماوه یە بۇ ماوه یە کى دى ھۆکاری کەرت بوونى لایەنگرانى پارتە که یە. لەم بواردەدا باشتەر وایە شىوازى پەپرە و کراوى کلنساى کاسۆلیکى وەر بگىرن کە بىو پەپرى سەرسەختیەوه رەتى پاشگەزپوونەوى دەکات لەمەر پىتیکى تايبەت و پەپووست بە پىنازمە که یەوه، لەکاتیکدا ئەم پوونیهى کلنسا لەپووى پىنازىیەوه نۆزجار پىنگەدەدات دگەل زیادتر لە خالینکى زانستى یان لۆزیکیدا. لەپىنگەى ئەم رەتکارىیەوه کلنساوه دەستەلات و لایەنگىرى خۆی پەرەپىندەدات. بۆیە پىنوستە لەسەر مەرکەسێک گەر مەبەستى بزوئەوه رەگەزچىتیه که ی سەرکەوتوبیئت خاوەنى ئەم بىرۆکە یە بىت: بزوئەوى ديارکەوتوو پىنوستى بە داپووخاندنى هەموو لەمەرەکانى پىشى هەیه، بۆنەمەش پىنوستى بە داپشتنەوى پىنازىکى پوونە، ئەو بۆتە یە لەخۆگرتەى بنەماکانیەتى باشتەر وایە بەجوانى بىپاريزننت و نکۆلى لەمىچ دەقینکى نەکات ئەوکاتەى دەست بەجەنگ دەکات، هىچ کاتیش گۆرانگارى لەناوهرۆکى راستە قینەى بەرنامەکانى پارتە که دا ناکرنەت، چون ئەگەر ئەم کارە نەنجام بدرنەت پاش لەیە که مەنگاوانان لەبۇ تیکۆشان ئەوا ئەو گۆشتە لەناودەبات کەبەهۆیەوه هەموو هیوادارانى پارتە که لەدەورى کۆپوونەتەوه، ئەمەش مانای تەفرىبوونە، هەمدیس ھۆکاریش دەبىت لەبۇ لاوازکردنى گیانى تیکۆشان.

پارتى گرنگارانی ئەلمانى نىشتمانى سۆسیالیستى بىست و پىنج خال بەرنامەکانى پىنگەمىنا، بوو بپوای سەرکى لەبۇ تیکۆشان. بۆیە پىنوستە لەسەر هەموو پارتىک بەجوانى پىنازمەکانى پىمۆزىکات و پىنگە لەرەخە لیگرتنى بگرنەت و

هەرگیز دهستکاری له بنهما ناوهه بۆکیه کانی پارتیه کهیدا نهکات. تانه و کاته ی دهگاته
دوانا مانجی

پارته کهمان مافی خۆیه تی. به لکو نه رکیشه تی خۆی وه کو هه نگری په یامی
ره گه زچیتی پیشان بدات. پیشتر خه لکانی دیکه هه وئی گه یاندنی ئه م په یامه ی
ئیمه یان داوه. به لām بنهما پشت پنبه ستره و ه کانیان نا پوون و په رت بوون و هیچ
په یوه سته ییه کیش له نیوانیاندا نه ده بینرا. له م بۆدا ژماره ی نه و پارت و به رانه ی
ته نانه ت حیز به گه وه کانیش - هانی دروستکردنی ده و له تی ره گه زی ده دن. نه مه ش
ده گه رته وه بۆ راستی و توندی په یامه که ی ئیمه - پارتی نیشتمانی سو سیالیستی -
له وه ی به جوانی فاکته ره کانی دروست و گه شه و مانه وه ی ده و له ت و ده و له تدار ی
راسته قینه ی تیگه یانده وون جا له ووی لۆژیکه وه بوو ییت یان میژوو. پیش
له دیار که و تنی لقی نه که مان هیچ یان و پارت و بزوتنه وه یه کی ره گه زخوازی بوونیکی
نه بوو. به لām پاش له دیار که و تنی پارته که مان زۆر به جوانی ئه م دروشمه گه شه ی سه ند
و هیزی هزی دیار که و تن و کاریگه ریشی له سه ر پیناکردنی راسته قینه ی ده و له ت
دیار خرا. پارته کانیش ته نها ئه م بۆچوونه ی ئیمه یان وه رگرت و هه وئی په ره پیندانیان
ده دا. نه وه که له به رته وه ی بڕوایان پنبه تی. به لکو زانیان نانیان بۆ ده سته به رده کاته وه
و به جوانی سه رکه و تنیان پنبه به خشیته وه و به خیزایی ته شه نه ده کات.

پارته بۆژواکان تا وه کو هه شت سال به ر له ئیستا نه یان ده زانی ره گه زچیتی مانای
چییه. ته نانه ت جه و ت سال به ر له ئیستا هه رکه باسی وشه ی ره گه ز په رسته ی ده کرا
سه رکرده ی بۆژواکان ده پچران له پیکه نیندا. ئه مجا که زانیان دۆخه راسته قینه یه
بڕیاری دژیه ری کردنه نانیان دا به بی سل کردنه وه له به کاره ی نانی هه رچه شه نامرازیک.
وا بۆ سی سال ده چیت ده سته لاتداران ده ستیان دا وه ته چه و ساندنه وه ی هه لگرانی ئه م
بۆچوونه. به لām ئه م چه شه نه هه نگاوه سته مکاریانه هۆکاری زیاده بوونی لایه نگرانی
لقی نه که مان و پتر ده نگدانه وه ی بوو. سالی رابردوو بۆژواکان ده ستیان دایه
خاوه نداریتی لیکردنی ئه م بنه مای بۆچوونه له بۆ شه وه ی شه مه ندۆ فیڕه که به جینیان
نه مه لیت. به لām مه به ستیان له به کاره ی نانی ته نها زیاده کردنی ده نگه کانیان و له ناو بڕدنی
دوژمه نه کانیانه له داها تودا.

چەندىن پارت ھەن بەجوانى لەپرەگەزچىتى تىگەيشىتوون، بەلام پىنخستنى
 تەواويان بۇ تىگۆشان لەپىناويدا نەکردووە، لەكاتى داپشتنەوہى ئامانجەکاندا
 پەنایان گرتىووە پىبازى ناپوون و دەقى خوشدارى تىگدراو، ھەمدىس داواى
 چىکردنى دەولەتىكى نمونەييان دەکرد بەبى بەکارھىنانى توندوتىژى!
 لەبۇ پيشاندانى لاوازی پارتەکان، لەبۇ بەئەنجامگەياندى ئەو نەركەى كە
 پارتەكەمان خۆى بۇ يەكلایى کردبوو، دەبىت بگەپىنەوہ بۇ ئەو پۇزگارى
 بزوتنەوہكەمان جەماوہرى ھەژاند بەراگەياندى ئامانج و بەرنامەكانى لەپنگەى
 شانۆى پاميارچىتى يەوہ.

کاریگری وشه

سەرکەوتنى ئىس كۆيۈنۈشەي كە پارتىمان لە ۲۴ ى پېنەندانى ۱۹۲۰ دا بانگەشى بۆدەرد ھۆكۈمى دىكەى ھاندەمان بۈۋە لەبۇ بەستنى كۆنگەرى خولى گەل. پاش لەۋى دەترسايىن لەبەستنى يەك كۆنگەرى مانگانە وانىستا لەھەفتەيەكدا نۆرپەئاسانى كۆيۈنۈشەي كە بەرفراوان دەبەستىن و ژمارەى ئامادەبوانى چەندان ھىند ژمارەى كۆيۈنۈشەكەنى پىشۋوتەر، لەنيوان كۆيۈنۈشەي يەك و دوۋەدا ھەمىشە بەپەپۇشەۋە چاۋانۋاپى ۋەلامى ئوپرسىيارەبۈيۈن كە بەمىشكەماندا دەھات، ئەۋىش: تۈپلىنى خەلكان بەدەم بانگىشتەمەكەى ئىمەۋەبىن و تاكۇتا وشەمان ئامادەى گۈنگرتىن؟ ھەفتانە ژمارەى كۆيۈنۈشە سەرکەۋەكەمانان زىدەتر دەبۈۈن و رىزى زىادەترمان لىدەنرا، تادەھات ژمارەى ئامادەبۈاننىش لەزىادەبۈۈنابۈۋ.

هتلمر لهکاتی وتارداندا

له پښتو به مینې و خړوښداری وتاریښه کانه وه کښه یی گوښه گرتن و کالقامی و هله تیغه یشتنی جه ماوهر چاره سر کرابوو، وتاریښانمان دهستان دایه دیاری کردنی به پرسیانی راسته قینه یی جهنگ و خسته پرووی نه هامة تیه کانی په یمان نامه یی فرسای، نه دویا به ته پارتی که مان ساتیک ناکاتیک دهیوروزاند، چون به تنه نا پانیک ناسایی یان لیور دبوونه ویه کی ساکاری نه مانه تیده گیشتن کی ناپانکی له کوماری نه لمانیا کردوه یا خود بوونی خودی کوماری ده خسته ژیر پرسیاره وه و به هر که مته یی کی دواکه وتووی دزه پاشای سرکه وتوو له قهلم ددا، نه وانه شی مارکسیه پنی لی ویل کردبوون، نه وکاته یی مارکس خوازیک دهی بیست په خنه مان له په یمان نامه یی فرسای ده گرت، قسه که یی پی دهیچران دین و به هاواره وه دهیگوت:))

ئەى پەيمان نامەى برست لىتوفسك؟)، لەسەرەتارە دوچارى ئەھامەتتەى زۆر بووین لە تىگەياندننى خەلکى لەوەى بۆچى پەيمان نامەى فرسای ئەھامەتى بۇ ئەلمان ھىناو، ئەم پەيمان نامەىە ئابرووبەرىيەكى وەھای بە ئەلمانیاوە لکاندبوو کە بەئاسانى ئەدەتوانرا لەبىرېگىرت و بىرېدېتەو. بەراستى کاردنەوەى زۆرىنەى خەلک لەم بوارەدا نەرىنى بوو، بۆرە ناچار بووین يان ئەوەتا بەردەوام دەبىن و زۆرىنە دەتۆزىنن لەخۇمان يام ئەوەىە دەست لەم شالاولى ھۆشيارکردنەوەىە ھەلدەگرىن و زۆرىنە بۇخۇيان کەسپ دەکەين. بېروام وابوو باشتىن پىگە بۆنەمە بەردەوام بوونە تەئانەت گەر جاماوەرىش لىمان وەدوورکەوئتو و ھەموو تۆمەتېکىش بىخەنە دوامان، پارتى نىشتمانى سۇسيالىستى دەبىت سەردارىتى بکات نەوەك شوئت قسەى ژىردەستخراوەکان بکەوئت، دەبوو ئىمە جەماوەر ئاراستەى پىگەى راستى بکەين، خۇنەگەر لەسەر ھەلەکانى ئەوان بەردەوام بوويناىە ئەوکات بىيانووى دامەزاندن يان دەرکەوتنمان پوچ دەبووئەو و ئەدەبوئەىە لىقنىتىكى چاکسازىيى خوازى ئەلمانى و پتەوکارى کۆنەکەى دەوئەت لەسەرىوچوونى دروست.

بەراستى لەوکاتەدا دروست وتن بۇ گەل کارىكى مەترسى داربوو، ھەر پارتىک بە پىچەوانەى تەوژمى بۆچونى لایەنگرانى باوئەوەبىت ئەوکات سەرکىشىمان يان سەرکەوتنى تەواومان ئەنجام دەدات. دەمان دىت بۆرژواکان نىزک ناکەونەوە لە ئاوتەبوون بە زۆرىنە، لەکاتىکدا دەستکەلاکانى جوو ھەولئى بەلادا پىردنى فرەبىنەى گەلىان دەدا. لەھەمبەر پى لىبوونەوەمان لەلایەن خەلقى ئەلمانىيەوە ئەوەندى تر سووربوونمان لەبۇ سەرکەوتن پتەوتر بوو، بەردەوام بووین لەسەر پلانەکەمان لەبۇ سىرپىنەوەى ئەو گوئەىەى کەدەلئىت: پەيمان نامەى فرسای پەيمان نامەىەكى دىمۆکراتيانە و بى زيان بوو. ئەووم دەزانى لەھەلەتەکانماندا لەبۇ دژدايەتى کردنى پەيمان نامە بەناو دىمۆکراسىيەکاندا پارەتەکەمان لایەنگرىكى زۆرى لەدەست دەدات، بەلام باش ئەوەشم دەزانى سەرئەنجام ھەردەبىت گەلى ئەلمانى ھەست بەم ھەنگاوە راستانەى ئىمە بکەن، لەو کاتەشدا پى لىبوونيان بۇ ئىمە دەگۆرئت بۇ خۇشويستى و بېرواى تەواوى بە بزوتنەوەکە دەبەخشىت و کەمتەرخەمىش ناکات لەبۇ قوربانى دان لەپىناو زىدەتر سەرخستنى بەرنامە تەندروستەکانى بزوتنەوەکەمان.

ھەروابو، ھېچ پارتىكى سەرگەرتو پاستەخۇ لەلايەن جەماوەر و نۆزىنەرە
 پىشوازي لىنەكراو، تائەكاتەي پاست و دروستى دەق و ئامانجەكانى پارتەكەيان
 بۇديارەكتو، چون بۇچوونى پارتى نوئى نۆزجار پىچەوانەي بۇچوونى خەلكى
 ەما، دژە بە ئارموزوۋەكانى. بۇخۇم لەئىكەم گەردبەونەوئى ەما دارانماندا ەستم
 بەم دۇخە پاستەقىنەكرد، لەدەسپىكەو زانيم پووى من لەكەس گەلنىكە دگەل چەمك و
 بۇچوونى مندا پىچەوانەن، دەبوو بە وتاي دوو كاترەمىرى بنەماكانى پشت
 پىنەستوويان داپووخىنم لەبۇ كىشكەردنيان بۇ تەقل بوونە نىو پارتەكەمان و
 ەلگەرتنى بنەما و ئايدىياكانى ئىمە لەھەمبەر ەموو شتەكدا.

بەلئى، ئەرگىكى قورس لەسەر شانمان بوو. ئىمە خۇمان تەقلى جەنگىك گەردبوو
 كەناچاربووين دژى كۆمەلگە بووەستىنەو لەبۇ تىگەياندىنيان و گەياندىنيان بە
 پاستىەكان بەبئى ھېچ پاساويكى ەست و سۆزى. لەرگىكى كۆبوونەوۋەكانى
 دەسپىكەمانەو زانيم لەرگىكى دامالنى دووژمن لەوچەكەي پىنەتى دەتوانين ئەم
 كىشەيە ئەھوەنترىكەينەو. ەستم بەوۋەكەردبوو كە ماركسىەكان ەربەيەك شىنە
 قەوان دەژەنن. بۇيە ئەگەر ئارموزەكەيان لىتەكبەدەيت ئەوكات ناتوان ھېچ بەدەست
 بىننەو. بەم كارەشم تەوانيم ەەرلەسەرەتاي قسەكەردنەو ەستى ئەوانە بۇلاي خۇم
 پاكىشم كەنيازيان پاكە و ەلخەلەتەنراون.

لەدرىژەي شالۆۋەكەم بۇسەر پەيمان نامەي قىرساي دەستم دايە پوونكەردنەوئى
 پگەكانى پەيمان نامەي برست لىتۆفسك. چون باش دەمزانى ەموو ئەوانەي قىنيان
 لە پەيمان نامەي برست لىتۆفسكە ھىچى لىنازانن و بەلاپىندا براون بەھەلە
 تىگەياندىنيان. ماركس خوازە ەلخەلەتەنەركان وائى بەگوئى خەلكىدا دەدايەو كە
 بەھۇئى ئەوئى ئەلمانىا پەيمان نامەي برست لىتۆفسكىيان بەسەر پووسىادا
 سەپاندوۋە بۇيە پووسەكانىش ەستاوان بە سەپاندنى ئەم پەيمان نامەيە بەسەر
 ئەلمانىادا. دەبوو ەموو گوتەيەكى ماركس خوازان بەدرۇبخەمەو بەبەروردكەردنى
 ەردو پەيمان نامەكە. لەكۆبەونەيەكدا كە دووكاترەمىرى خاياند تەوانيم
 ناباشىەكانى پەيمان نامەي قىرساي و باشىەكانى پەيمان نامەي برست لىتۆفسك
 بخەمەپو، لەپاش ەەر كۆبوونەوئىەكى پراوئىكارىم دەمتوانى ەزاران خەلكى لەداوى
 ماركس خوازان پزگارىكەم و پاستيان بۇ پوون بگەمەو.

لەڭگەي كۆبۈنەنە بەردەوامەكانەنە بوومە پائىزكارى سەرەكى پارتەكەمان و
لەڭگەي چۈنەنەنە ووزاندەنە ھەستەي جەماومەر بوموم، دەمتوانى لەڭگەي وشەنە
تەبەككۈشم و ھەنگاۋ بەرەو سەرەكەوتەن بىنەم.

نەوەستەين بە وتارىڭىزى و پۇشنىڭىزەنە خەنەك، بەنەكە ھەنگاۋمان بەرەو
بلاۋكەندەنەنە بىلاۋكەراۋەكان ھاۋىشت، دگەل ئامازەكەندەنە بە بۇچۈنەنە پارتەمان
لەمەمبەر پەيمان نامەكان و ئەو ھۆكارانەي بوونە ھۆي ھەلەيسانى جەنگ، ھەموو
شتەكەمان لەڭگەي وشەنە دەردەبەرى و كارىگەر بوونى جەماۋەرىشمان بۇ خۇمان
پىردەكەرد، لەسەر ئەو بىنەمايەي سەرەجەم پووداۋەكانى دىرۈكى كەونارا وشە
پىڭگە خۇشكار بوۋە بۇسەرەكەوتەن، ئەمەش لەڭگەي وتاردانى پاستەوخۇۋە بوۋە نەوەك
خۇيەندەنەنە پەرتوك و پۇزنامەكانەنە.

چەندە ھەفتەيەك پىش لەنەستە پۇزنامە ناوخۇيەكان گانتەجەپى خۇيان بەم
ھەنگاۋەمان دەردەبەرى، ئەم ھەنگاۋەي ئەمە زۇر كارىگەر تەو ۋەك لەمەنگاۋى
ئەوگەسانەي لە تەلارە بەرزەكان و سەرنوئەنە نەرمەكاندا دەڭىن و لەڭگەي
پىنۋوسەكانىيەنە دەيانەنەنە خەنەكە ئاراستەبەكەن، بەبى ئەوئەي لەناخى خەنەك
تەگەيشتەن و بزانەن دەرونيان چى تەيدايە.

بۇزداكان لەبەريان چوۋەيەنە وتارىڭىز لەڭگەي پوانەن لە پووخسارى بىسەرانى
رادەي كارىگەرى وشەكانى خۇي بۇ ديارەكەت و بەردەوام لەمەۋلى نوئەدا بۇ
بەكارەنەنە باشتەين و بەھىزەتەين وشە، وتارىڭىز پاستەوخۇ لەڭگەي پوانەن لە
پووخسارى بىنەر و بىسەرانى دەزانەن بەردەوامى پىۋىستە يان كۇتەي
پىنەنەن... بەلەم نوسەر ھەرچى لەدەليەتەي دەينوسىتەنە و دەخاتەبەردەست
خۇيەنەنەكە نايناسىنەنە و نەزانەنە كاردانەۋەكانى چىيە لەمەمبەر نوسىنەكانى.
ناشتەنەنە بەدەي خۇي خەنەكە بەشۋەيەكى پاستەوخۇ ئاراستەبەكەت، مەۋە ھەمىشە
دەبەرى خۇيەندەنەنە ئەو دەقانە دەكەت كە ھەزى لىنى نىيە و دگەل بۇچۈنەنە ويدا
يەك ناگىرەنە، خۇنەگەر نەقسىيارەنە وىستە زۇرەنە بۇلەي خۇي كىشەكەت ئەوگەت
پىۋىستە بە نوسىنى كورت ھەيە لەشۋەي بەيان نامە و تارادەيەكىش نامىلەك، وئەكە
جەماۋەر بەزۇرى ھەزەن لەخۇيەندەنەنە سەرىنەيە و ناينەنەنە زۇر كەت بەو
بابەتەنە بكوۋنەكە ھەزەن لىنى نىيە، ھەروەھە بەيان نامەي كورتەش پىۋىستە

بەزۆرى لەشىنۆەى دەقى وىنەدار و كەم وشەيىت بۆنەوەى بەگەمترىن وشە زۆرتىر
مانا بېەخشىن، لەمەمان كاتدا نوسەر هاوشىنۆەى گوتارىيژ بەتوانايە لەبۇ يارى كردن
بە ھەستى جەماوەر، گەر بە جۆش و خرۆشەو بەنوسىت و پوولە جەماوەر بكات و
بيژە نوسراوەكانى بەشىنۆەيك پىت خەلكى عەوام لىيى بگەن، جىاوازي نوسەر و
وتارىيژى راستەوخۆ ئەوھە كە:

وتارىيژ لە بينەر و بيسەرانى دەروانىت و لەچاوى كاردانەوەى ئەوانەوە
ھەنسەنگاندن بۆخۆى دەكات. ھەروەھا گرنگە بەلايەوە راستەوخۆ كاردانەوەى
قسەكانى خۆى ببينىت، بەلام قسە و بيژەى نوسەر پشوو درژى پىويستە، خۆنەگەر
وتارىيژ ھەستى كرد ئامادەبووان لىيى ناگەن ئەوكات شىوازيكى نوئى پەيپەودەكات لەبۇ
وتاردان و سەرەنج پاكىشاني خەلك و كارتىكرديان. خۆنەگەر ھەستى كرد زمانى
بەكارھىنراو بۇ وتاردان قورسە ئەوكات شىوازيكى نوئى و ئاساتر بەكاردەھىنىت،
خۆنەگەر ھەستى بە ئاقايل مەندى پوو خسارى جەماوەر كرد بە گوتەكانى ئەوكات
پەنادەباتە بەر پوونكردنەوەى زيادترى بيژەكانى بەمەبەستى پەتكردنەوەى
نارەزايەتەكانى ئامادەبووان. بۆنەمەش پاساوەكانى لەرنگەى بەكارھىتاني بەلگەى
زىندەوە پتەوتر دەكات و بەردەوام دەبيت تاوەكو ئەو پقەى لەناخى ئامادەبوواندايە
نايەيلىت.

ئەو كەسانەى دەبيت لەم دۆخەدا ئەنجام بدريت بەھۆش ھىنانەوەى ئەو
ھاولاتيانەيە كە بانگەشە ھەلەكان ئاراستەى پىرەوتى ھەلەى كردوون. ئيتەر لەم كاتەدا
ئاوەر زال دەبيت بەسەر سۆز ھەستەكاندا... بيگومان تىپەراندنى ئەم كۆسپانەى كە
دورژمن ئاھرازدوونى لەناخى دانىشتواندا چەندان جار سەخت ترە لە راستكردنەوەى
تيۆريەيەكى زانستى. دەتوانين لەرنگەى فيركردنى نەخويندەواران و نيوچە
خويندەوارانەوە بتوانين نەختىك خەلكى ھۆشيار بكەينەوە، بەلام ناتوانين ناخى
دژخواز بەھەمان پەوت چارەبەكەين، لەم كاتەدا ئاچارى بەكارھىتاني ئەو بەھرانەين كە
كارىگرەكانيان جادووئاسا و راستەوخۆنە.

چەمدين بەلگەى ديارمان ھەيە كە ئاماژەى كارىگرى وتنى وشەمان بۇديار دەخات
لەچا و نوسراودا، لەنەلمانايدا پۆژئامە بۆرژوايەكان پۆژانە چەند مليۆنىكى لى
دەيش دەكرىت، بەلام ئەم بلاءو بوونەوەى پۆژئامانە كارىگرەيەكى نەوتۆى نەبوو

لەسەر گەرد بوونەوهی نۆزینەى خەلك له چوار دووبەرى دره بۆرژوازیه كاندا. نوسراوى نيو پۆژنامەكان و بۆچوونى بیرمەندانى بۆرژوا بەسەر چەندین ملیۆن هاوالاتی ئەلمانیدا هەڵدەخایسكا لەشیوهی هەلخایسكانى ئاو بەسەر سەهۆلى چەمردا، واتە هیچ کاریگەرییهکیان نەدەبوو لەسەر ئاراستەکردنى دانیشتوان، ئەمەش دەگەرێتەوه بۆ دوو هۆکار: یام ئەوەتا بۆچوون و بەرئەنجامى نوسراوهكانى بیریاران و هزرمەندانى بۆرژوا زێه و هیچى پێ نییه لەبۆ گەیاندىنى بە كۆمەنگە، یان بێژە نوسراویهكانیان لاوازن و ناتوانن كار لەهەناوى خەلك بكەن.

جاریکیان پۆژنامەیهك كەلەبەرلین دەردەچوو لەنوسراویكیدا هاتیوو: ((وێژەى ماركسیزم و نوسراوهكانى كارل ماركس کاریگەرییهكى جادوو ئاسایان هیه لهسەر هەناوى نۆزینەى گەل))، بەپراستى بڕوام وایه ئەم قسەیه هیچ لەدۆخى پراستینهوه نزیك نییه، چون ئەگەر بڕوانین دەبینیت ئەوهی چینی پەنجکێشى لەم چەند سالانى كۆتاییدا لەدەوروخولى ماركسیهكان كۆکردبووه کاریگەرى وتاریژان بووه نەوهك نوسراوهكانى كارل ماركس و جووه ژەهر پۆژنەكان. بەپراستى پەرتووکهكەى كارل ماركس بۆئەوه نەنوسراوتهوه لەپیش دەستى نۆزینەدايێت، بەلكو وەكو پەیرهوى سەرەكى لقینى جووخوازی نوسراوتهوه كە كار لەپێناو دەستگرتن بەسەر هەموو كۆنجهكانى جیهاندا دەكات، ئامانجى پراستەقینەى گۆڕپایەلى هەموو گەلانى جیهانە بۆ گەلى بەربێژاردەى جولەكە. پۆژنامەكان تەنها ئەركى بانگەشه كردن بۆ بەرنامەكانى گرتە ئەستۆ، بەئامانجى جوانکردنەوهی دەقەكانى ماركس و بەلاریدا بردنى چینی پەنجەر و زەحمەت كێش و بەكارهێنان لەبۆ خزمەتکردنى زایۆنیزم.

بەپراستى سەرکەوتنى پراستەقینەى ماركسیزم دەگەرێتەوه بۆ ئەو هەزاران وتاریژەى دروستكراوه لەبۆ خزمەتکردنى ئەم بەرنامەیه. هەموان لەخزمەتى ماركسیزمدا بوون جا سەرکردەكان بێت یان كرێكاری بیبەش، جا ئازاوهگێڕیبت كە قسە بە گوتاریژێر دەبڕیت خودى گوتاریژێر ماركسى. ئەمەش سەربارى ئەوهی گوتاریژان هەموو جارىك ئەو قسانەیان دەكرد كە خەلكان پێیان خۆشه و دەیان زانى چێیان دەوێت و مەبەستە، بۆیه ئەوانیش بەو پەرى تواناوه وشەى وروژنەرى ئەو بوارهیان ئامادە دەكرد و بەئامادەبوانىیان دەفرۆشتەوه ناخیانیان دەوروژاند، سەربارى پێكخستنى پێپیان و خۆپیشاندانى دەیان هەزاركەسى كە هانى جیهان

دەدات لەبۇ ھەست کردنە بەوەی لەئەلمانیدا کریکار توانای پوو خانى حکومەتى ھەيە و کەى بیهویت بەپێى بنەماکانى مارکس ملکەچى دەکات، ئەمەش وای کرد پۆژ لەدواى پۆژ ھەزاران کەسى نوێ تەقلى نێو بزووتنەوێ مارکس خوازی ببن.

مارکسیزم زۆر ژیرانە توانیبوی سەربازانى بانگەشەى نوسراو دەست نیشان بکات. بەپراستى پۆژنامەکانیان زیادتر لە وتارییژ دەچوون وەک لەدەقى نوسراو. لەوکاتەى بویژ و بیرمەندان و مامۆستایانى بۆژوا جار بە جارێک ھەزى قسەکردنیاں بۆ دروست دەبوو، بەلام مارکسیەکان جار بە جارە ئارەزووی نویسنی زانستییاں لا دروست دەبوو، واتە پێک پێچەوانەى یەکتەر بوون، ئەو جۆلەکەى ئەرکى بانگەشەکردنى بۆ مارکسیزم لەئەستۆ دەگرت ئەوەندە پشت ئەستورە بەدرۆ و بۆھتان ئەوەندە پابەند نایبت بەدەقى نوسراوەکەىم، واتە ئەوەندە ھەولێ شاردنەوێ پراستیەکان دەدات ئەوەندە ھەولێ خستەنەپرووی پراستیەکانى نەدەدا. ئەمەش مانای وایە کە پۆژناکە بۆژواکان لەناست گەیشتن بە لغاوی جەماوەر خۆبەکەم زان بپووە لەناست پۆژنامەکانى جۆولەکە و مارکس خوازدا. ئەوکاتەى بیریاری بەستنى کۆنگرەکانم دا بەشەو مارکس خوازەکانیش ھەمان کاریان ئەنجام دایەو، چونکە کاریگەرى وشە بەشەو بەھێزترە وەک لەپۆژ. لەبیرم نەچووتەو کە جارىکیان لەمەرخانەى کادنکر لەمیونىخ، کەخەلکێکى زۆر نامادەبوون بانگەشەکان بۆ پارتەکەمان دەکرد، ئەوکاتەش کاترژمیر دەى سەر لەبەیانى بوو. نامادەبوان زۆریوون، چونکە پۆژى شەمەبوو، بەلام نامادەبوان ھیچ لەمن تێنەدەگەیشتن و کاردانەویان نەبوو، نەوہبوو چپەلەى دەست خۆشیم بۆ لێبەدەن نەش فیت و ھوێى ناپەزایى دەربێن، بەپراستى نیگەرەن بووم، نەم دەزانى چۆن نامادەبوان بورژوینم، ھەر کۆبوونەویەکمان بەپۆژ ئەنجام دەدا ھیچ ئەنجامێکى دڵخۆشکاری نەبوو.

بۆیە ناچارى گۆڕینی کاتى کۆبوونەوێکان بووین، بەپراستى یەکەمین وتارم کەلە کاتى شەودا بۆ نامادەبوان ووت، وەکو وابوو ئاگر لەپووش وەریدەى، وەھا ھەستى نامادەبوانى خرۆشان، دەمدیت پوو خساریان نیشانەى وروژاندنى پێوہ دیارە، بۆیە منیش ئەوەندى تر بە جۆشەوہ بێژەکانم دەردەبێى. بەپراستى سەیرم لێدەھات، باشە نە وتارییژ و نەش زۆربەى بێژەبیستان نەگۆراون، تەنھا کاتەکەى نەبێت، کواتە بۆچى وشەکانم لەم کاتەدا ئەوەندە ئاگرین؟ سەرچاوەى ئەم کات گۆڕینەمان

دەنگەرتسەو بۆشەوێ جارىك گونبىستى ھاورىيەكم بوو كەبۆ ھاورىيەكى دىكەى
 قسەى دەكرد و دەيگوت: جارىكيان بەرۆژ شانۆگەرى (گەل نازادبوو) ى كردووەو
 جارىكيش بەشەو. بەلام تام و چيژ و كاريگەرى ئەوێ شەو زۆر ئەوێ پۆژ قولتر و
 بەهيزتر بوو.

مەتەن، لەمۆلى و تارداندا

لەم كاتەدا وتەيەكى برەختى مامۆستام بىرگەوتەو، كە دەيگوت: مێزى خوازويستى
 مەزۆ لە پۆژدا بەرگەرى ئەكات لە ھەمبەر ھەر بۆچوونىكى نوێ كە بىھەيئەت بىخاتە ژنەر
 پگنڤى خۆيەو، بەلام بەشەو كە مەترە، بۆيە باشتەر وايە بەشەو ھەولبەدين لەبۆ

دسته مۆكردنى ئاۋەز و ھەستى كەسى بەرامبەر، چونكە لەشەودا ھىزى بەرگى لاي مەۋە لەم بوارەدا لەئىۋارەۋە دەست دەكاتە كەمبۈنەۋە، بۇنەۋە كلىساي كاسۋلىكى بەھەمان شىۋە ھەمىشە ھەۋلى تارىك ھىشتەۋە ھۆلەكانى وتاردانى دەكات لەبۇ گونجاندنى دۇخەكە بۇ گونگرتن و كارىگەرى بەشىۋەيەكى جوان و كارىگەرى، ئەم كەشە دۇخىكى ۋەھا بۇ بېواداران دەرەخسىنىت كە بەناسانى تىبگەن و لەرنگە نامۇزگارەكانىەۋە يارى بە دەروونى ئامادەبوان بكات.

لەسالانى ۱۹۱۹ و ۱۹۲۰ و ۱۹۲۱ دا ئامادەى كۆبۈنەۋەكانى بۇرژوازيەكان دەبۇوم، بەتايىت ئەو كۆبۈنەۋەنى كە دىمۆكراتى خوازان و گەل ويستان و نەتەۋە گەراكانى ئەلمانىا دەيان بەست. بەراستى سەيرم لەخۇم دەھات بەۋەى تەنھا من ناچمە دەرەۋە تا دواكەس لەقسەكانى دەبىتەۋە، ھەموان سەرقالى باۋىشكدان بۈون، زۇرىكىان شىۋازى پەفتارىيان ۋەھابو ۋەكو ئەۋەى لەمەيخانەدا دانىشتىت و يارى كۇنكان بكات، بەراستى سەيربۈو. ۋەكو ئەۋە ۋابو ۋتارىيىژ بۇ ئەم ئامادە بوانە نەكات.

جارىكىان لە داغز لە ميونيخ پۇشتم بۇ كۆبۈنەۋەى پارتىك كە ھەۋو كەس دەيتۋانى ئامادەبىت، لىژنەى پراكتىكارى پارت يەكىك لەمامۇستاكانى زانكۇيەكى ديارى كەردبوو بۇ دەسپىكى ۋتارىيىژى و قسەكدن لەبارەى مەبەستى كۆبۈنەۋەكەۋە، لەدەۋرەبەرى مىزى ۋتارىيىژەكەۋە سى كەسى جەل رەش دانىشتىبۈون ھەستم كەرد ئەمانەن جىبەجى كارى كۆبۈنەۋەكە.

گوتارەكە پىشتىر نوسرابو، مامۇستاكە دەستى دايە خۇندەۋەى، بىست خولەك تىپەرى نەكەردبوو بەرە بەرە خەلكان دەپۇشتەنە دەرەۋە، باۋىشكدان دەستى پىكەرد، سى كەس لەبەردەمەدا دانىشتىبۈون ۋادىاربۈون كرىكارىن، دىتم لەئىۋان خۇياندا دەستيان دابوۋە گەمەكدن، زۇرى نەخيان تا ئەۋانىش خۇيان لەھۆلەكە دزىەۋە. پاش لە تەۋاكەردنى ۋتارەكە كەسىك لە جىبەجى كاران بەناۋى ئامادەبوانەۋە سۈپاسى ۋتارخۇنەكەى كەرد و داۋى لەمەموان كەرد سەردى نىشتەمانى ئەلمانىا بىژنەۋە، ھەموان ھەستان بۇ ۋتەۋەى سەردى نىشتەمانى، پىپىۋان بەرەۋ دەرگاگە دەستى پىكەرد، ئەمەش بۇئەۋە نەبۈو پىپىۋانەكە بۇ جوانكەردنەۋەى ۋتەۋەى سەردى

نىشتىمانى ئەلئەمانى بىت، بەلكو بۇ خۇ دزىنەۋە بوو لە كۆبۇونەۋەكە و ھەنمىزنى ھەناسەكى ئازادى.

بەراستى ئەم دۇخە بەسەر كۆبۇونەۋە شەۋبەستراۋەكانى ئىمەدا ئەھات و نەبوو، وتارىپىزانى ئىمە وشەكانىيان زۆرىيەھىز و كارىگەر بوو، سۆز و ناخى ئامادەبووى دەۋرۇزاند و ئەيارانى دەخپەساند.

يىگومان پارتى شىۋى شىۋى دەيان ئازاۋەگىزى دەناردەكۆبۇونەۋەكانىيان بۇنەۋەى لەگەلىاندا بەشەر بىن و پۇلىس بانگىشت بىكەن و كۆبۇونەۋەكانىيان لىتىك بىدەن و دواى بىخەن.

زۆرىك لەماركس خىۋازان ئامادەى كۆبۇونەۋەكانىيان دەبوون و بىرويان وابوو كۆبۇونەۋەى شىۋىيەكانە، بەھۇى شەۋى پەنگى پەپۇى دروشمەكانىيان سووربوون. بۇرۇۋاكان بەھۇى بۇچوونەكانىيانەۋە پەتى ھەلئەنى لافىتەى سوورىان دەكرەۋە، ئەيان نەدەۋىست بلىن: ئىمەش ماركسەن و چەۋاشەى خەلكى دىكەين، واتا ئەۋان بەم شىۋىيە لەئىمەيان دەنۋارى. بەلام مەرامى پاستەقىنەى ئىمە لەم پەنگە سوورە قۇستەنەۋەى كەسە توندېرەۋە چەپەكانە لەبۇ تەقل بوونە نىۋ كۆبۇونەۋەكانىيان با ئازاۋە گىزىش بىت گىرنگ نىيە، گىرنگ ئەۋىيە ئامادەبىت و نەختىك گۆبىگىرنت و دواتر چىدەكات با بىكات، ئەمەش باشتىن شىۋازىك بوو لەبۇ بۇلۇكرەنەۋەى بەرنامەكانىيان لەنئۇياندا.

ماركس خىۋازان كەۋتەنە ئەم داۋەۋە، كرىكارانى نىر و مى ئامادەى كۆبۇونەۋەكانىيان دەبوون، زۆرى ئەخايند تائەۋكاتەى ژمارەيەكى زۆر لە بەلشەفىك دورىكەۋتەۋە و تەقلى بىزۋتەۋەكەى ئىمە بوون و ئەۋانەشى كارىگەريان بەسەريانەۋە ھەبوو لەگەل خۇياندا پەلكەشى نىۋ بىزۋتەۋەكەمانىيان كىرد. لىرە بەدۋاۋە سەركىرەكان ئامادەبوونى ئەندامانىيان لە كۆنگرەى پارتەكانى دىكەدا ھەلۋەشاندەۋە و بىرارى ئەۋىيان دا، كە ئەندامەكانىيان دەبىت بەشدارى كۆبۇونەۋەى پارتەكانى دىكەبىكەن و بە ھىزى بازو ھەلىيان بوۋەشىنئىتەۋە، چۈنكە ھەر كۆبۇونەۋەيەكى دۇر ئەۋان بەلەيەنگىرى پاشاخۋازى و كۆنەپەرەستى لەقەلمىيان دابوو. نىۋ كاتىزىمىر بەر لەدەست پىكرەنى كۆبۇونەۋەكەمان بە ھەرمى ھۆلەكە لەكرىكار ناخىرايوو، بەگومانەۋە ئەھاتنە پىشەۋە لەبۇ تىكەدانى دەنگ گۆبۇونەۋەكان و كورسى

كۆپۈنەنە كانىيان دەشكاند و ھەندىك جارىش بەگومان كردن لەماركس و بۆچۈنەكانى دەپۆيشتەنە دەرى.

بەپراستى ئەنجامى ئەم كارە لەقازانجى ئىمە و زىانى سەركرەدى ماركسىيەكان بۆر. ئەمجارەش بى ھىواى كردنەم. بەپراستى ئەم كۆپۈنەنەكانى ئىمە بۆچۈن و بىنەما كارپىكراۋەكانى كرىكارانى ماركس خوازى لەق كرد و ئەم چوارچىۋە پتەمەي شكاندن كە تەرقى دابوون لەبۆ پاراستىيان لەكارىگەرى وشە و دروشمى دەرهكى.

سەركرەدەكانى بزوئەنە ماركسىيەكان گەپراۋە بۆ پلانى يەكەمىيان: ياساڧى ئامادەبوونى كرىكاران لە كۆپۈنەنەكانمان بەمەي ئەگەر ئامادەبىن لەئىشەكانىيان دەردەكرىن و نانچەردەكرىن. ئەمەش ھەل زىادترى بۆ ئىمە پەخساند لەبۆ كاركرەنە سەر دەروونى ئامادەبووان، چونكە ئەم ماركس خوازەنى ئامادەي كۆپۈنەنەكانى ئىمە دەبوون لەترسى نان نەپرىنيان بەناچارى بە ھىمىنى دادەنيشتن و تەنھا گوڭيان دەگرت و وردە وردە لەبۆچۈنە كۆنەكانىيان پاشگەز دەبوونەم. ئەمەش واى كرد بەناسانى وتارپىرئانمان بتوانن زالىتى خۇيان بەسەر بەرنامەكانى جووگەرەكى جىھانى دا بەسەپىنن و دىۋارى دەور لىدەريان داپووخىنن.

دواتر شىۋازى پەپەرەمى سەرلى تىكچوومان بىنى لەپۆژنامەي سورخوازن لە ھىرشەكانىيان بۆسەر ئىمە. بەرە بەرە سارد بوونەم لەدرايەتى كرىمان، بەلام پاش لەبەمىز بوونمان سەرچەم لاپەرەي و سەردىپرى يەكەمىن لاپەرەكانى پۆژنامەي سورخوازن تەرخان دەكرا بۆ دراىەتى كردنى ئىمە. پۆژنامەكانىيان ھەر پىنگەيەكىيان دەگرتە بەر بۆ دراىەتى كردنمان كەلكى نەدەبوو، تەنمانت درۆ ھەلبەستىن بۆمان و ناوبرىندىمان بەگەخۆل و نازانستىش دادى نەدان. گەوجىتى بزوئەنەكەمان ھىچ پىنگرىيەكى بۆ پۆژنامە ماركس خوازەكان نەخستە پىش لەمەي ئىمە بەھاوشىۋەي ئەوان بە بى ئابروانە دريان بوەستىنەم. ئەمەش لاي خەلكى پىرسىكى دروستى ھىنايە گۆپى بەمەي: ناخۆ لىقنى نىشتىمانى سۆسىالىستى چى كرديت وا ئەمانە بەم شىۋەيە لەشان و شەمكەتيان كەم دەكەنەمەم خۆئەم ماركسىيە خۇيان بەزانستى و نامرۇقانەش ھىرشىيان دەكەنەسەر؟ ئەمەش بەسەر ماركسىيەكاندا شكايەمە. ئەمجار پىلانى ماۋەدرىزى جوولەكەيان بەكارھىنا، پىلانى تانە و تەشە و ناۋەندكرىنيان بە تىرۋىست و ھاندەر لەبۆ تىكدانى ئاسايشى ۋلات و ۋەرگۇپانى خەلك. بەلام ئەم

ھەنگاۋەش ھىچ كارىگىرىيەكى ئەوتۇى نەكردەسىر گەشمەكردىنى لىقنەكەمان و بەرنامەكانى. بەھۇى بوۋى لايىنگىرى باشمان لەنىو بىزۋتەنەكانى دىكەدا كەكارى ھەنگىريان بۇدەكردىن لەگەل فرەوئىژى خوۋدى سەركردەكانى سورخاۋەكان، دەمانتۋانى ھەموو كۆبوۋنەۋەكانمان لەكاتى خۇيدا ئەنجام بەدىن. ئىمە بەر لەبۇردانى ھەر بوۋداۋىك ھەموو شتىكەمان دەزانى. بۇيە بەباشى خۇمان بۇ كاردانەۋە نامادە دەكرد. ھەرگىز پەنامان نەدەبىردە بەر پۇلىس بۇ چارەكردىنى كىشەكەمان، چونكە ھاتنى پۇلىس بۇ كۆبوۋنەۋەكان لەبۇ رىنگرتن لەنازاۋە ماناى ھەلۋەشاننەۋەى كۆبوۋنەۋەكە دەبىت.

پۇلىس ھىچ ياسايەكى نەدەزانى، ھەرگە بىيان بىستىبايە كۆمەلىك ئازاۋەگىز دەيانەرىت كۆبوۋنەۋەى پارتىك تىكەدەن لەبرى دەستگىركدىنى ئازاۋە گىران كۆبوۋنەۋەكەيان ھەلۋەۋەشاننەۋە، بەھۇى ئەم پەيپەۋە ژىرانەى پۇلىسەۋە ھەر چەقۋەشىنىك دەيتۋانى كۆبوۋنەۋە لە نابروۋداترىن پىاۋانى ۋلات تىكەدات يان بىنەمايەكى تايپەتى خۇى بەسەر كەشى كۆبوۋنەۋەكەدا زال بگات. ھەرگە كەسى ستم لىكراۋ پەناى دەگرتە پۇلىس ئەۋكات لەبرى دەستگىركدىنى تاۋانكار پۇلىس نامۇشيارى كەسى ستم لىكراۋى دەكرد بەۋەى چىتر خۇى نەدات لەپىكىدادان لەگەل كەسانى خوئىرى و دەمارگىر و چەقۇكىشدا.

بەمەش ھەستمان كرد دەستەلاتى ۋلات ناتۋانىت چالاكىەكانى پارتمان بپارىزىت ھەربۇيە ناچارىن خۇمان خۇمان بپارىزىن. تەنانەت گەر دەستەلات پۇلىسىشى ناردە كۆبوۋنەۋەكانمانەۋە بۇ پاراستن ئەۋكاتىش ھەمدىس پىشت بەخۇمان دەبەستىن بۇ بەرگىرى كردن، چونكە پىشت بەستىن بە پۇلىس ماناى خۇبەدەستەۋەدان و لاۋازى ئەنجامى پارتەكە دەگەيەنىت، ۋەك چۆن بوۋناكى پەپوۋلە پەلكىشى خۇى دەكات ھىزىش جەماۋەر پاكىشى خۇى دەكات.

ۋەك چۆن كەسىكى بوئىر دەتۋانىت دلى ئافرەتىك داگىربكات ناۋھاش پارتىكى بوئىر و نەبەرد دەتۋانىت ھەزى جەماۋەر بۇخۇى كىش بگات، گەر ژىرانە رەفتارە نەبەردانەكانى بەكار بېئىت، بەم شىۋەيەش تۋانىمان خۇمان بىريارى خۇپاراستىنى خۇمان بەدىن بەھۇى ئەۋ دەستە ئاسنىنەى ھەمان بوۋ كەھەردەم نامادەى جەنگان بوۋن لەپىناۋاماندا و بوۋنى كارگىرىيەكى بەھىز و ئازايەتىەكى نەبەردانەش لاي

هه موو نهدام و سهركردهكانى پارتمان يارمهتى نهم سهركهوتنهى داين. گهر نهمان زانجيايه بهتواوهتى دهسته لاتمان بهسهرك كؤبونوهكهدها دهشكيت هيچ كؤبونوههيكمان نهدهبست. تمنانهت لهكاتى لاوازيشماندا دهمان توانى بهناسانى كؤبونوهوى پارتكهكان بهپاريزين لهگيره شيوان.

بهراستى شايهنى گوته بهر لهدانانى پهپرهوى فهرى پارتكهكان له برنگهست و بهپرونهبردنى كؤبونوههكانماندا چاوديزى و لاسايى بؤرژوا و ماركسيهكانمان دهكردهوه.

بههوى شهوى لايهنگرانى بؤچوونى ماركس خواز ههميشه بهتواوهتى فهرمانى سهركردهكانيان جيبهجي دهكردهربؤيه پهكخستنى كؤبونوهوى ماركسيهكان لاي بؤرژواكان همرگيز جينگى بايهخ پندان نهبووه. بهلام ماركسيهكان ههميشه ههولى تيكندانى كؤبونوهوى بؤرژواكانيان داوه. ببوونهوه شاوهزى سهنديكا و همركؤبونوههيك لهدرى ماركسيهكان بيهسترايه كرنكارى چينى رهش و پروت ههليان دهكوتايه سر و تيكيان دهدا. بؤرژنامه ماركس خوازكان هانى دهسته لاتيان دهدا لهبق قهدهغهكردن بهستنى كؤبونوهوه و بهتاييهت هى بؤرژواكان بؤنهوى بووداوى نهخوازواو پرونهدهات. لهكاتيكدا پاشان ههمان بؤرژنامه ناراستهى نيغه كرا بؤ درايهتى كردنمان. بهلام ستايليكى نوپرهوه. هانى كرنكارانى دهدا بؤ تيكدانى كؤبونوههكانمان و پاكتاوكردن پارتمان.

بهراستى بؤرژواكان لهههمبهر جووهكان زور لاواز بوون؛ چونكه زورينهى كؤبونوههكانيان لهترسى كرنكاران دوادهخست. خونهگهر كؤبونوههكهش دوا نهخرابايه شهكات سهرك و تهيهكى پيش كesh دهكرده داواى لهنهيارانى دهكرده بهوى خوشحاله كه هاتوون و لهپريزى نامادهبوواندا گويندهگرن و دواتريش تكاي تيكنهدهانى كؤبونوههكهى ليندهكردن. بهوى دهيكوت: نهم كؤبونوههويه كورت و كهه خايهنه و درايهتى هيچ لايهنيكى تندا ناخريتتهرو و لهنامانجى هيچ پركارهريكمانيش ناهين و سوكيان ناكهين، بهلام سورخوازان ماناي ناشتى خوازيان نهدهزاني. همركه وتاريپژ يكهمين وشهى دهردهبرى ههراو هؤسه دهستى پيندهكرد و نهيان دههيشته كهس بزانيته شو وتاريپژ بهاس لهچى دهكات. ههموويان بهيهكهوه جمانيان دهدا، ناچار كؤبونوههكه تيكدهدرا، شههش بههوى نهبوونى توانادارى

بۇرژواكانىمۇ لەبۇ ھىنگاۋ نان بۇ دىۋايەتى كىردى مىۋانە نەخۋازاۋەكان و بەشق
دەركىردىيان لەھۆلەكە، بەلكو لەم كاتەدا بۇرژواكان ھەمويان پىنگەمۇ بەرە دەركى
پىرگار بوون پايدان دەكرد و ھىچ كاردانەمۇ يەكمان لەھەمبەر ئەم ئازاۋە گىرپانەدا
نەدەبوو.

ئەۋكاتى سورخۋازان ھەستىيان كىرد ئىمە دەزانىن چۇن دىۋايەتى ئەۋان دەكەين،
زۇردىان سەير لىھات و نەيان دەزانى كام پىنگە بەكارىيىن بۇ لەناۋىردىنمان. ھەرلەيەكەم
كۆيۈنەۋەمانەمۇ ئەۋمان بە ئامادە بوۋان پاگەياندوۋە كە ئاسايشى پارت پىنگە بەھىچ
ئازاۋەچىيەك نادات كۆيۈنەۋەكەمان لىتتىك بدات و ئەۋەشى ھەنگاۋى ئازاۋەگىرپانە
بىتت بەشق و تىھەلدان لەھۆلەكە دەكرىتە دەۋە، جا ھەركى و چەند كەسپىش بن.

ئىمە ئاسايشى بەھىزى مەشق پىكرامان ھەبوۋ لەبۇ دەم كوتىردى
ئازاۋەچىيەكان. بەلام كۆيۈنەۋە بۇرژواكان ھەمىشە پاراستنى ھۆلەكان بە كەسانى
پىر دەسپىزدرا بەو ئومىدە ئازاۋە گىرپان رىزى ئەۋ پىش سىپىيانە بگىر و
كۆيۈنەۋەكەيان لىتتىك نەدەن! بەلام سوور خۋازان ئەۋە بەلايانەۋە گىرگ نەبوو
بەھاي مۇۋقى دۇبەر بوو جا تەمەنى ھەرچەندىك بىت.

لەدەسپىكى دامەزاندنى لىقنەكەمانەۋە دەستى ئاسايشى پاسەۋانى پارتىمان
دامەزاند، كەپىك ھاتبوون لە دەيان سەربازى پىشۋوت و دەيان لايەنگىرى خۇشاۋى
ئامادە بۇ شەركىردن. ھەمويان گەنجى بەھىز و بازوۋداربوون. سووربووم لەۋە تىيان
بگەينەم ئەۋ شەپەرى ئەمان ئەنجامى دەدەن بۇ كەسى تايىبەت نىيە و كىشەيەكى
نىشتىمانى پىرۋەزە و پىۋىستى بە خۇكىردنە قوربانى و جەنگانە، ئەۋانىش دواتر
سۈيىندى دلسۇزىان بۇ خۋاردىن، تىم گەياندن ترس تەنھا بەترساندن چارە دەكرىت،
نەك بە قسەى خۇش، بۇيە ئەگەر دەتانەۋىت سەرىكەۋىن ئەۋكات دەبىت
بەرگىركارىكى بەتۋاناي پارتىمان بن و ئاسايشىمان بپارىيىن.

بەپراستى لەسايەى پارچە پارچەبوۋنى گەلەكەمانەۋە تۋانىۋمان سەركەۋىن
بەدەست بىننىن و بگەينە بەدەست ھىنانى ھەزاران لايەنگىر، ئەمەش بەھۋى
پەرتەۋازەيى پلانى بەگىرخواۋى بۇرژواكان و چالاكى ئىمەۋە بوو لەھەمبەر ماركىس
خۋازان و بەدۇرۇ خىستەۋەيان، بوۋنى سەركىردەى ژىر و سەربازى بەتۋانا و جىيەجى
كارىش ھاندىرتكى فەرمى سەركەۋىتەكانمان بوۋە.

ئەركاتەي ھانى سەربازنامە دەدا لەبۇ بەرگى لىكرىنمان بەراستى ئەوئەندى تر
 مەنەيان بە ئىمە پتەوتر دەبوو. دەروژان. ئامادەي جەنگان بوون. پىم رادەگەياندن
 كە ئەم بىرۇكانەمان ھىچ چارەنوسىكى سەركەوتنى نىيە گەر ھىز و بازووى ئىوئەي
 لەگەندا نەبىت. ھىچ ئاشتى كەرنىك ئاكامى باشى نەبىت گەر ھىزى پىشتىوانى
 لەدواو نەبىت. لەبىم نەبىتەرە ئەم دىمەنەنەي كە دەمدىت چۆن ئاسايشانى پارتەمان
 پەنگ ئاسا ھىزىشى دۆزەنمانىان دەكرد. بى ئەوئەي گۆي بە ژمارە و زۆرىيان بەدن.
 ھىچ گۆنىيان بەمەترسى نەدەدا. تەنھا ئەوئەيان لەياد بوو كە ئەمانە ئەركى تەواوى
 پاراستنى جولانەوئەكەمانىيان لەئەستۆيە و دەبىت ئەرگەكانى خۆيان بەباشى نەنجام
 بەدن.

لەئىنەكەمان لەبەھارى سالى ۱۹۲۱ ھە چوارچىوئەي نەنجامدراو چالاكەكانى
 گەشەپىندا. بۆيە پىوئىستەمان بە پتر ژىر كەرنەوئەي دەستەي ئاسايشەمان بوو.
 سەرلەئەي رىكخستەئەي دەستەكانەمان بەرەو كىشكرەي بەبەتەي نەژادى كىشى
 دەكردىن كە قاقوئەي زۆرى لەسەربوو. ئەوئەي نەبوون و دىارى نەكردنى ھىما و
 ئالابوو بۇ بزوئەكەمان. مەن بۆخۆم ھەر لەدەسپىكەو ھەستە بە گەنگى لایەنى
 دەروونى كەربوو لەم وارودا. ئەركاتەي بىرمارماندا لۆگۇ و ئالای خۆمان ھەبىت
 پىشنىارەكى زۆرمان بۆھات. يەك بەيەك لەھەموو پىشنىارەكانەمان كۆلەو ھىچيان
 كەلەكان نەبوو. تا ئەركاتەي پىشكىكى دگان پىشنىارەكى جوانى پىشكەش كەردىن.
 بەلام رەنگە پىشنىارەكارەكانى پىكەو نەدەگەنجان. مەن بۆخۆم رەنگەكانە گەنجان و
 ئالای پارتە خستەپىش ھالانى دامەزىنەرى پارت. بازەيەكى سىپى لەسەر
 پارچەيەكى سوور. لەناوئەراستى بازەكەدا خاچىكى چەماوئەي رەش ھەيە. ھالانم
 ئەم ھىمايانەيان پەسەند كەرد و ئەمەش بوو ھىماي بزوئەوئەي نىشتەمانى
 سۆسيالىستى. ھەر لەركاتەشدا شىوازى ھىما كانزايىيەكە و لۆگۇ سەربالى
 ھارپىيانى ئاسايشى بزوئەكەمان دىارى كەرد.

بىگومان ئالەكە ھىماي لەئىنەكەمان و ئارمانچە مومبارەكەكانى بوو. رەنگى سوور
 لایەنە كۆمەلەيەتەكانى بزوئەكەمانە. سىپى چەمكى نەتەوايەتى. خاچى
 چەماوئەي ھىماي تىكۆشانى دەرژخايەنە لەپىناو سەركەوتنى ئارى و سەرخستنى

بىرۆكەي كارى بەرمەمەي. لەسالى ۱۹۲۲ دا ئەلەكەي ئاسايشەكانمان كىرە
ناوكرۆكى يەكەيەكى شەپوان كە لەخۆگرتەي ھەزاران گەنج بوو، بۆ ئەم يەكەي
ئاسايشە ئالا و ھىماي تايبەتەن بۆ تەرخان كىردن.

پاش لە فراوانبىوونى بازەنى چالاكىەكانمان ژمارەي كۆبۇونەو فراوانەكانمان
زىادەكرد، لەھەفتەيەكدا سى كۆبۇونەو مان لەگەورەترىن ھۆلەكانى ميوئيخ دا
دەبەست، پۇلىس ھەموو جارىكەستى وەردەدا كۆبۇونەوكانمانەو لەبۇ پۇگرتن لە
نۆربىوونى پەشەبائقى لەپۇگەي داخستنى دەرگاي كۆبۇونەوكان و گۇپانە دواوہى
خەلكە زىادەكە بۆ ئەو جىگەيەي لىوہى ھاتوون.

لە زەمستانى ۱۹۲۱ دا ئەلمانىا خۆي لەپىش كۆمەلىك ئەھمەتى گەورەدا دیتەو،
لەندەن و پارىس ئاگادارىان كىردەو كە پىنويستە سەد مىليار ماركى زىر كەلەسەرى
پۇك كەوتبوون بەتەن. لە ۲۱ ي بەفرانبارى ھەمان سالدا پارتە بەناو پەگەز
پەرسەتەكان داوای پۇكخستنى خۆپىشاندىيان دەكرد لە ميوئيخدا لەژىر دروشمى
درايەتى بۆ ھاوپەيمانان، داوايان لەپارتەكەي ئىمەش كىرد نوئىنەرى خۆمان بەنئىزە
كۆبۇونەوكانى لىژنەي پۇكخستەو. لىژنەكە بىريارى پۇكخستنى خۆپىشاندىانى دا
لە گۆپەپانى كونسىنگ و دواتر بىريارى دىارى كىردنى گۆپەپانى فلدنەلیدا، پاش
چل و ھەشت كاتژمىر بىريارى پۇكخستنى خۆپىشاندىانىكى بەرفراوان درا لە ھۆلى
كنوكىلز. لىژنەكە بەردەوام بوو لەسەر پارايسى، خۆم يەككە بووم لەنوئىنەراي پارت و
داوام لىكردن پىش لە يەكى پىبەندەن بىريارى كۆتايى بەت، داوايان لىكردم تاپۇژى
چوارشەمە مۆلەتيان بەدەم مەنىش وام كىرد، ھەمدىس پارايمەن لىيان بەدى كىردەو،
پاش لەوہى ھاوارم كىردە سەر نوئىنەرائى پارتەكانى دىكە و پىيانمان گىوت: ئىمە
بۆخۆمان گىردبوونەوكان پۇكەخەين، ئەو كۆبۇونەوانەمان بەجى ھىشت.

پۇژى چوارشەممە ۲ پىبەندەنى ۱۹۲۱ بۆلۆكرەو بەشاردا بۆلۆبويەو كەداوای
گىربوونەوہى دەكرد لە ۳ پىبەندەندا لە يارىگاي كۆون. ئەم دەست پىشخارىيە لای
خۆيەو ھەنگاوىكى مەترسىداربوو لەبۆ ئىمە. يارىگاكە گەورەيە، فراوانە، گومان
ھەيە لەوہى بىتوانىن ئەوئەندە خەلك كىشى ئەوئى بکەيت بۆ ئەوہى جەمەي
بىت، ھەمدىس پىياوانى پاسەوان لە ميوئيخ دا ئەوئەندە زۆر نىن كە بىتوانن ئاسايشى
كۆبۇونەوہە بپارىزن.

دەمان زانى پەنگە دوزمن ئەم ھەلە بقۆزیتەو زەبړنكى كوشندهمان تى
بسرەوینیت، باش ئاگامان لەوە بوو كە تێكدانى يەك كۆبوونەو دەمان مانای تەراو
داوێشاندى بزوتنەو ەكەمانە.

لە گزەنگى پۆڅى كۆبوونەو ەكەدا ئاسمان ھەراوى بوو، با بەتوندى ھەلى دەگرد،
بارانى توند دابارى، بۆيە پەشبینى لەنێو ئەندامانى پارتدا بڵاوبوو یو ە لەبەرئەوى
لەم كۆبوونەو ەيە كە خراوەتە پۆڅى و ەها گێژەلو كەو ە خەلكى كەم ئامادەى
دەبن. پاش نیو پۆ كەش پەو یو ە و نەختێك خۆش بوو. بۆيە پێشنيارى ئەو ەم بۆ
ھاوانم كرد كە ترومبیلێكى بارى بەكار بێنن بۆ بڵاوكردنەوى بڵاوكراو ەكانمان و
تێیدا داوا لەخەلكى دەگرد بێنە كۆبوونەو ەكەمانەو، ئەمەش لەرێگەى بیست گەنجى
كوپ و كچەو ە ئەنجام دەدریت. لێژنەكە پێشنيارەكەمى وەرگرت و بۆيەكەم جار
خەلكى ترومبیلێ ئالادارىان دیت كە ماركسیەكان لێیان نەدەخوړى، بۆرژواكان
و ەستابوون و لەدوورەو ە لەم دیمەنەیان دەنوارى، بەلام ماركسیەكان پرقىكى زۆریان
لەناخدا دروست بوو. چون ئەم كۆبوونەو ەيە دژدایەتى ئەوانى سوور خواز دەكات.

كاتژمێر ھەوتى ئىوارى پەيوەندى بە یاو ەرانمەو كرد لە یاریگای كرۆن، گوتیان
ھۆلى سەرەكى پربوو و جەمى دیت و ھۆلەكانى دیکەش خەریكە پەدەبیت لەخەلك.
ئەو كاتەى لە كاتژمێر ۸ ی ئىوارەدا گەيشتمەو ە یاریگا كە دیت لە یاریگای دەرەو ەش
ژمارەيەكى زۆرى خەلكى و ەستاو و ئامادەن، ھەستم دەگرد شوینەكە بچووكە و
ئامادەبووان ناگریت، بۆيە پیاوانى ئاسایشمان ناچاربوون رێگە بە سەدان كەس
نەدریت بێنە ژوورێ. ھاو لێكم پێى راگەياندن كە پەنجەرەى پلێت فرۆشانمان پێنج
ھەزار و پێنج سەد پلێتى فرۆشتوو ە، زیادتر لە ھەزار كەسى بێكاریش بەبێ پلێت
ھاتونەتە ژوورێ. ئەمەش مانای وایە ژمارەى ئامادەبووان گەيشتۆتە شەش ھەزار و
پێنج سەد كەس.

بابەتى قسەكردن بەناو نیشانى ((دەبیت سووچەى بنافرێنن یام خۆمان وون
بگەین؟)). گوتارەكەم دوو كاتژمێر و نیوى خایاند، ھەر لەساتى یەكەمەو ە ھەستم كرد
پەيوەندىيەكى توندوتۆڵ لەنێوان وشەكانى من و گوێی بیسەراندە ھەيە، ھەندێك
دەیان ویست قسەكانم پێى بچڕێنن، بەلام بیست خولەك پاشتر سێ ھەزار كەس بە

ئىكە دەستىيان دايە پىچراندنى قىسمكان. ھەر وشەيەك لەزارمىو دەردەھات بە جۇش و خروش و بىراو وەردەگىرا.

سەركەوتنى ئەم كۆبۇنەوئە بۇمارەى ھەفتەيەك تاكە بابەتى گىرنگى باس لىكرەوى مەونىخ بوو. بۇرنامە سەرىەخۇكان وئەيەكى ئەم سەركەوتنەيان خستەپوو. بەلام بۇرۇنەكان بەسەرەپىيى ئامارەيان بۇ كرەپوو. بە ئەنقەست ناوى و تارىزەكەيان نەنوسى بوو.

لەسەر داواكارى من بۇ قۇستەنەوى ئەم ھەلە بىرارى بەستنى كۆبۇنەوئەيەكى دىكەمان دا لەھەمان كات و گۆپەپاندا، ئەمجارە ژمارەى ئامادەپوان ھەوت ھەزارى تىپەراند، پىنج سەد كەسىيان لە گۆپەپانى دەرئى وەستابوون و ئىمەش دەرگاكانمان بەكرەوى ھىشتىبۇو بۇئەوى گۆيىيان لەقسەكانمان يىت، ھەرچارىك سەركەوتووبوئە ئەوئەندى تر بەخروشەو كۆبۇنەوئەى نوئمان ئەنجام دەدايەو و لەمەركۆبۇنەوئەيەكى نوئىرىشدا ژمارەى ئامادەپوان ھەمىشە لەزادەپوندا بوو.

لەم كاتەدا دوژمانان دەستە وەستان نەوئەستا بوون، بەلكو دوو چەشنە پىلانيان لەھەمبەرماندا جىيەجى دەكرە: پىلاننىك بۇ گەوج پىشاندانى بزوئەوئەكە و پىلاننىكىش بۇ دۆلەتى كرەنى. ھەركە بەھىز بووین و چالاكىەكانمان فراوانتر بوون، ھەنگاوى دووئەمىيان لەسەرمان تاقي كرەو، بىرارى ترساندن و تۇقاندنمانيان دا بەجۇرىك ئىتر نەتوانن كۆبۇنەوئە بىستىن.

دوژمانان پىلانە تىرۇستەكانيان دەست پىكرە، جارىكىان پەنىكىان داو وىستىيان بەسەر ئىمەدا بىشكىنەو و ئىمەى لى بکەنە بەرپىسىار. لە بۇئەيەكدا كەسانىكى نەناسراو تەقەيان لە نوئەرى سۇسىالىستى دىمۇكراتى(ئىرھارد ئەوىر) كرە، بەلام فىشكەكە نەى پىكا و تاوانبارانىش ھەلەتەن. لەرۇژى دواتردا بۇرنامە جۈلەكە و ماركس خوازەن ھانى دەستەلات دارانىان دەدا لەبۇ رىگرتن لە چالاكى چەقۇكىش و جەردە تىرۇرىستەكان كە سەرقالى نانەوى ئارزەو لە مەونىخ دا، ئەمەش مەبەست لە پارتەكەى ئىمەبوو. بۇرنامەكە لەسەر زۇپانى پارتى سۇسىالىستى باقارەو دەيگوت: ھەموو رىوشوئىكى پىوئىست و توند دەگرەنە بەر بۇ لەبىچك دەرىئەنى درەختەكانى ئاسمان، دەستى كرەكاران بە تەورەكانيان مىلى ئەم درەختانە دەپنەو و پىشتى لەزەوى دەدەن.

چەند پۇڭ پاشتر دوڭمەنكەمان ھەنگاۋى خۇي نا، بەلام درختە نەرمەكان بەزمەيدا نەكەۋتن.

لە ۲ خەزمەتلەۋرى ۱۹۲۱ دا بانگشەي كۆيۈنەۋەيەكەما كىرەلە ۴ ى پاش نىۋەپۇ لى ھۇلى ھۇڭبىرۋوس شەنجام دەدرىت. نىۋ كاتىزمىر پىش دەست پىكىردن بە كۆيۈنەۋە ئاگادار كراينەۋە كە سۈرەكان سۈۋىن لەسەر تىكىدانى شەم كۆيۈنەۋەيەمان، بۇنەمەش چەند سەد كىركارىكىان ئامادەي جەنگىن كىردۈۋە. كاتى زۇرمان نەبۈۋ، بەلام تۈانىۋمان شەست گەنجى بەباز و قۇل بەكار بىنن بۇ پاراستنى ئاسايىشى ھۇلەكە، ھەركە گەيشتمە ھۇلەكە بەرپىرسى ئاسايىشى پارتمان پىنى پاگەيانندى ھۇلەكە ئۈەندە ئازاۋە گىنرى تىدايە ئۈەندە لايەنگىرى راستەقىنەمانى تىدانىيى، تەنانت ھەندىك لەۋاۋەزاۋ دروستكاران ۋەكو ھىزى يەدەگ لەدەرۋە چاۋەنۋاپن، لەسەر شەم بىنەمايە پىاۋانى پاسەۋانم لە ھۇلىكى دىكەدا كۆكرەۋە و پىنمايى پىۋىستىم پىندان، پىنم پاگەيانندى كە ئەۋان ھەرچەندە زۇرن بەلام لاۋاز و بىدەست و بردن و لەكاتى جەنگىشدا سەركەۋتن ھەبۇخۇمانە، ھەستىم كىرە قەسەكان كارىگەرى خۇي كىرە، ئىۋكاتەي پۇشتمە ھۇلەكەۋە دىتم پىرە لەخەك، ئەۋانەي دەيان ناسىم بە ھەلەلە و پىاھەلەنەۋە پىشۋازيان لىكىردىم، گۈنشم لە جىنۋى زۇر ناخۇش بۈۋ، تەنانت دەيان گۈۋت: نەپۇ ھىسابتان پاقرۇ دەكەينەۋە و تەفر و تۈاناتان دەكەين، سىۋىرەك بۇفرەۋىزىتان دادەنننن و ئەلمانىا لەدەستى ئىۋە پىزگار دەكەين...ھتە.

لەكاتى دىارى كراۋدا كۆيۈنەۋەكە دەستى پىكىردى، مەن لەپىشتى مىزىكەۋە ۋەستام و دەستىم دايە ۋتار خۈيىندەۋە، ھىچ شىك نەبۈۋ لە سەربازانى سۈۋىر پىارزىت، ئەۋان ئۈەندەيان خۋاردبۇۋە بەرۋەكەشيانەۋە تۈپەۋىۋىيان پىۋە دىاربۈۋ. يەك كاتىزمىر بەتەۋاۋەتى قەسەم كىرە و كەس نەقى لىۋە نەھات، ۋام ھەست دەكرە دەستىم گىرتۈۋە بەسەر دۇخەكەدا، بەلام زۇرى نەبىرە ھەلەيەكى دەۋۋىن ناسىم كىرە لەپىگەي تۈپەۋىۋە لەيەكىك لە ئازاۋە گىنران، ئەۋانىش ئەمەيان بەھەل زانى و مىز و كورسەكانىيان ھەلچەرخاند و پەلامارىيان داين بەشۋوشە بەتەلمەكانى خۋاردنەۋەيان، تەپ و وشك بەيەكەۋە دەسۋتا، قۋا قىز بەرۋىۋىۋە بۇ ھەلەك. بەلام مەن بۇ خۇم جىگەكەي خۇم جىنەھىشت، بەلكو لە پالەۋانانى ھىزى ئاسايىشمانم دەنۋاپى كە

چۇن بىرپەرچى دوڭمانمان دەدەنمە، پەلامارىيان دەدەن ۋەكو ئەۋى گورگ پەلامارى
پانە مەرىك بىدات، بەلام لەناكاۋ گويۇم لە زىمەي تەقىنەۋەي ئارنجۇكىك بوۋ كە دىتم
پىنچ ئاسايشمان كەۋتە بەزەۋىدا، ئەمەش ھەستى لايەنگرانمانى پىتر خرۇشاندا،
تەمانەت ئۇن و پىرانىش كەۋتە ۋىزەي نەياران و ھاتنە ھاناي ئاسايشە
بىرىندارەكانمانەۋە بەمەموۋىانەۋە توانىيان ھۆلى كۆپۈنەۋەكە لەو ئازاۋە گىرپانە
پاقتىكەنەۋە، ئەمەش پاش لەۋەبوۋ كە نۆ لە ئاسايشى ئىمە بىرىندار بوۋ، بىست و
سى سەربازى سۈرىش بىرىندار بوۋن. لەۋكاتەي ھاولانم سەرقالى گواستەۋەي
بىرىندارەكانمان بوۋن بۇ نەخۇشخانە ھىرمان ئايسەرى سەۋكى كۆپۈنەۋەكە پىنى
پاگەياندەم: كۆپۈنەۋەكە بەردەۋامە و تەۋاۋ نەبوۋە، دواتر داۋاي لىكردم بەردەۋام بىم
لەۋتارىپىزەكەم و تەۋاۋكردنى قسەكانم، ئەم كارەم نەجام دا و دواتر بۇ چىرىنى
سۈردى نىشتىمانى نەتەۋەيى چوۋمە پىشەنگى پىزى پىشەۋە و دەستەم داۋە و تنى
سۈردەكەم. پازگەكەم لىم نىزىك بوۋىۋە و گۈۋتى ئەفسەرىكى پۇلىس و ھىزىكى زۇر
گەيشتن. لەۋكاتەدا ئەفسەردەكە ھاتە ژوۋرى و بەدەنگى بەرز ھاۋارى كرد بەفەرمانى
دەستەلات كۆپۈنەۋەكە تەۋاۋ بوۋ.

ھېژدار سەرچاۋەى ھېژەكەى خۆيەتى

لەبەشى راپردودا تيشمىك خستەسەر بوون و دياركەوتنى گيانى ھاريكاري تەوار يام نيوچەيى لەنيوان پۇڭخراۋە پەگەز پەرەستەكانى ميونيخدا، بەجۇرۇڭ ھەموو پۇڭخراۋەكان پۇڭكە كارىدەكەن لەبۇ گەيشتن بە ئامانجىكى ھاۋبەش.

گومانى تىدانىيە بوون و دياركەوتنى ھاريكاري لەنيوان بزوئەو ەيان دامەزراۋە ئامانچ لەيەك نزيەكان كارىكى خوازراۋى بەخىرھاتن كراۋە. بەلام ھەركەسنىڭ بېروى وايىت لەم پۇڭكەيەو تۈانادارى بۇ ئەنجامدانى كارى بەھىزتر لۇ دەستەبەر دەبىت ئەو ھەلەيە؛ چۈن كارى ھاۋبەش تەنھا بۇ قازانجى يەككىيان نىيە بەلكو ھەموويان كىچىكى دەكەن لەبۇ ئەو پەرى سوود لى دىتن لەم ھەنگاۋە، بەداخەو پارتەكەمان پاش قوربانى دان فىزى ئەو بوو كە، گەر بزوئەو يەك بىەويىت بگاتە ئامانجىكى بومارەك ئەوكات دەبىت يىۈكەكانى پىشەنگى ھەنگاۋەكانى بىت و شوئنى كەس نەكەويىت، ئەو پارتانەشى لە پەراۋىزى بزوئەو كەدا بوون چاۋەنۋاپى ھەلىك بوون كەلە شكستى ئىمەو سەرچاۋە بگىرىت بۇسەر كەوتنى ئەوان، واتە ئەگەر پارتى سەرەتا و خاۋەن ئامانجى دىارى كراۋ شكستى ھىنا ئەوا پارتەكانى دىكە مافى تەۋاۋكردنى پىيازەكەيان ھەيە، بەلام گەر ھاتوۋ پارتى يەكەم زالبوۋ بەسەر بۇچوون و

لەمپەرەكانى دژبەرىدا ئىوكات. ئەمما لەم كاتەدا نابىت پىنگە بەھىچ بىزوتنەمەيمكى دىكە بىدرىت بۇ تەقلى بوونە نىو بەرھەمەكانى كارى ئەم بىزوتنەمەيمە و خواردنى بەرھەمەكانى.

لە سالى ۱۹۲۲ دا ھارىكارى نىوان بىزوتنەمە پەگەزبەرەستەكانمان ئەزمواند، پشت بەست بە يەكخستەنەمى پلانەكانمان بۇ گەيشتن بە ئامانجى ھايەش، كات زۇر تىنەپەرى بوو. تاوھەكو ھەلەى خۇمانمان زانى! چونكە ھاپەيمانا ئانمان لەسەر ھىسابى ئىمە سەرقالى خۇ پتەوكردن بوون، بەرئەنجامىش تەننەمەى كىشە لەنىو پىزەكانمان و وون بوونى بەرپرسىيارىتەكان دەبوو. تەماعى خوودى پۇلىكى نەرىنى بىنى لە بەلاپىدا بىردنى بىزوتنەمە يەكگرتەكان. ھەر لەم كاتەدا ئامۇچىارى پارتە كرد لەمەى پىئويستە سىنورىك بۇئەم بەرەو شىكستەمان دابىنىن، كەبەدەستى خۇمان واخەرىكە خۇمان لەئاودەبەين و سەركەوتنەكانمان بەوانى دىكە دەبەخشىنەمە، بەبەلگەى ئەمەى پارتىكى بەھىز بە يەكگرتنى لەگەل پارتىكى لاوازدا خۇشى بەرەو لاواى دەبات. سەردارانم ھاوھدار كىردەو لەم ئامانجە شارداراوانەى كە سەركىردەى بىزوتنەمەكانى دىكە شاردايانەتەمە، پىم گوتتن ئەمانە دەستەيمكى رامىارى كارى بەھىزن، پىزەكەى ئىمەيان لا پەسەندە و ھەللى قۇستەنەمان دەدەن، ئەمانە لەباتى ئەمەى تەقلى بىزوتنەمەى نىشمانى سۇسىالىستىمان بىن و كارىكەن بۇ سەرخستنى ھەستاوان بەدامەزاندنى پارتى جودا، ئەوكاتەش زانىان وەكو ئىمە سەركەوتتو نابىن بەناچارى ھانىيان بۇ ھىناين، بەلام لەزىر دروشمى يەكگرتن و تىگۇشان بۇ يەك ئامانج، بەلام ئەمانە ھەمەوى قرت و فىلى پۇخلە و دەيمەيت ئىمە بەكارىنىت.

زۇرى خاياند تاوھەكو تەوانىم ھاوانم قايل بىكەم بەم پراوېچوونانەم، لەدەسپىنكدا پىشتىوانم نەبوون، جگە لە چەند ھاوئىك، بەلام ئەم كاتەى بىرىارى ئەنجامدانى خۇپىشاندا ئانمان دا لەھەمبەر قەرەبوو كىردنەمەى بەرىتانيا و فەرەنسا ھاپەيمانا ئىمە پارا بوون، لىزە بەداوھە مقۇمقۇى كىشانەمە لەم ھاپەيمانىتە سەرى ھەلدا، ئىنجا ھەمەو ھاوانم ھەستىان بەمەكرد گەر بىزوتنەمە يان لىنىك خۇى خاوەنى بەرنامە و چەمكى فەلسەفى تەبىئەت بىت بۇ كار پاپەراندىن ئىوكات چ پىئويستى بە ھاپەيمانىتە، لەم كاتە بەداوھە دەبىت جولانەمەمان خۇى پشت بەخۇى بىسەتت

و لەنیو دلی نه یارانیشتیدا جینگهی خۆی بکاتمه و تاوهکو گه‌یشتن به دونه‌ی
سهرکه‌وتن نابیت بوه‌ستیت به‌تیکۆشان.

بهر له سالی ۱۹۱۸ ده‌وله‌تداری له‌ئه‌لمانیادا پشتی به‌سی بنهما به‌ستبوو، پژیسی
پاشایه‌تی و سوپا و فهرمانبه‌رانی کارگیرێ ، پاش شوپشی ۱۹۱۸ کۆله‌که‌ی
پاشایه‌تی نه‌ما و سوپا به‌ره‌لاکرا و فرمان به‌رانیشت دووچاری گهنده‌لکاری بوون،
به‌مه‌ش شه‌وی پێی ده‌گوترا بنهما و کۆله‌که‌ی ده‌وله‌ت بۆ سه‌پاندنی ده‌سته‌لاتی
بوونیکی نه‌ما و هه‌موو تونا بوو.

بنچینه‌ی هێزی ده‌سته‌لات به‌زۆری پشت به‌ستراوه به‌جاوه‌ر، به‌لام ئهم ده‌سته‌لاته
زۆر لاواز ده‌بیت ئه‌وکاته‌ی پشت به‌یه‌ک جو‌ر جه‌ماوه‌ر ده‌به‌ستیت؛ چونکه‌ هه‌ر
حکومه‌تیک کاتیک جه‌ماوه‌ر ته‌نها پشتیوانی بیت ئه‌وکات ئاسایش و ئارامی زۆر جار
ده‌سته‌به‌ر نابیت. بۆیه کۆله‌که‌ی دووه‌می ده‌سته‌لات لی‌رده‌ا هێزه، له‌کاتیکدا چانسی
بۆ هینانه‌دی ئارامی باشت‌ر نییه له‌ چانسی پشتیوانی گه‌ل‌ز به‌لام گه‌ر ئهم دوانه
پیکه‌وه ده‌سته‌به‌ر کران: جه‌ماوه‌ر و هێز، ئه‌وا به‌تێپه‌ر بوونی کات شه‌وی پێی ئێژن
نهریت ئه‌وه دینیته بوونه‌وه، له‌م سی پایه‌شه‌وه ده‌توانین ده‌سته‌لاتینکی زۆر به‌هێز و
کۆله‌که‌دار دا به‌م‌ه‌زینین.

هه‌لایسانی شوپش بووه‌وه‌ی شه‌وی که ده‌سته‌به‌ر بوونی ئهم سی کۆله‌که‌یه
نه‌کردنی و ناده‌سته‌به‌رییت، شوپش هه‌موو تواناکانی نهریتی ته‌فرکرد له‌پینگه‌ی
له‌ناوبردنی ده‌سته‌لاتی پاشایه‌تیه‌وه؛ چونکه‌ له‌سایه‌ی شوپشه‌وه هینمی و ئوقره‌یی بۆ
هه‌موان ده‌سته‌به‌ر نییه، سه‌رجه‌م ئاماژه‌کانی ئاکار جوانی کارمه‌ندانی خسته‌ نیو
ته‌مه‌که‌ی زه‌له‌وه به‌تایه‌ت ئه‌وکاته‌ی رامیارکاران ده‌ست کراوه بوون له‌ دامه‌زراندن به
دلی خو‌یان و دانانی لایه‌نگران و مامۆستاکاران‌یان له‌ر پۆست و جینگایانه‌ی خو‌یان
ده‌یان ویست، به‌دلی خو‌یان کارمه‌ندیان داده‌نا و ده‌گواسته‌وه یان دو‌ور ده‌خسته‌وه،
هه‌موو کێشه‌کانی ولات بوون به‌وه‌ی چۆن پارتیک زۆرت‌رین لایه‌نگر بۆ خۆی په‌یدا
بکات جا ئه‌و پینگایانه‌ی ده‌گرت به‌ر بۆ ئهم کاره‌ هه‌چ گرنگ نه‌بوو چۆن و چی ده‌بوو،
ئه‌وکاته‌ی شوپش هه‌ستا به‌ والا‌کردنی ده‌ستی سوپا و لی‌ئه‌پرسینه‌وه‌ی ئه‌وکات
بنهما‌ی هێزی ده‌وله‌تی له‌ده‌ستدا، به‌م کاره‌س کۆله‌که‌ی دووه‌می ده‌سته‌لات بوونی

نەما، بەراستی بەناو شوپ گىرپان بەم كارەيان گەل ئەلمانىيان كرد بە پەندى بۇ
گەلانى دىكە بۇئەمەى ھەرگىز شىكىست نەخۇن، ئەگىنا وەكو ئەلمانىا يان لىدەت.

ھەموو گەلىك لەسى گروپە خەك پىكىدەت: گروپى بژاردەى خاوەن ھەستى
نىشتەمان پەرورەى و توندەرەو، ئەمانە بەدلىسۆزترین چىنى ھاوالتىيانى ولاتن،
گروپىنىكى دىكەى تر پىكىدەن لە دەستەى خویرى و مامەحەمى كار و ترسنۆك و
تاوانكاران... لەنىوان دەستەى بالای كۆمەلگە و سوگرتىندا چىنىكى مام ناوەندى ھەيە
كە لە سووگەكان بەنرخترە و لە بالاكانىش خوارترە، ئەركاتەى دەستەيەكى گەل
بەرەو سەرگەوتن ھەنگاو دەھاوژون ئەوا بزانە پىشتىوانى دەستەى يەكەمى كۆمەلگەى
لەپشتەرە، خۆنەگەر گەل گەشەيەكى ناوەندى كرد لەدۆخىكى سروسىتيدا ئەوا بزانە
كارىگەرى چىنى دووھەى ناوەنجى بالایە كە ئارەزووى ميانگىرى ھەيە، بەلام
ھەركاتىك نرخی موزىكەكان داپمان و پرۆژىكەكان قىزمەنكران ئەوا بزانە چىنە
سوگەكەى كۆمەلگە بوونەتە خاوەن دەستەلات و اخەرىكە گەل بەفەتارەتى توانەودا
دەدەن.

وەك ناشكرا چىنى ناوندى زۆر بەكەمى دەتوانىت بىتتە خاوەنى دەستەلات مەگەر
بەھزى كىچىكى زۆرى نىوان دووچىنى بالاً و سوگدا نەبىت كە ھىچ كامىنكىان پزگە
بەوى تر نەدەن بچىتە سەر دەستەلات، بەلام پاش لە سەرگەوتنى بەرىك لەم دوو دژە
ئەركات زۆرىنەى چىنى ناوەند گويرايەلەى بەرەى سەرگەوتوو دەبىت، ھىچ پارا
نايىت لەپىشتىوانى كردنى بەرەى سەرگەوتوى بالاً، بەلام ھەركاتىك زۆرىنە بۆى
ديارگەوت چىنى سوگى پارە و بەرژەوئەندى خۆ خواز سەرگەوتوو ئەركات
نەپاستەوخۇ پىشتىگىرى لىدەكەن نەش دژبەرى دەوئەستەنەو، چونكە ئەم دەستە
زۆرىنەيەى كۆمەل خاوەنى گيانىكى تىكۆشانى نىيە.

جەنگ بووھەوى داپمانى ھاوسەنگى نىوان ئەم سى چىنەى كۆمەل، بژاردەكان تا
دوا دلۆپى خوئىيان دەجەنگان و ھەزاران پەلەى چىنى ناوەندى كۆمەلىش تىاچوون
لەركاتەى چىنى سوگەكان لەپشتەرە چەقۆى ژەمراوى شوپشيان دژ بە ئەلمانىا
تىژدەكرد. بەپرسانى ولات لەھىلەكانى ئاگرەو بەنگەشە داوى بانگەشە داواى
خۆبەخشىان دەكرد، كى دەتوانىت خۆبەخشانە پۇستە بگەيەنەت؟ ئەى كى تواناى
بوون بەسەر بازى دەريايى يان ئاسمانى و وشكانى ھەيە؟ كى گەرەكەيتى فەرمانەكان

لەنیوان مێلەکاندا بگوازێتمو، کێ توانای پازدۆزی کردنی هەیە... ئەم داواکارییە بۆماوەی چوار ساڵ بەردەوام بوو. بەزۆری لاوانی خوا حەقدەساڵ و پیرانی سەرووی پەنجا بەهائانی ئەم بانگەوازانەو دەچوون، کە هەموویان نیشتمان یەک نامانج کۆی کردبوونەو کە ئەمویش نیشتمان پەرورەییەکی راست گۆیانە بوو. فێشەك و ئاگری دووژمن هەزاران گەنج و خۆبەخشی تیابرد، لەهەمان کاتدا لەدەشتەکانی فلاندر بە خوێنی هەزاران گەنجی تازه پینگەیشتوو ناوی خاکەکەیی دەدرا کەبەبێ مەشقیکی تەواو ئاراستەیی ناوچەکە کرابوون و ببوونە نیچیری فێشەکانی دووژمن، کەچی لەپشتەو دووژمنانی نیشتمان سەرقاڵی دەگەدان و دارمانی ئەلمانیا بوون، ئەمان کاریکیان کرد دووژمن لەبەرەیی جەنگدا پێی نەکردین.

هەموو ئەوانەیی لە جەنگەکانی ۱۹۱۴ مە کەوتن لە وەچەی چینی ناوەندی و بالابوون، واتە بەدەر بوون لە لەخۆگرتنی سوکەکانی ولات. بەم جۆرەش جەنگ هەر لەدەسپێکیەو بە قازانجی کەسانی خوێری ولات شکایەو، چونکە پەڕەوی سەربازگرتن و لاوازی دەستەلاتی دەسەلاتداران لەنیووخۆی ولاتدا بواری تەواوی بۆنەم مەشەخۆزانە پەخساندبوو بۆ بەرپاکردنی شوێش لەبەرئەوەندی خۆیان. لەگەڵ ئەوەی دووژمنانی جەنگیماندا دووژمنانی ولات لەناوخوا داوای شوێشیان چاند، کاتی هەڵبەستنەو شوێشیش چینی بالا ئەوەندە ماندوو ببوو نەو دەتوانی خۆی لەپیش چینی فێلبازان و بێ ئاڕۆژدا بگرفت.

هەریەکە بێژێت شوێشی ۱۹۱۸ ی ئەلمانیا شوێشێکی گشتگیری جەماوەری بوو ئەوا هەلەو کردوووە ئاراستی وتوو، چونکە کۆمەڵی ئەلمانی خۆی نەبوو کە شوێشی هەڵبەستن و خۆی داوەزاندنە چینی خوارەو، ئەوانەو وایان کرد دوشمنی نەتەو و گەلی ئەلمانین، شوێش هەلگیرسێنەرانی پێک هاتبوون لە سەربازە هەڵباتووەکان و ئاچاکی دووژمن خواز و هەڵخەڵەتێنەرانی دەم لووس، لەکاتیکیدا ئەم کەسانە خۆیان فاکتەر و هۆکاری شکستی جەنگ بوون کەچی بۆ پاڵێوەندەوێ خۆیان کەسانی دیکەیان تۆمەتبارکرد، لەپێکەو هەلگیرساندنی شوێشەو.

زۆرینەو سەربازان خۆشەحال بوون بە تەواو بوونی ئەو جەنگە خوێناویە دووچاری هاتبوون، هەزریان لەگەڕانەو بوو بۆ زینەو باوانی، بەلام هەرکێز مەتەنەیان بەشوێش و نامانجەکانی نەبوو؟ چونکە رێکخازانی شوێش و دەرەوانی گومانیان

ھەببۇ لەسەربازە پاستەقىنەكان ، ھەروەھا سەربازانىش ئەو گالتە جارىيەنەيان لەبىنەكردبوو كە پارتە پاميارەكانى ولات ئەنجاميان دابوو لەكاتى جەنگدا ، ئەو كەسانەشى خوشحالى تەواوبوون بە ھەلايسانى شۆپش پيشوازبان لە دروشمە زللەكانى شۆپش كرد نەوەك خوودى شۆپش ، شۆپش بەتەنھا پىشتى بەكەمىنەيەكى كەم بەستبوو ، ئەمەش زبانى زۆرى بە ماركسىيەكان گەياند ، بەجۆرىك چەند مانگىك پاش شۆپش ماركسىيەكان ناچاربوون بەدووى كۆلەكەيەكى بەمىزدا بكەين بۆ خۇ پتەوكردن ، بەرلەوى تاخمە بالاكانى ولات خۇيان يەكبەنەو و ولات لەدەست ئەم ئازاوه چىيانە پزگارىكەن .

پەيرەوى كۆمارى لەدەسپىكى ۱۹۱۹ دا گەلىك لە بەدىيەننى ئۆقرەيى بەدوور بوو ، پالەوانانى شۆپش باش ئەيان زانى كە لەگەل دەسپىكى ھەلكردى ئىكەمىن گىزەلۆكەي يەقىكردنەوەدا پىنگەي جەماوەرييان دادەرمىست و تىادەچن ، بۆيە بەناچارى بەدوای كەسانى چەقۆكىشەو بوون كەلەرىنگەي بەكارمىنانى ھىزەوە بتوانىت ئەم كۆمارەي ئەوان دايان مەزاندوو بىپارىزن لە تياچوون .

بىنگومان پاش لەوى كۆمار ھەستا بە بەرەلكردى سوپا ، ھەستى كرد زىادتر لەجاران پىويستى بەھىزى سەربازىيە بۆ خۇياراست لەدورمىنانى ، لەم كاتەدا تەنھا ئەوى ھەببوو لاينەگىرە ھەلخەلەتتەراو جەماوەريەكەي بوو ، بەلى ئەم كۆمارە بەو كەسانە سپىردا كە ھىچ ماناي دەولەتدارىيان ئەدەزانى و تەنانتە بەباشى بەشدارى ئەو شۆپشەشيان نەكرد كە دواتر دەستيان بەسەردا گرت ، ئەمانە ئەيان دەتوانى تاكە كەسەيك ئاراستەي بەرگرى كردن لەشۆپش بكەن ، ئەيان دەزانى دەولەت چۆن رىك دەخريت ، تەنھا ئەيانويست سىستىمى پاشايەتى ولات لەناوبەرن و ھەموو شتىك ويران بكەن ، بەلى ئەمانە كەس گەلىكى بى ناوەزى شەرانگىزبوون ، دروشمىشيان پاش لە ھەلايسانى شۆپش ببوو تالانكردى ئەو خوودى ئەو كۆمارەي كە لەسەر پاشماوەكانى دەولەتى پاشايەتى دامەزراو خۇيان بە خاوەنى دەزان!

ئەو ھات و ھاوارەي كە لە نوینەرانى راستەقىنەي گەلەو دەردەپەرى ھىچ كاريگەريەكى ئەوتۆي لەسەر ئەو دەستە بى ئابىروو نەدەبوو ، چۆن دەگونجىت ئەوانەي خۇيان خودى كۆمارەكەيان لەگەندەلى و بېرەشتىدا نوقم كردوو ھەلى دەربازكردى بىدەن لەو كىشەنەي دووچارى دەبىتەو؟ نوینەرانى راستەقىنەي گەل

دەنگ و نالەيان بەرزبويەوه، چون باش دەيان زانی زهوينی ژێر پێيان واخەریک لەدەست دەدەن و دەبێتە هیچ، دەیانزانی گەلی ئەلمانی دەستی داوێتە ناڕەزایەتی دەرپرین، چەندین کەس هەن بە ناشکرا داوای ئەنجامدانی کۆدەتا دەکەن بەسەر ئەم سیستمی حوکمڕانیەدا لەبۆ سنوردانان بۆ ئەم گەندەلێ و دزی و ستەمی کەلەلایەن خەڵکانی دەستەلاتدارەوه ئاراستەیی خەڵکی ئاسایی دەرکێت و ئەوانیش بەکارە پوخلەکانیان تیۆ دەگێنن.

بەلام ئەوانەیی بەدەم ئەم بانگەشەییەوه هاتن لە زستانی ١٩١٩ دا جلکی سەربازیان لە دۆڵبەکانیان دەرئینایەوه بۆ هەلگرتنەوهی چەك و لەسەر کردنی کلاو ئاسنی جەنگ لەبۆ تەواوکردنی ئەو ئامانجەیی چەکیان بۆی هەلگرتبوو، پالئەریشیان بۆ ئەم کارە نیشتمانی پەرەری خۆیان بوو ئەوەك پاراستنی کۆمارە بۆگەنەكە، ئاسایش و ئوقرەیی ولات پێتقی بە کەس گەلیکی بەهێز بوو لەبۆ پاراستنی لە دۆژمانەیی ناوخۆ پێش لە دۆژمانی دەرەکی، ئەم جەنگاوەرانی بەخۆبەخشی یەکیان گرتەوه و یەكە و تیمیان پێکھێنا و دەستیان دایەوه پاراستنی نیشتمانەکیان، ئەمانە هاوڵاتیانیان دەپاراست و راقیشیان لەخوودی ئەو کۆمارە دەبويەوه کە سوکەکان دروستیان کردبوو.

جووخوازی جەانی کە پێکخاری فەرمی شوپشەکە بوو هەستی بەم راستینە کرد کە گەلی ئەلمانی وەکو پووسیەکان دانەبەزێنە نێو زەلکاوی بەلشەفیکەرە لەبۆ خۆخەکاندن و لەناوبردنی خود، ئەوەی وای لە جووخوازی نوێنەری بەلشەفیکی پووسی کرد سەرکەوتوو ئەبێ لەکارەکانیاندا یەکگرتنی هەموو ئەلمانیهەکان بوو لەژێر دروشمی یەك رەگەزیدا، ئەم رەگەزە بیرمەندانی راستەوخۆ بەکرێکارانەوه دەبەستەوه، ئەمەش دیاردەییەکی باوه لەولاتانی ئەوروپای پۆژئاوادا بەلام لەپروسیادا بوونیکی نییه، بەجۆریك نوسەران لە بورجیکی عاجیندا دەرژن، چونکە ئەوان نامۆن بە گەلی پووسی، هەست بە کێشەکانی چینی پەنجەمران ناکەن و ئەشیان چێشتوو، لەپروسیادا هیچ چینیکیان ناوەندیکی بوونی نەبوو لەبۆ پێکەوه گێردانی نوسەران و پەنجەمران، لەکاتیکیدا ئاستی زانست و زانی بەر لەجەنگ زۆر نزم بووه، هەربۆیه دەرمان زۆر ماندوو نەبوون لەهەلخەلتانەندی خەلک و ئاراستەکردنێان بەو شیوەیەیی خۆیان دەیانەوێت، لەبۆ دامەزراندنی ئیمپراتۆریەتی مارمیلکە یان هەژاران.

بەلەم ئەمەى لە ئەلمانىادا پەویدا ئەمەبوو كە: گەر سوپاى ئەلمانى لەبەرەك
 ھەلنەمەشايتەمە ئەمە ھىچ كات شۆپش سەرگەتوو نەمەبوو. بەلەم ئەمەش ماناى
 وانىيە كە ئەمە سەربازەى لەھىلى ئاگرى جەنگدا بوو ھۆكاربىت لەبۇ
 ھەلنەشاندەنەمەى سوپا و سەرگرتنى شۆپش. ئەوانەى شۆپشان ھەلەيساند و گيانى
 پوكانەمە خوازىيان لەناخى سوپادا چاند ئەوانە بوون كە ھەرگىز نەچووبوونە پىزى
 سووپاوە. بەلكو ئەمانە ھەكو بەرپىرسى كارگىرپى بەباشى خۇيان چەسپاندبوو و
 پىنگەكانىشيان بەزۆرى كاروبارى ئابوورى و داراىى بوو لەبۇ ئەمەى ھەموو كات
 دەولەت پىنويستى پىيان بىت و نەيان نىرئە جەنگەمە. بەيەكگرتنى ئەمانە و ئەمە
 ھەزاران ھەلەتوانەى بەرەكانى جەنگ كەلەساىەى ياساكانى چارپۆشىنەمە
 پارىزراوون ھەلەيسانى جەنگى ناوخۆ ئاسانتەبوو.

مردن ترسنۆك دەترسىنئىت، ئەمە مردنە لە گۆرەپانەكانى جەنگدا پۇژانە بەچەندىن
 شىوە خۆى پىشان دەدات. لەبۇ پىگرتن لە سەربازە ترسنۆكەكان لەمەى ھەلنەيەن
 لەشونەكەى خۇيان تەنھا يەك پىنگە ھەيە: پىنويستە ھەلەتوان تىبگەيەندىرئىت كە
 پاركردىنى ھىچ دادى نادات و ئاچارە سەربازى تەواوبكات و ئەمەى لىنى دەترسىت
 ئاچارە پەووبەپەوى بووئستىت. لەبەرەى جەنگدا پەنگە پىاوى بەتوانا بكورئىت، بەلەم
 ھەلەتوو كوشتنى گوماناوى نىيە.

كارىكى باشە وا ھەست بەكەين كە تەوانادارىن لەبۇ شەپ ھەلەيسان و بەرگرى كردن
 لەم قەوارەيەى ھەمانە تا كۇتا ھەناسە، بەپىشت بەستن بەو پاكدامنى و خۆشەويستى
 و بېوايەى كە ھاوالتىيان بە ئەمە بابەتەى حكومەتەكەيانەمە ھەيانە.

لەمىرمان نەچىت ئەرك ئەنجامدان كارىكى ئەمەندە شكۆمەندانەيە كە ھىچ
 ھاوالتىيەكى راستەقىنە خۆى لىنى نادىتەمە، ھاوالتى نمونەيى ئەمەيە كەپاش لەمەى
 ھەرمانيكى بۇ دىت راستەوخۆ جىبەجىنى دەكات، ئەمە دۇخى ھاوالتى ئاساىى نىيە،
 ھەربۇيە بوونى ھاندەرى رورئىنەر لەپىنگەى ترسەمە لەم كاتەدا زۆر پىنويستە.

بۇنمەنە ئەمە ياساىانەى كە ژبەر پىشەكىشكردنى دزى و جەردەيى و سزادانەمەى
 دزان پەپەرە دەكرىت، ئەمە:

ئەمە ياساىە لەبۇ ترساننى چىنى بالەى ھاوالتىيان نىيە بەلكو بۇ لاوازە بى
 خوازويستەكانە، ئەوانەى بى تەوانان لەھەمبەر دژايەتى كردنى ئارەزو و ھەز و

تاقىكرىدىن ئۆمەك ئايدىغاندا، ئەگەر ياساى سىزادان نەبىۋايە لەبەرەمبەر ئەم چىنە سۈكەدا
ئەۋكات پىۋانى بەنابىرۋى و بالا بە گەمۇز تەماشادەكران، لەۋكاتەدا بىرۋى بار
ئەۋەبۈۋە كە پىۋا باشتر ۋايە دىزى بىكات ۋەك لەۋەى دەست بەتال و بى نان و دەرەتان
بىت.

كۆرتىنى لە ئەندىشەبۈۋى بەپىرسانى ۋالتا بۈۋ لەۋەى چاۋبۇشيان كۆرۈۋ لەۋ
خۇنامادە كۆرۈنەى كە ھەموان دەيان زانى پىۋىستە، لەجەنگدا ھەمۋ شىتەك ۋا
دىاردەكەۋت كە ئەم جەنگە بەخىراى كۆتايى پىنايات و دىرۇخايەن دەبىت. مەن
گومانم لەۋەدا نىيە كە جىبەجى كۆرۈنى سزى كۆشت لەۋ كاتەى شەپوانان ھەمۋىان
پالەۋانان و بۇ تەۋاكۆرۈنى ئەۋ كاتەى ماۋىانە لە ئامىزى نىشتەماندا بەسەرى بەرەن
پىۋىست نىيە، بەلام ئەۋكاتەنى كە شەپوانان تىكەلۋىيەك دەبىت لەنىۋان پالەۋانە
خۇبەخشەكان و ھالەتايى ئاسايدا كە پىراى ھەنگرۈنى چەكەيان داۋە، لەپىزى
ئەمانەدا كۆمەلىك لە خۇپى و پىرەسك و خۇپەسەند و پىرەپىزى دەبىنەن كە
دەيانەۋىت تەنھا نەمەن و چى پۈۋەدەت ھىچ بەلايانەۋە گىرەك نىيە، لەم كاتەدا
دەستگىرەن بەسەر مال و دارايى كەسى ترسۇكدا ھىچ قازانچىكى ئەۋتۈزى نايىت
بەلكو سزى مەردن تاكە پاداشتى كەسى ترسۇكە و دەبىت چەند دانەيەك لەسەندارە
بىرەت بۇنەۋەى ئەۋانى دىكەش ئەۋىرەن ھەلبىن.

ئەۋكاتەى سزى مەرگ جىبەجى ئەكرا ژمارەيەكى زۆرى سەربازانمان ھەلەتەن بۇ
بەرەكانى داۋە، بۇيە دۆرمانمان زانىان چۇن دەتۈۋان دەست بگىرەن بەسەر ئەم
ترسۇكانەدا و بەمەۋەسى خۇيان ھەلى بىسۈرۈن، بەھۋانەۋە ئاگرى شۇپشى ۱۹۱۸
يان داگىرساند، بەلام ئەۋانەى بە دل و گىانەۋە دەجەنگىن ئەۋانە نامۇبۈۋەن بە
شۇپش، بەمانچ و ھاندەر و فاكترەكانى، ئەمەش ۋاى لەماركس خۋازان كۆرە گومان
لە ھەلۋىستى سۈپا بگەن لەمەبەرىئاندا.

ئەۋكاتەى ئاشتى كرا و ھەموان ھاتنەۋە بۇ نىشتەمانى خۇيان، شۇپش ھەلەسەنەن
خەمەن بۈۋ لەۋەى بۇچۈۋى دۋاتر ئەم سەرباز و جەنگاۋەرەنە چى دەبىت كە
بۇماۋەيەكى زۆر جەنگاۋەن و ئىستە ھەمۋ دەستكەۋەكەنەن بەبادراۋە، ئايا ئەمانە
دەيانەۋىت تەۋلى ئەم ھارىكارى و پەيمان نامە نۇيە بىن يان نا؟ لەسەى ھەفتەى
سەرەتاي گەپانەۋەى سۈپا بۇ نىشتەمان شۇپش وانان زۆر بەرۋىرانە تۈۋىبۈيان

دۆخەكە بەشئۆھەيكى جوان پېشان بىدەن لەبۇ ئەۋەى سوپا نەتۇرئەت و ئەم كۆمارە لەناوبەرىت، چۆن تەنھا ئەگەر يەك گەۋرە دەستەى سوپا دەستى دايە جولانەۋە لەدۇى شۆپش ئەۋا بەچەند پۇژئەك ھەموو سوپا شۆپشنى دەكەن، بۇيە لەم كاتەدا دروشمى باۋى جولەكە و ماركس خوازانى شۆپش ھەلەيسىن بېۋە: ھىمىنى و پۇكخست.

لېرەۋەش ستايش و پياھەلەدان بە سەركرەدە و كارمەندانى پىنشۋى ولتەدا لەلەين دەستەلەۋە دەستى پىكرەد بۇئەۋەى ۋا ھەست بەكەن ئەمانىش بەشداردەين لە بەرئۆھەردى ولت و ھەستەنەۋەى ئەلمانىا لەم شەكستەى. بەراستى جولەكە و ھارپەيمانانىان تەنھا بۇماۋەيكى كاتى پىۋىستىان بەيارمەتى ئەم كەسانە ھەبوو، ئايا بەراست ئەۋە سوپا و كارمەندان نەك دەستەلەتى دەۋلەت پىكەدەينن؟ شۆپش داۋاى يارمەتى لىكرەن ئەۋانەش بەدەنگىۋە چۆن، ھەرگىز بېۋايان ۋانەبوو پۇژئەك دىت ئەم خزمەتكرەنەيان بۇ دۇرەيتى كرىنى راستەقىنەى كۆمارەكەيە؛ بەۋەى تەنھا بۇ چىنئەكى ديارى كراۋ كارىكات و زۆرىنە بكاتە كۆپلەى خۇى.

بەراستى ئەم خۇلكردنە جولەكەيە لەبۇ سەرخستى پىلانەكانيان زۆر بەزىرانە سەركەتوۋ بوو. ۋادياركەوت كە شۆپش لەدروستكرادەكانى چەكۇكىش و دزان و جەردەكان نەبوو، پىشكەۋتنى شۆپش ئومىدى ئەمانەى تارپادەيك پوكانەۋە، ئەمانە پاش تەقل بوۋن ھەستەن بە بەلارپىداىردىنى ئامانجى شۆپشش، ئەمانە ھەموۋى بۇچوۋنى راميارىانەى جولەكەى لەپىشت بوو. لەم كاتەۋە نۆرەى توندىرەۋەكان ھاتن و ۋىستىان دەستەلەتى تەۋابىگرە دەست بە پۇشنىنى جلكى قەشە و گرتنە دەستى لایەنەكانى دانايى و يەكسان خوازى، بەم كارەيان ۋىستىان لەھەمبەر ئەم ئاراستە نۆيەدا بوەستەۋە و تەفرى بەكەن، بەلام جوۋەكان تۋانىان ھىزى گەۋرەترىن پارتى ماركس خوازى ئەۋكات (سۇسىالىستى دىمۇكراتى) لەبەرئۆھەندى خۇياندا پەرت بەكەن لەرئەگەى دروستكرەنى ئازاۋە و دوۋبەرەكى نانەۋە، ھەندىك بوۋنە لایەنگىرى ئەم ئاراستە نۆيە و ھەندىكىش دۇبەر، ئەمەش بوۋەھۇى دروست بوۋنى دوو سەربازگەى دۇبەيك، سەربازگەيكە دروشمەكەى پووخانى ئەم سىستەمە نۆيەبوو، سەربازگەيكەى تر داۋاى تۋندو و تىزى دەكرە لەبۇ چەسپاندنى ئاراستە نۆيەكە، پىۋىست بوو لەسەر بۇرژۋازىەت خۇى يەكلەيى بكاتەۋە و بېئە لایەنگىرى يەكەك لەم

بهرانه، پاش لهوهی خوی نزمکردموه بۆناستی خوارتر له مانه پارتەکانیشیان بوون
بەبەرەیهکی ناوهندگیر.

کەواته بۆچوون و هەلۆیستەکان له زستانی ١٩١٩ دا بەم شێوهیه بوو:
شۆرش بەرئەنجامی کەمینهیهکی درێژبووه، لهسایهی ئەم کەمینهیهوه
مارکسیهکان بوون بەخاوهن دەستەلات، بەلام ئەو پارتانەیی بوونه خواوهن دەستەلات
بریارى پەڕمۆکردنی میانپەرەیان دا، بۆیه ئەمەش بووه هۆی وروژاندنی
توندپەرەوکان و له سەر زهوی ولاتدا پەلاماری چەندین بالەخانەیان دا و لەبۆ
بەرژەوهندی خۆیان دەستیان بەسەردا گرت، بەمەش دەستەلاتدارانی کۆن و نوێ
ناچاری یەگەرتن بوون لەبۆ لەناوبردنی ئەم توندپەرەوانە کە تیرۆر دەکەنه پێگه بۆ
بەدەست هیئەتی ئامانجەکانیان، دیتەمان دواتر دوژمنانی خودی ئەم کۆمارەش لەبۆ
دژایەتی کردنی ئەم کۆمارە خۆیان یەکدەخەن و دەستی یارمەتی بۆ دژبەرانی دیش
درێژدەکەن، چون و اخەریکە لەم کاتەدا ولات توقعی کێشەیی مەترسیدارتر دەبینێوه
کە خۆی له ئاژاوهگیرى و گەندەلیدا دەبینێتوه.

لەدەکەس نۆ کەس لەلایەنگرانی دەولەتی کۆن و نوێ لایەنگیری ئەم هاوپەیمانیتیه
بوون، واتا زۆرینه ملکەچی کەمینه بوون و مەرجەکانی خۆیانیان بەسەر زۆرینهدا
سەپاند.

لەوکاتەى هەردوو گروپی توندپەرەو له لادى و دەر و باژێرەکانی ولاتدا سەرقالی
کوشت و بڕی یەکتربوون، زۆرینهی میانپەرەو سەرقالی دەستەلات گرتنه دەست بوو،
لەم کاتەدا مارکسی و بۆژواکان تارادەیهک لەیهک نزیك بوونەوه لەبۆ پێکھێنانی
حکومەتێک پێکەوه، بەلام بەر له هەلبژاردن بۆژواکان لەبۆ بەدەست هیئەتی دەرە
پارێزکاران سۆزیان بۆ حکومەتی پاشایەتی پێشوو تر دەرە.

وەک زووتر وتەمان شۆرش هەلۆیستەکان کە هەستان بە تەفرکردنەوهی سوپای
نەلمانی ناچاری بەکارهێنانی هیزیک بوون بۆ خۆیاراستن لەدوژمنان، لەبەر ئەوهی
لەئێوە خۆیاندا پیاوی راستەقینە بوونی نەبوو بۆیه بەناچاری پەنایان گرتە
بەسەربازگرنی ئەو کەسانەش کە دژایەتی شۆرشیان دەکرد، چونکە غیرەت و هییمەت
لای ئەماندا لەتڕپکدا بوو

گەر يەككە بېرىسىت : ئەوكاتەي شۇپش ھەل سەرگەرتنى نەبوو ئەي چۈن
سەرگەرتو بوو؟ ئەوا ئىتمەش دەلىل:

۱- ئىمەي ئەلمانى لەو كاتەدا بۇچوونمان لەبەرەمبەر ئەرك و ملەكچىدا پوچ بوو.
۲- لاوازی و كەم توانایى پارتەكانى ئۇپۇزسىۋنى شۇپش يان پارتە پارىزگارەكان.
ئەم خەمساردى و نەزانىنەمان دەگەرپتەو بۇ ھەلىي پەپرەمۇكردى چەمكى
پەپرەمۇردە لەبۇ خەمسەتكردى نەتەو و دەولەت، ئەم خەوشەش ھۇكارەكەي
كەمتەرخەمى دەستەلات و خوودى كۆمەلەش بوو، نەيان دەزانى نامراز و نامانچ
جىياكەنەو، نايىت ئەوerman لەياد بچىتەو كە تەنھا بەگۇپزالى كردن لەبۇ جىيەجى
كردنى فەرمانەكان دەستەلات دروست نايىت، چۈنە نارازى دىكەش ھەن لەبۇ
گەيشتن بە نامانچە راستەقىنەكان، خۇنەگەر ئەمەمان بەسەردا تىيەر نەبوايە ئەوكات
ھەستمان بەم ھەلىيە نەدەمۇكرەكە زىيانكى زۇرى بەنەتەو كەمان گەياند، لەم كاتەدا كە
گەلەكەمان گىرۇدەي دەستى كۆمەلەك لە جەلاد و خوین مژى خوینى و سووك بېون
گەر فەرمانەكان جىيەجى نەكرانايە ئەوا دوچارى ئەم بى ئاپرەويەي ئىستا
نەدەبوينەو. بەلام فىلى بۇرۇزەت لەمەمبەر دەولەتدارى چۈنە؟ كۆرئانە كۆرپايەلى
كردنى فەرمانەكان بەنرخترىن تېروانىنە بەلاى بۇرۇكاكەنەو لەزئانى گەلدا، بەلام
ئىمەي نىشتمان پەرەرى سۇسيالىستى ئەوا ئىمە كۆرپايەلبوونى خۇمان بۇ كۆمەل
زۇر بەلاوہ پەسەندترە وەك لەسەرگەردى لاواز، ھەرەھا دەيىن كە بەرپرسىيارىتى
تايىبەتى لەمەمبەر نەتەو دەلەدۇخە ناوازاكاندا دەيىتە جواترىن ئەرك.

باباس لە دياردەيەكى دىكەش بگەين: نەرىنى پارتە پارىزگارەكان:

لەناوچوونى گەنجانى راست پەرخواز لەجەنگدا بوو ھۇي كەمبەونەوئى توانادارى
پارتە راست پەرەكان لەبۇ پاراستنى ئەو دەستەلاتەي كەخۇي بەخاوەنى دەزانى،
ئەو دەمەي بۇرۇكاكان چەكى داراييان لەدەستدا ھەنگاويان بەرەو بەكارھىنانى ھىزى
ھىزى نا، بۇنەوئى لەم پىنگەيەو بىتوانن بەرەوام بن لەتىكۇشان و گەياندنى
پەيامەكانيان. بۇرۇكاكان لەكاتىكدا چەكى ھىزى ھەلبۇرۇد كە باش دەيزانى
دورمەنەكانى چەكى راستەقىنە و بازو بەكاردينىت بۇ بەرپەرچەنەو. لە دوو ھەفتەي
سەرەتاي خەزەلەورى ۱۹۱۸ دا پارتە ماركس خوازەكان توانيان بيسەلمىنن كەلە
دورمەنەكانيان بەھىزتر و دوربىن ترن، لەسايەي مۇمۇقۇ و نازاۋە و فیت و ھوپى

سۈرەكاندا زماڭ لووسى پەرلەمانتارە بۇرژواكان شاردارايەو. دواى شۇپش بۇرژواكان بەناوى نۆۋە ھاتنە مەيدانى خەبات و تىكۇشانەو و لەكونە تارىكەكانيان ھاتنە دەرەو، بەلام بەمەمان چەكى كۆنەو دەستيان دايەو تىكۇشان، تاكە چەكى دەستى ئەمانە زماڭ و تاكە ئارمانجىشان كورسى دەستەلات بو.

بۇرژواكان دووچارى شىكستىكى مەترسىداربوون لەزىر سايەى قوچەكى پەرلەمان و لە شەقامىشدا، تەمانەت پاش لەجىڭ و شۇپشيش. ئەوكاتى ھىكومت پىرۇژەى ياساى پاراستنى كۆمارى خىستە بەردەست رايشتاخ لەبۇ لىكۇلىنەو و پەسەندىردى، و تەبىزنى پارتە راست پەو و ناوەندىەكان زۆر بەتوندى بەرپەرچيان دايەو، ئەوكاتى بۇ ماركس خوازان بوون بوويەو ئەم پىرۇژەى زىادتر لەسى يەكى دەنگى ئەندام پەرلەمانەكان بەدەست ناھىنىت ھانى لايەنگرانيان دا لەبۇ گىردبوونەو لەپىش بالەخانەى ئەنجومەنى نۆتەرانى ولاتدا، لە پوشپەرى ۱۹۲۲ دا دووسە ھىزار ماركس خواز لەدەورى رايشتاخ كۆبوونەو و دروشمى ھەمەجۇريان دەوتەو، دۇبەرانى ئەم پىرۇژەى ترسان و كشانەو لە پەتكرنەو، بۆيە بەزۆرىنەى دەنگ پىرۇژەى پەسەندىكا و ئەندام پەرلەمانە نەتەويەكان پىشت گوى خزان و بەم كارە كوتەكىكان تى سرەواندن.

بەم شىۋە دەولەتى نوى بەبى بوونى ھىچ جۇرە بەرەنگارى بوونەويەكى راستەقىنە ھىنگاۋەكانى دەنا، پىرارى دەدا و جىيەجىش دەكا. بەلام ئەم پىنخراو و بىزوتنەوانەى كە بوئىر ئەوھيان تىدابوو دۇبەرى ماركس خوازان بىكەن بىرتى بوون لە: گىرۇپە ئازادەكان و پاسەوانى سفىلى و كۆمەلەى پاراستنى نەرتەكان و كۆمەلەى جىنگاۋەرانى كۆن .

وادىاركەوت ئەم بىزوتنەوانە ھىچ كارىگەرىيەكى ئەوتۇيان نەبوو، بەمۇى ئەوى كە:

ھىچ پارتىكى ميانرەو يان راسترەو بەمۇى بەدەرى لە لەخۇگرتنى توخمەكانى خەبات گىرپەو ھىچ دەستەلاتىكى لەولاتدا نەبوو. پىنخراو راسترەوكان يەكە گەلىكى بەرپەرچى پىنخراو بوون، بەلام كارىگەرىيان كەم بوو، چۈنكە خواۋەنى بىنەمايەكى دىبارى كراو نەبوو و ئامانجىكى سىياسى پوونىشى نەبوو لەبۇ پىنگەيشتى.

ماركسيهكان توانييان سمرېكمون لهسايه‌ي باش گۆشكردنى لايه‌نگراني خويان و كاركردن به درنده‌يي. خونه‌گرم نelmanييه نه‌توره‌ييه‌كان بيان توانييايه به‌باشي خريبنه‌وه و كۆزبه‌نديكي توقيندر دروست بگن نه‌كات ده‌سته‌لائي ولات له‌ده‌ستي ماركسيه‌كاندا خبر نه‌ده‌بؤوه.

پارته نه‌توره‌ييه‌كان خاوه‌ني خوازيوست يان شيراده بوون. به‌لام هينزي چسپاننديان نه‌بوو. به‌لام ريځخراوه‌كان هينزيان مه‌بووه و ده‌يان تواني شەقام بچولنن و دواتريش ده‌ست بگرن به‌سمر ده‌وله‌تدا. به‌لام كيشه‌ي نه‌بووني فەلسه‌فەيه‌كي دياري كراو له‌بؤ كارپيكردن و نامانجي دياري كراوي رامباري بووه. جووه‌كان نه‌م جوت خه‌وشيه‌يان قوستمه‌وه. مه‌ولي قايل كردني دوزمناني خويان ددا له‌وه‌ي له‌مان باشتر كارناكهن و زيادتر يان پسي ناكړنت و باشتر وايه ده‌ست مه‌لبگرن و ته‌فلي بزوتنه‌وه‌كاني نه‌وان بن يان خويان مه‌لبوه‌شينه‌وه و ده‌ست له‌پارت چيني مه‌لبگرن. به‌ ناماژه پهنجه‌يه‌كي جوو بوزنامه‌كان ده‌ستيان دايه سووك كردني پارت و ريځخراوه راسته‌وه‌كان. هه‌روها جووه‌كان دژبه‌ري نه‌وانه‌شيان كرد كه چه‌كي هزي به‌كاردينن بؤ به‌رپرچدانه‌وه‌ي دوزمنان. مليونان نه‌لماني نه‌م بؤچوونه پوچه‌يان وه‌رگرت. له‌يريان چوو بوو كه‌نه‌مه كلاواتيكي جووله‌كه‌يه و نه‌وان پشت به‌ميرؤكه‌ي ژيان يان بؤ ژيان يان بؤنه‌مان ده‌به‌ستن وه‌موو جوژه چه‌كيك به‌كاردينن له‌بؤ گه‌يشتن به‌ نارمانجه‌كانيان. به‌م كارەش جووه‌كان هه‌موانيان له‌چه‌ك دامالي و خستنيانه ژنر سايه‌ي دلفاني خويانه‌وه.

پوونكردنه‌وه‌يه‌كي دي بؤ پيشانداني لاوازي پارتە بوزژواكان و ريځخراوه راسته‌وه‌كان هه‌يه، نه‌مانه به‌بي بووني كه‌سايه‌تي و باوه‌ري نمونه‌يي چوونه جه‌نگه‌وه، ديروك گه‌وامي ده‌ري كورتخايه‌ني ماوه‌ي جه‌نگينه له‌گه‌ل نه‌م چه‌شنه بزوتنه‌وانه، نه‌مان گياني تيځوشانيان هه‌چه و نازانن له‌كوتادا نامانجيان چيه‌يه. به‌وا پەيوه‌سته به‌ هه‌ل سهركه‌وتنه‌وه و هينشتاش هه‌ر وه‌مايه، به‌ بانگه‌شه‌ي نيرده‌كان بؤ چسپانندي بيروكه‌كاني ده‌توانرنت په‌نا به‌ريته به‌ر توندوتيرترين ريځه‌ش.

شوپشي فەره‌نساي سهركه‌وت، چونكه بانگه‌شه‌ي مافي هاولاتي بووني بؤ هه‌موو نه‌وانه‌ده‌كرد كه‌له‌سنوري فەره‌نسادان، نه‌مه‌ش لاي خويه‌وه توندپه‌وي و ده‌مارگيري هينايه بووني، خه‌لكانك هه‌بوون له‌پيناويدا ده‌جه‌نگين. شوپشي پووسيش زؤرينه

بېرويان پنى ھەببۇو بۇخۇيان سەرکەتوۋو بۇو. فاشىزىمىش نامەكەى لەرنگەى
چاكسازىيەو گەياند.

لەگەل دامەزاندنى پارتى نىشتەمانى سۇسيالىستى ئەلمانىادا شىۋازىكى نوۋى
نەبەردىى ھاتە كايەو، بەجۇرئەك پىشتەر لەم جۇرە خەباتە لەوسەردەمەدا نەدىتراپوۋو،
بىزوتنەوئەيك ئامانجى دووبارە دروستكردنەوئەى دەولەت بوو لەسەر بىنەماى
رەگەزىپەرەستى. ھەر لەيەكەم ساتەو پارت بېريارى بەكارھىنانى چەكى ھىزى دا لەبۇ
گەياندى پەيام و بىنەماكانى پارتەكە، لەمەمان كاتدا بېريارى بەكارھىنانى ھىزى
توندوتىژىدا لەكاتى پىۋىستدا، لەبۇ بەگرى كردن لە بلأوكارانى بىۋەكەكانى پارت،
بەمەبەستنى خۇ پاراستن، ئەمەش لەسايەى بوۋى بېروى تەواوە لەوئەى ئەو بابەتەى
پارت بەرگرى لىدەكات زۇر بومبارەكە.

لەبەشەكانى دەسپىنگدا گوتە ئەو بىزوتنەوانەى تىۋر و ترس پىشتىۋانىەتى ناتوانىت
لەناۋىبىرئەت تەنھا لەرنگەى بەكارھىنانەوئەى ھەمان چەشەنە چەكى خۇيەو نەبىت، بۇيە
ئىمەش بېريارى بەكارھىنانى توندوتىژىماندا لەبەرانبەر ئەم پارتانەدا.

بەدرىژايى ھەفتا سال دەولەتى ئەلمانيا بىۋو سەخت ترين قەلأى پەلاماردراۋى
ماركسىيەت، ھىرئەشەكانىيان سەرکەتوۋو نەدەبوو، ھەرچەندە شىۋازى نوۋى
تاقىدەكردەو ھەر شەكست بەرئەنجامى بوو. لەمەمان كاتدا خودى دەولەتى
ئەلمانىاش نەيتۋانى ئەم ماركس خوازانە پىشە كىش بكات، چۈن دەولەت زۇر بە
ناژىرانە بەرھەلەستى ئەم ماركس خوازانەى دەكرد و نەيدەزانى چۈن بەتەواوئەتى
بىنەبىريان بكات. دەولەتى ئەلمانيا كەلە ۹ ى خەزەلۈمى ۱۹۱۸ دا خۇى دابەدەستەو،
بوۋى تەواۋى بەماركس خوازان دا لەبۇ گرتنە دەستى لغاۋى دەستەلاتى ولات،
تەنانت بېرواش بەو نەمابوو كە ئەگر بىتو بۇرژواكانىش بگەنە دەستەلات ئەوا ھىچ
ھىۋايەك بەدەى ناكىرئەت لەبۇ بوژانەوئەى ئەلمانيا بە گيانىكى نەتەوايەتەز لە سالى
۱۹۲۱ ەو بۇرژواكان بەبىيانوۋى توپە نەكردنى زەحمەتكىشان خۇى لە دىزايەتى
ماركسىيەكان دور دەخستەو، ئەم تىكەلأويە پتەوئەى نىۋان ماركسى و پەنجەران
ھۇكارى يارمەتى ھەربوۋ لەبۇ پۇشىنى سەرچەم شەكستەكانىيان و قۇستەنەوئەى دەولەت
لەبەزەمەندى خۇيان.

بەمۆى گۆنپرايەلى تەواى دەستەلاتى ھەنوكەى ئەلمانىا لەبۆ ماركس خاۋازان بۆيە بزوئەنەۋى نىشتەمانى سۆسيالېستىمان بېرىارى پزگاركردىنى ولاتى داو بۆى تىڭكۇشا، لەپىنگەى پلانى ژىرانەى خۆيەۋە تۋانى پوۋبەپوۋى پىلانى ئاژاۋەگىپەر سور خواۋەكان بېيىتەۋە. ۋەك لەپىشتەردا پوۋنم كىردەۋە كە بۆ پاراستنى كۆپوۋنەۋەكانمان دەستەيەكى تايبەتەمان دامەزراش كە دواتر ئاۋمان نا (پاسەۋانى تايبەت) يان ئاسايشى تايبەت، ئىمە لەمەدا لاساىى بزوئەنەۋە پاست پەۋەكانمان كىرد كە دەستەى پاسەۋانىان ھەبوۋ بەناۋى (پىڭخراۋى بەرگرى)، بەلام ئەم لىڭكچوۋنە تەنھا پوۋكەشىانە بوۋ. پىڭخراۋە راستپەۋەكان بەبى بوۋنى ھىچ چەشئە ئامانچىكى نەگۆپى پامىارى دىارىكراۋ كارى دەكرىد ۋە دەجولايەۋە، دەمان دىت بزوئەنەۋە پاست پەۋەكان بە داننان بە گەندەلىدا لەچۈرچىۋەى دۇخى ئوئىدا دەجولايەۋە، دزايەتى ماركسىزىمى دەكرىد كە سەرسەختىن دوزىم بوۋ بۆ ۋە بەبىانۋى پاراستنى كۆمارەۋە. بەلام پاسەۋانىانى تايبەتى ئىمە ئامانچ لەدامەزاندنىان پاراستنى بزوئەنەۋە نەتەۋەيەكانى ئىمەبوۋ لەگەل پەتكىردنەۋەى گۆنپرايەلى بۆ دۇخى باۋ ۋ تىڭكۇشان لەپىنتاۋ دوستكردىنى ئەلمانىايەكى ئوئى.

لەراستىدا ئاتاقىن ئەۋە بشارىنەۋە گەنەم ھىزى پاسەۋانئەمان لەسەرەتادا ھەمان كارى پۇلىسى ئەنجام دەدا لەبۆ پاراستنى ھۆلەكانى كۆپوۋنەۋە ۋ پىڭكرتن لە فېتتەنگىپان لەۋەى قسەى ۋ تارىپىژ نەپىن ۋ كۆپوۋنەۋەكان تىڭ نەدەن، بەپەپەرەۋكردىنى شىۋاۋى ھىرش بىردن نەۋەك ئاۋبىژۋانى ۋ بەرگرى، لەم كاتەدا دوزمانمان درۋيان بەدەم ئەم دەستەيەمانەۋە ھەلدەبەست ۋ بە كەمىان لەقەلەم دەدا، بەلام ئىمەش پىيانمان راگەياندا باشتىن بەرگرى لاي ئىمە ھىرشە، چونكە باشتىن بىرۋەك ۋ ھىز دەتۋارىت لەپىنگەى لىدانى خاۋەن بىرۋەك بە كوتەكىڭ يان دارىڭ لەناۋبېرىت.

دەستەى پاسەۋانىانى سەر بەپارتەكەمان ھەرگىز ئامانچى بەپراكردىنى توندوتىژى نەبوۋە، بەلكو پاراستن بوۋە، بەماناى بەرگرى كىردن لە پەيامبەرانى نىشمانى سۆسيالېستى، چونكە پىراۋى تەۋاى بە بەرنامەكانى پارتەكە ھەبوۋ. بەلام ھەر لەدەسپىنكەۋە خۆى بەدوررگرت لە پاراستنى ئەۋ دەۋلەتەى نەتەۋەكەى خۆى ئاپارىزىت، بۆيە بېرىارى پاراستنى نەتەۋەى دا لەپىنگەى لەناۋبىردىنى دزبەرانى گەل ۋ نەتەۋەۋە.

دوای ئەوەی دووچاری شەری هۆلی مۆلمەرەوس بووینەوه ناوی دەستی پاسەوانی تایبەتیمان گۆپی بۆ (سوپای هێرش بەر)، لەم کاتەدا مارکس خوازان باش دەیان زانی دووچاری گۆون پەشی خۆیان دەبنەوه، بۆیە جارێک بە ترس و جارێک بەبەکارهێنانی دەستەلاتی دەولەت هەولێ پەکخست و تێکدانی کۆبونەوهکانمانیان دەدا، لەمەمان کاتدا پۆژنامەکان و هەموو پارتە مارکس خوازهکان هانی خەلکیان دەدا لەبۆ هێرش کردنە سەرمان و لەناوبردنیان پێش ئەوەی سەردەر بێنن، ئەم پۆژنامانە چەکیان لێدەدا لەبۆ هەولەکەکانی پەکخستنی ئێمە، بەلای ئەی پارتە بۆژوان بۆ کە دڵخۆش دەبوون ئەوەی ئێمە لاوازیکرێن لەرێگەی مارکسیەکانەوه؟ ئەمەش تەنها ئێرەیی بوو بەوەی چۆن بزوتنەوهیەکی تازە دیارکەوتوو دەتوانی بەسەر ئەر پارتە بەهێزەدا زالییەت کە ئەوانی بەزاندوو. ئەی کارمەندان و بەرێوهبەرانێ پۆلیس و شالیارە بەناو نەتەوخوازهکان چی بێژن کە شاگەشکە دەبوون بەلاوازبوونی ئێمە، ئەوپەری هەولیان دەدا لەبۆ قایلکردنی مارکس خوازان.

ئەم چەشنە بیرکردنەوه ناساغانە وای لە بەرێوهبەری پێشوو پۆلیس (بۆنەر) کرد بەوانە ی هەولێ کەرنی وێژدانیان دەدا بۆی: ((لەهەموو ژياندا ویستومە پێش ئەوەی کارمەندبم ئەلمانی بم، من وەک ئەلمانیەک لەناخەوه هەرگیز رینگە بەهێچ کەسێک ناچەم بۆگەنم بکات، خۆئەگەر کارمەند گەلیک هەبێ کە بەرتیل وەرگیرێ، دەبێت باش بزانی کەئەمانە خۆبێی ترین و سوکترین و چاوچنۆک وێل و بێ ئەمەکتێن دەولەت نیشیانن، ئەو خۆینە ی لەجەستەیاندا تێپەردەبێت خۆینێکی پاقرۆی ئەلمانی نییە)).

بەپراستی هێچ کات ئومێدان بەگیانی ئالیکاری نەبوو بەو کەسانە ی گەندەل و پۆست بەدەستێن. بۆیە ناچاربووین بەدەستی خۆمان خودی خۆمان پێارێژین، لێرەوهش گرنگیدانمان بە سوپای هێرش زیادێ کرد، بەتەواوەتی خۆمان تەرخامێ کرد لەبۆ جوان پەرورەدەکردنی ئەندامانی ئەم سوپایە و گۆشکردنیان بە باوەری نمونەیی نیشمانی سۆسیالیستی، ئەم هێزەمان شیوازی دەستەیهکی نەینی یان رێکخراوەکانی بۆژوا خوازی پەیرەو نەدەکرد لەبۆ ئامانجی بەرگری کردن.

ئەم پابەندیەمان-پابەندی من بەتایبەتی- لەسەر ئەم بنەمایانە بوو:

پەروەردەي سەربازى ھەر گەلىك ناتوانرئىت لەرئىگەي پىڭخراو تايىبەتەكانەو
 ئەنجام بىرئىت گەر دەولەت كۆمەكى نەكات لەرئىگەي دارايى زۆرۇ زەبەندەو. سەربازى
 ئەمەش پىڭخراوى تايىبەتى بە چەسپاندى ئارەزوومەندانەي بۇچوونەو خۇيان
 دەبەستەنەو، ئەمەش وادەكات ئامرازى سەرەكەيان لەدەست دەرىچئىت لەبۇ
 سەردارىتى، ناتوانرئىت ئەو سەزابدرىت كە دەبئىت سەزابدرىت. لەبەھارى ۱۹۱۹ دا
 دروستكردنى ئەو پىنى دەگوترا دەستەي ئاد ئاسان بوو، چونكە ژمارەيەكى زۆرى
 جەنگاور تازە بەرەلەكرايوون، ئەم جەنگاورانە فېرگەي ملكەچى و سىستەميان
 تەواكردبوو، واتە سوپاي ئەلمانى. بەلام گوزرايەلى و سىستەم لەو تايىبەت مەنديانە
 نەبوون كە پياوانى بەرگى كار لە بۇرژوازيەت ھەيان بوو، بۇرژوا پارىزەكان ژمارەي
 جەنگاورانى پاستەقىنە و تازە بەرەلەكراو لەنيو پىڭخراوكانياندا دە لەسەدى تىپەر
 نەدەكرد، تەننەت سىستەمە ئارەزوومەندانەكەشى ھەميشە خۆي لەپىش پەلاماردايندا
 دەديتەو و دەويست لە ئەرەكانى ھەلبئىت. لەبىرمان نەچئىت مەشق لە پىڭخراو
 ئارەزو مەندانەكاندا تەنھا پەناو بوو و ھىچى تر، ئەو تازە سەربازەي كە تاوەكو
 ئىستە ھىچ كات چەكى ھەلنەگرتووە بۇماوەي شەش مانگ مەشقى پىندەكرا و لەمەر
 ھەفتەيەكدا دوو كاترئىر بەراستى راھىئانى پىندەكرا.

ئىعمەي سەربازى دويئى باش لەبىرمانە كە فېشەكەكانى دوزمن چۆن ئەو لاوانەي
 لەناودەبردىن كە بەباشى مەشقيان پىنەكرايوو. تەننەت ئەوانەشى بەباشى مەشقيان
 دىتبوو لەيەكەم جەنگىنەكانياندا دەپەشۇكان و تاوەكو ھاورىكانيان بەجوانى بۇيان
 پوون دەكردنەو و غىرەتيان پىدەبەخشىنەو. چەندە ھەنگاويكى گوزانەيە كە
 بۇرژوازيەت دەويەوئىت لەرئىگەي شەش كاترئىر لە مانگىندا مەشق بەسەربازەكانى
 بكات و ئەمانە بگاتە ھىزئىكى نىشتەمانى بۇ پاراستنى خۆي و بەرژوومەنديەكانى.

بەم پىڭىيە دەمان توانى بەناسانى ژمارەيەكى باش لە جەنگاورانى كۆن
 كۆيكەينەو و چەشنىك لە يانە يان نيوچە ھارىكارى پىڭبىئىن... بەلام گرنگ تەقل
 كردنى لاوانى بەمىز و خرۇشاو بوو بۇ نيو ئەم ھىزە، بەلام چۆنيان بەدەست بەئىن!
 ئەوكاتەي ھاورىيانم داوايان لىكردم پىڭخراو ھىرش بەرەكەمان بەنەينى
 بەئىلنەو بەتوندى پەتم كەردەو، چونكە بزوتمەوئى نەئىسى تواناي
 بەرفراوانكردنەوئى پووېر و سنورى كارەكانى نىيە، بۇئەوئى بۇ ھەموان

دەرنەگەرنىت كەنەمە سەربەكى، يە، دەستەلاتدارانىش لەرنگەي ھەلۋەشاندىنەمەمە مامەلى لەگەلدا دەكەن. نايىت لەيرەمان بېچىتەمە گەلەكەمان زۆرى حەز لە فرەمۇزىيە بۇيە شاردنەمەي نەينى زۆر سەخت دەبىت، نەينى پاراستن گرانترىن كارە لەبۇ نىمەي ئەلمانى فرەمۇز، ھەروەھە دەستەلات و پۇلىسىش خاوەنى سۇپايەكى گورەي پارزگىرن و ھەردەزان كە ئەم بۇتەنەمەيە سەربەكىيە و مەرامى چى و بۇچىيە. بە ھاولانم گەوت ئەم بۇتەنەمەيەمان پىنويستى بە سەد يان دوسەد پىلانگىنەي بەھىز نىيە، بەلكو پىنويستى بەھەزەزان تىكۆشەرى گەنج و پاستەقىنەيە. ھەروەھە دوپاتى كاركردنى ئەم سۇپايەمانم دا بەرۇزى پووناك و سەرنەجى ھەموان بەلای خۇيدا كىش بەكات، ئەم بۇتەنەمەيەمان ھەست بەسەرگەوتن ناكات تائەوكاتەي بەتەواوەتى شەقام لەدەست سۇرخاوان دەريازدەكەين، دەبىت بۇ ھەموانى بىسەمىنەن كە نىشتەمان پەرەمەزنى سۇسيالىستى گوندەي شەقامن و ھەر ئەم پۇزە دىت كە دەستەلات بەگرنە دەست.

دەتوانن لەم پۇزگەرەماندا بەپوونى بەديارەدە بوونى مەترسى پىكخراوە نەينەكان ھەست پىبەكەين. ئەندامانى ئەم پىكخراوانە زۆر بەكەمى ھەست بە گەورەيى كارەكەيان دەكەن. زۆر بەكى ئەويان بەياددا دىت كە پەنگە بەھۆي تاوانى كوشتنى كەسەكەمە چارەنوسى گەل سەروژىر بىتەمە.

ئەوكاتەي گەل دەخەرتە ژىر كارىگەرى دەستەلاتى خەوين مەژەمە ھەست بەم بۇچوونە دەكەين، پەنگە لەم كاتەدا كەسەكى بەھىز لەرەزى نەتەمە دياربەگەوينت و تىفەكەي بەسكى دۆژمەكەيدا بەكەت، شىلەرىش لە (غەلەم تەل) تاوانى لەم جۇرەي بەشكۆمەندى لەقەلمە داوە.

ترەسەكى زۆر ھەبوو لەمەي لەنەيوان سالانى ۱۹۱۹-۱۹۲۰ دا پىكخراوە نەينەكان دەست بەكەنە تۆلەسەندەنە لە فەتارەت دەرەستكارن و ئەوانەشى دەولەتەيان بەم پەندەداوە قۇتى خۇيانى لەرنگەمە بەدەست دىنن، خۆنەگەر لەم كاتەدا ئەم پىكخراوانە ئەم كارانەيان ئەنجام دايايە ئەوكات تۆلەسەندەنەكەيان ھىچ قازانجەكى نەدەبوو. چون خەودى ماركەسيەت لەرنگەي ژىرى سەركردەكانىمە سەرنەكەوت بەلكو بەھۆي چۆلكردنى گۆپەپانى سياستەمە لەلەين بۇژواكانەمە بۇ ماركەسيەكان بوو ھەمۇي سەرخستنى ماركەسيەكان و بەھىزبەيونيان بەم شىئەيەي ھەنۆكە. ئاشكەرايە كە بۇژواكانى ھەپەنسە لەبەرامبەر پىپاوانى وەكو دانتۇن و پۇبسىر و مارادا

چۆڭيان دادا بەلۇم بۆرۈڭاي ئىلمانى لەمرانبەر نىوھەكورانى ومكو شىيدمان و نازد و برجر و فرىدرىك ئەلبىرت و بىنە پىاۋەكانى دىكەدا چۆكى دادا، لەم كاتەدا لە ئىلمانىا ھىچ كەسنىڭ نەبىو ھەموو شىتىكى بەدەستەۋەبىت كە بەكوشىتنى دەۋلەت ھەلبەشەتەۋە، بۆسە پىشت بەست بەم باۋەرە دژايتى تەۋاى نەينى بوونى سوپاكەمان كەرد، گىيانى تۆلەكەردنەۋەشم ياساغ كەرد لەمرامبەر ئىو پىڭخراۋانەى كە ھەلخەلەتتەنراۋن، بۆيەى پىقان لەناخدا نەچىنن، بەلكو بەم كارەمان ئاگرى ھەناۋيان بكوژنىنەۋە و لەناۋبەرىن، پاش لەۋەى بىريارمان دا ئەم سوپايەمان بەۋناشكرا بناسىننە و دوۋرى بخەينەۋە لەنەنجامدانەۋەى ھەمان ھەلەى پىڭخراۋەكانى دىكەى لەم جۆرەى پارتە لاۋاز بوۋەكان، بىريارماندا بۆنەم سوپايە تىشك بخەينە سەر سى كۆلەكەى سەرەكى : مەشق و ئاشكرايى سەريازان لە كۆيۈنەۋەكان و جلكى تايبەت.

لەپروۋى مەشقەۋە بەتەۋاۋەتى مەشقى سەريازيمان پىنەدەكەردن، بەلكو مەشقى پارت پارىزيمان پىنەدەكەردن، بەزۆرى يارى ۋەرزىشى بەمىزكارمان پىنەدەكەردن لەبىرى كەشقى قورسى سەريازى، ھەمىشە بىروام وابوۋ كە بۆكسىن و شەپەلەقەى ژاپۇنى باشتىن چەكن بۇ لايمەنگرە سەريازەكانمان لەبەرپەرچدانەۋەى دوۋژمن.

لەبۇ داپروۋتەۋەى سوپاي ھىرش لە مۆركى نەينى بوونى بۋارى كار و چالاكىەكانىمان فراۋانتر كەرد، لەھەمان كاتەدا پۆشنىرىشمان دەكەرد و فىزى چۆننىتى پلاندانان و بەرچەدانەۋەى پىلاننىشمان دەكەردن، ئەمانە ۋەھا گۆش دەكران كە وايان ھەست دەكەرد تەنھا خۇيانن پىشتىۋانى راستەقىنەى ۋلات و ھەموان لەسەر پىنگەى ھەلەن و ئەم كارەشيان تەنھا بۇ خزمەتكەردنى ۋلات و نەتەۋەى ھىچى تر.

سەبارەت بەجلكىش ھەۋلى گونخلىندىماندا لەگەل چەشنى كار و ئەنجامدراۋەكانياندا.

لەكۆتايى ۋەرزى ھاۋىنى سالى ۱۹۲۲ سى بۆنە ھەبۈن كە لەم كاتە بۋار بە تاقىكەردنەۋەى ھىزى سوپاكەمان درا و توانيان ئەم ئەزمونە بەجۋانى و لەقازانجى خۇماندا بۇنەزمون.

سى بوۈنەكەش بىرتى بوون لە:

۱- ئەۋ گەردبۈنەۋەى ھەى دامەزراۋە نەتەۋەىيەكان لە گۆپەپانى كۈيىنفس لە مېۋىنخ ئەنجام درا لەبۇ ناپەزايەتى دەرىپىن لەھەمبەر ياساى پاراسقتى كۆمارى.

پارتی نیشتمانی کۆماری لەم خۆپیشاندانه بەشداربوو، بەشداربوونیش لەژێر سایەدا بە پتەوی و خۆپاگرییەوه دروشمەکانیان بەرز دەکردەوه، دەستەکانی هێرش لەمیونێخ زۆر بە جوانی پێشکەوتنی بەخۆوه دەدیت و پێشنگایەتی خۆپیشاندانەکەبوون، لەسەر شانی ئەمانەشدا پانزە ئالاً دەشەکایەوه. ئەو دەمەی نیشتمان پەرۆەرە سۆسیالیستیەکان چوونە خۆپیشاندانەکەوه بە جوانی پێشووزیانیان لێکرا، گەڕەویی قسەکردن بەناوی پارتەوه بەمن بەخشرای و لەوێدا وتاریکی خروشینەرم بۆ شەست هەزار ئامادەبوو خۆبەندەوه.

لەم کاتەدا ئەندامی سوڕ خواز هەولی تێکدانی ئەم خۆپیشاندانەیان دەدا بۆیە سەربازانی ئێمەی باش ئامادەکراو هاتنە دەست لییان و لەماوەیەکی زۆر کەمدا سورمەکان هەڵهاتن و بەم کارەش توانیمان بۆچوونی خەلکی میونێخ لە سورمەکان وەرچەرخیان بەقازانجی خۆمان، ئەمەش هەلی ئەوەی پێداين بە ترسێکی کەمتر لەجارانەوه دابەزینە نیو شەقامەکان و ئەو ناوچەیە لەدەست دوورمەن بەسەنینەوه. ئەم ئەنجامە دلخۆشکارە و ئەو پۆژە گۆڕی زیادەتری پێداين لەبۆ پتر سووربوون بۆ سەرکەوتن.

٢- سەردانی کردنی باژێری کوبورغ

پێنجراوانی پەگەزەرەستی ئەلمانی بریاری بەستنی کۆبوونەیهکیان دا لەشاری کوبورغ. بۆخۆم بانگێشتی ئەم کۆبوونەوهیەکرام لەگەڵ داواکردنی هینانی کۆمەڵێک لە لایەنگرام لەگەڵ خۆمدا بۆئەوشارە، بۆیە منیش بریارمدا دگەڵ خۆمدا هەشت سەد جەنگاوەری بەتوانا بەرم کەمە چوار دەستە پێک هاتبوون، لەپێگەی شەمەندۆفیەرەوه لەمیونێخەوه گواستمانیانەوه بۆ کوبورغ. بەخێرای نامەمان بۆ لایەنگرامی پارتەکەشمان کرد لەبۆ خۆئامادەکردن لەو ناوچانەی کە شەمەندۆفەرەکە پێیدا تێدەپەڕت، لەهەموو وێستگەیەکدا دەستەیهک لە هەوادارانێ نیشتمان پەرۆەری سۆسیالیستی ئامادەبوون، ئالاکانیان هەڵکردبوو، ئەمەش کاریگەری تەواوی لەسەر دەروونی دانیشتوانی ئەو ناوچانە هەبوو.

لیژنەی پێنجخستنی کۆبوونەوهکە پێی راگەیاندین: سەندیکای ناوخۆیی و پارتی سۆسیالیستی سەرەخۆ و پارتی شیوعی و دەستەلاتی ناوخۆیی شارەگە بریاریاندا لەپێگەی پێککەوتن لەگەڵ دەستەی بەرێوەبەردنی کۆبوونەوهکەدا-ئێرەوه نامۆبوون

ديارمكەمۇت-كە لەمكەتى چۈننە ژورمەمان بۇ ئىنو شار ئايتت بىمىچ شىنومىك نە ئالا مەلىكىمىن و نەش گروپ پىكىخەمىن و نە مۇسىكى روشمىش بىزىمىن....ھتد.

بەبى' ھىچ پارايىمك ئەمەم رەتكىرمەم. ئەم مەرجانە ئامۇبۇون. بى' ھىچ ئوئىلىك بى' ئابىرووى ئەم قەسە و پىكىمەتتەم لەبۇ لىژنەكە پوون كىرمەم. بە سەمۇكى لىژنەكەم گۇوت كە: ھىزەمكەنى سۇپاى ھىزىش ھەنوكە خەرىكە تەقلى ئىنو شار ھەبىن و لەرىگەى ژەنىنى مۇسىك و ھەلىكىرنى ئالا و وتتەمەى روشمەمە دەچىنە نىوشارمەمە.

ھەر ۋەشەمان كىرد.

پىش لەمەى لە گۇرەپانى وىستىگە بچوئىن ھەستەم بە كۇبۇونەمەى ژمارەمەكى زۇر خەلىك كىرد. لەمەى ئامادەى تانە لىندانمان بۇنەمەش چاومناپى ئازەى پەنجەى ئوئىمانمان ئەمكەن. زۇرىان جىنو پىنداين. بەلام ئىمە ھىچ گۇنمان لىندان و رىزى سۇپاكەمان تىك نەچو. لەرىزەمەتى پۇشتىنمان بۇ ھۇلى ھۇقەمەمۇس دا كە ئەمكەتە ئاومەراستى شارمەم خەلىكىكى زۇر لەمەورمان كۇبۇونەمەم جىنوئىان پىندەداين. ئىمە ۋەما خۇمان پىشان دەدا ھىچ ئابىستىت. پۇلىس لەم كاتەدا بەبىانۇوى ئروست نەبۇونى شەپ و پەلامار نەدانمان لەلايەن خەلىكەمە دەرگاى ھۇلەكى لى' توندكىردىن. بەلام مەن بەخىزىلى ھاوارم كىرد كە ئىنە دەرگاگە بىكەمەمە و ھەقتان نەبىت ئىمە بۇخۇمان ئامرازى گۇنجاوى بەرىنەمەردنى كۇبۇونەمەمان ھەمە و دەتوانىن خۇمان بپارىزىن. بۇيە پۇلىسىش بەناچارى دەرگاگەى كىرمەم. لەمكەتى تىك بۇونەمەى كەتى كۇبۇونەمەكە تىم گەيانەن كە ئىمە نەبىت بىزىن بۇ ئاومەندى پارت لە كوربۇرغ. بۇيە ھەمدىس پىگەى ئوئىمان گىرەمە پىش بەئاراستەى ئاومەند و سىردى نىشتىمانىمان دەمكەتەم. ئەمكەتى سۇرخاۋان و ھاۋپىگاكەنىان(بانگەشەمكارانى : سۇسىالىستى و برايەتى و يەكسانى) زانىان جىنو كارمان تىناكات دەستىان دايە بەرد تىگىرتىنمان، ئەمە سەربازانمانى تۈپەمكىرد و ھەلمەتىان بۇيرەن و لەماۋەى كەمەتە لە دەخولەمكىدا كۇلان و شەقامەكان چۇل بوون لە ئازاۋە گىپران.

شەمىش پىكىدادانى زۇر توند پوۋىدا لەزۇر ئاۋچەى كۇبۇرغ. سۇرمەكان ھىزىشان كىردبۇو سەم ھەماداران و براكانى دانىشتۇى ئەم شارەمان و زۇرىان تىھەلداۋوون و دۇخىانىان تىكىدابوو. ھەركە ئەم ھەۋالە گەيشتە ئاومەندى پارىمان ھىزى تەۋامان

ناردە نىۋ شەقام و كۆلەنەكانى شارو توانيمان لەم خوڤن پۇژانە شار پاك بگەينەمور
مەموويانمان تيابرد، بەم كارەش توانيمان تارادەيەك شەقامەكانى كوردبورغ لە
سورخوزان بىسزىنەمە كە بۇ ماوەيەكى زۆر بوو بۇ خوڤان داگىريان كردبوو.

بەلام ماركس خوزان پەنديان لەم دوو شەپەى دويىنى وەرنەگرت بۇ پۇژى دواتى
برىارى خريپيشاندانيان دا لەدژى ئىمە و بۆنەش ژمارەيەكى زۆرى كرىكاريان
كۆكردەم و ناوئيشان و دروشمەكانيان برىتى بوون ئى: (نیشتمان پەروەرە
سوسيالىستىەكان بۆنەمە هاتونەتە نىۋ شارەو بۆنەمەى لەكرىكارى بەدەبەخت و بى
دەستەلات بەدەن و بيان ترسىنن). ھەر كە ھەوالم پىگەيشت ھەرمەن بەسوپا كرد كە
دەستە و يەكە و تىپەكانيان كۆبگەينەمە بەجۆرىك ژمارەى سەربازانمان بگاتە ھەزار و
پىنج سەد سەربازى بەتوانا و نامادەى كتەك وەشانن، لەپىشى ئەم ھىزەمە بەرەو
ناوچەى خۇپيشاندانەكان پۇيشتم، بەنيازى ئەمەى نەختىك ئەمانە بەچە ترسىن
بگەين و بزەنن ئىمە كىن. بەلام لەم گۆرەپانەدا ھىچ كەسيكى لى نەبوو جگە لە سەدان
پىرى پەككەوتە و مەدال و ژنى بىدەستەلات، بۆيە برىارمان دا ھىچ ھەنگاويكى
شەپوانى نەئىن و بەناشتى بەلاياندا تىپەپىرەن، مۇسقىمان لىدەدا و دروشمى خۇمان
دەوتەمە.

بەلى ئەم خۇپيشاندانەى ئىمەش سەركەوتوو بوو، توانى مەى بداتە دەروونە
ماندووەكان، پاشا ەوەى دانىشتوانى شارەكە تارادەيەك لىمان تىگەيشتن لەسەر
شۆستەكان دەوستان و فیت و ھورىان بوو، واتە خۆشحالتيان بۇ دەردەبەرن،
لەشمەدا ژمارەيەكى زۆرى خەلك وەكو لايمەگر بەرەو وىستگەى شەمەندەفەر بەرنيان
كردىن، بەلام لەویدا شتىكى سەيرتر ھەبوو، ئەويش پەتكردەنەوەى كارمەندانى
تايبەت بە شەمەندەفەر بوو بەوەى نايانەوئىت بمان گۆرەنەمە بۇ ميوئيخ، ئەمەش
لەپىگەى ھاندانى سەندىكا ماركس خوزاىەكانەمە بوو، دىنەمەنم بەباشى تىگەياندا-
كە لەشويئىكدا كۆببۆنەمە چاوەنوپاى كاردانەوەيان دەكردىن-من گۆرم لەو نىيە كە
بەدەيان كەس لەئىۋە لەگەل خۇمدا بىمە نىۋ شەمەندەمەكەمە بە زۆر و خۆشمان
ئەوكات شەمەندەفەرەكە لىدەخوپىن، سەربارى ئەوەى ناشرانن لىى بخوپىن، لەم
كاتەدا بۆيە ئەگەر شتىك پەويدا ئەو بەتەنھا ئىمە تياناچىن بەلكو ئىۋەش دەمەن و

همان چارهنوسی ئىمەتان دەبىت، ئەمەش پىك بەپىنى ياساكانى ئىنەوى ماركسى گونجاوه.

بەراستى ئەم ھەرەشم كارىگەرى خۆى كرده سەر ھەناوى سورخووازن، قىتارەكە لەكاتى خۆيدا دەستى دايە جولە و لەونىستگەى كوربەرغەو بەرەو مېونىخ بەرئ كەوتىنەو و بۇ پۇژى دواتر بە سەلامەتى گەيشتىنە زىدى خۇمان، مېونىخ.

پاش لەپوداوى كوربورغ سەربازانمان بەگيانىكى خۇبەخشانە و متمانەيەكى زىادتر لەجارانەو بە خۇيان و پارت و سەرگەردەكانيان پەفتاريان دەكرد، ئەمەى وای كرد ئەوانەى باوەريان بە بزوتنەوى نىشتەمانى سۆسياليسىتى ھەبوو پەروا بەو بىنن كەپۇژىك دىت ئەم بزوتنەو يان پارتە دەبىتە خاوەن دەستەلاتى تەواوى ولات و سنورىك بۆنەم پەتايەى ماركسيەت دانەئىت.

بەلام ديمۆكراتى خوازن بە نىگەرانيەو لىمانيان دەنواپى لەوى پىگەى ھەلمان ھەلبەزاردووه بۇ بەرپەرچدانەوى سەركسىە سورەكان، بەوى لەپىگەى بەكارھىنانى ھىزەو ھىزىانمان لەناوېردووه، چونكە ئىمە لەولاتىكى ديمۆكراتىداين نابىت ئەم شىوازە پەپرەو بگرت، ئەمە و چەندان قسە و پەخنەى دىكەى لەم شىوہەيان ئاراستە دەكردن.

سەركەوتنەى كوربورغ ھانى داين كون بەكون و شاربەشار و دى بەدى بەدوى ماركسىەكاندا بگەرتن و پاكتاويان بكەين لەگوندايەتى و دەستەلاتدارىتيان بچەين، بەم كارەشمان پارتەكەمان توانى ھەناسەى ئازادى بۇ باقاريا بگەپتەو ھەمان بەبى ترس بتوانن بپەيغن و كۆبونەو ئەنجام بدەن. لەسالى ۱۹۲۲دا چەندىن دەستەى دىكەى شەپوان تەقلى سەپاكەمان بوون، بەمەش تادەھات ئىمە بەمىزتر و ماركسىەكانىش لاوازتر دەبوون.

۳-ئەوكاتەى فەرەنسىەكان ناوچەى پۆھريان گرت لە پەشەمى ۱۹۲۳دا، پارت و پىكخراو و بزوتنەو نەتەوہىيەكان كۆبونەو و پىرسارى بەرپەرچدانەوى داگىركاريان دا. ئىمەش ئەم ھەلمان قۇستەو لەبۇ تاقىكرەنەوى سەپاكەمان وەكو سەپايەكى بەرگى كار لە نىشتەمان، ھەركە ئامانجەكانمان پىكا سەپاكەمان گىرپاەو بۇ بارى پىشوووتى: سەربازى بزوتنەو، ئاماژەى بەھىزى و پارىزەرى بالاكەن.

ماسكى فیدرالیت

لەنڭوان سالانى ۱۹۱۹-۱۹۲۰ دا پارتە تازە دامەزراوەكەمان ناچارى دەست نیشانکردنى ھەلۆستى خۇى بوو لە ھەمبەر ئارېشەيەكدا كە مقومقۇيەكى زۇرى لەسەربوو.

لەبەشنىكى لەمەوپېشى ئەم پەرتوو كەدا فاكترەكانى شكست خواردنى ولاتەكەم خستەپوو لەكاتىكدا سەرقالى كىچىكىنى دوژمنىكى زۆر مەترسیدارىبووین. تیشك خستە سەر ئەو حۆلاتەى كە دەزگاكانى راگەيانەندى بەرىتانی و فەرەنسى پەنای تیگرتبوو لەبۇ ئافراندنى جیاوازی لەنڭوان ھەردوو بەشى باكور و باشورى ئەلمانیا. لەبەھارى ۱۹۱۵ دا بلۆكراوەكانى ھاوپەیمانان بەسەرماندا دابارین كە تییدا پروسیا بە تاوانبار و ھەلەیسینەرى جەنگ دەزانن و زستانی ۱۹۱۶ دا ئەم تۆمەتە ئاراستەى باشورى ئەلمانیا كرا و ھانى قوتارىبوونیان دەدان لە ژێر دەستەلاتى پروسیەكان. ناچارین دان بەوەشدا بنن كە پووداوەكانى پیکدادانى نڭوان باكور و باشورى ئەلمانیا ھەلبەستراو نەبوونە... ئەمەش دەگەریتەووە بۆرەتارى بەستووى دەستەلاتدارانى ئەلمانیا و بەتایبەت باقاريا لەرەى ھیچ ھەنگاویكىان نەنابوو لەبۇ دزایەتى كردنى ئەو پۆژنامە ئەلمانیانەى كە داواى جودابوونەویان دەكرد. توپەیس

گەل لەھەمبەر پروسیا و بنەمالەیی دەستەلاتداری باقاریا یەكەم جار لەمیونێخ دەو دەستی پێکرد، ئەمەش بەھۆی خراپی بنەمالەیی فەرمانرەوای ولاتەو بوو، ئەگینا نەگەر گەل ھەست بەچاکی دەستەلاتێك بكات بۆچی دەپروختنیت، لەم كاتەدا نابوری نەتوویی لەلوتكەیی خوشداریدا بوو، تاكە دەستەلاتیش لەبەرلین بوو، كە خەلكانی ئاسایی بە پروسیای لەقەلەم دەدەن.

گەل باش ئاگای ئەو بوو كە ((بەرژووەندیەكانی ھەلأسانی جەنگ)) كە پڕیاری لەسەر دەدریت ھەمووی لەبەرلیندا كۆبوو، تەمەنەت زۆرینەشیان بەرژووەندیانەیان پێكخستووە، بەلام نیان دەزانی ئەوانەیی ئەم ھەر ئەلمانەیی نین... بەلام حكومەتی باقاریا دەوری لەھەموو شتێك دا، واتە ئاگاداری ئەم پەوشە بوو، بەلام سەرباری ئەمەش خۆی گێل دەكرد لە تەمەنەكانی دژە پروسی لەبەری ئەوێ بەپروویدا بوو، سەستیتەو و ئەندێشە گەمزانەكانی یادگەیی خەلكی بپوكتنیتەو.

بەلام ئەو جۆلەكە فیلأویانەیی كە ((بەرژووەندی جەنگ))یان دروست كردبوو، بۆئەو بوو لەم كاتەدا گیرفانی ھەموو خەلك بچن، ھەستیان كرد گەر بێت و گەل بەمە بزانیت ئەو چنگ دەخاتە بینا قاقای و دەمخكێنیت بۆیە پڕیاری گواستەنەوێ تۆی دووبەرەكی دا لەنێو ھاوڵاتیانی نیشتماندا، باقاریای توندكرد لەھەمبەر پروسیادا، ھەردووکیان كەوتنە دژبەری كردنی یەكتر، ھەمووان زەرورە نێو دەولەتیەكەیان لەمیر چوو، بۆیە ئەو كە خۆینی خەلكی دەمژن...

ئەم دۆخە بۆماوەیەكی زۆر بەم شیوەیە مایەو تا ئەوكاتەیی تۆی شوێش وەرگیرا، جۆلەكە و بەلشەفیکەكان قوستانەو لەبۆ ھەلوەشان دەوێ نیشتمانەیی ئەلمانەیی داپووتانەوێ لەھەمیز. پێكخەرانێ شوێشی باقاریا خۆی وەكو بەرژووەندی بینی باقاری دەدیت، لەكاتێكدا ئەمانە دواين كەس بوون كە مافی ئەوێان پێبدریت بەناوی گەلی باقاریەو، ئەمانە جۆلەكانی پۆژەلانی پاشەل لێل بوون.

پێكخەری شوێشەكەیی باقاریا، كورس ئەمیر، گرتگی بەو داوێو كە پێویستە ئەم بزووتنەوێ شیوازێكی ھێرش بەری وەرگیریت لەناوچەكانی دیکەیی پاریخ دا، لەگەڵ پێداگری لەوێ دەرنەجامی ئەم شوێشە ھاوتای بەرژووەندی جۆلەكە پەسەنەكان

بیت، جیبجی کاری ریتما ییەکانی جولەکی جیهانی بیت که بروای وابوو بەر لەوی
هەولی بەلشەفی کردنی ئەلمانیا بدات نەتەوی ئەلمانی هەلبوەشینیتەوه.

ئەوکاتە یەزەکانی ئەلمانیا باقاریایان لەچنگی لایەنگرانی بەلشەفی قوتارکرد،
ئەمانە بانگەشە خەباتی سوریان کرد لەپێناو هێشتنەوی دەستەلاتیان، بەوی
دەیان گوت: ((نەبەدی کرێکارانی باقاریا لەدژی سەربازگە یەروسیه)). ئەم
بانگەشە ئامانجدارانە دەنگدانەویەکی بەهێزی نەرتنی هەبوو لەبۆ پێستوریوونی
باقاریەکان لەپروسیەکان و بەپنجوانەشەوه.

لەم ساتە هەستیاریدا بۆخۆم هاتە گۆڕەپانی ئەم مەملەتیەوه و کارم دەکرد لەبۆ
پێستەبووی هاولاتیانی ئەلمانی لەیەکتەر و داوام لێدەکردن هەولی یەکگرتنەویان
بەهێزترین وەک لە جوداخوای، بەراستی ئەرکیکی قورس خستبوو سەرشان، لە
دەقەر و گوند و شارە باقاریەکاندا ئاستی پێستبوونەوه لە پروسیەکان گەیشتبوو
ترۆیک، ئەم سورخووانە لەهەموو کونجیکی ولاتدا ناوەندیکیان کردبوو کە ئەرکی
تەنها داندانی خەلک بوو لەلەرامەر پڕوسیادا.

بریری لەناو بردنی ئەم تەوژمە جودا خوازیەم دا، بۆیە چوویم کۆبوونەویەکی
جودا خوازەکانەوه کە لە هۆل لۆف -بروکەر- لە میونخ بەستبوویان، لەم کاتەدا
چەند هاولێکم لێکەدا بوو. پاش لەوی یەکمە و تاربیژ قەسەکانی تەواوکرد لەجینگە
خۆم لەنیو ئامادەبوونەوه هەستامە سەری و باسی خراپەکانی جوداخوایم بۆ کردن
و تێم گەیاندن لەوی جودا بوونەوه تەنها بەقازانجی جولەکە و مارکسیە
سورخووانەکانە و هیچی تر و هەر ئەمانیش پیلان گیر و دندەران لەبۆ سەرکەوتنی
ئەم نەخشە یەشیان هەموو کارێک دەکەن. پوونی قەسەکانم ئامادەبوونی جوداخوای
توێکرد و چەندین جار جێبۆی ناشرینیان پێدام و هەولی بێنی قەسەکانیان دام، لەم
کاتەدا هاولە بۆکس وەشینەکانم لەهۆلەکە تەوقیان دام و ئەیان هێشت هیچ کەسێک
نازارم پێیگە یەنیت و بەرمیانە دەرەوه.

بەردەوام بووم لە پووکەنەوی ئەم هەولە جودا خوازیە، بەمەش تادەهات لایەنگیم
زیادتر دەبوو، جاربەجاریش جودا خوازان زۆر بەتوندی هێرشیان کردوینەتەسەر و
هەندیک لەهاولانیشم لەهۆش براونەتەوه و بەپەلکیشان فەری دراوێتە دەرەوه
هۆلەکەوه، واتە جەنگ بوو جەنگی راستەقینە.

دوای شموی لهسالی ۱۹۱۹ و مانگمکانی سهرمتای ۱۹۲۰ دا پارت بۆچوونهکەى منى لهئەستۆگرت و ئەم ئەرکەى بەتەنها لەسەر شانى خۆم نەهێشت، هەموو هەنگاوێکمان بەیارمەتى پۆلە باقاریەکان بوو کە سنگى خۆى دەخستە بەر گولەى قسە هەلبەستراوەکانى جودا خوازان و نەیان دەهێشت هەولە کوشندەکیان سەرېگرت.

ئەوکاتەى پارتەکەمان بەچرییمو خۆى تەرخان کرد لەبۆ دژبەرى کردنى ئەم هەلمەتە. جووھکان و یارمەتى دەرانیان پەنایان گرتە نەخشەىەکی نوێتر و بۆ تێپەراندنى ئەم نەخشە گلاوھیان دەیان گووت: ئەم جموجۆلانە تەنها بەمەبەستى دامەزراندنى دەولەتى پاریخ بوو لەسەر بڤەماى فیدرالەت، واتە پارچە پارچە کردنى و یەکگرتنى لەسەر بڤەماى یەکێتى و فیدرالیتەت، ئەمەش بۆ نەهێشتنى مەترسیە لەسەر ولاتانى دراوسێ، ئامانج لێردەدا تەنها پروسىایە، بەم هەنگاوە زانیمان جووھکان چییان لەژێر سەردایە و کارەکەى ئێمەیان ئاسانتەکرد. پاشان پووداوەکەى دۆرتەن دیارکەوت، کە پێنانى ئاپاک هەولێ جوداخوازی دا، بەم کارەش پەردە لەسەر چاوى خەلەتاروانى باقارى لاچوو، هەستیان کرد کە سەرکردەکانى بزوێنەمۆى جوداخوازی و فیدرالیتەت دوو چەشنە سەرکردەى لەیک جودان، ئەمانە بەکەرى گیراوانى دەولەتانی بیانی، کاربۆ فەرەنسا و ئینگلیز دەکەن.

تییینی ئەو شمان کرد، کە هەلمەتە دێندانەکە بەزۆرى چەکرابۆو لەسەر دەستە پارێزگەرەکان ئەمەک دەستەکانى تەریش، لەبەرئەمۆى پارێزگاران هەستان بە پەتکردنەمۆى دەستورەکەى فیمار کە باشوریە ئەلمانیهەکان و جووھکان دایان پشپۆو، ئەو دەمەى جووھکان هەستیان کرد لایەنە جودا خوازیەکیان بەرمو تیاچوون هەنگاوە دەرئەت، وازیان هێنا لە قۆلابیرنى خەلک و گەندەلێ کرد، کەوتە ویزی پارێزگاران و باقاریاەکان و پروسىەکان و هەولێ خۆشکردنى ئاگرى جەنگیان دەدا لەنیوانیاندا.

سەربارى هەموو ئەمانە کەچی گەل هێشتاکە بەخەمور ئەهاتبۆو و هەر لەبێشکەى گێژگارى جوولەکەدا خەوێنرا بوون، نەیان دەرمانى جووھکان گەمیان پێدەکەن. لە زستانی ۱۹۱۹ مەن و یارمەتیمان هەولێ ئاگادارکردنەمۆى خەلکمان دا لەمەترسیەکانى جوولەکە بەلام خەلکى عەوام ئەم بۆچوونانەى ئێمەیان پەت کردەو بەبیانوى ئەمۆى

ئىنچە پەزىلەتلىك پەزىلەتلىك. دەپنە دان بەرەشدا بىنچىن كە چاڭگەي ورۇنلارنى دۆلەت جۈملىسى دەپنە پەزىلەتلىك بۇ پەزىلەتلىك (كۆمەلەي بەرگەي و مىرەش) كەلە ھەمان سالىد دىمەز بولۇپ. ھەر كە پارتى نىشتىمانى سۆيىيالىستى ئەم بىرۈكەيەي ھەرگىز و كرديە تەۋەرى كارى بىرۈكەيەي خەلگىكى زۆر شۇنى كەۋتەن. بەلەم جۈملىسى زۆر سەگەنە ئاسان بۇنى ئەم مەترسىيەن كەرد و خۇيان بۇ بەرگەي كەردنى تونۇد نامادە كەرد. كە پىشتى بە پىلانگىرى كۆن بەستىۋو. لەسى پۇرنامەي بەكەرى گىراۋدا كىشەي شايى لەنىۋان پۇرنامەي و كاسۇلىكى خرايە پوۋ. ئەمەش ۋاي كەرد ھەمان لەنىۋ خۇيلەن دىۋىلە دابەش بىنچە.

بەم كەردەش جۈملىسى ئانىان جارىنى دىكە سەركەۋتەن بەدەست بىنچىن. خەلگى بەلەن دابەش. لەنىۋان ئىۋارە و گەنگىنەدە ھەسرەتلىك جۈملىسى ھەبەشيان لەبىر كەرد و كەۋتەنە ۋىزى يەكتە. ئەم كەسە نامۇ قۇرەش و لىۋوت دىرەنەيان لەبىرچۈيەۋە كە بۈۋەتە بار بەسەرىيەۋە و پىلانەيان لەدۇر دەپنەت و خۇنى پاكى ئارى پىس دەكات. لەبىرەيان چۈۋە كە ئەۋە جۈملىسى ھەسرەتلىك سەرسەختى لەمىزەنەي ھەسرەتلىك. جۈملىسى جىۋاۋى ئاگەن لەدۇرەيەتلىك كەردنى كاسۇلىك و پۇرنامەي. جۈملىسى دۆرەنەي كەۋنەي ئارى خۇيەن پاك بۈۋە. لەۋەبەرى ئىۋارى و ھەلگەنەي مەشخەلى شارىستانى بۈۋە.

ھەمۇ ئەۋ پۇرنامەيان نەدەبىنى و ھەنگاۋيان بەرەۋە مۇقۇمىيەكى زې ئا كە دۈۋر بۈۋە لە ناۋەپۇرگى ئاينەۋە بەدۈۋرى ئىۋان زەۋى و ئاسمان. پۇرنامە ماركسى و كافەرىكان خۇبەخشەنە پىرەياندا زەيت بگەنە سەر ئاگە دىگىر سەۋەكەۋە لەپىگەي بىلۈكەندەۋەي بۇچۈۋى تېۋەلەۋە. ئەۋەي پەزىلەتلىك سەنۋىك بۇنەم ئاۋۇكىيە ئاپۇرەستە دابىنەت ھاتنە ئىۋ جەنگەكە و شەرىيان لەپەزەزە گۇپى بۇ مەزەب و ئاين. لەم كاتەدا جۈملىسى لەنچەكەۋە لە پىسبۈۋى خۇيەن ئىنچە و بى ئاپۇرە بۈۋە و تىگەنەي بەرۋەۋەدىيەكانمايان دىۋاپى. لەم كاتەدا دۆرەنەي دەرەكى ئەلەمانىيە سەرقالى دابەشكەردنى زەۋى و دەستكەۋەكەنەي جەنگ بۈۋە و گەمەيان بەنچە دەھات لەۋەي سەرقالى جەنگىكى ئاۋخۇيى بى ئەنچام و زې لە دەستكەۋەتلىك.

پارتى نىشتىمانى سۇسىيالىستى ھەنگاۋى نا بەرە دەست نىشانىدىكى كىشە
 بىنچىنەيىھەنى ھۆكۈم لىم مىللىيەنى نىۋان لايەنگرانى فېدېرالى و ناۋەندىخوۋازان،
 پىئورىيىست بوو بەبى ئەۋەى پراستەخۇ دەستى تىۋەرىدات بەشدارىيىت لەچارەكرىدى
 ئەم كىشەيە و بۇچوۋنى خۇى لەبارەۋە بخاتەروو، خەلگان لە يىروپۇچوۋنى خۇى
 ئاگادارىكاتەۋە لەمەبەر دەۋلەتى يەككىتى (فېدېرالى) و دەۋلەتى يەككىرتوۋى ناۋەندى.
 دەبوو بەتەۋاۋەتى چەمكى دەۋلەتى يەككىتى دەست نىشان بگەين، چونكە ئەم
 چەمكە تەنەت لەخوردى سەردەمى بىماركىشدا بەمەلە پالەى بۇكرابوو.

دەۋلەتى يەككىتى يان يەككىرتوۋ چىيە ؟

پىكىدىن لە كۆمەلىك دەۋلەتۈچكەى شىكۆمەند كە بېرىارى يەككىرتىيان داۋە و
 دەستىيان ھەلگىرتوۋە لەمەندىك لەمافەكانىيان و پىكەۋە يەككىتىيەكى بەھىزىيان
 دروستىكرىدوۋە.

بەلام ئەم شىۋە شىكرىدەۋەيە لەھىچ دەۋلەتلىكى يەككىتى دا جىيەجى نەكرىاگە،
 ھەرنىمە يەككىرتوۋەكانى ئەمىرىكا بەرنەنجامى پىككەۋەتنى كۆمەلىك دەۋلەتى شىكۆمەند
 نەبوۋە، واتا ئەم ھەرنەمانەى كە ئەم ۋلاتەى ئىستىا پىككەۋەتىن ھىچ كاتىك بۇخۇيان
 خاۋەنى دەۋلەتى سەربەخۇ نەبوۋە و دەستىشيان لەھىچ مافىك ھەلنەگىرتوۋە، بەلكو
 بەسروشتى يەككىيان گىرتوۋە.

دەتۋانېن بىزىن ئەۋە ھەرنەمەكان نەبوۋن يەككىتيان پىككەۋەناۋە بەلكو يەككىتىيەكە بوو
 چەندىن ھەرنىمى دىكەى ھىنايە بوۋەۋە، ھىچ ھەرنىمىك بە ئارەزوۋى خۇى دەستور
 دانانىيت و پەفتارناكات ، بەلكو ھەموو ۋلات يەك دەستورى ھەيە بەلام بەپىنى
 ناۋچەكان گىرنكى زىيادترى پىدراۋە.

ھەمدىس شىكرىدەۋەى دەۋلەتى يەككىرتوۋ بەسەر ئەلمانىادا ناچەسىيىت،
 لەبەرئەۋەى سەربارى ئەۋەى ئەم دەۋلەتەنى ئەم يەككەنەيان پىككەۋەناۋە پىش
 لەيەككىرتنە دەۋلەتۈچكەى سەربەخۇ بوۋە بەلام خۇودى پايخى ئەلمانىش
 بەرنەنجامى پىككەۋەتنى نىۋان ۋلاتۈچكە ئەلمانىەكان نەبوۋە، بەلكو بەھۇى ھىزدارى
 پروسىاۋەبوۋە، لەۋەى تۋانىۋەتى بەھىزى خۇى ھەموۋىيان بۇ يەك دەۋلەت مىكەچ
 بگات.

پارتى نىشتىمانى كۆمۈرى لەم خۇپىشانداڭە بەشداربۇ، بەشداربۇانىش لەزىر سايەدا بە پتەۋى و خۇپاگرىمەۋە دروشمەكانيان بەرز دەكرەۋە. دەستەكانى مىزش لەمىونىخ زۇر بەجوانى پىشكەۋتنى بەخۇۋە دەدىت و پىشنىگايەتى خۇپىشانداڭەكەبۇن، لەسەر شانى ئەمانەشدا پانزە ئالا دەشەكايەۋە. ئەۋ دەمى نىشتىمان پەرۋەرە سۇسيالىستىكەكان چۈنە خۇپىشانداڭەكەۋە بەجوانى پىشۋازيان لىكرا، گەرەۋى قىسەكرەن بەناۋى پارتەۋە بەمن بەخشرا و لەۋىدا وتارىكى خۇشنىنەرم بۇ شەست ھەزار ئامادەبۇۋ خۇپىندەۋە.

لەم كاتەدا ئەندامى سور خۋاز ھەۋلى تىكداڭى ئەم خۇپىشانداڭەكان دەدا بۇيە سەربازانى ئىمەى باش ئامادەكراۋ ھاتقە دەست لىيان و لەماۋەيەكى زۇر كەمدا سورەكان ھەلھاتن و بەم كارەش توانىمان بۇچۈنۈ خەلكى مىونىخ لە سورەكان ۋەرچەرخىنن بەقازانجى خۇمان، ئەمەش ھەل ئەۋەى پىنداين بە ترسىكى كەمتر لەجارانەۋە دابەزىتە نىۋ شەقامەكان و ئەۋ ناۋچەيە لەدەست دوۋرەن بەسەننەۋە. ئەم ئەنجامە دىخۇشكارەى ئەۋ پۇژە گۇپى زىادترى پىنداين لەبۇ پتر سوربۇون بۇ سەركەۋتن.

۲-سەردانى كىردنى باژىرى كوبرىغ

رىكخراۋانى رەگەزپەرەستى ئەلمانى بىريارى بەستنى كۆبۇنەيەكيان دا لەشارى كوبرىغ. بۇخۇم بانگىشتى ئەم كۆبۇنەۋەيەكەرام لەگەل داۋاكىردنى ھىنانى كۆمەلىك لە لايەنگرام لەگەل خۇمدا بۇنەۋشارە. بۇيە مىنىش بىريارمدا دگەل خۇمدا ھەشت سەد جەنگاۋەرى بەتۋانا بەرم كەلە چۈار دەستە پىك ھاتبۇن. لەپىنگەى شەمەندۇفەرەۋە لەمىونىخەۋە گۋاستمانىانەۋە بۇ كوبرىغ. بەخىرايى نامەمان بۇ لايەنگرانى پارتەكەشمان كىرد لەبۇ خۇنئامادەكرەن لەۋ ناۋچانەى كەشەمەندەفەرەكە پىندا تىدەپەرىت. لەمەۋوۋ وىستگەيەكدا دەستەيەك لە ھەۋادارانى نىشتىمان پەرۋەرانى سۇسيالىستى ئامادەبۇون، ئالاکانىان ھەلكرەبۇو. ئەمەش كارىگەرى تەۋاۋى لەسەر دەرۋونى دانىشتۋانى ئەۋ ناۋچانە ھەبۇو.

لىژنەى رىڭخىستنى كۆبۇنەۋەكە پىنى راگەياندىن: سەندىكاي ناۋخۇيى و پارتى سۇسيالىستى سەربەخۇ و پارتى شىۋەى و دەستەلانى ناۋخۇيى شارەگە بىريارمدا لەپىنگەى رىككەۋتن لەگەل دەستەى بەرۋەبىردنى كۆبۇنەۋەكەدا-لىرەۋە نامۇبۇور

دىيارىدەكەنىت-كە لەكاتى چوونە ژورەۋەمان بۇ نىۋو شار نايىت بەھىچ شىۋەيك نە ئالا ھەلەكەين و نەش گروپ پىكىخەين و نە مۇسىكى دروشمىش بژەنن....ھتد.

بەبى ھىچ پارايىيەك ئەمەم پەتكردەۋە. ئەم مەرجانە نامۇببون. بى ھىچ دوۋدلىەك بى ئاپروۋىي ئەم قسە و پىكىكەۋتەم لەبۇ لىژنەكە پوون كىردەۋە. بە سەرۋىكى لىژنەكەم گۈۋت كە: ھىزەكانى سوپاى ھىزىش ھەنوكە خىرىكە تەڧلى نىۋو شار دەبن و لەپىنگەى ژەنىنى مۇسىك و ھەلكردىنى ئالا و وتەۋەى دروشمەۋە دەچىنە نىۋوشارەكەۋە.

ھەر ۋەشمان كىرد.

پىش لەۋەى لە گۈزەپانى وىستەكە بچولنن ھەستەم بە كۇبۋونەۋەى ژمارەيەكى زۇر خەلەك كىرد. لەۋەى ئامادەى تانە لىدانمانن بۇنەمەش چاۋەنۋارى ئاۋەى پەنجەى دوژمانمان دەكەن. زۇريان جنىۋو پىنداين، بەلام ئىمە ھىچ گونىمان لىنەدان و پىزى سوپاكەمان تىك نەچۋو. لەپىزەۋتى پۇشتىنمان بۇ ھۆلى ھۆفمىرەۋس دا كە دەكەۋتە ناۋەپاستى شارەۋە خەلەكىكى زۇر لەدەۋرمان كۇبۋونەۋەو جنىۋوان پىندەداين. ئىمە ۋەھا خۇمان پىشان دەدا ھىچ نابىستىت. پۇلىس لەم كاتەدا بەبىانۋى دروست نەبۋونى شەپ و پەلامار نەدانمان لەلايەن خەلەكەۋە دەرگای ھۆلەكەى لى توندكردىن. بەلام مەن بەخىرايى ھاۋارم كىرد كە نىۋە دەرگاكە بكەنەۋە و ھەقتان نەبىت ئىمە بۇخۇمان ئامرانى گونجاۋى بەرۋەبىردىنى كۇبۋونەۋەمان ھەيە و دەتۋانن خۇمان بپارىزىن، بۇيە پۇلىسىش بەناچارى دەرگاكەى كىردەۋە. لەكاتى نرىك بوونەۋەى كاتى كۇبۋونەۋەكە تىم گەيانند كە ئىمە دەبىت بېۋىن بۇ ناۋەندى پارت لە كوربۇرغ. بۇيە ھەمدىس پىنگەى نونىمان گرتەۋە پىش بەئاراستەى ناۋەند و سرودى نىشتىمانىمان دەگۈتەۋە. ئەۋكاتەى سورخۋازان و ھاۋپىگاكانيان (بانگەشەكارانى : سۇسىيالىستى و برايەتى و يەكسانى) زانىان جنىۋو كارمان تىناكات دەستيان دايە بەرد تىگرتىنمان، ئەمە سەربازانمانى تۈپەكرد و ھەلمەتيان بۇبىردن و لەماۋەى كەمتر لە دەخولەكدا كۇلان و شەقامەكان چۇل بوون لە ئاۋاۋە گىپان.

شەۋىش پىكدادانى زۇر توند پوۋىدا لەزۇر ناۋچەى كۈبۈرغ. سۈرەكان ھىزىشان كىردىۋە سەر ھەۋاداران و براكانى دانىشتۋى ئەم شارەمان و زۇريان تىنەلداۋبون و دۇخيانىان تىكدادىۋو. ھەركە ئەم ھەۋالە گەيشتە ناۋەندى پارتىمان ھىزى تەۋامان

ناردە نىۋو شەقام و كۆلنەكانى شارو توانىمان لەم خوين پۇرغانە شار پاك بگەينەمو
هەمويانمان تىيابد. بەم كارەش توانىمان تارادەيەك شەقامەكانى كوربورغ لە
سورخوازان بىسنىنەموە كە بۇ ماوەيەكى زۆر بوو بۇ خويان داگيريان كردبوو.

بەلام ماركس خوازان پەنديان لەم دوو شەپەي دوينى وەرئەگرت بۇ پۇژى دواتى
بىريارى خۇپيشاندانايان دا لەدژى ئىمە و بۆنەش ژمارەيەكى زۆرى كرىكارسان
كۆكرەدەو و ناوئيشان و دروشمەكانيان بريتى بوون لى: (ئىشتەمان پەرەو
سوسىيالىستىەكان بۆنەو ھاتنەتە نىۋو شارەو بۆنەوئەي لەكرىكارى بەدەبەخت و بى
دەستەلات بەدەن و بيان ترسىن). ھەركە ھەوالم پىگەيشت فەرمان بەسوپا كرد كە
دەستە و يەكە و تىپەكانيان كۆبگەينەمو بەجۇرىك ژمارەي سەربازانمان بگاتە ھزار و
پىنج سەد سەربازى بەتوانا و نامادەي كتەك وەشاندىن، لەپىشى ئەم ھىزەو بەرە
ناوچەي خۇپيشاندانەكان پۆيشتەم. بەنيازى ئەوئەي نەختىك ئەمانە بەچە ترسىن
بگەين و بزانن ئىمە كىن. بەلام لەم گۆرەپانەدا ھىچ كەسىكى لى نەبوو جگە لە سەدان
پىرى پەككەوتە و مندال و ژنى بىدەستەلات، بۆيە بىريارمان دا ھىچ ھەنگاويكى
شەروانى نەئىن و بەناشتى بەلاياندا تىپەرىن. مۇسيقامان لىدەدا و دروشمى خۇمان
دەوتەو.

بەلى ئەم خۇپيشاندانەي ئىمەش سەركەوتوو بوو، توانى مەي بداتە دەروونە
ماندووەكان، پاشا ھوئەي دانىشتوانى شارەكە تارادەيەك لىمان تىگەيشتەن لەسەر
شۆستەكان دەوەستان و فیت و ھوپيان بوو، واتە خۇشحالايان بۇ دەردەبەرىن،
لەشەودا ژمارەيەكى زۆرى خەلك وەكو لايەنگر بەرەو وىستگەي شەمەندەفەر بەرپيان
كردىن، بەلام لەوئىدا شتىكى سەيرتەر ھەبوو، ئەويش پەتكردەنەوئەي كارمەندانى
تايبەت بە شەمەندەفەر بوو بەوئەي نايانەوئەت بمان گويژنەمو بۇ ميونىخ، ئەمەش
لەرىگەي ھاندانى سەنديكا ماركس خوازيەكانەو بوو، دندەمران بەباشى تىگەياندا-
كە لەشۆيىنىكدا كۆببونەمو چاوەنوڤاي كاردانەوئەيان دەكردىن-مەن گويە لەو نىيە كە
بەدەيان كەس لەئىوە لەگەل خۇمدا ببەمە نىۋو شەمەندەركەو بە زۆر و خۇشمان
نەوكات شەمەندەفەرەكە لىدەخوپىن، سەربارى ئەوئەي ناشرانچى لىي بخوپىن، لەم
كاتەدا بۆيە ئەگەر شتىك پوویدا ئەو بەتەنھا ئىمە تياناچىن بەلكو ئىوەش دەمرن و

هه مان چاره‌نوسی ئێمه‌تان ده‌بێت. ئه‌مه‌ش پێك به‌پێی یاساكانی ئێوه‌ی مارکسی گونجاوله‌.

به‌راستی ئه‌م هه‌ره‌شه‌م کاریگه‌ری خۆی کرده‌ سه‌ر هه‌ناوی سوڕخوازن، قه‌تاره‌که‌ له‌کاتی خۆیدا ده‌ستی دایه‌ جووله‌ و له‌وێستگه‌ی کوربه‌رغوه‌ به‌ره‌و میونخ به‌پێ کۆتینه‌وه‌ و بۆ پوژێ دواتر به‌ سه‌لامه‌تی گه‌یشتییه‌ زۆدی خۆمان، میونخ.

پاش له‌به‌رداوه‌ی کوربه‌رغ سه‌ربازانه‌مان به‌گیانیکی خۆبه‌خشانه‌ و متمانه‌یه‌کی زیاده‌تر له‌جارانه‌وه‌ به‌ خۆیان و پارت و سه‌رکرده‌کانیان په‌فتاریان ده‌کرد. ئه‌مه‌ی وای کرد ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان به‌ بزوتنه‌وه‌ی نیشتمانی سو‌سیالیستی هه‌بوو به‌روا به‌وه‌ بێنن که‌ پوژێک دێت ئه‌م بزوتنه‌وه‌ یان پارت به‌بێته‌ خاوه‌ن ده‌سته‌لاتی ته‌واوی ولات و سنوورێک بۆ ئه‌م په‌تایه‌ی ماریسه‌ت داده‌نێت.

به‌لام دیموکراتی خوازن به‌ نیگه‌رانییه‌و له‌مانیان ده‌نواپی له‌وه‌ی پێگه‌ی هه‌لمان هه‌لبێژاردوه‌و بۆ به‌ره‌رچدانوه‌ی سه‌رکسیه‌ سوڕه‌کان، به‌وه‌ی له‌پێگه‌ی به‌کاره‌ینانی هه‌یزه‌وه‌ هه‌یزانه‌مان له‌ناو به‌ردوه‌، چونکه‌ ئێمه‌ له‌ولاتێکی دیموکراتیداین نابێت ئه‌م شێوازه‌ په‌یڤه‌و بکڕێت، ئه‌مه‌ و چه‌ندان قسه‌ و په‌خنه‌ی دیکه‌ی له‌م شێوه‌یه‌یان ئاراسته‌ ده‌کردبن.

سه‌رکه‌وتنه‌ی کوربه‌رغ هانی داین کون به‌کون و شاره‌به‌شار و دی به‌دی به‌دووی مارکسیه‌کاندا بگه‌ڕێن و پاکتاویان بکه‌ین له‌گوندايه‌تی و ده‌سته‌لاتداریتیا بجه‌ین، به‌م کاره‌شمان پارت به‌که‌مان توانی هه‌ناسه‌ی ئازادی بۆ باقاریا بگه‌ڕێته‌وه‌ هه‌مان به‌بێ ترس بتوانن به‌یه‌یقن و کۆبوونه‌وه‌ ئه‌نجام به‌دن. له‌ساڵی ۱۹۲۲دا چه‌ندین ده‌سته‌ی دیکه‌ی شه‌پوان ته‌قڵی سوپاکه‌مان بوون، به‌مه‌ش تاده‌هات ئێمه‌ به‌هه‌یزتر و مارکسیه‌کانیش لاوازتر ده‌بوون.

۲- ئه‌وکاته‌ی فه‌ره‌نسیه‌کان ناوچه‌ی پۆه‌ریان گرت له‌ په‌شه‌می ۱۹۲۳ دا، پارت و پێکخه‌راو و بزوتنه‌وه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کان کۆبوونه‌وه‌ و به‌رساری به‌ره‌رچدانوه‌ی داگیرکاریان دا. ئێمه‌ش ئه‌م هه‌له‌مان قۆسته‌وه‌ له‌بۆ تاقیکردنه‌وه‌ی سوپاکه‌مان وه‌کو سوپایه‌کی به‌رگری کار له‌ نیشتمان، هه‌رکه‌ ئامانه‌جه‌کانمان پێکا سوپاکه‌مان گه‌نجاوه‌و بۆ باری پێشوووتری: سه‌ربازی بزوتنه‌وه‌، ئاماژه‌ی به‌هه‌یزی و پارێزه‌ری بالاکانن.

ماسكى فيدراليەت

لەنيوان سالانى ۱۹۱۹-۱۹۲۰ دا پارته تازه دامەزراوەكەمان ناچارى دەست نيشانکردنى ھەلۆىستى خۆى بوو لە ھەمبەر ئاريشەيەكدا كە مقومقويەكى زۆرى لەسەربوو.

لەبەشىكى لەمەوپيشى ئەم پەرتوو كەدا فاكترەكانى شكست خواردنى ولاتەكەم خستەبوو لەكاتىكدا سەرقانى كىپر كىنى دوژمنىكى زۆر مەترسيدا ربووين. تيشكەم خستە سەر ئەو حۆلاتەى كە دەزگاكانى راگەياندى بەرىقانى و فەرەنسى پەناى تىگرتبوو لەبۇ ئافراندى جياوازي لەنيوان ھەردوو بەشى باكور و باشورى ئەلمانيا لەبەھارى ۱۹۱۵ دا بلاوكراوەكانى ھاوپەيمانان بەسەرماندا دابارين كە تنييدا پروسيا بە تاوانبار و ھەلأيسينەرى جەنگ دەزانن و زستانى ۱۹۱۶ دا ئەم تۆمەتە ناراستەى باشورى ئەلمانيا كرا و ھانى قوتاربوونيان دەدان لە ژنر دەستەلاتى پروسيەكان. ناچارين دان بەوھەشدا بنئىخ كە بووداوەكانى پىكدادانى نيوان باكور و باشورى ئەلمانيا ھەلبەستراو ئەبوونە ئەمەش دەگەرتەوھ بۇ پەتەارى بەستوى دەستەلدارانى ئەلمانيا و بەتايبەت باقاريا لەوھى ھىچ ھەنگاويكىيان ئەناپوو لەبۇ دژايەتى كردنى ئەو پۇژنامە ئەلمانىانەى كە داواى جودابوونەوھيان دەكرد تورەبى

گەل لەھەمبەر پروسیا و بنەمالەیی دەستەلاتداری باقاریا یەکم جار لەمیونخ دەو دەستی پێکرد. ئەمەش بەھۆی خراپی بنەمالەیی فەرمانبەرەوای ولاتەرە بوو، ئەگینا ئەگەر گەل ھەست بەچاکی دەستەلاتیک بکات بۆچی دەپروخینیت، لەم کاتەدا شاھوری نەتەرەیی لەلوتکەیی خوشداریدا بوو، تاکە دەستەلاتیش لەبەرلین بوو، کە خەلکانی ناسایی بە پروسیای لەقەلەم دەدەن.

گەل باش ناگای لەوەبوو کە ((بەرژەوہندیەکانی ھەلایسانی جەنگ)) کە بپاری لەسەر دەدرت ھەمووی لەبەرلیندا کووہتەرە، بەلام نەیان دەزانی ئەوانەیی ئەم بەرژەوہندیانەیان پێکخستوہخەلکانی بەرلینی و پروسیش نین، تەنانت زۆرینەشیان ھەر ئەلمانی نین... بەلام حکومەتی باقاریادەوری لەھەموو شتیک دابوو، واتە ناگاداری ئەم پەرەشە بوو، بەلام سەریاری ئەمەش خۆی گێل دەکرد لە تەرژەمەکانی دژە پروسی لەبەری ئەوہی بەروویدا بوہستیتەرە و ئەندیشە گەرژانەکانی یادگەیی خەلکی بپوکینیتەرە.

بەلام ئەو جولەکە فیلأویانەیی کە ((بەرژەوہندی جەنگ))یان دروست کردبوو، بۆنەرەبوو لەم کاتەدا گیرفانی ھەموو خەلک بپرن، ھەستیان کرد گەر بیت و گەل بەمە بزانیٹ ئەوا چنگ دەخاتە بیناقاقای و دەیخنکینیت بۆیەبپاری گواستەرەوی تۆوی دووبەرەکی دا لەنیو ھاوالاتیانی نیشتماندا، باقاریای توندکرد لەھەمبەر پروسیدا، ھەردووکیان کەوتنە دژەرەیی کردنی یەکتەر، ھەمووان زەرەوہ نیوہولەتیەکیان لەبەر چووبوویەرە کە خوینتی خەلکی دەمرن...

ئەم دۆخە بۆماوہیەکی زۆر بەم شیوہیە مایەرە تا ئەوکاتەیی تۆوی شوپش وەرگیرا، جولەکە و بەلشەفیکەکان قۆستیانەرە لەبۆ ھەلوہشاندنەرەیی نیشتمانی ئەلمانی و داپووتانەرەیی لەھیز. پێکخەرانی شوپشی باقاریا خۆی وەکو بەرژەوہندی بینی باقاری دەدیت، لەکاتیکیدا ئەمانە دواين کەس بوون کە مافی ئەوہیان پێبدرت بەناوی گەل باقاریەرە بدوین، ئەمانە جولەکانی پۆژەھلاتی پاشا ئیل بوون.

پێکخەری شوپشەکەیی باقاریا، کورس ئەمیرن، گرنگی بەوہدابوو کە پێویستە ئەم بزوتنەرەیی شیوازیکیی ھێرش بەری وەرگیرت لەناوچەکانی دیکەیی رايخ دا، لەگەل پێداگری لەوہی دەرئەنجامی ئەم شوپشە ھاوتای بەرژەوہندی جولەکە پەسەنەکان

بیت، جیبه جی کاری رینماپییه کانی جوله که ی جیهانی بیت که بروای وابوو بهر له وهی ههولنی بهلشه فی کردنی ئەلمانیا بدات نه ته وهی ئەلمانیا ههلبوه شیننیه وه.

ئهوکاته ی هیزه کانی ئەلمانیا باقاریایان له چنگی لایه نگرانی بهلشه فی قوتارکرد، ئەمانه بانگه شهی خهباتی سوریا ن کرد له پیناو هیشتنه وهی دهسته لاتیان، به وهی دهیان گووت: ((نه بهردیی کرێکارانی باقاریا له دژی سه ریا زگی پروسیه)). ئەم بانگه شه ئامانجدارانه دهنگدانه وه یه کی به میزی نه رینی هه بوو له بو پق ئه ستوربوونی باقاریه کان له پروسیه کان و به پیچه وانه شه وه.

له م ساته ههستیا ریه دا بوخۆم هاته م گوپه پانی ئەم مملانییه وه و کارم ده کرد له بو پق لینه بو وهی هاو لاتیانی ئەلمانیا له یه کتر و داوام لیده کردن ههولنی یه کگرته وه یان به هیژترییت وه که له جودا خوازی، به راستی نه رکێکی قورسم خستبووه سه رشانم، له ده فەر و گوند و شاره باقاریه کاند ا ئاستی پق لینبوونه وه له پروسیه کان گه یشتبووه ترۆپک، ئەم سورخوازان هه موو کونجیکی ولاتدا ناوه ندیکیان کرد بووه که نه رکی ته نها دهنه دانی خه لک بوو له له رام بهر پروسیادا.

بریا ری له ناو بردنی ئەم ته و نه جودا خوازییه م دا، بۆیه چوومه کوپوونه وه یه کی جودا خوازه کانه وه که له هۆل لۆفن - بروکله له میونخ به ستبوویان، له م کاته شدا چه ند هاو لێکم له گه لدا بوو. پاش له وهی یه که م وتاریژ قسه کانی ته واو کرد له جینگه ی خۆم له نیو ئاماده بوانه وه هه ستامه سه ری و باسی خراپیه کانی جودا خوازی م بو کردن و تی م گه یان دن له وهی جودا بوونه وه ته نها به قازانجی جوله که و مارکسیه سورخوازه کانه و هیچی تر و هر نه مانیش ن پیلان گیر و دهنه ده ران له بو سه رکه و تنی ئەم نه خشه یه شیان هه موو کارێک ده کن، پوونی قسه کانه م ئاماده بوانی جودا خوازی توپه کرد و چه ندین جار جینوی ناشرینیان پیدام و ههولنی برینی قسه کانیان دام، له م کاته دا هاو له بوکس وهشیننه کانه له هۆله که ته و قیان دام و نه یان هیشت هه یج که سینک نا زارم پی بگه یه نیت و برده میانه ده ره وه.

به رده وام بووم له پووکانه وهی ئەم هه و له جودا خوازییه، به مه ش تاده هات لایه نگیم زیاده تر ده بوو، جابه جاریش جودا خوازان زۆر به توندی هیرشیان کردوینه ته سه ر و هه ندیک له هاو لانی شم له مو ش براونه ته وه و به پهلکی شان فری درا وه ته ده ره وهی هۆله که وه، واته جه نگ بوو جهنگی راسته قینه.

ئىمە پەگەز پەرەستىن. دەبىت دان بەرەشدا بىننن كە چاكەي وروژاندنى دژە جوولەي دەگەرپتەمە بۇ پىنخراوى ((كۆمەلەي بەرگىرى و ھىرش)) كەلە ھەمان سالدە دامەزبابو. ھەركە پارتى نىشتىمانى سۆسيالىستى ئەم بىرۆكەيەي ھەرگىرت و كرديە تەوھرى كارى بروتەنەوھەي خەلگىكى زۆر شوئىنى كەوتن. بەلام جووھكان زۆر سەگەنە ئاسان بۇنى ئەم مەترسىيەيان كىرد و خۇيان بۇ بەرگىرى كىردنى توند نامادەكرد، كە پىشتى بە پىلانگىنېرى كۆن بەستېبو. لەسى پۇژنامەي بەكرى گىراودا كىشەي ئاينى لەنىوان پروتستانتى و كاسۇلىكى خرايە پوو، ئەمەش واى كىرد ھەموان لەنىو خۇيلندا دووبارە دابەش بىنەو.

بەم كارەش جووھكان تۈانيان جارىكى دىكە سەرگەوتن بەدەست بىنن، خەلگى بەلپىندا بىن. لەنىوان ئىوارە و گزەنگىكدا ھەسرەتيان جووى دوژمنى ھاوبەشيان لەبىرگىرد و كەوتنە وىزى يەكتەر، ئەم كەسە نامۇ قۇرەش و لىوت درىزەيان لەبىرچوويەو كە بوو تە بار بەسەريانەو و پىلاننيان لەنژ دەگىرپت و خوئىنى پاكى ئارى پىس دەكات، لەبىريان چوو كە ئەو جووھكانن دوژمنى سەرسەختى لەمىژىنەي ھەسرەتيان، جووھكان جىياوازي ناكەن لەنژايەتى كىردنى كاسۇلىك و پروتستانت، جووھكان دوژمنى كەوناي ئارى خوئىن پاك بوو، لەناوبەرى ژىارى و ھەلگىرەي مەشخەلى شارستانى بوو.

ھەموو ئەو پوونيانەيان نەدەبىنى و ھەنگاويان بەرەو مۇقۇمقۇبەكى زپ نا كە دوور بوو لە ناوھەركى ئاينەو بەدوورى نىوان زەوى و ئاسمان، پۇژنامە ماركسى و كافەرەكان خۇبەخشەنە بىريارىندا زەيت بگەنە سەر ئاگرە داگىرساومەكەو لەپىنگەي بلاوكرەنەو بۇچوونى تپۇلەو. ئەوھى پەگەز پەرەستان سنورىك بۇنەم ئاكوئىيە ناپىويستە دابىت ھاتنە نىو جەنگەكە و شەريان لەپەگەزە گۇپى بۇ مەزەب و ئاين. لەم كاتەدا جووھكان لەنژىكەو لە پىسبوونى خوئىنى ئىمە و بى ئابرو بون و تىكىدانى بەرژەوھەدىيەكانمايان دنواری، لەم كاتەدا دوژمنانى دەرەكى ئەلمانىا سەرقالى دابەشكىردنى زەوى و دەستكەوتەكانى جەنگ بوون و گەمەيان بەئىمە دەھات لەوھى سەرقالى جەنگىكى ئاوخۇزى بى ئەنجام و زپ لە دەستكەوتىن.

پارتى نىشتىمانى سۇسىيالىستى ھەنگاۋى نا بەرە دەست نىشانى كىشە
 بىنچىنە يىھەكەنى ھۆكار لەم ملەلانىيەى نىۋان لايەنگرانى قىدراۋى و ناۋەندخوۋان،
 پىۋىيىست بوو بەبى ئەۋى براستەرخۇ دەستى تىۋەرىدات بەشدارىيەت لەچارە كىردى
 ئەم كىشە يە و بۇچوۋى خۇى لەبارەۋە بخاتەپرو، خەلكان لە يىرو بۇچوۋى خۇى
 ئاگادارىكاتەۋە لەمەمبەر دەۋلەتى يەككىتى (قىدراۋى) و دەۋلەتى يەكگرتوۋى ناۋەندى،
 دەۋو بەتەۋاۋەتى چەمكى دەۋلەتى يەككىتى دەست نىشان بەگەين، چونكە ئەم
 چەمكە تەنەت لەخوۋدى سەردەمى بىماركىشدا بەمەلە راۋەى بۇكاربوو.

دەۋلەتى يەككىتى يان يەكگرتوۋ چىيە ؟

پىكىدىن لە كۆمەلىك دەۋلەتۈچكەى شىكۆمەند كە بىرىرى يەكگرتىيان داۋە و
 دەستىيان ھەلگرتوۋە لەمەندىك لەمافەكانىيان و پىكەۋە يەككىتىەكى بەمەزىيان
 دروستكردوۋە.

بەلام ئەم شىۋە شىكىردەنەۋە لەمەچ دەۋلەتىكى يەككىتى دا جىيەجى نەكرىاگە،
 ھەرىمە يەكگرتوۋەكانى ئەمرىكا بەرئەنجامى پىكەۋەتنى كۆمەلىك دەۋلەتى شىكۆمەند
 نەبوۋە، واتا ئەۋ ھەرىمانەى كە ئەم ولاتەى ئىستا پىكەدەمەنن ھىچ كاتىك بۇخۇيان
 خاۋەنى دەۋلەتى سەربەخۇ نەبوۋە و دەستىشيان لەمەچ مافىك ھەلنەگرتوۋە، بەلكو
 بەسروشتى يەككىيان گرتوۋە.

دەتوانىن بىزىن ئەۋ ھەرىمەكان نەبوۋن يەككىتىيان پىكەنىناۋە بەلكو يەككىتىەكە بوو
 چەندىن ھەرىمى دىكەى ھىنايە بوۋنەۋە، ھىچ ھەرىمىك بە ئارەزوۋى خۇى دەستور
 دانانىت و پەفتارناكات ، بەلكو ھەموو ولات يەك دەستورى ھەيە بەلام بەپىنى
 ناۋچەكان گىرنگى زىادتەرى پىدراۋە.

ھەمدىس شىكىردەنەۋە دەۋلەتى يەكگرتوۋ بەسەر ئەلمانىادا ناچەسپىت،
 لەبەرئەۋە سەرىارى ئەۋەى ئەم دەۋلەتەنەى ئەم يەكگەنەيان پىكەنىناۋە پىش
 لەيەكگرتەنە دەۋلەتۈچكەى سەربەخۇ بوۋنە بەلام خوۋدى پايسى ئەلمانىش
 بەرئەنجامى پىكەۋەتنى نىۋان ولاتۈچكە ئەلمانىەكان نەبوۋە، بەلكو بەمۇى ھىزدارى
 پروسىاۋەبوۋە، لەۋەى تۋانىۋىيەتى بەمەزى خۇى ھەموۋىيان بۇ يەك دەۋلەت ملەكەچ
 بىكات.

لەوکاتەدا پروسیا گەورەترین دەولەتی ئەلمانى بوو. لەپەردى پووبەرەوه، لەواری میهرەبانیشتدا پێشەنگ بوو، توانا داربوو لەبۆ ئەستۆگرتنى ئەركى دامەزراندنى دەولەتێكى ئەلمانى یەكگرتوو. ھەرەھا ئەو شكۆمەندیەى دەولەتۆچكە ئەلمانىەركان ھەیان بوو تەنها بەناو ھەیان بوو، واتە ھەرخۆیان لاواز و ھیچ بوونە و چاوەنواپى ھێزىك بوونە ھەموویان یەك بختەوہ بۆ ئەوێ بەھێزینەوہ.

لەمێدا وارى وەنێیە باس لە چۆنیتى دروستبوون و گەشەکردنى ھەرنەمە ئەلمانىەكان بكەین. لەم سەردەمەدا زۆرینەى ھەرنەمەكانلەوپەڕى دۆخى لاوازیدا بوونە و بەرەو دارمان چوونە.

ئەوکاتەى بسمارك ھەستا بەدامەزراندنى پاریشى ئەلمان ئەم قسانەمان راستى بوونی خۆى سەلماندبوو، بەپێى گرنكى و بەھێزى ھەرنەمەكان نوێنەر دەنێردرا بۆ ئەنجومەنى (بۆند سرات)، كە ژیری و میانرەوى پەیرەودەكرد لەبۆ بەھێزکردنى دەستەلاتى پاریشى لەسەر یارمەتى دەولەتۆچكە پێكھێنەرەكانى، لەگەڵ پێزگرتن لە نەرىتى باوى ھەرنەمەكان. ئەوانەى ئێژن تەنها بسمارك بەم چەشنە یەكگرتنە دەستە وەستان وەستا و ھەولێ بەھێزتریبوونى یەكیتىەكەى ئەدا ئەوا راست ناكەن. پروایزكارى پۆلانی ئەلمان ئەوێ ئەنجامى داوو ئەنجامى داو باقیەكەشى بۆ سەركردەيەكی دیکە بەجێ ھێشت بۆئەوێ ئەركەكە تەواویكات، چونكە قەلەم بازى گەورە بەرنەنجامى مەترسى دارى ھەيە، بەم پێگە راستەى توانى ژیری و دووریىنى و راست لۆژیکى خۆى بسەپینیت و ببەلگینیت. پۆزگار ھەمان رەوتى بسماركى بۆ تەواوكردین، لەوێ تادەھات پایىخ بەھێزتردەبوو لەپێگەى لەخۆگرتنى دەولەتۆچكەكانى دیکەى ئەلمانىیەوہ. ھەركە پۆزى پاشایەتى توابەوہ بەھۆى شكستى جەنگەوہ سەرچەم دەولەتۆچكە ئەلانیەكانیش ھیزان لەبەر بپرا، ھەندىك لەم دەولەتۆچكە خەیاڵیانەمان دیت كەچلۆن پاش ھەلوەشاندنەوێ پاشەيەتى چوونە پال دەولەتانى داگیركار و خۆیان پێوہ ھەلواسین و بوون بەبەشێك لەوان.

ھەرچەندە شكستى جەنگ گوریزىكى بكوژى ئاراستەى یەكپێزى گەلى ئەلمانى و ھاوپەیمانیتىەكانى كرد، ئەمەش بەھۆى پەیمان نامەيەى ناشتى بەسەرنێمە سەپینراو بوو، بەلام ھەمدیس بەھۆى زۆرى پنیویستى دەولەت بەدارایی بەناچارى

نەختىك ژىربىت ھەركىز بەم دۇخە قايل نابىت. دەولەتلىك نەتەۋەيى بىت پىۋىستى بەياسا و مادە وېرگەي ياساى ئالۇز و زۆر نىيە، چونكە ھەموان پىزى دەگرن و كەم سەرپىچى ئالۇز دەكەن، بەلكو پىشتىۋانىشى لىدەكەن و ئابنە ھۇى بۇگەن بوۋنى ناۋى دەولەتەكەيان لەدەرەۋە. بەلام ھەر ۋلا تىك مۇركىكى نىۋەدەۋەتەى بەسەرەۋەبىت ئەۋا نەھامەتى تەنھا بۇ ھاۋلا تىيانى خۇى دىنىت و بۇ بچوكتىن كارى ھىزى كوشندە بەكار دەھىنىت، چىنىك دەبنە بالادەست و ئەۋانى تىرىش كۇيلە و ژۇردەست، بەراستى ئەم حكومەتى ئىستاي ئەلمانىا درۆدەكات كە گەل بەھاۋلا تى ئازاد لەقەلم دەدات، بەلى لەپرايى پىشۋودا ھاۋلا تى ئازاد بوۋ، بەلام لىرە تەنھا كۇيلەن و ھىچى دى، تەننەت خەۋدى گەۋرە و سەردارانى ئەم كۇمارە خۇشيان كۇيلەى بىگانەكانى دەولەتانى دەرەۋەن، لەم ۋلا تە ھاۋلا تى بوۋن نەبوۋنە و ئاللى نەتەۋەيى نىيە لەبوۋنە، ئەۋ نىشانەيەشى ئەم كۇمارە ھەلى بىژاردەۋە گەل دانى پىندا ئانىت و لىنى بىزار و چارپە.

ئەم كۇمارەى ئىستاتەنھا بۇ دەستكەۋتى دارايى دەست درىژى ئاكتە سەر ھەرىمەكان بەلكو بەپالەنەرى چەندىن فاكتەرى دەروۋنى ئەم كارە دەكات، لەگەل پەيپەۋكردنى رامىارى باجى زۆر ھەلدەستىت بە بەرتەسك كىرەۋەى ئازادى رادەرىپىن بەزۆر، چون باش دەزانىت رقىكى زۆر لەھەناۋى جەماۋەردا لەدزى كۇبوۋەتەۋە و رەنگە پۇژىك بىت و شۇرشىك لەدزى ھەلەيسىنىن، ئەم كۇمارە واخەرىكە بەتەۋەۋەتى دەستەلات لەدەست ھەرىمەكانى ۋەردەگىرەتەۋە و لەھەموۋ چەشنە دەستەلاتىك دايان دەپروتىنىتەۋە.

ھىچ گومان لەۋەدا نىيە كە دەولەتە خاۋەن ژىارى و شارنشىنەكان بەرەۋ ناۋەندىگىرى پەنادەبەن، ئەمەش بۇ ئەلمانىا ئەشپاۋ نىيە. كەۋاتە لەم كاتەدا زۆر گەمزانەيە خەۋبىگىرەتەۋە بە دەولەتۈچكە ئەلمانىەكانەۋە لەبەرپۇۋەبىردى ۋلا تىدا كە پىشتىر پىشت بەستۋو بە بە حكومپانىەتى پاشايەتى، ھەمىزۋەھا سىستىمى فېدېرالىت بۇئەۋ كاتانە گونجاۋ بوۋ كە ئامرازەكانى گواستەۋەۋ گەياندىن لەسەرخۇبوۋن. بەلام لەمپۇدا ھۇكارى گواستەۋەى خىرا پىنگاكانى كورت كىرۈتەۋە و لە مىۋنىخ ۋەۋە بۇ بەرلىن بەچەند كاتژمىرىك پىنگەكە دەپرىت.

کمراته ههنگاونان بهرو ناوهندی پینشکوتنیکي گهرهیه و دهیئت پهیرهوبکرنیت، بهلام لهم کاته دا بونیمه ی نیشتمانپهروهری سوسیالیستی ناچارین دژایه تی نه م حکومته ناوهند خوازهبکه ی نا چونکه بهمهله و بومه بهستی ههله ناوهندبوون بهکاردههینیت... نه م رایخه ی ئیستا ههله نه ستاوه به خومالی کردنی ینگه ی ناسن و پوخته و... هتد له ینگه و مه بهستی نه تهویدیدا، بهلکو نه م کاره ی نه نجامدا له بو خزمه تکردنی هاوپه یمانانی و دژایه تی کردنی دژیه رانی، نه مهش وای لیکردوین پارتکه مان سهنگه ری دژه ناوهندخوازی ههلبژنیت، ههروه ها فاکتیه رکی دیکهش هیه که واده کات ناوهندخوازی ناپه سهند و ناما قول بیت، نه ریش، نه مه دهیته هوی پشت نه ستوورکردنی شیوه یه کی هوکمرانی که له کون و ئیستا و داهاتوشدا پشت گوینخاری نه تهویدی نهلمانی یه. له بهر نهوه ی نامانجه بهراییه کانی پارتکه مان له ناوبردنی سیستمی (دیموکراتی-جووخوازی) ی و دامه زاندنی دهوله تیکي رهگه زیه که تییدا هه موو که شیکي گونجاوی تیدا دهسته بهرینیت له بو داهینان و کارکردن. بویه بهریارمان دا له گه ل نه و پارتانه ی رایخدا هاوکاری یه کتر بکه ی نه که دژه نه م حکومت و شیوه هوکمرانیه ی ئیستان و ههولنی دامه زاندنی رایخیکي نو ی دوه دن، بونه مهش نه و په ری هه لنده دریت نه م کیشه یه بهمه موان بناسیندریت و بکریته بابه تیکي نه تهویدی و نهلمانی، نه وه که به و شیوه یه کی (پارتی که ل باقاری) دهیه ویت. که کیشه که به کیشه یه کی ناوخوژی ساده و خاوه ن پوچکه تایبته له قهلم ده دات.

سهرباری نه و دوو هوکاره ی پینشوو، هوکاری سینیهمیش له بووندا یه، که گرنگیه که ی له مان که متر نییه. بینگومان بووین له وه ی که جووه کان له پشتی ههنگاوه کانی حکومتی بهرلینه وه ن له بو بوون به دهسته لاتیکی ناوهندخوازی ره ها، که پنیان ده گووت: (خومالی کردن بو بهره وهندی رایخی نهلمانی)، نه مهش بونه وه بوو دهسته لاتی ته واوله حکومته بچکولانه کانی هه رنه مان وه ریگریته وه و جووکان خو یان بینه وه بهرینه ری سه ره کی ناوچه کان و بهمه وه سی خو یان کاری وه بهرینه ان بکه ن و هه موو شتیک له و ناوچه یه به ته منها به لایه نگرانی خو یان به به خشن و نهوانی تریش لاوازیکه ن. پاش له خومالی کردنی پوخته حکومتی رایخ هه ستا

بەلابردنى كۈنە كارمەندەكانى پۈستە و لەجىگەياندا كارمەندى لايەنگىرى خۇيانى دانايەمە، جووہەكان سى لەسەر چوارى سەرپەرەشتە كاربەدەستەكانيان پىكدەمىنا.

دژبەرى كردنى ئىمە بۇ ناوئندخووازى ھىچ كاتىك ماناي ئەوئىيە كە ئىمە بەتەواوئى ئىمە بىنەمايەى فەمانپەرەوايەتى پەت دەكەينەمە، نەخىز، بەلكو ئىمە مەبەستمان فراواتر كوردنى دەستەلاتى رايخە. لەبەرئەمەى دەولەت لەپروانگەى ئىمەمە تەنھا دەولەت لەشەيوەيەكى خراوہ پوو زىادتر نىيە كە گەل لەخۇ دەگرىت. بەرژەوئەندى دەولەت دەبىت بىەسترتەمە بەبەرژەوئەندى گەلەمە و پىكەمە بگوئىندىزىن. لەبەرئەمەى ھەر دەولەتۇچكەيەكى ئەلمانى خاوەنى نەرىتى جودابووہ و ئەمەش كىشە و مەلانىتى پەيداكرە لەولتدا بۆيە ئىمە لەم كاتەدا دان بەم دەولەتۇچكەنەدا نانئىن و نەشەئىن بەسەرەخۇيى كاروبارى دەرەمە ئەنجام بەدن، چونكە ئەم كىشە ناوخۇيىيە لەپايتەختى ولاتانى تىرى بىگانە و دژە ئەلماندا لاوازى رايخ دياردەخات و ھەزى چاوبرىسيان بەئەلمانىا پتر بەھىزتر دەكات.

ئەو دەولەتە نەتەمەيەى ئامانجمانە پونىتى بنئىن يەك دەولەتى يەكگرتوو دەبىت، بەلام ھەمدىس ناوئندخووازى بۇ ستەمكرەن بەكارناھىئىن، ھەمدىس بۇ دژايەتى كردنى تايبەت مەندىەكانى باقارى و پۆلەكانى ساكسى و پروسىەكان و. ھتد بەكارى ناھىئىن بەلكو ھانى مانەمەى ميونىخ دەدات وەكو پايتەختى ھونەرى ئەلمانى بالاً و لىبىزىغ ىش پايتەختى زانست، بەلام ھەرگىز دان بەمەدا نانئىت كەباقارىا و پۆلەكانى ساكس بۇخۇى خاوەنى سوپايەكى جلك و مەشق و تايبەت مەندى جودايىت. سوپاي ئەلمانى لەدەولەتى نەتەمەيىدا دەبىت بەدوورىيت لەمەر تايبەت مەندىيەكى ناوچە و ھەرم خوازى، بەجۆرئەك لەدەولەتى نەتەمەيىدا ھەموو نەرىت و ھەز و خواستە تايبەتەكان دەتوئەنەمە، سەربازى باقارى لەبىرى دەچىتەمە خاوەنى دوو نىشتمانە: باقارىا نىشتمانى بچووك و رايخ نىشتمانى گەمەرە، تەنھا خۇى بۇ خزمەتكرەنى نەتەمەى ئەلمانى تەرخان دەكات.

گووت پارتى نىشتمانى سۇسيالىستى دژى ھكومەتى ناوئندخووازى ئىستايە كە بەھەلە ئەم دەستەلاتە بەكاردەھىئىت.

بەلام ھەر ھەنگاويك كەتايبەت بىت بە ناوئەندى كردنى سوپا ئەوا ئىمە پشتكىرى لىدەكەين، ئابرووبەرى نىيە كە سەربازانى باقارى تەنھا كار بۇ ميونىخ بكنە و

لسمربازگمکاسی نمویسداين و وه چمکاسی وارتمبورخیش له سمر بارگمکاسی
شمنوگارتداين و هاوالاتیاسی میرنشینی فرنگونی لسمربازگمکاسی نؤمرغداين " چاکتر
بییه ننگر موار بهافاریهکان بدریت کونج بهکونی ولاتی بگریت و سمیری رینانیا
و ستافالیا و ماوچی دهریای باکور بکات و رنگه به بۆلهمکاسی هامبورگ بدریت نعلپ
سمیر و رولهکاسی پرسپاش بوماوویک له میونخدا بهیننموه "

نیمه داوای دهولهتیکی ناوهند خوازی ودها دهکەین کهتمواوکاری نمنجمدراوهکاسی
بسمارک بیت. گرنگی بهمهموو ولات بدات بهبی زانکردنی چهشنه کلتوریک بهسمر
هموایدا نههمش لهریگی بهکخستنی سوپا و پیدانی ماف بههاوالاتیان و رنگدان
به نارادی زادهبرین لهبو خزمهتکردنی نهتهوهکهیانهوه دهبیت.نهم چهشنه رامیاره و
لههریمهکاسی نهمانی دهکات بهبی هیچ کیشهیهک دهست لهماق خوبهرونهبردن
ههلبگر و لهچوارچینهوی یک دهستهلاتی بهکرتوودا بهکبگرنموه.

هتلمر لهکاتی بهکرتوودا

ئەركاتى بۇچۈنەكانى پارتى نىشتىمانى سۇسىالىستى بالادەست دەپنەت ئەركات
دەولەتتىكى پەگەزى چى دەپنەت.

جوداخوازانى كەوناراي باقاريا تۆمەتى يەكلايى كىرنەنەوى خۇمان لەبۇ كاركرىن
بۇ بەرلىن دەدەنە پالمان، سورەكان بە گۆشەگىر و توندپەو ناومان دەبەن، بەلین دەلنەت
ئىۋە پىگىر لەپىش دەولەتى مەركەزى ئىمەدا!

ئىمەى بىزوتنەوى نىشتىمانى سۇسىالىستى ھىچ كات بەردەستە و خىزمەتكارى
بەرزەۋەندەيەكانى جوداخوازان و ماركسى و بەرلىن نشيان نەبوينە، بىزوتنەۋەكەى
ئىكە بىرۋى بەھىچ سىنورىك نىيە كە لەنىۋان پەگەزى ئەلمانى ئارىدا دانراپىت و خۇى
يەكلايى كىردۆتەۋە بۇ دىروستكرىنى ئەلمانىيەكى يەكگىرتۋىى خاۋەن يەك نەتەۋە و
پەگەز، كەبەردەۋام بەرەو سەركەۋتن ھەنگاۋىنەت لەناست ناۋخۇيى و دەرەكەيشدا.

بزوتنه‌وی سه‌ندیکا

بانگەشە وړېځځستن

سالى ۱۹۲۱ بۇ خوودى خۇم و بزوتنه‌وهى نىشتمانى سۇسيالىستى واتايەكى تاييەتى مەبوو. بەچەند مانگىك پاش لە تەلل بوونم بۇ نيو بزوتنه‌وهى كړىكارانى نه‌لمانى كارى بانگەشه‌كردنم بۇپارت لەنه‌ستوگرت، هرلەيكەم ساتمه‌وهستم بەوه‌كرد كه كارى من لەړېځځستن قورستره، به‌وهى ړېځځستن كارنىځى خوويستانه و پلان بۇدارېژراوه و هەمان بېړۆكه بلأوده‌كاته‌وه، كارى بانگەشه پيش له ړېځځستنه‌وهيه و ده‌بيت بېړۆكه‌كانى پارت به‌زۆرتريځ خەلكى بگه‌يه‌نرئت لەړېځگه‌ى بانگەشه‌وه ئه‌وكات ده‌توانرئت ړېځځستن بگرئت. هر وه‌ها باش ده‌مزانى ړېځځستنى نارېځخراو ناييته‌وه‌كارى دروستبوونى ړېځخراوئىځى به‌مئيز و زيندوو؛ چونكه ړېځخراوه‌كان بوونى خۇيان له بوونه‌وه‌رىځى زيندوه‌وه ده‌بيننه‌وه كه‌به‌شيونه‌يه‌كى چاوه‌نواپ نه‌كراو به‌ردموا م له‌گه‌شه‌دايئت.

له‌وده‌مى ده‌سته‌يه‌كه ده‌بنه‌ خاوه‌نى يه‌ك بېړۆكه‌ه‌زى ړېځځستيان لادروست ده‌بيت له‌بۇ پېځه‌ينانئى رېځخراو يان پارتېك، ئەم هەست و پەلكنشانە به‌هاى خوى ه‌يه، زۆر جار يه‌كېك له‌نيو ئەمانه‌دا ديارده‌كه‌ويئت كه‌له‌وان به‌مئيزتره بۇ بوون به‌سر كرده و دۇخه‌كه له‌به‌رزه‌وه‌وندى خۇيدا ه‌لده‌چه‌رخيئت، ئەم چەشنه‌هەنگاره

بەر له تەواکردنی کاری راستەقینەى بزوتمەوه که نابیت ههنگاوی راستەقینەى بۆ بنریت، نهگینا دۆخه که ههمووی تیکه دات.

لێمه وهش پنیوستی بلاوکردنهوێ بیهۆکه ی پارتکه دهبیته شمرکی سهرمکی و دهبیته سهولێ کۆکردنهوێ زۆرتهرین کەس بدریت له دهوێ بزوتمهوه که. لهبۆ دۆزینهوێ شو کهسانه ی بهراستی توانای بوون به سهرکرده یان هیه، نه مهش دواى نهزمواندنێ شو کهسانه دهبیته. نهوانه ی واههست دهکهن شو کهسانه ی تهرن له زانسته ی بیردۆزێ گونجاوترین لهبۆ بوون به سهرکرده ی یه کهم و بالا شو ههله بیرده که نهوه؛ چونکه گهره یی بیرار زۆر کهم کاربگه ره له بواری پێکخستندا، مه زنی بیرار ته نه لهدا رشتنهوێ یاسا کاندای دهبیته، به لام پێکخار پنیوستی به پیاوی راسته قینەى کارکرده یه پیتقی به دهروون زانی مرۆیه، که بتوانیت کینه کهان له سهر بنه ما ی بابته ی چاره بکات، نابیت هه یچ که سێک خاله لاوازه کانی مرۆ و حه زه ناژله کهان له بیرکات نه کاته ی ده یه ویت پێکخراوه یه کی سهرکه وتوو پونیت بنیت.

که مجار هیه خاوهن بیهۆکه بتوانیت بیته سهرکرده ی راسته قینه، به زۆری سهرکرده کان له نه و جه ماوه وه دینه بوون که به باشی دهروونی جه ماوه شارمان، نه مهش به وێ تیکه لاو بوونی خاوهن بیهۆکه و بیرارانه لهوێ گۆشه گیرده ی و نو قمی بیهۆکه ی دور له خه لکن، له به ره وه ی سهرکرده یه تی و ناراسته کردن پنیوستی به ههست بزواندنێ زۆرینه یه، بۆیه توانا دارایی بیردۆزێ وشه که کانی خاوهن بیهۆکه هه رگیز ناتوانیت که سی خاوهن بیهۆکه به نامانجی بوون به سهرکرده ی بگه یه نیت، چونکه به زۆری خاوهن بیهۆکه کان کهس گه لێکی کهم دووی ناباشن له وتار داندای. دهسته یه کی خه لک خویان به تاوتوێ کردنی نه وه ماندوو کرد که ئایا خاوهن بیهۆکه یان جینه جیکاری بیهۆکه شایه نی دهست خو شین؟ نه مانه نه و یان له بیر کردبوو که بیهۆکه به یی جینه جی کار مانایه کی نابیت، بۆنه مهش پنیوستی به سهرکرده یه کی ره وان بیژی ههست بزۆینه ی جه ماوه رکی شه، هه ره ها با شترین وتاریژ و سهرکرده ش دهسته وه ستان ده بیته له هه مبه ر گه یشتن به نامانجیک که بیرمه ندیک به جوانی دیاری نه کرد بیت، واته بۆ سهرکه وتنی پارت و بزوتنه وه پنیوستمان به تیۆر دارنه ر و جینه جی کاری به میژیشه. خۆنه گه ر و پێککه وت که سی خاوهن بیهۆکه سهرکرده یه کی ره وان بیژیش بوو شو له م کاته دا سهرکرده ی راسته قینه دینه بوونی (فوه ر).

وتم پاش له تهلل بوونم بۆنيو پارت دهستم دايه كاري بانگه شه، به جواني چاوم بربووه دابين كردني ناوكي كاري بزوتنه وه كه مان، شهريش زورترين لايه نگر بوو. پاش له دابين كردني ناوكي كار بنه ما سهره تاييه كاني پارتم دامه زاندا يان پښخسته وه، پولي يني دوو پولمان كرد: پولي پشتيوان و پولي نه دمان. بانگه شه كه م بؤ كۆكردنه وه ي زورترين پشتيوان يان ههوادار بوو، خوودي پښخسته كه شمان له م كاته دا ههولئ كۆكردنه وه ي زورترين نه دماي ددا. جياوازي له نيوان پشتيوان و نه دما دا نه وه يه كه لايه نگر ي له دور وه بهر واي به نامانچ و بنه ما كاني كاري بزوتنه وه كه يه و هيشتاكه ته قلئ نه بووه، به لام نه دما كۆنه لايه نگراني پالفته كراون كه ئيستا له پيناو سهرخستني بيروكه كانيدا تيده كوشتن.

بانگه شه كار ده كات له بؤ كيش كردني گشت گيرانه ي لايه نگر. به لام نه دما له م لايه نگرانه وه نه دماي نوئ دروست ده كات و پهروم ده كات. لايه نگران ته نها داواي بهر وايان ليد ه كريت به بهرنامه كاني پارت، به لام نه دما پيويسته به كردار بهر گري له بيروكه كاني پارت بكات و بيته نيته وه. شه مش واي كرد وه نه دماي بزوتنه وه كان كه م ي به لام لايه نگرانيان چهند هينده ي نه دمان زياد تر يت.

بانگه شه كردن به م سبيردار بوو له گهل ئاراسته كردن و كۆكردنه وه ي زورترين لايه نگر ي بيروكه كه ماندا، بويه له م كاته دا پيويست بوو له سهر بزوتنه وه كه مان ژماره ي تهواوي نه نجاماني ژير له و لايه نگرانه كۆيكاته وه و به پيني كه لكداري و جوري كار و توانايي و بهر وانه يان پولي ي نه ديان بكات.

بانگه شه كاري چاندي بيروكه يه كي تاييه تيه له ناخي جه ماوه ردا، به لام پښخسته ته نها كه ساني به توانا له دور ي خوي كۆده كاته وه، به تاييه ت كه ساني ژير و به بازو و نه ترسان.

بانگه شه ده چي ته ميشكي زورينه وه و بهر بهر ههولئ ده ربه راندي بيروكه كۆنه كان ده دات له ميشكياندا و له بؤ ئاماده كردني گهل بؤ پوزي سهر كه وتن. به لام پښخهرا پشت

به دسته يهك له لايهنگران ده بهستنت كه نه ترس و خاوه ن شه زمون و له مېچ سن
ناكه نه وه له بڼ خبات و ټيكنوشان و گيشتن به نامانجه ديارى كراوه كه.

به قه باره ي توانادارى بانگه شه بو گوښكردن و كوكرندنه وه ي زوړترين لايهنگري
پښخستنېش نه ونه پيوست و پيتقى به كه سانى چالاكه بو سر كه و تن.

ژماره ي لايهنگران زه به لاج نايبت جا هر چه ونه له گه شه كړنېشدايبت. واته
هر چه ونه ژماره ي لايهنگرن له دهورى بانگه شه كوښنه وه هيشتاكه كه مه، تا نه وكاتې
به ته واوږتې گډل پرواى پيدېنن، له كاته دا چمن كه سيك له پښكاران ده توان
سر كړدايه تې هه موو گډل بكن، هر هه نكاوېكي سر كه وتوو بانگه شه بيهنننه
بوونى نه وا ده توانرنت ژماره ي نه دمان كم بكرته وه و هيچ زيانكي نايبت، به لام
له بانگه شه ي ناسر كه وتوودا، پيوستت به زوړترين نه دمانى گونجاوه بو پښخستن،
واته تاوه كو ژماره ي لايهنگران زيادېكات ده توانرنت ژماره ي نه دمان كه مېكرنت،
به لام به كه مېوونى لايهنگري ده توانرنت ژماره ي لايهنگران زيادېكرنت.

كارى سره كې بانگه شه كېشكردنى هاوالاتيه بو ته قل بوونه نيو لفينه كموه، كارى
پښخراوى لفينه كه ش كېشكردنى خلكه له پښگه ي به دوا داچوونكردن بو
بانگه شه كه يانه وه. سر كې دواترى بانگه شه هه ست جولاندنى خلكه له بو
په تكرندنه وه دڅخى نېستاكانيى ولات، له پښگه ي چاندنى بوچوونى نوڼوه له ناخى
هاوالاتياندا. سر كې دوهمى پښخراو ټيكنوشانه له پيناو به ميز بووندا، بهر مانايه ي
نه وكاتې بانگه شه هولى لاوازكردنى ده ستلات ددات هم پښخراوه هله ده ستنت به
جينگرتنه وه دوه لت و داپووخاندنى دوه لت.

سره كه و تن بوهر بزوتنه وه يه كې شو پښگېږى نه وسرېتموه گهر توانادار بوو له
په روه ده كړدى هه موو گډل به چه مكې نوڼى گهر دوون و ژيان، يان له پښگه ي
چه سپاندنى هم بيروكه يه لكاتى پيوستدا، به تايبه ت لكاتى بوونى نه دمانى به ميز
له بو سردارنتى كردن.

بەمەبەستى زىيادە سەرىيارى شىكىردىنەۋەيى دەمەۋىت بېزۇم:

ھەر بىزۈتەۋەيەك خاۋەنى نامەيەكى ۋەرچەرخىنەربوۋ ئەۋا دەيىت ۋاتارىيىزۇ
بانگەشەكارانى بىزۈتەۋەكە بەجۋانى بەرنامەكانى بىزۈتەۋەكەيان شىبىكەنەۋە
ۋەمىشكى لايەنگراندا بېچەسپىنن، يام بەلايەنى كەمەۋە دەيىت ھەلبىدىن
يىرۋاۋەرى باۋى كۆن بىلەرزىنرەت ۋە لەقىرىت. ئەۋەمەي بانگەشە پىتقى بە
كۆلەكەي بەمىزە بۇ مانەۋە ئەۋكات پىنخراۋ دەيىتە ئەم كۆلەكەيەي. دەيىت پىنخراۋ
ئەندامانى لەپىزى لايەنگرانى بانگەشەۋە ھەلبىزىرت، تاۋەكو ژمارەي لايەنگران زىاد
بكات تۈانا ۋە ھىزى پىنخراۋەكە زىاد دەيىت، ئەۋكاتەش پىنخراۋەكە بەمىزىۋو
بانگەشەكەش بەجۋاتە ۋە پاراۋتە ۋە ژىرانەتە دەۋرۋىرت ۋە كارى خۇي دەكات.

نابىت پىنخراۋەكە بەيلىت ناچۇرى ۋە مەلانى لەنىۋ ئەندامەكانىدا بىتەنىتەۋە، چۈن
بەم كارەي بىزۈتەۋەكە لەھەلۋەشاندەۋە دەپارزىت. نابىت بەخىرايى ژمارەي
ئەندامان زىادبىرت، چۈنكە دىرۋك نەۋەي زۆرى لايە لەۋ بىزۈتەۋەنى كەخىرا
كەشەيان كىردەۋە خىرا ھەلۋەشۋەتەۋە، لەبەرئەۋى پاش بېرىنى قۇئاغە سەختەكان
ۋە گەيشتە نامانچ ۋە سەركەۋتە باۋەشى بۇ ھەۋان كىردەۋە، ئىستە ھەزاران كەس
بەئاسانى تەۋلى نىۋ بىزۈتەۋەكە دەيىن ۋە زۆرىك لەمانە ئەۋانەۋەن كەدزىبەرى
زىرەزىرى خۇدى بىزۈتەۋەكەش بوۋە، زۆرىەي ئەۋانەي پاش لە سەختى تەۋلى
بىزۈتەۋەدەيىن ترسەۋك ۋە كەم نىرخان، بۇيە گەر پۈۋ بەمان بىدىت ئەۋا بەتىپەربوۋنى
كات ژمارەي ئەم ترسەۋك ۋە مەخۇرانە زىاددەكات ۋە بەۋ ئاراستەيەدا بىزۈتەۋەكە
دەيىن كەخۇيان دەيانەۋىت، ھەربۇيە زۆر بە ھۇشيارانەۋە لەپىشەنگى يەكەمەن
سەركەۋتە بىزۈتەۋەي نىشتەمانى سۇسيالىستى يەۋە بە ياورمان راگەياند، نابىت
بەئاسانى باۋەش بۇھەۋە كەسنىك بەيىنەۋە بەيلىن بېيتە ئەندامى كارامان، بەلكو
پىنگەي ھىۋاشى ۋە پوختىمان گىرتەبەر لەبۇ گەيشتە بە نامانچە بالاكانمان.

ۋەكو ۋاتارىيىزى سەركەي ۋە بەپىۋەبەرى بانگەشەي پارت، لەبۇ بەردەستخستنى
بىرۈكەي بىزۈتەكەمان (نىشتەمان پەروەرى سۇسيالىستى) كارى تەۋام بۇكرد،
لەھەمان كاتدا ئەۋپەرى ھەۋلى خۇم دا لەبۇ خۇ دەۋرگرتەن لەكەسانى مەخۇر ۋە

ترسنۆك و پارا له تهقل بوونه ئىو لىژنهكانى جىبهجى كردن و گروپه كاراكانى پارتدا. سەدان كەس لەلايەنگرانى سەر سەختى بزوتمەو كە سەربارى داننان بە بزوتمەو كە بېريار ياندا تهقل بزوتمەو كە نەبن. چون باش دەيان زانى بوون بە ئەنجام لەم پارتدا رەنگە ئاريسەيان بۆ بىنئەو لەكاتى كەدا ئەوان تاقەتى شتى وایان نىيە. گەر هاتوو دەروازەى بوون بە ئەندام بۆ ئەم لایەنگرە پارايانە بخەینە سەرسپشت ، ئەوا لە دەه سپىكەو بزوتمەكەمان لەناو بردوو، بۆیە ئیمەش زۆر بە هەستیارىمەو لەم بوارەدا كارمان كرد.

بەهۆى وەرگرتن و پەیرەو كردنى شىوازى تىكۆشانى زىندوانەو ئەم بزوتمەو یەمان چەشنىكى توند پەروانەى وەرگرت، ئەمەش واى لىكردىن كەسانى نەویر و مشەخۆر و بى توانا نەویرن توخنمان بگەونەو جگە لەپیاوانى بەهیز و بە توانا و ژیر و پىشەنگان.

لەهاوینى ١٩٢١ دا دەستەيەك لە پەگەز پەرسەستە بىر دۆزەكان بەرپىكەوتن لەگەڵ سەروۆكى پارتدا بېريارى دەستگرتن یان دابوو بەسەر پارتەكەدا و دواتریش بەلا پىزدا بردنى و توانەوێ ئامانجە راستەقىنەكانى پارتى لەدواوەبوو. بۆیە ئیمەش بەوپەرى توند پەروانەو بەرپەرچمان دانەو و شكستمان پىهینان و دەستەى گشتى بەرپەو بردنى پارت منیان هەلبەزارد و سەربەخۆی ئەنجامدانى هەموو كارى كيان پىسپاردم. لەهەمان كاتدا دەستەى گشتى پرۆژەيەكى پەسەند كرد كە تىنیدا ماڤ دەستەلاتى پەها دەدرێتە سەروۆكى پارت و و ستورىك بۆ لىژنە و دامەزراوەكانى ناوەند دادەنێت. لەپىشدا ناوالمى پارت پىكخستەو ئەوكات بەرمو دەروە بېريارم دا هەنگاو بنیم، چونكە شىوازى پەیرەو كردنى بزوتمەو كە كۆن بوو، دەستەلات دیاربوو بەلام بەرپرسىارىتى وون بوو. لەماوەى ١٩١٩-١٩٢٠ دا سەركردایەتى بزوتمەو كە سپێردرابوو بە لىژنەيەك كە ئەنجومەنى ئەندامان دەست نیشانى كردبوو. ئەم لىژنەيە لە سەروۆكى يەكەم و دووهم، غەزەندارى يەكەم و دووهم، نەپىنى گر و جىگەرەكەى پىكها تىبوو. سەربارى لەخۆگرتنى ئەم لىژنە بە چەند ئەندامىكى تر و سەروۆكى بانگەشە و كەسانى دى...

ئەم لىژنەيە ۋەنەيەكى بېجىڭ كىراۋى ئەنجۈمەنى ئۆيىنى ئان بىو. كە خۇددى بىز تەنەۋەكە دۇايەتتى ئەمەي دەكرد. لىرەدا بە پاى زۆرىنە پىرسەكان دەپراشەۋە و بەرپىرسىيارىتى كارى ھەلەش لەنەستۆى كەسدا نەبۇۋە..

ئەم لىژنەيە نەينى گىر و ئەمىندار و گروپى پىرەۋەردەي ئەندامانى ئۆي و گروپى بانگەۋاز و... ھىترى ھەبۇو... ئەمانە پىنگەۋە كۆدەبۇنەۋە دىنگيان لەسەر كۇتا بېيارەكان دەدا. ئەمەش ۋاي كىرەبۇ ئەو كەسەي بەرپۇۋەبەرى بانگەشەيە دىنگ لەسەر كىشە دارايىەكان بدات و ئەۋەي ئەمىندارە دىنگ لەسەر شىۋازى بانگەشە و پىڭخىستىن و... ھتد بدات.

ئەۋكاتەي تەنھا ئەندامىكى ئاسايى بووم پەخنى ئەمەم لىگىرتىن. بەلام بەھۇي راسپاردىم بۇ كارى بانگەشە بۇۋاۋەيەك لە كۆبۇنەۋە پەرلەمان ئاساكەيان دابىرام. پىنگەم بەھىچ ئەندامىكى لىژنەيە بالاي پارت نەدەدا دەست بىخەنە ئىۋو كارەكانەۋە و بەمەر بىيانوۋىەك بىت.

ئەۋكاتەي دەستەي گىشتى پارت ۋەكو سىرۋكى پارت ھەلىان بىژاردىم و دەستەلاتى پەھاي پىدام. ئەۋكات دەستىم دايە پىڭخىستىنى ئىۋو پارت و نەھىشتىنى ئەۋ بىنەسەرى و بەرىيە. زۆرتىرىن ئەرك و بەرپىرسىيارىتىم خىستە ئەستۆى خۇم. لەمانگى گەلاۋىزى ۱۹۲۱ ۋەكو سىرۋكى بىز تەنەۋەكە ئەركەكانم دابەش كىرد: چالاكى ھەموو ئەندامانى لىژنە دەست نىشان دىكرىت و كەس دەست ۋەرناداتە كارى ھىچ كەسى دىكەۋە. ھەرىكەك ئەئىۋە بەرپىرسىيارە لەنەنجامى كارەكانى. ئەمەش ۋاي كىرد ھەموو ئەندامانى بىز تەنەۋەكە بەخىرايى لەگەل ئەم چەشەنە دەستەلات پەھايىيە پابىن. ئەۋ چەند ئەندامەش بەم دۇخە ئۆيىيە ئاقايل بوون و بېيارى دەرگىر دىيانىندا و ئەمجار ئەم بۇچوۋنەم بەسەر ھەموو مەكۋكانى بىز تەنەۋەكانىندا گىشتاند و دىۋى بۇچوۋنى زۆرىنە ۋەستامەۋە و بېيارمدا ئەۋ ئەندامەي خەزى بۇ زۆرىنەيە دەبىت لە بىز تەنەۋەكە دىكرىت و چىتر ۋەرنەگىرەتەۋە. لەژىر ئەۋدروشمەي: ھەر لىقنىك بىيەۋىت دىۋى ئەنجۈمەنى ئۆيىران بوەستىتەۋە دەبىت لەپىشىدا ئەۋ بەرنامانە لەنىۋو خۇيدا پەيپەۋە ئەكات كە ئەۋان پەيپەۋى لىدەكەن.

لەگوتارىنىكدا لە دەستەي گىشتى ئەنداماندا گوتىم: ئەم بىز تەنەۋەيە لەچەرخىنىكدا دەستى داۋەتە جۇلەنەۋە كە بىنەماي زۆرىنە باۋە. بەلام گەر بەرپىرسىيارىتى ھەموۋى

لەمۆتایی سالی ۱۹۲۰ دا نوسینگەيەکی نویمان بەکری گرت کە دەکوتە سەر شەقامی کۆرنیوس و لەسی ژوور و ھۆلیکی گەورە پێکدەھات. لە سەرماوەزێ ھەمان سانددا پارتمان (نیشتمان پەرەری سۆسیالیستی) برباری دەرکردنی بلاوکراوەی ((فۆلکیشەر بیوباختر))ی دا کە بەرپەری تواناوە ھەولی زیندووکردنەوی پەگەز پەرەستی دەدا. سێ پۆژ جارێک دەرمان دەکرد، لەدەسپێکی ۱۹۲۳ دا کردمان بەپۆژنامە و قەبارەکەیمان گەورەتر کردەو. بەلام لەم کاتەدا پۆژنامەي ((فۆلکیشەر بیوباختر)) تاکە پۆژنامەي پەگەزپەرەستی بوو لەولتێکدا زۆرینەي دانیشتوانەکەي لەلایەن جوووەکانشوە گالتەیان پێدەکرا. ھەرلەسەرەتاو ھەستەم بەوەکرد کە ئەم پۆژنامەيەمان لەچاو بەرەکانی دژبەرماندا کاری خۆی ناکات و لاوازترە، ئەمەش بەھۆی نەبوونی کەسی شارەزای ئەم بوارە و کەمی توانای دارایمانەو بوو. سەرباری کەمی کەسی شیاو بۆ بەرپۆشەبردنی راستەقینەي ئەم پۆژنامەيە. ھەرلەسەرەتاو ھەولی قازانجکردنی ئەم پۆژنامەيەم دا بەھۆی بتوانرێت لەپاڵ سووہ نەتەوہییەکانیدا سودیکی داراییشی بۆمان ھەبێت، پێداگریم کرد تاوہکو ئەندامانی دیکە بەمە قایل بوون، ئەمجار کارمکرد لەبۆ دەست نیشانکردنی بەرپۆشەبەری کاری بازەرگانی بۆ ((فۆلکیشەر بیوباختر))، چارەنووس وابوو لەمیلێ ئاورددا (ماکس ئامان) ھاتە سەر پێم کە کەسیکی خاوەن ژیری تەواوبوو لەکاری پێکخستندا، لەم کاتەدا پارتمان کێشەي دارایی زۆر ھەبوو، بەقوناغیکی سەختدا تێپەرەدەبوو. داوام لەم کەسەکرد بێتە بەرپۆشەبەری کاری بازەرگانی پارت، پاش چەن و چوونی و مقومقویەکی دوور و درێژ قایل بوو، بەلام مەرجی ھەبوو لەدەسپێکردن بەم کارەي، ئەویش دروست نەکردنی لەمپەر بوو لەپێش کارەکیدا، ھیچ کەس بۆی نەبوو دەست وەربداتە ئەو کارانەي لە سنووری کاری ئەودا بوو.

ماکس توانی زۆر بەژیرانە ھەموو کەسانی لاواز لە پۆژنامەکەي دووربخاتەو، وەکو ئەوہي پارت پڕۆژەيەکی بازەرگانی بێت بۆشەو، کەدەبوو تێیدا سەرکەوتوبێت، تەنانت لەھەندیک کاریدا پەنای دەگرتە کەسانی دەرەوہي بزوتنەوہکەشمان، بەلام لەبەرژەوہندی بزوتنەکەمان کارەکانی دەکرد. ھەندیک بەرپرسان لە لیژنەي ئەندامانی بالا لەم پڕۆژەي ماکس نیگەران بوون، بەلام ئەوھيچ گوێی پێنەدان، بەبیانوی ئەوہي مەرج نییە تەنھا لەنیو بزوتنەوہکەدا کەسانی گونجاو بۆ سەرکەوتنی پڕۆژەکەي بۆ

دەستەبەرىيەت. ئەمە لەھەمان کاتدا نەبۈۋە پېنگر لەبەردەم ۋە دەرنانی كەسانی بېگانه و جىگرتەنەۋەيان بەكەسانی بەتواناي نىشتەمان پەرۋەرى سۆسيالىستى.

بەھۇى توانادارى بەرپۈۋەبەرى بازىرگانی پارتەۋە توانىمان پارت و ((فۇلكىشر بىۋباختەر)) لە كىشە و قەيرانى دارايسى ۋە دەرنىن و پۇژنامەكەمان ((فۇلكىشر بىۋباختەر)) بەرۋە بوون بە پۇژنامەيەكى سەركەۋتۋى باقارى ھەنگاۋى دەنا.

دواى ئەۋەى بووم بەسەرۋكى پارت ماكس بەتەۋاۋەتى دەستى والأكرا و پزگارى بوو لەكۆتەكانى دەستەى ئەندامانى پارت، لەبەرئەۋەى لەم كاتەبەدۋاۋە كەسى پىۋىست و گونجاۋ بۇ شوئىنى پىۋىست و گونجاۋ دەستنىشان كراۋ و جگەلە لەسەرۋكى گشتى پارت نەبىت كەس ماڤ لىپرسىنەۋەى نەبوو لەكەسىكى دىكە كەكارەكانىان لەنىۋ پارتدا يەككە ئەيىت. ئەۋەمەى لە گەلاۋىژى ۱۹۲۳ دا دەستەلاتى ماركس خۋازى بەناۋ دىمۇكرات ھەستا بە ھلۋەشاننەۋەى پارتەمان و دەستى گرت بەسەر سەرچەم داھات و سامانەكانماندا جگەلە پۇژنامەى فۇلكىشر بىۋباختەر خاۋەنى ۱۷۰ ھەزار ماركى ئالتۇنى بووين.

بىزوتنەۋەي سەندىكا

گەشەكردنى بىزوتنەۋەكەمان لەسالى ۱۹۲۲ دا بۈۋە ھۆي خىستەنپروۋى ھەلۋىستى بىزوتنەۋەكەمان لەھەمبەر بابەتەك كە پىشتەر نەيتۋانى بۈۋە بە چارەسەرىگات.

لەساتەۋەختى گەپانمان بەدۈۋى دۆزىنەۋەي شىۋازى دەستەبەر بۇ كوردنەۋەي يىگەمان لەۋەي بتۋانن دلى زۆرىنە بۇخۇمان پابكىشىن، لەم پىرەۋەتەدا دوچارى لەمپەرگەلەك دەبۈۋىنەۋە كەھىچ خۇلادانلىكى نەبۈۋە: نايىت ھىچ كرىكارىك يان پەنجەرىك خۇي بداتە دەست ھىچ بىزوتنەۋەيەكى دىكەۋە تا ئەۋكاتەي نۆينەرانى بەرۋەۋەندىيە ئابۋرى و پىشەيەكەنىي دژبە بۇچۈۋنى ئەۋ بىزوتنەۋە نۆيەبەن.

ۋاتە بۇھىچ كەسىكى كرىكار يان خاۋەن پىشە نىيە لەدەرەۋەي كارى سەندىكاۋە كارى دىكە ئەنجامبەدات، لەچۈرچىۋەي سەندىكاۋە دەپارىزىت و ماھەكانى بۇ دابىن دەكرىت. لەكاتى دياركەۋەنى بىزوتنەۋەكەي ئىمەدا ھەشتا لەسەدى خاۋەن پىشە و كرىكاران سەرىبە سەندىكاكان بۈۋەن، لەم بۈۋەشدا تىكۋەشنى زۇر كرابۈۋە لەبۇ بەرزكردنەۋەي كرى و كەمكردنەۋەي كاتى كاركردن. لەدەسپىكدا بۇرژۋاكان چ ۋەكو تاك يان پارت تەنھا لەدۈۋرەۋە تەماشاي سەندىكاكان دەكرد ۋەكو ئەۋەي ھىچ پەيۋەندىيەكى بەنەۋانەۋە نەبىت، ئەۋدەمەي سەندىكاكان بەھىزبۈۋەن و ماركسىيەكان

لەرڭىگىمۇ داۋاي سەيىر سەمەرىيان دەخستە پوو. لەم كاتەدا بۇرژواكان
بىناگاھاتىمۇ بۇ دۇيرى كىردى سەندىكا لەئاستى يىردۇزىمى. بۇرژواكان نەيان كىرد
ئەم كۆمەلە خەلگە رەنجىكەشە بۇلاي خۇيان كىش بىكەن. بەلكىم ھەستەن بەدئەيەتى
كىردىيان. ئەمەش ھەلىكى بالاي دابە ماركسىيەكان بۇ دەستگرتىن بەسەر پىنگەكانى
دەستەلاتدا لەرڭىگى بىكارھىنانى ئەم چىنە رەنجىكەشەمۇ.

لەبەشنىكى لەمەيىشدا دانەم بە ساق چىنى رەنجەردا نا و داۋاي بەدى ھىنانى
نۇرىيە مافەكانىيانم كىرد. بەمۇي بوھاي مۇقەكان بەيى تۈنەيى دارايى لىي
نەپوانرۇت و خاۋەن كارخانەكانىش ناپىت چىنى رەنجەر بۇقۇزىنمۇ بۇ خۇ
دەۋلەتمەندىكىردن. خاۋەن كارخانەكان گۇپاننىكى ئوتۇق بەسەر بۇچۈنەندا نەھات
لەمەمبەر كىركار و مافەكانىيدا، بۇنەمۇي ئىمە بىتۈنەن جىگە بە ماركسىيەكان
چۆلەكەين بۇيە دەبوو بەمەر شىۋەيەك بىت چىنى كىركار بۇلاي خۇمان كىش بىكەين
بۇنەمەش چەند پىرسىكى راستەقىنەمان لەپىش بوو:

۱- ئايا بوۋى خۇدى سەندىكا پىۋىستە؟

۲- ئايا ئەم پارتەي ئىمە باشتر وايە كۆمەلەيەكى ھەرەۋەزى بۇخۇي دروست بىكات
يام نەندامانى تەقلى سەندىكايەكى ديارىكراو بىكات ؟

۳- گەرھاتوو پارتەمان سەندىكايەكى تايىبەت بەخۇي دامەزاند ئىوكات نامانج و
ئەركەكانى سەندىكاكە چى دەبىت ؟

خۇم يەك لايى كىردەۋە ئىوكاتەي بىرئارى ئەۋەم دا كە ئەم پارتەي ئىمە پىۋىستى بە
سەندىكايە. سەندىكا لەپىشەنگى نەزگا كارتىكارەكانى ژىئەنى كۆمەلەيەتى
نەتەۋەيە لەپەنگەيەكى ئابورىئەۋە، لەبەرئەۋەي ھەمۇ مۇقۇنك ھەزى بە
دەبىنكىردى پىداۋىستىيە زىندەيەكانىيەتى، ھەر گەلەنكىش بۇ زۇرئەي بىتۈنەن
مافەكانى دارايى و پەرۋەردەي كۆمەلەيەتى بۇ دەبىن بىكات لەچۈرچىۋەي دامەزراۋە
سەندىكايەكاندا ، ئەۋا ئەم گەلە ئەۋەپەي نەبەردانە دەجەنگىت لەپىناۋ سەركەۋەن و
مانەۋەدا.

ناشېت ئەۋە لەبىرەكەين كە سەندىكاكان گۇشەيەكى گىرنگى ئابورى پەرلەمان و
پىۋىستە دەۋلەتى رەگەزى ئەم گۇشەيە بخاتە نىۋ ژوورى بازىرگانى و ئابورىيەۋە.

داننان به دامه‌زاندنی بزوتنه‌ویه‌کی سه‌ندیکایی شه‌وکات بابته‌تی دووه‌مان بۆ ناسان ده‌کات. بزوتنه‌ویه‌ی نازیته (کله سالی ۱۹۲۳ وه ئەم ناوه‌مان لینا) که چاوی بریبه‌وه دامه‌زاندنی ده‌وله‌تییکی ره‌گه‌زی، ڕێگه نادات دامه‌زراوه‌ی دیکه بینه پاشکۆی شه ده‌وله‌ته و پۆلی ده‌وله‌ت ببینن له‌نیۆ ده‌وله‌تدا، به‌لکو هه‌ولی ته‌فکرده‌نی هه‌موو دامه‌زراوه‌کان ده‌دات بۆ نیۆ خورده‌ی ده‌وله‌ت، له‌به‌ره‌نه‌ویه‌ی ئەم بزوتنه‌ویه‌ی ئیمه هه‌رگیز هه‌له‌ی ده‌سته‌لاتدارانی پیشووتر شه‌نجام ناداته‌وه و بوونی دامه‌زراوه‌ی پاشکۆ به‌ده‌وله‌ته‌وه ره‌ته‌ده‌کاته‌وه. بۆنه‌مه‌ش سه‌ره‌له‌نوێ ده‌وله‌ت ڕێگه‌خاته‌وه، بۆ سه‌ره‌که‌وتنی ئەم بۆچوونه‌ش له‌پێشدا له‌په‌روه‌رده‌وه ده‌ست پێده‌کرد و خه‌لکانی پی‌ گو‌ش ده‌کریت، بێگومان سه‌پاندنی به‌رنامه‌کانی که‌سیکی دیکتاتۆر یان تونده‌رو ده‌توانریت به‌سه‌ر هه‌مواندا به‌سه‌پێندرنیت، به‌لام به‌بی بوونی کۆمه‌لێکی بزواره له‌بۆ به‌رده‌وامی دان به‌جێبه‌جی کردنی هیچ مانایه‌کی نابیت و کاریگه‌ریه‌کانی که‌م سنور ده‌بیتو ناتوانن بۆچوونه‌کانی فوهرر به‌دی بینن.

ئیمه‌ی نازی هه‌له‌ی پارته‌کانی سه‌رده‌می کۆماری شه‌نجام ناده‌ینه‌وه، ئەم پارتانه ته‌نها به‌روایان وابوو شه‌گه‌ر ده‌ستورێکی نوێ بێننه‌ ئاراوه شه‌وکات شه‌مانه توانای به‌دی هی‌نانی خه‌ونه‌کانیان ده‌بیت، به‌بی ئەوه‌ی بزائن که ده‌ستور بی گیه‌نه به‌بی جێبه‌جی کردن و چه‌سپاندنیکی نه‌به‌ردانه، دیتمان چلۆن ده‌ستوره‌که‌ی (فیما) ده‌به‌خشنه‌ گه‌لی ئەلمان و دواتر دیتمان چلۆن شه دامه‌زراوه‌ی داه‌په‌روخییت که خورده‌ی خۆی له‌سه‌ر پونیت ناوه‌ته‌وه و ده‌وله‌تیش بوونی خۆی لی‌روه پیشان بدات.

له‌ده‌وله‌تی نازیدا هه‌موو دامه‌زراوه‌کان به‌شی‌وه‌یه‌کی کارا بوونیان ده‌بیت، له‌به‌ره‌نه‌ویه‌ی بزوتنه‌ویه‌ی نیشتمانی سۆسیالیستی له‌سه‌ر خاکی فشه‌ل دانه‌مه‌زراوه، نازی هه‌مووکه له‌شی‌وه‌ی ده‌وله‌تدا خۆی ڕێک ده‌خات. هه‌ر دامه‌زراوه‌یه‌کی نازی له‌م ڕۆدا دیاریکه‌ویت یان دایمه‌زینیت شه‌ا ده‌بیت ناوکه‌روکی شه ده‌وله‌ته‌ی که نازی دای ده‌مه‌زینیت. ئەمه‌ش واده‌کات ئەم بزوتنه‌ویه‌مان به‌هه‌موو ڕێخه‌راو و دامه‌زراوه‌کانیه‌وه شی‌وه‌یه‌ک له‌ده‌وله‌ت پێکه‌یه‌نینیت.

بۆنه‌مه‌ش ده‌بیت له‌سه‌ر به‌نه‌مایه‌کی هه‌ره‌زه‌یانه نازیه‌کان خۆیان ڕێکبه‌خنه‌وه، واته ڕێخه‌راوێکی به‌هیزی سه‌ندیکایی دایمه‌زینن. ده‌بیت له‌م سه‌ندیکایه‌دا ره‌نجبه‌ر و ره‌نجخۆر پێکه‌وه په‌روه‌رده ببینن و بزائن که به‌رجه‌سته‌کردنی ماله‌کانی یه‌کتر

قازانجى بۇ ھەردووبەرە و نەتمەش ھەيە، بەبى لەيەك نزيك كوردنەوى ئەم بەرە
دژبەرەيە ھەر ھەنگاوانايەك بۇ سەنديكا دامەزاندن ھىچ قازانجىكى بۇ ئىمە و
نەتمەكەشمان نايىت، وەكو نوسىن لەسەر شەپۇلى ئاۋ وەھادەبىت، پاش چەند
چركەيەك وون دەبىت و نامىنىت.

ئىستاش سىيەم بۇچوون مايەو:

ئامانچ لەدامەزاندنى سەنديكا بۇ ئەمە نىيە چىنىك بەكاربەندىت بۇ دژايەتى
كردنى چىنىكى دىكەي كۆمەل، بەلكو سەنديكا دامەزاۋەيەكى پىشەيە و دەۋلەتى
نازى دان بەھىچ چىنايەتەكدا نائىت. لەپوۋى سىياسىيە ۋەتەنھا دان بە بۇرژواكاندا
دەنيت نەۋەك كۆمەلآيەتى و ھەموان يەكسان دەبن لەبەردەم ياسا و بەدەست ھىنانى
مافەكانيان و ئەنجامدانى ئەرەكانياندا. بوۋنى دانىشتوانىش ماناي بوۋنى ھاۋلاتى
خاۋازاۋ نىيە.

ئىمەي نازى يان نىشتەمان پەرۋەرى سۆسيالىستى ۋاي دەبىنن كە سەنديكا
دەزگايەك نىيە بۇ تىكۇشان بەھاۋشىۋەي ماركسىيەكان لەبۇ دروستكردنى ئاكوۋى
چىنايەتى و بەدى ھىنانى ئامانجەكان لەم پىنگەيەۋە، ھەمدىس پىچەۋانەي جوۋە
نىۋەدەۋلەتى خاۋەمەكانن كە سەنديكايان وەكو ھۆكاريەك بەكارھىنا لەبۇ داپوۋخانى
ئابورى نەتەۋەي دەۋلەتە سەربەخۇكان بەمەبەستى دەستگرتن بەسەر گەلە
ئازادەكەي نىۋ دەۋلەتەكەدا.

مانگرتن و خۇپىشانان لاي سەنديكا نازىيەكان، ھۆكار نىيە بۇ تىكەدانى بەرھەمى
نەتمەۋ، بەلكو ئامرازى پىشخستىيەتى، ئەمەش لەپىنگەي تىكۇشانەۋە دەبىت بۇ داين
كردنى مائى تىگەيشتن لەنىۋان كرىكار و خاۋەن كار دا دەبىت.

دەبىت بەشىۋەيەكى ۋەھا كرىكارى پەنجىكىشى نازى گۆش بەكىن كە ۋا ھەست
بكات زىادبوۋنى بەرھەمى نەتمەيى ماناي باشتىبوۋنى دۇخى ئەۋە.

لەھەمان كاتدا خاۋەن كارگە نازىيەكان دەبىت باش ئەۋە بزانن باشى و زۆرى بېرى
بەرھەميان بەندە بەدلىيائى كرىكارەۋە لەژيان و بارى گوزەرائيان.

لەدەۋلەتى نازىدا لەبۋارى چاكاندا كرىكار و خاۋەن كار نۆينەرى سەركەي گەل
نەلمانن، تارادەيەكى گونجاۋ خاۋەن ئازادى ئاكيىن، لەبەرنەۋەي ئەگەر تەك تارادەيەك
دەستى ۋالابكرىت لەۋ بۋارەي كارى تىدەكات بەژىرانە ئەۋكات بەرھەمى زىاد دەبىت.

يىگومان پاش دابىنىڭ ئىككى مافى تاڭ و خوشگوزمىرانى و زىيىونى بىرەمى نەتەو
 دەولەتى نازى بەمىچ شىۋەيك رىنگە بەمانگرتىن و خۇپىشاندىنى سەندىكايى نادات،
 بەلام ئىككەتەي دەولەت نەيتوانى مافەكانى كرىكار و پەنجىر لەخاۋەن كارخانى و
 پەنج خۇر ۋەركىتەو و بۇدايىن نەكات ئىككەت مافى مانگرتىن پىمۇرتىن كارى
 سەدىكاكانە جا دەولەتكە نازى بىت يام نانازى و ئاسايى.

ئەم كىشمەكىش و بگرە و بەردەيەي ئەمۇ مىۋان خەلكى سەرقال كىردوۋە دەبىت
 چارەسەرى بۇ بدۇرتەو و سەبەي دامەزراۋە پىشەيەكان و پەرلەمانى ئابورى
 دەبىتە بىنە ئىۋ ئاۋەندەي كە لەدەولەتى نازىدا نۆتىنەرنى پىشەسازى و بازىرگىنى و
 نۆتىنەرنى سەندىكاش لەخۇ دەگىرت. بەدامەزاندنى ئەم دەزگايانە دەبىت
 كىشمەكىشى نىۋان چىنى خاۋەن كار و كرىكار لەناۋىچىت. دەبىت كرىكارەكان دەست
 ھەلگىر لەتىكۇشان لەپىناۋ بەدەست ھىنانى مافەكانىيان بۇ نۆتىنەركانىيان بۇئەو
 ئەوان داكۇكى لىيەكەن و چارەسەرى بۇ بدۇرتەو لەرىنگەي دانىشتەن و گفتوگۇگىردن
 لەنىۋان ھەردوۋ بەرەكەدا و بەمەرجىك ئەم رىككەوتەن دىرەرى بىر ژەۋەندىەكانى
 دەولەت نەبىت.

لىرەدا پىرسىكى گىرنگ دىتە بوۋى ئەۋىش ئايا چىلۇن بتوانىن ئەو كۆمەلە
 ھەروەزىيە دابەمىزىنن كە ئەم مەرجانەي پىشۋى تىدايىت بەكارايى ؟
 بناغەدانان لە زەۋىنىكدا پىشتەر ھەلنەكۇلرايىت باشترە لە ھەلگۇلىنى زەۋىنىك
 پىشتەر بۇ ھەمان مەبەست بەخوار و خىچى ھەلگۇلرايىت، گەر بىتەۋىت فرۇشگايەك لە
 شەقامىكدا بىكەيتەو كە چۆلىيىت لە فرۇشگا ئاساترە ۋەك لە دانانى فرۇشگايەك لە
 شەقامىكى پىر فرۇشگەدا، خۇئەگەر زۆرەي فرۇشگەكان يەك چەشەنە كەلپەلىيان
 ھەبىت ئەۋا دەبىت دانەيەكىيان زۆر بەزىرانە خۇي سەلمىنىت و ئەۋانى تر
 لەشەقامەكەدا پوچ بىكەتەو.

بەپاستى دامەزاندنى كۆمەلىكى ھەروەزى لەم كاتەدا لەلايەن نازىۋە
 لەناۋەندەكانى كۆمەلدا بەئاسانى بەرەم نادات، چۈن ئەم سەندىكا باۋانەي ئىستا
 ماناي مېرەبانى نازانن تانەت لەمەمبەر سەندىكا و دامەزراۋە دۇستەكانىشياندا،
 ھەموو رىنگەيك دەگىرتەمبەر لەبۇ لەناۋىردنى دىرەركەي بىر مەبەستەي خۇي بىتتە

پالەوانى گۆزەپان، شەمش وادەكات ئەم بزوئەنەمەمان خۇي لەپەيش دوو پەنياننىكا
بەينەتەرە:

۱-كۆمەلەنكى ھەمەزى دابەمەزىنەن بۆ لەناوېردنى سەندىكا ئىش ماركسىيەكان

يان

۲-دزە كردنە نىو سەندىكا ماركس خوازەكان و چەسپاندنى بۇچوونەكانمان
لەپزەكانيان و دواتر كەشە خستە نىو پەزەكانى ماركسىيەكان.

دۇخى داراييمان بەمەز نەبوو بۇ گرتەبەرى پىگەي يەكەم، سەربارى خرابى دۇخى
دراوى ئەلمانى كە پىگىرېو لەرامبەر پارتەمان بۆنەوى ئامازە بەدەستكوتى دارايى
بكات بۇ كرىكاران و لەو پىگەيەو كىشيان بكات، زىدەبارى ئەم فاكترە سەرەكە
ھۆكارىكى دىكە ھەبوو ھە ھىچ كارىگەرەكەي لەمە كەمتر نەبوو، ئەویش نەبوونى
كەسانى تەواو شارەزا بوو لەنىو بزوئەنەمەمان لەبۆ پۆلگىرپان لە دامەزەندەنى
سەندىكا. بۆيە گەر توانيمان ئەم كەسايەتە بدۆزىنەو بەرەستەقەنە كار بۆ
پووخانى بزاڤە سەندىكايە ماركس خوازەكان بكات و سەرەكوتو بوو ئەوكات
دەبىت لەمەموو كوئىچ و كۆنەلانىكى ئەم ولاتەماندا پەيكەرىكى گەرە پەشانەدانى بۆ
دروست بکەين.

دامەزەنەرانى سەندىكا ماركسىيەكان كەسانى زۆر بلىمەت و ناوازە نەبوون، بەلكو
سەرچەمى دامەزەندەيان ناوازە و نمونەيى بوو. واتە ھىچ سەندىكايەكى پکا بەريان
نەبوو لەوكاتەدا، بەلام ئىمە لەم كاتەي كە دەمانەوئە ئەم بزاڤە دابەمەزىنەن
دوچارى كۆمەلەيەكى خۆ جىگىرکردبوو دەبەنەرە كە فېرېووە چلۆن دەتوانئەت خۇي
پيارىزئەت، بەتەواوەتى مەمانەي بەخۇي پەيدا کردووە.

قەلاى ماركسى ھەمەزەكارى لەمۆدا ھەر كەسنىكى ئاسايى تواناي ئەنجامدانى
كاروبارەكانى يان بەپۆنەبەردنى ھەيە، بەلام ناتوانئەت بە ھىرشىكى ئاسايى ئەم
قەلايەيان تىك بشكىندىرئەت، بۆيە لەم كاتەشدا پۆيۆستمان بەكەسنىكى بالا و شارەزاي
ئەم بوارە ھەيە، خۆئەگەر نەمان توانى ئەم كەسە بدۆزىنەو ئەوا ھەرچى دەيكەين
واتا ھىچ ناكەين.

مەتلەر لەكاتى تىلگىرىنى ئالۇردا

خۇكشانەۋە دەست ھەلگىرتن لە ئەنجامدانى كارىك باشتر نىيە لەشكست بەھۇى
نەبوونى كەسانى شىارەۋە ؟

سەربارى ئەۋ ھۆكارانەى پىنشووئر چەندىن فاكىتىرى دىكە ھەبوون كە پىنگەيان
نەدەداين شىۋازى يەكەم بەكارپىنن، لەگىرنگىرىنن بېۋاى بوونى تەۋاومان بەۋەى
لىدانى ئابورى لەچۈرچىۋەى تىكۇشانماندا لاي خۇيەۋە دەپىتەھۇى لاۋازى بوونى
خوودى بىزۋتنەۋەكەمان. كەۋاتە باشتر واىە بە بانگەشە بىتۋانن ئەلمانىەكان بەۋە
حالى بىكەين كە ئەگەر نەختىك دەست بەخۇيانەۋە بگىرن بەباشى دەتۋانن خۇيان
دروست بىكەن، بۆئەمەش ئەۋپەرى ھەۋلبدىرت كە پەنا بۆھىچ سەندىكايەك نەبىرت و
ئەندامانىش لەسەندىكاكان دابمالىرت و ئەۋ ماركانەى ھەيانە نەيخەنە پىش دەستى
بەناۋ سەندىكاكانەۋە.

لە كۆبۈنەۋەكانى پارتماندا بۆچوونم ۋابوۋ ئەم پارتەمان ھىشتاكە لەدەسپىكدايە
ۋ تىكۇشانى دورودىرئىرمان لەپىشە، بۆيە باشتر واىە بەر لە پوۋبەپوۋ بوونەۋەى
بىزۋتنەۋە سەندىكايەكان و دۆبەرى كىردى ماركسىيەكان و ھاۋپەيمانانىان لەپروۋى
كۆمەلەيەتى-ئابورى، بىزۋتنەۋەى نىشتەمانى سۆسىيالىستى ھىزى خۇى بۆ ئەم دوو

بواره به تهر اودتی چریکاتوه و یک بخاتوه. به لام گهر نم هیزانه ی دابهشکرد نموا
لهگوره یانی ههنگدا بهشکست خواردویی دهرده چیته دهری.

[illegible]

ھەروەھا لە بلالوكراوھەككى دىكەمدا بەجوانى ئەوھشم پوون كردهوھ كە نەيارانى بزوتمەكەمان واى پيشان دەدەن كە بزوتمەكەى ئىعە بۆيە سەنديكاي جىياواز دادەمەزىنىت چوون ھەزى سەرمایەدارى ھەيە، لەكاتىكدا نازى دژى خودى دامەزراوى سەنديكا ئىيە كە مافى كرىكاران دەپارىزىت ، بەلكو دژى خراب بەكارھىنانى سەنديكاكانە وەكو ھۆكارىك بو نائەوھى كىشەى چىنايەتى و ھەلوھەشاندەوھى كۆمەلگە و تۆرانى تەوارى تاكەكان لەيەكتر.

ئەم پارتانەى پاش لە جەنگ دامەزنان ئەم بىنەمايەيان لەپيش چاوان نەگرتبوو، لەنيوان سالانى ١٩٢٢-١٩١٩ شەش سەنديکاي راسترەو و دوو سەنديکاي نازاد دامەزرا، کەيەکينيان سەنديکاي پيشەسازيە سوکەکان بوو، سەنديکاكان تەمەن کورت بوون، لەبەرئەوئەى باش پێک نەدەخران و نمونەيى بالاشيان نەبوو، ئەوانەش دايان دەرەزاند کورت بين بوون لە قەبلاندنى هيزى مارکسيەکانى دوژمنيان، بۆيە کاتيک هەستيان بەخويان دەرکرد کەلەيەن دوژمنەو مالراون و تياچوون.

هونه‌ری هاوپه‌یمانی‌تی

له‌شینواری په‌یره‌وی دهره‌ودا ده‌سته‌لاتی رایخ پټبازکی پشت پی نه‌ستوری نه‌بوو. بنه‌مایه‌کی دیاری کراویشی نه‌بوو که سرچاوه‌ی رامیاریتییه هاوپه‌یمانیه‌کانی لټوه هه‌لقولیت و به‌رزه‌وه‌ندی نیشتمانی لټوه به‌دی به‌ئندریت. شۆپش هه‌لایسا و دۆخه‌کی به‌ ئاژاوه‌داری هیشته‌وه؛ چونکه هیچ کاتیک جوله‌که و مارکسیه‌کان نه‌یان ویستووه ده‌وله‌تی ئه‌لمانیا به‌هیزیکه‌ن و له‌ئاوخۆدا خۆراگر و له‌ده‌ریشدا بیانی پاوکارییت. به‌لکو ئامانجی تاوانکارانی خه‌زه‌لوه‌ری ۱۹۱۸ له‌ئاوبردنی هیز و توانای به‌رهم هینی ئه‌لمانیا و گوێرایه‌لکردنی ولاته له‌بۆ سرهمایه‌داری نڤوده‌وله‌تی. تاوانکاران باش ده‌یان زانی مانه‌وه‌ی ئه‌مانه له‌سهر ده‌سته‌لات به‌نده به‌توانای جینه‌جینکردنی نه‌و کۆت و به‌ندانیه‌ی که په‌یماننامه‌ی ناشتی به‌سهر ولاته‌دا سه‌پاندویه‌تی. بۆیه هه‌رگیز هاو‌لی دهره‌ینانی ولاتیان نه‌ده‌دا له‌ژێر به‌نده‌کانی نه‌و ریکه‌وتننامه ناشتییه‌ی هاوپه‌یمانیان.

نهرده‌مه‌ی گه‌لیک ده‌یه‌ویت به‌راپه‌رین خۆی پزگاریکات، هه‌ستی نیشتمان په‌روه‌ری ده‌گاته‌ ترۆپیک، باش ئاگاداری ئه‌نجام‌دراوه‌کانی که‌مه نانه‌توه‌یه‌یه‌کان ده‌بیت،

پامپارى دەرەكى دەپنەت لەم ھوانگەيەو لىنى بېۋاندەرنىت: ئايا بەراست چارەكردنى ئەر ئارىشەيەي دووچارى گەلەكەمان بووئەتەرە لەرنگەي ئەپېئىشنىارەنى ئىمە كىشەكە دەئالۆزكىنىت يان چارەي دەكات؟ ئەي لەئىستە و لەداھاتوشدا خزمەتى بەرژەۋەندىەكانى گەلمان دەكات، ياۋەكو بەزىان بەسەر گەلەكەماندا دەشكىتەرە؟ ئەمە تاكە ئامازەبوو كە پىۋىست بوو لەسەرى بوەستىن؛ چۈن ئەمە تاكە رىنگەيە لەسايەيدا دەتوانىن ھەموو كىشە ئاينى و مۇقى و بۇچۈنى و مەلەنى ھەمە جۇرەكان بتۈننىنەرە.

بەر لەجەنگ دەپو پامپارىتى دەرەكى ئەلمانى خۇراكى تەرەو بۇ گەل ئەلمانى دابىن بكات لەبۇ پىشت ئەستۈرپوون بۇ گەيشت بەئامانجەكەي، لەگەل دابىنكردنى توانا و ھىزىكى زىدەبار بۇ پايخ بە پەپرەوى ھاپەيەمانىتى كەلە ئەزەمەو ۋەرگىراپى. كارەكان دواي شىكستى جەنگ بەم شىۋەيە مايەو، جگە لەم جودايە كەمە: پىش لەسالى ۱۹۱۴ پىۋىست بوو لەسەر ئەلمانىا قەۋارەكەي خۇي بپارزىت و ھەلەكانى مانەرەي بۇ دابىن بكات، پىشت بەخۇي بپەستىت بەشىۋەيەكى سەرەخۇيانە، بەلام لەم پۇدا دەپنەت دەۋلەت بوژانەرە بۇ گەل دابىن بكاتەرە، لەرنگەي بوژانەرەي خۇدى دەۋلەتەرە، بەبى بوژانەرەي خۇدى دەۋلەت ھىچ چارەيك نىيە بۇ پەپرەكردنى پامپارىتەكى دەرەكى كارا و سەرەكوتوۋ كە دەستەبەرى پاراستنى قەۋارەكەي و گەل و خۇراك و فاكتەرەكانى گەشەي يىت.

بەشىۋەيەكى گىشتى پەپرەوى دەرەۋى ئەلمانىا لەم پۇدا دەپنەت گەل ئەلمانى ھامادەي گرتەبەرى پىۋىشۈن گەلەك بكات كە لىۋەي بتوانىت سەرەخۇي و ئازادى ۋەرگىرت، بۇئەۋەشەي كە ۋەي خەلەك دەپووخىنن ئابىت ئەۋەيان لەبىرەچىتەرە كە مەرج نىيە گىشتاندى خاك ھۇكارى سەرەكوتنى پاپەرىنى پزگارپوون يىت، بەلكو تەنھا دىارەكوتنى نىشانەي پزگارى لەيەك ئاۋچەي بچۈكى ۋلاتدا بەخۇرايى دەتەننەرە و ھەموان دىنەپالى بۇ تىكۇشان و بەدەست ھىنانەرەي مافەكانيان لەرنگەي چەكەرە.

بېروم ۋاسە ئەر گەلەي بېروى بە ژىردەستەيى ھەپنەت لەبەرى دابەشكراۋى خاكەكەي ئەر گەلە جگە لە كۆيلەبوونى ھىچى دىكەي پىشپاۋىيە. ئەۋدەمەي گەلەك كۆمەلنىكى

پادەپەرىت و سەرکەتو دەبىت ئىسا بۇ تەننەھەي پىيۇستى بە ئامادەكارى پىش
 ۋەختە بۇ ھەست بىزاندنى ھەمانى دى كە تانە ساتەش كۆيلەي ستەمدىدەن. لەم
 كاتەشدا پىيۇستە ئەم ستەمدىدانە بەجوانى لەسر بەكارھىنانى چەكى ھىز و چەكى
 تەننىكى رابىندىرەن و ھانى ھەمان بەرىت لەبۇ يەكگرتن و كاركردن بۇ بەدەست
 ھىنانى ئامانجى ھاۋەشىيان. كە پىزگار بونە لەستەم و كۆكردەھەي
 پەرتەۋەبەھەكانى نەتەھەي لەزىر يەك دروشمدا.

ئەم دەمەي ئەم دۆخە پەيۋەندى بەھەھەست كە دەۋلەتلىك پارچەيەك لەخاكەكەي
 داگىركراۋە، دەبىت دەۋلەتلى بەش خوروا بەر لەۋەي يىر لە گىرەنەھەي پارچەكەي خۇي
 بىكەت، بىر لە بەھىزكردى ھەستى نەتەۋايەتلى لەناۋخۇدا بىكاتەۋە، واتە لەم كاتەدا
 دەبىت بە بەدەھىنانى كارەگىنگەكەي لەپىشدا باسى زەۋىيە داگىركراۋەكانى نەكات:
 واتە لەپىشدا پىيۇستە نىشتەمانى دايك لەدەست بىگانە پەرسەستان پىزگار بىكرىت،
 چۈنكە ئەركى راستەقىنەي پىزگاركرندەكەۋىتە ئىستۆي خۇدى ئازادىشىنانى
 دەۋلەتلى دايك نەۋەك كۆيلە كراۋەكانى دەۋلەتلى بەناۋ دايك، بۆنەم مەبەستەش
 دەۋلەتلى دايك دەبىت لەپىشدا خۇي بەتەۋەتلى پىزگار بىكات و شەمشىرەكەي بەتەزى
 بىخاتە كىلانەۋە بۆنەھەي ھەركاتلىك پىيۇستى پىنى بوۋ دەرى بىنىت و لەگەردەنى
 داگىركارى پارچەكانى دىكەي بەدات و ناچارى بىكات دەست لەم زەۋىيانە ھەلبىگرتن
 كەلەزىر ھەرنەۋىنگدا داگىرى كىرۋە.

ئافراندى تىغى تۆلە دۆي دۆزەمانى نەتەۋە ئەركى سەرەكى دەۋلەتلى نەتەۋەيە
 لەناۋخۇدا، دايىن كىردى كەش و ھەۋايەكى گونجاۋ بۇ دروستكردى تىغى تۆلە پىتقى
 ۋە ھەنەرى راميارىتلى دەرەكى سەرەكەتوۋە.

لەدەسپىكى ئەم پەرتوۋكەدا بە سانايى شىكردەھەي ئەم ھۆكارانەمان كىرد كە
 بۈۋەھەي لە بە لاپىندابردى ۋەلاتى ئەلمان بەر لەجەنگ، لەبۇ پاراستنى كىيانى
 نەتەۋەكەمان و دايىنكردى تەۋاۋى خۇراك بۇ گەلەكەمان دەمان تۋانى يەكەك لەۋ
 چۈار ھۆكارەسەرەكەي ھەبۈن ۋەربىگرىن، پايدە بەدەستانمان ھۆكارى چۈارەميان
 ھەلبىزارد لەبۇ بەكارھىنان، بەم مانايەي لەبرى ئەۋەي دەستەلاتى ۋەلات لە نىۋ خۇدى
 ئەۋرۈپادا پىيادە بىكات ھەستا بەگرتەبەرى راميارىتەكى داگىركارى بازىرگىنى
 دەرەھەي كىشۈم، بەم بېۋايەي ئەمە ھىچ زىيانىكى بۇ گەل ئەلمان نايىت، ئىنجا

پنویستی به شهر نییه بۆ به دهست هیئانی ئامانجهکان، له کاتی کدا فاکتیری سهرهکی هه لایسانی جهنگی جیهانی بهر فراوان و ناچاری خۆ به دهستهوه دانی پاریخ له هه مه بهر شکستدا ئه م چه شنه پامیاری تیه بوو.

ده بوو پاریخ له چوار هۆکاره که سینه میان هه لبرژریت، بلا بوونه وهی دهسته لات له خودی ئه وروپادا، ئینجا بیر کردنه وه له بۆ داگیرکاری دهر وهی کیشوهر، بۆ به میز بوونی خودی ولاتی ئه لمانیا و په لکیشانی له کیشوهری ئه وروپادا پیتلی به له یه که گیشتن و مۆر کردنی په یمان نامه مه یه له نۆوان به ریتانیا و ئه لمانیادا، یا خود له رینگه ی به میز کردنی خودی سوپای ده ولته ی ئه لمانیا وه ده ییت و گه یاندنی به ترۆپکی چه کداریتی و شیوا بۆ به کاره ینان له سهر هیسابی کاره کانی دیکه ی ولات، به تاییه ت واری هزی، بهرام پاریخ ئه م کاره ی ئه منجم نه دا، ئه وانه شی لغاوی شوپشی هزیان له چنگدا بوو له میریان کردبوو که ئه م هزری ئه وان بنچینه ی ئازادی پامیارییه، ههر نه ته وه یه که دوو دل و پاراپیت له سهر ده ست نیشان کرنی چاره نووسی ئه و ناتوانیت به ره مه میکی هزی به میز بخته بوونه وه. ئه و ده مه ی دهسته لات شورا یان سوپای گه وه و جوان گۆشکراو و پامینراوی به میزی هه بوو ئه وکات به ره به فکر و پۆشن بیریش ده دریت، ته نانه ت شوپشی هزی له سهر ده می بیر کلیسدا دوا به درا جهنگه ویرانکاره که ی گه لی فارس و گرێک هاته بوونه وه و دیار که وت، پۆماش پاش له وه ی له ئه ندیشه ی جهنگ و مله لانی دهر باز بوو توانی سهر که وتینکی گه وه له بواری زانست و هونه ردا به ده ست به یینیت.

به لām ئایا له م کاته دا ده توانریت چاره نواری پیشکه وتینکی بهر فراواتر بکرنیت له ولاتیک که زۆرینه ی ئه ندام په رله مانه کانی زۆریلین و زۆرینه ی دانیشته وانه که ی نه خوینده واین، سیاسیه کانی هه لمپه ره ست و باری سه ربازی نه شیواوه؟! له م کاته دا قوربانی دان که مۆنیککی سهر که وتنی لیدیت هیچ قازانجیککی بۆ نه ته وه ده میت؟

به ئی دهر که له رینگه ی که سایه تیه کی ژیری و مکو فردریکی گه وه وه به دی به یندریت، ئه م پیاوه له رینگه ی به میز کردنی باری سه ربازی و پامیاریتی ولاته وه هه موو کارنکی ئه منجم ده دا، به لām ئه ر که سانه ی ده یانه ویت و پیتشر چاره نواری ئه وه بوون له م جووه مارکسیه سورانه که له رینگه ی په رله مان و دیمۆکراتیه وه خه و نه کانیا ن بۆ به دی به یین نه واکه له میشک پووچی زیاده تر شایه می که سانی به روا بوو به م بۆچوونه نییه.

له بهر شهووی شهم نهندام په رله مانا نهی ولات تمهنا شتیك بیرمان لئی نه کرد بیتموه به میز کردنی دؤخی پامیاری وسوایی پایخ بوو، نه مانه ناوه زیان به ناریمانی جوو فروشتبوو، شو بوخوی به چ شتویه کی بیویستایه ناراسته ی دهکردن.

بیبی ناماده کاری بو باری سهربازی و خوراکي و پامیاری ولاتی شلمانیا ته ملی جهنگ بوو، پاش کارلیمار ترازان بهر پرسان هسستیان به خاله لاوازه کانی دهسته لاتمه کیان کرد، تا شوکاته ی مۆته که ی جهنگ بهر قاپی پینه گرتبووین بهدوی هاوپه یمانی راسته قینه دا نه بووین له یو پرکردنه ی کلینه کانی ولات، له بری شهوی نینگلیزه کان بکمه هاوپه یمانی خویان و په لاماری پووسیابدهن یان پووسییه کان بکمه هاودوستی خویان هیرشی بهریتانیه کان بکهن، که چی له یکه کاتدا هیرشی هردوو بهر ی پوره ولات و پورژانایان پیکردین، بویه لهم کاتدا تاکه هاوپه یمانیک بو شلمانیا ماییتمه بنه ماله ی هابسبورگی نه مسابووا؟

هونه ری پامیاریتی شلمانیا بهر له جهنگی جیهانی زور بی سهر بهری و بی نامانچی پیوه دیاربوو، خو نگه پریش له جهنگ تاراده یکه دهزانرا که ولات په یهرو ی پامیاریتی داگیرکاری بازرگانی دهرکی دهکات شو لهم پودا شهوش بوونی نییه و نازانین چی دهکهن و دهیانمویت بهم شتوه حوکمرانیه سهفته یان به کوژابگن؟ گهر به جوانی له بارودؤخی کومه لانی شهورپی بکولینه شه، له روانگی هیز و تواناوه، شو لهم کاتدا شو راستیانه مان بو پوون ده بیتموه.

گهر له دیروک بهوانین له ناوه راستی سده ی حه قده وه تاوه کو شه پو ده بینین که بهریتانیا پامیاریتی ناوه ندبوون یان هاوسهنگی هیز له کیشوهرمه که له رنگی ناژاره نانسه وه په یهرو دهکات، شهوش بو شهویه به ناسانی بتوانیت لدهرو ه ی کیشوهرمه کی گمه به بواری داگیرکاری خوی بدات، لده سپنکی هاتنه سر ته ختی شلیزاییسی شانه شه تاوه کو شه پو ش بهریتانیا پامیاریتی کی کونی به کاره ی ناوه دو یاره ش به کاری ده مینیتشه، به لام به په رده پو شراوی رهنگ جیاواز، شهوش نه میشتنی دامه زانندی دهوله تیکی به میزه له شهروپادا که بتوانیت شان به شانی بهریتانیا بومستیتشه یا خود کیشوهرمه که بوخوی رام بکات، به به بهستی بهدی

هيناننى ئىم ئامانچە بەرىتانىيەكان يەك بەدووى يەك ئوپەرى ھەلى خۇيانداۋە
ھەمو ئامرازنىكان بەكارھىتاۋە جا ھەرچى و چۆنىك بىت، بى ئەۋەى ھىچ بەرىتانىيەك
ئاپاكى لە دەۋلەتەكەى بكات.

ئەۋكاتەى جەنگىك لە كىشۈەرەكەدا ھەلدەگىرسىت ھەمو دەۋلەتان بە شىكستەۋە
لىنى دەردەچن، بەلام بەرىتانىا بەھىزتر دەبىت! ئەۋدەمەى داگىرگەكانى لەنەمىرىكەى
باكوور بېرىارى سەربەخۇ بوۋى دا، بەرىتانىا بېرىارى پاراستنى ئاۋچەكانى پىشتەۋەى
ئەۋ كىشۈەرەى دا، بۆئەمەش دەستى دايە جەنگىن لەبۇ لەئاۋبىردى دەستەلاتى
ھۆلەندى و ئىسپانىيەكان لەدەرەۋەى كىشۈەرەكە و لىسەندەۋەى تۈننادارى
دەريايىيەكان، دواتر خۇى ئاراستەى فەرەنساكرد لەۋەى دەبىت وانەيەكى ئەمىش
دادات و نەھىلىت دورگەكانى بكاتە ئامانچ و ھەنگاۋ بۇ داگىرگەردى بىت، بۆئەمەش
بەۋپەرى تۈنناۋە ھەلى لاۋازكردى فەرەنسا بىدات، ئەۋكاتەى ئاپلىۋن لاۋاز بوۋ ئەم
كارەى بەئىنجام گەياند.

بەلام ئىنگىلىز لەدژۈەستانى بەرزفەرانى ئەلمانى پەلەى ئەكرد! چۈنكە باش دەيزانى
لەم كاتەدا نەتەۋەى ئەلمانى يەك دەنگ و يەك مشت، سەربارى ئەۋەى كارەكانى
خوۋدى ئەلمان لەدەرەدا مەترسىيەكى ئەۋتۇ نەبوۋ لەسەر پلانە ماۋەدەرەزەكانى
ئىنگىلىز، بەلام لەھەمان كاتدا بەرىتانىيەكان پىشتەر نەخشەى گورز ۋەشاندىيان لە
ئەلمانىا داپشتىبوۋ، بۆئەمەش چەشنىكى نوۋى ئاپوۋنى لە پامپارىتى لەھەمبەر
ئەلمانەكان بەكارھىتا، سەربارى ئەۋەى كاتى زۆرى دەۋىست، بەلام ئەنجامى باشى
دەبىت، ئەم كارەش پىۋىستى بە بانگەشەكار و وتارىۋىزى بەھىز ھەبوۋ، وايشى كرد و
كارەكەى خۇى ئەنجامدا.

پاش جەنگى (۱۸۷۰-۱۸۷۱) ى ئاسراۋ بەجەنگى ھەفتاكان بەرىتانىا زۆر
بەۋوۋنى پامپارىتى خۇى لەبەرامبەر ئەلمانىا خىستەۋو، لەم كاتەدا سەركردەكانمان
ھەلىكى گىرگىيان لەدەستدا كە بەرىتانىا لە ھاۋپەيمانىك دەگەر! بۇ بەكارھىتانى دژ
بەرووسىيائى بەرەۋ گەشەھەنگاۋنەر، ئەمەش لەرنگەى ھاۋپەيمانىتى بەستنى نىۋان
ھەردوۋ ۋلاتەۋە دەبوۋ، ۋەگەل پەيوەندى دوستكردن دەگەل دەستەلاتى ئەمىرىكەى
شارنشىنى پىشەسازىي، كەھەموۋ جەھانى سەرسام كىردىبوۋ. ئەۋكاتەى سوپاكەمان
گورزىكى كۈشەندەى لەفەرەنسا ۋەشاندا دىتەم بەرىتانىا بە ئاپوۋنى لىمان دەۋاپىت

و رامبارنتیه ئوروپیه‌کانی به‌شینویه‌کی نویتَر داپشتهوه ئویش: لاواکردنی ئابوری
 ئه‌لمانیا و ږنگرتنی له‌وهی ده‌یوئیت جهان له‌پرووی بازگانیه‌وه داگیربکات، له‌ژیر
 ناوی پاراستنی ناشتیدا به‌ریتانیا هه‌ستا به‌کوکردنه‌وهی هیڙی و لاتانی ئوروپی
 دژیه‌نیمه، هه‌موو کوڤابوون له‌وهی که به‌ته‌نیا توانای گوږز وه‌شاندنیان له‌ده‌وله‌تی
 شکۆمهند وخواهن سرورمیری ئه‌لمانیايان نییه. به‌لام ئه‌وانه‌شی بپروایان وابوو به‌فرت و
 فیل ده‌تواڤن و لاته ئوروپیه دژه‌کانیان هه‌لبه‌خه‌له‌تینن ئه‌وانه گه‌مژهبوون، ئه‌وانه‌شی
 خویان به زل و زال ده‌زانی له‌چه‌واشه‌کاران بی نرختن و زیانیان له‌وان زۆرتربوو، که‌ر
 نه‌شچیته خانه‌ی ناپکی نه‌ته‌ویه‌یه‌وه.

شۆڤشی ئه‌لمانیا سنوړیکي بۆنه‌وه مه‌ترسیانه دانا که به‌ریتانیا هه‌یبوو، پاش
 له‌وهی شکستی جه‌نگ هه‌موو هیڙ و توانایه‌کی له‌ئه‌لمانیه‌کان سه‌ندبۆوه شتیک
 نه‌ما‌بوو به‌ناوی شکۆمندی و بالایی دهره‌کی ئه‌لمانی و ولاتانی ده‌وروبه‌ر سلی
 لێبکه‌نه‌وه لێی پترسین. به‌ریتانیا زۆری سه‌یر له‌وه ده‌هات چۆن شکستی ده‌وله‌تی
 ئه‌لمانیا که چوار سال و چه‌ند مانگیک کاری بۆ ده‌کرد بووه هۆی تیکدانی نه‌خشه
 ماوه‌دریژه‌کانی ئه‌و و تیکدانی دۆخی ئاسایی کیشومره‌که؟! به‌ریتانیا له‌سه‌ره‌تای
 جه‌نگه‌وه هانی ولاتانی ئوروپی دیکه‌ی ده‌دا له‌بۆ داپماندنێ ئه‌لمانیا، پاش
 له‌سه‌رکه‌وتنی پلانه‌که‌ی دپکێکی نوینی بۆ دیارکه‌وت ئویش فه‌ره‌نسابوو، که هه‌م
 هیڙی و شکانی هه‌بوو، هه‌میش له‌ده‌ریادا تاراده‌یه‌ک به‌هێڤ بوو.

ئه‌وه‌ده‌ه‌ی به‌ریتانیا دووچاری ئه‌م باره نه‌خوازراوه هات، دپېژماته‌کان نه‌یان
 ده‌زانی پیلانی چی و نویتَر داپېژنه‌وه، حایرما‌بوون، چون باش ده‌یانزانی ئه‌و
 بانگه‌شه‌یه‌ی چوارساله له‌دژی ئه‌لمانیا ئاراسته‌ کراوه ناتوانریت له‌یه‌ک شه‌وو پۆژدا
 دژیه‌ فه‌ره‌نسا باده‌ریته‌وه، به‌ریتانیا زیانیکی زۆری هه‌بوو له‌جه‌نگدا له‌کاتی‌کدا
 فه‌ره‌نسا له‌و باشتربوو، ئه‌و ده‌وله‌تانه‌شی پاشکه‌وته‌ی به‌هێڤن بینگومان له‌دۆخینکی
 وه‌ها شوونی فه‌ره‌نسا ده‌که‌وتن دژ به‌به‌ریتانیا گه‌ر هه‌نگاوێکی دژه‌ فه‌ره‌نسا
 به‌هاویشتایه.

تا‌که ولاتیک توانای سنوړدانانی هه‌ییت له‌هه‌مبه‌ر چاوبرسیتییه‌کانی فه‌ره‌نسادا
 به‌ته‌نیا ئه‌لمانیا‌یه، بۆنه‌مه‌ش به‌ریتانیا ده‌بوو سوود له‌ئه‌لمانیا وه‌ریگرت بۆ
 له‌ناو‌بردنی فه‌ره‌نسا، به‌لام دوا‌ی چی، شکستی جه‌نگ هه‌موو شتیکي جوان و

بەمیزی ئەلمانیاى لەناوێرد، ئەلمانیا شۆرش و شەرى ناوخۆى دووچارىبوو. لەجەنگ كەشایەوهو هیچى دەست نەكەوت جگە لەهیچ، هەموو بەدەورى فەرەنسادا سەرقالى ماستاوكردن و خۆنزیك كرنەوهبوون، بۆیه لەبەرىتانیاش بەناچارى دەستى تىكەلى فەرەنسا كرد بۆ دابەشكردنى بەرەمەكانى جەنگ و دوانەكەوتن لەپەرپەوتى پىنشىكەوتن و داگیركارى.

ئەودەمەى بەرىتانیە بەتەواوەتى دژبەرى كردنى خۆى لەهەمبەر ئەلمانیا دا راگەیاندا، دۆخى سوپای ئێمەى ئەلمانى زۆر باش نەبوو، لە ئەوروپا دا دوو دەولەتى بەمیزی وشكانى هەیه، ئەوانیش فەرەنسا و پەرەوسیا، هەریكە لەمانە توانای پووبەرپووى بوونەوهى هیزی ئەلمانیا ن هەیه بەتەنها جا وەرە لەگەڵ سەردار و ئیمپراتۆریەتى دەرى (بەرىتانيا) دا یەكیگرن لەدژی ئەلمان؟ پێگەى ئەمپۆى فەرەنسا جیاوازه لە پێگەى دۆینى ئەلمانیاى پێش جەنگ. بەهیزترین دەولەتى سەریازییه لە كیشوهرەكەدا، لەم پوانگەیهشەوه هیچ چەشنە پكابەرىكى راستەقینەى نییه، لەباشوورەوه سەروشت پشقى گرتووه لەهەر هیزیشك كە ئیسپانیا و ئیتالیا بەنیازی بن. پاش لەپووختانى ئەلمانیاش فەرەنسا ترسى لە ئەلمان نەما، سەربارى دەستراگەیشتنى بەسەر كەنارەكانى وژناواى نزیك لەبەرىتانيا كەبەناوەندیكى جەنگى دادەنرێت و هەمیشە دانیشتوانى ئەو ناوچەیه لەژێر مێهرەبانى تۆپە دوور مەوداكاندان، سەریازی هیزی ئاسمانى. ژۆرناوییه فەرەنساىیهكان توانای بەرپەرچدانەوهى بەرىتانیەكانیان هەیه، لەپێگەى كەناراوەكانى زەریای ئەتلەسى و دەریای سېى ناوهراستەوه.

بەم كارەش بەرىتانيا گەورەترین زیانى لەخۆى دا لەوهى ئەلمانى دووچارى شكست كردهوه. بەم كارەى هەلى تەواوى بەخشیه فەرەنسیەكان بۆ بوون بەسەردارى ئەوروپا. ئەوكاتەى بەرىتانيا هەرنەمە یەكگرتووەكانى ئەمرىكاشى بە دۆژمنى دەریایى خۆى هەژمارد هەلهى كرد، لەبوارى ئابوریشدا بەرىتانيا دەستى لەكۆمەلىك ناوچەى ستراتژیى وەها بۆ هاوپەیمانیانى هەلگرت كە دەستبەرى بەرژمەندى زینەدمەیهكانى بوون.

بەراستى ئامانج و كارى دیپلۆماتە فەرەنسیەكان هەمیشە پێچەوانەى ئینگلیزه. بەرىتانیەكان چاودێرى پاگرتنى هاوسەنگى هیز دەكەن لەكیشوهرەكەدا، ئەوكاتەى

ولائیک نهختیک سهنگینتر دمیئت شمرکات بهگورزی گورچکې باره قورسه ی پى دادهگريتموه سوکى دمکات و ناهیلئت بهئاسانى سهنگى خوى به بهمیزی رابگریئت، بهلام فهرنسیهکان سهریاری شهوى ههمان پلانیان ههیه بهلام لهچوارچنویهکی تسکبهبردا نهنجام و پهپرهوی لیدهکهن. گرینگ لهروانگهی هردوکیانهوه سهپینهکوتنی ئهلمانیا و دهریانهکوتنیتهتی وهکو دهولهتیکی بهمیز، چون باش دهیان زانی گهلی ئهلمانی یهگگرتوو هیژیک پیکدههینئت کهبهئاسانى کهس ناتوانئت بهسهریدا زالبیئت، بویه دیپلومات کاران و پلان داپرژهرانیان زور بهجوانی چاویان بریبهوه چونیتی لاواکردنی ولاتهکهمان، نههش لهرینگهی هاندانی گروپه جیاخوازهکانهوه بویان دیتهمهرهم، لهگهل داگیرسانندی شاگری کیشه لهولادتا بهجوریک دهولت بوونی خوی به مزیهتهوه ببینیتهوه، بهم کارهش دهولهتوچکه ئهلمانیهکمان هلهدستن به لاواکردنی خودی ئهلمانیا و راگریتی هاوسهنگی هیزی شهروپی و هیشتنهوهی هیز بۆ بهریقتانیا.

لهسایهی شه راستینهی خستمانه پوو هیچ هاوپهیمانیک لهبهریقتانیا باشت نیه بۆ ئهلمانیا، نکولی لهوه ناکهم رامیاریتی بهکارهینانی سوپا لهجنگدا لهلایهن ئینگلیزهکانهوه نههامهتیهکی زوری بۆ هیناین، بهلام بق لیبوون لهدهولهتیک که نیستاکه قازانجیکی نهماوه بهلکو زیانی بهرکهوتوو لههممهر شکست خواردنی ئهلمانیدا کهلی چیه، نههش دواي شهوى بهریقتانیا بهباشی چاوبرسیتی فهرنسیهکانی بۆبوون بوویهوه.

بهریقتانیا و ئهلمانیا که یهک دوزمنی هاوبهشیان ههیه دهتوانن بۆ لهناوبردن یهکبگرن، لههممان کاتدا نابیئت رامیارکارانی ئهلمانیا بهدروی نهئیدیشهوبن، وا نهبن لههممهر سۆزیکى درۆینهی کهسیکی بیگانه خوایى بۆ کوئت بکهن، واته به سۆز نا بهلکو به ناوهز کاربکهن. ناشتوانین بلنن دادپهروهری ئهلمانیا لهرینگهی بهریقتانیاوه بهدی دیت؟ چونکه بهریقتانیا ههر بهریقتانیايه و ئیتالیا و شهمریکاش ههمان شت، کهواته نابیئت بههیچ شیوهیهک لهرینگهی سۆزهوه ههلبخهلهتینرین و بهبناغهی هاوپهیمانیتی بزاین، مهرجنیه لهکاتی بوونی هاوپهیمانییتیدا سۆزی یهکتر لهبارچاو بگریئت بهلکو دهستکهوتی یهکتر لهپیش چاوان دهگریئت، واته کهسیکی ئینگلیزی

دەتوانىت پاميارىتتىكى قازانچى بۇ ئىنگلىز ۋە ئەلمانىكان پەرىزىيات لەبرى ئەمەى
بەتەنھا بلىن: ئىنگلىزەكان دەيىت بۇ قازانچى ئىمەى ئەلمانى كارىكەن.

لەمكاتەى بالى ئەلمانىا شكاوۋو شاپەرەكانى فەرەنسا بۇ فېرېن رېرېتر دەيىت
زۆرىك لەملا تە ئەورۇپىيەكان دەترسەن، فەرەنسا واخەرىكە لەمروى سەربازى ۋە
ئابورىمە زۆر بەمىز ۋە بەمىزتر دەيىت، ئىمەى ئەلمانى تاقەم كاتەش خۇمان يەكلايى
نەكردۇتەمە لەمەى دوزمىنى خۇمان بىناسىنەمە، كە دوزمىنىكى مەترسىدار ۋە
بىبەزەيە، ئەمىش فەرەنسىيەكان، جا ئەم فەرەنسىيە يەعقوبى بىن يان بۇرۇنەكان،
يان بىنەمانى پۇناپەرت يام دىمۇكراتە بۇرۇواكان، كۆمارىيە ميانگىرەكان يان ماركسىيە
سور خوازەكان، ھەرىكە لەمەمان لەسەر دەستەلات يىت ئامانچى سىياسەتى دەرمەى
تەنھا دەستگرتەن بۈۋە بەسەر رېنناى ئەلمانى ۋە پارچە پارچەكرەنى ئەلمانىا بۈۋە.

ئىنگلىزەكان پىيان ناخۇشە ئەلمانىا گەشەى رەوان بىكات، بەلام فەرەنسىيەكان
ھەزىيان لە پاكتاوكرەنى نەخشەى ئەلمانىايە. لەمۇدا ئىمەى ئەلمانى كارىو بۈۋەن بە
دەولەتىكى مەزەن ئاكەين بەلكو تەنھا بەدەوى دەستگەوتنى تىكە ئانىك بۇ
مەدالەكانمانەمەين. گەر بەجوانىش لە ھاۋپەيمانىتتىكەكانى ئەورۇپامان بىنوارىن
دەيىنەن تەنھا ئىنگلىز ۋە ئىتالىا بۇمان بەكەك دىن، ئىنگلىزەكان رەقىيان لە
بالھاۋىشتەنى فەرەنسىيەكانە لەترسى ئەمەى بۇرىك ھەرەشە لەبەرۋەندىيەكانى
نەكات، ئاشكەرت ئەمەى كاتەى فەرەنسا سەرقالى داگىركەنى كانە خەلۋەزەكانى
ئەورۇپاي بۇرۇئاۋايە بەرىتانيا دەستەۋەستان دابنىشىت، چۈن باش دەزانىت گەر
فەرەنساى ھاۋپەيمانى دۈيىنى ئەمەى كانە خەلۋازە ھەمەوى داگىرىكات ئەمەى
بەناسانى دەيىتە خاۋەنى سىياسەتى ئاراستەكرەنى كىشۈمەى ئەورۇپا ۋە ئابورى
جىھان ۋە زۇرۋونى دەستەلاتى فەرەنسىيەكانىش لە كىشۈمەى تەنھا ماناى
لەناۋچۈۋەن ۋە بەرتەسكېۋەنەمەى دەستەلاتى بەرىتانيايە لەمەى كاتەدا ۋە ھىچى تر.

ئىتالىياش زۆر بەمەترسىدارانەۋە لە فراۋانېۋونى دەستەلاتى فەرەنسا لە
كىشۈمەى دەنۋارىت؟ چۈن ئىتالىا زۆرى ھەز بە داگىركەنى ئاۋزىلى دەرياي سىپى
ئاۋمراست ۋە پەلەكشەنە بۇ ئەفرىقاۋ داگىركەنى لاتانى ئەمەى ئاۋچەمەش كە دەكەۋە
نەزىك دەرياي سىپىمە بۈۋە، واتە ئىتالىا بۇئەۋە نەچۈۋە جەنگەۋە بۇئەۋەى فەرەنسا
بەمىزىيات، بەلكو تەنھا بۇ گورۇۋەشاندىن لە نەمەى دراۋسىنى بۇيشتە جەنگەۋە.

به لأم نه وەشی له یاد نه کردبوو که مه ترسی فهره نسیه کان هیچ کات له نه مساویه کانی پۆژه لاتی که متر نییه.

نەمەش مانای وایه بونی دهلە تێکی به میزی نه لمانی هیچ زیانیکی کاریگری نابیت بۆ هه مره که له به ریتانیا و ئیتالیا، به لکو هوکاریش ده بێت له بۆ باشتر چه پاندنی به رژه و نه دیه کانی ئەم دوو دهلە ته له کیشوه رکه دا، و اتا قازانجی له زیانی زیاده تره.

نه و کاته ی سهر قالی تاوتوی کردنی به ستنی هاو په یمانیتی ده بین له گهل ئیتالیا و به ریتانیا دا پیویسته سی بنه مای گرنگ له پینش چاو بگرین، که بنه مای یه کم په یوه سته به خودی ئەلمانیا یه وه دووم و سییه میش به به رژه و نه دیه کانی ئیتالیا و به ریتانیا وه.

به لأم له پینشدا نه بیت نه وه مان له یاد بیت، ناخو هیچ دهلە تێک هیه به یه ویت هاو په یمانیتی دگهل ئەم ئەلمانیا یه ی ئیستقا به ستیت؟ چون ده بیت دهلە ت گهلێکی به میز و هیزش به ری خاوه ن پلانی ماوه درێژ ده ستبخه نه ده ستی دهلە تێکی شکست خواردووی جهنگی بی پلانی وکو ئەلمانیا وه! له ئەلمانیا دا که بنه ماکانی مارکس و جووه کان به ناوی دیموکراتیه وه ژۆرینه ی نابینا کردو وه هه له خه له تاندو وه و نازانن چی ده گوزریت، له م کاته شدا هیچ دهلە تێک ناتوانیت چاوه نواری هیچ قازانجیک بکات له دهلە تێکی ملشوپی هیچ له باره نه بوو، که ته مانه ت توانای به رگری کردنی له خویشی نییه، ئەم دهلە ته هیچ ههنگاوێک نانیت بۆ خوێژگار کردن له وه نه هه مه تیا نه ی که په یمان نامه کانی ناشتی به سه ریا ندا سه پاندوویه تی، نه مەش به مۆی نه وه یه که خاوه ن خێسه پیسه نیوه دهلە تیه کان ده ستیان گرتو وه به سه ر ئەم ولاته دا.

بینگومان هه ر دهلە تێک به یه ویت به به میزی به میتیه وه نه وا ههنگاو نانیت بۆ هاو په یمانیتی دروست کردن له گهل ئەم دهلە ته ی که له لایه ن خودی نه نام په رله مانه کانی وه هه لده مژیت.

ناشیت نه وه له یاد بکه ین که، هه رچه نه مانه وه ی ئەلمانیا به لاوازی قازانجیکی بۆ ئینگلیزه کان نییه، به لأم له لایه ن جووه جیهانیه کانه وه به خیره اتنی لینه کرت، له گهل به رژه وه ندی و پلانه کانی دا بهاواتی ده زانیت، به تاییه ت نه و کاته ی دیار کهوت که پلانه نه یه کانی به ریتانیا درّه و پینچه وانه له گهل جووه کاند، بۆیه جووه کان ده یانه ریت

ھەموو كۆلەكەكانى ئابورى و پاميارى ئەلمانيا خواربەكنەمە بۇئەمەي خۇيانى پىنەمىزىكەنەمە، ھەموو ھەلىك دەمەن لەمبۇ بە بەلشەق كىردى ئەلمانيا، بۇئەمەي دەست بەسەر ئابورى نەتەمەيدا بىگىن، ئەركاتەشى ھەستىيان بە كەم توانايى مارگىسى ئەلمانى كىرد لەمەمبەر دەستەلەتە نەتەمەيەكەيدا، ئاگرى جەنگيان ھەلەيسانەد و ئەلمانىيان پى فرىدا و لەناوخۇشدا شۇرپشيان ھەلەيسانەد و فەتارەت بەدورى فەتارىيان بەسەر ئەلمانىادا ھىنا.

جۈۋە جىھانىيەكان ئەلمانىيان كىردە ناۋەندىك بۇ داپشتەمەي پىلانگىنەي و كۇيۋونەمە دەست نىشانكىردى ئامانجە دور مەوداكانيان، چۈنكە بەلشەفىكىكەكانى ولەكەمان، واتە تىكەدەرانى وىژدانى نەتەمەي ئەلمانى، ئەمپەرى ھەل دەمەن بۇئەمەي ھەرچى ھىز و توانايەكى ولەكەمان ھەيە بىخەنە ژىر دەستەلەتە دامەزراۋە جۈۋىيە بانكىەكانەمە، ئەمەش ھەنگاۋىكى مەزىنە لەمبۇ داگرىكىردى ھەموو جەھان لەلەينە جۈۋە. لە بەلگەنامەي (داناكانى جۈۋەكە) - دەستورى بۇتەنەمەي جۈۋەخۋازى - دا ھاتۋە: ئەلمانيا دەپىتە بىپىتە تەمەرى تىكۇشانى جۈۋەكە لەپىناۋ بەدى ھىنانى ئامانجە گەۋرەكەدا، ئەگەر نەجامدرا، ئەلمانيا خراپە ژىر دەستەلەتە گەل بۇژىردراۋە، ئەۋا لەم كاتەدا كۇسپى گەۋرەي سەر پىنگەي خۇي لاۋىردۈۋە لەمبۇ گەشتەن بەئامانجە بالاكانى.

جۈۋى جەھانى زۇر ژىرانە ھەنگاۋ دەنىت، توانادارە بۇ ھەلخەلەتەندى جەھان و پاى گشتى، ژەھراۋى كىردى بۇچۈۋى ھەموو نەتەمەۋ گەلان، بۇئەمەش پەنا دەباتە بەر دەزگا و شىۋازى جۇراۋجۇر، وتوۋىژكردن لەگەل ھەموو نەتەمەكان بەر شىۋەيەي كارىگەرى قوليان بەسەرەۋە جىنەپىلەت. لە ئەلمانبا كە خۇي تىكەلەۋىيەكى زۇر ھەيە جۈۋەكان دىمۇكراتى بلۇدەكەنەمە، لە فەرەنسا جۈۋەكان مەملەتنى نىۋان ھاۋلاتى و بىگانەكان دەقۇزەمە، لەئىنگىلەز لەسەرىنەماي بەرژەۋەندى ئابورى و ئامازەگەل پاميارى جىھانى ئاۋازەكەيان دەژەن.

لەيەك دورگەمەنەمەي زۇر دەپىنرەت لە نىۋان چەمكى سىياسەتى نەتەمەي و ئامانجەكانى جۈۋەكەي جىھانىدا لەمەرىكە لە بەرىتانىا و ئىتالىا، تىگەشتەنى تەۋاۋ لەلەپەنسىيا لەنىۋان نەتەمە خۋازان و خاۋەن بۇرسەكاندا ھەيە كە جۈۋ خاۋەننىانە. ئەم لەيەك تىگەشتەنە مەترسى بۇسەر گەل ئەلمانى زۇرە، فەرەنسا بەم

كاره‌ی ده‌بیته سهرسهخت ترین دوزمنی ئیمه كه نابیت بۆ ساتینكیش دهستی لیه‌لبگرین له‌بۆ له‌ئاو‌بردنی. گه‌له‌ فهره‌نسی كه‌ واخه‌ریكه‌ قوناغ به‌قوناغ دابه‌یزته‌ خواره‌وه‌ بۆ ئاستی ره‌ش پیستان، به‌م كاره‌ی مه‌ترسی ده‌خاته‌سهر قه‌واره‌ی سپی پیستانی ئه‌وروپا و ئه‌گه‌ری تۆانه‌وه‌ی ئه‌وروپا ده‌كریت له‌م تیا نه‌ مه‌ترسیداره‌دا.

هیچ فهره‌نسیك دروناكات گه‌ر بلیت به‌شداره‌ له‌پیسكردنی خوونی ئه‌لمانیه‌كانی پڕینانیدا، چونكه‌ ئه‌م گه‌له‌ تیاچوه‌ ئاره‌زووی له‌ جوه‌كان كه‌مه‌تر نییه‌ له‌بۆ له‌ئاو‌بردنی زینده‌یی گه‌له‌كه‌مان و هاندانی ره‌گه‌زه‌كانی ده‌ورو به‌ر بۆ پیا‌تدن و جوت‌بوون له‌گه‌ل ره‌گه‌زی ئه‌لمانیدا، جابه‌به‌ر جو‌ر و شیوه‌یه‌ك بی‌ت.

به‌راستی ئه‌م چه‌شنه‌ هه‌نگاوانه‌ی فهره‌نسا-كه‌ جوه‌كان ده‌سپینکی هه‌نگاوه‌كان و دنه‌درین-تاوانینکی گه‌وره‌یان له‌مه‌به‌ر ره‌گه‌زی سپی ئه‌وروپادا ئه‌نجام ده‌دن، ئه‌وپۆژه‌ ژۆر دوور نییه‌ ئه‌وروپیه‌كان پینكه‌وه‌ به‌سهر ئه‌م خوین پیسكارانه‌دا ده‌جن و له‌ئاویان ده‌بن. ئه‌مه‌ش به‌وه‌ دیته‌دی كه‌ ئه‌لمانی پابردووی شه‌رئامیزی له‌گه‌ل به‌ریتانیا و ئیتالیا پشت گوێ بخات و به‌دووی ئاشتی‌هه‌ بی‌ت له‌گه‌ل ئه‌م دوو ولاته‌دا، به‌مه‌به‌ستی لاوازکردنی فهره‌نسا له‌داها‌تودا.

به‌نه‌ختنك به‌دواداچوونكردن بۆ په‌یره‌وه‌كرای سیاسه‌تی دهره‌وه‌ی ئه‌لمانیا له‌ هه‌لایسانی شو‌پشه‌وه‌ تاوه‌كو ئیستا دووچارى بۆ هیوا‌یی ده‌بیته‌وه‌. له‌ مانگی خه‌زه‌لمو‌ری ١٩١٨ هه‌ تاوه‌كو ئه‌مه‌ر^(١) ده‌سته‌لات‌درا‌نمان جگه‌ له‌ قایل‌كردنی فهره‌نسا و گو‌ن‌پایه‌لی كردنی نه‌ته‌وه‌ی بالا و زیاده‌پۆ‌یی كردن له‌ستایشیان له‌وه‌ی میه‌ره‌بان و به‌سو‌ژن بۆ ئه‌لمانیا هیچی دیکه‌یان نه‌كرد‌وه‌ و ئه‌نجام نه‌داوه‌. ئه‌م چه‌شنه‌ پامیارتییه‌ بی‌ژن‌زی كار به‌ گه‌ل ئه‌لمانی له‌لایه‌ن كه‌سانی لغا‌وه‌به‌ده‌ستی پشت په‌رده‌وه‌ به‌خیره‌هاتنی لیده‌كرا، چون مانه‌وه‌ی ئه‌لمانی به‌لاوا‌زی و ملكه‌چی بۆ گه‌لانی ده‌ری مانای هاتنه‌ دی ئامانج و سه‌رگرتنی پلانه‌كانی جووله‌كه‌یه، بینگومانین له‌وه‌ی نێزك

(١) هتله‌ له‌كو‌تاییه‌كانی ١٩٢٦ دا له‌نوسینه‌وه‌ی په‌رتووكی (نه‌به‌ردیی من) بووه‌ته‌وه‌ و ده‌ستی لیه‌لبگرتووه‌، واته‌ مه‌به‌ست له‌ئمه‌رۆ پۆژی نوسینه‌وه‌ی ئه‌م لا‌په‌ره‌یه‌ی په‌رتووكه‌كه‌یه له‌ سا‌لی ١٩٢٦

کەرتنەوێ کۆمار لە فەرپەرسا مانای لە دەستجانی هەموو شتە جوان و پەسەندکراوە
نەتەرەبێهەکانی ئەلمانیا.

لەو کاتەی کۆما سەرقاڵی داڕووتانەوێ نەتەرەوێ ئەلمانێ بوون لە هەموو
شتە جوانەکان پۆژنامە جووخوازەکان بە خۆبەخشانه پقیان لە ناوخی هاوڵاتیانی
ئەلمانیدا دەچاند لەبەرانبەر ئینگلیزەکاندا، لەگەڵ بانگەشەکردن بۆ دامەزراندنەوێ
کەشتی گەلی ئەلمانێ دژی ئینگلیزەکان و هەڵدانی بۆ گێڕانەوێ داگیرکراوەکانی
ئەلمانیا.

جوولەکە زۆر ژێرانه یاریەکیان ئەنجام دەدا: جوووەکان نەتەرە دڵپاک و ئارەزوو
پاکەکەمانی هەڵدەخەڵەتاند، بەئارێشی ئاسایی چاوبەستیانیان دەکرد، جوووەکان
پاڵیان بە گەل ئەلمانێهە دەنا بۆ خۆپیشاندان دژی ئینگلیزەکان لە کاتی کە فەرپەرسا
کەوتیووە و یزەوێ ئەلمانێهەکان و کۆلەکەوێ سەرەخۆوێ ئەلمانیا یان مین پێژدەکرد،
پۆژنامە جوووەکان هەستان بە وروژاندنی کێشەوێ تیرۆلی باشوور و داوای لە
ئەلمانەکان دەکرد خۆپیشان ئەنجام بدەن و نامەوێ ناپەرمانی بە کۆمەڵەوێ نەتەرەکان
بدەن.

تیرۆلی باشوور کە ئێستاکە ئەندامانی نوێنەراوێ ئەنجومەنی پەرلەمان بانگەشەوێ
بەدەست هێنانەوێ دەکەن بۆخۆم یەکیەک بووم لەوانەوێ لە کاتی جەنگدا بەرگری
لێکردووە، لە کاتی کە ئەمانەوێ ئێستا فرمێسک دەپۆژێ ئەوانە سەرقاڵی لوغم پێژکردنی
بەرەو ناوخیوێ ولات بوون، هانی کرێکارانیان دەدا لەبۆ مانگرتن و بەرهم ئەهێنانی
شمەک و تفاقوێ پیویست بۆ سوپا و دانیشتوان، لەپشتەوێ خنجریان دەدا لە سوپا و
سەربازی ولات، کێشەوێ نەتەرەبیان لە پایخدا بەتەرەوێ تێکدا و نەتەرەیان
خستیانە ئەنەوێ زێلی ناهەتەرەبێهە.

ئەرەمەوێ تیرۆلی باشوور ناوەندیکی جەنگی هاڤەر بوو، بەبێ تیرکردنی
شمشیرەکان نەتەرەتوانرا بەدەست بهێندرێتەرە. لەم وەرەشدا گروپ و دەستەکانی
سوپای ئەلمانیا سەرکەوتنی باشیان بەدەست هێنا، بەرەوام بوو لەسەرکەوتن
تاکە کاتەوێ لە ناوخیوێ دەگەوێ لێدرا و پشستی شکیندرا و یارمەتی لێپرا. ئەوانەوێ
هۆکاری هەڵایسانی کێشەوێ ناوخیوێ ولات بوون ئەمانە قەرداری نەتەرەوێ
بەلەدەستدانی تیرۆلی باشوور و ناوچەکانی دیکەوێ ولات. ئەوانەوێ بڕوایان وایە کە

كىشى تىرۇلى باشور دەتوانرئىت بە خۇپىشاندان و پىپىئوانى ئاشتىانە چارە بىكرىت ئەمانە يان ئەمەتا گەمىزەن يان شىتەن و بېرويان بەھەموو ئەوشتانەيە كەپپىيان دەگوترىت، باشە كەى ھاۋلا تىيانى ئەلمانى لەۋە تىدەگەن كە بەدەست ھىنانەۋەى زەۋىيە لەچىنگ دەركراۋەكانيان لەرنگەى بەيان نامە و بروسكە پىشكەش كىردن بە كۆمەلەى نەتەۋەكان و خۇپىشاندانى ناوخۇيى ۋلات ۋەرنانگىرئىتەۋە، بەلكو لەرنگەى ھىزەۋە ۋەردەگىرئىتەۋە، چۈنكە زۇربەى بەھىزىراۋە، ئەمەش تەنھا ئەۋ پۇژە دىتەدى كە ھىزى پۈۋەپۈۋە بۈۋەنەۋە پەلاماردانى دۈرئىنمان لادەستەبەرىت.

لەھەموۋى ناخۇش تر ئەۋ گەسانەى ئەمپۇ لەدەستدانى تىرۇلى باشور بە ھەلەيەكى بەزجەستە لەقەلم دەدەن، بەلكو بە بىناپاكى لەنىشتەمانى ئەژماردەكەن، ئەمانە ھىچيان نەكردۋە، لەپىنناۋ لەدەست نەدانىدا، جگە لە قەسەى قۇپ و زى سەرزمان و پىشنى فرمىسكى تىمەساحانە، گەر ئەمپۇش بانگى ئەمانە بىكەيتەۋە بۇ ھەلگرتنى چەك بەمەبەستى پىزگار كىردنى ئەۋ خاكەى بانگەشەى خەمبارى لەدەستدانى بۇ دەكەن ئەۋا لەگۇشەى تايبەتى نوسىنگەكەى خۇيانەۋە دەدەنىشەن و ھەرگىز يەك فېشەك لەبەر خاتىرى نەتەۋە ڭاك و نىشتەمان ناتەقەنىن.

ئەۋانەى بۇ چارەنوسى تىرۇلى باشور دەگىرىن، لەخاۋەن دوانگە و قەلم بەدەستان و داۋاى گىرئانەۋەى دەكەن بۇسەر خاكى نەتەۋەى ئەلمانى، ھەر ئەمانەبۈۋەن تا دۈنىنى داۋاى دەست ھەلگرتنىان لە نىگەرئانكردنى ۋلاتانى سەرگەۋتۈۋ و بەتايبەت فەرەنسەدەكرد و پىشتىۋانىان لەپەيمان نامەى ئاشتى فرسای دەكرد و پىروخاندنى پردەكانى پىۋەرىان لەلەيەن تىمەكانى پىزگار پىخاۋەۋە شەرمەزار دەكرد، بەم جۇرەش يارى دۈۋ پىۋىيى ئەمانە زۇر بەباشى دىارگەۋت. ئەۋ كاتەى جۈلەكە و كلكەكانيان ھەستىيان بە درۈستبۈۋى ھاۋپەيەمانئىتى دەكرد لەنىۋان ئەلمانىا-ئىتالىا بۈۋە كارىكى خاۋازاۋ لە ناۋەندە ئەلمانىەكاندا، بۇيە كارىكى ئاسايى بۈۋە جۈلەكە و لايمەنگرانىان لە بىنەمالەى ھابىسبۇزگ پىنگە لەم ھاۋپەيەمانئىتىە بگىرن بەمەبەستى بەھىز نەبۈۋى ئەلمانىا لەۋانگەى نىۋ دەۋلەتىمەۋە.

بەپالەنەرى پقى تەۋاۋيان بۇ ئەلمانىيە پاكەكان، لەرنگەى پەپىرەۋكردنى بىرنامەكانى ناۋەزى گەلى ھەلپىزىردراۋ لە بۇھتان و درۈۋەلەبەستراۋ، ئەۋانەى فرمىسكىان لە بۇ لەدەست دانى تىرۇلى باشور دەپش دەستىيان داۋە تاۋانبار كىردنى نەتەۋەخاۋە

پوختەكان و وایان بلأوده كردهوه كههۆكاری ئهم شكسته بههۆی ناپاکی سهربازانی پرۆسیهوه بووه، بۆیه منیش لیژمه بهم درۆ و ههلهستكارانه دهیژم:

ههر هاوالاتیهکی ئهلمانی كه تونای چەك ههڵگرتهی هههوه لهسالانی جهنگدا لهترسێوکی خۆیدا نهیوێزاره چەك ههڵگرتهی و توخنی جهنگ بکهوتهوه، ئهمانه تاوانباری سهرهکین له لهدهستدانی تیرۆی باشورد...ئهو ئهلمانییهی بهشداری شوێشهکی خهزهلهوهی ۱۹۱۸ یان کرد تاوانبارترین و ناپاکترین کهسانیکن که شیایو لیپرسینهوه بن له ناپاکی لهدهستدانی تیرۆی باشوور.

وهك پێشتر وتم و دهشیلیمهوه بهدهست هینانهوهی زهویه براوهکانی ئهلمانی ههچ لهپنگهی وتنی وشهێ ئاگرینهوه زهوی به ئاگر داگیرکراو ناگهڕیندرتسهوه، بزگارکردنی خاک و نهتهوه نیشتمان پیتقی بهزمانی بههیز نییه، بهلکو پنیوستی بهچهکی بههیزه، ئهمهش مانای ئهوه نییه من هانی ئهلمانیهکان بدهم جهنگێکی نوی ههلاسیندن لهبۆ بزگارکردنی تیرۆی باشوور، من بهوام بهوه نییه ههردوو گهلی ئهلمانی و ئیتالی پێکدا بدن لهپێناو دووسه ههزار کهسی ئهلمانیادا، لهکاتیکیدا حهوت ملیۆن کەس و هاوالاتیمان له پێناوی بهدهست دوژمنهوه گیرۆدهبوونه وکەسیش ناویان ناهێنیت.

خۆئهمگهر نهتهوهی ئهلمانی سوهر لهسهر نههیشتنی ئهم ئهرکهی سهرشانی، لهکاتی بهردهوامیدا، بیهوێت لهسهر نهخشهێ ئهروپا بیسهریتسهوه، ئهوا نابێت ههمدیس بکهوتهوه ههمان ههلهی پێش جهنگی رابردوهو ئهوکاتهی بهیهک ههنگاو هههوه جیهانی لهدۆ خۆی راست کردوه، چونکه نهیرانی بوو چون هاوپی دروست نهکات. دهبێت ئهلمانی زۆر به پوونی دوژمنه لهمیژینهکهی دیاری بکات و بهههردوو دهستی گورزی لیبوهشینیت. لهگهڵ ئهرمی نواندن لهههههیر دوژمنانی پلهی دووی، جا ئهم ههنگاوهی ههرچهنده پنیوستی به قوریانی دانیش بووینت.

پنیوسته لهسهر ئهیهی نیشتمان پهروهری سۆسیالیستی ئهو بیروکهیه بلأویهینهوه کهدهبێژیت: چهسپاندنی بیروکهی ئازادی نیشتمان پێش له بیروکهی گێڕانهوهی زهویه لهدهستدراوهکانه، لهگهڵ بانگهشهکردن بۆ چهسپاندنی بیروکهیهکی هاوپییمانی کهله بهنهایهکی ئهلمانی و ئهروپی پێکهوه گونجاوهوه وهرگیرابیت. ئهروهههێ پهیمان نامهمان لهگهڵ بنهمانی هابسبۆرگ بهست کۆزانه شوینی

سۆزگەوتىن و لەنەنجامدا شىكستمان بەركەوت، بىزوتنەوگەمان لەم كاتەدا رىك بە
پامياركاران نادات چەشنە پاميارىيەكى دەرەكى پەپرەوبەكن كە پىچەوانەى
بەرژمەندىە نەتەوہىيەكانى نەتەوہى ئەلمانى يىت.

لیرەوہ باسەك دەگوازەمەرە بۆ تاوتوى كەردنى ئەو رەخنانەى كەپرەنگە لەو سى
خالە بگيرىن كە لەمەش تەنھا ئاماژەيەكم پىدان، ئەوانىش:

۱- ئايا ولاتەكان بەم دۆخەى ئىستارە ئامادەى بەستنى ھاوپەيمانىتەت لەگەلدا؟

۲- ئايا دەگونجىت ئەو دۆژمانەى تا دوىنى ئىمەيان بەناشیرىن ترين وىنە پىشان
دەد ئەم بۆ ئاراستەكەيان بگۆين و جوان پىشانمان بدەن؟

۳- دەگونجىت ھەستى نەتەواوہەتى نەتەوہەكانى ولاتەكان، ئەو دەولەتانەى
دەيانەوىت لەگەل ئەلمانىادا ھاوپەيمانى بېستى زالىبت بەسەر ئەو لەمپەرانەى كە
پرەنگە جوو لەم كاتەدا دروستى بكات، لەكاتىكدا جوولەكە دۆژمنى ھەموو چەشنە
رىكەوتنىكە كەلە بەرژمەندى گەل ئەلمانىادا يىت.

يىگومان ديسانەرە دەيلننەرە، ھەر ولاتىك بىمەيت پىزى خۆى بگرت و خۆى
نەكاتە گانەجاربى ولاتانى دىكە ھەرگىز ئامادە نىيە لەگەل ولاتى ئەلمانىادا
ھاوپەيمانىتى بېستىت، كوا دەولەتىك ھەيە چارەنوسى خۆى بېستىتەرە بە
چارەنوسى دەولەتىكى لەرزۆك و جىگەى باوہر نەبووى وەكو ئەلمانىاوہ!

كۆمەلىك ھاولاتى ساويلەكە بەدوى بىانويەكدا دەگەرتت بۆنەوہى پاساوى
كارەكانى ھكومت و داپووخانى وەرە گەل بداتەرە، ئەم داپووخاويەى كەلە وەرە
كۆمەلى ئەلمانىادا دەيبىندىرت بەراستى بۆ دۆژمن جىگەى دلخۆشى و دەستخۆشە،
دەمىكە گەل ئەلمانى خۆى دىلى قەودەر كەردوہ، ھىچ چەشنە بىزوتىكى نەرىنى
بوونى نەبوو، ناشىبت ئەوہ لەياد بەكىن سەردەمانىك ئەم گەلە نىشانەى نەبەردى و
خەباتكارى نەتەوہەكانى ئەوروپا، نەتەوہى ئازا و دەست و چا و پۆشن و رەوشت
بەرز، لەدەسپىكى ۱۹۱۴ ھە تا كۆتايى جەنگ و چەك دانان ھەموان سەيران دەھات
لەو توانا و يەكگرتوہى گەل ئەلمانى ھەيىو، ھەرگىز بېواناكەم كەسەك ھەيىت لەم
پۆدا بتوانىت ئەم وەچە سەرپۇرانەى گەل ئەلمانىاي ئەمپۆ و وەچە سەر بەرژمەكانى
دوينى كاتى جەنگ و پىش جەنگ.

نمړې له موروخولماندا پورې دودات، نو بوختانانې همنامان دمهرژننیت،
 نمړې و له دستان و دوزمانان د مکتاگومانان لیکن، همدو زمانه بهمړې
 بهرنجاسی کاره نهمجامدراومکې خمرلموړی ۱۹۱۸ بوو. هوزانان پراستی ووت،
 نوکاتې گووتی: (له خرابه و نهامه تيموه تمنها خرابه و نهامه تې لمدایک دهیت و
 دیاردمکمویت)، سرباری نه ممش دوتوانین بیژین که هیشتا که ساویلکې و زو
 خه لاتاوی و باشی گلمکمان نه پوکا و تهره، هیشتا که لمدایک جوشی خواردوه،
 جارنا جارنک بریسکې لمداکاو لمدورخولی دودات و پوړنکی پیدمبه خشیت، نو
 پوره زور دورنیه نهمانیسکان همدویان بزانن شم بریسکې مانای پوزانمړې
 نه تهره دمکیمیت، دهینن له پوردا هزاران گمنج نامادهی خوکردنه قوریانین،
 ملیونان هاولاتی نهمانی دهینن که قان به کاروباری بکمکمهوه، وکو هیچ کات
 شوپش پوری نمداییت، ناسنکار له پیش دمرگا کاندید و سستاوه، کشتیار لمدای
 گاسنمکمهوه تې، زانا له خلمو تهمکې، همدوان نیشی خویان دمکن، سهارت بهو
 توانجانې له گله نهمانی ددریت، نمړې بچی لمدالی ۱۹۱۸ دا شکستیان
 خوارد؟ دهیت هوماری نه له دهمته لاندانې پاش ۱۹۱۸ پیرسرت و داوی ولام
 لموان بکرت، نو کسانې براستی دلیان بو نه تهره کمان دسوتیت دهیت
 پیرسن: نایا براسست دهمته لاندان بهر زکردنمړې وری نه تهره دیان نهمواندوه؟
 نمړې جکومتی نهمانیا لمدالی ۱۹۱۸ موه تا نهمو چیان کردوه له پیناو مانمړې
 همستی نه تهره تې، نایا هیچ همنگاوینکی ودهای هاروتوه لمدو هورژاندنی
 خوبه گومرمانی نهمانی و هاندان و تمقاندنمړې پکی پنگ خواردویان؟

نوکاتې سمرکومتوانی جنگ پهمان نامه ناستیان به سمر گلمکماندا لمدالی
 ۱۹۱۹ دا سه پاند، هلیکی زیرینیان به نه تهرې نهمانی دالمو دیسانمړه بهموش
 راهاتنمړه، نو پهمانمانه نهمدی قورس و گران به سمر گلانی دپوردا دهمه پینن
 و له همنای بهرې دپور و شکست خواردو دهمکات زنگی سمر بازگرتن
 له همنایانمړه دیاردمکمویت، له کات دا بق له هممیر ناو نهمکانی دوزمندا دروست
 دهیت، به لام گله له کاتدا تمنها پنیوستی به کسینکه چاوانی بکاتمړه، حکومه تیش
 هیچ کات شم خمه نه تهره تیهی له پیش چا نهمگرتوه، نهمی دهمانی نمړې خوی

کردۆتە خزمەتکاری بىڭنەكان و گەلىان بۇ دانەشۇ پۇژنىك دى ئۆزى دەۋەستىنەۋە و گەلىش ماق خۇيانى لىدەستىنەتەۋە.

گەر ھۆكۈمەتى ژىرانە بىتۈنبايە ئەۋ شىكىست و سەپاندنى پەيمان نامە قورسەشى بقۇستايەتەۋە بۇ وروژاندنى ھەستى ھالأتیان و كىشى خۇى بىكردنايە، ئىۋكات دەۋلەت دەيتۈانى شەست مىقۇن ھالأتى بوروژنىت تاناستىك خۇيان گزەنگانىك دەھاتنە ۋەلام و داۋاي چەكدار كىردىنانيان دەكرد، ھەۋلى خۇ پزگار كىردىنانيان دەدا لە ستەمكارى و زولم لىكراۋى!

بىڭگومان، دەتۈانرا ئەم پەيمان نامەى ئاشتىە بىكرايەتە دەسپىك بۇ پىكرىنى پەرداخى پىق لە ھاۋپەيمانان، بۇئەمەش پىنۋىستمان بە بەكارھىناني ھەموو چەشنە دەزگاكانى پاگەياندنە، جا پۇژنامە و سىنەما و شانۇكان بىت يان پەرتۈۋكى تايبەت و بەردەستى فىرخۈۋاننىش بىت، لەھەموو پۇگەيەكەۋە ھەۋلى پوۋناكېر كىردى جەماۋەر بىدرىت و ۋەريان بەرز بىكرىتەۋە و لەھەموو نوژنىكى گزەنگ و شىۋانىشدا دەبىت بىژىن: (خودايە ئازادىيمان بەقسەمەت بىكەرەۋە) بۇئەۋى نىژەكان بەجۋانى و گەرمى بگەنە ئاسمانەكان دەبىت بىژىن: (ئەى خودايەك كە تۈانادارى بەتمەنا لاي تۈۋەيە سەرچاۋەكەى، چەكمان كوشندەۋ كارىگەر و بەھىزبەك، ۋەمان پتەۋبەك، سەمانبەك بەسەر ئەۋ تاغۈتانەى دەمان چەۋسىنەۋە و ستەمان لىدەكەن) خۋايە نزاكەمان لىۋەرېگىت.

بىڭگومان بەم شىكىستە نەتەۋەى ئەلمانى سەر شۆپشەكەرت، بەلام سەۋپى تايبەتە بەھكۈمەتەۋە كە ۋىتنەيەكى زۇر ئاشرىنى گەلى ئەلمانى پىشكەشى جىھانى دەرى دەكات، بەۋەى شەپى ئاراست و نايەكسان ئەنجام دەدات و دواتر خۇى بەلاۋازى دەداتە دەستەۋە، بۇئەۋەى نەتەۋەى ئەلمانى بىتۈننىت پەيمان نامەى ھاۋتايى و ھاۋكارى لەگەل نەتەۋەكانى خۇ بەگەرە زاندى ئىستادا بىستىت باشتر ۋايە گەرەيى بۇخۇى بگىرەتەۋە، ئەمەش تەمنا بەۋە دەبىت كە دەستەلەت كە لە ئەلماندا بىتە چىكرن كە ئامازى ئاخېۋونى نەتەۋەيى بىت و پىشت بەستۈۋىت بە ھەزى كۈمەلىكى تۈنى ئازادى و پزگارى لەدەست كۆت و بەند.

لەبەرئەۋەى بەھۋى بانگەشەكانى جەنگەۋە دىرۇك و ھەۋكەى گەل و نەتەۋەى ئەلمانى بەناشرىنى پىشان دراۋە و ئەۋ دەۋلەتانەشى تاۋەكو دۈيىنى ئەم

بانگشمیهیان دهکرد وا نه‌مېږ ئیمه ده‌مانه‌ی بیهنه هاوپه‌یمانان. له‌کاتیځدا نهمه کارنکی ناسان نییه. سرکه‌وتنی نهم کاره په‌میوه‌سته به‌گوشکردنی ههمو هاو‌لاتیانی ده‌ولمتی رایځ به‌گوشکردنیکې نه‌توه‌یی په‌های خۆبه‌زلزانی همولدمر بڼو خۆسه‌پاندن له‌کیشوهری ئوروپاشدا. له‌مکاتدا و‌لاتانی پښتر دژبهر له‌گلمان ناشت ده‌بنه‌وو به‌هاو‌ناستی خویانمان ده‌زانن له‌بڼو به‌ستنی په‌یمان نامه و همنگوانان به‌رو به‌دی هیئانی نامانجی نوی، بیگومان نه‌میش کاتیکې زوری ده‌ویت. له‌م کاتوه‌ش نه‌بیت به‌هیمنی و ژیرانه‌وه کاریکه‌ین له‌بڼو د‌وستایه‌تی دروستکردن به‌شینوه‌یکې کارا له‌گهل د‌وژمنانی د‌وینیدا. نه‌میش بڼو تیکدانی ئمو شینوه ناشینه‌یه که له‌ولاتی د‌وژمندا له‌بڼو ئیمه‌ کیشراوه. به‌مو مه‌به‌سته‌ی نابیت جارنکی تر خومان له‌کاتی نه‌گونجاودا به‌قلب و ناشیرین پیشان به‌دینه‌وه ههمان نه‌نجام به‌ د‌وژمنانمان بیه‌خشینه‌وه.

له‌م کاته‌شدا خالیکې زورگرنگ هه‌یه. که‌شایه‌نی ناماژه پیدانه: کاتیکې زور ده‌ویت تاوه‌کو گهل له‌ ناشتی دروستکردن له‌گهل د‌وستی نه‌مېږ و د‌وژمنی سبه‌ی تیښگات. نه‌میش به‌هوی نه‌وه‌یه که‌ یام نه‌وه‌تا خودی هکومت نایه‌ه‌ویت گهل به‌م کاره بزانیټ و تڼی بگات یان ساویلکه‌یی خودی گه‌له به‌هوی هه‌له‌ په‌روه‌ده‌کردنیه‌وه. له‌م کاته‌دا هیچ هه‌له‌یه‌ک پښشیاوی قبولکردن نییه و نابیت چه‌کی خومان بیه‌خشینه د‌وژمنانی نه‌توه. واته نابیت کارنکی وه‌هابکه‌ین که‌سینکی فره‌ویژی قسه‌ زلی بیژه تیز د‌وخه‌که بقوزینه‌وه‌و گلمان له‌دژ هه‌لسینیت.

ئهو که‌سانه‌ی نه‌ختیک ژیریان هه‌بوو زانیان داواکردنه‌وی ناشتیانه‌ی تیروی باشور و نوینکردنه‌وی که‌شتی گهل نه‌لمانی و داواکردنه‌وی ههمو ناوچه له‌ده‌ستدراوه‌کانی تر پڼکه‌وه کارنکی که‌مژانه‌ی فیتدراوه. بزوتنه‌وه‌که‌مان زور به‌هوشیارانه‌وه ناگاداری کاریگری نهم شینوه په‌فتارانه‌بوو له‌هه‌مبهر ده‌روونی ئیتالی و به‌ریتانیاکاندا، بڼه‌میش هه‌لمه‌تیکې وشیارکردنه‌وه‌مان ده‌ست پڼکرد. هه‌ستمان ده‌کرد نهم چه‌شنه‌ خوپیشاندانه بیبه‌ره‌مانه‌ ته‌نها ب‌وزیادتر د‌ورخستنه‌وه‌ی نه‌لمانه‌کانه له‌ به‌ریتانیا و ئیتالیا له‌داهاتودا.

ده‌زگاکانی راگه‌یاندنی جووله‌که هه‌میشه زور به‌ ژیرانه‌وه که‌مژه‌یه‌تی و لاوازی رامیاریتی ده‌روه‌مان و فره‌ویژیمانان ده‌قوسته‌وه و بڼو به‌دی هیئانی نامانجه‌کانی خویان به‌کاریان ده‌خست. له‌مېږشدا جووه‌کان هانی و تته‌وه‌ی ههمان چه‌شنه

ئاۋازمان دەدەنمەۋە كە لاى خۇيەۋە دەيىتە ھۆى كىشەى زىادتر بۇمان، كەۋاتە بەر لەۋەى دوزمىنانى دوزىنى بگەپنەۋە يىشەى يەكگرتوۋىى و خۇيان لەدۇمان توند بگەن، باشتەر وايە ھەرچى فیتە و ئاژاۋەگىپ و فەتارەت ھىنە لەناۋبەرىن و پاكتاۋيان بگەين، لەبىرى نەكەين ئەۋەش كە ئىمە بەھۆى توپەكردن ھەۋو خەلك و خواۋەندىشەۋە جەنگەكەمان دۇراند و شكستمان خوارد، دەپوۋ وريای دور و نزيك بىن و ھەۋلەكانمان بۇيەك بەرە چرىكەينەۋە نەۋەك بىترازىنن.

گەر ھاتوۋ بچىنە پال ئەۋ كەسانەى دژبەرى بەرىتانيان بەھۆى ئەۋەى داگىرگەكانمانى لەدەست دەرھىناين، يان لەگەل ئەۋانەبىن كەبەھۆى داگىركردنى تىرۋى لەلايەن ئىتالىاۋە بانگەشەى دژبەرى كردنى ئىتالىا دەكەن، يان لەگەل ئەۋانەى پرقىان لە پۇلۇنيا و چىكۇسلۇڭاكيادەيىتەۋە لەبەرئەۋەى ئەمانە چىكۇسلۇڭاكي و پۇلۇنيان، كەۋاتە لەم كاتەدا لەئەۋروپادا جگە لە فەرنسا دۇستىكمان بۇ نامىنىتەۋە، كە زۇرىنەى نىشتىمان پەرۋەران لەبىريان كىردوۋە ئەمىش ئەلزاس و لۇزىنى لىقرتاندىن.

بەپراستى دوزمىنى راستەقىنەمان لەئەۋروپادا فەرنىسايە. بەلام بەرىتانيا و ولاتانى دىكەى ئەۋروپى تارادەيەك ئىسك سوكتن، دەتوانن ئەمانە بقۇزىنەۋە و بىيان كەين بەدۇست ئەۋپۇزەى گەلەكانيان حەيران دەكەين بە پابوۋن و زىندەيەتىمان، لەم كاتەشدا ئەلمانىا دەكەينە ھاۋپەيىمانىكى بەنرخ كە ئەۋانەى بەدوۋى ھاۋپەيىمانى باشدا دەگەپن لەبەردەرگاي دەۋەست و داۋاي بوۋن بەھاۋپەيىمانى لىدەكەن.

لىرەۋەش ھەنگاۋى سىيەم ماۋەتەۋە، ئەۋىش توانادارى نوينەرانى بەرژەۋەندىە نەتەۋەيىەكانى دەۋلەتە لەۋ دەۋلەتانەى كە ھاۋبەرژەۋەندىن لەبۇ سنورداركردنى نەخشەى جۈۋلەكەكان و كەمكردنەۋەى كاريگەرەكانى و دواترىش لەناۋبەردىيان لەرپىگەى خۇپزگاركدنى تەۋاۋە لەخۇيان ونەخشە و دەستەلاتيان.

ئەۋ ھەنگاۋەى ۋائەمپۇ ئىتالىاي فاشىزىمى گرتوۋىەتتە بەر لەبۇ لەناۋبەردى ھەرسى چەكەكەى دەستى جۈۋلەكەى جىھانى، بەلگەى تەۋان لەبۇ پىشاندانى توانادارى بزوتنەۋە نەۋەيىە پىڭخراۋەكانى ئەم بۋارە. لەناۋبەردى بزوتنەۋە نەيىنەكانى جۈۋلەكەى ھاۋشپۇەى دەستە مامۇسۇنىەكان و ھتد، لەناۋبەردى پۇژنامە ماركسىيەكان پاش ھەلۋەشاندىنەۋەى پارتە راست پەۋەكان، چەسپاندنى چەمكى

فاشیستی بېسەر ولاتدا. ههنگاو گەلێکن کە پالېشتی ناوهندبوونی حکومەتی ئیتالی دەمکەن لەسەر ئاستی نەتەرویی و لە گۆڤە پانی نیو دەولەتیشدا، لەگەڵ دەست و مردانی حکومەت لە پاراستنی بەرژموندیەکانی گەل ئیتالیی جا بەدلی جوولەکەبێت یان دژی و رقیبان لێی بێت.

بەلام دۆخەکە لە بەریتانیا جوو داترە وەک لە ئیتالیا. لە نیشتمانی دیموکراتیەتدا، واتە بەریتانیا، کە جوو هەکان دیکتاتۆریەتی رەها پەیرەو دەکەن، هەمیشە کێشمەکێش لەبووندایە لەنیوان ئۆپۆزێشنی بەرژموندیە نەتەروییەکان، بەرژموندیەکانی دەولەتی ئینگلیز و بانگەشەکارانی دیکتاتۆریەتی جیهانی، کە جوولەکە ئۆپۆزێشنی دەکات. ئەمەش بەتەواوەتی پاش لێبوونەوهی بەریتانیا لەجەنگ بەدیارکەوت، بەوهی حکومەت و پۆژنامە جووخوازمەکان پێکدادان لەنیوانیاندا دروست بوو. لەوهی پەيوەندی نیوان بەریتانیا و ژاپۆن دەبێت چۆن بێت؟

پاش گیاندا و مردنی جەنگی فراوان کێشمەکێشە لەمێژنەکە یان ژاپۆن و ئەمریکا سەری هەلدايموه. وەک دەزانیت لەم دۆخەشدا ولاتانی ئەوروپی دەستە وەستان ناوەستنهوه و نایبەنە بینەری دوری: لەخۆم دورویی چو دەبێ با بێ. پنیوست بوو لەسەر بەریتانیا برەو بە پەيوەندیە پەگەزەکان و پەيوەندیەکانی دیکە بدات کە بە هەرنەمە یەگەرتو هەکانی ئەمریکای دەبێستقێتوه، بەلام هەمدیس پارابوو لەوهی یارمەتی دانسی زیادتری هەرنەمە یەگەرتو هەکانی بێستەوهی پتر لاوازکردنی خوودی بەریتانیا، بەراستی بەریتانیا تیا ما بوو لەوهی ئەم یارمەتی دانە پەنگە بێستەوهی ئامادەکردنی ئەم پێشتر داگیرکە یە (ئەمریکا) و بگاتە گەورەترین هینزی سەر پووی زەوین و تەنەناتە خۆشی ملکەچی بێت.

بەریتانیا شەیدای دۆزینەوهی هاوکارێک بوو کە بێتوانیت بەراستی پەنای تێبگریت لەپۆژە ناخۆشەکاندا فریای بۆیەرت، بەتایبەت لەبۆ پاراستنی هینزە دەریاییەکە ی داوای یارمەتی لێبکات، ئەمەش وای کرد لە ژاپۆن چاکتری دەست نەکەوێت؟ لەبەرئەوهی باش دەیزانی بوونی دژبەری تەواو لەنیوان تۆکیۆ و واشنگتۆندا دەستەبەری راستگۆیی ژاپۆنە لەپەلێنەوهی بە بەریتانیای دەدات، کە دەتوانیت ئەمەش کەلکی لێ ببینزیت لەبۆ بەهێزکردنی پێگە ی لەرمانلەرما ی بەریتانی لەمەمەر فراوانخوازیە کیشورەکانی ئەمریکادا.

لە وەختانەى دەستەلاتى بەرىتانی بەو پەرى توانایەوه کارى دەکرد لەبۆ دەست نەدانی ھاوپەیمانه ناسیایەکی، پۆژنامە جوولەکەخواری بەرىتانی و فەرەنسایەکان ھێرشى ئەم چەشنە ھامپارێتیەى ئینگلیزیان دەکرد و توانجیان تێدەگرت. جووھەکان، ھوای یەکلایى کردنەوى دۆخى ئەلمانیا لەبەرژەومەندى خوێان ھوویان لەژاپۆن کرد، دەولەتێكى ناسیایى زۆر بەھیز و تۆکمە، نەتەویەکی ھاوونى کەناوتارنێت بخرنە ژێر دەستەلاتیانەوه تەنها بەجەنگ نەبێت، جووھەکان زۆر لەو ژێرتر ھوون لەرێگەى خوێن پیسکردنەوى ژاپۆن لاوازیکەن وەك چۆن بەرىتانيا و فەرەنسا و ئەمریکایان وەھا لێکرد. بۆیە لاوازکردنى ئەم نەتەو زەرە تەنها یەك رێگەى ھەبە بۆ سەرکەوتن ئەویش شکست پێھێنانیەتى لەجەنگ؛ چونکە مانەوى دەولەتى ژاپۆنى نەتەویى لەئێو کۆمەلێك دەولەتى زەبەلاحدا کە فیتنە جووھەکان ھەستاوان بە دامالێنى لەھەموو مۆرکیكى نەتەویى لەبۆ ئاسانکاری بۆ ئەوى مارکسیەکان بتوانن دەستى بەسەردا بگرن، مەترسیدارە بۆ بەدى ھینانى بەرژەومەندیەکانى گەلى ھەلبێژدراوى خەون پیوھدیوى بەلشەفیکى، ئەم خەونەشى بەدى نایات گەر تاکە دەولەتێك لەجھاندا ماییت لەرێگەى بیژکەى مەزنى نەتەوايەتیەوه ستم لەناوہەریت.

پۆژنامە جووھەکان لەجیھان بەگشتى و بەرىتانيا بەتایبەت، ھەولێ گورجکردنەمو ھاندانى ولاتانى ھەبە لەدژی یابان لەکاتیگدا ئەم کارەى پێشتر دژیە ئەلمانیا ئەنجام دا، ئەمەش وای کرد بەرگری کردنى خودى دەستەلاتى بەرىتانيا لەبۆ ھێشتنەوى ھاوپەیمانییەکی لەگەل ژاپۆندا لاواز و بەرھە نەمان بھوات و سەرکەوتن بۆبەرەى دژبیت، ئەو پۆژەش نزیکە بەرىتانيا ھەلمەتى خاچینی دژیە ژاپۆنى بەرز پێشەنگایەتى بکات، بەو ھوایەى ھوون و دیارکەوتنى ھەستى نەتەوايەتى راستەقینە لە ولاتى خۆرھەلاتەوه مانای دیارکەوتنى مەترسى راستەقینەى بۆسەر ناسایشى جھانى.

لغینی نیشتمانى سۆسیالیستى خۆى نابوریت لەبۆ وشیارکردنەوى گەلانى ئارى ڕەگەز-تەنانەت ئەوانەشى حەزبان بەچارەى گەلەکەمان نییە-لەوى جوولەکە چى بەلایەکی بۆئیمە و بۆئەوانیش لای خۆى حەشارداو، ئەم لغینەمان نەخشەرێگەى پزگارى بۆ گەلى ئەلمانى ئەکیشیت بەجۆرێك تیکۆشان لەپیناو دەرەز ھوون لە ستمەکانى جوولەکە بێتە چرایەك لەبەرپێنى گەلانى خاوەن ھەمان ئامانجا.

ھەنگاونان بەرەو رۆژھەلات

پالئەر بۇ بەسىتنى پەيۋەندى لەنىۋان ئەلمانىا-پووسىا بىۋىنى ئەم دوو دەستەۋاژەيە:

يەكەم: ياسکردنى ئەم بابەتە لەپۆژنامە چەپەرەۋەکاندا لەنىۋەندى داۋاکارىەکانىانە، بەۋەى بەم چەشەنە ھاۋپەيمانىتتە باسكى ئەلمانىا بەھىزتر دەيىت.

دوۋەم: ئاسانى چارەکردنى ئارىشە و بابەتە دەرەكىەکان لەلایەن ناۋەندە پۇشنىر و ھزەرۋانىەکانەۋە.

بەم کارەمان بىزوتتەۋەكەمان نۆر ھىلاك نابى لەبۇ سىرپىنەۋەى ئەۋەى لەمىشكى چەپەکاندا لەسايەى بانگەشەكانى ماركسىزمەكانەۋە، لەبەرئەۋەى ئەم دەستە خەلكە ھىچ كات خاۋەنى پىشېبىنى نەبۋنە لەۋەى ماركسىيەكان دەيىت چۈنن لە ھەمبەر سىياسەتى دەرەۋەى ئەلمانىادا؟ ئەمەش بەۋەى ئەۋەۋەى كەمىچ كەس پىشتر دەستى نەگرتۋون و پىنگەى پىشان نەداۋن. ھەزاران لە چەپەرەۋان بىنەما مەشغەلىنەكانى خۇيانىان لە بىزوتتەۋەكى ئىمەدا بەدى دەكرد و ھەستىان دەكرد ئىمە پىنگەيان بۇ ئاسان دەكەينەۋە، مانەۋەى ھەستى نەتەۋايەتى و ھەزى مانەۋە لای ھاۋلاتىە

چەپرەمەكانمان ئاسانكارى زۆرى بۇكردىن لەبۇ كىشكردىيان و كرىنيان بەلايەنگىرى
سەرسەختى بزوئەمەكەمان.

بەلام ئەم كارەى ئىمە ھەروا بەناسانى لای ئەو چىنەى پىنى دەگوترا پۇشنىر
و ەرنەدەگىرا و ئاسان نەبوو. دەبوچەمەكە پاميارەكانمان زۆر پوون بوایە بەجۆرىك
كەسانى نەتەرە خوازى بەبى ھیچ دووئەك سەركردایە و بۆلای خۆى پاپىچ كرىدا,
بەم كارە ھەستیان دەجولیندرىت و شكۆمەندى نەتەرەى و ھەزى مانەرەیان پتر
بەمیز دەیت.

لەبەرئەرەى ئەم دەستەبەى ھاوالتیان وەخت بوو پاميارىتى دەرەكى ئەلمانیا بەرەو
نەھامەتى بەرن، ھەستەم دەكرد ئەركى منە گرىگترین كىشەى پەيوەست بە پاميارىتى
دەرەو و لات بۆ ئەندامانى پارت و لايسەنگرانى پوون بەمەو: ھەلوئىستى پاىخ
لەھەمبەر پووسیا، پىش لەوەى پۆبچەمە نىو بابەتەكەو پىشتر تىم گەياندن كە
پاميارىتى دەولەتى پەگەزى لە پەپرەوى پاميارىتى دەرەكىدا دەیت ئامانجى دابىن
كردى بنەماكانى مانەرەى گەل یت، ئەمەش لەرگەى بەستنى پەيوەندى دەرەكى
شیاو ەو دەیت، كە گونجاو یت لەگەل بنەما سروشتیەكاندا، ئەو پەرە خۆراك و
تفاقى دەستەبەر دەكرىت دەیت گونجاو یت بەپى ژمارەى دانىشتوان و
زیادكردى، پووبەرى زەوى و بەھاكەشى لەلايەكى دىكەو.

پىشتر پوون كرىو كە بەھیزترین دەستەبەرى ئازادى لەبۇ گەل و مانەرەى
بەدەست ھىنانى مەودای زىندەى تەواو، كە دەستەبەرى ئاشتى و بى مەترسى
بوونى ئەم مەودايش تواناىيە و پىوئىستى بە ولاتىكى بەھیزە لەپووى پاميارى و
سەربازىو لەنىو چوار چىوہەكى جیوگرافى گونجاو، ئەمەش لەبۇ پاراستن و
بەرگرى كرىنە لە قەوارەى نەتەرەكەى و پاراستنى بەرژەو ەندىە زىندەىيەكانى
گەلەكەشەتى.

پىوئىستە لەسەر گەل ئەلمانى لەپوانىنى بۆ داھاتوو، ولاتەكەى خۆى (ئەلمانیا) بە
ولاتىكى زەبەلاح بىيىت كە ئامادەى پۆل گىرەن كراو لەسەر شانۆى جىھانى
پاميارىدا. ئەلمانیا بەدرزىيى چەندىن سەنە ئەم پۆلەى گىرەو، چالاكىەكانى
گەلەكەمان ھەمىشە بەشيك بوو لەمىزوى دانەپراوى. ئەو جەنگەشى كەبەم دوايىانە

نهانجامان دا لمېو مانه ومان بوو که دووژمنان ناوی (جنگی جیهانی) یان لینا و بهم کاره یان دانیان به پولگیژانی شیمه دا له سر شانوی جیهانی.

له لمانیا له ۱۹۱۴ دا چووو جنگیکه وه که جنگی متمان نه بووه، که نيزم (جنگی متمان نه بووه) له بهر شهويه له ۱۹۱۴ دا له لمانیا خوی به ترواوتی ناماده ی جنگ نه کړدبوو له شپوهی هیزنکی زه به لاهی جهانی، راسته چه کی هملگرت به لام ناماده نه بوو دشمنه که ی له ناو بهریت و په لاماری بدات، خامنی کهرسته ی جوراوجوری پیویستی یه دهگ نه بووه که بتوانیت له سایه دا بو ماوه یه کی زور بهرگه بگریست، زهویه کانی له لمانیا هرچنده بهرهمیان زیاده بوو، به لام ژماره ی دانیش توانه کی زیاده تر ده بوو، بویه بهرهمی زهوی هیچ کلکی کی شورتوی نه ده بوو، لمېو رواندهوی کیشه کانی زو، برستی و نزمی باری گوزهران.

له مېوشدا له لمانیا هیزنکی جیهانی نییه و ناشیته هیزنکی جهانی گهر باری سوپای نه بوژیتسه وه، چون له مپیری پینش جهنگ هه مان له مپیرانی نیستان و لانه چوونه، بلکهو هم له مپیرانه سخت تر بوون به تاییه ت پاش له وهی به شینکی زوری ولاته که مان له ده ستدا، به جوریک شست ملیون کس به ناچار ی له سر پارچه زهویه ک کزبونوه که پتر نییه له پینچ سه هزار کم^۲، ده بوو بهم دڅه خو یان پابهینن.

گهر له یه که روانگه وه له م دڅه ی نیستا به روانین ده بینن که له لمانیا بهم پووبه ریه وه به ولایتکی ناوه ندی دیته نه ژمارکردن، که نه توانکاره له بو گه یشتن به ناستی ده ولته زلهیزه کان، ناشکریت بچوکی زهویه کانی نینگلته را بکینه نمونه یه، چونکه خودی بهریتانیا پایته ختی فرمان فرمای بهریتانی بهر فراوانی له بن نه هاتوه، ده شتوانین هریمه یه کگرتوه کانی شمیرکا و چین و پووسیا به ده ولته گملیکی زلهیز بژمیرن، چونکه پووبه ری خاکی هریمه که له مان بهم دڅه یانه وه پتر له ده مینده ی پووبه ری خاکی له لمانیا بهم دڅه یه وه، فهره نساش و نیستا بووه ته زلهیزنکی جهانی، نه مهش به هو ی بوونی سوپا به هیزه که وه یه تی که بهر ده وام به هیزتری ده کات و بهر ده وامه له سر فراوانکړدن ی پووبه رکه ی له سر به نه مای توانه وه ی تاک له ده ولته دا، جا گرنگ نییه نه تاکه کی و خوینی چیه و چه نده پاکه، گهر و ابروات بو چند ده یه دا هاتو خودی فهره نسای شمروپی ده وتیتسه و ده بیته ده ولته تیکی شمروپی - تیفریقی تیکه ل.

بزوئنه‌وه‌ی نیشتمانی سۆسیالیستی زۆر به‌پرونی هه‌ستی به‌م دۆخانه‌کردووه، بۆیه به‌ته‌واوه‌تی هه‌ولی خۆ کۆکردنه‌وه‌ی دا له‌پێگه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ی په‌رته‌وازه‌ی ئه‌لمانیه‌وه، توانه‌وه‌ی بۆچوونه‌کان له‌ بۆته‌ی نه‌ته‌وه‌یی ئه‌لمانیدا، له‌گه‌ڵ ده‌رکردنی گه‌ی ئه‌لمانی له‌م بازنه‌ ته‌سکه‌ و فراوانکردنی ده‌سته‌لاتی، چونکه‌ مانه‌وه‌ی گه‌ی ئه‌لمانی به‌م شینوه‌یه‌ی ئیستای مانای خۆکوشتن و له‌ناوچوونه‌ یان ملکه‌چ بوونه‌ له‌بۆ سه‌مه‌کارانی داگیرکار.

به‌پراستی پارتی نیشتمانی سۆسیالیستی هه‌رگیز به‌م دۆخه‌ی ئیستای ئه‌لمانيا قایل نابێت، به‌وه‌ی شه‌ست ملیۆن ئه‌لمانی له‌سه‌ر رۆبه‌ری پێنج سه‌د هه‌زار کلم^۲ بژیت و خه‌ربییته‌وه، به‌وای وایه‌ بوماره‌کترین کار له‌م کاته‌دا نه‌میشکتنی ئه‌م که‌تواری و پاستینه‌ تاله‌س، له‌گه‌ڵ په‌رکردنه‌وه‌ی ئه‌و بۆشاییانه‌ی که‌ پامیاریتی ده‌ره‌کی ئه‌م حکومه‌تی ئیستا هیناویه‌ته‌ ئاراهه‌ له‌نیوان پینشوتری دیرۆکی بوماره‌کمان و هه‌موکه‌ی غه‌ماوی گه‌له‌که‌مان.

ئه‌م بزوئنه‌وه‌یه‌مان هه‌له‌ده‌ستیت به‌ فێرکردنی گه‌ی ئه‌لمانی به‌وه‌ی چۆن گرنگی به‌خۆی بدات و هه‌مو توخه‌یکێ نه‌ژاد بالا، له‌پێگه‌ی خۆینه‌ پاچه‌مه‌که‌یه‌وه‌ هه‌نگاو به‌ره‌و سه‌ره‌کوتن بڤیت و نه‌هه‌لیت دووچاری خۆین پێس بوون بڤته‌وه، له‌گه‌ڵ ئاراسته‌کردنی به‌و چه‌شه‌یه‌ی که‌ پینشیاوی تاک بڤت له‌بۆ هه‌لگرتنی ئه‌و چه‌رایه‌ی که‌ پینشتر باوانمان هه‌لیان گرته‌بوو.

به‌ده‌سه‌ل پینش له‌ هه‌لایسانی جه‌نگ پامیاریتی ده‌ره‌کی ئه‌لمانيا هه‌چ باشت نه‌بووه‌ له‌م دۆخه‌ی هه‌موکه‌ زاله‌، له‌و کاته‌دا خاوه‌نی فه‌رمان فه‌رمابوین و تا‌پاده‌یه‌ک به‌هه‌یزیش بووین، به‌لام هه‌یزی و لات ده‌توانریت له‌پێگه‌ی به‌راوردکردنی هه‌یزی و لاتانی ده‌ورو به‌ردا پێوانه‌ی بکه‌ین و بڵێن به‌هه‌یزه‌ یان لاوازه‌، به‌لام ئه‌لمانیای پینش جه‌نگ زۆر که‌مه‌تر خه‌مانه‌ ده‌پوانیه‌ توانای هه‌یزی ده‌ورو به‌ری خۆی.

ئێمه‌ کێسه‌ل ئاسا به‌ره‌و پینشه‌وه‌ هه‌نگاو مان ده‌هاژوت له‌کاتێکه‌دا و لاته‌کانی دیکه‌ له‌شینوه‌ی پلنگدا هه‌نگاویان به‌ره‌و پینشه‌وه‌ ده‌نا. هۆکاری با‌بردنی قوربانیه‌کانی گه‌ل خراپی به‌کاره‌ینانی توانا‌کانی گه‌له‌ له‌بۆ به‌دی هه‌ینانی ئامانجه‌ بالا‌کان.

گەر بۇ مېژووی ئەلمانیا بگەرئېنە دواو و لایەنى سەربازى بېخېنە ژىر پالمو و ئەو بەرنەنجامە شەمان بۆدیارکەوئیت کەلەم پۈنگەبەرە ئەمپۆ بۆ بەدى ھىناوین، ئەوا دەبېنن کە لەکۆندا باشتەر وک لەئىستا تۋانا ئالتونىەکانى تاک بەگەرخاوە. لەسایەى پامپارتيە دانایيەکانیان گەيشتەوتە ئەم ئەنجامانە:

۱- داگیرکردنى ئەو نوچانەى زىندەىى بە گەلەکەمان دەبەخشیت لەبۆ دەستپاگەيشتن بەپۆژەلەت.

۲- دەستبەراسەردا گرتنى ئەو ناوچانەى دەکەونە پۆژەلەتى پووبارى ئالپەرە.

۳- سەرکەوتنى بئەمالەى ھونزولرن لە دوستکردنى ناوکی ئىمپراتۆریەتەکەیان لەپۆژمەوى بئەمالەى دەولەتى پروسىيان دانا.

دیرۆک نوسان بەتەواوەتى جەختیان کردۆتەو سەر ھەنگاوى سىنیم (دامەزراندنى دەولەتى پروسىيا) و بەساردیەو باسیان لەھەردو ھەنگاوى یەکم و دووھەیش کردوو. لەکاتیکدا ھەنگاوان بەرەو خۆرەلەت گەنگرتن کارى باوانسان بوو. خۆئەگەر ئەم کارەشیان نەکردبایە ئەوا ئەو بەشیکی زۆرى خاکی ئەلمانیاى ئەمپۆ بەشیك دەبوون لە پروسىيا لە خۆرەلەت، یاخوود لەفەرەنسا لەخۆرناوای ولەت. بەپراستى ھەنگاوان بەرەو پۆژەلەت ھەنگاویکی جوان و ژیرانە بوو، چون بەم کارە تۋانرا پووبەرى زەوى گونجاو بەپێى ژمارەى دانیشتوان دەستەبەر و بگونجیندریت.

ئەوکاتەى بەتەواوەتى باس لە کشان بەرەو پۆژەلەت دەکەم مەبەستم کەمکردنەو نییە لە دامەزراندنى دەولەتى پروسى و دواتریش سوپای زلەیزى ئەلمانى، کە نیشانەى یەگەرتووی گەلەکەیتى، لەسایەى ئەم ھەنگاوە مەزنەو بەرگرى تاک و خۆم بۆخۆم نەما و گۆپدرا یەك بۆھەموو ھەموو بۆ یەك، واتە سیستەمى بەرگرى لە بەرگرى تاکەو گۆپدرا بۆ بەرگرى کردن لە نیشتمان، لەم کاتەشدا گەل ئەلمانى پێویستى بە پەپەرەوینكى نوێ و وتارییژنكى بەمیز و وتارینكى یەگەرتوو بوو کە لەو کاتەدا نەیبوو.

لوپەرئەوێ ئەو گیانە ھەرەمەزەى لەنێو گەلانى دیکەدا ھەیە لەنێو ئێمەدا بوونىکی نییە، ئەمەش تەنھا لەپۈنگەى پامپاننى سەربازىمە لەنێو کۆمەلگەى ئەلمانیدا بڵاوبویەو، ھەرپۆزە دەتوانن بیزین: ھەلوەشانەمەوى بەزۆر سەربازى کردن کارىنكى باش نەبوو بۆ ولەتەکەمان، چون تا ئەوکاتەش ئەم ولەتى ئێمە لە

حهزی تاكرهوانه پزگاری نه‌بوو بوو. فره توخمی له‌ولآتدا یارمه‌تی جوداخوازی و په‌رتكرده‌وهی یه‌كده‌نگی ولآتی ده‌دا.

شایه‌نی باسكردنه كه گرنگی ئه‌و سه‌ركه‌وته په‌امیاریه پاسته‌قینه‌نی كه گه‌له‌كه‌مان له‌ماوه‌ی هه‌زار سال له‌جه‌نگ و تیكوژشانی سه‌ختی به‌رده‌وامدا به‌ده‌ستی هی‌نا‌بوو. دوژمانان پتر له‌خومان لێی ده‌گن و قه‌ودری ده‌گرن. له‌مۆمبارك ترین كاری لقینه‌كه‌مان ئاشناكردنی نه‌ته‌وه‌ی ئه‌لمانیه به‌و سه‌ركه‌وته په‌امیاریه پاسته‌قینه‌نی ده‌سته‌كه‌وتیان هه‌بووه و ئه‌و خوێن پشنامه‌ی ژماره‌یه‌كی زۆری هاو‌لآتیا‌نمانی له‌ناو‌بردووه. به‌بێ داپۆشینی پاستیه‌كان ده‌توانین قسه‌ی پاست بكه‌ین، به‌بێ نه‌وه‌ی مافی پامیار به‌ده‌ستانی ولآته‌كه‌شمان بخۆین: ئه‌لمانی له‌مه‌موو هه‌نگاوه‌كانی سه‌ده‌ی پابه‌ردوویدا هیچی به‌ده‌ست نه‌هه‌تانه‌و له‌مه‌یانی پامیاریتی ده‌ركیدا، چونكه مه‌ودای زینده‌یی ئامانجی سه‌رمكی پامیاریتیه‌كانیان نه‌بووه.

فره‌ن ئه‌وانه‌ی به‌روایان وایه كه ده‌بی‌ت پامیاریتی ئه‌لمانی له‌په‌روی ده‌ره‌ویدا به‌شێوه‌یه‌ك بی‌ت نه‌نگیه‌كه‌ی ۱۹۱۸ به‌شارته‌وه، بیه‌سه‌لمی‌نیت كه چی‌تر ئه‌لمانی نه‌وه‌ی پیشووتر نه‌ماوه و هه‌ر هه‌نگاوێكیش ده‌ی‌نیت بێ دل ئی‌شانی ده‌رودراسی‌كانی بی‌ت، به‌لام بو‌خۆم به‌روام وایه هه‌ول‌دان بو‌گه‌ی‌رانه‌وه‌ی پای‌خی پێش ۱۹۱۴ تاوانی‌كی ده‌ره‌ق به‌ نیشتمان. ئالێم سنوری پێش له‌جه‌نگ سنوری‌كی نمونه‌یی بووه بو‌گه‌ل ئه‌لمانی. به‌وپێیه‌ی تا ئه‌وكاته‌ش به‌ ملیۆنان ئه‌لمانی له‌ده‌ره‌وه‌ی ئه‌م سنوره‌دا ژیاون. زیاد له‌مه‌ش هه‌نگاو ده‌نی‌م و ده‌لێم: سنوری ئه‌وكاته‌ی پای‌خ به‌ره‌نجه‌می هه‌نگاوێكی پامیاری به‌هێز نه‌بووه، كاتی بو‌دانرا‌بوو، چاره‌نوایی به‌كو‌تا هاتنی كێشه‌كه‌یشی‌كی بوو كه هه‌شتا‌كه به‌رده‌وامه، به‌لام له‌م رۆ‌دا وشه‌ی گه‌ی‌رانه‌وه‌ی زه‌وی له‌ده‌ست دراو مانای پته‌وكردنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی نی‌وان دوژمنانی دوینی ئه‌لمانی‌یه، چون تاكه شتی‌ك ئه‌وان له‌م كاته‌دا لێی ده‌ترسین ژیا‌نه‌وه‌ی ئه‌لمانی‌یه، كه ئه‌مه‌ش به‌یه‌كه‌ری‌زی گه‌ل ئه‌لمانی و یه‌كه‌سته‌نه‌وه‌ی داوا‌كاریه‌كانیان دیته‌ بوونی.

دوژمنانی ئه‌لمان له‌ سالی ۱۹۱۴ هه‌ر با‌شترین پزگه‌ بو‌ بنه‌په‌ركردنی بوژانه‌وه‌ی ئه‌لمانی دا‌به‌شكردنی خا‌كه‌كه‌ی بووه له‌نی‌وان خو‌یاندان، ئه‌وه‌مه‌ی بو‌رژوا كاله‌مه‌كان با‌سی گه‌ی‌رانه‌وه‌ی زه‌ویه‌كانی ده‌ره‌وه‌ ده‌كه‌ن كه پێش له‌ سالی ۱۹۱۴ سنوری

ئېمە بوونە، ئەمە ھەمدىس يارمەتى دوورمەن دەدەنەو خۇيان يەك بىخەنەو،
لەبەرئەوې باش دەزانن كە ئەلمانىيەكان يەكيان گرت ھەرگىز بەبى چەك ھەلگرتن
لەدرى بەرامبەر ناوەستى و نكۆلى ناكەن لەبەكارھىنانى ھەموو پىنگەيەك لەبۇ گەيشتن
بەئامانجى بالايان.

كەواتە دروشمى گىرئەنەوې زەويەكانمان بۇ پىش ۱۹۱۴ ى بۇرژوا زۇر نابەجنىيە
لەم كاتەدا، ھەروەھا ناشتوانرېت بگەپىندىرئەو، ھىچ ھەلىكى سەرگەوتنى
سوپايش لەم كاتەدا بەدى ناكىت، ھەروەھا خوڧن پشن لەم پىناوەشدا لەم كاتەدا
ھىچ مانايەكى نىيە لاى ئەوانەن نەختىك لەبۇرژواكان دووربىن ترن؟ لەبەرئەوې
لەبەردوودا ھىزىكى پىشتىوانى بەھىز نەبوو و لەداماتوووشدا ئەم ھىزەمان بۇ
دەستبەر ناكات، ئەو سنورانە ئىستاكە پىشياوې دواكردەنەو نىن، چونكە سودىكى
ئەوتۇيان نابىت لەبۇ پاراستنى يەكپىزى گەلەكەمان و ھاكتەرى زىندەبى بەخشىنىش
نىن بە ولاتەكەمان، كەواتە جارېك ئەمانە بابخرىنە بەرەى دواوې ئامانجەكانەو.

بىگومانە لەوې بەبەدەست ھاوردەنەوې زەويە لەدەسدراوەكانى كانى جەنگ كە
پىش لە ۱۹۱۴ ھەمان بوون، نابىتە ھۆى بەھىزبوونمان، ئىمەى نىشتەمانى
سۇسالىستى برواى تەواوېشمان بە زىتتى ئەو راميارىتقە دەرەكە ھەيە كەئامانجى
سەرمكى و بالاي پىدانى ئەو زەويانە نىيە كە گەل ئەلمانى پۇژىك لەپۇژان لەسەرى
ئاكنجى بوو، بەلام ئەم راميارىتقە لەم كاتەدا بى بەرھەمە بۆيە ئەنجامدانى دەكەوتتە
دواى يەكخستنى دەنگى ئەلمانىەكان و دروستكردەنەوې سوپاوە. ھەنگاوانان بەرەو
بەدەست ھىنانى ئەم ئامانجەش تاكە بىيانووە بۇ خوڧن پشنى ئەلمانەكان، چونكە
وچەكانمان ئەوانەى كەلسەر زەويە نوڧيەكان ئاكنجى دەبن بەم بىيانووە لە خوڧنى
باوكانيان لەئىمە خوڧ دەبن، بىگومانىيان دەكەينەو ناردنى ياوكانىيان لەلايەن
ئىمەو بۇ سەربىرېن خانەكان بەمەبەستى دابىن كردنى خوڧگوزەرانى بوو بۇ
وچەكانىيان.

پەنگە نڧىسپارىكى پەگەز پەرەست ئەم ھەنگاوە بەدرە (مافى مەزىسى پىچۇن) و
دەست درىژى كردنە سەر مافەكانى مەوۇ بزانىت. مەن نازام ئەم كەسە گەمژەيە ئەم
بۇچوونە گىرئەنەى لەكوئە ھىناو، بەلام بىگومانە لەوې تەشەنەكردى ئەم
بۇچوونانە يارمەتى بەھىزكردىنى دوورمەنانى دەرەو و ناوخۇشمان دەدات. دوورمەنانى

بەرفراوانکردن و پزگاركردن ئەو لەبەردەكەن كەلە سايەى ماقى ئەوانى دىكەرە هېچ گەلەك نامىنىت لەسەر ئەم زەوينەدا يىتە خاومنى يك م^۲ لەزەوى ، ئەمەش بەمۆى بەستەنەوہىەتى بە بەرنامە دا بەزىوہكان يان دائراوہ مەزىيەكان .

مەرزى ولام لە بەرھەمى كارەكانى مەزفە ، گۆپانىشى تەنھا مەزفە ئەنجامى دەدات ، ئەم سنورەى ئەلمانىاش جگە لە بەرھەمى تىكۆشانىكى ماوہدرىژ كە هىشتاكە تەواو نەبووہ هېچى دىكە نىيە ، بەھەمان شىوہى سنورەكانى فەرەنسا و پۆلۇنيا و ئىتالىا و...ەتد .

ئەو گەلەى خاكىكى زۆرى بەدەستەوہىە ماناى تەواوئىتى خاومندىتى كردنى نىيە ، ماناى ئەوہش نادات كە گەلە بەش خوراوہكان ماقى ئەوہيان نىيە ھەولى بەردنى نەختىك لەم لەتكە زەوہى بەدەن بۆ خۆيان .

لەمەزۇدا گەلەكەمان بارى ژيانى سەخت بووہ و وەختە لەنىو چوارچىوہى ئەم زەوينە تەنگەدا دەنكەت ، ئەوى ئىمە گەلەى لىدەكەين فەرمانى قەودەر نىيە ، وەك ئەوہى تەكاكاران بانگەشەى بۆدەكەن ، تىكۆشانىش لەبۆ سنوردانان لەبۆ ئەم دۆخە ياخى بوون نىيە لەقەودەر . باوانمان ئەو زەويانەى ھەيان بووہ راستەوخۆ لەلایەن ئاسمانەوہ بەدىارى پىيان نەبەخشراوہ ، بەلكو لەرنگەى شەمشىرەوہ بەدەستيان خستوہ و درەختى ئازادىيان بە خوين ئاوداوہ ، ئەم مەودا زىندەىيەى كە ئىمەى وەچەيان ھەژارەين لەرنگەى نازى پەگەزپەرەتانەوہ بەردەستى ناخەين ، بەلكو لەرنگەى ھىزەوہ دەتوانەين بۆخۆمانى داين بەكىنەوہ .

يەكلایى كردنەوہى سەوداكانمان لەگەل فەرەنسا هېچ ئەلمانىيەكى پاقر نىيە ئەمەى لەبەرنەبەيت ، بەلام پىنەنگاوتىكى زې دەبىت گەر بەم دۆخەوہ قایل بىن . دەرکىشانى ئەو دېكەى لەپۆژئاوہ نازارى پشتمان دەكات خالەى دەسپىكردنى ھەنگاوەكانە لەبۆ فراوانكردنى زەويەكانمان . لەپشكى پىنشوو دا بۆمان پوونكردنەوہ كە فراوانكردنى زەويەكانمان لەدەرەئى ئەوروپىدا كىشەكانمان چارەناكەن ، ملەكەچكردنى گەلەلىكى پەنگاوپەنگ لەبەرەمبەر ئەلماندا ئامانجى پەھەى ئىمە نىيە ، بەلكو ئامانجى بالامان پزگاركردنى زەويە ئەوروپىيە ئەلمان نشىنەكانە لەپىنشەوہ . دواترىش ھەموو ئەوروپا . بىنگومان ئەم زەوى فراوانكردنە بە كەمكردنەوہى زەوى گەلانى دىكە دىتە ئەنجام دانو ئىمەى ئەلمان خۆمان لەلۆژىك

گيل دىكەين، درۆ لىگەل مېژۇودا دىكەين و خۇمان ھەلەدەخەلەتېن ئىككەتەي دەلنېن:
 فراوانكردن زەوىەكانمان بەكەمكردەنەوى زەوى گەلانى تر سەتمە، كارىكى ناپەواو
 ئىستەمە! ئىككەتەي پەوىەرى زەوى لەسەر نىشتەجى بېوى ناوخۇسى بەرتەسك
 دەپتەمە ھەمەو گەلېك ماقى فراوانكردن زەوى تيا نىشتەجى بېوى ھەيەي، ئەمەش
 بۇئەمە خۇى نەمىت و تيا نەچىت.

جا ئەلمانىا زەلەيزىكى نىدەولەتى يىت يان نا، ئەوا مەرجى سەرەكى لەبۇ گەيشتن
 بە ئاستى ولاتانى زەلەيز بەدەست ھىنانى مەوداى زىندەيەيە كە ھەلى مانەو بۇ گەلى
 ئەلمانى داين دىكەت.

دەپت ئىمەي نىشتەمان پەروەرى سۇسىالىستى ئىككەتەي تەواو بەكەين كە باوانمان
 بەر لە شەش سەد سال دەستىان لىھەلگرتوۋە، بەتايەت لە پامپارتى دەروەدا.
 دەپت پىگە بگلاين لەكشانى جەرمەنى بە ئاراستەي باشوور و پۇژاۋا، بەلكو
 لەسەرەتادا پەروە پۇژەلەت بېۋىن.

ئىككەتەي دەمانەمىت سەنورى ولەت و زىندەيەيەكەمان پىتر فراوان بەكەين، دەپت
 راستەوخۇ بەئاراستە پەوسىا بېۋىن كە دىكەتە پۇژەلەت، چۈنكە لەو پۇژەوتەدا زەوى
 بەپىت و فراوان و كانى كانزاي نۇرەيە.

قەدەر بىست بەستى ھەنگاۋەكانمان ئاراستەي پەوسىا دىكەت، لەپۇژەوى
 بەلشەفىكىكەكان دەستىان بەسەر پەوسىادا گرت چىنى بىرارانىان لى دامالى كەپىشتەر
 ئەمان ولاتيان دامەزاندېۋ. بەمەش پىكخستنى دەولەتى پەوسىا بەرەمى كارى
 سەقلەكان و تەواناى داھىنانىان نەبەۋە، بەلكو بەرەمى خەۋدى كارى پەگەزى
 ئەلمانى ژىرېۋە. بەلام پەوسەكان نەيان زانى چۇن كرۇكى ئىككەتە دەولەتە بەجۋانى
 پابگىر كە ئەلمانەكان دايان مەزاند، بۇيە پۇژەمەۋا پۇژاۋاكى ولەت لاۋاۋ بېۋ،
 لەھەمان كاتادا جۋەكان دىياركەۋتن لەبۇ ئەۋەي دەست بەسەرولەتادا بگىر لەشىۋەي
 يابېۋ.

پەوسىا تارادەيەك مەۋلى داۋە لەبۇ پاكتاۋكردن جۋەكان، بەلام ئامرازەكانى ئەم
 بۋارەي نەشپاۋ بېۋە. ھەروەھا جۋەكانىش ئاتۋان بۇماۋەيەكى نۇر دەست بەسەر
 ولاتىكى گەۋرەي ۋەكو پەوسىادا بگىر، چۈنكە جۋەكان بە پونىت ئان پانەھاتوۋن،

بەلكو پەگەزىكى پووخىنەر و كاولكاران، بۇيە تاماۋمىيەكى زۆر تواناي دەۋلەتدارىيان نايىت. بۇيە ئىمەى نىشتىمان پەروەرى سۆسىالىستى بېرومان وايە كە پووسىيائى پۇژمەلات لەلىۋارى مەرگە و كۇتايى ھاتنى فەرمانپروايەتى جۈۈلەكە لەپووسىيا ماناي كۇتايى ھاتنى خۇۋدى دەۋلەتى پووسىياشە ۋەكو دەۋلەت. چارەنۇوس ئىمەى ھەلبىزارد لەبۇ دەست نىشانكردن و سەلماندنى راستى بىردۈزە پەگەزىەكانمان لەمەمبەر نەزاد و پەگەزى مۇۋىيەۋە.

بەگشتى ئەمانەۋىت بىژىن : جۈۈلەكە بەۋپەرى ھىز و توانايانەۋە دژبەرى ئەم چەشنە رامىيارىتىيەى ئىمە دەكەن، چۈنكە ئىمەپىڭ پىچەۋانەى تەۋاۋى خۇيان و بۇچۈۋن و ئامانچەكانىيانىن. ھەرگە جۈۈلەكە بەۋپوۋى ئەم چەشنە رامىيارىتىيەى ئىمەدا ۋەستايەۋە ئەۋكات راستى بۇچۈۋنەكانى خۇمانمان بۇ دەسەلمىت و ھەمۋر ئەۋانەشى نەختىك ھەستى نىشتىمان پەروەريان تىدا ماۋەتەۋە دگەپىنەۋە بۇ رىزەكانمان، رىزى نىشتىمان پەروەران، بۇنەۋەى بىتۋان پىڭمەۋە كارىكەين لەبۇ چەسپاندنى ئەۋ نەخشانەى كە پارتەكەمان لەم ۋارەدا كىشاۋىيەتى. ئەفسۇس تاۋەكو ئىستاش بىرۈكەى كىشان بەرەۋ پۇژمەلات نەۋۋەتە بىرۈكەيەكى باۋ لەنىۋ بۇچۈۋنى ئەۋانەى كە خۇيان بەنەتەۋە پەرەست لەقەلەم دەدەن، ئەمانە ھەرگە بىيانەۋەت پاساۋى ئەم بۇچۈۋنەنىان بەنەۋە پىڭكەۋتنى بىمارك لەگەل پووسىيا بەدەست دىژى نەكردنە سەر يەكتە بەبەلگە دەخەنەۋە، بەلى بىمارك لەۋكاتەدا زۆر ژىرانە پەفتارى كىردۈۋە، ئەم كەسانە ئەۋ ھەنگاۋەى بىماركىيان لەياد كىرد كەبەم كارەى دلىيائى دەبەخشىيە ئىتالىيائى نىمچە گۈشەگىر بۇنەۋەى زەلمىزى خۇى بەسەر نەمسادا بىسەپىنىت، ئەى ئەۋانەى كە سەرسامەن بە بۇچۈۋنەكانى بىماركى دەست پۇلايىن داۋاي پەپەرەۋكردنەۋەى ھەمان سىياسەتى بىمارك ئاكەنەۋە لەگەل ئىتالىيا لەمپۇدا؟ ئەمانە دەلىن ئەم ئىتالىيائە ئەۋەى سەدەى نۇزدە نىيە، ئەۋا ئىمەش بەۋان دەلىنەۋە: ئەۋ پووسىيائەى بىمارك پىڭكەۋتنى لەگەلدا كىردۈۋە ھەمان پووسىيائى ئەمپۇكە نىيە، بىنگومانم لەۋەى گەر بىمارك لەم پۇدا زىندۋوبايە، ئەۋكات دەستى يارمەتى بۇنەم پووسىيائە دىژن نەدەكرد كەزۇرى نەماۋە تىياپىت.

خەن بە دامەزاندنى (كۆمەلى نەتەر چەوساومەكان) ھە دەپنن ، يان مەنەيان بە
(كۆمەلى نەتەر مەكان) و ھەوچەر مەكانىەتى لەبۇ بەدى ھىنەنى خەنەكانيان لەرنگەى
گىرەنەمەى مافە زەوتەر مەكانيان، لای دۆزەنەكانيان لەبۇ خۇيانى خاوەن بە سەحىب
زانىو لەرنگەى سەكلاو و داواكارىمە؟

لەبىر مە بەمۇى پەوداۋىكەمە بۇ چەند مانگىك بزوئەمە پەگەزەرەستەكەمان
سەرقال ببوو، لە لىكۆلىنەمەدا. لە سالى ۱۹۲۱ دا كۆمەلىك لەكەسانى پۆشنەپىرى
ھەدى ھاتنە ئەرەپا و وایان لەئەرەپەسەكان گەياند كە ھەمانفەرەمى ئىنگىلىز و
لەدارماندایە، چەنگە شۆپش لەھەندستان ھەلەيساوە و بە لەدەستدانى ھەند بەرىتانيا
بەرەو كەنارى مەرگ دەپوات، خەلكانىكى نۆر بېوايان بەم چەشنە بۇچووانە كەردبوو،
و مەو مەندالەك چۆن چاوەنواپى خۆرەلاتنى پۆزى جىزەنە دەكات ئاوا نۆزىك
لەئەلمانىەكان بەبىر ساكارىانەمە چاوەنواپى ھەلەوشاندەمەى ئىمپىراتۆرىيەتى
بەرىتانيايان دەكەرد، خۆنەگەر نەختەك شارمەزى تەكتىكى جەنگى بەرىتانيا بېوانە
ئەركات خەلكانى ئەلمانى بەم سادەییەمە بېریان لەپەودا و قەسەكان نەدەكەرمەو.

ئەوانەى بېوايان بە ئەگەرى داپووخانى بەرىتانيا كەردبوو، دەیان زانى كە
بەلەدەستدانى ھەندستان بەرىتانيا يانى ئەمان، ھەند بۇ بەرىتانيا ناوچەى زىندەیی
سەرەكى ببوو، بۆیە ئاخۆ دەپنە بەرىتانيا و ابەناسانى پزىگە بەھەندىەكان بەدات
لەخاكەكەى و دەمەرى نەین، كەبەبى ھەند بەرىتانيا ئەلماسى تاجى سەرى لەدەست
دەدات؟

نەخىر، بېروام وائىيە ئەمە پەودەت، مەگەر بەرىتانيا ھەست بە ھەلەوشاندەمەى
پەگەزى بەرىتانی بەكات لەھەند، يان لەلەين دۆزەنى بەرانبەرەمە گۆزىكى نۆر
كوشنە لە ھىزى بەرىتانی بەدەت، بەلام ھەرگىز لەرنگەى شۆپشى ھەندىمە بېوانەكەم
بەرىتانيا داپەمىت، ئەم چەشنە قەسانە پەنگە بۇ خەلكانى ئەمرىكەى باشوور ئاسایى
بەت، بەلام بۇ ئەلمانىيەك كە خۆى بەچاوى خۆى سەرەختى ئىنگىلىزەكانى بېنىمەو
تاقىكەردۆتەرە چۆن دەپنە بېوا بەم قەسانە بەكات!

ئەو پەگەز پەرەستەنى ھىوايان بە بزوئەمەى پزىگارى خاۋزى مەسرى ھەبوو ژىر
تەرەبوون لەو برايانەنەيان بېوايان بەداپووخانى ئىمپىراتۆرىيەتى بەرىتانيا كەردبوو
لەنەنجامى شۆپشى ھەندىمە. بەلام مەسرىەكان ھەرگىز ئامادە نەن لەپىننا و برا

ئەلمانەكانىيادا بەگىزى بىرىتانيادا بىچنەمە خويىنى يەكتىر بىرىژن، ۋەكو ئەۋەى ھەندىك
بىروايان پىتى ھەبوو.

ئەۋانەى بىروايان بە چاكيىتى تىكۆشۋانى ھاۋبەشى -تىكۆشۋانى ئەلمانى -مىسىرى-
ھەندى ھەبوو، ساۋىلىكەبۈۋى خويىان پىشاندە لەھەمبەر دۈژمىكى ھاۋبەشى
زەبەلاخدا، لەكۆپرا بوۋە سى كەسى پالكوۋەتى كەم ئەندامبوۋ بەن بەسەر دۈژمىكى
زل ۋە كەتەى بەھىزدا ۋ لەناۋى بەن ۋ ئەۋىش دەستەۋەستان يىت لەم كاتەدا؟ بۇخۇم
ۋەكو پەگەز پەرەستىك لەپىگەى ئاشناۋون بە پەگەزەكانى دىكەۋە پىۋانەى
پەگەزەكانى دىكە دەكەم، ھەرگىز بەۋە قايل ناپم داھاتۋى پەگەزەكەم بىستەۋە
بەپەگەزەكەلىكى نىزەمەۋە.

ئەۋەى گۈتە لەبارەى پوۋسىاۋە لەم پۇدا گەر بەجۋانى سەىرى نەخشەى سىياسى ۋ
بارى سەربازى بگەين، ئەۋكاتەى لەگەل پوۋسىادا ھاۋبەيمان بىن ۋ بمانەۋىت
پەلامارى ئەۋرۋپاى پۇژئاۋا بەدەين پىكەۋە ئەۋكات پوۋسىا ھىچ قازانچىكى بۇنىمەى
ئەلمانى نابىت، چۈنكە خاكى ئەلمانى دەپىتە گۆپەپانى جەنگ ۋ كاۋل ۋ وىران
دەپىت، جا گەرەنتى نەكشەنە دۋاۋەى ھىزەكانى پوۋسىا لەم كاتە تالەدا دەپىت چى
يىت، ھىچ! بۇيە ھاۋبەمانى لەگەل ۋلاتى پوۋسىاى پۇژەۋلاتدا قازانچىكى ئەۋتۋى
بۇنىمەى ئەلمانى نابىت، تەنەنت ئەۋ پۇلۇنپاىيەى كە پىگە لەپوۋسىا دەگرنىت
لەكشۋانى بەرەۋ پۇژئاۋا ئەمپۇ سەرىيە فەرەنسايى، بۇنەمەش لەپىشدا دەپىت پوۋسىا
لەگەل پۇلۇنپا بەجەنگ يىت، ئەۋجا ھىزەكانى دەتۋانىت يىنە بەرەى ئىمەۋە لەدۇى
پۇژئاۋا پىكەۋە بەجەنگەين.

لەبىرمان نەچىت لەكاتى ھەلپسانى جەنگدا ئەلمانىا پىۋىستى تەۋاۋى بە تەكنىك ۋ
ئامرازەكانى شەپكردنە زىادتر لەپىۋاى شەپوان. بەتەنە خۇى لەجەنگى جىمانى
پىشۋودا نەھامەتىەكانى جەنگى ھلگرت بەمۇى بى تفاقى ۋ ھەلە ھەلپىزاردى
ھاۋبەمانەۋە. پوۋسىاش لەمپۇدا لەپوۋى تەكنىكى جەنگىۋە پىشت پىبەستراۋ نىيە،
كەۋاتە چۇن بتۋانين پىكەۋە پوۋبەپوۋى ئامرازە شەپكارەكانى پۇژئاۋا بىيىنەۋە
كەلەۋتەكى داھىنان ۋ نونگەرىدان ۋ پىۋىستى بە جەنگى ئامرازەكانە، ئايا بەراست
ئەلمانىاي دەست بەستراۋ دەتۋانىت ئامىز ۋ تەكنىكى جەنگى پىۋىست بۇخۇيان ۋ
ھاۋبەيمانانى دابىن بكات؟ بىگومان، نەخىز، كەۋاتە گەر بەپشا بەستن بە پوۋسىا

بچینە جەنگەوه ئەوا نەمامەتی لەوێ پێشووتر یەقەمان دەگرێت و دەبینە گالته جابری
هەمیشە دۆراو.

ئەوانە ی پالپشتی ھاو پەیمانی لەگەڵ پووسیا دەکەن، دەلێن: ئەم ھاو پەیمانی تێ
مانای جەنگ ھەلایسان نییە، ئەمڕۆ با ھاو پەیمانی لەگەڵدا بوەستین و چاوەنوازی
سبە ی بین بزائین چی پوودەدات! منیش بەمانە دەلێم ئەم ھاو پەیمانی تێ ھێچ قازانج
و سوودیکی نییە و بەتەواو بێکەلکە. ھەرکە دوو یان چەند دەولەتێک پێکەوه
کۆبوونەوه مانای خۆ ئامادەکردنە لەبۆ جەنگ، گەر ئەمڕۆش خۆمان دا بە دەست
ھاو پەیمانی پووسی- ئەلمانێوە ئەوا بیست سالی دیكەش بێت ھەر جەنگ
ھەلەدەگیرسێت، دووژمنانمان ھێچ پێگەیە کمان بۆ ناھێلنەوه لەبۆ ھەناسە ھەلکێشان و
برەودان بە تەکنیکی جەنگی، لە پراوردوی نزیکدا سەلماندیان دەتوانن بەبێ ئەوێ
ئێمە خۆمان ئامادەکرد بێت پەلکێشی جەنگمان بکەن، دواتریش بەرپرسیارێتی
مەملانێکەمان بخەنە ئەستۆ.

بۆ ھەموو ئەمانەش دوو راستی ژێدەبار دەبێت:

۱- بەرپرسیاری ئێستاکە ی پووسیا بەشیوە یەکی و ھا لە ھاو پەیمانی تێکان دەنواپن
کە جگە لە چەند پەرە یەکی نوسراو ھێچی دیكە نییە.

لە بیرمان نەچێت ئەم دەستەلاتە ئەوانە ی ھەنوکی پووسیا تاوانبار گەلیکی خوێن
مژن و خوێن تا بیجا قاقایان ھاتوو. ئەمانە گەمژە ترین مرقەکانن، بەلام لە کاتیکی
کەمدا بەھۆی قەوەر مەوە توانیان دەست بگرن بەسەر دەولەتی مەزنی پووسیادا، دەس
و دەم چەندین ملیۆن کەسیان لەناو برد و زەویەکانیان سوتاندن، بۆ ئەوێ بتوانن
لەسەر پاشماوێ ئەم کارەیان دیکتاتۆریەتێک دروست بکەن. بێگومان گەر نەختێک
ژیرین دەزانین دەستەلاتە ئەوانە ی پووسیای ئەمڕۆ سەر بەرە گەزێکی دوو پوو و قسە
ھەلبەستێ، ئەم پەرە گەزە، جوو، وای دەخاتە پێش چاوە لەلایەن خوداوە داوای
لێکراوە دەست بگرێت بەسەر جیھاندا و بیخاتە ژێر دەستەلاتی خوێنەر، کەواتە چۆن
بتوانین دەستی ھاو پەیمانی بۆ گەلیک درۆژیکەین کە لەسەر بنەمای کۆشتنی
دۆستەکانی خۆی پونیت ناوہ؟ کێ ھەیە داوای ھاو پەیمانی بکات لەگەڵ پەرە گەزێک
دروشمان تەلە و گزی و دزی و جەدەیی بێت؟

٢- ئەر پەتايەى لەپووسىيادا بۆلۈپۈتتەۋە ۋاخىرىكە يەتەرۋەتى لەئەلمانىيادا دەتەننىتەۋە و بەھەمان دەردى پووسىيامان دەيات، ئەر كەسانەى ۋەكو وشتەر مرخ كەنایانەسۈیت پاستىيەكان ببىنن و سەریان بەرژر لەمۈە كەردۈۋە، باش بزانن كە بەملشەلىك كەردنى پووسىا مەنگاۋىكى زۆر بەھىزە لەبۇ دەستگرتنى جوو بەسەر جىياندا. جوۋەكان، ۋەكو ئەنگلۇسەكسۇنىيەكانن، پەنگە بۇ كاتىكى نادىار لە پىكانى ئامانجەكەى خۇى ۋەرچەرخىنىت، بەلام ھەرگىز دەستى لىئەلناگرتن و بەدوۋى ھەلەۋەيە لەبۇپىكانى ئامانجەكەى، پەنگەى جوۋەلەكەش لەبۇ گەيشتن بەئامانجەكەى تىكەلۋەتەى لەگەل خەك و پىسكەردنى خۇنەكەيەتەى، بەردەوام دەيىت تائەكەتەى دوۋچارى ئەر ھىزە دەيىتەۋە كە ھەر كەسكە بىيەيت ئاسمان داگىرىكات ئەر كەسە دەيىت بخىتە دۆرەھەۋە.

ئەلمانىا دوۋەم ولات دەيىت كە جوۋەكان پەنگاۋى دەيىمانى بەسەردا ئەكەن و ھەلى بەملشەق كەردنى دەمەن. ھىچ ھىزىك ناتوانىت لەم چارەنۋەسى قوتارىكات، مەگەر ھىزىكى كوشندەى شەكۋەمەن نەبىت كەپاك دامىتەنى ئەلمانى لەمەۋرى كۆبىنەۋە لەپەنگەى ھۇشيار كەردنەۋەى گەل ئەلمانىەۋە لەچىگ ئەم گروپە خۇنن مەۋى قوتارىكەن. ئەۋەشى دەلەت : بۇئەۋەى ئەلمانىا بەھىزەر بىت و بتوانىت لەسەر پىنى خۇى بوەستىت، ئەمەش لەپەنگە ھاۋپەيىمانىتتى پووسىاۋە دەيىت، ئەر ئەم كەسە يان نەزانە يان ھەلە لەيەكى داۋەتەۋە بۇچوۋنى ئاراستە كەردۈۋە و كورتبىنە. دەيىت بزانن: چۇن دەتوانن چارەنۋەسى خۇمان بەدینە دەستى نەتەۋەيەك كە دۆرەمە كوشندەكەمان سالار و دەمپاستىيەتى؟ چۇن دەيىت لەيەك كاتدا لەگەل پووسىا ھاۋپەيىمان بىن و داۋا لەكەركارە ئەلمانىەكان بەكەن دىۋى بەلشەق بىن؟ كەۋاتە چىتر ماقى بىزار كەردنى ھاۋلاتىيە بەسۋور كراۋە ئەلمانىەكانمان نىيە، بەۋەى سەر كەردەكانى ولاتى ئەلمانى دەبنە ھاۋپەيىمانى پووسى سۈر، ۋاتە گەر لەگەل پووسىيادا پەنگەكەتەن ئەر نابىت بەملشەلىك لە ئەلمانىا قەلچۇ بەكەن، گەر ھاتوۋ بىيەن ھاۋپەيىمانى پووسىا ۋەكو ئەۋە ۋەھايە پىشت بەئارىمەن بىيەستىن لەبۇ ۋەدەرنانى لايەنگەرنى ئارىمەن.

پىشتەر پىم پەگەياندن بوۋن بە ھاۋپەيىمانى بەرىقانبا بەئامانجى ھەل ۋەرگرتنە لەبۇ پەلاماردانى پۇرەلەت، ياخوۋد لەگەل پووسىيادا ھاۋپەيىمانى دروستبەكەن بۇئەۋەى لەيەك كاتدا لەدوۋبەرەدا نەجەنگەن. بەلام لەمپۇدا ھاۋپەيىمانى دروستكەردن لەگەل

پروسیادا کەلکینکی نییه، بۆنەمەش بزوئەنەوه کەمان نەخشەیی تەواوی کیشاوە لەبۆ گەیشتن بەئامانج و بەرژمەوندیەکانی نەتەوەمان، هیوادارە پۆزێك بێت دەستەلاتدارانمان بەرژمەوندیەکانی نەتەوەکانمان بپاریزن لەپێگەی نەخشەیی کیشراوی بزوئەنەوهی نەتەوەییمانەوه.

بەلام هەنگاوی سەرەکی لێردا و بۆنەم چەشنە پامیاریتیە بەم شیوەیە دەبێت: هەرگیز بوار بەدروستبوونی دوو دەولەتی گەورەیی و شکانی مەدەن لەکیشووری ئەوروپادا (پروسیا، فەرەنسای)، هەرچاریک لەنزیکێ سنووری ئەلمانیاو هەولی دامەزراندنی دەولەتیکی زەهینزرا ئاگاداری خرتان بن، چونکە مەترسی گەورەیی بەدواوایە، دەبێت هەولی شکست پێهێنانی ئەم دەولەتەبەدەن بەبێ سەلکردنەوه لەبەکارهێنانی هیچ ئامرازێک.

لەمیرتاق بێت، پێویستە سەرچاوەی هیزی ئەلمانیا لەئەوروپادا بێت لە خاکی ئەلمانیاو هەلبقولیت، ناشیبت دانیابینەوه لە دۆخی رابو و چارەنوسی پیش لەوهی بواری زیندەیی بۆ گەلی ئەلمانی داوێن بکەن.

دیمەره سەرباسی هاوپەیمانییتی نیوان ئێمە و بەریتانیا و ئیتالیەکان، لەبۆ تیشک خستنەسەر قازانجەکانی ئەم هاوپەیمانییتیە لەپرووی سەربازیهوه.

بەرئەنجامەکانی ئەم هاوپەیمانییتیە پێچەوانەی بەرئەنجامی هاوپەیمانییتی پروسی-ئەلمانی یە، بێگومان دروستبوونی هاوپەیمانییتی لەگەڵ بەریتانیا و ئیتالیا نابێتە کێشەبۆهیچ لایەکان، چونکە دووژمنی سەرەکی ئێمە فەرەنسایە. بێگومان لەم کاتەشدا ئەم ولاتە هیچ هەنگاویکی شیتانە ناییت و خێ دووچاری جەنگی ئەم سێ هاوپەیمانییتیە ناکات. هەروەها نزیک بوونەوه مان لەبەریتانی و ئیتالیەکان هەلی تەواومان دەدات بۆ خۆئامادەکردن و بوژانەوه، لەچوارچێوەی هاوپەیمانییتی سێ قۆلیدا، لەبۆ خۆئامادەکردن لەو جەنگە پەرچۆش و خروشەیی کەدەبێت دژی فەرەنسا بەرپای بکەین، ئەمەش دواي ئەوه دەبێت کە لەپرووی دیپلۆماتی و سیاسیهوه بەدوووری دەخەینە لەگۆڕەپانی نێوئەولەتیش توانای سەربازی لیوێردەگیرین.

بەپراستی ئەم ھاوپەیمانییە گەرمی تایبەتی خۆی ھەموو ئەم جازەدا ئەلمانیا
گەرفتاری بێ تەقە و کەلوپەل جەنگی نایبەت، لەبەرئەوەی ئینگلیز و بەریتانیەکان
دەتوانن پێداویستی ئەوای خۆیان لەبۆ جەنگ ئامادەبکەن.

ھەرچەندە پەنگە گەرفت بێتە پێش چوێ بوونی ئەم ھاوپەیمانییە سێ قۆلیە، بەلام
ھەر دەتوانرێت ئەنجام بدەرێت، چونکە پێشتریش لەسەردەمی ئیدواردی ھەوتەمدا
سەرباری بوونی دژایەتی و لەمەپەری زۆر بەلام ھاوپەیمانییەکی ھاتە چێکردن.
دەتوانن لەو گەری داخراوە پووچە خۆمان دەربینن کەمە سالیکیە لەئێویدا گیرمان
خواردوو و ئەو پۆزەیی لەم ئەندیشەییە قوتار دەبین دەتوانن بێنە خاوەنی پێبازرێکی
ژیرانی دەرهکی کە دەستمان بەرەو پۆزەلات بگەڕێت، پاش لەوێ توانیویمانە
نێفۆکەکانی فەرەنسا لەپۆزتاوا بچێن.

ئەو کەسانە ئا ئیستا گەمزانە ھەولی توپەکردنی دوژمنانی دوینی دەن، پەنگە
ئەمە ھۆکاری یەكخستنی ھەوێ دوژمنان بێت، ئەوانەشی پەقیان لە بەریتانیا و ئیتالیایە
باوەکو باش بزانن کە ھەردوولەتێک لەئەوروپادا دژی فەرەنسا بێت لایەنگیری ئێمە
دەبێت و دەستی ھاوپەیمانییەتی بۆ درێژدەکەین لەبەری دەستی ئاسنینی تێژ،
بۆئەمەش دەبێتە ھەموو کاریک بەکەین لەبۆ کێشکردنی ئەم دەولەتانە بەلای خۆمانە،
پێکھاتن لەگەڵ ئەم ولاتانەدا لەئامانجە گەورە سەربازییەکیان نزیکمان دەکاتەرە کە
ھارینی فەرەنسا بە دەم پێوێ.

ماڧى بەرگى كارا

ئوگەلانى تۈنلەي شەپكردىنلار ھەيە و لەناكاو بەچەك دانان خۇيان دەكەنە دىلى
دوژمن ئەوا دىرۇك پىر لەبەلگەيمكى لايە. كەداتر ئەمانە واپادىن كە دوژمن
شەقىشىان تىھەلبىدات زۇر بەلايانەو ئاسايى دەيتتەو ەك لەدووبارە چەك
ھەلگرتنەو.

ئوگەسانى لەپىشتى پەردەو لە ۱۹۱۸ ەو دەستەلانى ئەلمانىيان بەرەھايىي
بەدەستە، ئەمانە ئەوپەرى ھول دەدەن لەبۇ ئەوئى گەلى ئەلمانى لەسەر سەپۇرى و
بىدەنگى رابىنن و چىتر شىتەك بەناوى نەتەو نەتەوايتى لەمىشكىاندا نەمىنيتتەو،
بىزراوترىن شت لەلايەن بىيىتە چەك ھەلگرتن لەبۇ بەدەست ھىنانى مافەكانيان.

بەراستى بانگەشە خراپ و شەپھىنەرەكانى شۇپش كارىگەرى مەترسى دارىان
ھەبوو لەسەر لاوازكردنى ھەستى تاك و سەرگىدەكانى ولاتىش لەبەرمبەر ھاوپەيمانە
سەرگەوتتەوكان. بەھۇئى ئەوئى لە ۱۹۱۸ ەو ھەموو رامبارىتى دەرەوئى ئەلمانىا
بەدەست جووگانەوئە، بۇيە ھەرچى ھەلەيكە ھەبىت ئەوا ساويلەكىي نىيە بەلكو
بەئەنقەستە و لەلايەن جووئە ئەنجامدەدرىت، ئەم جووانە ھەمىشە بەدووى نووتىر

پىنگەدا وۇلن لىمۇ تەقەر و توناكرىنى ھىزى ئىلمانى و لىناوېردىنى بەيەكجارى، ئەمەش ماناي وايە بۇ ھەر شىكىستىك نەخشەيەكى تۆكمەى جووى لەپشتە.

ئىوكاتەى لەسالى ۱۸۰۶ دا سوپاي ناپلىيۇن ھىزى پروسى تىكشاندا، ھەموان بىروايان واپو چىتر ئەم دەولەت ئاتوانىت ھەستىتەمە، بەلام لەماوەى ھەموت سالدۇ خۇى يەكخستەمە دۇى دوزىمن وەستايەمە.

ھەموت سال پاش لە پەيمان نامەى ئاشتى ۱۹۱۸ دا تادىت ئىلمانىي لاواز دەبىت لەبرى بەھىزىبون، ئايا دويىنى نەبوو پەيمان نامەى لۇكارنۇيان بەسەردا سەپاندىن؟ ئىوكاتەى ئىلمانىيا تۈنادا دىروو لەبۇ چەك ھەلگرتن كەچى چەكى فېندا ۱ ئىوكاتەى مەرجەكانى سەركەوتنەمان پەسەندەكرد ھىزىمان لەبەر بىرا و نەمات تۈوانى چىتر بەرھەلەستى دوزىمنان بىكەين و ئىوانىش بەھەرسى خۇيان سوكايەتيان پىندەكردىن، دوزىمنان زانىان چۈن دەتۈان دەست بگىن بەسەر ھەستى خۇ بەزلزانى ئىلمانەكاندا و سەشۇپى دەكەن، پەلەيان نەكرد و پەلەپەلە ئىشى خۇيان ئەنجام دەدا، بەم كارەيان لەپىنگەى ئالىكارى ھۆكۈمەتە خۇيەدەستەمە داوەكەمانەمە كارەكەيان بۇ ئاسان دەكرا، ئىوان بەبى ئەمەى پەقان بورۇنۇن يان ھەستىان پىبىكەين كارى خۇيان ئەنجام دەدا.

بەم پىنگەيەش سەركەوتۈان بەرەم مۇركردىنى ئەم پىككەوتنەمانەيان كىش كرىن كە دامان دەپروتىنىتەمە لەھەمەمە ھىز و تۈانا و پىاوەتەك، كرىمانىان بەكۆيلەى خۇيان، بەجۇرىك سېيان كرىدېووين كە ھەندىكەمان بىروايان واپو پىرۇژەى دايغز پووداۋىكى جووانە و پەيمان نامەى لۇكارنۇش بە سەركەوتن دەزانن.

فەرەنسا لەكاتى كۇبوونەمەكانى پىش لەجەنگ و پاشى جەنگىش مەرامە راستەقىنەكانى خۇى شارەبۇو. بەلام ئەم مەرامانەى لە زىستانى ۱۹۲۲-۱۹۲۳ دا بەپرونى بەدىار كەموت. ئىوكەسانەى نەختىك ژىرن و بەپروكەش ھەلناخەلەتەن ئەمە باش دەزانن كە فەرەنسا تەنھا بۇ دەستكەوتنى چەند مىليار ماركىك و پارچەيەك لە ئىلمانىيا بەشدارى جەنگى نەكرد بۇ ماوەى چوارسالى پەبەق، بەلكو بەمۇى ئەمەى سەردارىتى فەرەنسا لەمە كاتەدا بەدەست جۈلەكەكانەمە بوو بۇيە ھەمەمە ھەلىكىيان دەدا لەبۇ بېرىنى شادەمارەكانى ئىلمانىيا و پەكخستىنى لەھەمەمە جۈلەيەك.

درکیشیان بیه کردبوو که، ئەوکاتەى نەتەرە کە مان سواری کەشتی درە فەرەنسا دەمینت پێشتر پێویستە لایەنگرانی لەفەرەنسا دامالێبێت، ئەگینا درایەتی کردنی فەرەنسا کۆتایەکی نەهەمەت نامیزی هەیە.

لەزیادتر لە وتاریک و بەیان نامەیکدا بانگەشەى ئەوەم کردووە کە تا فەرەنسا بەم شێوەیە بەمێنیتەو ئەلمانیاش بەلاوازی دەمێنیتەو؛ چونکە بەهێزی فەرەنسا بەستراوەتەو بە لاوازی ئەلمانیاو، بەراستی گەر من فەرەنسی بومایە هەمان کارم نەبەم دەدایەو لەبەرامبەر ئەلمانیا دا، بەراستی پشت بەستن بە دامەزراندنی حکومەتیکی فەرەنسی میانەو لەروانگەى منەو، تلپاکێکی پامیارە و بۆ دەمارە نەخۆشەکانمان درێهرانی ئەلمانیا پێمانی دەفروشنەو، بەتایبەت دوژمنانی ناوخوازی لە جۆلەکە و دیمۆکراتی خوازان، چونکە هەموو تاکێکی فەرەنسی کلیمەنسۆیان بوانکارایەکە بۆخوا، هەرگیز ناکەوینە ژێر کاریگرییە نەرنیەکانی هەندێک لە پەرگەز پەرەستانی داواکار بۆ ناتوندوتیژی، چونکە ئەو دوژمنەى لەپێشماندا یە ددانى لەجەستەمان بەنزا و پارەنەو ناکاتەو، بەلکو پێویستی بەکوئەکە.

ئەوێ دەتوانیت لەفەرەنسا مان بزرگاریکات باسکی بەهێز و هزری ساغمانە، کەى توانیمان فەرەنسا لە هاوپیەمانانی دا بەمالین، ئەوکات دەتوانین باسی پێکەینانی بەرەى درە فەرەنسا بکەینەو، هەمدیس لەناوێردنی فەرەنسا هۆکارە بۆ بەدەى هینانی ئامانجە گەورەکەمان: پێویستە پاش لە دەرکێشانی ئەو دێکەى ئازاری پشتمان دەدات بەرەو پۆژمەلات بکشین، لەبۆ دا بینکردنی مەودای زیندەیی پێشیاو بۆ کردنی ئەلمانیا بە دەولەتیکی زەبەلاح و هینزکی جیهانی.

لەسەرماوەرزى ١٩٢٢ دا فەرەنسا ئاویزێلى پۆهرى داگیرکرد و بەم کارەى توانى پشتى ئەلمانیا بشکێنیت، بۆئەوێ چیتەر هەولی خۆبەهێزکردنەو نەدات، بەلام ئەمە بەراستی دەست پێشخاری بوو لەبۆ زیندووکردنەوێ هەستى نەتەرەى ئەلمانەکان و بەهۆش هاتنەو لەبەرامبەر ئەلمانیا دا، سەریاری ئەوێ ئەم داگیرکردنە بوو هۆی وروژاندنی رقی بەریتانیا، حکومەت و خەلکەمەشى؟ چونکە ئەم ناوچەى دەولەمەندە بە خەلووز و ئاسن، دەستکردنی فەرەنسیەکان بەسەر پووهردا مانای تەواو بەهێزبوونی فەرەنسیەکانە لە ئەوروپا و دەرکەوتنیان وەکو هینزى پلەیک، لەهروێ

پامپاری و سربازی و نابوریشموره. بزم ههنگاهوی توانای دژبهری کردنی بهۆرتانیای
بۆ دهره خستیت. جا له مهر بوارنكدا خۆی بیهویت. پۆژنامهیهکی نیوچه فرمی
بهرتانی نوسیبهوی: داگیرکردنی پۆهر له لایه ن فهره نساوه بووه هۆی له ده ستدانی
هه موو ده ستكه مه تكانی بهرتانیا.

ئهم ده ستپنیشخارییهی فهره نسا كاردانهوی خراپی هه بوو له ئیتالیا و ههرنمه
یهكگرتوكانی ئه مریكاشدا. ئه مه ش بووه هۆی ئه و ده و له تانهی تادوینی
پشتیوانی بوون ئه مرق به گومانن لینی. ئه گهر هاو په یمانانی دوینی نه بنه دورنمی
سبهی، وهك ئه و له جمنگی دووه می به لقاندا پوویدا، ئه و مانای نه بوونی كه سینی
ژیره له ولاته كه ماندا، له هاوشیوهی ئه نوهر پاشا، كه بزانیته ناكۆكه یه كان بقۆزنته وه و
ده و له تانی دژی به یكه دا بدات.

ئهو كاته ی فهره نسیه كان ده ستیان به سه ر پوهردا گرت، هه مووان له ده سه ته لاتی
ئهلما نیایان ده نواری، نیشتمان په روه ران هه ستیان ده كرد ئه مه كاتیکی هه ستیاره بۆ
ئهلما ن. هه موو شتیك په یوه سه ته به و چه شنه بریاره ی كه ئهم كه مه ته ده ری ده كات.
هیچ گومان له وه دا نه بوو. ئهم ده ست پینشخارییه فهره نسیه دژه په یمان نامه ی ناشتی
فرسای بوو. بووه هۆی توپه كردنی هاو لاتیانی بهرتانی و ئیتالی. كه مه ته ی له نه دن
له كۆبوونه وه ی گشتی ئه منجومه نی گشتیدا رایگه یاند: كه مه ته ی فهره نسا پیزی
هاو په یمانانی ناگرت و به رژه وه ندیه كانیان له پینش چا و ناگرت و، له رێگه ی
داگیرکردنی كانه كانی ئهلما نی خواروو.

ده بوو له م كاته دا كه مه ته كه مان ئهم مملانییه بقۆزنته وه دووبه ره کی بخته پیزی
هاو په یمانانی دینی وه. به راستی مه ترسیه كانی فهره نسای پاش داگیرکردنی ئهلما نیای
تیگه یاندا بن. ده بوو داگیرکردنی پوه ره هاوشیوه ی مۆسكۆ و نا پلین بخته پروو،
ئه مه ش له رێگه ی هه ستی نیشتمان په روه ره كه ئهم چه لماسیه ی فهره نسا وروژاندی.
نه ده توانرا له رێگه ی به كار هینانی هیزی سه ربازی یان وتوینیشه وه رێگه له فهره نسا
بگرت له وه ی پۆهر داگیر نه كات، وتووین له م كاته دا هیچ كه لكی نه بوو؟ چونكه ئه و
ئهلما نیانه ی بۆ وتووین ده چوون پشت ئه ستوور نه بوون به هیچ. واته هیزیان له پشت
نه بووه، ئه مه ش ئه وه ی ده گه یاند هیچ هه نگاوێك نییه بۆ بزگارکردنی پوه ره ته نها
پاكوژ كردنه وه ی ناو خۆی ولات نه بێت له ده ست نا پاكان و تا ئهم كاته ش شپری لینه و

بۆز لەگەڵ سوپای فەرەنسادا دەکەوت بۆ نیکەران کردنیان و تیکدانی کارمەکانیان، بەبێ ئەوەی ئەم چەشنە ھەنگاوانە راستە مەترسی بختە سەر پارچە ئازادەکانی ئەلمانیا، لەم کاتەدا پێویستمان بە بەدەست ھێنانی لایەنگیری و سۆزی ئیتالی و ئینگلیزەکانیشە.

بەلام چی دەلێت، لەکاتی کەدا ھۆمەتەکی کونوی پاریژکار پامیاری تێمەکی دیکە گرتەبەر!

ئەم پاریژکارە بلیمەتە بریاری دا لەبەر ئەوەی فەرەنسا بۆ دەستگرتن بەسەر کانیکانی ناوچەکەدا ھێزێکی ئەم ناوچەیەکی کردووە دەستی بەسەر داگرتووە لەبەر ئەوەندی خۆی، بۆیە ئەگەر کرێکارەکان مان بگرن، ئەوکات فەرەنسا بەدەستی بەتائەو ناچار دەبێت بکشیتەو، بۆ ئەوەش بریاری دروستکردنی (بەرهەمی نیشتمانی) دا، کە لەخۆگرتە ھەموو ھیز و بەرهەمی نێو و لاتی ئەلمانیا بوو، ئەم کارە ھەلیکی گەورە بەخشیشە مارکسی و جووھەکان کە گیرفانی خۆیان لە قاسەکانی دەوڵەت بەبیانوی بەشداریتی کارای ئەم کارە پرێکن. ئەم بەرهەمی لەخۆگرتە سەرچەم زۆربوونی و فیتلەبازە نێو دەوڵەتیەکان و دۆزمنانی ناو خۆی بوو، بەک کارە کونو توانی (یەکی نیشتمانی) بەھێزیتە ئاراو بۆ دژی بەرهەمی کردنی فەرەنسیەکان، بەلام ئەمە بەر ئەنجامەکی ھێچ بوو، چونکە ئەبوو ھۆی لاوازکردنی فەرەنسیەکان. ئێمە نیشتمانی پەرورە سۆسیالیستی دژی بەرهەمی نیشتمانی بووین و گالەشمان بە یەکی نیشتمانی دەھات، دوا ئەنجامەکانی ئەم ھەنگاوە ئەبوو کە ئێمە پێشبینیمان کردبوو.

بەچەند ھەفتەیەک پاش لەکاتگرتن نیشتمانی پەرورە راستەقینەکان بریاری بەکارھێنانی چەکیان دا لەناوچەی پوھر دژی سوپای فەرەنسی، بۆیە داوای ھاوکاریان لەکرێکاران کرد، بۆ ئەوەی یێنە پالیان دژی بەرهەمی نیشتمانی. ئەم ھەنگاوە بوو ھۆی کۆکردنەوەی ژمارەییکی زۆری کرێکاری دڵسۆز و دروستکردنی تیمی تیرھاوێژانی بەھیز. بەلام مارکسیەکان لەرێگە کێشێوە لەبەرەمی نیشتمانی وەلامی داخواری نیشتمانی پەرورەیان دا، زۆری نەبرد ئەمە بە قازانجی فەرەنسا شکایەو، پاش لەوەی مارکسی و جووھەکان گیرفانیان پرکرد بۆی دەرچوون و دەستیان لە ھەموو بەلژن و ئاگاریکی نیشتمانی ھەنگرت.

بەر لەوەی تیرهاوێژە ئازادی خوازمەکان بتوانن خۆیان بەسەلمێنن بەرەى نیشتمانى هەلەو شایەو و دواتریش بەپێى خواستى فەرەنسیەکان لەناوچە کشانەو، ئەم جۆرە ناپاکىە بوو هۆى کردنەوێ چاوى چەندان ملیۆن ئەلمانى خەمبارو، لەسەر گزنگى و پاست و دروستى بەرنامەکانى بزوتنەوێ نیشمان پەرەوێ سۆسیالیستى و ئامانجە نەتەوێیە مومبارەکەکانى، زانیان کە پزگار بوونى ئەلمانىا لەدەست بێگانەکان و راوانکردنى سنۆرەکانى بەندە بە تواناکانى ئەم بزوتنەوێە و گەشەکردنى بەرنامە رەگەز پەرەستەکانى.

لیردا هیچ کاتی ئەوەمان نییە پووداوەکانی پێش لە ۸ ی خەلۆزەری ۱۹۲۳ باس بکەین، کەبەهۆشیوە پارتەکەمان هەلۆشایەوو سەرکردە و ئەندامە بالاکانی خرنە کونجی زیندانەوو، بەلام لیرەو دان بەودا ئەنیم ئەوێ ئەنجامان دا بەمەبەستی چێژەرگرتن نەبوو لەدەستەلات، وەك چۆن دژیەرائی لایەنەکەمان دەیان گوت، پووداوەکانی ۸ ی خەلۆزەری ۱۹۲۳ دەرپێی ناخی ملیۆنان ئەلمانی پەسەن بوو، لیرەو کورتەیک لەو وتارەم دەخەمە پووکه لەدوا پۆژی دادگایی کردنی سەرائی یارتماندا بەدادەرەکەم گوت:

"نیوهی دادومرانی نهم ولاته دهسته لاتی شوته تان پیدراوه تاوانبارمان بکن بهر شوکارانی که نهجامان دان. به لام خودی دیرۆک که ههتاوم پیشان دهدات نهم بریاره تان دهاریت، هه موممان بییهری دهکات له تاوانیک که ئیمه نهمان کردوه."

سەبارەت بە ھەلۆیستی پارت و پىنگخاۋەكان لە ھەمبەرمان لە پايىزى ١٩٢٣ و ئەكاتى دادگايى كرنماندا، ئەوا من بە ئىسپەنجىك دەيانسېرمەو و نامەوێت ھەمدىس بىرینەكانم بکولینمەو، چوونكە من بېروام بەو ھەيە كە ئەوانەى تا دوینی دژبەرى ئێمە بوون، ھەموویان، بەم نزىكانە پەژىوان دەبنەو لەو ھەنگاوانەى پىشتەر گرتویانە بەر بۆ دژایەتى كردنى ئێمە و نەتەوى ئەلمانى، رێزمان لێدەگرنەو، چونكە بۆیان بوون دەبیتەو ئەو كارەى ئێمە نەجاممان دا و لە پىنگیدا چەندان كەس بوونە قوربانى، بۆ خزمەتكردنى خۆمان نەبوو، بەلكو بۆ خزمەتكردنى ھەموو ھاولاتیانى نەتەوى ئەلمانى و ئەلمانیا نشین بوو، بۆ ئەوى ئەوانەى.

کڑھائی